

**UJEDINJENE
NACIJE**

Međunarodni sud za krivično gonjenje osoba
odgovornih za teška kršenja međunarodnog
krivičnog prava na teritoriji bivše
Jugoslavije od 1991.

Predmet br. IT-98-34-A
Datum: 3. maj 2006.
Original: engleski

PRED ŽALBENIM VIJEĆEM

U sastavu: sudija Fausto Pocar, predsjedavajući
sudija Mohamed Shahabuddeen
sudija Mehmet Güney
sudija Andréia Vaz
sudija Wolfgang Schomburg

Sekretar: g. Hans Holthuis

Presuda od: 3. maja 2006.

TUŽILAC

protiv

**MLADENA NALETILIĆA zvanog "TUTA"
VINKA MARTINOVIĆA zvanog "ŠTELA"**

PRESUDA

Zastupnici Tužilaštva:

g. Norman Farrell
g. Peter M. Kremer
gđa Marie-Ursula Kind
g. Xavier Tracol
g. Steffen Wirth

Zastupnici odbrane Naletilića i Martinovića:

g. Matthew Hennessy i g. Christopher Meek za Mladena Naletilića
g. Želimir Par i g. Kurt Kerns za Vinka Martinovića

SADRŽAJ

I. UVOD	6
II. KRITERIJUMI PREISPITIVANJA U ŽALBENOM POSTUPKU	10
III. NALETILIĆEVI I MARTINOVIĆEVI NAVODI O GREŠKAMA U VEZI S USKRAĆIVANJEM PROPISANOG SUDSKOG POSTUPKA	12
A. NAVOD O NEPRECIZNOSTI OPTUŽNICE.....	12
1. Uvod.....	12
2. Mjerodavno pravo u optužnom postupku	16
3. Navodi o nedostacima Optužnice	18
(a) Nedostaci navoda Optužnice u vezi s pretvaranjem privatnog posjeda u bazu ATG “Vinko Škrobo”	18
(b) Nedostaci navoda Optužnice u vezi s tri incidenta premlaćivanja zarobljenika na području pod Martinovićevom komandom.....	20
(c) Nedostaci navoda Optužnice u vezi s incidentima protivpravnog premještanja civila iz bloka DUM u Mostaru 13.-14. juna 1993. i iz naselja Centar II u Mostaru 29. septembra 1993.	23
(i) Da li je način na koji se Martinović tereti za dva incidenta bitan nedostatak Optužnice ...	26
(ii) Da li je način na koji se Naletilić tereti za dva incidenta bitan nedostatak Optužnice	29
(d) Nedostaci navoda Optužnice u vezi s incidentima pljačkanja u Mostaru van onih koji su se dogodili u bloku DUM 13. juna 1993.....	30
(e) Nedostaci navoda Optužnice u vezi s incidentima zlostavljanja u zatvoru u Ljubuškom.....	34
(f) Zaključak	37
B. ALTERNATIVNO TEREĆENJE.....	38
IV. NALETILIĆEV I MARTINOVIĆEV NAVOD O GREŠCI U VEZI S MEĐUNARODNIM KARAKTEROM ORUŽANOG SUKOBA	41
A. ARGUMENT DA SU DOKAZI PREDOCENI PRETRESNOM VIJECU NEPOUZDANI I/ILI NEVERIFICIRANI.....	41
B. ARGUMENT DA SE NALETILIC I MARTINOVIC NE MOGU SMATRATI ODGOVORNIMA ZA KARAKTER ORUZANOG SUKOBA	42
V. ŽALBENE OSNOVE TUŽILAŠTVA.....	48
A. NAVOD O GREŠCI U VEZI S PROGONIMA (1. ŽALBENA OSNOVA)	48
1. Argumenti strana.....	48
2. Pojedine greške koje se navode	50
3. Konkretni osporavani zaključci	51
4. Zaključak.....	56
B. DEPORTACIJA (1. ŽALBENA OSNOVA)	56
VI. NALETILIĆEVE ŽALBENE OSNOVE	59
A. KOMANDNI POLOŽAJ (1., 3., 4. I 6. ŽALBENA OSNOVA)	59
1. Dokazni predmet PP 704	60
(a) Paragraf 103, te fusnote 280, 281, 282, 284, 285, 286, 287 i 288 u Prvostepenoj presudi	61
(b) Paragraf 115, fusnota 328 Prvostepene presude	62
(c) Paragraf 168, fusnota 475 Prvostepene presude.....	62
(d) Paragraf 428 Prvostepene presude	63
(e) Paragraf 431, fusnota 1146 Prvostepene presude.....	64
2. Svjedočenje svjedoka Falka Simanga.....	66
(a) Priznanje ranijih laži.....	66
(b) Spekulacija sa navodnim ciljem da se ide na ruku tužiocu	67
(c) Navodne laži u iskazu svjedoka Falka Simanga	68

(i) Da li je svjedok Falk Simang učestvovao u operaciji u Sovićima.....	69
(ii) Da li je svjedok u Doljanima bio samo jedan dan	70
(iii) Da li je u Doljanima izvedena još jedna akcija.....	71
(iv) Da li se Naletilić stacionirao u Doljanima	71
(v) Ubijanja u šumi	71
(vi) Da li su za prijevoz imovine Muslimana opljačkane u drugoj akciji u Mostaru korišteni “bofors” i druga vozila	72
(vii) Naletilić i Ivan Andabak ubili su svaki po jednog ratnog zarobljenika pred Ministarstvom u Mostaru 10. maja 1993.	72
(d) Navod o selektivnom pristupu Pretresnog vijeća iskazu svjedoka Falka Simanga.....	73
(i) Cilj prve operacije u Doljanima.....	73
(ii) Jedinice koje su učestvovala u prvoj operaciji u Doljanima.....	74
(e) Oспорavanje zaključaka Pretresnog vijeća zasnovanih na iskazu svjedoka Falka Simanga..	74
(i) Fusnota 54 Prvostepene presude.....	74
(ii) Paragrafi 33 i 587, te fusnote 72 i 1461 Prvostepene presude	75
(iii) Paragraf 44, fusnota 113 Prvostepene presude	76
(iv) Paragraf 193, fusnota 533 Prvostepene presude	76
(v) Paragraf 125, fusnota 358 Prvostepene presude	77
(vi) Paragrafi 629 i 631, te fusnote 1554 i 1560 Prvostepene presude	77
3. Dokazni predmet PP 928 (Radošev dnevnik)	79
(a) Navod da je posrijedi dokaz iz druge ruke	81
(b) Uslovi propisani pravilom 92 <i>bis</i>	82
(c) Prilika Alojza Radoša za unakrsno ispitivanje	83
4. Zaključak.....	85
B. NALOG ZA PRETRES OD 18. SEPTEMBRA 1998. (2. ŽALBENA OSNOVA).....	85
1. Prilika da se preispita i ospori <i>affidavit</i> na osnovu kojeg je izdat Nalog.....	86
2. Uvrštenje dokaza pribavljenih putem Naloga za pretres izvršenog bez saradnje lokalnih organa vlasti BiH.....	87
3. Navod da je Nalog za pretres izvršen uz pretjeranu primjenu sile	90
C. ODBIJANJE ZAHTJEVA DA SE IZDA NALOG <i>SUBPOENA</i> ZA SVJEDOČENJE NA SUĐENJU ZASTUPNIKA OPTUŽBE (5. ŽALBENA OSNOVA)	91
D. REPLIKA NA DOKAZE ODBRANE NA SUĐENJU (8. ŽALBENA OSNOVA).....	93
1. Argumenti strana.....	93
2. Procesni kontekst postupka pobijanja	93
3. Diskusija	95
(a) Svjedok Safet Idrizović	95
(b) Svjedokinja Apolonia Bos	95
(c) Radošev dnevnik	95
E. UVRSTENJE TRANSKRIPATA IZ DRUGIH PREDMETA (10. ŽALBENA OSNOVA)	100
F. NAPAD NA SOVICE I DOLJANE KAO DIO VEĆE OFANZIVE HVO-A SA CILJEM DA SE ZAUZME JABLANICA (13. ŽALBENA OSNOVA)	101
1. Jablanica kao najvažniji grad u regionu pod kontrolom Muslimana	101
2. Dokazni predmet PP 928, Radošev dnevnik, kao dokaz vojnih djelovanja HVO-a u vezi sa zauzimanjem Jablanice	102
3. Napad na Soviće i Doljane kao dio veće ofanzive sa ciljem da se zauzme Jablanica	103
4. Naletilićeva uloga u operaciji u Sovićima i Doljanima	104
5. Zaključak.....	105
G. ISPLANIRANI NAPAD HVO-A NA CIVILNO STANOVNIŠTVO MOSTARA MUSLIMANSKE NACIONALNOSTI (14. I 20. ŽALBENA OSNOVA)	106
H. POTPISIVANJE NAREĐENJA (16. ŽALBENA OSNOVA)	107
I. MUČENJE I HOTIMIČNO NANOŠENJE VELIKIH PATNJI (17. ŽALBENA OSNOVA)	108
1. Zaključci u vezi sa mučenjem.....	108
(a) Svjedoci TT, Fikret Begić i B na Ribnjaku u Doljanima	109
(b) Svjedok FF na Heliodromu	110

2. Zaključci u vezi s hotimičnim nanošenjem velikih patnji i okrutnim postupanjem	110
(a) Svjedok AA	110
(b) Grupa zarobljenika odvedenih iz zgrade “Vranica” u Duhanski institut u Mostaru	111
3. Diskusija	112
J. MENS REA U VEZI SA DJELOVANJEM ATG-JEDINICA U LJUBUŠKOM I MOSTARU (21. ŽALBENA OSNOVA)	113
1. Argumenti u vezi s Naletilićevom <i>mens rea</i>	113
2. Argumenti u vezi sa zaključkom da Naletilić nije spriječio ni kaznio	117
3. Argumenti u vezi sa zaključkom o direktnim izvršiocima i svjedoku FF	117
4. Zaključak	118
K. ODNOS IZMEĐU ERNESTA TAKAČA I NALETILIĆA U MAJU 1993. (22. ŽALBENA OSNOVA)	118
L. ODGOVORNOST ZA ZLOSTAVLJANJA U STANICI MUP-A I U DUHANSKOJ STANICI U ŠIROKOM BRIJEGU (23. ŽALBENA OSNOVA)	120
1. Stanica MUP-a u Širokom Brijegu	120
2. Duhanska stanica u Širokom Brijegu	121
3. Zaključak	121
M. PROTIVPRAVNI RAD PUTEM KORIŠTENJA ZATOČENIKA ZA KOPANJE ROVOVA (24. ŽALBENA OSNOVA)	122
1. Nepostojanje dokaza o tome da je Naletilić naredio	122
2. Nadležnost i saznanja u vezi s uslovima rada zarobljenika	122
3. Iskaz svjedoka NH	124
4. Zaključak	125
N. PROTIVPRAVNO PREMJEŠTANJE CIVILA (19., 25. I 26. ŽALBENA OSNOVA)	125
1. Protivpravno premještanje civila u Sovićima i Doljanima	125
(a) Komandni lanac	125
(b) Razmjena zarobljenih civila	127
(c) Učešće u planu premještanja civila	129
(d) Protivrječnosti između dokaznih predmeta i činjeničnih nalaza Pretresnog vijeća	130
(i) Dokazni predmet PP 333	130
(ii) Dokazni predmeti DD1/426 i PP 362	130
(iii) Dokazni predmet PP 928	131
(e) Sporazum između HVO-a i ABiH	132
(f) Saznanja o premještanju civila	132
(g) “Čuvanje” civila	133
(h) Argumenti zasnovani na dokazima za koji se tražilo naknadno uvrštenje	134
(i) Članovi 7(1) i 7(3) Statuta	134
(j) Ocjena dokaza	136
2. Protivpravno premještanje civila u Mostaru	136
(a) Pozivanje Pretresnog vijeća na svjedočenje iz druge ruke svjedoka AC	136
(b) Naletilićeva saznanja o postupcima ATG “Benko Penavić” i “Vinko Škrobo” i efektivna kontrola nad tim jedinicama	137
3. Zaključak	139
O. BEZOBZIRNO RAZARANJE IMOVINE U DOLJANIMA (27. ŽALBENA OSNOVA)	139
P. ODGOVORNOST ZA PLJAČKANJE PO ČLANU 7(3) (28. ŽALBENA OSNOVA)	141
Q. NAVOD O GREŠCI U VEZI S PROGONIMA (18. ŽALBENA OSNOVA)	142
R. ZLOSTAVLJANJE SVJEDOKA SALKO OSMIĆA, TT, B I RR (29. ŽALBENA OSNOVA)	143
S. “IZGUBLJENA DOKUMENTACIJA” IZ MOSTARA (30. ŽALBENA OSNOVA)	144
T. ODLUKE PRETRESNOG VIJEĆA U VEZI S UVRŠTENJEM DOKAZA (31. ŽALBENA OSNOVA)	146
U. OCJENA KONTRADIKTORNIH DOKAZA (32. ŽALBENA OSNOVA)	147
V. STATUS SVJEDOKA FF KAO NEBORCA (33. ŽALBENA OSNOVA) I PROTIVPRAVNO ZATOČENJE SVJEDOKA O (34. ŽALBENA OSNOVA)	148
W. RUDOLF JOZELIĆ (35. ŽALBENA OSNOVA)	150
X. VJERODOSTOJNOST SVJEDOKA EKREMA LULIĆA (36. ŽALBENA OSNOVA)	150

Y. KUMULATIVNI EFEKAT NAVODNIH ZLOUPOTREBA SLOBODNOG SUDIJSKOG NAHOĐENJA (39. ŽALBENA OSNOVA)	151
VII. MARTINOVIĆEVA DRUGA ŽALBENA OSNOVA.....	152
A. PROTIVPRAVNI RAD I ŽIVI ŠTIT	152
1. Protivpravni rad u zoni odgovornosti ATG “Vinko Škrobo”	152
(a) Nadležnost nad ratnim zarobljenicima koji su bili na radu u ATG “Vinko Škrobo”	153
(b) Postupak sa ratnim zarobljenicima.....	154
(c) Karakter rada zarobljenika u ATG “Vinko Škrobo”	155
(d) Povrede koje su zadobili ratni zarobljenici na radu u ATG “Vinko Škrobo”	156
(e) Martinovićeve individualna krivična odgovornost.....	156
2. Incident s drvenim puškama	157
(a) Ocjena dokaza	157
(b) Logika korištenja živog štita u napadu.....	160
(c) Vjerodostojnost svjedokā	161
(d) Martinovićeve individualna krivična odgovornost	162
(e) Da li su zarobljenici odvedeni 17. septembra 1993. bili vraćeni na Heliiodrom	164
3. Pretvaranje privatnog posjeda u bazu ATG “Vinko Škrobo”	165
4. Korištenje zatočenika u pljački privatne imovine.....	165
5. Zaključak.....	169
B. HOTIMIČNO NANOŠENJE VELIKIH PATNJI I OKRUTNO POSTUPANJE	169
C. UBISTVO NENADA HARMANDŽIĆA	172
1. Nalazi Pretresnog vijeća	172
2. Argumenti strana.....	175
3. Ocjena izvještaja obdukcije i iskaza vještaka dr. Hamze Žuje i prof. Josipa Skavića.....	175
4. Ocjena iskaza svjedoka Halila Ajanića	177
5. Ocjena iskaza svjedoka AE.....	180
6. Ocjena iskaza svjedoka AF i svjedoka Y.....	182
7. Ocjena iskaza svjedokinje AD	184
8. Ocjena dokaznih predmeta PP 434, PP 520 i PP 774	185
9. Zaključak.....	188
D. PROTIVPRAVNO PREMJEŠTANJE	188
1. 13-14. juni 1993. godine	189
2. 29. septembar 1993.	191
3. Zaključak.....	193
E. PLJAČKANJE.....	193
1. Pljačkanje 13. juna 1993. u bloku DUM u Mostaru	194
2. Ostali incidenti pljačkanja.....	194
3. Zaključak.....	195
F. PROGONI.....	195
1. Opći navodi o greškama.....	195
2. Navodi o greškama u utvrđenjima u vezi s protivpravnim zatvaranjem i zatočavanjem kao djelima u osnovi progona	197
3. Navodi o greškama u utvrđenjima u vezi s prisilnim premještanjem i deportacijom kao djelima u osnovi progona	199
4. Navodi o greškama u utvrđenjima u vezi s mučenjem, okrutnim postupanjem i hotimičnim nanošenjem velikih patnji kao djelima u osnovi progona.....	199
5. Navodi o greškama u utvrđenjima u vezi s pljačkanjem kao djelom u osnovi progona.....	201
6. Zaključak.....	202
VIII. KUMULATIVNO OSUĐIVANJE.....	203
A. MARTINOVIĆEVA ŽALBENA PODOOSNOVA: PRETRESNO VIJEĆE JE POGREŠNO PRIMIJENILO PRAVO TIME ŠTO MU JE IZREKLO KUMULATIVNE OSUDE	203

B. TUŽIOČEVA 4. ŽALBENA OSNOVA: NAVOD O GREŠCI U PRIMJENI KUMULATIVNOG OSUĐIVANJA ZA PROGONE I NEKI DRUGI ZLOČIN IZ ČLANA 5 STATUTA.....	204
IX. ŽALBE NA PRESUDE O KAZNI.....	207
A. OPĆE NAPOMENE.....	207
B. MARTINOVIĆEVA ŽALBA NA PRESUDU O KAZNI.....	207
1. Navod o grešci u vezi s dobrovoljnom predajom.....	207
2. Navod o grešci u vezi s pomaganjem ljudima i odnosu prema ljudima općenito.....	210
3. Navod o grešci u vezi s komandnom ulogom kao otežavajućim faktorom.....	212
4. Navod o grešci u vezi s neopravdano strogom kaznom.....	214
5. Implikacije zaključaka Žalbenog vijeća.....	215
C. NALETILIĆEVA ŽALBA NA PRESUDU O KAZNI.....	215
1. Povezanost s ostalim žalbenim osnovama.....	216
2. Navod o grešci u vezi s komandnom ulogom kao otežavajućim faktorom.....	216
3. Poređenje s kaznama dosuđenim u drugim predmetima.....	217
4. Implikacije zaključaka Žalbenog vijeća.....	218
X. DISPOZITIV.....	220
XI. DEKLARACIJA SUDIJE SHAHABUDEENA.....	223
XII. ZAJEDNIČKO PROTIVNO MIŠLJENJE SUDIJA GÜNEYA I SCHOMBURGA O KUMULATIVNOM OSUĐIVANJU.....	225
XIII. IZDVOJENO I DJELIMIČNO PROTIVNO MIŠLJENJE SUDIJE SCHOMBURGA.....	227
OBAVEZA ŽALBENOG VIJEĆA DA U OVOM PREDMETU DEFINIRA DEPORTACIJU.....	227
“VANGRANIČNO” PREMJEŠTANJE KAO USLOV ZA DEPORTACIJU U JURISPRUDENCIJI MKSJ-A I U MEĐUNARODNOM OBIČAJNOM PRAVU.....	229
POTREBA ZA RAZRADOM “VANGRANIČNOG” PREMJEŠTANJA KAO USLOVA ZA DEPORTACIJU U JURISPRUDENCIJI MKSJ-A.....	233
PRIMJERENA DEFINICIJA DEPORTACIJE U KONTEKSTU MEĐUNARODNOG OBIČAJNOG PRAVA I MEĐUNARODNIH NAČELA TUMAČENJA.....	235
<i>MENS REA</i> DEPORTACIJE.....	238
ZAKLJUČAK.....	238
XIV. DODATAK 1: HISTORIJAT POSTUPKA.....	240
A. PRVOSTEPENI POSTUPAK.....	240
B. ŽALBENI POSTUPAK.....	241
1. Najave žalbe.....	241
2. Imenovanje sudija.....	241
3. Zastupnici odbrane.....	241
4. Podnesci dostavljeni u žalbenom postupku.....	242
5. Prijedlozi na osnovu pravila 115.....	244
(a) Naletilić.....	244
(b) Martinović.....	247
(c) Tužilac.....	247
6. Statusne konferencije.....	247
7. Pretres u žalbenom postupku.....	247
XV. DODATAK 2: RJEČNIK IZRAZA.....	248
A. ODLUKE MKSJ-A I DRUGIH SUDOVA.....	248
1. Predmeti MKSJ-a.....	248
2. MKSR.....	254
3. Drugi sudovi.....	255

B. OSTALI PRAVNI IZVORI	255
C. SPISAK SKRAĆENICA.....	256

I. UVOD

1. Žalbeno vijeće Međunarodnog suda za krivično gonjenje osoba odgovornih za teška kršenja međunarodnog humanitarnog prava počinjena na teritoriji bivše Jugoslavije od 1991. (dalje u tekstu: Međunarodni sud) rješava po tri žalbe uložene na presudu Pretresnog vijeća izrečenu 31. marta 2003. u predmetu br. IT-98-34-T, *Tužilac protiv Mladena Naletilića zvanog "Tuta" i Vinka Martinovića zvanog "Štela"* (dalje u tekstu: Prvostepena presuda). Mjerodavnim se smatra engleski tekst Presude.

2. Događaji koji su predmet ovog žalbenog postupka dogodili su se za vrijeme sukoba između Hrvatskog vijeća obrane (dalje u tekstu: HVO) i Armije Bosne i Hercegovine (dalje u tekstu: ABiH), u Mostaru i okolnim općinama u jugozapadnoj Bosni i Hercegovini. Nakon raspada Socijalističke Federativne Republike Jugoslavije (dalje u tekstu: SFRJ), BH Hrvati i BH Muslimani su se 1992. su se pod okriljem HVO-a zajedno borili protiv snaga Srbije i Crne Gore.¹ Međutim, nakon povlačenja tih snaga povećale su se napetosti između Hrvata i Muslimana u BiH. Do sredine aprila 1993. Mostar je postao podijeljen grad, a sukob između HVO-a i ABiH izbio je punom snagom i u srednjoj i jugozapadnoj Bosni i Hercegovini.² Ovaj žalbeni postupak bavi se događajima u razdoblju od aprila 1993. do januara 1994. godine, te zločinima povezanim sa tri napada koje je izveo HVO.³ Posrijedi su sljedeći napadi: prvo, napad na sela Soviće i Doljane u općini Jablanica, pedesetak kilometara sjeverno od Mostara, koji je otpočeo 17. aprila 1993.; drugo, napad na Mostar koji je otpočeo 9. maja 1993.; i treće, napad na selo Raštane koje se nalazi nešto sjevernije od Mostara, na zapadnoj obali Neretve, a koji je započeo 22. septembra 1993. godine. Pretresno vijeće je utvrdilo da je posljedica ta tri napada bilo to da su hiljade civila bosanskih Muslimana bili primorani da napuste svoje domove u Sovićima, Doljanima i zapadnom Mostaru. Osim toga, u zatočeničkim centrima na tom području zadržan je veliki broj kako ratnih tako i civilnih zarobljenika, neki od kojih su odvođeni na rad na razne lokacije, uglavnom na borbenu liniju u Mostaru.⁴

¹ Prvostepena presuda, par. 1, 18. Pretresno vijeće je koristilo izraze "BH Hrvati" i "BH Muslimani" umjesto "bosanski Hrvati" i "bosanski Muslimani" koji se u praksi MKSJ-a najčešće koriste. U ovoj Presudi, i Žalbeno će vijeće za pripadnike tih dviju grupa koristiti izraze "BH Hrvati" i "BH Muslimani". /U prijevodu se mjestimično koristi i pridjevna oznaka "muslimanske / hrvatske nacionalnosti"/.

² Prvostepena presuda, par. 1, 18, 25, 38-39.

³ Prvostepena presuda, par. 1, 25.

⁴ Prvostepena presuda, par. 55, 56.

3. Žalilac Mladen Naletilić zvani "Tuta" (dalje u tekstu: Naletilić), rođen je 1946. u Širokom Brijegu, gradiću 14 kilometara zapadno od Mostara, u Bosni i Hercegovini.⁵ Naletilić je osnovao vojnu grupu nazvanu "Kažnjenička bojna" (KB), koja se pod njegovim rukovodstvom borila protiv snaga Srbije i Crne Gore, u Mostaru, tokom proljeća 1992. godine.⁶ Nakon reorganizacije HVO-a krajem 1992. i početkom 1993. godine, "Kažnjenička bojna" je postala takozvana profesionalna odnosno samostalna jedinica koja se aktivirala za posebne borbene namjene i koja je kao takva bila pod izravnom komandom Glavnog stožera HVO-a.⁷ Pri "Kažnjeničkoj bojni" postojalo je nekoliko antiterorističkih grupa (dalje u tekstu: ATG).⁸ Pretresno vijeće je utvrdilo da je Naletilić bio najviši zapovjednik "Kažnjeničke bojne" u razdoblju na koje se ovaj žalbeni postupak odnosi.⁹

4. Dana 31. marta 2003. Pretresno vijeće je Naletilića osudilo po osam tačaka Optužnice.¹⁰ Po devet ga je tačaka oslobodilo, bilo zato što je utvrdilo da nema dovoljno dokaza, bilo zato što bi osuđujuće presude bile nedopustivo kumulativne.¹¹ Na osnovu člana 7(1) Statuta MKSJ-a (dalje u tekstu: Statut)¹² Naletilić je osuđen za krivično djelo bezobzirnog razaranja koje nije opravdano vojnom nuždom kao kršenje zakona i običaja ratovanja iz člana 3(b) (tačka 20 Optužnice).¹³ Na osnovu člana 7(3) Statuta Naletilić je osuđen za protivpravni rad kao kršenje zakona i običaja ratovanja iz člana 3 (tačka 5)¹⁴ i za pljačkanje javne i privatne imovine kao kršenje zakona i običaja ratovanja iz člana 3(e) (tačka 21).¹⁵ Naletilić je osuđen i za sljedeće zločine: za progone na političkoj, rasnoj i vjerskoj osnovi kao zločin protiv čovječnosti iz člana 5(h) (tačka 1),¹⁶ za mučenje kao zločin protiv čovječnosti iz člana 5(f) (tačka 9),¹⁷ za mučenje kao tešku povredu Ženevskih konvencija iz 1949. iz člana 2(b) (tačka 10),¹⁸ za hotimično nanošenje velikih patnji, odnosno teških povreda tijela ili zdravlja kao tešku povredu Ženevskih konvencija iz 1949. iz člana 2(c) (tačka 12),¹⁹ te za protivpravno premještanje civila kao tešku povredu Ženevskih konvencija iz 1949. iz člana 2(g) (tačka 18).²⁰ Za neka od djela u osnovi tih zločina Naletiliću je odgovornost

⁵ Prvostepena presuda, par. 2.

⁶ Prvostepena presuda, par. 2, 86.

⁷ Prvostepena presuda, par. 87.

⁸ Prvostepena presuda, par. 87.

⁹ Prvostepena presuda, par. 94.

¹⁰ Prvostepena presuda, par. 763.

¹¹ Prvostepena presuda, par. 720-728, 764.

¹² Statut Međunarodnog suda za bivšu Jugoslaviju osnovanog Rezolucijom Savjeta bezbjednosti br. 827 (1993.).

¹³ Prvostepena presuda, par. 589, 596-597, 763.

¹⁴ Prvostepena presuda, par. 325-326, 333, 763.

¹⁵ Prvostepena presuda, par. 631, 763.

¹⁶ Prvostepena presuda, par. 646-648, 671-672, 679, 681-682, 701, 705-706, 710-715, 763.

¹⁷ Prvostepena presuda, par. 366-369, 411, 447, 449, 451, 453-454, 763.

¹⁸ Prvostepena presuda, par. 366-369, 411, 447, 449, 451, 453-454, 763.

¹⁹ Prvostepena presuda, par. 379, 394, 403-404, 412, 427-428, 435-436, 438, 450, 451, 453-454, 763.

²⁰ Prvostepena presuda, par. 527, 531-532, 556-558, 566, 570-571, 763.

pripisana na osnovu člana 7(1), a za neka na osnovu člana 7(3) Statuta.²¹ Naletilić je osuđen na jedinstvenu kaznu zatvora u trajanju od 20 godina.²²

5. Žalilac Vinko Martinović zvani “Štela” (dalje u tekstu: Martinović), rođen je 1963. u Mostaru.²³ Kada je 1992. u Mostaru otpočeo sukob sa snagama Srbije i Crne Gore, Martinović se priključio Hrvatskim obrambenim snagama (dalje u tekstu: HOS) i stekao komandnu funkciju.²⁴ Najmanje od sredine maja 1993. pa nadalje, Martinović je bio zapovjednik grupe vojnika koji su držali položaje na liniji sukoba u Mostaru.²⁵ Martinović je bio zapovjednik ATG “Vinko Škrobo”, za koju je Pretresno vijeće utvrdilo da je bila u sastavu “Kažnjeničke bojne”.²⁶

6. Dana 31. marta 2003. Pretresno vijeće je Martinovića osudilo po devet tačaka Optužnice.²⁷ Po osam ga je tačaka oslobodilo zato što je utvrdilo da nema dovoljno dokaza, ili zato što bi osuđujuće presude bile nedopustivo kumulativne.²⁸ Na osnovu člana 7(1) Statuta Martinović je osuđen za sljedeća krivična djela: za progone na političkoj, rasnoj i vjerskoj osnovi kao zločin protiv čovječnosti iz člana 5(h) Statuta (tačka 1 Optužnice),²⁹ za nehumana djela kao zločin protiv čovječnosti iz člana 5(i) (tačka 2),³⁰ za nečovječno postupanje kao tešku povredu Ženevskih konvencija iz 1949. iz člana 2(b) (tačka 3),³¹ za hotimično nanošenje velikih patnji, odnosno teških povreda tijela ili zdravlja kao tešku povredu Ženevskih konvencija iz 1949. iz člana 2(c) (tačka 12),³² za ubistvo kao zločin protiv čovječnosti iz člana 5(a) (tačka 13),³³ za hotimično lišavanje života kao tešku povredu Ženevskih konvencija iz 1949. iz člana 2(a) (tačka 14),³⁴ te za protivpravno premještanje civila kao tešku povredu Ženevskih konvencija iz 1949. iz člana 2(g)

²¹ Žalbeno vijeće zaključuje odstupanje između paragrafa 411 i 453 Prvostepene presude. Paragraf 453 nalazi se u odjeljku pod naslovom “Sažetak zaključaka” i u njemu stoji da se Naletiliću pripisuje odgovornost za mučenje na osnovu člana 7(1), te za okrutno postupanje i hotimično nanošenje velikih patnji na osnovu člana 7(1) i 7(3) Statuta. Međutim, u paragrafu 411 nedvosmisleno se kaže sljedeće: “Vijeće stoga konstatira da Mladen Naletilić snosi *zapovjednu odgovornost* za mučenje svjedoka BB i CC iz članova 5(f) i 2(b) Statuta (tačke 9 i 10 Optužnice)” (naglasak dodat). Žalbeno vijeće takođe zapaža odstupanje između paragrafa 648 (u kojem Pretresno vijeće utvrđuje da se Naletilićeva odgovornost za protivpravno zatvaranje civila najadekvatnije može opisati članom 7(1) Statuta) i paragrafa 710 (u kojem Pretresno vijeće Naletiliću pripisuje odgovornost na osnovu člana 7(3) Statuta za protivpravno zatvaranje civila kao djelo u osnovi progona).

²² Prvostepena presuda, par. 765.

²³ Prvostepena presuda, par. 3.

²⁴ Prvostepena presuda, par. 3.

²⁵ Prvostepena presuda, par. 102.

²⁶ Prvostepena presuda, par. 98, 100-102.

²⁷ Prvostepena presuda, par. 767.

²⁸ Prvostepena presuda, par. 729-738, 768.

²⁹ Prvostepena presuda, par. 650-652, 672, 676, 683, 702, 710-713, 715, 767.

³⁰ Prvostepena presuda, par. 271-272, 289-290, 334, 767.

³¹ Prvostepena presuda, par. 271-272, 289-290, 334, 767.

³² Prvostepena presuda, par. 389, 439, 455-456, 767.

³³ Prvostepena presuda, par. 508, 511, 767.

³⁴ Prvostepena presuda, par. 508, 511 767.

(tačka 18).³⁵ Martinović je osuđen i za protivpravni rad kao kršenje zakona i običaja ratovanja iz člana 3 (tačka 5)³⁶ te za pljačkanje javne i privatne imovine kao kršenje zakona i običaja ratovanja iz člana 3(e) (tačka 21).³⁷ Za neka djela u osnovi tih zločina Martinoviću je odgovornost utvrđena na osnovu člana 7(1), a za neka na osnovu člana 7(3) Statuta. Martinović je osuđen na jedinstvenu kaznu zatvora u trajanju od 18 godina.³⁸

7. I Naletilić i Martinović najavili su žalbu 29. aprila 2003., dok je tužilac žalbu najavio 2. maja 2003. godine.³⁹ Naletilić i Martinović žalili su se na sve svoje osuđujuće presude i na presude o kazni, navodeći da je Pretresno vijeće pogriješilo i u primjeni prava, i u utvrđivanju činjeničnog stanja.⁴⁰ Žalbeno vijeće je ustanovilo da su neka pitanja zajednička Naletilićevim i Martinovićevim žalbenim osnovama te će ta pitanja u Presudi razmatrati zajedno, u poglavljima pod naslovom “Naletilićevi i Martinovićevi navodi o greškama u vezi s uskraćivanjem propisanog sudskog postupka”, “Naletilićevi i Martinovićevi navodi o greškama u vezi s međunarodnim karakterom oružanog sukoba” i “Žalbe na presude o kazni”. Tužilac u svojoj žalbi iznosi tri navoda o greškama u primjeni prava.⁴¹ Dva će se razmatrati zajedno, dok će tužiočevi argumenti u vezi s kumulativnim osuđivanjem biti obrađeni zajedno s Martinovićevim argumentima o istom pitanju.

³⁵ Prvostepena presuda, par. 551-554, 563-564, 569, 767.

³⁶ Prvostepena presuda, par. 271-272, 289-290, 310-313, 334, 767.

³⁷ Prvostepena presuda, par. 627-628, 767.

³⁸ Prvostepena presuda, par. 769.

³⁹ *Tužilac protiv Mladena Naletilića zvanog “Tuta” i Vinka Martinovića zvanog “Štela”*, predmet br. IT-98-34-A, Najava žalbe Mladena Naletilića zvanog “Tuta”, 29. april 2003. (dalje u tekstu: Naletilićeva najava žalbe); *Tužilac protiv Mladena Naletilića zvanog “Tuta” i Vinka Martinovića zvanog “Štela”*, predmet br. IT-98-34-A, Najava žalbe Tužioca na Presudu br. IT-98-34-T od 31. marta 2003. u predmetu *Tužilac protiv Vinka Martinovića*, 29. april 2003. (dalje u tekstu: Martinovićeva najava žalbe); *Tužilac protiv Mladena Naletilića zvanog “Tuta” i Vinka Martinovića zvanog “Štela”*, predmet br. IT-98-34-A, Najava žalbe Tužilaštva, 2. maj 2003. (dalje u tekstu: Tužiočeva najava žalbe). Historijat žalbenog postupka izložen je u Dodatku 1.

⁴⁰ *Tužilac protiv Mladena Naletilića zvanog “Tuta” i Vinka Martinovića zvanog “Štela”*, predmet br. IT-98-34-A, Žalbeni podnesak g. Vinka Martinovića (javna redigovana verzija), 24. maj 2005. (dalje u tekstu: Martinovićev žalbeni podnesak), par. 2; *Tužilac protiv Mladena Naletilića zvanog “Tuta” i Vinka Martinovića zvanog “Štela”*, predmet br. IT-98-34-A, Revidirani žalbeni podnesak Mladena Naletilića - Redigovano, 10. oktobar 2005. (dalje u tekstu: Naletilićev revidirani žalbeni podnesak), str. 1.

⁴¹ Tužilac je prvobitno naveo četiri žalbene osnove: *Tužilac protiv Mladena Naletilića zvanog “Tuta” i Vinka Martinovića zvanog “Štela”*, predmet br. IT-98-34-A, Žalbeni podnesak Tužilaštva, 14. juli 2003. (dalje u tekstu: Tužiočev žalbeni podnesak), par. 2.1-2.3, 3.1, 4.1, 5.1-5.3. Dana 30. septembra 2005. Tužilac je Žalbeno vijeće obavijestio da povlači svoju drugu žalbenu osnovu u vezi sa protivpravnim radom, iznijetu u par. 3.1-3.27 Tužiočevog žalbenog podneska: *Tužilac protiv Mladena Naletilića zvanog “Tuta” i Vinka Martinovića zvanog “Štela”*, predmet br. IT-98-34-A, Najava o povlačenju 2. žalbene osnove Tužilaštva, 30. septembar 2005. (dalje u tekstu: Tužiočeva najava o povlačenju), par. 1.

II. KRITERIJUMI PREISPITIVANJA U ŽALBENOM POSTUPKU

8. Član 25 Statuta predviđa žalbe na osnovu greške u primjeni prava koja odluku čini nevažećom, ili uslijed greške u utvrđivanju činjeničnog stanja iz koje je proizašlo nepravedno rješenje.⁴² Isti član takođe utvrđuje da Žalbeno vijeće može potvrditi, poništiti ili preinačiti odluke pretresnog vijeća.

9. Žalbeno vijeće je u ranijoj praksi iznijelo sljedeći stav:

Strana koja tvrdi da je učinjena greška u primjeni prava mora tu tvrdnju potkrijepiti argumentima i objasniti na koji način ta greška čini odluku nevažećom. Ako se argumentima ne dokaže valjanost tvrdnje, to ipak ne znači da će ta tvrdnja strane nužno biti odbačena, budući da Žalbeno vijeće može intervenisati i, iz drugih razloga, presuditi u korist tvrdnje da je učinjena greška u primjeni prava.⁴³

10. Ako utvrdi da je greška u primjeni prava proistekla iz toga što je Pretresno vijeće primijenilo pogrešan pravni kriterijum, Žalbeno vijeće smije takvu pravnu grešku ispraviti i primijeniti ispravan pravni kriterijum na dokaze iz spisa predmeta da bi utvrdilo da li se i sām može van razumne sumnje uvjeriti u ispravnost činjeničnog nalaza koji odbrana osporava prije nego što će taj nalaz potvrditi u žalbenom postupku.⁴⁴

11. Što se tiče navoda o pogrešno utvrđenom činjeničnom stanju, Žalbeno vijeće podsjeća da su ocjena dokaza i utvrđivanje činjeničnog stanja prvenstveno zadatak Pretresnog vijeća.⁴⁵ Žalbeno vijeće stoga neće olako poništiti činjenične nalaze pretresnog vijeća.⁴⁶ Prilikom razmatranja navoda o pogrešno utvrđenom činjeničnom stanju u vezi s nekom žalbenom osnovom za koju u žalbenom postupku nisu uvršteni dodatni dokazi, Žalbeno vijeće će u preispitivanju dotičnog nalaza primijeniti kriterijum "razumnosti", odnosno, ispitaće da li je dotični zaključak takav da ga ne bi mogao donijeti nijedan razuman presuditelj o činjenicama.⁴⁷ Kada se, kao u ovom predmetu, navod o grešci u vezi s konkretnom žalbenom osnovom zasniva na dodatnim dokazima iznesenim u žalbenom postupku, pravilo 117 Pravilnika o postupku i dokazima (dalje u tekstu: Pravilnik)⁴⁸ predviđa da je Žalbeno vijeće dužno da presudi "na osnovu žalbenog spisa i dodatnih dokaza koji su pred njim izvedeni".

⁴² Član 25(1) Statuta glasi: "Žalbeno vijeće rješava po žalbama osoba koje su osudila pretresna vijeća i po žalbama tužioca na sljedećim osnovama: (a) greška u primjeni prava koja obesnažuje odluku, ili (b) greška u utvrđivanju činjeničnog stanja zbog koje je došlo do neostvarenja pravde."

⁴³ Drugostepena presuda u predmetu *Vasiljević*, par. 6.

⁴⁴ Drugostepena presuda u predmetu *Blaškić*, par. 15; Drugostepena presuda u predmetu *Kordić i Čerkez*, par. 17.

⁴⁵ Vidi Drugostepenu presudu u predmetu *Kupreškić i dr.*, par. 30-32.

⁴⁶ Drugostepena presuda u predmetu *Blaškić*, par. 17.

⁴⁷ Drugostepena presuda u predmetu *Blaškić*, par. 16; Drugostepena presuda u predmetu *Kordić i Čerkez*, par. 18.

⁴⁸ Pravilnik o postupku i dokazima, IT/32/Rev. 37, 6. april 2006.

12. Žalbeno vijeće je u predmetu *Kupreškić i drugi* postavilo kriterijum preispitivanja za situaciju kada se u žalbenom postupku razmatraju dodatni dokazi i zauzelo sljedeći stav:

Kriterijum koji će u odlučivanju da li da potvrdi osuđujuću presudu u slučajevima kad su prihvaćeni dodatni dokazi primijeniti Žalbeno vijeće jeste sljedeći: da li je žalilac pokazao da nijedan razumni presuditelj o činjenicama ne bi mogao donijeti zaključak o krivici na osnovu dokaza predočenih pretresnom vijeću uzetih zajedno sa dodatnim dokazima uvrštenim u žalbenom postupku.⁴⁹

Kriterijum preispitivanja koji je u tom kontekstu primijenilo Žalbeno vijeće pitanje je da li bi se u sporno utvrđenje mogao uvjeriti van razumne sumnje bilo koji razuman presuditelj o činjenicama, dakle opredijelilo se za kriterijum koji daje znatnu težinu presuđenju prvostepene instance. U datoj situaciji u predmetu *Kupreškić i drugi*, Žalbeno vijeće nije utvrđivalo da li se i ono *sāmo* može uvjeriti van razumne sumnje u donijeti zaključak, što zaista i nije bilo potrebno jer je u toj situaciji odgovor na to pitanje bio da nijedan razuman presuditelj o činjenicama ne bi mogao donijeti zaključak o krivici.^{49bis}

13. Žalbeno vijeće ponovno ističe da strane u žalbenom postupku ne smiju samo ponavljati argumente koji nisu polučili uspjeh na suđenju ako strana ne može pokazati da je odbacivanje tih argumenata bilo pogrešno tako da je nužna intervencija Žalbenog vijeća. Argumente strane koji nemaju potencijal da urode poništenjem ili preinačenjem pobijane odluke Žalbeno vijeće može odmah odbaciti i nije potrebno da se razmatra njihov meritum.⁵⁰

14. Što se tiče formalnih zahtjeva, od strana se očekuje da precizno upute na stranice transkripta ili na paragrafe presude koje se osporavaju, kao i da tačno naznače dijelove spisa na koje se žalba poziva u potkrepu svojih navoda.⁵¹ Ako strana iznese tvrdnje koje su nejasne, protivrječne ili neprecizne, odnosno ako te tvrdnje pate od drugih formalnih i očiglednih nedostataka, Žalbeno vijeće će ih bez detaljnog obrazloženja odbaciti kao neutemeljene.⁵²

⁴⁹ Drugostepena presuda u predmetu *Kupreškić i dr.*, par. 75.

^{49bis} Drugostepena presuda u predmetu *Blaškić*, par. 22.

⁵⁰ Drugostepena presuda u predmetu *Blaškić*, par. 13; Drugostepena presuda u predmetu *Kordić i Čerkez*, par. 21.

⁵¹ Uputstvo o formalnim uslovima za podnošenje žalbe na presudu br. IT/201 od 7. marta 2002. godine, par. 4(b).

⁵² Drugostepena presuda u predmetu *Blaškić*, par. 13; Drugostepena presuda u predmetu *Kordić i Čerkez*, par. 22-23.

III. NALETILIĆEVI I MARTINOVIĆEVI NAVODI O GREŠKAMA U VEZI S USKRAĆIVANJEM PROPISANOG SUDSKOG POSTUPKA

A. Navod o nepreciznosti Optužnice

1. Uvod

15. U sklopu svoje 2. žalbene osnove, Martinović tvrdi da je Optužnica suviše neprecizna zato što se u njoj ne navode sljedeći incidenti za koje mu je utvrđena odgovornost: (1) preuređivanje privatne imovine u bazu ATG “Vinko Škrobo”⁵³ (tačka 5), (2) tri incidenta premlaćivanja zarobljenika u njegovoj zoni odgovornosti⁵⁴ (tačke 11 i 12), (3) protivpravno premještanje civila iz bloka DUM u Mostaru 13. i 14. juna 1993. te iz naselja Centar II u Mostaru 29. septembra 1993. godine⁵⁵ (tačka 18), i (4) incidenti pljačke⁵⁶ (tačka 21).

16. Naletilić u svojoj 12. žalbenoj osnovi tvrdi da je Optužnica suviše neprecizna zato što se u njoj ne navode incidenti protivpravnog premještanja civila iz bloka DUM u Mostaru 13. i 14. juna 1993. te iz naselja Centar II u Mostaru 29. septembra 1993. (tačka 18), za koje mu je utvrđena odgovornost.⁵⁷ U svojoj 21. žalbenoj osnovi nadalje on tvrdi da je Optužnica suviše neprecizna i u pogledu optužbi po kojima mu je utvrđena odgovornost za djela zlostavljanja u zatvoru u Ljubuškom (tačke 11 i 12).⁵⁸

17. U Martinovićevoj najavi žalbe nema navoda o nepreciznosti Optužnice. Što se tiče Naletilićeve najave žalbe, u 12. žalbenoj osnovi on eksplicitno osporava Optužnicu, ali u 21. žalbenoj osnovi to ne čini.⁵⁹ Budući da i Naletilić i Martinović u svojim podnescima, osporavaju Optužnicu, a da to nisu naveli u najavi žalbe, trebalo je da zatraže dozvolu na osnovu pravila 108 za izmjenu najave žalbe odmah nakon što su otkrili razloge za svoje nove navode, no to ni jedan ni drugi nisu učinili. Uprkos tome, Tužilac nije uložio prigovor na žalbene osnove iznijete u

⁵³ Martinovićev žalbeni podnesak, par. 143.

⁵⁴ Martinovićev žalbeni podnesak, par. 184.

⁵⁵ Martinovićev žalbeni podnesak, par. 417, 498.

⁵⁶ Martinovićev žalbeni podnesak, par. 431, 434, 453.

⁵⁷ Naletilićeva najava žalbe, str. 5; Naletilićev revidirani žalbeni podnesak, par. 143.

⁵⁸ Naletilićev revidirani žalbeni podnesak, par. 176. Naletilić “uključuje svoje argumente iz 21. žalbene osnove” u svoju 35. žalbeni osnovu: Naletilićev revidirani žalbeni podnesak, par. 270.

⁵⁹ Pitanje obaviještenosti o optužbama u vezi sa svojom 21. i 35. žalbenom osnovom Naletilić iznosi samo u svom žalbenom podnesku: *Tužilac protiv Mladena Naletilića zvanog “Tuta” i Vinka Martinovića zvanog “Štela”*, predmet br. IT-98-34-A, Žalba na Presudu Mladena Naletilića, 15. septembar 2003. (povjerljivo - zapečaćeno) (dalje u tekstu: Naletilićev žalbeni podnesak), par. 176, 270; Naletilićev revidirani žalbeni podnesak, par. 176, 270.

Naletilićevim i Martinovićevim pismenim podnescima nego je na njih iscrpno odgovorio.⁶⁰ Stoga se Žalbeno vijeće opredjeljuje za to da ih ipak razmotri.⁶¹

18. U prepretresnoj fazi postupka, Naletilić i Martinović podnijeli su preliminarne podneske na osnovu pravila 72(A)(ii) u kojima navode formalne nedostatke Prve optužnice.⁶² Martinović je osporio sljedeće paragrafe Prve optužnice: paragraf 44 (protivpravni rad na mjestima van borbene linije, tačke 2 do 8 Optužnice),⁶³ paragraf 49 (okrutno postupanje i hotimično nanošenje velikih patnji, odnosno teških povreda tijela ili zdravlja, tačke 11 i 12),⁶⁴ paragraf 54 (prisilno premještanje, tačka 18),⁶⁵ te paragraf 57 (uništavanje i pljačkanje imovine, tačke 19 do 22).⁶⁶ Naletilić je iznio opći prigovor na opise izvršenja djela u tačkama 1 do 22 Prve optužnice, obrazlažući da se u njima ne daje “jasna naznaka o vremenu, kao ni o načinu i mjestu počinjenja krivičnog djela i njegovim posljedicama, niti o obliku krivice”, uključujući posebne vidove odgovornosti definisane u članu 7 Statuta.⁶⁷

19. Pretresno vijeće je odbilo Naletilićev i Martinovićev preliminarni prigovor u vezi s formom Prve optužnice, Martinovićev odlukom od 15. februara 2000.⁶⁸ (dalje u tekstu: Odluka od 15. februara 2000.), a Naletilićev odlukom od 11. maja 2000.⁶⁹ (dalje u tekstu: Odluka od 11. maja

⁶⁰ Vidi *Tužilac protiv Mladena Naletilića zvanog “Tuta” i Vinka Martinovića zvanog “Štela”*, predmet br. IT-98-34-A, Javna redigovana verzija “Podneska Tužilaštva s odgovorom na žalbeni podnesak Mladena Naletilića” zavedenog 30. oktobra 2003., 21. mart 2005. (dalje u tekstu: Tužiočev odgovor na Naletilićev revidirani žalbeni podnesak), par. 2.41; *Tužilac protiv Mladena Naletilića zvanog “Tuta” i Vinka Martinovića zvanog “Štela”*, predmet br. IT-98-34-A, Javna redigovana verzija podneska Tužilaštva s odgovorom na žalbeni podnesak Vinka Martinovića, 21. mart 2005. (dalje u tekstu: Tužiočev odgovor na Martinovićev žalbeni podnesak), par. 3.35, 4.4, 7.8-7.13, 8.27-8.31; *Tužilac protiv Mladena Naletilića zvanog “Tuta” i Vinka Martinovića zvanog “Štela”*, predmet br. IT-98-34-A, Podnesak Tužilaštva s odgovorom na žalbeni podnesak Vinka Martinovića, 8. oktobar 2003. (povjerljivo) (dalje u tekstu: Tužiočev povjerljivi odgovor na Martinovićev žalbeni podnesak), par. 7.10-7.12, 8.30-8.31.

⁶¹ *Usp. Momir Nikolić protiv tužioca*, predmet br. IT-02-60/1-A, Odluka po zahtjevu žalioca za izmjenu najave žalbe, 21. oktobar 2004. (dalje u tekstu: Odluka po prijedlogu za izmjenu žalbe u predmetu *M. Nikolić*), str. 2-3; *Tužilac protiv Blagoja Simića*, predmet br. IT-95-9-A, Odluka po zahtjevu Blagoja Simića da se odobri izmjena najave žalbe, 16. septembar 2004. (dalje u tekstu: Odluka po prijedlogu da se dozvoli izmjena žalbe u predmetu *B. Simić*), str. 4-5.

⁶² *Tužilac protiv Mladena Naletilića zvanog “Tuta” i Vinka Martinovića zvanog “Štela”*, predmet br. IT-98-34-1, Optužnica, 18. decembar 1998. (dalje u tekstu: Prva optužnica); *Tužilac protiv Vinka Martinovića zvanog “Štela”*, predmet br. IT-98-34-PT, Prigovor na Optužnicu, 4. oktobar 1999. (povjerljivo) (dalje u tekstu: Martinovićev prigovor na Prvu optužnicu); *Tužilac protiv Mladena Naletilića zvanog “Tuta” i Vinka Martinovića zvanog “Štela”*, predmet br. IT-98-34-PT, Preliminarni prigovor odbrane, 20. april 2000. (dalje u tekstu: Naletilićev prigovor na Prvu optužnicu).

⁶³ Martinovićev prigovor na Prvu optužnicu (povjerljivo), AD-XV.

⁶⁴ Martinovićev prigovor na Prvu optužnicu (povjerljivo), AD-XVI i XVII, gdje stoji: “argumenti navedeni u tačkama V, VI, VII, VIII, X, XI i XII i dalje vrijede”. U odjeljcima AD-V, VI i VII obrazlaže se da je Prva optužnica suviše neodređena.

⁶⁵ Martinovićev prigovor na Prvu optužnicu (povjerljivo), AD-XXI i XXII.

⁶⁶ Martinovićev prigovor na Prvu optužnicu (povjerljivo), AD-XXI i XXII.

⁶⁷ Naletilićev prigovor na Prvu optužnicu, par. III-12 i IV-2,3. Vidi i *Tužilac protiv Mladena Naletilića zvanog “Tuta” i Vinka Martinovića zvanog “Štela”*, predmet br. IT-98-34-PT, Odluka po preliminarnom podnesku Mladena Naletilića, 11. maj 2000., str. 3.

⁶⁸ *Tužilac protiv Mladena Naletilića zvanog “Tuta” i Vinka Martinovića zvanog “Štela”*, predmet br. IT-98-34-PT, Odluka po prigovoru na Optužnicu optuženoga Vinka Martinovića, 15. februar 2000.

⁶⁹ *Tužilac protiv Mladena Naletilića zvanog “Tuta” i Vinka Martinovića zvanog “Štela”*, predmet br. IT-98-34-PT, Odluka po preliminarnom podnesku Mladena Naletilića, 11. maj 2000.

2000.). Pretresno vijeće je, *inter alia*, smatralo kako se pretpostavlja da objelodanjeni materijal u posjedu Naletilića i Martinovića sadrži pojedinosti o konkretnim događajima koje Tužilac namjerava dokazati na suđenju,⁷⁰ da Naletilić i Martinović nisu prigovorili da taj materijal ne sadrži dovoljno podataka za pripremu odbrane,⁷¹ te da je “logično /.../ da sada odbrana pregleda te materijale”.⁷² Naletilić i Martinović nisu iskoristili mogućnost koju daje pravilo 72(B)(ii) da zatraže dozvolu za ulaganje žalbe na te odluke Pretresnog vijeća.

20. Tužilac obrazlaže da Martinović nije zatražio dozvolu za ulaganje žalbe na Odluku od 15. februara 2000., niti je pokazao da ostaje pri svom prigovoru pred Pretresnim vijećem kako nije bio u mogućnosti da pripremi odbranu u vezi s optužbama za pljačkanje sadržanim u Optužnici.⁷³ Tužilac nadalje kaže da, koliko se vidi, Martinović na pretresu nije iznio prigovor o nemogućnosti pripreme odbrane u vezi s incidentima protivpravnog premještanja od 13. i 14. juna 1993., a pitanje neobaviještenosti o tom konkretnom incidentu, po svemu sudeći, nije pokrenuo ni u Pretpretresnom ni u Završnom podnesku.⁷⁴

21. Žalbeno vijeće podsjeća da su strane u postupku dužne da pred pretresnim vijećem, bilo u pretpretresnoj fazi bilo u toku suđenja, formalno pokrenu sva pitanja o kojima treba da se riješi.⁷⁵ Ako strana pred pretresnim vijećem na neko pitanje ne uloži prigovor, a imala je objektivnu mogućnost da to učini, te ako ne postoje posebne okolnosti,⁷⁶ Žalbeno vijeće će utvrditi da se strana odrekla svog prava da to pitanje iznese kao valjanu žalbenu osnovu.⁷⁷

22. Sve nedostatke Optužnice koje Martinović navodi u žalbi on je već formalno iznio pred Pretresnim vijećem u pretpretresnoj fazi, u svom preliminarnom prigovoru na formu Prve optužnice.⁷⁸ Mada pitanje preciznosti nije ponovo pokrenuo u svojim daljnjim prigovorima na Prvu i Drugu izmijenjenu optužnicu, on nije ni bio dužan da to učini jer je Pretresno vijeće već bilo saslušalo i odbacilo njegovu argumentaciju, a izmjene Optužnice ni na koji način nisu mijenjale

⁷⁰ Odluka od 15. februara 2000., par. 23. Odluka od 11. maja 2000. daje objašnjenje Odluke od 15. februara 2000.

⁷¹ Odluka od 15. februara 2000., par. 19, 27, 30.

⁷² Odluka od 15. februara 2000., par. 27.

⁷³ Tužιοčev odgovor na Martinovićev žalbeni podnesak, par. 7.13.

⁷⁴ Tužιοčev odgovor na Martinovićev žalbeni podnesak, par. 8.30-8.31; Tužιοčev povjerljivi odgovor na Martinovićev žalbeni podnesak, par. 8.30-8.31.

⁷⁵ Drugostepena presuda u predmetu *Blaškić*, par. 222; Drugostepena presuda u predmetu *Furundžija*, par. 174.

⁷⁶ Doktrina odricanja od prava ne bi smjela biti takva da optuženom sasvim onemogućuje da pitanje nedostataka u optužnici prvi put pokrene u žalbi. Optuženi koji tokom suđenja nije uložio prigovor na nedostatak u optužnici u žalbenom postupku mora dokazati da su njegove mogućnosti da pripremi odbranu na nedostatak u optužnici bile bitno umanjene dotičnim nedostatkom optužnice. Vidi Drugostepenu presudu u predmetu *Niyitegeka*, par. 200.

⁷⁷ Drugostepena presuda u predmetu *Blaškić*, par. 222; Drugostepena presuda u predmetu *Akayesu*, par. 361.

⁷⁸ Vidi *supra*, par. 15, 18.

njene činjenične navode.⁷⁹ Tužilac sugerira da je trebalo da Martinović, kako bi sebi ostavio mogućnost da te prigovore iznese u žalbi, zatraži dozvolu za ulaganje žalbe na Odluku od 15. februara 2000. i/ili da u tim prigovorima ustraje tokom suđenja. No praksa MKSJ-a u vezi s odustajanjem od prava ne nameće takve obaveze. Budući da Martinović u pretpretresnoj fazi jeste formalno osporio formu Optužnice, Žalbeno vijeće konstatira da se on nije odrekao svog prava da te argumente iznese u žalbi. Što se tiče Naletilića, međutim, prigovori na Optužnicu koje je on pokrenuo u žalbi u njegovom su preliminarnom podnesku s prigovorom na formu svih tačaka Optužnice iznijeti na vrlo uopćen način.⁸⁰ Uprkos tome, tužilac se nije poslužio argumentom da Naletilić to pitanje nije pokrenuo sve dosad. Naime, u Odluci od 11. maja 2000. jasno se vidi da je Pretresno vijeće smatralo da je Naletilić uložio isti prigovor u vezi s manjkavošću navoda Optužnice kao i Martinović.⁸¹ Taj zaključak potvrđuje i Prvostepena presuda gdje, u odjeljku pod naslovom “Preliminarni podnesak u vezi s formom Optužnice”, Pretresno vijeće podsjeća da je “odbacilo oba podneska [u kojima se navode nedostaci u formi Optužnice] i zaključilo da Optužnica nije neprecizna”.⁸² Žalbeno vijeće će stoga postupati podrazumijevajući da Martinović i Naletilić pred Pretresnim vijećem jesu iznijeli prigovore na nedostatke Optužnice koje sada navode i u žalbi. U skladu s tim, u slučaju da se Žalbeno vijeće složi s Naletilićem i Martinovićem da je Optužnica patila od nedostataka, Tužilac bi bio dužan da iznese teret dokazivanja da Naletilićeve i Martinovićeve mogućnosti za pripremu odbrane uslijed toga nisu bile u znatnoj mjeri umanjene.⁸³

⁷⁹ Tačka 5 (protivpravni rad) Prve optužnice kasnije je izmijenjena tako da su u nju uključene i inkriminacije za protivpravni rad po članu 52 Ženevske konvencije III: *Tužilac protiv Mladena Naletilića zvanog “Tuta” i Vinka Martinovića zvanog “Štela”*, predmet br. IT-98-PT, *Odluka po zahtjevu Tužilaštva za izmjenu tačke 5 Optužnice*, 28. novembar 2000. (dalje u tekstu: Odluka o izmjeni tačke 5). Međutim, tom izmjenom nisu uvedeni nikakvi novi činjenični navodi niti dodatni svjedoci: Odluka o izmjeni tačke 5, str. 2; *Tužilac protiv Mladena Naletilića zvanog “Tuta” i Vinka Martinovića zvanog “Štela”*, predmet br. IT-98-34-PT, *Izmijenjena optužnica*, 4. decembar 2000. (dalje u tekstu: *Izmijenjena optužnica*). Naletilićevi i Martinovićevi prigovori na *Izmijenjenu optužnicu*, koje je Pretresno vijeće kasnije odbacilo, nisu uključivali navod da je ta optužnica neprecizna: *Tužilac protiv Mladena Naletilića zvanog “Tuta” i Vinka Martinovića zvanog “Štela”*, predmet br. IT-98-34-PT, *Odluka po prigovoru Vinka Martinovića na Izmijenjenu optužnicu i preliminarnom podnesku Mladena Naletilića vezanom za Izmijenjenu optužnicu*, 14. februar 2001., str. 2, stavke 1-3. Najzad, tačke 9, 10 i 19 do 22 *Izmijenjene optužnice* bile su izmijenjene sa ciljem da se “pojasni da se u tačkama 9, 10, 19, 20 do 22 optuženi Martinović ne tereti”, a on nije uložio prigovor na te izmjene: *Tužilac protiv Mladena Naletilića zvanog “Tuta” i Vinka Martinovića zvanog “Štela”*, predmet br. IT-98-34-T, *Odluka po prijedlogu tužioca za izmjenu Izmijenjene optužnice*, 16. oktobar 2001., str. 2; *Tužilac protiv Mladena Naletilića zvanog “Tuta” i Vinka Martinovića zvanog “Štela”*, predmet br. IT-98-34-PT, *Druga izmijenjena optužnica*, 28. septembar 2001. (dalje u tekstu: *Optužnica*).

⁸⁰ Naletilićev prigovor na Prvu optužnicu, par. III-12 i IV-2,3 gdje se kaže da “opis djela navedenih u tačkama 1 do 22 OPTUŽBI [...] ni/je/ naveden na način da se daje jasna naznaka o vremenu, kao ni o načinu i mjestu počinjenja krivičnog djela i njegovim posljedicama, niti o obliku krivice”. Vidi i Odluku od 11. maja 2000., str. 3.

⁸¹ Pretresno vijeće je zauzelo stav da je “već odbacilo [Martinovićeve] prigovore da isti dijelovi Optužnice nisu dovoljno detaljni u [Odluci od 15. februara 2000.]“ i da “je objašnjenje za odbacivanje prigovora g. Martinovića, dato u toj odluci, podjednako primjenjivo i u ovom slučaju”: Odluka od 11. maja 2000., str. 3

⁸² Prvostepena presuda, Dodatak II, par. 7.

⁸³ Drugostepena presuda u predmetu *Kvočka i dr.*, par. 35; Drugostepena presuda u predmetu *Niyitegeka*, par. 200; Drugostepena presuda u predmetu *Ntakirutimana*, par. 58.

2. Mjerodavno pravo u optužnom postupku

23. U skladu sa članom 21(4)(a) Statuta, optuženi ima pravo “da bude pravovremeno i detaljno obaviješten, na jeziku koji razumije, o prirodi i razlozima optužbi protiv njega”. U sudskoj praksi MKSJ-a čvrsto je prihvaćeno da članovi 18(4) i 21(2), te 21(4)(a) i 21(4)(b) Statuta tužiocu nalažu obavezu da u optužnici navede sve pravno relevantne činjenice na kojima se temelje navedene optužbe, ali ga ne obavezuju da iznese i dokaze kojima te pravno relevantne činjenice namjerava da dokaže.⁸⁴ Odgovor na pitanje da li su navodi optužnice dovoljno konkretni, zavisi o tome da li su pravno relevantne činjenice na kojima tužilac gradi svoje teze u njoj iznijete dovoljno detaljno da optuženi iz njih dobije jasne informacije o optužbama kako bi mogao pripremiti svoju odbranu.⁸⁵

24. Odgovor na pitanje da li su određene činjenice “pravno relevantne” zavisi o prirodi teze tužioca. Ako tužilac tvrdi da je optuženi lično izvršio predmetna krivična djela, u optužnici, u mjeri u kojoj je to moguće, on mora navesti identitet žrtve, mjesto i približno vrijeme navedenih kažnjivih djela, te način na koji su ona počinjena, i to “s najvećom preciznošću”.⁸⁶ Međutim, prihvatljivo je da se navede i manje detalja ako je zbog “samih razmjera navodnih krivičnih djela” neizvedivo “zahtijevati visoki stepen konkretnosti u pitanjima poput identiteta žrtava i datuma počinjenja krivičnih djela”.⁸⁷ Ako se navodi da je optuženi planirao, poticao, naredio ili pomagao i podržavao krivična djela za koja se tereti, od tužioca se traži da precizno navede “konkretne radnje” ili “konkretno ponašanje” optuženog na kojem temelji predmetne optužbe.⁸⁸

25. Pravno relevantne činjenice u optužnici ponekad nisu navedene s potrebnim stepenom konkretnosti jer tužilac ne posjeduje potrebne informacije. U takvoj situaciji, međutim, Žalbeno vijeće ističe da se od tužioca očekuje da prije početka suđenja zna na čemu će zasnivati svoje teze i

⁸⁴ Drugostepena presuda u predmetu *Kvočka i dr.*, par. 27; Drugostepena presuda u predmetu *Kupreškić i dr.*, par. 88.

⁸⁵ Vidi Drugostepenu presudu u predmetu *Kupreškić i dr.*, par. 88.

⁸⁶ Drugostepena presuda u predmetu *Blaškić*, par. 213; *Tužilac protiv Milorada Krnojelca*, predmet br. IT-97-25-PT, Odluka o preliminarnom podnesku zbog prigovora na formu Izmijenjene optužnice, 11. februar 2000. (dalje u tekstu: Odluka od 11. februara 2000. u predmetu *Krnojelac*), par. 18; Drugostepena presuda u predmetu *Kupreškić i dr.*, par. 89.

⁸⁷ Drugostepena presuda u predmetu *Kupreškić i dr.*, par. 89. Žalbeno vijeće je u predmetu *Ntakirutimana* istaknulo da “nemogućnost da se navede identitet žrtava nije nespojiva sa pravom optuženoga da zna pravno relevantne činjenice u vezi s optužbama protiv njega jer, u takvim okolnostima, mogućnost optuženog za pripremu djelotvorne odbrane po predmetnim optužbama ne ovisi o obaviještenosti o identitetu svake pojedine navodne žrtve. Žalbeno vijeće podsjeća da je situacija, međutim, drugačija onda kada tužilac nastoji da dokaže da je optuženi lično lišio života ili nanio povredu konkretnoj osobi. [...] [T]užilac ne može istovremeno nastupiti s argumentom da je optuženi ubio dotičnu osobu i tvrditi da ‘sāmi razmjeri’ krivičnog djela onemogućavaju da se u optužnici navede identitet te osobe. Naprotiv, obaveza tužioca da u optužnici navede podatke o žrtvi najstroža je upravo onda kada on nastoji da dokaže da je optuženi lišio života ili nanio povredu konkretnoj osobi”: Drugostepena presuda u predmetu *Ntakirutimana*, par. 73-74.

⁸⁸ Drugostepena presuda u predmetu *Blaškić*, par. 213. Vidi i *Tužilac protiv Milorada Krnojelca*, predmet br. IT-97-25-PT, Odluka po preliminarnom podnesku odbrane zbog prigovora na formu optužnice, 24. februar 1999., par. 13; Odluka od 11. februara 2000. u predmetu *Krnojelac*, par. 18; *Tužilac protiv Radoslava Brđanina i Momira Talića*, predmet br. IT-99-36-PT, Odluka po prigovoru Momira Talića na formu Izmijenjene optužnice, 20. februar 2001., par. 20.

da se ne opravdava problemima u provođenju istrage kako bi optužbe protiv optuženog gradilo u hodu tokom suđenja.⁸⁹ Drugi nedostaci u optužnici koji se mogu pokazati u kasnijoj fazi postupka, zato što dokazni postupak može krenuti tokom kakav se nije predviđao, Pretresno vijeće stavlja pred zadatak da razmotri da li obaveza pravičnog suđenja nalaže da se optužnica izmijeni, da se postupak prekine ili da se izuzmu dokazi koji izlaze van okvira optužnice.⁹⁰

26. Donoseći presudu, prvostepeno vijeće optuženog može osuditi samo za krivična djela navedena u optužnici.⁹¹ Ako se utvrdi da optužnica pati od nedostataka jer pravno relevantne činjenice u njoj nisu navedene ili nisu navedene dovoljno precizno, pretresno vijeće se mora zapitati da li je suđenje optuženom još uvijek pravično.⁹² U nekim slučajevima, kada je optuženi od tužioca dobio pravovremene, jasne i dosljedne informacije u kojima je detaljno iznijeta činjenična osnova optužbi protiv njega, manjkava optužnica može se smatrati ispravljenom, te se može izreći osuđujuća presuda.⁹³ Onda kada nedovoljna obaviještenost o pravnim i činjeničnim razlozima optužbi predstavlja kršenje prava optuženog, ne može se izreći osuđujuća presuda.⁹⁴ Kada se optužnica osporava u žalbenom postupku, izmjene i dopune optužnice više nisu moguće, što znači da valja odgovoriti na pitanje da li suđenje optuženom na osnovu manjkave optužnice “odluku čini nevažećom” i opravdava intervenciju Žalbenog vijeća.⁹⁵

27. Prilikom donošenja ocjene da li su nedostaci optužnice otklonjeni potrebno je odgovoriti na pitanje da li je optuženi objektivno bio u mogućnosti da razumije optužbe koje mu se stavljaju na teret.⁹⁶ U takvoj situaciji Žalbeno vijeće je u nekim slučajevima razmatralo informacije dostavljene u sklopu prepretresnog podneska tužioca⁹⁷ ili u njegovoj uvodnoj riječi.⁹⁸ Žalbeno vijeće smatra da spisak svjedoka koje tužilac namjerava pozvati na suđenje, u kojem je sadržan i sažeti prikaz činjenica i gdje se navodi po kojim će optužbama iz optužnice koji svjedok svjedočiti, uključujući precizno navedene odnosne tačke i paragrafe optužnice,⁹⁹ u nekim slučajevima može biti dovoljno obavještenje optuženoj osobi. Međutim, samo uručenje izjava svjedoka ili potencijalnih dokaznih predmeta od strane tužioca shodno obavezi objelodanjivanja ne može se smatrati dovoljnom

⁸⁹ Drugostepena presuda u predmetu *Kvočka i dr.*, par. 30; vidi i Drugostepenu presudu u predmetu *Kupreškić i dr.*, par. 92.

⁹⁰ Drugostepena presuda u predmetu *Kvočka i dr.*, par. 31; Drugostepena presuda u predmetu *Kupreškić i dr.*, par. 92.

⁹¹ Drugostepena presuda u predmetu *Kvočka i dr.*, par. 33.

⁹² Drugostepena presuda u predmetu *Kvočka i dr.*, par. 33.

⁹³ Vidi Drugostepenu presudu u predmetu *Kupreškić i dr.*, par. 114; Drugostepenu presudu u predmetu *Kvočka i dr.*, par. 33.

⁹⁴ Drugostepena presuda u predmetu *Kvočka i dr.*, par. 33.

⁹⁵ Član 25(1)(a) Statuta; Drugostepena presuda u predmetu *Kvočka i dr.*, par. 34.

⁹⁶ Vidi Drugostepenu presudu u predmetu *Kordić i Čerkez*, par. 142; Drugostepenu presudu u predmetu *Rutaganda*, par. 303.

⁹⁷ Vidi npr. Drugostepenu presudu u predmetu *Kupreškić i dr.*, par. 117.

⁹⁸ Drugostepena presuda u predmetu *Kordić i Čerkez*, par. 169.

informacijom optuženom o pravno relevantnim činjenicama koje tužilac namjerava da dokaže na suđenju.¹⁰⁰ Pored toga, i podnesci optuženoga tokom suđenja, npr. prijedlog za donošenje oslobađajuće presude, završni podnesak ili završna riječ odbrane, mogu u nekim slučajevima pomoći prilikom donošenja ocjene u kojoj je mjeri optuženi bio obaviješten o tezama tužioca i mogao da odgovori na tužiočeve navode.¹⁰¹

3. Navodi o nedostacima Optužnice

28. Žalbeno vijeće će sada razmotriti Naletilićeve i Martinovićeve argumente u vezi s navodnim nedostacima Optužnice. Analiza pitanja da li je Pretresno vijeće pogriješilo zato što nije utvrdilo da je Optužnica manjkava biće provedena samo za kažnjivo ponašanje za koje je Naletiliću i Martinoviću utvrđena odgovornost.¹⁰²

(a) Nedostaci navoda Optužnice u vezi s pretvaranjem privatnog posjeda u bazu ATG "Vinko Škrobo"

29. Pretresno vijeće je u vezi s tačkom 5 Optužnice utvrdilo da je Martinović odgovoran za krivično djelo protivpravnog rada na osnovu članova 3 i 7(1) Statuta, izvršeno putem naređivanja zarobljenicima, približno 7. jula 1993., da privatni posjed preurede u bazu ATG "Vinko Škrobo".¹⁰³ Martinović osporava ovaj zaključak na osnovu toga što taj incident u Optužnici nije opisan.¹⁰⁴ Tužilac je odgovorio da je taj propust ispravljen u Pregledu svjedoka sa spiskom činjenica koji je dostavio.¹⁰⁵

30. Nalazi Pretresnog vijeća u paragrafu 313 Prvostepene presude nedvosmisleno pokazuju da je Vijeće utvrdilo da je Martinović lično odgovoran za taj incident. Shodno tome trebalo je da tužilac u Optužnici što je moguće preciznije iznese pojedinosti o tom incidentu. Osim toga, budući

⁹⁹ Vidi npr. pravilo 65ter(E)(ii).

¹⁰⁰ Drugostepena presuda u predmetu *Ntakirutimana*, par. 27 (gdje se upućuje na predmet *Tužilac protiv Radoslava Brđanina i Momira Talića*, br. IT-99-36-PT, Odluka o formi dodatno izmijenjene Optužnice i zahtjevu Tužilaštva za izmjenu Optužnice, 26. juni 2001., par. 62).

¹⁰¹ Drugostepena presuda u predmetu *Kvočka i dr.*, par. 52, 53; Drugostepena presuda u predmetu *Kordić i Čerkez*, par. 148.

¹⁰² Vidi Drugostepenu presudu u predmetu *Kupreškić i dr.*, par. 79. Naletilić i Martinović u svojim žalbama ne tvrde da je Optužnica neprecizna u pogledu vida odgovornosti koji se stavlja na teret. Što se tiče optužbi po kojima je Pretresno vijeće utvrdilo da se Naletiliću i Martinoviću može pripisati odgovornost i na osnovu člana 7(1) i na osnovu člana 7(3) Statuta, ali da član 7(1) primjerenije opisuje njihovu odgovornost, Žalbeno vijeće je preispitalo samo navode Optužnice u vezi sa članom 7(1).

¹⁰³ Prvostepena presuda, par. 311, 313, 334.

¹⁰⁴ Martinovićev žalbeni podnesak, par. 143.

¹⁰⁵ Tužiočev povjerljivi odgovor na Martinovićev žalbeni podnesak, par. 3.35 (gdje se upućuje na predmet *Tužilac protiv Mladena Naletilića zvanog "Tuta" i Vinka Martinovića zvanog "Štela"*, br. IT-98-34-PT, Pregled svjedoka Tužilaštva i spisak činjenica, podneseni shodno nalogu o rasporedu Pretresnog vijeća od 16. juna 2000., 18. juli 2000. (zapečaćeno) (dalje u tekstu: Pregled svjedoka optužbe sa spiskom činjenica).

da se predmetno krivično djelo sastoji u tome da su zarobljenici prisilno poslani na rad u vezi s borbenim dejstvima,¹⁰⁶ trebalo je da i taj vojni karakter odnosno cilj inkriminiranih incidenata bude naveden kao pravno relevantna činjenica. Nijedan od uslova u vezi s tim nije zadovoljen.

31. Relevantan dio Optužnice glasi:

[Tačke 2 do 8: Protivpravni rad i živi štit kao nečovječno postupanje i hotimično lišavanje života]

44. [Od približno aprila ili maja 1993. najmanje do januara 1994.],¹⁰⁷ MLADEN NALETILIĆ, VINKO MARTINOVIĆ i njihovi podređeni, zatočene su bosanske Muslimane takođe prisiljavali da rade i na drugim mjestima, ne samo na linijama fronta. Zatočeni bosanski Muslimani prisiljavani su, među ostalim, da obavljaju sljedeće radove i u njima učestvuju: izgradnju, održavanje i popravke na privatnim imanjima pripadnika i zapovjednika KB-a, kopanje rovova, podizanje odbrambenih utvrđenja na položajima KB-a ili drugih snaga HV-a i HVO-a, te pomaganje pripadnicima KB-a u pljački domova i imovine bosanskih Muslimana.¹⁰⁸

32. Incident pretvaranja privatnog posjeda u bazu ATG “Vinko Škrobo” sam po sebi nije izričito naveden u Optužnici. Optužnica Martinovića tereti za prisiljavanje zarobljenika na obavljanje radnih zadataka koji su imali vojni karakter ili cilj, npr. na “kopanje rovova” i “podizanje odbrambenih utvrđenja”, ali ne sadrži navod da su zarobljenici u tom kontekstu bili prisiljavani i da iznose pokućstvo iz stanova. Nadalje, navod iz Optužnice da su zarobljenici bili prisiljavani na “pomaganje u pljački domova i imovine bosanskih Muslimana” nije dovoljan kao inkriminacija u vezi s tim konkretnim incidentom (navodi se samo da se protivpravni rad odvijao na “drugim mjestima, ne samo na linijama fronta” u periodu od približno devet mjeseci), a nije naveden ni njegov vojni cilj.¹⁰⁹ Optužnica je stoga manjkava, a Pretresno vijeće je pogriješilo kada nije donijelo zaključak u tom smislu.

33. Što se tiče pitanja da li su ti nedostaci otklonjeni, informacije sadržane u Pretpretresnom podnesku te Pregledu svjedoka sa spiskom činjenica, koje je tužilac dostavio 11. oktobra 2000. odnosno 18. jula 2000., Naletilić i Martinović dobili su na vrijeme budući da su ti dokumenti službeno dostavljeni jedanaest odnosno četrnaest mjeseci prije početka suđenja. Što se tiče protivpravnog rada na mjestima van borbenih linija, u tužiočevom pretpretresnom podnesku navodi se da su “zatvorenici bili prisiljavani da rade kod Martinovića” i da je “Martinović zatočenike prisiljavao da pljačkaju domove bosanskih Muslimana koji su preko linije sukoba bili protjerani u

¹⁰⁶ Vidi Prvostepenu presudu, par. 255-257 (gdje se vrlo ispravno napominje da je ta vrsta prisilnog rada kršenje člana 50 Ženevske konvencije III).

¹⁰⁷ Vidi Optužnicu, par. 35., 39 i 40.

¹⁰⁸ Optužnica, par. 44.

¹⁰⁹ Žalbeno vijeće smatra da je formulacija “zatočeni bosanski Muslimani” Martinoviću ipak bila dovoljno obavještenje o identitetu žrtava.

istočni Mostar”.¹¹⁰ U Pregledu svjedoka optužbe sa spiskom činjenica navedeno je da je Martinović zatočene Muslimane prisiljavao na vršenje radnih zadataka kao što su “izgradnja, održavanje, popravke na borbenoj liniji i na drugim mjestima, bilo u funkciji vojnih dejstava hrvatskih snaga bilo za ličnu korist”.¹¹¹

34. Žalbeno vijeće konstatira da se ne može smatrati da su ovdje citiranim navodima nedostaci Optužnice otklonjeni jer su oni jednako manjkavi kao i sama Optužnica: u njima se ne navodi precizno mjesto, vrijeme ni vojna svrha pojedinog konkretnog incidenta. Niti tužiočeva uvodna riječ ne daje nikakve dodatne informacije o tome.

35. Dakle, Martinović nije bio obaviješten o incidentu pretvaranja privatnog posjeda u bazu ATG “Vinko Škrobo”. Žalbeno vijeće konstatira da taj propust suđenje Martinoviću čini nepravičnim i da mu se uslijed toga nije smjela pripisati odgovornost za taj incident.

(b) Nedostaci navoda Optužnice u vezi s tri incidenta prelaćivanja zarobljenika na području pod Martinovićevom komandom

36. Pretresno vijeće je utvrdilo da je Martinović učestvovao u čestim prelaćivanjima zarobljenika, što je utvrđeno za tri incidenta: za incident koji se dogodio u julu ili u augustu 1993. u vezi s nekoliko zarobljenika, za incident u vezi sa zarobljenikom zvanim “Profesor”, te, treće, za incident u vezi sa zarobljenikom zvanim “Coca”. Martinović je samo na osnovu ta tri incidenta po tačkama 11 i 12 Optužnice proglašen krivim za krivična djela hotimičnog nanošenja velikih patnji i okrutnog postupanja u skladu sa članovima 2(c), 3 i 7(1) Statuta.¹¹²

37. Martinović tvrdi da je Pretresno vijeće pogrešno primijenilo pravo pripisavši mu odgovornost za ta tri incidenta jer oni nisu bili navedeni u Optužnici.¹¹³ Osim toga, on tvrdi da “odbrana nije dobila osnovne informacije u vezi s tim događajima: podatke o mjestu i vremenu počinjenja djela, ime žrtve, imena eventualnih očevidaca”.¹¹⁴

¹¹⁰ *Tužilac protiv Mladena Naletilića zvanog “Tuta” i Vinka Martinovića zvanog “Štela”*, predmet br. IT-98-34-PT, Pretpretresni podnesak Tužilaštva, 11. oktobar 2000. (dalje u tekstu: Tužiočev pretpretresni podnesak), par. 3.8.

¹¹¹ Pregled svjedoka optužbe sa spiskom činjenica (zapečaćeno), Prilog 2, par. 176-177. Vidi i Pregled svjedoka optužbe sa spiskom činjenica (zapečaćeno), Prilog 1, str. 46, u kojem se daje sažetak izjave svjedoka SS (na čijem je iskazu Pretresno vijeće zasnovalo svoj nalaz u pogledu predmetnog incidenta) i koji ne sadrži pravno relevantne činjenice u vezi sa incidentom pretvaranja privatnog posjeda u bazu ATG “Vinko Škrobo” koje nisu navedene u Optužnici.

¹¹² Prvostepena presuda, par. 385, 386, 388, 389. Kako bi se izbjeglo moguće kumulativno osuđivanje, po tački 12 Optužnice izrečena je samo osuđujuća presuda za hotimično nanošenje velikih patnji: Prvostepena presuda, par. 734, 767, 768.

¹¹³ Martinovićev žalbeni podnesak, par. 184, 186.

¹¹⁴ Martinovićev žalbeni podnesak, par. 185.

38. Tužilac odgovara da Martinović nije pokazao da je navodna nepreciznost u pogledu datuma počinjenja krivičnih dijela rezultirala nepravednim rješenjem.¹¹⁵ On tvrdi da se u Optužnici navode približni datumi i vremenski periodi.¹¹⁶ Tužilac smatra da su inkriminacije iz Optužnice potkrijepljene detaljima sadržanim u izjavama svjedoka i ostalom materijalu koji je objelodanjen Martinoviću.¹¹⁷

39. Relevantni paragrafi Optužnice glase:¹¹⁸

[Tačke 9 do 12: Mučenje i hotimično nanošenje velikih patnji]

45. Počevši od maja 1993. godine pa najmanje do kraja januara 1994. godine, MLADEN NALETILIĆ, VINKO MARTINOVIĆ i njihovi podređeni mučili su ili hotimično nanosili teške patnje bosansko-muslimanskim civilima i ratnim zarobljenicima koje je zarobio KB ili koji su bili zatočeni pod kontrolom HVO-a. Teške fizičke i psihičke patnje bosanskim su se Muslimanima namjerno nanosile sa sljedećim ciljevima: radi dobivanja informacija, kažnjavanja, odmazde zbog nepovoljnog razvoja događaja na frontu, ili radi zastrašivanja zbog njihove nacionalne pripadnosti ili vjere. Tokom čitavog tog perioda, MLADEN NALETILIĆ i VINKO MARTINOVIĆ u više su navrata počinili, pomagali i podržavali mučenje, hotimično nanosili teške patnje, te svoje podređene vlastitim primjerom poticali na mučenje ili nanošenje teških patnji bosansko-muslimanskim zatočenicima.

49. Tokom cijelog tog perioda, VINKO MARTINOVIĆ je u više navrata, u prisustvu svojih podređenih, tukao zatočenike, bosanske Muslimane, na području pod svojim zapovjedništvom, kao i civile, bosanske Muslimane, tokom njihove deložacije i deportacije.

40. Žalbeno vijeće napominje da je, od pravno relevantnih činjenica u vezi sa navodima da je Martinović lično tukao zarobljenike, dovoljno detaljno navedeno samo mjesto premlaćivanja.¹¹⁹ Optužnica ne sadrži podatke o vremenu počinjenja i identitetu žrtava.¹²⁰ Žalbeno vijeće stoga konstatira da su navodi Optužnice u vezi s Martinovićevim ličnim učešćem u premlaćivanju suviše neprecizni da bi se mogli smatrati dovoljnim obavještenjem optuženom. Žalbeno vijeće će sada razmotriti da li su nepreciznosti u vezi s tri navedena incidenta bile otklonjene informacijama iz Pregleda svjedoka i Uvodne riječi Tužilaštva.¹²¹

41. Pretresno vijeće se za utvrđenje Martinovićeve odgovornosti za premlaćivanje nekoliko zarobljenika u julu ili augustu 1993. oslanjalo na iskaze svjedoka K, SS i NN.¹²²

¹¹⁵ Tužiočev odgovor na Martinovićev žalbeni podnesak, par. 4.4.

¹¹⁶ Tužiočev odgovor na Martinovićev žalbeni podnesak, par. 4.4.

¹¹⁷ Tužiočev odgovor na Martinovićev žalbeni podnesak, par. 4.4.

¹¹⁸ Kažnjive radnje za koje se Martinović tereti u tačkama 11 i 12 navode se u paragrafima 45, 49 i 50 Optužnice. U paragrafu 50 navodi se Martinovićeva odgovornost na osnovu člana 7(3), no po tom navodu nije izrečena osuđujuća presuda: Prvostepena presuda, par. 455. Prilikom donošenja presuđenja za predmetna tri incidenta, Pretresno vijeće se pozvalo na navode iz paragrafa 49 Optužnice: Prvostepena presuda, par. 382, 452.

¹¹⁹ "[N]a području pod [Martinovićevim] zapovjedništvom": Optužnica, par. 49.

¹²⁰ Suprotno tome što sugerira Martinović, tužilac nije bio dužan da u Optužnici navede eventualne očevice.

¹²¹ Tužilac ne tvrdi da njegov Pretpretresni podnesak sadrži dodatne informacije bilo o kojem od ta tri incidenta.

¹²² Prvostepena presuda, par. 385.

42. U Pregledu svjedoka koji je dostavilo Tužilaštvo jasno stoji da se očekuje da će svjedok K svjedočiti o tome kako je Martinović u svom štabu u julu 1993. tukao *jednog* zarobljenika,¹²³ a Pretresno vijeće je utvrdilo da je u incidentu koji se odigrao u julu ili augustu 1993. bilo premlaćeno *nekoliko* zarobljenika.¹²⁴ U sažecima izjava svjedoka SS i NN naznačuje se samo to da je Martinović u *jednoj* prilici tukao nekoliko osoba i ne navodi se ni okviran datum.¹²⁵ Samo u sažetku izjave svjedoka NN donekle je naveden identitet žrtava premlaćivanja.¹²⁶ Žalbeno vijeće zaključuje da sažeci izjava tih svjedoka (svjedoci K, SS i NN), bilo svaki za sebe bilo uzeti zajedno, ne daju jasne i dosljedne informacije.

43. Niti u dijelu svoje uvodne riječi koji se odnosi na optužbe za mučenje i hotimično nanošenje velikih patnji (tačke 9 do 12 Optužnice) Tužilac ne kaže ništa konkretno o tim incidentima.¹²⁷

44. Uslijed tih razloga, Žalbeno vijeće konstatira da Martinović nije dobio dovoljno jasne i dosljedne informacije putem kojih bi bio obaviješten o incidentu premlaćivanja iz jula ili augusta 1993. za koji je odgovoran.

45. U svojem zaključku o incidentu u vezi s “Profesorom”, Pretresno vijeće se pozvalo na svjedočenja svjedoka II i OO.¹²⁸ U sažetku izjave svjedoka II u Pregledu svjedoka optužbe sa spiskom činjenica, incident u vezi s “Profesorom” se ne spominje, niti se on povezuje sa tačkama 9 do 12 ili paragrafom 49 Optužnice.¹²⁹ U sažetku izjave svjedoka OO, međutim, izričito se upućuje na paragraf 49 Optužnice, u kojem stoji navod da je Martinović premlaćivao zarobljenike na području pod svojom komandom. U sažetku te izjave žrtva se precizno identifikuje kao “Profesor” i kaže se da je Martinović žrtvu tukao sve dok se nije srušila, nakon čega je Martinović žrtvu bacio u kontejner za smeće.¹³⁰ Istakao je tužilac u svojoj uvodnoj riječi iste te pojedinosti.¹³¹ Iako nigdje nije naveden tačan datum, Žalbeno vijeće smatra da su, s tim izuzetkom, predočene prilično detaljne informacije putem kojih je Martinović bio u dovoljnoj mjeri obaviješten o tome na koji se tačno incident navod Optužnice odnosi. Dakle, u pogledu ovog incidenta, manjkavost Optužnice otklonjena je drugim pravovremenim, jasnim i dosljednim informacijama.

¹²³ Pregled svjedoka optužbe sa spiskom činjenica (zapečaćeno), str. 46-47, 56.

¹²⁴ Prvostepena presuda, par. 385.

¹²⁵ Pregled svjedoka optužbe sa spiskom činjenica (zapečaćeno), str. 46, 47, 56.

¹²⁶ Pregled svjedoka optužbe sa spiskom činjenica (zapečaćeno), str. 56.

¹²⁷ T. 1849-1853.

¹²⁸ Prvostepena presuda, par. 386, fusnota 1010.

¹²⁹ Pregled svjedoka optužbe sa spiskom činjenica (zapečaćeno), str. 45.

¹³⁰ Pregled svjedoka optužbe sa spiskom činjenica (zapečaćeno), str. 22-23.

¹³¹ T. 1851.

46. Što se tiče incidenta u vezi sa zarobljenikom kojem je nadimak bio “Coca”, Pretresno vijeće se pozvalo na iskaz svjedoka Y.¹³² U sažetku izjave svjedoka Y iz Pregleda svjedoka optužbe ne spominju se nikakva premlaćivanja od strane Martinovića.¹³³

47. Žrtva, “Coca”, ne spominje se ni bilo gdje drugdje u Pregledu svjedoka optužbe. Taj incident ne spominje se ni u tužiočevoj uvodnoj riječi.¹³⁴ Dakle, Martinović nije bio obaviješten o incidentu premlaćivanja u vezi sa zarobljenikom zvanim “Coca”.

48. Uslijed gorenavedenih razloga, Žalbena vijeće poništava presuđenje da je Martinović odgovoran za incident koji se dogodio u julu ili augustu 1993. godine i za incident u vezi sa zarobljenikom zvanim “Coca”. Što se tiče incidenta u vezi s “Profesorom”, Martinovićeva žalba se odbija.

(c) Nedostaci navoda Optužnice u vezi s incidentima protivpravnog premještanja civila iz bloka DUM u Mostaru 13.-14. juna 1993. i iz naselja Centar II u Mostaru 29. septembra 1993.

49. Pretresno vijeće je po tački 18 Optužnice Martinovića proglasilo krivim za protivpravno premještanje civila kao tešku povredu Ženevskih konvencija iz 1949. na osnovu članova 2(g) i 7(1) Statuta, a po tački 1 za progone na osnovu članova 5(h) i 7(1) Statuta počinjene putem prisilnog premještanja. Te osuđujuće presude temelje se na utvrđenju da je Martinović 13.-14. juna 1993. iseljavao civile iz bloka DUM u Mostaru, a 29. septembra 1993. i iz naselja Centar II u Mostaru.¹³⁵ To su bili jedini incidenti protivpravnog premještanja za koje je Martinoviću utvrđena odgovornost.¹³⁶ Za ista krivična djela osuđen je i Naletilić, ali na osnovu člana 7(3) Statuta. Osim toga, Naletiliću je pripisana i odgovornost po članu 7(1) za još jedan incident premještanja koji se zbilo u Sovićima 4. maja 1993. godine.¹³⁷

¹³² Prvostepena presuda, par. 388.

¹³³ Pregled svjedoka optužbe sa spiskom činjenica (zapečaćeno), str. 41.

¹³⁴ T. 1804-1860. Primjeri tužiočevih navoda o premlaćivanjima koja je izvršio Martinović mogu se naći u T. 1851-1853.

¹³⁵ Prvostepena presuda, par. 569, 672, 711. Pretresno vijeće je i Martinoviću utvrdilo i odgovornost na osnovu člana 7(3) Statuta, ali je zaključilo da njegovu odgovornost za te incidente najbolje opisuje član 7(1) Statuta: Prvostepena presuda, par. 569. U tački 1 Optužnice Naletilić i Martinović se terete za djelo “prisilnog premještanja” kojim je izvršen progon kao zločin protiv čovječnosti. U tački 18 terete se za “protivpravno premještanje” kao tešku povredu Ženevskih konvencija iz 1949. godine. Pretresno vijeće je zauzelo stav da se “/d/jelo prisilnog premještanja, počinjeno u osnovi djela progona kao zločina protiv čovječnosti, može /.../ dokazati čak ako i nisu ispunjeni svi uvjeti za /teške povrede/ Ženevskih konvencija iz 1949. iz člana 2(g) Statuta”: Prvostepena presuda, fusnota 1659. Žalbena vijeće napominje da su djela prisilnog premještanja koja je Pretresno vijeće okvalifikovalo kao progon ista ona tri incidenta za koje je Pretresno vijeće potvrdilo i kvalifikaciju protivpravnog premještanja, tj. incidenti od 13. i 14. juna 1993., 29. septembra 1993. i 4. maja 1993. godine: Prvostepena presuda, par. 671-672. Isključivo u kontekstu ove žalbene osnove, pod izrazom “protivpravno premještanje” podrazumijeva se i prisilno premještanje kao djelo u osnovi progona.

¹³⁶ Prvostepena presuda, par. 569.

¹³⁷ Prvostepena presuda, par. 570-571, 671-672, 711.

50. Martinović tvrdi da te njegove osuđujuće presude treba da se ponište zato što ti incidenti nisu bili navedeni u Optužnici.¹³⁸ Uslijed toga, tvrdi Martinović, on te incidente nije obradio u svom Završnom podnesku.¹³⁹ Martinović iznosi i argument da su optužbe za progon kao djela u osnovi navele samo prisilna premještanja izvršena u Mostaru u danima poslije 9. maja 1993. i prvih dana jula 1993.¹⁴⁰

51. I Naletilić, u svojoj 12. žalbenoj osnovi, tvrdi da mu se nije smjela pripisati odgovornost za incidente protivpravnog premještanja u Mostaru 13.-14. juna i 29. septembra 1993., zato što putem Optužnice nije bio obaviješten o tim optužbama, niti o tome da se tereti na osnovu člana 7(3) Statuta.¹⁴¹ Tvrdi da se njegova odbrana zato usredotočila na “dva velika vala” protivpravnog premještanja u maju i julu 1993. koji jesu navedeni u Optužnici.¹⁴²

52. Odgovarajući na Martinovićeve tvrdnje, tužilac kaže da je Prva optužnica sadržavala sljedeće navode:¹⁴³ (1) tačan datum (9. maj 1993.) kada je prisilno protjerivanje navodno započelo, (2) da je protjerivanje trajalo tokom narednih šest mjeseci, (3) da su posrijedi bila dva velika vala premještanja u maju i julu 1993. godine, te (4) da je za sve događaje rečeno da su se dogodili u gradu Mostaru i njegovoj okolini, tj. na ograničenom geografskom području.¹⁴⁴ Tužilac kaže i to da su njegovi daljnji podnesci nadoknadili sve eventualne nedostatke Optužnice, što jasno pokazuje činjenica da Martinović u pretpretresnoj fazi nije podnio nikakav prigovor u tom smislu.¹⁴⁵

53. Odgovarajući na Naletilićeve tvrdnje, tužilac kaže da Optužnica Naletilića tereti na osnovu članova 7(1) i 7(3) Statuta, za progone i prisilno premještanje koje je počelo 9. maja 1993. i trajalo najmanje do januara 1994. godine, te da se precizno navodi da su ta krivična djela počinili

¹³⁸ Martinovićev žalbeni podnesak, par. 417, 494-498.

¹³⁹ Pretres u žalbenom postupku, T. 270.

¹⁴⁰ Martinovićev žalbeni podnesak, par. 495-496.

¹⁴¹ Naletilićev revidirani žalbeni podnesak, par. 143, 146 (gdje se, *inter alia*, upućuje na Prvostepenu presudu, par. 571); Pretres u žalbenom postupku, T. 102. Ovaj argument Naletilić uključuje i u svoju 26. žalbenu osnovu: Naletilićev revidirani žalbeni podnesak, par. 225.

¹⁴² Pretres u žalbenom postupku, T. 102.

¹⁴³ Tužiočev odgovor na Martinovićev žalbeni podnesak, par. 8.28 (gdje se upućuje na Odluku od 15. februara 2000.).

¹⁴⁴ Tužiočev odgovor na Martinovićev žalbeni podnesak, par. 8.29 (gdje se upućuje na Odluku od 15. februara 2000., par. 27).

¹⁴⁵ Tužiočev odgovor na Martinovićev žalbeni podnesak, par. 8.29 (gdje se upućuje na Odluku od 15. februara 2000., par. 27), par. 8.30, 8.31; Tužiočev povjerljivi odgovor na Martinovićev žalbeni podnesak, par. 8.30-8.31, fusnota 344 (gdje se upućuje na svjedoke P, GG i WW). Sažeci izjava potonjih svjedoka navedeni su u Pregledu svjedoka optužbe sa spiskom činjenica (zapečaćeno) za predmet *Tužilac protiv Mladena Naletilića zvanog “Tuta” i Vinka Martinovića zvanog “Štela”*, br. IT-98-34-PT, u Spisku svjedoka optužbe na osnovu pravila 65ter(E)(iv), 11. oktobar 2000. (zapečaćeno) (dalje u tekstu: Spisak svjedoka optužbe na osnovu pravila 65ter), te u više dokaznih predmeta na koje se pozvalo Pretresno vijeće, uključujući i DP PP 456, a koji su svi, kako tvrdi tužilac, Naletiliću i Martinoviću bili objelodanjeni u septembru 2001. godine). Tužilac upućuje i na sažetak izjave svjedoka Jeremy Bowena u Spisku svjedoka optužbe na osnovu pravila 65ter (zapečaćeno): Pretres u žalbenom postupku, T. 250-251.

pripadnici “Kažnjeničke bojne”, na lokacijama u Mostaru i njegovoj okolini.¹⁴⁶ Tužilac nadalje tvrdi da je Naletilić, ako se i ocijeni da Optužnica jeste manjkava, putem podnesaka Tužilaštva na osnovu pravila 65ter i Pregleda svjedoka optužbe dobio dovoljne informacije.¹⁴⁷

54. Preliminarno svakako valja napomenuti da paragraf 34(a) Optužnice, u okviru tačke koja se odnosi na progone, izričito upućuje na paragrafe 53 i 54 u okviru tačke koja se odnosi na protivpravno premještanje, čime je jasno rečeno da su navodi o djelima protivpravnog premještanja ujedno opis djela u osnovi progona. Dakle, obavijest o prisilnom premještanju kao djelu u osnovi progona trebala bi da bude i dovoljna obavijest o optužbi za protivpravno premještanje, te *vice versa*. U skladu s tim, navodi u paragrafima 25 do 34 Optužnice u vezi s progonima moraju se čitati zajedno s navodima u paragrafima 53 i 54 i *vice versa*.¹⁴⁸

55. Relevantni paragrafi Optužnice glase:

[Tačka 1: Progoni]

26. U opštini Mostar, prisilno premještanje i zatvaranje civila bosanskih Muslimana počelo je istovremeno sa napadima HV-a i HVO-a, dakle 9. maja 1993., i nastavilo se najmanje do januara 1994. godine. Međutim, postojala su dva velika vala prisilnog premještanja i zatvaranja: jedan u danima nakon napada izvedenog 9. maja 1993., a drugi u prvim danima jula 1993. Kada bi KB i druge jedinice HVO-a pronašle lica muslimanske nacionalne pripadnosti, one bi ih uhapsile, deložirale, opljačkale njihove domove i silom ih premjestile u zatočeničke centre pod kontrolom HVO-a ili, preko linija sukoba, na područja pod kontrolom Armije BiH.

32. Pod zapovjedništvom MLADENA NALETILIĆA i VINKA MARTINOVIĆA, KB je prisilno premještao civile, bosanske Muslimane, do linije sukoba u mostarskoj opštini, i prisiljavao ih da preko linije sukoba prijeđu na stranu Armije BiH. MLADEN NALETILIĆ i VINKO MARTINOVIĆ izdavali su naređenja da se bosanski Muslimani protjeraju, a njihove kuće i imovina opljačkaju i razore.

34. Otprilike od aprila 1993. pa najmanje do januara 1994., MLADEN NALETILIĆ, kao zapovjednik KB-a, i VINKO MARTINOVIĆ, kao zapovjednik niže jedinice KB-a “Mrmak”, odnosno “Vinko Škrobo”, zajedno su s ostalim vođama, agentima i pripadnicima HV-a i HVO-a, planirali, poticali, naređivali ili počinili, ili pomagali i podržavali planiranje, pripremanje ili izvršenje zločina protiv čovječnosti, putem rasprostranjenih ili sistematskih progona civila, bosanskih Muslimana, na političkoj, rasnoj, nacionalnoj ili vjerskoj osnovi, na cijelom području za koje se tvrdilo da pripada HZ HB-u i HR HB-u, sljedećim sredstvima uključujući, gdje je primjenjivo, djela i postupke opisane u niže navedenim tačkama 2 do 22:

¹⁴⁶ Tužiočev odgovor na Naletilićev revidirani žalbeni podnesak, par. 7.9 (gdje se upućuje na Optužnicu, par. 23-24, 26, 53-54); Pretres u žalbenom postupku, T. 133.

¹⁴⁷ Pretres u žalbenom postupku, T. 133-135; Tužiočev odgovor na Naletilićev revidirani žalbeni podnesak, par. 7.13; *Tužilac protiv Mladena Naletilića zvanog “Tuta” i Vinka Martinovića zvanog “Štela”*, predmet br. IT-98-34-A, Podnesak Tužilaštva s odgovorom na žalbeni podnesak Mladena Naletilića, 30. oktobar 2003. (povjerljivo) (dalje u tekstu: Tužiočev povjerljivi odgovor na Naletilićev revidirani žalbeni podnesak), par. 7.14, fusnota 406 (gdje se upućuje na sažetke izvjava svjedoka AB, WW i GG, te još dva svjedoka iz Pregleda svjedoka optužbe sa spiskom činjenica (zapečaćeno), kao na i više dokaznih predmeta na koje se pozvalo Pretresno vijeće, uključujući i DP PP 456, koji su, kako tvrdi tužilac, Naletiliću i Martinoviću bili objelodanjeni u septembru 2001. godine).

¹⁴⁸ Vidi Drugostepenu presudu u predmetu *Kordić i Čerkez*, par. 132-134.

(a) protivpravno zatvaranje, zatočavanje, prisilno premještanje i deportacija civila bosanskih Muslimana, uključujući ono opisano u stavovima 53 i 54;

[Tačka 18: Prisilno premještanje]

54. U opštini Mostar, MLADEN NALETILIĆ i VINKO MARTINOVIĆ naredili su i bili odgovorni za prisilno premještanje civila bosanskih Muslimana koje je započelo 9. maja 1993. i nastavilo se najmanje do januara 1994. godine. Pripadnici KB-a pod njihovim zapovjedništvom isticali su se u deložaciji, hapšenju i prisilnom premještanju civila bosanskih Muslimana tokom čitavog predmetnog perioda, a naročito za vrijeme dvaju velikih valova prisilnog premještanja u maju i julu 1993. godine. Kada bi KB i druge jedinice HVO-a pronašle lica muslimanske nacionalne pripadnosti, one bi ih uhapsile, deložirale, opljačkale njihove domove i silom ih, preko linija sukoba, premjestile na područja pod kontrolom Armije BiH. ABiH je držao dio grada koji se nalazio pod opsadom snaga HV-a i HVO-a koje su intenzivno granatirale to područje i sprečavale dopremu humanitarne pomoći i osnovnih namirnica. MLADEN NALETILIĆ i VINKO MARTINOVIĆ zapovijedali su akcijama sa tim ciljem i svojim podređenima izdavali naređenja da nastave sa prisilnim premještanjem.

(i) Da li je način na koji se Martinović tereti za dva incidenta bitan nedostatak Optužnice

56. Budući da je tužilac Martinovića teretio da je lično izvršio radnje putem kojih je počinjeno protivpravno premještanje, trebalo je da, koliko je god bilo moguće, navede identitet žrtava, mjesto i približan datum tih navodnih kažnjivih radnji, te da način izvršenja opiše “s najvećom preciznošću”.¹⁴⁹

57. Optužnica kaže da su djela protivpravnog premještanja uključivala “pronalaženje lica muslimanske nacionalne pripadnosti” i “njihovo premještanje silom, preko linija sukoba, na područja pod kontrolom Armije BiH”.¹⁵⁰ U Optužnici se nadalje navodi da je Martinović “zapovijedao operacijama” protivpravnog premještanja.¹⁵¹ Žalbeno vijeće konstatira da je način na koji je Martinović izvršio rečena djela protivpravnog premještanja u Optužnici opisan dovoljno precizno.

58. Žrtve tih djela protivpravnog premještanja u Optužnici se uglavnom navode kao “civilni bosanski Muslimani”.¹⁵² Međutim, budući da je, što se tiče optužbe za protivpravno premještanje, teza tužioca bila da su djela protivpravnog premještanja izvršena višekратно i u velikim razmjerima, dovoljno je što se u Optužnici identitet žrtava navodi kategorijalno.¹⁵³

59. U Optužnici se nadalje navodi da su djela protivpravnog premještanja vršena u “opštini Mostar”, općenito u periodu od 9. maja 1993. pa najmanje do januara 1994., a posebno tokom “dva velika vala”: “jedan u danima nakon napada izvedenog 9. maja 1993., a drugi u prvim danima jula

¹⁴⁹ Drugostepena presuda u predmetu *Blaškić*, par. 213 (fusnota izostavljena).

¹⁵⁰ Optužnica, par. 54.

¹⁵¹ Optužnica, par. 54.

¹⁵² Optužnica, par. 54.

¹⁵³ Drugostepena presuda u predmetu *Kupreškić*, par. 90.

1993.” godine.¹⁵⁴ Utvrđeno je da je Martinović odgovoran za incidente protivpravnog premještanja iz zapadnog u istočni Mostar koji su se dogodili 13.-14. juna i 29. septembra 1993. godine. Žalbeno vijeće konstatira da navodi u kojima se kaže da se protivpravno premještanje odvijalo u općini Mostar “u danima nakon napada izvedenog 9. maja 1993.” i “u prvim danima jula 1993.”¹⁵⁵ nisu dovoljni kao informacija o vremenu incidenata protivpravnog premještanja od 13.-14. juna i 29. septembra 1993. i da je općenito navođenje perioda od devet mjeseci nedovoljno precizno. U skladu s tim, Pretresno vijeće je pogriješilo time što nije utvrdilo da je Optužnica manjkava u pogledu tih incidenata za koje je Martinoviću utvrdilo odgovornost.

60. Kako bi potkrijepio svoj argument da Martinović jeste bio obaviješten o incidentima protivpravnog premještanja koji su se dogodili 13.-14. juna 1993. i 29. septembra 1993. godine, tužilac se poziva na informacije sadržane u Pregledu svjedoka optužbe, u sažetku izjave svjedoka Jeremy Bowena iz Spiska svjedoka optužbe na osnovu pravila 65ter, te na sadržaj dokaznih predmeta PP 456, PP 455.1 i PP 620.1.¹⁵⁶

61. Žalbeno vijeće napominje da sažetak izjave svjedoka Jeremy Bowena sadrži informaciju da će on svjedočiti o životnim uslovima stanovnika istočnog Mostara u augustu i septembru 1993., te da dokumentarni film koji je on snimio sadrži i snimke civila protjeranih preko borbene linije iz zapadnog u istočni Mostar. U sažetku nema preciznih informacija o incidentima od 13.-14. juna i 29. septembra 1993., niti o Martinovićevoj ulozi u njima.¹⁵⁷ Što se tiče dokaznih predmeta PP 456, PP 455.1 i PP 620.1, Žalbeno vijeće napominje da nijedan od tužiočevih pismenih podnesaka iz pretpretresne faze postupka ne govori ništa jasnije o značenju tih dokaznih predmeta za dokazivanje optužbi za prisilno premještanje: naime, sa samo jednim izuzetkom, u Spisku dokaznih predmeta optužbe na osnovu pravila 65ter nijedan od tih dokaznih predmeta niti se ne pominje.¹⁵⁸ Žalbeno vijeće smatra, jednako kao i u pogledu izjava svjedoka,¹⁵⁹ da se samo uručenje potencijalnih dokaznih predmeta shodno obavezi objelodanjivanja ne može smatrati dovoljnom informacijom optuženom o pravno relevantnim činjenicama koje tužilac namjerava da dokaže na suđenju.

¹⁵⁴ Optužnica, par. 26, 54.

¹⁵⁵ Optužnica, par. 26.

¹⁵⁶ Tužiočev odgovor na Martinovićev žalbeni podnesak, par. 8.31; Tužiočev povjerljivi odgovor na Martinovićev žalbeni podnesak, par. 8.31; Pretres u žalbenom postupku, T. 250-252.

¹⁵⁷ Spisak svjedoka optužbe na osnovu pravila 65ter (zapečaćeno), str. 9.

¹⁵⁸ *Tužilac protiv Mladena Naletilića zvanog “Tuta” i Vinka Martinovića zvanog “Štela”*, predmet br. IT-98-34-PT, Spisak dokaznih predmeta Tužilaštva na osnovu pravila 65ter(E)(v), 11. oktobar 2000. (zapečaćeno) (dalje u tekstu: Spisak dokaznih predmeta optužbe na osnovu pravila 65ter). Može se smatrati da je Izvještaj Posmatračke misije Evropske zajednice koji je kasnije uvršten kao dokazni predmet PP 456.3. generalno naveden u stavci 13 Spiska dokaznih predmeta optužbe na osnovu pravila 65ter pod naslovom “Izvještaji Posmatračke misije Evropske zajednice”. Međutim, u Spisku dokaznih predmeta optužbe na osnovu pravila 65ter, ne spominje se za dokazivanje kojih konkretnih optužbi ili paragrafa Optužnice će se dotični dokazni predmeti koristiti.

¹⁵⁹ Drugostepena presuda u predmetu *Ntakirutimana*, par. 27.

62. U Tužiočevom pretpretresnom podnesku i Uvodnoj riječi navodi se 9. maj 1993. kao početak dugotrajnog perioda prisilnog protjerivanja iz zapadnog u istočni Mostar,¹⁶⁰ te da su djela protivpravnog premještanja iz zapadnog u istočni Mostar započela nakon 30. juna 1993. godine.¹⁶¹ Tužilac u svom Spisku činjenica tvrdi da su muslimanski civili bili prisilno premješteni “u vrlo velikom broju u danima nakon napada od 9. maja 1993. i u prvim danima jula 1993. godine”.¹⁶² Ove informacije nisu protivrječne Optužnici, nego potvrđuju i pojedinostima proširuju navode iz Optužnice o “dva velika vala” protivpravnog premještanja u maju i julu 1993. godine.¹⁶³ Dakle, ti podnesci tužioca iz faze nakon podizanja optužnice pokazuju da je Tužilaštvo namjeravalo da se poziva prvenstveno na pomenuta “dva velika vala”.

63. S obzirom na sve gore navedeno, valja odgovoriti na pitanje da li su informacije sadržane u Pregledu svjedoka optužbe bile Martinoviću dovoljna obavijest o optužbama za djela protivpravnog premještanja od 13.-14. juna i 29. septembra 1993. godine.

64. Kako je već rečeno, informacije sadržane u Pregledu svjedoka optužbe Martinoviću su bile dostavljene na vrijeme. U Pregledu se datum incidenta od 13. juna 1993. precizno navodi u sažecima izjava pet svjedoka, uključujući i sažetak izjave svjedokinje WW na čije se svjedočenje Pretresno vijeće prvenstveno i pozvalo potvrđujući navod o postojanju tog incidenta,¹⁶⁴ a u njemu se precizno navode i pojedinosti tog incidenta.¹⁶⁵ Nadalje, svi ti sažeci izričito se odnose na inkriminaciju iz Optužnice za krivično djelo protivpravnog premještanja, te na inkriminaciju za prisilno premještanje kao djelo u osnovi progona.¹⁶⁶ Ta informacija je jasna i dosljedno se ponavlja tako da je tim putem Martinović bio obaviješten o tome da će morati odgovarati po optužbi za učešće u protivpravnom premještanju izvršenom 13.-14. juna 1993. godine.¹⁶⁷ Žalbeno vijeće stoga zaključuje da je, što se tiče Martinovića, tužilac nadoknadio nedostatak Optužnice u vezi s datumom predmetnog incidenta.

65. U Pregledu svjedoka optužbe navodi se i precizan datum protivpravnog premještanja od 29. septembra 1993. godine. Pregled sadrži precizne pojedinosti o tome što se događalo tokom tog incidenta i dodatne informacije o identitetu žrtava i mjestu incidenta.¹⁶⁸ Pored toga, te su

¹⁶⁰ Tužiočev pretpretresni podnesak, par. 2.22; T. 1833.

¹⁶¹ Tužiočev pretpretresni podnesak, par. 2.23, 2.32; T. 1835-1836.

¹⁶² Pregled svjedoka optužbe sa spiskom činjenica (zapečaćeno), Prilog 2, str. 9.

¹⁶³ Optužnica, par. 26, 54.

¹⁶⁴ Prvostepena presuda, par. 549-550.

¹⁶⁵ Pregled svjedoka optužbe sa spiskom činjenica (zapečaćeno), str. 11, 12, 21, 22, 25.

¹⁶⁶ Optužnica, par. 26, 34(a), 54.

¹⁶⁷ Navodi se samo datum 13. juni 1993., a ne oba datuma, 13. i 14. juni 1993. godine. Međutim, nije sporna činjenica da se incident proteže i na 13. i na 14. juni 1993. godine.

¹⁶⁸ Pregled svjedoka optužbe sa spiskom činjenica (zapečaćeno), str. 18, 25.

informacije na jasan način dovedene u vezu s optužbom za prisilno premještanje kao djelo u osnovi progona. Kako je već rečeno, u Optužnici se jasno kaže da su navodi o protivpravnom premještanju ujedno opis radnji kojima je izvršen progon. Žalbena vijeće stoga zaključuje da je, što se tiče Martinovića, tužilac nadoknadio nedostatak Optužnice u vezi s datumom predmetnog incidenta.

66. Uslijed gorenavedenih razloga, taj dio predmetne Martinovićeve žalbene podosnove se odbija.

(ii) Da li je način na koji se Naletilić tereti za dva incidenta bitan nedostatak Optužnice

67. Budući da izbor pravno relevantnih činjenica koje valja navesti u optužnici zavisi o vidu odgovornosti za koji se tereti,¹⁶⁹ zaključak Žalbenog vijeća da dva incidenta protivpravog premještanja nisu bila na odgovarajući način navedena u optužbama protiv Martinovića ne može se automatski primijeniti i na Naletilića koji se za njih teretio po članu 7(3) Statuta. Među pravno relevantnim činjenicama koje se moraju navesti u optužnici ako se optuženi tereti po osnovi komandne odgovornosti jesu “ponašanje optuženog na osnovu kojeg bi se moglo zaključiti” da je imao traženu *mens rea*, “[ponašanje] drugih, za koje se tvrdi da je on odgovoran” i “ponašanje optuženog na osnovu kojeg bi se moglo zaključiti da on nije preduzeo potrebne i razumne mjere da spriječi takva djela ili kazni njihove počinitelje”.¹⁷⁰ Kako njegovu argumentaciju shvaća Žalbena vijeće, Naletilić tvrdi da su navodi Optužnice o predmetna dva incidenta nedovoljno precizni u pogledu njegovog ponašanja i njegove *mens rea*, a ne u pogledu ponašanja njegovih potčinjenih.¹⁷¹

68. Pretresno vijeće je utvrdilo da je Naletilić posjedovao traženu *mens rea*, na osnovu toga što su se djela protivpravog premještanja koja su vršili njegovi potčinjeni događala dovoljno često da je on za njih morao znati.¹⁷² Žalbena vijeće konstatira da su pravno relevantne činjenice na kojima se taj zaključak temelji u Optužnici bile navedene na odgovarajući način. Konkretno, u Optužnici se navodi da su se djela protivpravog premještanja “nastavila” kroz period od 9. maja 1993. do januara 1994., što podrazumijeva da su se događala koliko-toliko redovno.¹⁷³ Navodi se da su se u

¹⁶⁹ Vidi *supra*, par. 24.

¹⁷⁰ Drugostepena presuda u predmetu *Blaškić*, par. 218(b) i (c) (fusnote izostavljene).

¹⁷¹ Naletilić tvrdi da Optužnica ne sadrži “nikakav navod, čak ni lapidaran, o tome da je [on] učestvovao u protivpravnom premještanje civila 13. i 14. juna i 29. septembra 1993. godine”, i da je, “opravdano poništiti presuđenje” nesporno ako je okrivljeni osuđen za *ponašanje* o kojem u optužnici ne postoji ni općenit navod”: Naletilićev revidirani žalbeni podnesak, par. 146 (naglasak dodat).

¹⁷² Prvostepena presuda, par. 557, 558, 566.

¹⁷³ Optužnica, par. 26, 54.

toj redovnoj aktivnosti “tokom čitavog” predmetnog perioda od devet mjeseci isticale osobe potčinjene Naletiliću.¹⁷⁴

69. Pretresno vijeće je nadalje utvrdilo da Naletilić nije učinio ništa kako bi spriječio takva djela ili kaznio počinioce, nego da je djela protivpravnog premještanja mjesto toga podržavao.¹⁷⁵ U Optužnici se navodi da su se “/p/ripadnici KB-a pod [Naletilićevim] zapovjedništvom isticali /.../ u deložaciji, hapšenju i prisilnom premještanju civila bosanskih Muslimana tokom čitavog predmetnog perioda” i da je on “naredio i bio odgovoran” za ta djela protivpravnog premještanja.¹⁷⁶ S obzirom na te navode i činjenicu da Optužnica Naletilića tereti za odgovornost na osnovu člana 7(3) Statuta, očigledno je da se Naletiliću stavlja na teret da je podržavao protivpravno premještanje umjesto da ga spriječi.

70. Uslijed gorenavedenih razloga, Žalbeno vijeće konstatira da Naletilić nije pokazao da je Optužnica manjkava u pogledu njegove odgovornosti za predmetna dva incidenta.

(d) Nedostaci navoda Optužnice u vezi s incidentima pljačkanja u Mostaru van onih koji su se dogodili u bloku DUM 13. juna 1993.

71. U paragrafu 628 Prvostepene presude, Pretresno vijeće je utvrdilo sljedeće:

U pogledu drugih incidenata pljačke, Vinko Martinović bio je prisutan u nekim prilikama kad su njegovi vojnici počinili djela pljačke; a ponekad je izričito organizirao način na koji pljačka treba biti izvedena. U drugim situacijama, iako Martinović nije bio prisutan na licu mjesta, stanove su pljačkali vojnici u područjima pod njegovom odgovornošću i vojnici podređeni njemu lično. Dokazi pokazuju da je on znao za nekoliko slučajeva pljački u tom razdoblju, a da nije poduzeo nužne i razumne mjere da ih spriječi ili da kazni počinioce. Vijeće zaključuje da je Vinko Martinović odgovoran i za pljačke na drugim lokacijama osim naselja DUM prema članovima 3(e) i 7(3) Statuta.

Dijelom na osnovu istih incidenata, Martinović je osuđen i za progone po članovima 5(h) i 7(1) Statuta.¹⁷⁷

72. Pretresno vijeće je svoje zaključke u vezi s ovim incidentima zasnovalo, *inter alia*, na iskazima sljedećih svjedoka: svjedok OO svjedočio je o tome kako je u ATG “Vinko Škrobo” bio prisiljen da odnosi imovinu opljačkanu u Mostaru u periodu od jula do 17. septembra 1993.,¹⁷⁸ svjedok F je svjedočio o tome kako su ga u jednoj prilici prisilili da pljačka stanove u području za

¹⁷⁴ Optužnica, par. 54.

¹⁷⁵ Prvostepena presuda, par. 558, 566.

¹⁷⁶ Optužnica, par. 54.

¹⁷⁷ Prvostepena presuda, par. 702.

¹⁷⁸ Prvostepena presuda, par. 621.

koje je bio nadležan Martinović, u periodu od jula 1993. do marta 1994.,¹⁷⁹ a svjedok II je svjedočio o tome kako su mu pripadnici ATG "Vinko Škrobo" često naređivali da pljačka napuštene stanove u periodu od između jula i decembra 1993. godine.¹⁸⁰

73. Martinović tvrdi da mu se nije smjela pripisati odgovornost za te incidente jer oni nisu bili dovoljno precizno navedeni u Optužnici.¹⁸¹ Tužilac odgovara su njegovi podnesci u pretpretresnoj fazi postupka nadoknadili taj nedostatak.¹⁸²

74. U vezi s tim utvrđenjima Pretresnog vijeća, Žalbeno vijeće će sada razmotriti pitanje da li je Martinović Optužnicom bio obaviješten: (1) o njegovom navodnom ponašanju i *mens rea*, i (2) o ponašanju onih za koje je prema navodima bio odgovoran.¹⁸³

75. Paragraf 57 Optužnice sadrži navode o pljačkanju i te navode smješta u kontekst kampanje progona. S druge strane, navodi Optužnice u vezi s progonima upućuju na paragraf 57.¹⁸⁴ Dakle, optužbe u vezi s pljačkanjem moraju se čitati u vezi s optužbama za progone. Paragraf 57 Optužnice glasi:

[Tačke 19 do 22: Uništavanje i pljačka imovine]

57. Nakon napada HV-a i HVO-a na Mostar 9. maja 1993. godine, a u okviru kampanje progona bosanskih Muslimana koja je uslijedila, jedinice pod zapovjedništvom MLADENA NALETILIĆA i VINKA MARTINOVIĆA sistematski su pljačkale kuće i imovinu bosanskih Muslimana.¹⁸⁵

Djela pljačkanja o kojima su svjedočili svjedoci OO, F i II izvršena su u Mostaru.¹⁸⁶ Relevantan dio navoda Optužnice u vezi s progonima glasi:

[Tačka 1: Progoni:]

26. U opštini Mostar, prisilno premještanje i zatvaranje civila bosanskih Muslimana počelo je istovremeno sa napadima HV-a i HVO-a, dakle 9. maja 1993., i nastavilo se najmanje do januara 1994. godine. Međutim, postojala su dva velika vala prisilnog premještanja i zatvaranja: jedan u danima nakon napada izvedenog 9. maja 1993., a drugi u prvim danima jula 1993. Kada bi KB i

¹⁷⁹ Prvostepena presuda, par. 621, 622.

¹⁸⁰ Prvostepena presuda, par. 622.

¹⁸¹ Martinovićev žalbeni podnesak, par. 431, 434, 453, 454; Pretres u žalbenom postupku, T. 208-209.

¹⁸² Tužiocjev odgovor na Martinovićev žalbeni podnesak, par. 7.9 (gdje se upućuje na Odluku od 15. februara 2000., par. 27), par. 7.13, Tužiocjev povjerljivi odgovor na Martinovićev žalbeni podnesak, par. 7.10-7.11 (gdje se upućuje na Pregled svjedoka optužbe sa spiskom činjenica (zapečaćeno), str. 22-23), par. 7.12 (gdje se upućuje na Pregled svjedoka optužbe sa spiskom činjenica (zapečaćeno), str. 45-46); Pretres u žalbenom postupku, T. 249-250.

¹⁸³ Vidi Drugostepenu presudu u predmetu *Blaškić*, par. 218(b) i (c). Martinović ne iznosi prigovor da su navodi o odnosu subordinacije bili nedostadni. Što se tiče optužbi za progone, iako je osuđujuća presuda izrečena na osnovu člana 7(1), a ne člana 7(3), Martinović nije osuđen na osnovu toga što je lično izvršio djelo, tako da nije bilo potrebno precizno navoditi detalje incidenta. Dovoljno je da tužilac navede na kojim bi postupcima optuženog imala da se zasniva osuđujuća presuda: vidi *supra*, par. 24.

¹⁸⁴ Optužnica, par. 34(d).

¹⁸⁵ Optužnica, par. 57.

¹⁸⁶ Prvostepena presuda, par. 621, 702.

druge jedinice HVO-a pronašle lica muslimanske nacionalne pripadnosti, one bi ih uhapsile, deložirale, opljačkale njihove domove i silom ih premjestile u zatočeničke centre pod kontrolom HVO-a ili, preko linija sukoba, na područja pod kontrolom Armije BiH.¹⁸⁷

Tačka 21 Optužnice Martinovića tereti odgovornošću za pljačkanje na osnovu člana 7(3) Statuta. U odjeljku Optužnice pod naslovom “Opšti navodi” iznose se pravni preduslovi za primjenu člana 7(3).¹⁸⁸ Žalbena vijeće napominje da pravo mjerodavno za optužni postupak propisuje veće obaveze od pukog navođenja člana 7(3) u optužnici.¹⁸⁹ Među pravno relevantnim činjenicama koje se moraju navesti jesu ponašanje optuženog na osnovu kojeg bi se moglo zaključiti da je imao *mens rea* propisanu za primjenu člana 7(3), te ponašanje drugih lica za koje se navodi da je on odgovoran.¹⁹⁰

76. Što se tiče ponašanja samog Martinovića, u Optužnici se navodi da je baza ATG “Vinko Škrobo” bila “korišćena za napade na civile bosanske Muslimane, naročito za [...] pljačku”¹⁹¹ i da je Martinović izdavao naredjenja da se pljačkaju kuće i imanja BH Muslimana.¹⁹² U Optužnici se navodi i to da su “jedinice pod zapovjedništvom” Martinovića “sistematski pljačkale kuće i imanja bosanskih Muslimana” u “opštini Mostar”.¹⁹³ Ta informacija bila je dovoljno detaljna da bi se Martinović mogao pripremiti za odbranu.¹⁹⁴ Optužnicom je Martinović bio obaviješten o postupcima na osnovu kojih bi se moglo zaključiti da je on znao ili da je bilo razloga da zna da se njegovi potčinjeni spremaju na činjenje pljačke ili da su je već počinili, kao i o postupcima na osnovu kojih bi se moglo zaključiti da on nije preduzeo nužne i razumne mjere da ta djela spriječi ili da kazni one koji su ih počinili.

77. Što se tiče postupaka osoba potčinjenih Martinoviću za koje se odgovornost pripisuje njemu, Pretresno vijeće je utvrdilo da se incidenti pljačkanja o kojima su svjedočili svjedoci OO, F i II sastoje u tome da su ratni zarobljenici bili prisiljavani da pomažu u pljačkanju¹⁹⁵ i da se to događa od kraja jula 1993. nadalje.¹⁹⁶ Iako se u Optužnici te dvije vrste incidenata nigdje izričito ne dovode

¹⁸⁷ Optužnica, par. 26.

¹⁸⁸ Optužnica, par. 24, koji glasi: “MLADEN NALETILIĆ i VINKO MARTINOVIĆ takođe su, ili alternativno, kao nadređeni odgovorni za djela svojih podređenih u skladu sa članom 7(3) Statuta Međunarodnog suda. Nadređeni je odgovoran za krivična djela podređenih ukoliko je nadređeni znao ili imao razloga da zna da će njegov podređeni takva djela počinuti ili da ih je već počinio, a nadređeni nije preduzeo nužne i razumne mjere kako bi spriječio daljnja takva djela ili kaznio njihove počinioce.”

¹⁸⁹ Zaista, “/o/ptužnica u kojoj se samo nabrajaju optužbe protiv optuženog, bez navođenja pravno relevantnih činjenica, ne predstavlja adekvatnu obavijest”: Drugostepena presuda u predmetu *Kvočka i dr.*, par. 28. Vidi i Drugostepenu presudu u predmetu *Blaškić*, par. 218.

¹⁹⁰ Vidi Drugostepenu presudu u predmetu *Blaškić*, par. 218(b) i (c).

¹⁹¹ Optužnica, par. 30.

¹⁹² Optužnica, par. 32.

¹⁹³ Optužnica, par. 26 i 57 čitani zajedno.

¹⁹⁴ Vidi Drugostepenu presudu u predmetu *Kupreškić i dr.*, par. 88.

¹⁹⁵ Prvostepena presuda, par. 621-622.

¹⁹⁶ Prvostepena presuda, par. 621 (svjedoci OO i F), 622 (svjedok II).

u međusobnu vezu, optužbe za protivpravni rad (tačka 5) Martinoviću su bile dovoljna obavijest da se on tereti i za pljačkanje izvršeno putem prisiljavanja ratnih zarobljenika da pomažu u u takvim radnjama.¹⁹⁷

78. Međutim, navodi Optužnice manjkavi su u pogledu vremena inkriminiranih incidenata. U Optužnici se navodi da su se incidenti pljačkanja odvijali od 9. maja 1993. pa najmanje do januara 1994.,¹⁹⁸ u periodu od devet mjeseci. Kako je napomenulo Pretresno vijeće u svojoj odluci od 15. februara 2000., u Optužnici nisu navedeni konkretni primjeri pljačkanja¹⁹⁹ iako se u njoj zaista navodi da je Martinovićeva jedinica “sistematski” pljačkala kuće i imanja BH /sic/. Žalbeno vijeće konstatira da Martinović, bez obzira na to što mu je odgovornost pripisana na osnovu člana 7(3) Statuta, tim navodima nije bio dovoljno precizno obaviješten o vremenskom rasponu unutar kojeg su se inkriminirani incidenti navodno odvijali. Dakle, navod Optužnice u vezi s datumom tih incidenata jeste nedostatan.

79. Na osnovu gorenavedenog, Žalbeno vijeće konstatira da je Pretresno vijeće pogriješilo time što nije utvrdilo da je Optužnica manjkava u pogledu navoda protiv Martinovića pod tačkom 21, na osnovu odgovornosti po članu 7(3), za incidente pljačkanja u Mostaru van onih koji su se dogodili u bloku DUM 13. juna 1993. godine

80. U prilog svojoj tvrdnji da Martinović jeste bio obaviješten o incidentima pljačkanja u Mostaru van onih koji su se dogodili u bloku DUM 13. juna 1993.,²⁰⁰ tužilac se poziva na sažetke izjave svjedoka OO i II iz Pregleda svjedoka optužbe. U sažetku izjave svjedoka OO u Pregledu svjedoka optužbe navodi se da se prisilni rad odvijao u Martinovićevoj zoni odgovornosti i da su se te radnje vršile od 4. jula 1993. nadalje.²⁰¹ Izričito upućivanje u sažetku izjave svjedoka OO na navode o pljačkanju u Optužnici, znači da je taj prisilni rad uključivao i pljačku.²⁰² U sažetku izjave svjedoka II navodi se da su njega za vrijeme zarobljeništva u Martinovićevoj jedinici odvodili da pomaže u pljački kuća, u periodu od početka augusta 1993. godine.²⁰³

81. Navedeni dijelovi Pregleda svjedoka na koje se poziva tužilac sami po sebi ne mogu se smatrati dovoljnom obavještenjem Martinoviću o datumu gorespomenutih incidenata. Žalbeno

¹⁹⁷ Optužnica, par. 44.

¹⁹⁸ Optužnica, par. 26, 57.

¹⁹⁹ Odluka od 15. februara 2000., par. 27.

²⁰⁰ Tužiočev povjerljivi odgovor na Martinovićev žalbeni podnesak, par. 7.11-7.12. Tužilac se poziva i na sažetak izjave svjedoka AB: Pretres u žalbenom postupku, T. 249. Žalbeno vijeće napominje da Martinović ne kaže da nije bio obaviješten o incidentima pljačkanja o kojima je svjedočio svjedok AB.

²⁰¹ Pregled svjedoka optužbe sa spiskom činjenica (zapečaćeno), str. 22-23.

²⁰² Pregled svjedoka optužbe sa spiskom činjenica (zapečaćeno), str. 23 (gdje se upućuje na Optužnicu, par. 57, tačka 21).

vijeće nadalje napominje da se u sažetku izjave svjedoka F navodi da je Martinovićeva jedinica od 1. jula 1993. nadalje zarobljenike s Heliodroma prisiljavala da pljačkaju pokućstvo iz napuštenih muslimanskih kuća.²⁰⁴ No niti u ovom sažetku ne navode se precizni podaci o datumu gorespomenutih incidenata.

82. Niti u svojoj Uvodnoj riječi tužilac nije o predmetnim incidentima pljačkanja dao informacije potpunije od onih sadržanih u Optužnici.²⁰⁵

83. Međutim, Žalbena vijeće napominje da se u Optužnici navode deložacije i djela prisilnog premještanja koja su se odvijala u “dva velika vala” u maju i julu 1993. godine.²⁰⁶ U Tužiočevom pretpretresnom podnesku navodi o pljačkanju jasno su i višestruko dovedeni u vezu s navodima o deložacijama i prisilnom premještanju BH Muslimana.²⁰⁷ Time se naznačuje da se i za pljačkanje navodi da se odvijalo u maju i julu 1993. godine. U Pregledu svjedoka navodi se da će svjedoci OO, F i II svjedočiti o incidentima pljačkanja koji su se dogodili u julu i na početku augusta 1993. godine.²⁰⁸ U sažecima izjava svih spomenutih svjedoka jasno se upućuje na optužbe za pljačku protiv Martinovića.²⁰⁹ Žalbena vijeće konstatira da je sve to zajedno jasna i dosljedna informacija koja je bila dostavljena na vrijeme, tako da se može smatrati da je Martinović bio obaviješten o datumima predmetnih incidenata.

84. Uslijed tih razloga, Žalbena vijeće konstatira da je tužilac naknadno otklonio nedostatak u Optužnici u vezi s incidentima pljačkanja o kojima su svjedočili svjedoci OO, F i II.

(e) Nedostaci navoda Optužnice u vezi s incidentima zlostavljanja u zatvoru u Ljubuškom

85. U vezi s tačkama 11 i 12 Optužnice, Pretresno vijeće je utvrdilo da je Naletilić, na osnovu članova 2(c), 3 i 7(3) Statuta, između ostalog odgovoran i za neke incidente zlostavljanja koje su pripadnici “Kažnjeničke bojne” počinili u zatvoru u Ljubuškom.²¹⁰ Naletilić tvrdi da Optužnica ne navodi vrijeme, mjesto, način i počinioci tih incidenata.²¹¹ On nadalje tvrdi da iz Optužnice nije

²⁰³ Pregled svjedoka optužbe sa spiskom činjenica (zapečaćeno), str. 45-46.

²⁰⁴ Pregled svjedoka optužbe sa spiskom činjenica (zapečaćeno), str. 38.

²⁰⁵ T. 1804-1860.

²⁰⁶ Optužnica, par. 54.

²⁰⁷ U Tužiočevom pretpretresnom podnesku stoji da je tačka 21 “uglavnom zasnovana na rasprostranjenim pojavama pljačke kuća bosanskih Muslimana koje su se dogodile nakon što su bosanski Muslimani istjerani iz zapadnog Mostara” (par. 3.26), da je rasprostranjena praksa pljačkanja imovine bosanskih Muslimana uslijedila nakon prisilnih deložacija (par. 3.2(d)), te da su “nakon deložiranja bosanskih Muslimana, MARTINOVIĆ i njemu potčinjene osobe sistematski pljačkali njihove kuće, često prisiljavajući zatočene bosanske Muslimane da pljačkaju kuće svojih muslimanskih komšija” (par. 2.33).

²⁰⁸ Pregled svjedoka optužbe sa spiskom činjenica (zapečaćeno), str. 22-23, 38, 45.

²⁰⁹ Pregled svjedoka optužbe sa spiskom činjenica (zapečaćeno), str. 23, 38, 46.

²¹⁰ Prvostepena presuda, par. 427, 428, 453.

²¹¹ Naletilićev revidirani žalbeni podnesak, par. 176. Vidi i Naletilićev revidirani žalbeni podnesak, par. 270.

mogao saznati da li je i kada zatvor u Ljubuškom bio pod zapovjedništvom “Kažnjeničke bojne”, niti da je upravnik tog zatvora bio pripadnik “Kažnjeničke bojne”, kako je utvrdilo Pretresno vijeće.²¹²

86. Tužilac obrazlaže da optužbe protiv Naletilića u paragrafu 50 Optužnice uključuju premlaćivanje i mučenje u Ljubuškom, te da se u istom paragrafu jasno navodi da je on znao ili da je bilo razloga da zna da se njegovi potčinjeni spremaju na činjenje takvih djela ili da su ih već počinili.²¹³

87. Paragraf 50 Optužnice glasi:

50. Tokom čitavog tog perioda, [počevši od maja 1993. pa najmanje do januara 1994.]²¹⁴ mučenje muslimanskih civila i ratnih zarobljenika bilo je uobičajena praksa pripadnika KB-a. Premlaćivanja i mučenja muslimanskih civila i ratnih zarobljenika počinio je veći broj pripadnika KB-a, uključujući i zapovjednike. Ta su premlaćivanja i mučenja počinjena u raznim bazama KB-a u Mostaru, Lištici - Širokom Brijegu i Ljubuškom. Premlaćivanja i mučenja vršena su i u drugim zarobljeničkim centrima i logorima pod zapovjedništvom HVO-a, na primjer u zatvoru u Ljubuškom i u logoru HELIODROM. Premlaćivanja i mučenja vršena su i na još nekoliko drugih lokacija nakon zarobljavanja. MLADEN NALETILIĆ i VINKO MARTINOVIĆ znali su ili su imali razloga da znaju da se njihovi podređeni spremaju da počine takva djela, ili da su to već učinili, a nisu preduzeli nužne i razumne mjere da spriječe daljnja takva djela ili da kazne njihove počinioce.

88. U paragrafu 50 Optužnice Naletilić se tereti komandnom odgovornošću za zlostavljanje zarobljenika u zatvoru u Ljubuškom. Kao učesnici u tim zlostavljanjima navode se samo “pripadnici KB-a”. Pravno relevantna činjenica da su zlostavljanje izvršile osobe potčinjene Naletiliću stoga se može smatrati dostatno navedenom.²¹⁵ Način zlostavljanja u dovoljnoj je mjeri pokriven navodima da je mučenje bilo takvo da ga valja smatrati okrutnim postupanjem i hotimičnim nanošenjem velikih patnji. Prema tome, Naletilićevi argumenti da nije bio obaviješten o mjestu, počiniocima i načinu zlostavljanja odbijaju se.

89. Navodi se da se zlostavljanje odvijalo od maja 1993. pa najmanje do januara 1994. godine.²¹⁶ U Optužnici se ne spominju pojedinačni incidenti zlostavljanja u Ljubuškom. Međutim, iz paragrafa 50 Optužnice, naročito iz navoda da je premlaćivanje i mučenje civila BH Muslimana i ratnih zarobljenika postalo “uobičajena praksa”, jasno je da se Naletiliću stavlja na teret da je znao ili da je bilo razloga da zna za redovnu praksu premlaćivanja u zatvoru u Ljubuškom, o čemu i jeste riječ, a ne pojedini incidenti. Naletilićeve mogućnosti da pripremi odbranu po ovoj optužbi nisu

²¹² Pretres u žalbenom postupku, T. 89, 105.

²¹³ Tužιοčev odgovor na Naletilićev revidirani žalbeni podnesak, par. 2.41.

²¹⁴ Vidi Optužnicu, par. 45.

²¹⁵ Optužnica, par. 14, gdje se navodi sljedeće: “Sve vrijeme bitno za ovu optužnicu, MLADEN NALETILIĆ je bio zapovjednik KB-a.” *Usp.* Drugostepenu presudu u predmetu *Blaškić*, par. 218(a) (gdje se upućuje na predmet *Tužilac protiv Miroslava Deronjića*, br. IT-02-61-PT, Odluka o formi Optužnice, 25. oktobar 2002., par. 19).

zavisile o njegovoj obaviještenosti o svakom pojedinom incidentu premlaćivanja koji se ondje dogodio.

90. Međutim, tužilac jeste bio dužan da u Optužnici navede Naletilićeve konkretne radnje ili ponašanje na kojem se zasniva njegova odgovornost. Što se toga tiče, Optužnica jeste manjkava. U zaključcima Pretresnog vijeća vidi se da je naročito jedan incident bio ključan za utvrđenje Naletilićeve komandne odgovornosti, tačnije, incident kada je on vidio premlaćivanje svjedoka Y prilikom prijevoza u zatvor u Ljubuškom:

Pretresno vijeće konstatira da je dokazano van razumne sumnje da su pripadnici KB-a i ATG-a “Vinko Škrobo” pod zapovjedništvom Mladena Naletilića i Vinka Martinovića, i to Romeo Blažević, Ernest Takač, Robo i Ivan Hrkač, Čikotin brat, sudjelovali u tim teškim premlaćivanjima bespomoćnih zarobljenika. Vijeće napominje da se ime Ivica Kraljevića [upravnik zatvora u Ljubuškom²¹⁷] pojavljuje na dokaznom predmetu PP 704, dakle na platnom spisku KB-a iz novembra 1993. godine. Vijeće se uvjerilo da je bilo razloga da Mladen Naletilić zna da njegovi podređeni počinjaju [premlaćivanja u Ljubuškom], nakon što je i sam vidio kako su vojnici KB-a, a pogotovo Robo, teško zlostavljali neke zarobljenike, kao npr. svjedoka Y, i to već u autobusu na putu prema zatvoru u Ljubuškom.²¹⁸ Svjedočenja pokazuju da je Mladen Naletilić tom prilikom svojim vojnicima samo rekao da prekinu i da se vrate u autobus. Vijeće zaključuje da je propust Mladena Naletilića da svoje vojnike kazni za zlostavljanje svjedoka Y kod Sovića zapravo sugerirao da je njihovo ponašanje prihvatljivo. Nakon tog incidenta Mladen Naletilić je znao da njegovi vojnici brutalno zlostavljaju zarobljenike. Bilo je razloga da zna da postoji veliki rizik da će njegovi vojnici odlaziti u zatvor u Ljubuškom kako bi se nastavili osvećivati neprijateljskim vojnicima zlostavljajući zarobljenike. Iskazi nekoliko svjedoka o tome kako se upravnik zatvora žalio da ne može spriječiti vojnike KB-a da ulaze u zatvor i zlostavljaju zarobljenike mnogo govore. Mladen Naletilić snosi zapovjednu odgovornost u smislu člana 7(3) Statuta (tačke 11 i 12 Optužnice).²¹⁹

91. Incident sa svjedokom Y²²⁰ potkrepljuje, dakle, zaključke Pretresnog vijeća da je Naletilić znao da njegovi vojnici vrše brutalna zlostavljanja i da je on “sugerirao da je njihovo ponašanje prihvatljivo”. Činjenica da je Naletilić znao za zlostavljanje svjedoka Y pravno je relevantna i morala se navesti u Optužnici. Kako to nije učinjeno, Žalbena vijeće konstatira da je Pretresno vijeće pogriješilo time što nije utvrdilo da je Optužnica manjkava u pogledu Naletilićeve odgovornosti za događaje u zatvoru u Ljubuškom navedene u tačkama 11 i 12.

92. Što se tiče Naletilićeve tvrdnje da nije bio obaviješten o navodu da je upravnik zatvora u Ljubuškom bio pripadnik “Kažnjeničke bojne”, Žalbena vijeće napominje da, uslijed razloga navedenih dalje u tekstu, nijedan razuman presuditelj o činjenicama ne bi mogao zaključiti da je Ivica Kraljević, upravnik zatvora u Ljubuškom, isti Ivica Kraljević čije se ime spominje u dokaznom predmetu PP 704, platnom spisku pripadnika “Kažnjeničke bojne” i ATG za novembar

²¹⁶ Vidi Optužnicu, par. 45.

²¹⁷ Prvostepena presuda, par. 422 i 426.

²¹⁸ Vidi Prvostepenu presudu, par. 349-351.

²¹⁹ Prvostepena presuda, par. 428 (fusnote izostavljene).

²²⁰ Prvostepena presuda, par. 349-351.

1993. godine.²²¹ Dakle, pitanje da li je Naletilić bio obaviješten o navodu da je upravnik zatvora u Ljubuškom bio pripadnik “Kažnjeničke bojne” je bespredmetno.

93. U Tužiočevom prepretresnom podnesku i Uvodnoj riječi ne pominje se da je Naletilić znao za zlostavljanje svjedoka Y.²²² U sažetku izjave svjedoka Y u Pregledu svjedoka optužbe stoji da su ga tokom prijevoza autobusom u zatvor u Ljubuškom tukla četvorica ili petorica Naletilićevih vojnika, jedan od kojih je bio “Robo”, a Naletilić je prisustvovao incidentu. U sažetku se nadalje navodi da su Naletilićevi vojnici često tukli zarobljenike u zatvoru u Ljubuškom, te se izričito upućuje na tačke 9 do 12 i na paragraf 50 Optužnice.²²³

94. Žalbeno vijeće smatra da je putem sažetka izjave svjedoka Y u Pregledu svjedoka optužbe data pravovremena, jasna i dosljedna informacija o tome da je Naletilić znao za zlostavljanje svjedoka Y na putu za Ljubuški. Time je, dakle, nedostatak Optužnice naknadno otklonjen.

(f) Zaključak

95. Žalbeno vijeće konstatira da je Pretresno vijeće pogriješilo time što nije utvrdilo da je Optužnica manjkava uslijed toga što u njoj nisu navedene pravno relevantne činjenice za sve optužbe razmotrene u ovom dijelu, s izuzetkom navoda u vezi s Naletilićevom komandnom odgovornošću za protivpravno premještanje. Nedostaci Optužnice u pogledu (1) incidenta premlaćivanja “Profesora”, (2) incidenata protivpravnog premještanja 13.-14. juna 1993. i 29. septembra 1993., (3) incidenata pljačkanja koje su opisali svjedoci OO, F i II; i (4) Naletilićeve *mens rea* u vezi sa zlostavljanjem u zatvoru u Ljubuškom nadoknađeni su u tužiočevim podnescima nakon što je Optužnica već bila podignuta.

96. Žalbeno vijeće konstatira da je Pretresno vijeće pogriješilo time što je Martinoviću pripisalo odgovornost za (1) pretvaranje privatnog posjeda u bazu njegove jedinice, te za (2) incidente premlaćivanja iz jula ili augusta 1993. u vezi s više zarobljenika i incident u vezi sa zarobljenikom zvanim “Coca”. Što se tiče incidenta pretvaranja privatnog posjeda u bazu Martinovićeve jedinice, presuđenje da je Martinović na osnovu članova 3 i 7(1) Statuta odgovoran za protivpravni rad poništava se.²²⁴ Što se tiče incidenata premlaćivanja u julu ili augustu 1993. u vezi s više zarobljenika i incidenta u vezi sa zarobljenikom zvanim “Coca”, presuđenja da je Martinović na osnovu članova 2(c), 3 i 7(1) Statuta odgovoran za hotimično nanošenje velikih patnji i okrutno

²²¹ *Infra*, par. 167.

²²² Tužiočev prepretresni podnesak, par. 3.12-3.15; T. 1804–1860.

²²³ Pregled svjedoka optužbe sa spiskom činjenica (zapečaćeno), str. 41.

²²⁴ Prvostepena presuda, par. 311, 313 i 334.

postupanje poništavaju se.²²⁵ Implikacije ovih zaključaka na Martinovićevu kaznu biće na dužan način razmotrene u kontekstu njegove žalbe na presudu o kazni.

97. Uslijed gorenavedenih razloga, Martinovićeva žalbena podosnova u okviru njegove 2. žalbene osnove dijelom se prihvaća. Naletilićeva 12. žalbena osnova odbija se u cijelosti, dok se njegova 21. žalbena osnova odbija u dijelu koji se tiče nepreciznosti Optužnice.

B. Alternativno terećenje

98. U sklopu svoje prve žalbene osnove Martinović tvrdi da je Pretresno vijeće pogrešno primijenilo pravo kada je utvrdilo da su alternativne optužbe protiv njega dopustive i da mu se mogu izreći kumulativne osude.²²⁶ Njegovi argumenti o kumulativnim osudama biće razmotreni na drugom mjestu u ovoj presudi, zajedno s četvrtom žalbenom osnovom tužioca.

99. U tačkama 13 do 15 Optužnice, Martinović se tereti za ubistvo Nenada Harmandžića kao zločin protiv čovječnosti po članu 5(a) i kao kršenje zakona i običaja ratovanja po članu 3, te za hotimično lišavanje života kao tešku povredu Ženevskih konvencija iz 1949. po članu 2(a) Statuta. Alternativno, u tačkama 16 i 17 Optužnice, Martinović se tereti za okrutno postupanje nad Nenadom Harmandžićem kao kršenje zakona i običaja ratovanja po članu 3, te za hotimično nanošenje velikih patnji, odnosno tešku povredu tijela ili zdravlja kao tešku povredu Ženevskih konvencija iz 1949. po članu 2(c) Statuta. Tužilac je u svom prepretresnom podnesku od Pretresnog vijeća zatražio da tačke 16 i 17 razmatra samo ako zaključi da tužilac nije dokazao van razumne sumnje Martinovićevu odgovornost po tačkama 13 do 15 za protivpravno lišavanje života Nenada Harmandžića.²²⁷

100. Pretresno vijeće je Martinoviću pripisalo odgovornost za okrutno postupanje i hotimično nanošenje velikih patnji, odnosno tešku povredu tijela ili zdravlja nanijetu Nenadu Harmandžiću, na osnovu članova 2(c), 3 i 7(1) Statuta (tačke 16 i 17 Optužnice).²²⁸ Pretresno vijeće se takođe uvjerilo da Martinović snosi individualnu krivičnu odgovornost za pomaganje i podržavanje u vezi s ubistvom i hotimičnim lišavanjem života Nenada Harmandžića na osnovu članova 2(a), 3, 5(a) i 7(1) Statuta (tačke 13 do 15 Optužnice).²²⁹ Pretresno vijeće je po tačkama 13, 14 i 15 Optužnice

²²⁵ Prvostepena presuda, par. 385, 388, 389.

²²⁶ Martinovićeva najava žalbe, str. 2-4; Martinovićev žalbeni podnesak, par. 2, 3.

²²⁷ Tužiočev prepretresni podnesak, str. 18. Vidi Prvostepenu presudu, par. 509.

²²⁸ Prvostepena presuda, par. 496.

²²⁹ Prvostepena presuda, par. 508.

izreklo osuđujuću presudu smatrajući da “[z]bog alternativnog karaktera optužbi” nema potrebe da se utvrđuje činjenično stanje po “alternativnim tačkama 16 i 17”.²³⁰

101. Martinović obrazlaže da je zbog tih alternativnih optužbi doveden u situaciju da nije mogao znati “za koje se krivično djelo mora braniti”.²³¹ Martinović nadalje obrazlaže da mu je alternativnim terećenjem na osnovu istog ponašanja nanijeta šteta jer je za isti čin ili događaj ponuđeno više veoma teških kvalifikacija, te da je uslijed toga stavljen u teži položaj od onoga u kojem bi bio da mu se sudilo i da je bio optužen u svojoj zemlji.²³² Nadalje iznosi argument da alternativno terećenje na osnovu istog ponašanja onemogućuje tačno i pravično sagledavanje uloge i saznanja optuženog o događajima za koje je optužen ili osuđen.²³³ Martinović ne navodi nijedan konkretan primjer načina na koji mu je nanijeta šteta u okolnostima ovog predmeta: prije se čini da je posrijedi uopćeno argumetovanje teze da je alternativno terećenje s pravnog stanovišta nedopustivo.

102. Uslijed razloga koji će biti iznijeti u nastavku, Žalbena vijeće konstatira da, iako je alternativno terećenje na osnovu istog ponašanja u pravilu prihvatljivo, ono zavisi o okolnostima predmeta. U ovom predmetu, Žalbena vijeće podržava zaključak Pretresnog vijeća da je alternativno terećenje bilo prihvatljivo.

103. Žalbena vijeće već se ranije izjasnilo da je kumulativno terećenje na osnovu istih radnji generalno dopustivo, zato što “prije izvođenja svih dokaza, nije moguće sa sigurnošću utvrditi koja od optužbi protiv optuženog će biti dokazana”.²³⁴ Po istoj logici dopustivo je i alternativno terećenje. Jednako kao kad je posrijedi kumulativno terećenje, “[p]retresno vijeće je u boljem položaju da, nakon što su strane izvele svoje dokaze, ocijeni koje će od optužbi zadržati, zavisno od dostatnosti dokaza”.²³⁵

104. Martinović dalje tvrdi da osuđujuće presude koje su mu izrečene po tačkama 13 (ubistvo kao zločin protiv čovječnosti) i 14 (hotimično lišavanje života kao teška povreda Ženevskih konvencija iz 1949.) izlaze iz okvira navoda Optužnice, te da je njima osuđen za djela za koja ga

²³⁰ Prvostepena presuda, par. 511.

²³¹ Martinovićev žalbeni podnesak, par. 13.

²³² Martinovićev žalbeni podnesak, par. 14-15.

²³³ Martinovićev žalbeni podnesak, par. 15.

²³⁴ Drugostepena presuda u predmetu *Kupreškić i dr.*, par. 385-386 (gdje se upućuje na Drugostepenu presudu u predmetu *Čelebići*, par. 400).

²³⁵ Drugostepena presuda u predmetu *Čelebići*, par. 400.

Tužilac nije teretio.²³⁶ Čini se da ova tvrdnja nije povezana s Martinovićevim navodima koji se odnose na dopustivost alternativnog terećenja. Nadalje, Žalbeno vijeće konstatira da su pravno relevantne činjenice na kojima se zasnivaju optužbe iz tačaka 13 i 14 u dovoljnoj mjeri navedene u paragrafima 51 i 52 Optužnice.

105. Uslijed gorenavedenih razloga, ova Martinovićeva žalbena podosnova odbija se.

²³⁶ Martinovićev žalbeni podnesak, par. 13. *Usp.* Martinovićevu najavu žalbe, str. 4 (naglasak dodat): “[u] ovom konkretnom slučaju, mišljenja smo da je sud, prihvativši optužbe iz tačaka 13 i 14, prekoračio okvire optužnice, osudivši Vinka Martinovića za djela za koja ni [t]užilac, nije teretio, čak niti u svojoj završnoj riječi *isključivo* njega”.

IV. NALETILIĆEV I MARTINOVIĆEV NAVOD O GREŠCI U VEZI S MEĐUNARODNIM KARAKTEROM ORUŽANOG SUKOB

106. Pretresno vijeće je, na osnovu člana 2 Statuta, Naletilića proglasilo krivim za teške povrede Ženevskih konvencija iz 1949. po tri tačke Optužnice, i to: po tački 10 (mučenje), tački 12 (hotimično nanošenje velikih patnji, odnosno teških povreda tijela ili zdravlja) i tački 18 (protivpravno premještanje civila). Vijeće je, na osnovu člana 2 Statuta, Martinovića proglasilo krivim za teške povrede Ženevskih konvencija iz 1949. po četiri tačke Optužnice, i to: po tački 3 (nečovječno postupanje), tački 12 (hotimično nanošenje velikih patnji, odnosno teških povreda tijela ili zdravlja), tački 14 (hotimično lišavanje života) i tački 18 (protivpravno premještanje civila).²³⁷

107. Naletilić, u svojoj 37. žalbenoj osnovi, i Martinović, u svojoj 1. žalbenoj osnovi, tvrde da je Pretresno vijeće pogrešno primijenilo pravo kada je ocijenilo da je u periodu i na području na koje se odnosi Optužnica postojao međunarodni oružani sukob i kada ih je, shodno tome, proglasilo krivim za teške povrede Ženevskih konvencija iz 1949. na osnovu člana 2 Statuta.²³⁸ Obojica tvrde da su dokazi predočeni Pretresnom vijeću nepouzdati i/ili neverificirani²³⁹ te da se njih dvojica, ne mogu smatrati odgovornim za karakter oružanog sukoba.²⁴⁰

A. Argument da su dokazi predočeni Pretresnom vijeću nepouzdati i/ili neverificirani

108. Žalbeno vijeće konstatira da se Naletilićevi i Martinovićevi navodi o nepouzdanosti dokaza u vezi s međunarodnim karakterom oružanog sukoba svode na puke tvrdnje i da nisu dovoljno konkretni. Budući da nije ničim potkrijepljena, ova žalbena podosnova ne ispunjava formalne uslove za ulaganje žalbe, kako je već objašnjeno u dijelu Presude u kojem se izlažu kriterijumi preispitivanja u žalbenom postupku.²⁴¹ Shodno tome, Žalbeno vijeće neće razmatrati meritum ove žalbene podosnove te se ona ovime odbacuje.

²³⁷ Vidi Prvostepenu presudu, par. 763, 767. Žalbeno vijeće napominje da su Naletilić i Martinović osuđeni za teške povrede Ženevskih konvencija III i IV, a ne za teške povrede Ženevske konvencije I ili II.

²³⁸ Naletilić i Martinović osporavaju paragrafe 181 - 244 Prvostepene presude: Naletilićev revidirani žalbeni podnesak, par. 272; Martinovićev žalbeni podnesak, par. 4. Žalbeno vijeće napominje da se u par. 224 - 231 Prvostepene presude razmatraju uslovi za primjenu člana 3 Statuta, dok se paragrafi 232 - 244 Prvostepene presude bave uslovima za primjenu člana 5 Statuta: dakle, ti paragrafi nisu relevantni za pitanje uslova za primjenu člana 2 Statuta o kojem Naletilić i Martinović govore.

²³⁹ Naletilićeva najava žalbe, str. 10-11; Naletilićev revidirani žalbeni podnesak, par. 272-274; Martinovićeva najava žalbe, str. 1-2; Martinovićev žalbeni podnesak, par. 3-7.

²⁴⁰ Naletilićeva najava žalbe, str. 10-11; Naletilićev revidirani žalbeni podnesak, par. 275; Martinovićeva najava žalbe, str. 2; Martinovićev žalbeni podnesak, par. 8-9.

²⁴¹ Vidi *supra*, par. 14.

B. Argument da se Naletilić i Martinović ne mogu smatrati odgovornima za karakter oružanog sukoba

109. Naletilićeve i Martinovićeve tvrdnje da se oni “ne mogu smatrati odgovornima za karakter oružanog sukoba” jer za njega nisu znali²⁴² iskrivljuju smisao zaključaka Pretresnog vijeća. Oni nisu proglašeni odgovornima za činjenicu da je sukob bio međunarodan, nego za zločine počinjene u kontekstu međunarodnog oružanog sukoba.²⁴³ Međutim, Žalbeno vijeće će razmotriti i ovom pitanju srodan argument koji Naletilić i Martinović implicitno otvaraju: da je Pretresno vijeće pogrešno primijenilo pravo time što od tužioca nije tražilo da, kao jedno od obilježja bića krivičnih djela iz člana 2 Statuta, dokaže da su oni znali da sukob ima međunarodni karakter.

110. Žalbeno vijeće podsjeća da se u preambuli člana 2 Statuta kaže sljedeće:

Međunarodni sud je nadležan da krivično goni osobe koje su počinile ili naredile da se počine teške povrede Ženevskih konvencija od 12. augusta 1949., odnosno sljedeća djela protiv osoba ili imovine zaštićenih odredbama relevantne Ženevske konvencije. [. . .]

U predmetu *Tadić*, Žalbeno vijeće je za tu preambulu dalo tumačenje prema kojem ona obuhvaća “zajedničke pravne elemente” za koje se mora utvrditi da postoje, uz “specifične pravne elemente” pojedinih krivičnih djela navedenih u članu 2, kako bi se optuženi mogao osuditi za neko od tih djela.²⁴⁴ Žalbeno vijeće je kao jedan od tih zajedničkih pravnih elemenata navelo sljedeće:

(i) *karakter sukoba*. Prema tumačenju Žalbenog vijeća u odluci po interlokutornoj žalbi odbrane na nadležnost Suda u ovom predmetu, međunarodni karakter sukoba je preduslov za primjenu člana 2.²⁴⁵

Taj stav, da je međunarodni karakter oružanog sukoba zajednički pravni element koji se mora utvrditi kako bi se mogao primijeniti član 2 Statuta, dosljedno se poštuje u praksi MKSJ-a.²⁴⁶

111. Žalbeno vijeće smatra da je u predmetu *Tadić* vrlo precizno izražen stav Žalbenog vijeća da je međunarodni karakter oružanog sukoba preduslov koji treba da bude potvrđen kako bi se na pojedina djela za koja se optuženi tereti član 2 uopće mogao primijeniti.²⁴⁷ Žalbeno vijeće je smatralo da je najvažnije pitanje u vezi s primjenom člana 2 to da li je sukob imao međunarodni karakter u svakom relevantnom trenutku.²⁴⁸ To mišljenje temelji se na ranije donijetoj odluci po interlokutornoj žalbi u vezi s nadležnošću u predmetu *Tadić* u kojoj je Žalbeno vijeće konstatiralo

²⁴² Naletilićev revidirani žalbeni podnesak, par. 275; Martinovićev žalbeni podnesak, par. 8-9; Pretres u žalbenom postupku, T. 177-178.

²⁴³ Prvogostepena presuda, par. 176-223.

²⁴⁴ Drugogostepena presuda u predmetu *Tadić*, par. 80.

²⁴⁵ Drugogostepena presuda u predmetu *Tadić*, par. 80 (fusnote izostavljene).

²⁴⁶ Drugogostepena presuda u predmetu *Aleksovski*, par. 119; Drugogostepena presuda u predmetu *Blaškić*, par. 170.

²⁴⁷ Drugogostepena presuda u predmetu *Tadić*, par. 80.

da je u član 2 preuzet režim teških povreda iz Ženevskih konvencija iz 1949., koji uključuje uslov da teške povrede moraju biti počinjene u kontekstu međunarodnog oružanog sukoba.²⁴⁹ Žalbeno vijeće je napomenulo sljedeće:

Sistem teških povreda po Ženevskim konvencijama je dvostruk: s jedne strane postoji nabranje krivičnih dela koja se smatraju toliko ozbiljnim da čine “teške povrede”, a uspostavljen je i mehanizam obavezne primene koji je tesno povezan s nabrojanim delima, baziran na konceptu dužnosti i prava svih država-potpisnica da gone, sude ili izruče osobe navodno odgovorne za “teške povrede”.²⁵⁰

Žalbeno vijeće je zaključilo da je “element međunarodnog oružanog sukoba” samo u funkciji sistema “obavezne univerzalne nadležnosti” uspostavljenog za primjenu odredaba Ženevskih konvencija iz 1949. o teškim povredama.²⁵¹ On se ne pominje u dijelu teksta člana u kojem se nabrajaju pojedina krivična djela obuhvaćena režimom teških povreda. Žalbeno vijeće je zauzelo stav da taj element služi kao “nužno” ograničenje mehanizma primjene obavezne univerzalne nadležnosti “s obzirom na zadiranje u državni suverenitet kakvo predstavlja ta obavezna univerzalna nadležnost”.²⁵²

112. Iako je u predmetu *Tadić* uvažilo da univerzalna obavezna nadležnost kao mehanizam za primjenu režima teških povreda Ženevskih konvencija iz 1949., u član 2 Statuta nije preuzeta, zbog očigledne činjenice da je i sâm Međunarodni sud jedan od mehanizama njegove primjene, Žalbeno vijeće je ipak zaključilo da je međunarodni oružani sukob obuhvaćen tim članom.²⁵³ Vijeće je konstatalo da je takvo tumačenje člana 2 Statuta “jedino koje je opravdano tekstom Statuta i relevantnim odredbama Ženevskih konvencija, kao i logičkom konstrukcijom njihovog uzajamnog dejstva propisanog članom 2”.²⁵⁴ Nadalje, Žalbeno vijeće je zaključilo da se “/p/ri sadašnjem stepenu razvoja [međunarodnog običajnog] prava, član 2 Statuta primenjuje /.../ samo na krivična dela počinjena u kontekstu međunarodnih oružanih sukoba”.²⁵⁵

113. U predmetu *Tadić* Vijeće se nije izravno bavilo još jednim pitanjem koje je otvorio taj predmet: da li element svijesti iz člana 2 obuhvaća i znanje o tome da je predmetni sukob međunarodnog karaktera. U predmetu *Kordić i Čerkez*, Žalbeno vijeće je na to pitanje odgovorilo

²⁴⁸ Drugostepena presuda u predmetu *Tadić*, par. 82.

²⁴⁹ *Tužilac protiv Duška Tadića zvanog “Dule”*, predmet br. IT-94-1-AR72, Odluka po prijedlogu odbrane za ulaganje interlokutorne žalbe u vezi sa nadležnošću, 2. oktobar 1995 (dalje u tekstu: Odluka po prijedlogu odbrane za ulaganje interlokutorne žalbe u vezi sa nadležnošću u predmetu *Tadić*), par. 80-84.

²⁵⁰ Odluka po prijedlogu odbrane za ulaganje interlokutorne žalbe u vezi sa nadležnošću u predmetu *Tadić*, par. 80 /cf./.

²⁵¹ Odluka po prijedlogu odbrane za ulaganje interlokutorne žalbe u vezi sa nadležnošću u predmetu *Tadić*, par. 80 /cf./.

²⁵² Odluka po prijedlogu odbrane za ulaganje interlokutorne žalbe u vezi sa nadležnošću u predmetu *Tadić*, par. 80 /cf./.

²⁵³ Odluka po prijedlogu odbrane za ulaganje interlokutorne žalbe u vezi sa nadležnošću u predmetu *Tadić*, par. 81.

²⁵⁴ Odluka po prijedlogu odbrane za ulaganje interlokutorne žalbe u vezi sa nadležnošću u predmetu *Tadić*, par. 83 /cf./.

²⁵⁵ Odluka po prijedlogu odbrane za ulaganje interlokutorne žalbe u vezi sa nadležnošću u predmetu *Tadić*, par. 83-84 /cf./.

potvrдно, izrazivši mišljenje da, iako optuženi ne mora “donijeti ispravnu pravnu ocjenu međunarodnog karaktera oružanog sukoba”, on mora biti “svjestan činjeničnih okolnosti, tj. činjenice da je u oružani sukob umiješana strana država”.²⁵⁶ Žalbeno vijeće smatra da je ovu temu potrebno detaljnije rasvijetliti. Po mišljenju Žalbenog vijeća, zaključak u predmetu *Kordić i Čerkez* je ispravan i logički proizlazi iz načela postavljenih u predmetu *Tadić*.

114. Načelo individualne krivice nalaže da se optuženi može osuditi za krivično djelo samo ako njegova *mens rea* uključuje *actus reus* zločina. Osuditi ga ne dokazavši prethodno da su mu bile poznate činjenice na osnovu kojih se njegovi postupci mogu smatrati krivičnim djelom znači uskratiti mu pravo na presumpciju nevinosti. Konkretno stanje svijesti koje se mora dokazati, naravno, razlikovaće se od slučaja do slučaja, zavisno o krivičnom djelu i vidu odgovornosti. Međutim, načelo u srži stvari je isto: da bi određeno ponašanje pojedinca moglo podlijegati krivičnoj odgovornosti, taj pojedinac mora biti sposoban da *ex ante*, na osnovu njemu dostupnih činjenica, shvati da je to ponašanje kažnjivo. Ili, u najmanjem slučaju, da bi se optužena osoba mogla osuditi za neko krivično djelo, treba da su joj bile poznate činjenice koje njeno ponašanje čine kažnjivim.²⁵⁷

115. Dakle, ključno pitanje s kojim je Žalbeno vijeće suočeno glasi: koje ponašanje konstituira zločin koji se može smatrati “teškom povredom” Ženevskih konvencija? Da li je dovoljno da to bude počinjenje jednog od djela nabrojanih u stavovima od (a) do (h) člana 2 Statuta, na primjer “hotimičnog lišavanja života”? Ili će to biti počinjenje bilo kojeg od tih djela, ali samo tokom međunarodnog oružanog sukoba?

116. Žalbeno vijeće zaključuje da su postojanje oružanog sukoba i njegov međunarodni karakter ujedno i preduslovi za nadležnost (kao što je postavljeno u predmetu *Tadić*) i bitna obilježja bića krivičnih djela iz člana 2 Statuta. Činjenica da je nešto preduslov za nadležnost ne znači da to istovremeno ne može biti i obilježje bića krivičnog djela. Ako određeno ponašanje postaje krivičnim djelom iz Statuta samo ako se dogodi u kontekstu međunarodnog oružanog sukoba, postojanje takvog sukoba nije samo preduslov za nadležnost: ono je i bitan element zločina koji se stavlja na teret. Dakle, obaveza tužioca da dokaže namjeru obuhvaća i znanje optuženog o činjenicama koje oružanom sukobu daju međunarodni karakter.

117. Član 2 Statuta Međunarodnom sudu daje ovlaštenje “da krivično goni osobe koje su počinile ili naredile da se počine teške povrede Ženevskih konvencija od 12. augusta 1949., odnosno

²⁵⁶ Drugostepena presuda u predmetu *Kordić i Čerkez*, par. 311.

[određena] djela protiv osoba ili imovine zaštićenih odredbama relevantne Ženevske konvencije”. Formulacija iz Ženevskih konvencija jasno pokazuje da se taj član može primijeniti “samo u međunarodnim oružanim sukobima”.²⁵⁸ Ne može se govoriti o “teškim povredama” ili o “osobama i imovini zaštićenim odredbama relevantne Ženevske konvencije” a da se pri tom ne podrazumijeva postojanje međunarodnog oružanog sukoba za vrijeme kojeg je krivično djelo počinjeno odnosno za vrijeme kojeg relevantna Ženevska konvencija garantira zaštitu. Te normativne reference integralni su dio teksta definicije krivičnog djela, one su integralni dio krivičnog djela, a ne nešto njemu vanjsko. Dakle, postojanje međunarodnog oružanog sukoba element je teške povrede.

118. Načelo individualne krivice, kako je već objašnjeno, nalaže da temeljne karakteristike ratnog zločina moraju biti prisutne u svijesti počinioca. U istom kontekstu korisno je da se napomene da, u slučaju krivičnih djela koja potpadaju pod član 2 Statuta, mora postojati neksus između čina optuženoga i međunarodnog oružanog sukoba.²⁵⁹ Reći da takav neksus postoji logično je samo onda kada je dokazano da je optuženi bio svjestan činjeničnih okolnosti u pogledu karaktera neprijateljstava. Slično tome, u vezi sa zločinima protiv čovječnosti, Žalbeno vijeće je izrazilo sljedeće mišljenje:

Tako, da bi nekoga osudili za zločine protiv čovječnosti, mora se dokazati da su zločini bili *u vezi sa* napadom na civilno stanovništvo (da su se dogodili za vrijeme oružanog sukoba) i da je optuženi *znao* da su njegova djela u takvoj vezi.²⁶⁰

Primjenjući sličnu logiku na kontekst teških povreda Ženevskih konvencija, tužilac mora pokazati “da je optuženi *znao* da su njegova djela” povezana s međunarodnim oružanim sukobom ili, u najmanju ruku, da su mu bile poznate činjenične okolnosti koje su sudsko vijeće poslije navele na zaključak da je predmetni oružani sukob bio međunarodnog karaktera.

119. Taj aspekt uslova *mens rea* za krivična djela iz člana 2 ne znači da se zahtijeva da je optuženi činjenice koje su mu bile poznate u trenutku počinjenja krivičnog djela ispravno sintetizirao u preciznu pravnu karakterizaciju. To je zadatak suda (*iura novit curia*). Potrebno je samo to da je počinitelj bio svjestan činjeničnih okolnosti na osnovu kojih sud naposljetku utvrđuje da je postojao oružani sukob i da je on bio međunarodnog (ili internog) karaktera. Opće je načelo

²⁵⁷ U nekim kontekstima, posebno u pogledu saznanja komadanta o zločinima njemu potčinjenih osoba, dovoljno je da je “bilo razloga” da optuženi zna za sporne činjenice: vidi član 7(3) Statuta.

²⁵⁸ Odluka po prijedlogu odbrane za ulaganje interlokutorne žalbe u vezi sa nadležnošću u predmetu *Tadić*, par. 71, 74, 78 i 81; Drugostepena presuda u predmetu *Tadić*, par. 80-82, 163-164. Bez postojanja međunarodnog oružanog sukoba nema zaštićenih osoba, tek postojanje takvog sukoba je osnova sticanja zaštite.

²⁵⁹ Vidi npr. Drugostepenu presudu u predmetu Čelebići, fusnota 652; Prvostepenu presudu u predmetu *Blaškić*, par. 69. Ovaj uslov primjenjiv je i za član 3 Statuta, iako u smislu tog člana sukob ne mora biti međunarodan: vidi Drugostepenu presudu u predmetu *Kunarac i dr.*, par. 58.

²⁶⁰ Drugostepena presuda u predmetu *Tadić*, par. 271 (naglasak kao u originalu).

krivičnog prava da se ne zahtijeva da je počinitelj donio ispravnu pravnu klasifikaciju određenog ponašanja.²⁶¹ Načelo individualne krivice, međutim, zahtijeva da je on bio u dovoljnoj mjeri svjestan činjeničnih okolnosti koje konstituiraju oružani sukob i njegov (međunarodan ili interni) karakter.

120. Moglo bi se reći da se na istom načinu razmišljanja zasniva i stav koji je usvojila Pripremna komisija za Međunarodni krivični sud o obavezi da se mora pokazati da je “počinitelj bio svjestan činjeničnih okolnosti na osnovu kojih se može smatrati da postoji oružani sukob”.²⁶² Istina, Komisija je na kraju odlučila da ne postavi uslov svijesti o međunarodnom karakteru “međunarodnog oružanog sukoba”. No historijat njenih diskusija svakako je poučan u pogledu razvojnih etapa međunarodnog običajnog prava. Pitanje u kojoj mjeri u počinioca mora biti prisutna svijest o postojanju oružanog sukoba i o njegovom karakteru pokazalo se vrlo kontroverznim.²⁶³ Dakle, ako se ni 1998. godine nije moglo jasno odgovoriti na to pitanje i ako nema naznaka da bi moglo biti drugačije, postojanju oružanog sukoba ili njegovom karakteru treba da se, u skladu s načelom *in dubio pro reo*, pristupa kao svim ostalim obilježjima krivičnih djela po međunarodnom običajnom pravu, kada se članovi 2 i 3 Statuta primjenjuju na ponašanje o kojem je riječ u ovom predmetu. Da ponovimo, takav pristup izvodi se iz neprikosnovenog načela individualne krivice.

121. Shodno tome, Žalbena vijeće konstatira da načelo individualne krivice nalaže da tužilac dokaže svijest optuženog o činjeničnim okolnostima koje konstituiraju međunarodni karakter oružanog sukoba.²⁶⁴ Pretresno vijeće je pogrešno primijenilo pravo time što nije donijelo izričit zaključak u tom smislu.

122. Međutim, Žalbena vijeće konstatira da ta greška nema uticaja na Prvostepenu presudu. Na osnovu ukupnog činjeničnog stanja utvrđenog u Prvostepenoj presudi i djelimično razmotrenog na drugome mjestu u ovoj drugostepenoj presudi, bilo koji razuman presuditelj o činjenicama stanja

²⁶¹ Drugostepena presuda u predmetu *Kordić i Čerkez*, par. 311.

²⁶² Što se tiče ratnih zločina, član 8(2)(a)(i)(5) (kao i mnoge druge odredbe člana 8(2)) Obilježja bića krivičnih djela koja je Komisija usvojila 30. juna 2000., traži da se dokaže da je “počinitelj bio svjestan činjeničnih okolnosti na osnovu kojih se može smatrati da postoji oružani sukob”: vidi PCNICC/2000/1/Add.2; Knut Dörmann, *International Review of the Red Cross No. 839*, 30. septembar 2000. (Međunarodni komitet Crvenog krsta), str. 771-795; Knut Dörmann, s priložima Louise Doswald-Beck i Roberta Kolba, *Elements of War Crimes under the Rome Statute of the International Criminal Court: Sources i Commentary* (Cambridge University Press, 2002.), str. 20 i dalje; Antonio Cassese i dr. (ur.), *The Rome Statute of the International Criminal Court: A Commentary*, sv. 1 (Oxford University Press, 2002.), str. 928-929; Knut Dörmann - Eve La Haye - Herman von Hebel, “The Elements of War Crimes”, u R.S. Lee (ur.), *The International Criminal Court, Elements of Crimes and Rules of Procedure and Evidence* (Transnational Publishers, 2001.) (dalje u tekstu: Dörmann, La Haye & Von Hebel), str. 112-123.

²⁶³ Za pregled diskusije o tom pitanju, vidi Dörmann, La Haye & Von Hebel, str. 112-123.

²⁶⁴ Za analizu načela individualne krivice u ovom kontekstu, vidi Kai Ambos, “Some Preliminary Reflections on the Mens Rea Requirements of the Crimes of the ICC Statute”, u Lal Chand Vohrah *et al.* (ur.), *Man’s Inhumanity To Man, Essays on International Law in Honour of Antonio Cassese* (Kluwer International Law, 2003.), str. 34-37.

mogao je utvrditi samo to da su Naletilić i Martinović bili svjesni činjeničnih okolnosti na osnovu kojih je i Pretresno vijeće donijelo zaključak da je predmetni oružani sukob bio međunarodnog karaktera.²⁶⁵ Na primjer, s obzirom na nalaze Pretresnog vijeća o Naletilićevom i Martinovićevom položaju vojnih zapovjednika i njihovom aktivnom učešću u sukobu na području Mostara,²⁶⁶ ne bi bio razuman zaključak da oni nisu bili svjesni učešća snaga Hrvatske u tom sukobu.²⁶⁷

²⁶⁵ Žalbeno vijeće se obično rukovodi stavom da se traženo stanje svijesti, uključujući saznanja i namjeru, mogu indirektno dokazati na osnovu okolnosti: vidi npr. Drugostepenu presudu u predmetu *Kvočka i dr.*, par. 243; Drugostepenu presudu u predmetu *Krstić*, par. 33.

²⁶⁶ Vidi npr. Prvostepenu presudu, par. 2-3.

²⁶⁷ Vidi Prvostepenu presudu, par. 191-202 (gdje se detaljnije izlaže učešće Republike Hrvatske u sukobu i napominje da je to učešće bilo poznato i na međunarodnom nivou budući da je osuđeno rezolucijama Ujedinjenih nacija).

V. ŽALBENE OSNOVE TUŽILAŠTVA

A. Navod o grešci u vezi s progonima (1. žalbena osnova)

1. Argumenti strana

123. Kao svoju prvu žalbenu osnovu, tužilac iznosi navod da je Pretresno vijeće pogrešno primijenilo pravo i pogrešno utvrdilo činjenično stanje kada je zaključilo da se neka od krivičnih djela za koja je utvrdilo da ih je počinio Martinović ne mogu smatrati djelima u osnovi progona jer nema dovoljno dokaza da su bila počinjena na političkoj, rasnoj i vjerskoj osnovi.²⁶⁸ Tužilac tvrdi da je jedini razuman zaključak koji se ispravnom primjenom pravnih načela ocjenjivanja dokaza mogao izvesti taj da su ta krivična djela bila izvršena na traženim diskriminacijskim osnovama, dakle, da ona jesu djela u osnovi progona.²⁶⁹

124. Tužilac navodi više prilika u kojima je Pretresno vijeće po njegovom mišljenju odabralo pogrešan pravni pristup prilikom ocjenjivanja dokaza. Međutim, tužilac izjavljuje da se po ovoj osnovi žali “prvenstveno kako bi se dobio stav Žalbenog vijeća u pogledu ispravnog pravnog pristupa ocjenjivanju dokaza diskriminacijske namjere u kontekstu terećenja za progon”.²⁷⁰ Istovremeno, “u interesu sudske ekonomičnosti i sa željom da se ovaj žalbeni postupak nepotrebno ne zavlači”, tužilac u žalbi ne ističe sve prilike u kojima je, po njegovom mišljenju, Pretresno vijeće pogriješilo,²⁷¹ nego se ograničuje na tri konkretna primjera, odnosno:

- (1) na incidente u kojima je Martinović tukao zatočene BH Muslimane u svojoj bazi i na borbenoj liniji na Bulevaru, o kojima se govori u paragrafu 677 Prvostepene presude;
- (2) na krivična djela protivpravnog rada, nehumanih djela, nečovječnog postupanja i okrutnog postupanja koja su bila posljedica korištenja ratnih zarobljenika za protivpravni rad u zoni odgovornosti ATG “Vinko Škrobo”, o kojima se govori u paragrafu 692 Prvostepene presude;
- (3) na krivična djela protivpravnog rada, nehumanih djela, nečovječnog postupanja i okrutnog postupanja koja su bila posljedica incidenta od 17. septembra 1993., u kojem su zarobljenici prisiljeni da, noseći drvene puške, pređu liniju sukoba, o kojem se govori u paragrafu 693 Prvostepene presude.²⁷²

125. Tužilac tvrdi da bi trebalo da Žalbeno vijeće preinači Martinovićevu osuđujuću presudu za progone po tački 1 Optužnice, na način da se u nju uključe i navedena tri krivična djela kao djela u osnovi progona. Tužilac obrazlaže da bi te dodatne osuđujuće presude za progone morale za

²⁶⁸ Tužiočeva najava žalbe, str. 1-2; Tužiočev žalbeni podnesak, par. 2.1.

²⁶⁹ Tužiočev žalbeni podnesak, par. 2.3.

²⁷⁰ Tužiočev žalbeni podnesak, par. 2.5-2.6.

²⁷¹ Tužiočev žalbeni podnesak, par. 2.5-2.6.

²⁷² Tužiočev žalbeni podnesak, par. 2.2.

posljedicu imati povećanje kazne, mada ne bitno, s obzirom na broj krivičnih djela za koja je Martinović već osuđen.²⁷³

126. Tužilac tvrdi da, kad je posrijedi optužba za progone, “pitanje da li je dokazana odgovarajuća diskriminacijska namjera mora se rješavati u svjetlu svih relevantnih dokaza u kontekstu predmeta kao cjeline”.²⁷⁴ Tužilac iznosi sljedeće argumente:

- (1) kada postoji rasprostranjen ili sistematski napad koji ima diskriminacijski cilj u smislu da su žrtve odabrane po odgovarajućoj diskriminacijskoj osnovi (u ovom predmetu, posrijedi je napad na BH Muslimane sa ciljem da se predmetno područje pretvori u etnički čistu teritoriju nastanjenu BH Hrvatima),
- (2) kada je osoba optužena za progone bila učesnik tog rasprostranjenog ili sistematskog napada i kada je predmetno krivično djelo počinila za vrijeme tog rasprostranjenog ili sistematskog napada,
- (3) kada je žrtva tog krivičnog djela osoba koja pripada kategoriji ciljanoj predmetnim rasprostranjenim ili sistematskim napadom,²⁷⁵ i
- (4) kada se krivično djelo može svrstati u vrstu djela kakva se čine u okviru rasprostranjenog ili sistematskog napada ili radi uspješnog ostvarivanja tog napada,

jedini je razuman zaključak da je dotično krivično djelo “počinjeno u okviru dotičnog rasprostranjenog ili sistematskog napada i da je počinjeno na diskriminacijskim osnovama kao i takav napad, osim ako ne postoje konkretni dokazi koji upućuju na to da je krivično djelo počinjeno na nekoj drugoj konkretnoj osnovi”.²⁷⁶ Tužilac tvrdi da je Pretresno vijeće, razmatrajući da li su tražene diskriminacijske osnove dokazane, sebe implicitno ograničilo na ispitivanje dokaza u vezi sa konkretnim predmetnim incidentom, a nije uzelo u obzir mogućnost da bi diskriminacijske osnove mogle biti dokazane indirektno, bilo iz konteksta incidenta ili iz sveukupnih dokaza.²⁷⁷

127. Martinović na to odgovara da se, shodno jurisprudenciji MKSJ-a, diskriminacijska namjera mora dokazati na konkretan način, za svaku pojedinu radnju progona.²⁷⁸ On tvrdi da se tužiocčevim pristupom teret dokazivanja diskriminacijske namjere prebacuje na optuženog, što se kosi sa članom 21(3) Statuta.²⁷⁹ U svojoj replici tužilac osporava Martinovićevo tumačenje precedentnog prava Međunarodnog suda i tvrdi da njegov pristup ne bi prebacio teret dokazivanja na drugu

²⁷³ Tužiocčev žalbeni podnesak, par. 2.7, 2.25.

²⁷⁴ Tužiocčev žalbeni podnesak, par. 2.10.

²⁷⁵ Vidi i Pretres u žalbenom postupku, T. 287: “sve žrtve o kojima se govori u zaključcima o [tri incidenta, koje Tužilac osporava] bile su Muslimani”.

²⁷⁶ Tužiocčev žalbeni podnesak, par. 2.11.

²⁷⁷ Tužiocčev žalbeni podnesak, par. 2.12.

²⁷⁸ *Tužilac protiv Mladena Naletilića zvanog “Tuta” i Vinka Martinovića zvanog “Štela”*, predmet br. IT-98-34-A, Podnesak s odgovorom Vinka Martinovića, 26. septembar 2003. (dalje u tekstu: Martinovićev odgovor na Tužiocčev žalbeni podnesak), par. 18 (gdje se upućuje na Prvostepenu presudu u predmetu *Kvočka i dr.*, par. 203, i na Prvostepenu presudu u predmetu *Krnjelac*, par. 432-436).

²⁷⁹ Martinovićev odgovor na Tužiocčev žalbeni podnesak, par. 22.

stranu, nego da bi Pretresnom vijeću omogućio da prihvatljivim indirektnim putem izvodi zaljučke na osnovu dokaza.²⁸⁰

2. Pojedine greške koje se navode

128. Žalbeno vijeće napominje da se tužiočevi prigovori iz njegovog Žalbenog podneska ne odnose na same nalaze o činjeničnom stanju kako ga je utvrdilo Pretresno vijeće, nego na zaključke koji bi se iz njih mogli izvesti indirektnim putem. Naime, u svom Žalbenom podnesku, tužilac osporava primijenjeni pravni pristup ocjenjivanju dokaza.²⁸¹ Na pretresu u žalbenom postupku, međutim, Tužilac je argumentaciju svojih navoda o greškama u primjeni prava nadopunio i navodom da je Pretresno vijeće u jednom slučaju, koji će biti analiziran u nastavku, pogrešno utvrdilo i činjenično stanje.²⁸² U pogledu tog dijela tužiočeve argumentacije, analiza koju će Žalbeno vijeće provesti odnosiće se na pitanje da li je osporen zaključak takav da ga ne bi mogao donijeti nijedan razuman presuditelj o činjenicama.

129. Što se tiče pravnih pitanja na koje se odnose tužiočeve tvrdnje, tiču pravnih pitanja, Žalbeno vijeće smatra da je pravo u ovom pogledu vrlo jasno. Kako je konstatirano u predmetu *Kvočka i dr.*, postojanje “diskriminatorne namjere ne može se izvesti direktno iz opšteg diskriminatornog karaktera napada koji je okvalifikovan kao zločin protiv čovječnosti. Međutim, zaključak o postojanju diskriminatorne namjere može se izvesti iz konteksta napada, pod uslovom da se potkrijepi okolnostima u kojima se odigrao zločin.”²⁸³ Prema Drugostepenoj presudi u predmetu *Krnojelac*, među takvim okolnostima može biti osnivanje zatvora, izrazito sistematski karakter zločina koji se čine nad specifičnom grupom unutar zatvora, te opće nastrojenje navodnog počinioca vidljivo iz njegovog ponašanja.²⁸⁴

130. Žalbeno vijeće je imalo prilike da takav pristup primijeni u više predmeta. Kako je Žalbeno vijeće zaključilo u u predmetu *Kordić i Čerkez*, u situaciji u kojoj su svi stražari pripadnici jedne, a

²⁸⁰ *Tužilac protiv Mladena Naletilića zvanog “Tuta” i Vinka Martinovića zvanog “Štela”*, predmet br. IT-98-34-A, Objedinjena replika Tužilaštva, 13. oktobar 2003. (dalje u tekstu: Tužiočeva objedinjena replika), par. 2.13-2.32.

²⁸¹ Vidi Tužiočev žalbeni podnesak, par. 2.3, 2.6, 2.13.

²⁸² Navod se odnosi na zaključke Pretresnog vijeća u par. 692 i fusnoti 1685 Prvostepene presude: vidi *infra*, par. 136-139; Pretres u žalbenom postupku, T. 295-296.

²⁸³ Drugostepena presuda u predmetu *Kvočka i dr.*, par. 366. Vidi i Drugostepenu presudu u predmetu *Krnojelac*, par. 184; Drugostepenu presudu u predmetu *Blaškić*, par. 164.

²⁸⁴ Drugostepena presuda u predmetu *Krnojelac*, par. 184. U predmetu *Krnojelac* Žalbeno vijeće je utvrdilo, budući da su jedine žrtve premlaćivanja u zatvoru bili zatočenici nesrpske nacionalnosti, da je razumno zaključiti da se premlaćivanje vršilo prema političkoj ili vjerskoj pripadnosti žrtava, što znači da su ta djela bila izvršena sa traženom diskriminacijskom namjerom. Žalbeno vijeće je nadalje izjavilo da, čak i pod pretpostavkom da su se premlaćivanja vršila radi kažnjavanja zatočenika nesrpske nacionalnosti za kršenje propisa, “odabir te kazne, budući da su joj podvrgavani samo nesrbi, proizlazi iz htjenja da ih se diskriminira iz vjerskih i političkih razloga”: Drugostepena presuda u predmetu *Krnojelac*, par. 186.

svi zatvorenici druge nacionalne grupe, razumno je zaključiti da se nad potonjom grupom vrši diskriminacija.²⁸⁵ U Drugostepenoj presudi u predmetu *Kvočka i dr.*, Žalbeno vijeće je iznijelo stav da je, budući da su gotovo svi zatočenici u logoru bili nesrpske nacionalnosti, razumno moguće zaključiti kako je razlog njihovog zatočenja bila nacionalna pripadnost te da je, shodno tome, zatočavanje imalo diskriminacijski karakter.²⁸⁶

131. Dakle, pod uslovom da ga potvrđuju okolnosti djela u osnovi zločina progona, nalaz o postojanju diskriminacijske namjere može se donijeti putem indirektnog zaključivanja na osnovu konteksta napada.

3. Konkretni osporavani zaključci

132. Pretresno vijeće je utvrdilo da je Martinović prilikom deložacija zlostavljao civile BH Muslimane i da je tukao muslimanske zarobljenike na području pod svojom komandom.²⁸⁷ Što se tiče djela prelaćivanja muslimanskih zarobljenika na području pod njegovom komandom, Pretresno vijeće je Martinoviću pripisalo odgovornost na osnovu članova 2(c), 3 i 7(1) Statuta.²⁸⁸ Pretresno vijeće je konstatalo da je zlostavljanje civila BH Muslimana prilikom deložacija djelo u osnovi progona iz člana 5(h) Statuta, ali da nisu izvedeni dokazi koji bi potvrdili da su djela prelaćivanja muslimanskih zarobljenika na području pod Martinovićevom komandom bila vršena na diskriminacijskim osnovama. Naprotiv, shodno tome što kaže Pretresno vijeće, dokazi upućuju na to da je do prelaćivanja na području pod Martinovićevom komandom “dolazilo nasumice i bez konkretnih vjerskih, političkih ili rasnih razloga”.²⁸⁹ Žalbeno vijeće napominje da se Pretresno vijeće donoseći taj zaključak nije pozvalo ni na kakve konkretne dokaze. Nešto prije toga, Pretresno vijeće je izjavilo kako se uvjerilo da je Martinović u više navrata tukao zatočene BH Muslimane u svojoj bazi i na borbenoj liniji na Bulevaru,²⁹⁰ te da su osobe koje su prelaćivane u Martinovićevoj bazi bile dovedene sa Heliograma.²⁹¹ Što se tiče djela prelaćivanja na području pod Martinovićevom komandom, Žalbeno vijeće podsjeća da su zaključci kojima je Martinoviću pripisana odgovornost za incidente u vezi s više zarobljenika u julu i augustu 1993., te u vezi sa zarobljenikom zvanim “Coca”, poništeni uslijed nedostataka Optužnice.²⁹² Iz tih razloga, u razmatranju tužiočevih argumenata Žalbeno vijeće se ograničilo na incident prelaćivanja

²⁸⁵ Drugostepena presuda u predmetu *Kordić i Čerkez*, par. 950.

²⁸⁶ Drugostepena presuda u predmetu *Kvočka i dr.*, par. 366.

²⁸⁷ Prvostepena presuda, par. 380-389, 676, 677.

²⁸⁸ Prvostepena presuda, par. 389.

²⁸⁹ Prvostepena presuda, par. 676, 677.

²⁹⁰ Prvostepena presuda, par. 382.

²⁹¹ Prvostepena presuda, par. 385-386, fusnota 1010.

²⁹² Vidi *supra*, par. 48.

zarobljenika zvanog “Profesor”. U pogledu tog incidenta, Žalbeno vijeće napominje da je “Profesor” sa Heliodroma²⁹³ doveden na rad na području pod Martinovićevom komandom.²⁹⁴

133. Nadalje, na osnovu rada ratnih zarobljenika u zoni odgovornosti ATG “Vinko Škrobo”, Pretresno vijeće je Martinoviću utvrdilo odgovornost za protivpravni rad po članu 3 Statuta, te za nehumana djela, nečovječno postupanje i okrutno postupanje po članovima 5(i), 2(b) i 3 Statuta.²⁹⁵ Vijeće nije presudilo da je Martinović odgovoran za progone po članu 5(h) Statuta jer nije bilo dovoljno dokaza koji bi omogućavali da se zaključi kako su zarobljenici odvođeni na rad na osnovu neke od traženih diskriminacijskih osnova.²⁹⁶ Naprotiv, Vijeće je konstatiralo da su zarobljenici korišteni zato što je Martinović za obavljanje opasnih zadataka radije koristio neprijatelja nego vlastite vojnike.²⁹⁷ Prije toga, Pretresno vijeće je napomenulo da Martinović nije osporavao da su ratni zarobljenici zatočeni na Heliodromu redovno odvođeni na rad za potrebe ATG “Vinko Škrobo”, te je utvrdilo da je ATG “Vinko Škrobo” među zatočenicima na Heliodromu birala one koji će raditi za njene potrebe.²⁹⁸

134. Najzad, u vezi s korištenjem ratnih zarobljenika u incidentu od 17. septembra 1993., kada su oni, noseći drvene puške, morali prijeći liniju sukoba, Pretresno vijeće je utvrdilo da je Martinović odgovoran za protivpravni rad po članu 3 Statuta, te za nehumana djela, nečovječno postupanje i okrutno postupanje po članovima 5(i), 2(b) i 3 Statuta.²⁹⁹ Vijeće nije Martinoviću utvrdilo odgovornost za progone po članu 5(h) Statuta, zato što nisu bili predočeni nikakvi dokazi u vezi s time po kojim su osnovama birana četvorica zarobljenika u tom incidentu.³⁰⁰ Pretresno vijeće je prije toga konstatiralo sljedeće:

Ujutro 17. septembra 1993. Dinko Knezović je došao na Heliodrom kako bi preuzeo oko 30 zarobljenika i odveo ih u zapovjedništvo ATG-a “Vinko Škrobo”. Nakon što su stigli, Vinko Martinović je zapovjedio Ernestu Takaču da izabere četiri zarobljenika koji su potom odvedeni u podrum zapovjedništva. Tamo im je Štela naredio da odjenu maskirne uniforme. Zarobljenicima su date i drvene puške.³⁰¹

135. U pogledu sva ta tri incidenta, obrazlaže tužilac, Pretresno vijeće je, utvrdivši da nema dovoljno dokaza ili da ne postoje nikakvi dokazi da se postupalo na diskriminacijskim osnovama, propustilo da uzme u obzir sljedeće okolnosti tih incidenata: (1) Martinović se žrtvama tih

²⁹³ Prvostepena presuda, fusnota 1010 (gdje se upućuje na svjedoka II, T. 4973-4974).

²⁹⁴ Svjedok OO, T. 5938, 5956.

²⁹⁵ Prvostepena presuda, par. 271-272.

²⁹⁶ Prvostepena presuda, par. 692.

²⁹⁷ Prvostepena presuda, fusnota 1685.

²⁹⁸ Prvostepena presuda, par. 263-265.

²⁹⁹ Prvostepena presuda, par. 289-290.

³⁰⁰ Prvostepena presuda, par. 693.

³⁰¹ Prvostepena presuda, par. 276 (fusnote izostavljene).

incidenata obraćao na pogrđan način, (2) za te incidente izabrani su samo BH Muslimani, i (3) Martinović je u deložacijama i prisilnom premještanju BH Muslimana, kao i u pljačkanju njihove imovine, postupao sa diskriminacijskom namjerom.³⁰²

136. Žalbena vijeće napominje da je Pretresno vijeće, prilikom utvrđivanja da li je protivpravni rad u zoni odgovornosti ATG “Vinko Škrobo” bio djelo izvršeno na diskriminacijskim osnovama, uzelo u obzir iskaz svjedoka J da je Martinović zarobljenike često nazivao “balijama”, pogrđnim izrazom za BH Muslimane. Uprkos tome, Pretresno vijeće je utvrdilo da “ne postoje dokazi iz kojih proizlazi da su zarobljenici odvođeni na rad upravo na toj osnovi”.³⁰³ Međutim, Pretresno vijeće se uvjerilo da su zarobljenici korišteni zato što je Vinko Martinović za obavljanje opasnih zadataka radije koristio pripadnike neprijateljske strane nego svoje vlastite vojnike”.³⁰⁴ Za taj zaključak, Pretresno vijeće se pozvalo na iskaz svjedoka SS koji je rekao da je “bio odabran zajedno s drugim zarobljenicima iz ‘Plavog orkestra’, zato što je služio u ABiH”.³⁰⁵ Žalbena vijeće je mišljenja da ovaj zaključak znači da se Pretresno vijeće uvjerilo u to da je Martinović radije koristio neprijateljske nego vlastite vojnike.

137. Tužilac tvrdi da to može da bude tačno kad je riječ o razlozima zbog kojih je izabran svjedok SS, ali dokazi pokazuju da to ne vrijedi za druge zarobljenike odabrane za rad u Martinovićevoj jedinici.³⁰⁶ Tužilac obrazlaže da su svjedoci J, PP, OO, M i K posvjedočili kako je Martinović zarobljenike nazivao “ekstremistima”, “fundamentalistima”, “stokom” i “balijama”.³⁰⁷ Nadalje tužilac tvrdi da su svjedoci H, KK i YY bili civili, a da su dvije od četiri žrtve incidenta s drvenim puškama bili BH Muslimani koji su prije toga bili vojnici HVO-a.³⁰⁸ Tužilac takođe tvrdi da Pretresno vijeće nije uzelo u obzir da se “svaki puta kada su zarobljenici odabrani za protivpravni rad, radilo o Musliman[ima]”³⁰⁹ i da bosanskohercegovački Hrvati koji su bili zatočeni na Heliodromu nisu bili birani za slanje na protivpravni rad.³¹⁰

³⁰² Pretres u žalbenom postupku, T. 290. Tužilac navodi i druge činjenice za koje tvrdi da se mogu smatrati “okolnostima počinjenja inkriminiranih djela”: vidi Tužiočev žalbeni podnesak, par. 2.8(1)-(4); Tužiočevu objedinjenu repliku, par. 2.19. Žalbena vijeće napominje da se ove činjenice odnose na kontekst napada na stanovništvo Mostara i njegove okoline muslimanske nacionalnosti.

³⁰³ Prvostepena presuda, fusnota 1685 (gdje se upućuje na svjedoka J, T. 1503-1504).

³⁰⁴ Prvostepena presuda, fusnota 1685.

³⁰⁵ Prvostepena presuda, fusnota 1685 (gdje se upućuje na svjedoka SS, T. 6793).

³⁰⁶ Pretres u žalbenom postupku, T. 295-296.

³⁰⁷ Pretres u žalbenom postupku, T. 291 (gdje se upućuje na svjedoka J, T. 1503); *ibid.*, T. 292 (gdje se upućuje na svjedoka PP, T. 6089); *ibid.*, T. 293 (gdje se upućuje na svjedoka OO, T. 5940); *ibid.*, T. 294 (gdje se upućuje na svjedoka M, T. 1679); *ibid.*, T. 294 (gdje se upućuje na svjedoka K, T. 1581-1582 (djelimično zatvorena sjednica)).

³⁰⁸ Pretres u žalbenom postupku, T. 291-292.

³⁰⁹ Pretres u žalbenom postupku, T. 287, 289-290, 293-294.

³¹⁰ Pretres u žalbenom postupku, T. 293-294.

138. Na prvome mjestu, Žalbeno vijeće napominje da ništa ne upućuje na to da je Pretresno vijeće potpuno zanemarilo iskaze svjedoka J, PP, OO, M i K na koje se poziva tužilac u potkrepu svog argumenta da se Martinović žrtvama incidenta obraćao na pogrdan način.³¹¹ Pretresno vijeće se opširno osvrnulo na iskaze tih svjedoka u svojim zaključcima o protivpravnom radu u zoni odgovornosti ATG “Vinko Škrobo”, a osobito je uputilo na iskaz svjedoka J o pogrdnim izrazima u kontekstu utvrđivanja činjeničnog stanja po pitanju da li je protivpravni rad u Martinovićevoj zoni odgovornosti bio vršen na diskriminacijskim osnovama.³¹²

139. Drugo, Žalbeno vijeće napominje da su dvije žrtve incidenta s drvenim puškama, konkretno, svjedoci J i OO, bili BH Muslimani koji su do hapšenja bili vojnici u sastavu HVO-a.³¹³ Ti svjedoci bili su korišteni i za druge oblike protivpravnog rada u periodu kad ih je držala Martinovićeva jedinica.³¹⁴ Osim toga, Žalbeno vijeće napominje da su svjedoci H, KK i YY, bili zatočeni civili korišteni za protivpravni rad u periodu kad ih je držala Martinovićeva jedinica.³¹⁵ S obzirom na te dokaze, Žalbeno vijeće konstatira da nijedan razuman presuditelj o činjenicama ne bi mogao zaključiti da je osnova po kojoj su birani zarobljenici bilo to što je Martinović radije koristio neprijateljske borce nego vlastite vojnike.³¹⁶

140. Uprkos tome, Žalbeno vijeće napominje da greška Pretresnog vijeća u zaključku da je osnov za odabir zarobljenika bio njihov status pripadnika neprijateljskih snaga ne utiče na utvrđenje Pretresnog vijeća da ne postoje dovoljni dokazi da su zarobljenici odvođeni na rad na diskriminacijskim osnovama.³¹⁷ Dakle, iz te greške Pretresnog vijeća u utvrđivanju činjeničnog stanja nije proisteklo nepravedno rješenje.

141. Tužilac takođe tvrdi da Pretresno vijeće nije u obzir uzelo da se “svaki puta kada su zarobljenici odabrani za protivpravni rad, radilo o Musliman[ima]”³¹⁸ i da zatočnici na Heliodromu hrvatske nacionalnosti nisu birani za protivpravni rad.³¹⁹ Žalbeno vijeće napominje da se za veliku

³¹¹ Vidi Drugostepenu presudu u predmetu *Kvočka i dr.*, par. 23.

³¹² Prvostepena presuda, fusnote 722-724, 734, 736, 1685.

³¹³ Svjedok J, T. 1495-1496; svjedok OO, T. 5935.

³¹⁴ Prvostepena presuda, fusnote 722, 724.

³¹⁵ Svjedok H, T. 1280-1281, 1294 (djelimično zatvorena sjednica); svjedok KK, T. 5178, 5183; svjedok YY, T. 7252 (djelimično zatvorena sjednica); Prvostepena presuda, fusnote 722-724.

³¹⁶ Prvostepena presuda, fusnota 1685.

³¹⁷ Prvostepena presuda, par. 692, fusnota 1685. Žalbeno vijeće s ovim u vezi napominje da svjedoci J, PP, OO, M i K, kao i svjedoci H, KK i YY nisu u svojim iskazima izjavili da su za rad u Martinovićevoj jedinici bili izabrani zato što su Muslimani: vidi iskaze svjedoka J, T. 1501; svjedoka PP, T. 6076-6081, 6084; svjedoka OO, T. 5938; svjedoka M, T. 1674; svjedoka K, T. 1576, 1582 (djelimično zatvorena sjednica); svjedoka H, T. 1309-1310, 1312-1313; svjedoka YY, T. 7264. Svjedok KK je izjavio da je bio u grupi muslimanskih civila koje su vojnici HVO-a odveli u “Štelinu” bazu: svjedok KK, T. 5182-5184. Prema tome što tvrdi taj svjedok, Štela je dočekaio zarobljenike i rekao im da “neće biti problema”: svjedok KK, T. 5184.

³¹⁸ Pretres u žalbenom postupku, T. 287, 289-290, 293-294.

³¹⁹ Pretres u žalbenom postupku, T. 293-294.

većinu žrtava incidenata koje tužilac osporava ispostavilo da su bili BH Muslimani.³²⁰ Međutim, ta činjenica sama za sebe nije dokaz da Pretresno vijeće nije razumno postupilo kad nije zaključilo da su zatočenici nisu bili birani na diskriminacijskim osnovama.

142. Osim toga, Žalbeno vijeće napominje da je samo “većina” zatočenika na Heliodromu bila muslimanske nacionalnosti³²¹ i da su na Heliodromu bili zatočeni i BH Hrvati.³²² Dakle, za razliku od okolnosti u predmetima *Kordić i Čerkez* te *Kvočka i drugi*, zatočenici na Heliodromu nisu bili pripadnici isključivo jedne nacionalne grupe, a stražari druge. U ovom predmetu, bez daljnje potkrepe, na osnovu činjenice da su među zarobljenicima na Heliodromu neki bili odabrani za rad u Martinovićevoj jedinici ne može se zaključiti da je izbor bio izvršen na diskriminacijskim osnovama jer nije dokazano da je već unaprijed izvršena selekcija na diskriminacijskim osnovama.³²³

143. Najzad, tužilac obrazlaže da Pretresno vijeće nije uzelo u obzir činjenicu da je Martinović djelovao sa diskriminacijskom namjerom kada je vršio deložacije i prisilna premještanja Muslimana, te pljačkao njihovu imovinu.

144. Žalbeno vijeće ne vidi direktnu relevantnost te činjenice za zaključak Pretresnog vijeća u vezi s pitanjem da li su djela u tri incidenta koja tužilac smatra spornim počinjena na diskriminacijskim osnovama. Žalbeno vijeće smatra da se, ako su unutar grupe osoba odabranih na političkoj, rasnoj ili vjerskoj osnovi, izdvojene samo neke osobe i podvrgnute postupcima kao što su, u ovom predmetu, premlaćivanje i pljačkanje, za te postupke može zaključiti da su bili izvršeni na diskriminacijskim osnovama. Pretresno vijeće je ispravno zaključilo da je premlaćivanje civila BH Muslimana prilikom deložacija bilo vršeno na diskriminacijskim osnovama jer su prisilno

³²⁰ Prema Prvostepenoj presudi, žrtve protivpravnog rada u zoni odgovornosti ATG “Vinko Škrobo” bili su svjedoci A, AF, EE, F, H, I, II, J, K, KK, M, MG, NN, OO, Salko Osmić, PP, S, SS i YY: Prvostepena presuda, fusnote 722-728, 734, 736. Od četiri žrtve incidenta s drvenim puškama, svjedočile su tri: svjedoci J, OO i PP: Prvostepena presuda, par. 277-279, 290. Žalbeno vijeće napominje da iz iskaza svjedoka A, AF, EE, F, H, I, II, J, K, MG, NN, OO, Salka Osmića, PP i S jasno proizlazi da su posrijedi Muslimani: svjedok A, T. 492; svjedok AF, T. 15916; svjedok EE, T. 4509 (djelimično zatvorena sjednica); svjedok F, T. 1087; svjedok H, T. 1310; svjedok I, T. 1383; svjedok II, T. 4939; svjedok J, T. 1494 (djelimično zatvorena sjednica); svjedok K, T. 1569; svjedok MG, T. 14207 (djelimično zatvorena sjednica); svjedok NN, T. 5871-5872; svjedok OO, T. 5935; svjedok Salko Osmić, T. 3120; svjedok PP, T. 6072, 6083; svjedok S, T. 2506, 2649. Što se tiče premlaćivanja u zoni pod Martinovićevom komandom, ne postoje dovoljni dokazi o tome da je “Profesor” Musliman.

³²¹ Prvostepena presuda, par. 46. Martinović priznaje da je većina zatočenika na Heliodromu bila muslimanske nacionalnosti: Pretres u žalbenom postupku, T. 308.

³²² Prvostepena presuda, par. 431, fusnota 1139. Tužilac priznaje da je na Heliodromu bilo i zatočenika hrvatske nacionalnosti: Pretres u žalbenom postupku, T. 293-294.

³²³ Iako strane to nisu spominjale, Žalbeno vijeće upozorava na iskaz svjedoka H koji je izjavio da misli da je bio uhapšen i zatočen na Heliodromu zato što je Musliman: svjedok H, T. 1309-1310. Svjedoci J i OO misle da je razlog njihovog hapšenja bilo to što su Muslimani: svjedok J, T. 1497; svjedok OO, T. 5935. S obzirom na nalaz Pretresnog vijeća da je “većina” zatočenika na Heliodromu bila muslimanske nacionalnosti, no da je tamo bilo i zatočenika

iseljavani i zlostavljani bili samo BH Muslimani.³²⁴ Isto važi i za zaključke Pretresnog vijeća u vezi s incidentima pljačkanja povezanog sa deložacijama.³²⁵ Što se tiče tri osporavana incidenta, međutim, na Heliodromu su bili zatočeni većinom BH Muslimani, ali je bilo i BH Hrvata, a činjenica da je za veliku većinu žrtava incidenata koje tužilac smatra spornima pokazano da su bili BH Muslimani sama po sebi ne dokazuje da je Pretresno vijeće pogriješilo kada je utvrdilo da one nisu bile birane na diskriminacijskim osnovama.

145. Žalbeno vijeće stoga smatra da, s obzirom na te okolnosti, činjenica da je Martinović djelovao sa diskriminacijskom namjerom prilikom deložacija i prisilnog premještanja BH Muslimana te pljačkanja njihove imovine nije relevantna za utvrđivanje okolnosti u kojima su se dogodila sporna tri incidenta.

4. Zaključak

146. Žalbeno vijeće podsjeća da se, onda kada postoji potkrepa u okolnostima u kojima su izvršena djela za koja se tvrdi da su u osnovi zločina progona, zaključak o postojanju diskriminacijske namjere može izvesti indirektnim putem na osnovu konteksta napada. Iz gornje diskusije proizlazi da tužilac nije pokazao da okolnosti predmetna tri incidenta potkrepljuju njegovu tvrdnju da su sporna djela izvršena sa diskriminacijskom namjerom.

147. Tužiočeva 1. žalbena osnova odbija se u cijelosti.

B. Deportacija (1. žalbena osnova)

148. Kao svoju 3. žalbenu osnovu, tužilac navodi da je Pretresno vijeće pogrešno primijenilo pravo smatrajući da je za deportaciju potrebno dokazati premještanje osoba van državne granice, kako bi se to djelo razlikovalo od prisilnog premještanja.³²⁶

149. Pozivajući se na Prvostepene presude u predmetima *Krstić, Krnojelac i Blaškić*, Pretresno vijeće je izjavilo da je u jurisprudenciji MKSJ-a utvrđeno “da se za djelo deportacije traži premještanje van državnih granica čime se to djelo razlikuje od prisilnog premještanja, koje se može odvijati unutar državnih granica”.³²⁷ Budući da opisi načina izvršenja djela u Optužnici ne sadrže nikakve navode o premještanju van državnih granica i pošto nisu bili izvedeni nikakvi

hrvatske nacionalnosti, Žalbeno vijeće smatra da su iskazi tih svjedoka nedovoljan dokaz okolnosti da se unaprijed vršila selekcija na diskriminacijskoj osnovi.

³²⁴ Prvostepena presuda, par. 676.

³²⁵ Prvostepena presuda, par. 702.

³²⁶ Tužiočeva najava žalbe, str. 3; Tužiočev žalbeni podnesak, par. 4.1.

³²⁷ Prvostepena presuda, par. 670.

dokazi u tom smislu, Pretresno vijeće je utvrdilo da nema osnova na kojima bi se moglo utvrditi da su progoni bili izvršeni putem deportacije kao radnje izvršenja.³²⁸

150. Tužilac traži da Žalbeno vijeće preinači Naletilićevu osuđujuću presudu po tački 1 Optužnice za progone kao zločin protiv čovječnosti na osnovu člana 7(3) Statuta, na način da se u njegovu osudu za progon putem prisilnog premještanja, kao djelo u osnovi uključi i deportacija.³²⁹ Tužilac traži da Žalbeno vijeće preinači i Martinovićevu osuđujuću presudu po tački 1 za progone kao zločin protiv čovječnosti na osnovu člana 7(1) Statuta, na način da se u njegovu osudu za progon putem prisilnog premještanja kao djelo u osnovi uključi i deportacija.³³⁰

151. Tužilac tvrdi da se deportacija kao zločin protiv čovječnosti iz člana 5 Statuta ne ograničava na protivpravno preseljavanje van državnih granica, nego da obuhvaća i protivpravno preseljavanje unutar državnih granica.³³¹ On obrazlaže da je Pretresno vijeće u predmetu *Blaškić* deportaciju kao djelo u osnovi progona po članu 5 Statuta ispravno definiralo kao “premještanje osoba, istjerivanjem ili drugim prisilnim sredstvima, iz područja gdje se legalno nalaze, i to iz pobuda koje nisu dozvoljene prema međunarodnom pravu”.³³² Alternativno, tužilac tvrdi da, ako Žalbeno vijeće ocijeni da je za deportaciju potrebno dokazati preseljenje van državnih granica, takav uslov treba da se smatra zadovoljenim “ako se dokaže da je jedna zaraćena strana istjerala žrtve sa teritorije pod njenom kontrolom, bez obzira na to da li je predmetna državna granica međunarodno priznata”.³³³

152. Žalbeno vijeće napominje da, u ovom predmetu, nema razloga da se definiraju elementi deportacije kao zločina protiv čovječnosti na osnovu člana 5(d) Statuta, budući da Optužnica ne sadrži nikakve optužbe po tom članu. Stoga nema potrebe da Žalbeno vijeće razmatra komentare Pretresnog vijeća iz paragrafa 870 Prvostepene presude u vezi s definicijom deportacije u jurisprudenciji MKSJ-a kao premještanja van državnih granica. Mada tužilac Žalbeno vijeće poziva da ipak razmotri ovo pitanje zbog njegovog općeg značenja za jurisprudenciju MKSJ-a, Žalbeno vijeće ne vidi nikakvu potrebu da to učini jer je to pitanje riješeno u Drugostepenoj presudi u predmetu *Stakić*.³³⁴

³²⁸ Prvostepena presuda, par. 670.

³²⁹ Tužiočev žalbeni podnesak, par. 4.2, 4.28. Tužilac ne traži povećanje kazne: Tužiočev žalbeni podnesak, par. 6.1.

³³⁰ Tužiočev žalbeni podnesak, par. 4.3, 4.28. Tužilac ne traži povećanje kazne: Tužiočev žalbeni podnesak, par. 6.1.

³³¹ Tužiočev žalbeni podnesak, par. 4.5.

³³² Tužiočev žalbeni podnesak, par. 4.5 (gdje se upućuje na Prvostepenu presudu u predmetu *Blaškić*, par. 234, u kojem se pak upućuje na “član 7(2)(d) Statuta Međunarodnog krivičnog suda (Cf. osobito Izvještaj Komisije za međunarodno pravo iz 1996., str. 100-101)”).

³³³ Tužiočev žalbeni podnesak, par. 4.22.

³³⁴ Drugostepena presuda u predmetu *Stakić*, par. 274-308.

153. Što se tiče tačaka s optužbama za progon kao zločin protiv čovječnosti na osnovu člana 5(h) Statuta, Žalbeno vijeće smatra da je to pitanje riješeno u Drugostepenoj presudi u predmetu *Krnojelac*, u kojoj je iznijet sljedeći stav:

Žalbeno vijeće smatra da djela prisilnog raseljavanja u osnovi zločina progona iz člana 5(h) Statuta nisu ograničena na raseljavanje van državnih granica. Prisilno raseljavanje zabranjeno je kako bi se zajamčilo pravo i težnja pojedinca da živi u svojoj zajednici i na svom ognjištu bez vanjskog uplitanja. Krivična odgovornost onoga ko je počinio raseljavanje i prisilno iskorjenjivanje stanovnika s neke teritorije proizlazi iz njihovog prisilnog karaktera, a ne odredišta na koje su stanovnici upućeni.³³⁵

154. Drugim riječima, pitanje da li “deportacija” uključuje element državne granice irelevantno je za razmatranje odgovornosti po članu 5(h) Statuta, jer su djela prisilnog preseljenja takođe kažnjiva kao djela u osnovi progona bez obzira na prelaženje državnih granica. Isto tako nije potrebno da se, u kontekstu donošenja osuđujuće presude za progone, pravi razlika između progona izvršenog putem “deportacije” i progona izvršenog putem “prisilnog premještanja”: krivičnu odgovornost optuženog u dovoljnoj mjeri dohvaća opći pojam prisilnog preseljenja. Utoliko ukoliko je Pretresno vijeće sugeriralo različito mišljenje o tome, ono jeste pogrešno primijenilo pravo, ali ta greška ne utiče na presudu budući da su Naletiliću i Martinoviću izrečene osude za progone putem prisilnog premještanja kao djela u osnovi. Uslijed tih razloga, uz suprotno mišljenje sudije Schomburga, ova osnova tužioca se odbija.

³³⁵ Drugostepena presuda u predmetu *Krnojelac*, par. 218.

VI. NALETILIĆEVE ŽALBENE OSNOVE

155. Prije početka razmatranja, Žalbeno vijeće napominje da se Naletilićevom 7., 11., 15. i 38. žalbenom osnovom neće baviti zasebno jer sve one samo ponavljaju argumente iznijete u drugim dijelovima Naletilićeve najave žalbe i Revidiranog žalbenog podneska ili se na njih pozivaju. Žalbeno vijeće neće razmatrati niti 9. žalbenu osnovu iz njegove Najave žalbe jer je ona izostavljena u Naletilićevom revidiranom žalbenom podnesku.³³⁶ Preostale Naletilićeve žalbene osnove grupiraće se prema potrebama diskusije koju će o njima sprovesti Žalbeno vijeće.

A. Komandni položaj (1., 3., 4. i 6. žalbena osnova)

156. Pretresno vijeće je izjavilo da se uvjerilo da je “Mladen Naletilić tokom 1993. i 1994. godine obnašao najvišu zapovjednu funkciju u KB-u 1993. i 1994.”³³⁷ i da je “utvrđeno da je tokom čitavog razdoblja na koje se odnosi Optužnica Mladen Naletilić bio sveukupni zapovjednik KB-a i njemu priključenih ATG-a”.³³⁸ Pretresno vijeće je Naletiliću na osnovu člana 7(3) Statuta pripisalo odgovornost za sljedeća krivična djela: 1) za protivpravni rad na kopanju rovova u blizini njegove privatne vile u vrlo teškim uslovima,³³⁹ 2) za mučenje zarobljenika u Duhanskoj stanici u Širokom Brijegu, te za okrutno postupanje i hotimično nanošenje velikih patnji izvršeno nad zarobljenicima na Ribnjaku u Doljanima, u Duhanskom institutu u Mostaru, u Duhanskoj stanici i Stanici MUP-a u Širokom Brijegu, u zatvoru u Ljubuškom i na Heliodromu,³⁴⁰ 3) za protivpravno premještanje 13. i 14. juna 1993. iz bloka DUM te 29. septembra 1993. iz naselja Centar II u Mostaru,³⁴¹ 4) za pljačkanje u Mostaru,³⁴² te 5) za progone putem premlaćivanja, prisilnog premještanja, razaranja i pljačkanja.³⁴³

157. U okviru svoje 1., 3. i 6. žalbene osnove, te u dijelu svoje 4. žalbene osnove, Naletilić osporava utvrđenje Pretresnog vijeća o postojanju odnosa subordinacije na kojem je zasnovana krivična odgovornost po članu 7(3) Statuta.³⁴⁴ Konkretno, Naletilić osporava pozivanje Pretresnog vijeća na tri dokaza u prilog tom svom nalazu: na dokazni predmet PP 704, na iskaz svjedoka Falka

³³⁶ Naletilićeva najava žalbe, str. 4, 5. Tužilac je odgovorio da tu žalbenu osnovu smatra povučenom: Tužiočev odgovor na Naletilićev žalbeni podnesak, par. 5.1. Naletilić nije replicirao.

³³⁷ Prvostepena presuda, par. 94.

³³⁸ Prvostepena presuda, par. 116.

³³⁹ Prvostepena presuda, par. 326, 333, 696.

³⁴⁰ Prvostepena presuda, par. 453. Vidi i *ibid.*, par. 390-438, naročito par. 394, 404, 411-412, 428, 436, 438.

³⁴¹ Prvostepena presuda, par. 558, 566, 571.

³⁴² Prvostepena presuda, par. 631.

³⁴³ Prvostepena presuda, par. 672, 682, 701, 705-706, 711-715.

³⁴⁴ Naletilićeva najava žalbe, str. 2; Naletilićev revidirani žalbeni podnesak, par. 2, 6-9.

Simanga, te na dokazni predmet PP 928, takozvani “Radošev dnevnik”. Žalbeno vijeće će redom razmotriti svaku stavku po kojoj se osporava.

1. Dokazni predmet PP 704

158. Naletilić osporava dokaznu vrijednost dokaznog predmeta PP 704, nepotpisanog spiska pripadnika “Kažnjeničke bojne” i raznih jedinica ATG za novembar 1993. koji, “prema tome što tvrde tužilac i Pretresno vijeće, [...] dokazuje koji su pojedinci pripadali kojim jedinicama” i Naletilićevo starješinstvo nad većinom njih.³⁴⁵ On tvrdi da se tim dokumentom, budući da je nastao u novembru 1993., ne može dokazivati da je on bio bilo čiji pretpostavljeni prije tog vremena, kako smatra Pretresno vijeće,³⁴⁶ nego da on može biti samo dokaz stanja u novembru 1993. godine.³⁴⁷ Kako tvrdi Naletilić, dokazni predmet PP 704 takođe pati od odsustva “autentičnosti, pouzdanosti i relevantnosti” jer nije bilo nikakvih dokaza o njegovom autorstvu niti je tu osobu bilo moguće unakrsno ispitati.³⁴⁸

159. Naletilić ispravno tvrdi da dokazni predmet PP 704, platni spisak pripadnika “Kažnjeničke bojne” i ATG-a datiran novembra 1993., ima ograničenu dokaznu vrijednost za utvrđivanje sastava pripadnika tih jedinica prije tog datuma. To međutim ne znači nužno da on nema apsolutno nikakvu vrijednost kao dokaz, ali se on, u najboljem slučaju, može smatrati samo potkrepom. Žalbeno vijeće će razmotriti sve prilike u kojima se, prema Naletilićevim navodima, Pretresno vijeće neprimjereno pozvalo na dokazni predmet PP 704, te će utvrditi da li je ono tom dokazu pridalo preveliku težinu.³⁴⁹

160. Za početak, Žalbeno vijeće napominje da Pretresno vijeće u nekim od tih prilika nije na dokazni predmet PP 704 upućivalo u funkciji utvrđivanja identiteta pripadnika “Kažnjeničke bojne” i ATG-a u predmetno vrijeme ili za potrebe dokazivanja Naletilićeve komandne odgovornosti, nego za vrlo različite svrhe: Pretresno vijeće ga je koristilo kao pomoćnu informaciju u pogledu veličine i karakteristika “Kažnjeničke bojne” u novembru 1993. godine,³⁵⁰ te kako bi pokazalo da je

³⁴⁵ Naletilićev revidirani žalbeni podnesak, par. 6.

³⁴⁶ Naletilićev revidirani žalbeni podnesak, par. 6.

³⁴⁷ Naletilićev revidirani žalbeni podnesak, par. 71.

³⁴⁸ Naletilićev revidirani žalbeni podnesak, par. 67; Naletilićeva replika, par. 13.

³⁴⁹ Naletilić konkretno upućuje na paragrafe 88 i 428, te fusnote 102, 218, 233, 259, 280-282, 284-288, 322, 323, 325, 327-329, 338, 473, 475, 479, 480, 482, 703, 1061, 1132 i 1146 Prvostepene presude: Naletilićev revidirani žalbeni podnesak, par. 6, 67. Žalbeno vijeće napominje da se u fusnotama 338 i 703 DP PP 704 opće ne spominje. Nadalje, Naletilićeve upute na fusnote 482 i 1061 Prvostepene presude ne sadrže navod o nekoj konkretnoj grešci niti obrazlažu na koji način te fusnote dokumentiraju njegovu opžu tvrdnju da je Pretresno vijeće pogriješilo pozvavši se na DP PP 704, te na koji je to način rezultiralo nepravednim rješenjem.

³⁵⁰ Prvostepena presuda, par. 88, fusnota 233; *ibid.*, par. 95, fusnota 259.

Naletilićev nadimak glasio “Tuta”.³⁵¹ U drugim prilikama, taj dokazni predmet navođen je samo kao koroborativni dokaz pripadnosti pojedinaca “Kažnjeničkoj bojni”, za što su korišteni i drugi dokazi izvedeni pred Pretresnim vijećem. Naletilić nije pokazao da je Pretresno vijeće nerazumno postupilo pozivajući se na dokazni predmet PP 704 za navedene svrhe, niti da su nerazumni zaključci o činjeničnom stanju koje je donijelo.³⁵²

(a) Paragraf 103, te fusnote 280, 281, 282, 284, 285, 286, 287 i 288 u Prvostepenoj presudi

161. Naletilić navodi da je Pretresno vijeće pogriješilo temeljeći na dokaznom predmetu PP 704 svoj zaključak u paragrafu 103 Prvostepene presude, odnosno da su potčinjeni Vinka Martinovića bili Dubravko Pehar (zvan “Dubii”), koji je bio zamjenik zapovjednika ATG “Vinko Škrobo”, Ernest Takač (zvan “Brada”), voditelj grupe u ATG “Vinko Škrobo”, Nino Pehar (zvan “Dolma”), Marin Čuljak, Semir Bošnjik (zvan “Sema”), Dinko Knezović, Otto Wild, Zdenko Zdena i Zdravko Buhovac (zvan “Hecko”).³⁵³

162. Žalbeno vijeće napominje da osporavani zaključak slijedi nakon paragrafa 102 Prvostepene presude u kojem je Pretresno vijeće utvrdilo, prvo, da je Martinović osnovao ATG “Vinko Škrobo” neutvrđenog datuma i, drugo, na osnovu dokaznog predmeta PP 492 i iskaza svjedoka odbrane NO, MT, NT, MQ, MP i Jadranka Martinovića, da je on bio “zapovjednik grupe vojnika, koji su držali položaje na liniji sukoba pokraj Doma zdravlja, najkasnije od sredine maja 1993.” godine.³⁵⁴ Naletilić nije obrazložio zašto je u ovoj konkretnoj prilici Pretresno vijeće nerazumno postupilo pozivajući se na dokazni predmet PP 704, bilo uz druge dokaze (za Dubravka Pehara, Ernesta Takača, Ninu Pehara, Marina Čuljka, Semira Bošnjika, Zdenka Zdenu i Zdravka Buhovca) bilo samo na PP 704 (za Dinka Knezovića³⁵⁵ i Otta Wilda), prilikom donošenja gorespomenutog

³⁵¹ Prvostepena presuda, par. 86, fusnota 218.

³⁵² Prvostepena presuda, par. 40, fusnota 102 (u kojoj se pominje Željko Bošnjak); *ibid.*, par. 115, fusnote 322-323, 325, 327-328 (Željko Bošnjak, Miroslav Kolobara, Romeo Blažević, Ivan Hrkač, Robert Medić); *ibid.*, par. 168, fusnota 473 (Miroslav Kolobara); *ibid.*, par. 169, fusnote 479-480 (Robert Kolobarić). Žalbeno vijeće odbija i Naletilićeve tvrdnje da je Pretresno vijeće pogriješilo kad je utvrdilo da je Robert Medić uz druge nadimke imao i nadimak “Robo” – ta je činjenica dokazana drugim dokazima – te da se u DP PP 704 navodi najmanje šesnaest osoba koje su se zvale “Robert” – ta tvrdnja je irelevantna jer je pod punim imenom “Robert Medić” navedena samo jedna osoba: vidi Naletilićev revidirani žalbeni podnesak, par. 72. Pored toga, Žalbeno vijeće odbija Naletilićevu tvrdnju da se u DP PP 704 Željko Bošnjak navodi kao član Odjela obrane, a ne “Kažnjeničke bojne” jer iz tog dokaznog predmeta jasno proizlazi da su članovi Odjela obrane uključeni u sastav “Kažnjeničke bojne”. Vidi Naletilićev revidirani žalbeni podnesak, par. 68.

³⁵³ Naletilićev revidirani žalbeni podnesak, par. 6 i 67.

³⁵⁴ Prvostepena presuda, par. 102.

³⁵⁵ Iako se u fusnoti 286 Prvostepene presude kao osnova za zaključak Pretresnog vijeća da je Dinko Knezović bio potčinjen Martinoviću pominje kao dokazni predmet PP 704, daljnja potkrepa može se naći u fusnoti 711 Prvostepene presude (gdje se upućuje na svjedoka I, T 1391-92, na svjedoka J, T 1503, na svjedoka PP, T 6078-79 i na svjedoka MI, T 14342 [djelimično zatvorena sjednica] i svjedoka MT, T. 15295).

zaključka. Naletilić nije obrazložio ni na koji je način ova navodna greška rezultirala nepravednim rješenjem. Uslijed tih razloga, Žalbeno vijeće ove njegove navode nije dalje razmatralo.

(b) Paragraf 115, fusnota 328 Prvostepene presude

163. Naletilić navodi da je Pretresno vijeće, budući da dokazni predmet PP 704 nije dokaz pripadnosti “Kažnjeničkoj bojni” za period prije novembra 1993., pogriješilo u paragrafu 115 Prvostepene presude zaključivši samo na osnovu dokaznog predmeta PP 704 da je Ivica Kraljević bio pripadnik KB-a.³⁵⁶ Tužilac prihvaća,³⁵⁷ a Žalbeno vijeće prima na znanje da se u prilog zaključku Pretresnog vijeća u paragrafu 115 da je osoba koja se zvala Ivica Kraljević bila pripadnik “Kažnjeničke bojne” Prvostepena presuda poziva jedino na dokazni predmet PP 704, i to samo u fusnoti 328. Uslijed razloga koji će biti raspravljani niže u tekstu i koji se tiču povjerljivih dodatnih dokaza uvrštenih u žalbenom postupku, Žalbeno vijeće smatra nepotrebnim da razmatra da li je Pretresno vijeće pogriješilo time što se oslonilo samo na dokazni predmet PP 704 kao dokaz činjenice da je osoba poznata pod imenom Ivica Kraljević bila pripadnik “Kažnjeničke bojne”.³⁵⁸

(c) Paragraf 168, fusnota 475 Prvostepene presude

164. Naletilić iznosi i argument da je Pretresno vijeće pogriješilo kada je u paragrafu 168 Prvostepene presude zaključilo da je i Vedran Bijuk zvan “Splićo” bio pripadnik “Kažnjeničke bojne”.³⁵⁹ Naletilić navodi nedosljednost u odnosu na fusnotu 475 Prvostepene presude koja glasi: “Dokazni predmeti PP 538.1, izvještaj o izjavi od 26. jula 1993. ‘Vedrana Bijuka - Spliće’ u kojoj je ovaj izjavio da je bio pod zapovjedništvom Juke Prazine; dokazni predmet PP 704, platni spisak KB-a za novembar 1993., str. 9. *Vidi i* dokazne predmete PP 607.2, PP 614, koji potkrepljuju tvrdnju da je Vedran Bijuk sudjelovao u toj akciji”. Naletilić obrazlaže (a) da Juka Prazina nije naveden u dokaznom predmetu PP 704, (b) da je Pretresno vijeće u paragrafu 168 Prvostepene presude kao činjenicu utvrdilo da je Vedran Bijuk bio pripadnik “Kažnjeničke bojne”, (c) da je Vedran Bijuk “Splićo” izjavio da je bio pod komandom Juke Prazine, te (d) da se Pretresno vijeće poziva na stranicu 9 dokaznog predmeta PP 704 kao na dokaz da je Vedran Bijuk “Splićo” bio pripadnik “Kažnjeničke bojne”.

165. Nije jasno da li Naletilić nastoji obrazložiti da bi, zbog činjenice da neke osobe nisu bile navedene kao pripadnici “Kažnjeničke bojne” na spisku u dokaznom predmetu PP 704, bilo koji

³⁵⁶ Naletilićev revidirani žalbeni podnesak, par. 71.

³⁵⁷ Tužiočev odgovor na Naletilićev žalbeni podnesak, fusnota 128.

³⁵⁸ *Infra*, par. 167.

³⁵⁹ Naletilićev revidirani žalbeni podnesak, par. 73-74.

razuman presuditelj o činjenicama morao zanemariti druge dokaze koji upućuju na to da one jesu bile pripadnici te jedinice, ili pak zanemariti dokazni predmet PP 704. Kako god bilo, Naletilić nije pokazao da je Pretresno vijeće nerazumno postupilo kad nije zaključilo da je činjenica da se ime Juke Prazine ne pojavljuje u dokaznom predmetu PP 704, spisku pripadnika “Kažnjeničke bojne” za novembar 1993., nekonzistentna s izjavom pripisanom Vedranu Bijuku i datiranom 26. jula 1993., a prema kojoj je on bio pod komandom Juke Prazine. Nadalje, Naletilić nije objasnio zašto je Pretresno vijeće nerazumno postupilo kada je uvrđilo da dokazni predmeti PP 607.2 i PP 614 potkrepljuju činjenicu da je Vedran Bijuk učestvovao u akciji u Raštanima za koju je Pretresno vijeće utvrdilo da je izvedena 22. i 23. septembra 1993. godine.

(d) Paragraf 428 Prvostepene presude

166. Naletilić obrazlaže da je Pretresno vijeće pogriješilo kada je u paragrafu 428 Prvostepene presude utvrdilo da se “ime Ivica Kraljevića pojavljuje na dokaznom predmetu PP 704, platnom spisku KB-a iz novembra 1993.” godine. Naletilić obrazlaže da je Pretresno vijeće u paragrafu 426 Prvostepene presude utvrdilo da je upravnik zatvora u Ljubuškom bio Ivica Kraljević, da nije dato nikakvo objašnjenje u pogledu pitanja da li je isto ime i prezime nosilo više osoba, ili je ista osoba obavljala više dužnosti, te da “ni kap tinte nije potrošena na ispitivanje vjerovatnoće bilo jedne bilo druge mogućnosti”.³⁶⁰

167. U paragrafu 426 Prvostepene presude, u kontekstu zaključka da su vojnici “Kažnjeničke bojne” i ATG “Vinko Škrobo” pod komandom Mladena Naletilića u zatvoru u Ljubuškom zlostavljali zatočenike,³⁶¹ Pretresno vijeće je konstatairalo da je “upravnik zatvora [...] bio Ivica Kraljević”. U paragrafu 428 Prvostepene presude, Pretresno vijeće napominje da se “ime Ivica Kraljevića pojavljuje na dokaznom predmetu PP 704, platnom spisku KB-a za novembar 1993.” godine. Žalbeno vijeće napominje da dodatni dokazi uvršteni u žalbenom postupku pokazuju da upravnik zatvora u Ljubuškom, Ivica Kraljević, nije bio isti Ivica Kraljević koji je naveden kao pripadnik “Kažnjeničke bojne” na spisku u dokaznom predmetu PP 704.³⁶² Shodno tome, na osnovu dokaza izvedenih pred Pretresnim vijećem i dodatnih dokaza uvrštenih u žalbenom postupku, Žalbeno vijeće konstatira da nijedan razuman presuditelj o činjenicama ne bi mogao zaključiti da su

³⁶⁰ Naletilićev revidirani žalbeni podnesak, par. 76.

³⁶¹ Vidi Prvostepenu presudu, par. 428.

³⁶² *Tužilac protiv Mladena Naletilića zvanog “Tuta” i Vinka Martinovića zvanog “Štela”*, predmet br. IT-98-34-A, Odluka po zahtjevima Tužilaštva za izvođenje dodatnih dokaza u korist Mladena Naletilića i za zaštitne mjere, 13. oktobar 2005. (povjerljivo) (dalje u tekstu: Povjerljiva odluka po tužiočevim prijedlozima za izvođenje dodatnih dokaza i određivanje zaštitnih mjera), str. 4; *Tužilac protiv Mladena Naletilića zvanog “Tuta” i Vinka Martinovića zvanog “Štela”*, predmet br. IT-98-34-A, Prijedlog Tužilaštva za uvrštenje dodatnih dokaza u korist Mladena Naletilića, 6. oktobar 2005. (povjerljivo) (dalje u tekstu: Tužiočev prijedlog na osnovu pravila 115).

Ivica Kraljević, upravnik zatvora u Ljubuškom, i Ivica Kraljević naveden na spisku u dokaznom predmetu PP 704, ista osoba.

(e) Paragraf 431, fusnota 1146 Prvostepene presude

168. Naletilić navodi da je Pretresno vijeće pogriješilo kada je u fusnoti 1146, na osnovu dokaznog predmeta PP 704, iznijelo zaključak da su Miroslav “Miro” Marjanović i Marinko Marjanović ista osoba, što činjenično nije tačno. Naletilić se u vezi s tim poziva na svoj Prijedlog na osnovu pravila 115.³⁶³

169. U paragrafu 431 Prvostepene presude opisuju se relevantna svjedočenja žrtava premlaćivanja na Heliodromu. Pretresno vijeće je utvrdilo da su u nekoliko slučajeva premlaćivanja izvršili zatvorenici BH Hrvati, ali “[p]ostoji međutim ogromna količina dokaza koji potvrđuju da su među najozloglašnijim počinocima bili Miro Marjanović, Ante Smiljanić, Ante Buhovac, Jozo Pole, Slavko Skender i Juka Prazina”.³⁶⁴ Mada je Pretresno vijeće smatralo da “tužilac nije izveo dokaze koji bi potvrđivali da su [Ante Buhovac, Slavko Skender, Jozo Pole i Ante Smiljanić] kao pripadnici KB-a bili pod zapovjedništvom Mladena Naletilića ili da su bili podređeni Vinku Martinoviću”,³⁶⁵ ono je ujedno utvrdilo da je Juka Prazina “bio pripadnik KB-a i da je, prema tome, bio podređen Mladenu Naletiliću.”³⁶⁶ Takođe, u paragrafu 431, Vijeće je utvrdilo da se “ime Marinka Marjanovića pojavljuje na platnom spisku KB-a za novembar 1993.” godine. Nakon tog zaključka slijedi fusnota 1146 Prvostepene presude u kojoj se upućuje samo na dokazni predmet PP 704. Pretresno vijeće je utvrdilo da premlaćivanja zarobljenika na Heliodromu “od strane Juke Prazine i Mire Marjanovića predstavljaju okrutno postupanje i hotimično nanošenje velikih patnji prema članovima 2(c) i 3 Statuta i da [...] Naletilić snosi zapovjednu odgovornost po članu 7(3) Statuta za ta djela koja su počinili njegovi podređeni”.³⁶⁷

170. Međutim, upućujući na platni spisak “Kažnjeničke bojne” za novembar 1993., Pretresno vijeće nije zaključilo da je Miro Marjanović bio pod Naletilićevom komandom prije ili poslije novembra 1993. godine. Osim toga, Pretresno vijeće nije donijelo zaključak o tome kada je Miro Marjanović vršio premlaćivanja zarobljenika na Heliodromu. Kako Pretresno vijeće po ovom pitanju nije donijelo nikakvo utvrđenje, Žalbena vijeće je pregledalo iskaze svjedoka na koje se Pretresno vijeće pozvalo u svom zaključku da je Miro Marjanović bio jedan od najzloglasnijih

³⁶³ Naletilićev revidirani žalbeni podnesak, par. 77.

³⁶⁴ Fusnote izostavljene.

³⁶⁵ Prvostepena presuda, par. 431, fusnota 1147.

³⁶⁶ Prvostepena presuda, par. 431.

³⁶⁷ Prvostepena presuda, par. 436.

počinilaca premlaćivanja na Heliodromu.³⁶⁸ Ti se iskazi navode u fusnoti 1140 Prvostepene presude, a posrijedi su bili svjedoci HH, QQ, O, RR i W. S izuzetkom svjedoka HH, koji je svjedočio o incidentu kada ga je tukao izvjesni "Marijanović", krajem maja 1993.,³⁶⁹ niko od ostalih svjedoka ne navodi precizne datume premlaćivanja zatvorenika na Heliodromu od strane Mire Marjanovića. No ti su svjedoci naveli približne datume početka svog zatočenja i puštanja na slobodu sa Heliodroma. Ti vremenski rasponi previše su široki, sežu u rasponu od kraja maja 1993. do kraja marta 1994. godine. Nijedan razuman presuditelj o činjenicama ne bi mogao, samo na osnovu dokaznog predmeta PP 704, platnog spiska "Kažnjeničke bojne" za novembar 1993., zaključiti kako je utvrđeno van razumne sumnje da je Miro Marjanović bio potčinjen Naletiliću u trenutku kad je vršio premlaćivanja zatvorenika na Heliodromu. Ta greška Pretresnog vijeća rezultirala je nepravednim rješenjem jer, bez utvrđenja da je Miro Marjanović u predmetno vrijeme bio potčinjen Naletiliću, Naletiliću se nije mogla utvrditi odgovornost na osnovu člana 7(3) za okrutno postupanje i hotimično nanošenje velikih patnji po članovima 2(c) i 3 Statuta koje je Miro Marjanović izvršio nad zatvorenicima na Heliodromu. Shodno tome, taj zaključak o Naletilićevoj odgovornosti poništava se. Eventualni uticaj ovog poništenja na Naletilićevu kaznu biće razmotren u dijelu u kojem se razmatraju žalbe na presude o kazni. S obzirom na ovaj zaključak, nije potrebno donositi odluku o tome da li je Pretresno vijeće pogriješilo i kada je zaključilo da su Miro Marjanović i Marinko Marjanović ista osoba.

171. Na osnovu dokaza izvedenih pred Pretresnim vijećem i dodatnih dokaza uvrštenih u žalbenom postupku, valja, dakle, zaključiti da Pretresno vijeće, s izuzetkom nalaza da nijedan razuman utvrditelj činjeničnog stanja ne bi mogao zaključiti da su Ivica Kraljević, upravnik zatvora u Ljubuškom, i Ivica Kraljević naveden na spisku u dokaznom predmetu PP 704 ista osoba, te s izuzetkom nalaza da je Pretresno vijeće pogriješilo kada je samo na osnovu dokaznog predmeta PP 704 zaključilo da je Miro Marjanović bio potčinjen Naletiliću u trenutku kad je vršio premlaćivanja zatvorenika na Heliodromu, nije pogriješilo ni u jednoj prilici u kojoj se pozvalo na dokazni predmet PP 704, a koje navodi Naletilić. Dakle, Naletilićeva 1. i 3. žalbena osnova djelimično se prihvaćaju.

³⁶⁸ Prvostepena presuda, par. 431.

³⁶⁹ Svjedok HH, T. 4814-4818.

2. Svjedočenje svjedoka Falka Simanga

172. U vezi s drugim navedenim dokazom, svjedočenjem svjedoka Falka Simanga, Naletilić tvrdi da je Pretresno vijeće pogriješilo pridavši mu bilo kakvu dokaznu vrijednost.³⁷⁰ Naletilić kaže da je trebalo da Pretresno vijeće, u cijelosti, zanemari svjedočenje svjedoka Falka Simanga zato što je taj svjedok imao sve razloge da laže te da je više puta pokazano da to i čini.³⁷¹ Žalbeno vijeće Naletilićeve tvrdnje da se “u mnogo prilika Pretresno vijeće oslonilo samo na to svjedočenje [svjedoka Falka] Simanga kao na dokaz [Naletilićeve] komandne odgovornosti za krivična djela drugih”³⁷² shvaća prije kao objašnjenje posljedica već navedene greške nego kao navod o novoj grešci. Žalbeno vijeće je razne argumente koje navodi Naletilić grupiralo u pet kategorija po kojima će ih redom ispitati: (1) priznanje ranijih laži, (2) spekulacija sa navodnim ciljem da se ide na ruku tužiocu, (3) navodne laži u iskazu svjedoka Falka Simanga, (4) navodno selektivan pristup Pretresnog vijeća njegovom svjedočenju, i (5) stavke osporavanja zaključaka Pretresnog vijeća koji se temelje na svjedočenju ovog svjedoka.

173. Pretresno vijeće je u pogledu vjerodostojnosti svjedoka Falka Simanga i Ralfa Mrachacza, te pouzdanosti njihovog svjedočenja, zaključilo sljedeće:

Što se tiče svjedočenja svjedoka Ralfa Mrachacza i Falka Simanga, njemačkih plaćenika koji su služili u KB-u, Naletilićeva odbrana tvrdi da su oni bili “kupljeni i plaćeni” i da su njihova svjedočenja “bezvrijedna”, Završni podnesak Naletilićeve odbrane, str. 89-110. Obojica trenutno izdržavaju zatvorsku kaznu u Njemačkoj zbog ubistva dvojice drugih plaćenika dok su služili u KB-u. Vijeće je razmotrilo njihova svjedočenja u svjetlu ovih podataka. Njihova svjedočenja su potkrijepljena drugim dokazima. Oni su pokazivali poštovanje prema Mladenu Naletiliću kao vođi i prema tome što je iskazivao brigu za vojnike koje je vodio. Činjenica da je Falk Simang izrazio nadu da će njegov predmet u Njemačkoj biti ponovo otvoren po završetku ovog postupka ne čini, po mišljenju Vijeća, njegovo svjedočenje ništa manje pouzdanim i vjerodostojnim. Vijeće smatra da su njihova svjedočenja pouzdana i dosljedna.³⁷³

(a) Priznanje ranijih laži

174. Naletilić obrazlaže da je svjedok Falk Simang tokom svog svjedočenja priznao da je u više navrata lagao. Prvo, lagao je Naletiliću, lažno tvrdeći da posjeduje vojno iskustvo. Drugo, lagao je

³⁷⁰ Naletilićev revidirani žalbeni podnesak, par. 7. Naletilić navodi da je Pretresno vijeće pogriješilo jer je zloupotrijebilo svoje slobodno sudijsko nahodjenje pridavši iskazima svjedoka Falka Simanga i Ralfa Mrachacza bilo kakvu težinu: Naletilićeva najava žalbe, str. 3. Kako napominje tužilac, u svojem Revidiranom žalbenom podnesku Naletilić ničim ne potkrepljuje svoje navode u vezi s iskazom svjedoka Ralfa Mrachacza: Tužiočev odgovor na Naletilićev žalbeni podnesak, par. 4.1. Naletilić je to učinio tek u Replici, a da prethodno nije zatražio dozvolu za nadopunu, čime je tužiocu uskratio mogućnost da odgovori: vidi Naletilićeve repliku, par. 19. Žalbeno vijeće će se stoga u razmatranju Naletilićevih argumenata iz njegove 4. žalbene osnove, ograničiti na ona koja se odnose na iskaz svjedoka Falka Simanga.

³⁷¹ Naletilićev revidirani žalbeni podnesak, par. 7, 85.

³⁷² Naletilićev revidirani žalbeni podnesak, par. 7. Žalbeno vijeće napominje da Naletilić ne naznačuje koje su to “mnoge prilike” u kojima se, kako on tvrdi, “Pretresno vijeće oslonilo samo na to sporno svjedočenje kao na dokaz [njegove] komandne uloge i kao na dokaz [njegove] komandne odgovornosti za krivična djela drugih”.

njemačkoj policiji o događajima u Hercegovini tokom rata.³⁷⁴ Osim toga, Naletilić obrazlaže da je taj svjedok priznao da je opljačkao i zatim ubio dva saborca. To, kaže Naletilić, “baš i ne govori u prilog zaključku da je svjedočenje [svjedoka Falka] Simanga bilo pouzdano i vjerodostojno”.³⁷⁵

175. Po mišljenju Žalbenog vijeća, činjenica da je svjedok Falk Simang na suđenju priznao da je lagao u dvije navedene prilike i da je počinio gorespomenuta krivična djela nije dokaz da je Pretresno vijeće pogriješilo u svojoj ocjeni opće vjerodostojnosti ovog svjedoka uprkos tome što je priznao ranije laži.

176. Naletilić dalje kaže da je svjedok Falk Simang lagao o činjenici da je “dobio svoju vojnu iskaznicu HVO-a 27. aprila 1993., dokazni predmet PP 354.1, i da je na nju čekao nekoliko sedmica jer su je nekamo poslali”, te da je Pretresno vijeće pogriješilo kada je zaključilo da je iskaznicu svjedoku Falku Simangu dao Naletilić “kad je [Naletilić] nije ni potpisao”.³⁷⁶ Naletilić ne nudi ništa u potkrepu svog argumenta o toj laži svjedoka Falka Simanga, njegov navod puka je tvrdnja te se, uslijed toga, ovaj navod odbacuje.

(b) Spekulacija sa navodnim ciljem da se ide na ruku tužiocu

177. Na suđenju je svjedoku Falku Simangu postavljeno pitanje da li je, prema njegovim saznanjima, postojao neko ko je Naletiliću bio pretpostavljeni. Simang je odgovorio: “Ne, koliko znam. Možda, možda u Zagrebu, ali to ne znam”.³⁷⁷ Kasnije je svjedoku Falku Simangu postavljeno pitanje ko je Ivana Andabaka unaprijedio u čin generala, a on je odgovorio: “To su bila naređenja direktno iz Zagreba”.³⁷⁸ Naletilić tvrdi da su obje ove izjave puka spekulacija s namjerom da se ide na ruku tužiočevoj verziji da je Naletilić bio povezan sa Republikom Hrvatskom.³⁷⁹ Žalbeno vijeće konstatira da Naletilić nije pokazao da te izjave otkrivaju bilo kakvu nečistu namjeru od strane svjedoka Simanga uslijed koje bi se moglo zaključiti da Pretresno vijeće nije razumno postupilo oslonivši se na njegovo svjedočenje.

178. Naletilić dalje obrazlaže da je svjedok Falk Simang vlasti Hrvatske pokušao dovesti u vezu sa sukobom u Mostaru time što je spomenuo jedinice HV-a, ali da nikad nije naveo lokacije ili nazive navodnih jedinica jer, tvrdi Naletilić, svjedok lično o tome nije imao nikakva saznanja.³⁸⁰

³⁷³ Prvostepena presuda, fusnota 48.

³⁷⁴ Naletilićev revidirani žalbeni podnesak, par. 87.

³⁷⁵ Naletilićev revidirani žalbeni podnesak, par. 87.

³⁷⁶ Naletilićev revidirani žalbeni podnesak, par. 88.

³⁷⁷ Svjedok Falk Simang, T. 3789.

³⁷⁸ Svjedok Falk Simang, T. 3793.

³⁷⁹ Naletilićev revidirani žalbeni podnesak, par. 90, 91. Vidi i Naletilićevu repliku, par. 23.

³⁸⁰ Naletilićev revidirani žalbeni podnesak, par. 99.

Tužilac odgovara da je svjedok u svom iskazu rekao da je grupu vojnika HV-a prepoznao jer su nosili oznake HV-a, ali da ne zna o kojoj se jedinici radilo.³⁸¹ Tužilac ističe da svjedok nije mogao komunicirati s većinom ljudi u svojoj okolini jer nije govorio jezik, tako da ne iznenađuje što, mada je prepoznao amblem HV-a, ne zna mnogo više pojedinosti.

179. Po mišljenju Žalbenog vijeća, Naletilićeva argumentacija nije pokazala da je Pretresno vijeće nerazumno postupilo kad je prihvatilo taj dio iskaza svjedoka Falka Simanga.³⁸²

(c) Navodne laži u iskazu svjedoka Falka Simanga

180. Naletilić obrazlaže da je svjedok Falk Simang lagao u sljedeće dvije prilike: (1) kada je dao iskaz za koji je Pretresno vijeće zaključilo da je direktan dokaz operacije u Doljanima izvedene 19. i 20. aprila 1993., jer on u to vrijeme nije bio pripadnik HVO-a,³⁸³ i (2) kada je izjavio da je pripadnik “Kažnjeničke bojne” bio do februara/marta 1994., jer Pretresno vijeće je utvrdilo da je “Kažnjenička bojna” raspuštena krajem 1993. godine.³⁸⁴

181. Žalbeno vijeće napominje da se Pretresno vijeće za utvrđenje da je svjedok Falk Simang bio pripadnik “Kažnjeničke bojne” iz Širokog Brijega od februara 1993. do februara ili marta 1994. godine oslonilo na iskaz samog svjedoka.³⁸⁵ Naletilićev navod da dokazni predmet PP 354.1 (dalje u tekstu: iskaznica HVO-a Falka Simanga)³⁸⁶ pokazuje da “on ni formalno nije bio pripadnik HVO-a prije 27. aprila [1993.]”³⁸⁷ izveden je iz argumenta da je svjedok Falk Simang lagao kad je izjavio da je na svoju iskaznicu morao čekati nekoliko sedmica, koji je Žalbeno vijeće već odbacilo kao puku tvrdnju.

182. Nakon zaključka Pretresnog vijeća da je, nakon pogibije Marija Hrkača, Ivan Andabak postao operativni zapovjednik “Kažnjeničke bojne” - Široki Brijeg u paragrafu 96 Prvostepene presude, slijedi fusnota 261. Iz teksta fusnote jasno proizlazi da, suprotno tome što tvrdi Naletilić, Pretresno vijeće nije donijelo nikakav zaključak o tome kada je “Kažnjenička bojna” prestala postojati, nego je samo prepričalo iskaz svjedokā o datumima kada je, po njihovim saznanjima, Ivan

³⁸¹ Tužiočev odgovor na Naletilićev žalbeni podnesak, par. 4.19.

³⁸² Vidi Prvostepenu presudu, par. 193, fusnota 533.

³⁸³ Naletilićev revidirani žalbeni podnesak, par. 88-89 (gdje se upućuje na DP PP 354.1); Pretres u žalbenom postupku, T. 167, 168.

³⁸⁴ Naletilićev revidirani žalbeni podnesak, par. 89; Pretres u žalbenom postupku, T. 167, 168 (gdje se upućuje na Prvostepenu presudu, fusnotu 261, te na svjedoke NN i NP).

³⁸⁵ Prvostepena presuda, par. 91, fusnota 240 (gdje se upućuje na svjedoka Falka Simanga, T. 3787).

³⁸⁶ Vidi Prvostepenu presudu, fusnota 208.

³⁸⁷ Pretres u žalbenom postupku, T. 162, 168.

Andabak bio i zapovjednik Glavnog stožera HVO-a.³⁸⁸ Naletilićev navod da je svjedok Falk Simang lagao kada je u iskazu izjavio da je bio pripadnik “Kažnjeničke bojne” do februara ili marta 1994. odbija se.

183. Nadalje, Naletilić obrazlaže da je svjedok Falk Simang lagao zato što je njegov iskaz u vezi sa sedam dodatnih pitanja o zločinima počinjenim u Sovićima, Doljanima i Mostaru ili protivrječan svim ostalim dokazima, ili protivrječan unutar sebe, ili nepotkrijepljen.³⁸⁹

184. Pretresno vijeće je napad na Soviće i Doljane smatralo dijelom veće ofenzive HVO-a sa ciljem da se napadne Jablanica, koja je već bila počela 15. aprila 1993. godine.³⁹⁰ Vijeće je utvrdilo da je granatiranje Sovića trajalo bez prekida do poslijepodneva 17. aprila 1993.,³⁹¹ da se 70 do 75 vojnika ABiH predalo, dok su ostali pobjegli u brda i šumu ili se skrivali u kućama i nastavljali uzvraćati vatru, da su vojnici HVO-a pretresali kuće tražeći oružje, te da je više civila bilo zatočeno u osnovnoj školi³⁹² gdje su se vršila i ispitivanja zarobljenih vojnika prije nego što će uveče 18. aprila 1993. biti odvedeni u zatvor u Ljubuškom.³⁹³ Pretresno vijeće takođe je utvrdilo da su se, nakon što je transport otišao, borbe nastavile u brdima oko Sovića, da se stav HVO-a zaoštrio, tako da su 20. aprila 1993. granatirani Doljani, a manja grupa boraca ABiH koji su nekoliko dana pružali otpor HVO-u zarobljena je i dovedena na ispitivanje u bazu HVO-a na Ribnjaku, gdje se s njima oštrije postupalo. Pretresno vijeće takođe je utvrdilo da je, uveče 20. aprila 1993., operativni zapovjednik “Kažnjeničke bojne” sa sjedištem u Širokom Brijegu, Mario Hrkač (“Čikota”), poginuo u borbi, nakon čega se “Kažnjenička bojna” povukla i otišla u Široki Brijeg da mu oda posljednju počast.³⁹⁴

(i) Da li je svjedok Falk Simang učestvovao u operaciji u Sovićima

185. Naletilić obrazlaže da je, ako se prihvati da je tačno da je svjedok Falk Simang učestvovao u operaciji u Doljanima, onda on svakako morao učestvovati i u operaciji u Sovićima, iz sljedećih razloga: (a) kako bi se došlo u Doljane, mora se proći kroz Soviće, (b) sâm svjedok je naglasio da je

³⁸⁸ Prvostepena presuda, fusnota 261, koja u relevantnom dijelu glasi: “Neko vrijeme je Ivan Andabak bio i pomoćnik zapovjednika Glavnog stožera HVO-a za profesionalne postrojbe, vjerovatno nakon što je KB krajem 1993. prestao postojati, svjedok NM, T. 12755 [djelimično zatvorena sjednica]; svjedok NP za kraj 1993. odnosno 1994., T. 13078; svjedok NR za decembar 1995., T. 13295-13296 [djelimično zatvorena sjednica]; vidi i dokazni predmet PP 299.1, u kojem se spominje pukovnik Ivan Andabak kao predstavnik Glavnog stožera HVO-a za 15. april 1993.”. Žalbeno vijeće napominje da bi tačne reference za izjave svjedoka NM trebalo da glase: svjedok NM, T. 12753, 12754-12755 (djelimično zatvorena sjednica).

³⁸⁹ Naletilićev revidirani žalbeni podnesak, par. 94-98, 100-105.

³⁹⁰ Prvostepena presuda, par. 30.

³⁹¹ Prvostepena presuda, par. 31.

³⁹² Prvostepena presuda, par. 31.

³⁹³ Prvostepena presuda, par. 32.

³⁹⁴ Prvostepena presuda, par. 33.

u operaciji u Doljanima učestvovala cijela “Kažnjenička bojna”, i (c) kako tvrdi Naletilić, nije sporno da je operacija u Doljanima izvedena nakon operacije u Sovićima. Dakle, kaže Naletilić, svjedok Falk Simang nije učestvovao niti u operaciji u Doljanima.³⁹⁵

186. Žalbeno vijeće podsjeća da je Pretresno vijeće u fusnoti 356 Prvostepene presude zaključilo sljedeće: “Budući da je svjedok Falk Simang bio u Doljanima, ali ne i u Sovićima, moguće je da je zaboravio [naziv Sovići], a moguće je i da nije uopće čuo za Soviće”. Po mišljenju Žalbenog vijeća, gore navedeni Naletilićevi argumenti ne govore u prilog njegovoj tvrdnji da je svjedok Falk Simang, ako se prihvati kao tačno da je učestvovao u operaciji u Doljanima, nužno morao da učestvuje i u operaciji u Sovićima, te da je Pretresno vijeće nerazumno postupilo zaključivši to što je zaključilo. Žalbeno vijeće zaključak Pretresnog vijeća da svjedok nije bio u Sovićima shvaća na način da to znači da on nije učestvovao u događajima u u Sovićima (17.-18. aprila 1993.), a ne da nije prošao kroz Soviće na putu za Doljane (20. aprila 1993.). Čak i da je istina da se, “kako bi se došlo u Doljane, mora /.../ proći kroz Soviće”, Žalbeno vijeće se nije uvjerilo da činjenica da je svjedok izjavio: “Sovići mi ne zvuče poznato” nužno znači da on nikad nije prošao kroz Soviće.³⁹⁶

(ii) Da li je svjedok u Doljanima bio samo jedan dan

187. Naletilić obrazlaže da je izjava predmetnog svjedoka da je u Doljanima ostao samo jedan dan protivrječna svim drugim dokazima o operaciji u Sovićima i Doljanima. Pritom upućuje na paragrafe 27 i 33 Prvostepene presude i tvrdi da je cijela operacija trajala četiri dana, te da je, od ta četiri dana, HVO u Doljanima bio 19. i 20. aprila 1993. godine.³⁹⁷ Svjedok Falk Simang u svom je iskazu rekao da je “Čikota” poginuo na dan kad je on stigao u Doljane. Pretresno vijeće je “Čikotinu” pogibiju utvrdilo s danom 20. aprilom 1993. i konstatiralo da je šira ofanziva HVO-a na Jablanicu počela 15. aprila 1993., dok su Doljani bili granatirani 20. aprila 1993. godine. Žalbeno vijeće ne vidi nikakvu nedosljednost u ovakvoj kronologiji. Naletilić takođe obrazlaže da je iskaz svjedoka Falka Simanga protivrječan kronologiji koja proizlazi iz drugih iskaza na suđenju u pogledu vremena prve i druge akcije u Mostaru.³⁹⁸ Međutim, kako je napomenulo Pretresno vijeće, “svjedok Falk Simang je više puta rekao da se ne može sjetiti datuma i da bi ih mogao pobrkati”.³⁹⁹ Žalbeno vijeće smatra da je Pretresno vijeće razumno postupilo smatrajući iskaz ovog svjedoka vjerodostojnim u drugim aspektima, uprkos njegovom iskrenom priznanju da ima poteškoće s izvjesnim datumima.

³⁹⁵ Naletilićev revidirani žalbeni podnesak, par. 104.

³⁹⁶ Svjedok Falk Simang, T. 3894.

³⁹⁷ Naletilićev revidirani žalbeni podnesak, par. 94.

³⁹⁸ Naletilićev revidirani žalbeni podnesak, par. 97, 98, 100, 102, 105.

³⁹⁹ Prvostepena presuda, fusnota 426.

(iii) Da li je u Doljanima izvedena još jedna akcija

188. Naletilić navodi da je svjedok Falk Simang lagao kada je u svom iskazu govorio o još jednoj akciji u Doljanima i o Naletilićevoj zapovijedi da se u toj akciji “ne uzimaju zarobljenici”. Naletilić obrazlaže da u spisu ne postoji nijedan dokaz o nekoj drugoj akciji u Doljanima organiziranoj sa ciljem da se osveti “Čikotina” pogibija.⁴⁰⁰ Slično tome, on obrazlaže da je i dio iskaza ovog svjedoka koji se odnosi na deložacije civila i njihovo odvođenje u Gimnaziju u Mostaru također nepotkrijepljen.⁴⁰¹ Žalbeno vijeće napominje da ne postoji uslov da iskaz svjedoka mora biti potkrijepljen,⁴⁰² te utvrđuje da Naletilić nije pokazao da je Pretresno vijeće nerazumno postupilo kad se u tim aspektima oslonilo na svjedočenje svjedoka Falka Simanga.

(iv) Da li se Naletilić stacionirao u Doljanima

189. Naletilić tvrdi da je Pretresno vijeće pogriješilo utvrdivši u paragrafu 26 Prvostepene presude, a na osnovu iskaza svjedoka Falka Simanga, da se on (Naletilić) stacionirao u Doljanima i da je ondje imao bazu. Naletilić kaže da je predmetni iskaz netačan i da je izravno suprotan iskazima svjedoka odbrane NL, NM i NR, kao i dokaznom predmetu PP 928 (Radošev dnevnik) u kojem autor spominje da je Naletilića u Doljanima vidio ukupno tri puta u periodu od 19. aprila do 25. aprila 1993. godine.⁴⁰³

190. Po mišljenju Žalbenog vijeća, Naletilić nije pokazao u čemu je Pretresno vijeće nerazumno postupilo kada je, na osnovu iskaza svjedoka optužbe Ralfa Mrachacza, TT i Y, te svjedoka odbrane NN i NW, utvrdilo da je, od početka aprila 1993. nadalje, baza HVO-a bila u zgradi zvanoj “Ribnjak” u Orlovcu, zaselku u sklopu Doljana.⁴⁰⁴

(v) Ubijanja u šumi

191. Naletilić navodi da je Pretresno vijeće pogriješilo kada se pozvalo na iskaz svjedoka Falka Simanga u dijelu u kojem je ovaj izjavio da su, nakon odlaska UNPROFOR-a, zarobljenici odvedeni u šumu i ubijeni.⁴⁰⁵ Pretresno vijeće se donoseći taj svoj zaključak, međutim, nije pozvalo

⁴⁰⁰ Naletilićev revidirani žalbeni podnesak, par. 94.

⁴⁰¹ Naletilićev revidirani žalbeni podnesak, par. 98.

⁴⁰² Drugostepena presuda u predmetu *Tadić*, par. 65; Drugostepena presuda u predmetu *Aleksovski*, par. 62; Drugostepena presuda u predmetu *Čelebići*, par. 492, 506; Drugostepena presuda u predmetu *Kupreškić i dr.*, par. 33; Drugostepena presuda u predmetu *Kunarac i dr.*, par. 268; Drugostepena presuda u predmetu *Kordić i Čerkez*, par. 274-275; Drugostepena presuda u predmetu *Kvočka i dr.*, par. 576.

⁴⁰³ Naletilićev revidirani žalbeni podnesak, par. 95.

⁴⁰⁴ Prvostepena presuda, par. 26, fusnota 48.

⁴⁰⁵ Naletilićev revidirani žalbeni podnesak, par. 96.

na taj dio iskaza tog svjedoka tako da Naletilić nije pokazao nikakvu grešku.⁴⁰⁶ Slično tome, Pretresno vijeće, suprotno Naletilićevom navodu, nije donijelo nikakav zaključak o tome da je svjedok Falk Simang učestvovao u akciji u Mostaru 13. juna 1993. godine.⁴⁰⁷

(vi) Da li su za prijevoz imovine Muslimana opljačkane u drugoj akciji u Mostaru korišteni "bofors" i druga vozila

192. Naletilić obrazlaže da svjedok Falk Simang protivrječi sam sebi kada u svom iskazu izjavljuje prvo da tokom drugog napada na Mostar nije bilo moguće koristiti "boforse" (vrsta samohodne artiljerijskog oruđa), a zatim da su oni u toj akciji bili korišteni za prijevoz opljačkanih stvari.⁴⁰⁸ Žalbeno vijeće konstatira da se taj iskaz u ovom aspektu ne mora smatrati protivrječnim jer su se u vozilo koje se nije moglo upotrijebiti za ofenzivne svrhe u napadu ipak mogle utovariti opljačkane stvari. Osim toga, Pretresno vijeće se nije pozvalo na te izjave svjedoka Falka Simanga, što znači da Naletilić nije pokazao da te izjave, čak ako i jesu protivrječne, svjedoka diskreditiraju do te mjere da se Pretresno vijeće ne može osloniti na druge dijelove njegovog svjedočenja.

(vii) Naletilić i Ivan Andabak ubili su svaki po jednog ratnog zarobljenika pred Ministarstvom u Mostaru 10. maja 1993.

193. Naletilić navodi da je svjedok Falk Simang lagao kad je u svom iskazu izjavio da su on (Naletilić) i Ivan Andabak ustrijelili u glavu, svaki po jednog ratnog zarobljenika, pred Ministarstvom u Mostaru 10. maja 1993. godine. On obrazlaže da je, mada je u sudnici svjedočilo mnogo svjedoka koji su bili zatvoreni u Ministarstvu toga dana - među njima svjedoci AA, BB, CC i ZZ -, samo svjedok Falk Simang u svom iskazu spomenuo ta ubistva. Zatim obrazlaže kako se čini da niti tužilac nije vjerovao svjedoku budući da Naletilića nije optužio za to ubistvo. Osim toga, kako kaže, niko od drugih svjedoka u sudnici nije potvrdio izjavu svjedoka Falka Simanga da su tom incidentu prisustvovala žene i jedno dijete.⁴⁰⁹

194. Žalbeno vijeće prihvaća pretpostavku da bi neko od ratnih zarobljenika zatočenih u Ministarstvu, da je zaista bio očevidac ubistva drugog ratnog zarobljenika od strane Naletilića, najvjerojatnije o tome i svjedočio. Uprkos tome, sama činjenica da niko od svjedoka osim Falka

⁴⁰⁶ Svjedok Falk Simang, T. 3805-3806. Vidi Prvostepenu presudu, par. 358, fusnota 956.

⁴⁰⁷ Vidi Naletilićev revidirani žalbeni podnesak, par. 105. Žalbeno vijeće je Naletilića zamolilo da tačno uputi na nalaz iz Prvostepene presude koji osporava: vidi *Tužilac protiv Mladena Naletilića zvanog "Tuta" i Vinka Martinovića zvanog "Štela"*, predmet br. IT-98-34-A, Dopis višeg pravnog savjetnika u vezi s pripremom pretresa u žalbenom postupku u predmetu Naletilić i Martinović (dalje u tekstu: Dopis VPS-a), 16. septembar 2005., str.1, ali on to nije uspio učiniti.

⁴⁰⁸ Naletilićev revidirani žalbeni podnesak, par. 101; svjedok Falk Simang, T. 3817.

⁴⁰⁹ Naletilićev revidirani žalbeni podnesak, par. 103.

Simanga nije posvjedočio o dotičnim ubistvima nije dovoljna da se pokaže da je Pretresno vijeće nerazumno postupilo kada je zaključilo da je predmetni svjedok vjerodostojan.

(d) Navod o selektivnom pristupu Pretresnog vijeća iskazu svjedoka Falka Simanga

195. Naletilić tvrdi da je Pretresno vijeće pogriješilo time što je iskaz svjedoka Falka Simanga uzimalo u obzir selektivno, ocjenjujući vjerodostojnim sve njegove izjave koje potvrđuju navode Optužnice, a zanemarujući sve one izjave koje su se kosile s navodima Optužnice, i to bez ikakvog objašnjenja tog postupka.⁴¹⁰ Naletilić daje više primjera dijelova spornog iskaza koji se kose s navodima Optužnice i koje je Pretresno vijeće navodno zanemarilo, ali samo jedan primjer kada je Pretresno vijeće, kako tvrdi, prihvatilo iskaz svjedoka Falka Simanga kao potvrdu navoda Optužnice, a i to čini tek u Replici.⁴¹¹ Budući da Naletilić nije naveo nijedan konkretan zaključak Pretresnog vijeća i nije ni pokušao dokumentirati predmetni navod, Žalbeno vijeće neće razmatrati meritum Naletilićevog navoda da je Pretresno vijeće pogriješilo ocijenivši vjerodostojnima sve izjave svjedoka Falka Simanga koje potvrđuju navode Optužnice. Iz istog razloga, Žalbeno vijeće će svoju ocjenu ograničiti samo na meritum Naletilićevog navoda da je Pretresno vijeće pogriješilo time što je zanemarilo sve dijelove iskaza svjedoka Falka Simanga koji se kose s navodima Optužnice, a za koji je naveo primjere.

(i) Cilj prve operacije u Doljanima

196. Naletilić obrazlaže da je Pretresno vijeće pogriješilo kada je zaključilo da je operacija u Doljanima bila motivirana kao progon, dok je svjedok Falk Simang u svom iskazu izjavio da je ona imala legitiman vojni cilj, odnosno izvlačenje vojnika HVO-a i BH Hrvata iz okruženja nakon napada muslimanskih snaga.⁴¹²

197. Žalbeno vijeće napominje da je Pretresno vijeće zaključilo da je “napad na Soviće i Doljane bio dio veće ofenzive HVO-a usmjerene na zauzimanje Jablanice”,⁴¹³ da je “u ranoj fazi postojao plan premještanja civila, BH Muslimana iz Sovića, s namjerom da ih se razmijeni za BH Hrvate koje je ABiH zarobila na drugim mjestima”⁴¹⁴ i da je “premještanje civilnog stanovništva iz Sovića

⁴¹⁰ Naletilićev revidirani žalbeni podnesak, par. 84.

⁴¹¹ Naletilićeva replika, par. 22, gdje se tvrdi da je “zaključak Pretresnog vijeća da je svjedok Simang, prema vlastitom iskazu, bio pripadnik “Kažnjeničke bojne” do februara ili marta 1993. [sic], a Mrachacz do sredine 1995. godine (fusnota 240 /P/resude) /.../ samo još jedan primjer pridavanja težine iskazu ovog svjedoka od strane Pretresnog vijeća, dok su istovremeno zanemareni svjedoci odbrane koji su posvjedočili da je “Kažnjenička bojna” raspuštena potkraj 1993. godine. Vidi T. 13190.” Ovaj argument već je razmotren: vidi *supra*, par. 182.

⁴¹² Naletilićev revidirani žalbeni podnesak, par. 92.

⁴¹³ Prvostepena presuda, par. 30.

⁴¹⁴ Prvostepena presuda, par. 529.

bilo dio plana koji je, među ostalima, zamislio Mladen Naletilić”.⁴¹⁵ Naletilić nije pokazao zašto je zaključak Pretresnog vijeća nerazuman ako se posmatra u svjetlu izjave svjedoka Falka Simanga da je cilj napada na bunker u Doljanima, u kojem je on učestvovao, bilo izvlačenje vojnika HVO-a i BH Hrvata iz okruženja nakon napada BH Muslimana. To što neki napad ima vojni cilj ne isključuje mogućnost da istovremeno postoji i plan premještanja civilnog stanovništva sa ciljem da se ono razmijeni za zarobljene vojnike. Žalbeno vijeće s ovim u vezi napominje da je i sam svjedok Falk Simang svjedočio o premještanju stanovništva.⁴¹⁶

(ii) Jedinice koje su učestvovala u prvoj operaciji u Doljanima

198. Naletilić dalje navodi da je Pretresno vijeće pogriješilo time što je zanemarilo iskaz svjedoka Falka Simanga u dijelu u kojem je on spomenuo kao jedinice koje su učestvovala u prvoj operaciji u Doljanima samo “Kažnjeničku bojnu” i ATG “Baja Kraljević”. Naletilić upućuje na paragrafe 120 i 591 Prvostepene presude i tvrdi da je Pretresno vijeće zanemarilo taj dio njegovog iskaza, i utvrdilo da su u toj operaciji definitivno učestvovala i druge jedinice.⁴¹⁷ Međutim, iz transkripta se vidi da svjedoku Falku Simangu nije postavljeno pitanje o tome da li su u predmetnoj prilici bile angažirane i druge grupe osim “Kažnjeničke bojne” i spomenutog ATG-a, tako da o tome nije ni svjedočio.⁴¹⁸ Naletilićev argument po ovoj stavci se odbija.

(e) Osporavanje zaključaka Pretresnog vijeća zasnovanih na iskazu svjedoka Falka Simanga

199. Naletilić upućuje na razne dijelove Prvostepene presude zasnovane na svjedočenju svjedoka Falka Simanga koji, kako on tvrdi, pokazuju da je njegov iskaz bio na razne načine i u više momenata pogrešan, nelogičan i kontradiktoran.⁴¹⁹ On osporava i zaključke Pretresnog vijeća koji se na njemu temelje, na osnovu toga da Pretresno vijeće nije na propisan i ispravan način utvrdilo činjenično stanje i primijenilo pravo.⁴²⁰

(i) Fusnota 54 Prvostepene presude

200. Naletilić tvrdi da je Pretresno vijeće pogriješilo kada se u fusnoti 54 Prvostepene presude, kao na dokaz vjerodostojnosti iskaza svjedoka Falka Simanga, pozvalo na dio njegovog svjedočenja koji očito pokazuje da je njemu kao datum “Čikotine” pogibije bio poznat 20. april 1993. godine. U

⁴¹⁵ Prvostepena presuda, par. 531.

⁴¹⁶ Svjedok Falk Simang, T. 3795.

⁴¹⁷ Naletilićev revidirani žalbeni podnesak, par. 93.

⁴¹⁸ Svjedok Falk Simang, T. 3795.

⁴¹⁹ Naletilićev revidirani žalbeni podnesak, par. 108, 121.

⁴²⁰ Naletilićev revidirani žalbeni podnesak, par. 109, 121.

tom pogledu Naletilić obrazlaže da saznanje o notornoj činjenici nije nikakav dokaz vjerodostojnosti saznanja o bilo čemu drugome.⁴²¹

201. Način na koji je Naletilić protumačio predmetnu fusnotu nije tačan. Naime, ta fusnota se odnosi na pouzdanost Radoševog dnevnika. Sporni dio fusnote 54 glasi: “Vijeće [Radošev] [d]nevnik smatra veoma pouzdanim u pogledu načina na koji opisuje događaje, budući da drugi dokazi potkrepljuju njegov sadržaj. Sljedeći dokazi su, među ostalim, pomogli Vijeću da zaključi da je Radošev dnevnik pouzdan dokaz; [...] činjenica da se u njemu takođe spominje da je Čikota (Mario Hrkač) poginuo 20. aprila 1993. i da su prekinuli borbe da bi odali posljednju počast (*vidi* Radošev dnevnik, str. 77), koju takođe potvrđuje svjedok Falk Simang”. Shodno tome, nema potrebe da se dalje ispituje Naletilićeva argumentacija o ovom pitanju.

(ii) Paragrafi 33 i 587, te fusnote 72 i 1461 Prvostepene presude

202. Naletilić navodi da je Pretresno vijeće pogrešno utvrdilo činjenično stanje kada je, u paragrafu 33 Prvostepene presude, na osnovu iskaza svjedoka Falka Simanga, zaključilo: “Nakon prebacivanja zarobljenih vojnika ABiH u zatvor u Ljubuški, nastavile su se borbe na brdima oko Sovića i stav HVO-a se zaoštrio”. On smatra spornim i to što Pretresno vijeće u fusnoti 1461 Prvostepene presude iskaz svjedoka Falka Simanga navodi kao potkrepu svoje rekonstrukcije borbi od 19. do 22. aprila.⁴²²

203. Žalbeno vijeće napominje da se u spornim fusnotama uz predmetne paragrafe Prvostepene presude navode uglavnom drugi dokazi, te da se jedini put kad se spominje iskaz svjedoka Falka Simanga kaže da je taj svjedok svjedočio o “borbama oko bunkera” 20. aprila 1993., kada je poginuo “Čikota”.⁴²³ Naletilić nije pokazao da je Pretresno vijeće pogriješilo pozivajući se na ovo svjedočenje niti donijevši zaključke koje je donijelo.

⁴²¹ Naletilićev revidirani žalbeni podnesak, par. 109.

⁴²² Naletilićev revidirani žalbeni podnesak, par. 115.

⁴²³ Prvostepena presuda, fusnota 72 (gdje se upućuje na svjedoka Falka Simanga, T. 3794-3796); *ibid.*, fusnota 1461.

(iii) Paragraf 44, fusnota 113 Prvostepene presude

204. Naletilić obrazlaže da je Pretresno vijeće pogriješilo pozivajući se na izjave svjedoka Falka Simanga da je “Kažnjenička bojna” BH Muslimane istjerala iz njihovih domova i “većinu njih odvela na stadion ‘Veleža’”, te navodi da je svjedok zapravo mislio na “Mostarsku gimnaziju”, a ne na Stadion.⁴²⁴ Žalbeno vijeće napominje da je svjedok Falk Simang istu lokaciju u raznim prilikama navodio jednom kao “Stadion”, drugi put kao “Gimnaziju”.⁴²⁵ Čak ako Pretresno vijeće i jeste pogrešno utvrdilo da je, što se lokacije tiče, posrijedi bio stadion “Veleža” u Mostaru, Naletilić nije pokazao po čemu je ova greška eventualno dovela do nepravednog rješenja. Ovaj se argument stoga odbija.

(iv) Paragraf 193, fusnota 533 Prvostepene presude

205. Naletilić navodi da je Pretresno vijeće pogriješilo kada se pozvalo na svjedočenje svjedoka Falka Simanga kao osnovu za svoj zaključak, u paragrafu 193 Prvostepene presude, da su vojnici HV-a 9. maja 1993. godine “u nekim prilikama sudjelovali u počinjenju zločina nad muslimanskim stanovništvom” u Mostaru. Naletilić obrazlaže da je Pretresno vijeće utvrdilo da je predmetni svjedok bio raspoređen u artiljeriju, tj. da je bio na “boforsima” na brdima iznad Mostara, te da iz pregleda njegovog iskaza proizlazi da on nije spominjao kontakt sa civilnim stanovništvom.⁴²⁶

206. Paragraf 193 mora se čitati zajedno s prethodnim paragrafom Prvostepene presude, u kojem se kaže sljedeće: “Usprkos poricanju političkih dužnosnika iz Republike Hrvatske i HZ HB, osoblje PMEZ-a i UNPROFOR-a je uočilo prisustvo i direktnu intervenciju snaga HV-a u Bosni i Hercegovini općenito, a naročito na području Mostara, tokom čitave 1993.” godine. U tom kontekstu, nalaz Pretresnog vijeća iz paragrafa 193, da “[o]ve dokaze nadalje potkrepljuje svjedočenje mnogih očevidaca, koji su vidjeli snage HV-a na više relevantnih lokacija” i da su ti vojnici HV-a “u nekim prilikama sudjelovali u počinjenju zločina nad muslimanskim stanovništvom”, očigledno se ne ograničava na samo jedan konkretan incident. Nadalje, dok se u fusnoti 533 upućuje na dio iskaza svjedoka AE koji je opisao hapšenje muslimanskih civila od strane vojnika s oznakama HV-a i HVO-a 9. maja 1993., u dijelu iskaza svjedoka Falka Simanga na koji Pretresno vijeće upućuje ne daje se precizan datum.⁴²⁷ Shodno tome, Naletilićevi navodi su neutemeljeni.

⁴²⁴ Naletilićev revidirani žalbeni podnesak, par. 111.

⁴²⁵ Svjedok Falk Simang, T. 3817, 3820.

⁴²⁶ Naletilićev revidirani žalbeni podnesak, par. 114.

⁴²⁷ Svjedok Falk Simang, T. 3817, 3819.

(v) Paragraf 125, fusnota 358 Prvostepene presude

207. Naletilić navodi da je Pretresno vijeće u paragrafu 125 Prvostepene presude pogriješilo oslonivši se na izjavu svjedoka Falka Simanga da su “Mladen Naletilić i Ivan Andabak ispitivali Muslimane zarobljene u uniformama, pored ribnjaka u zapovjedništvu” i da je on (Naletilić) “naredio potpuno čišćenje Doljana”. Naletilić napominje da su se predmetni incidenti, shodno izjavama toga svjedoka, dogodili tokom druge akcije u Doljanima. On obrazlaže da nije pretjerano pretpostaviti da je svjedočenje ovog svjedoka u vezi sa drugom akcijom laž jer njegove izjave ništa ne potkrepljuje,⁴²⁸ te da je svjedok Ralf Mrachacz posvjedočio da se od druge akcije u Doljanima “odustalo”.⁴²⁹

208. Žalbeno vijeće već je odbacilo Naletilićev navod da je Pretresno vijeće pogriješilo oslonivši se na svjedočenje svjedoka Falka Simanga u vezi sa drugom akcijom u Doljanima.⁴³⁰ Žalbeno vijeće dalje napominje da se u fusnoti 358 Prvostepene presude, kojom se dokumentira gorespomenuti nalaz Pretresnog vijeća u vezi s ispitivanjem zarobljenika, upućuje na razne dijelove iskaza svjedoka Falka Simanga u kontekstu diskusije ne samo o drugoj, nego i o prvoj operaciji u Doljanima.⁴³¹ Što se tiče Naletilićevog argumenta da je svjedok Ralf Mrachacz izjavio da je druga akcija u Doljanima bila otkazana, Pretresno vijeće je napomenulo da je “[z]bog Čikotine pogibije operacija podijeljena u dvije akcije”.⁴³² Žalbeno vijeće napominje da je svjedok Ralf Mrachacz u svom iskazu izjavio da nije mogao učestvovati u prvoj akciji u Doljanima u kojoj je “Čikota” poginuo, ali da je bio prisutan prilikom druge akcije kad su dobili naređenje da ne uzimaju zarobljenike.⁴³³ Žalbeno vijeće napominje da Pretresno vijeće nije donijelo nikakvo utvrđenje u vezi s pitanjem da li su svjedoci Falk Simang i Ralf Mrachacz mislili na istu “akciju” - pri čemu valja napomenuti da taj izraz nije jednoznačan kada su govorili o “drugoj akciji”.

(vi) Paragrafi 629 i 631, te fusnote 1554 i 1560 Prvostepene presude

209. Naletilić navodi da je Pretresno vijeće u paragrafima 629 i 631 Prvostepene presude pogriješilo pozvavši se na iskaz svjedoka Falka Simanga da je “nakon napada na Mostar 9. maja 1993. Mladen Naletilić, zajedno s Ivanom Andabakom i Mariom Hrkačem (“Čikotom”), bio prisutan kad su vojnici nakon istjerivanja BH Muslimana iz njihovih domova opljačkane stvari

⁴²⁸ Naletilićev revidirani žalbeni podnesak, par. 118, 119.

⁴²⁹ Naletilićeva replika, par. 35. Vidi i *ibid.*, par. 19, gdje Naletilić upućuje na izjavu svjedoka Ralfa Mrachacza (T. 2758) da se od druge akcije u Doljanima odustalo.

⁴³⁰ *Supra*, par. 188.

⁴³¹ Tj. izjave tog svjedoka o tome da su Muslimani bili zarobljeni u prvoj operaciji i dovedeni na ispitivanje u bazu, gdje su ih ispitivali “general Tuta” i Andabak: svjedok Falk Simang, T. 3798-3799.

⁴³² Vidi Prvostepenu presudu, par. 125. Vidi i iskaz svjedoka Ralfa Mrachacza, T. 2711, 2712.

tovarili u svoje automobile” i kad je na osnovu te izjave zaključilo da je “Mladen Naletilić znao da vojnici pod njegovim zapovjedništvom vrše takve radnje pošto je bio prisutan u nekim prilikama pljačke”.⁴³⁴

210. Žalbeno vijeće napominje da predmetni dio transkripta iskaza svjedoka Falka Simanga koji se navodi u fusnotama 1554 i 1560 Prvostepene presude u vezi s incidentima pljačke u Mostaru glasi:

P. A, nakon što su Muslimani istjerani iz svojih kuća i stanova, što se dogodilo s njihovom imovinom koja je bila u njima?

O. Pa, isto što i u Doljanima. Što smo mogli ponijeti, odnijeli smo kao da je naše.

P. Da li je iko od vaših zapovjednika znao da se to događa?

O. Da, znali su.

P. Na osnovu čega to kažete?

O. Zato što su sve vidjeli. Tovarili smo stvari na bofurse i u svoje automobile.

P. A, kada se govori o zapovjednicima, na koga od tih koji su znali za uzimanje imovine se to odnosi?

O. Na generala “Tutu”, Ivana Andabaka i “Čikotu”.⁴³⁵

211. Budući da je Pretresno vijeće utvrdilo da je “Čikota” poginuo 20. aprila 1993., očigledno griješi kada kaže da je ovaj prisustvovao pljački tri sedmice kasnije. Međutim, ta greška nema nikakav uticaj na nalaz Pretresnog vijeća da je Naletilić znao za pljačkanje, a Naletilić ne pokazuje na neki drugi način da je ta greška rezultirala nepravednim rješenjem. Ta greška pogotovo ne daje nikakav razlog za sumnju u vjerodostojnost iskaza svjedoka Falka Simanga jer je greška na strani Pretresnog vijeća koje je pogrešno protumačilo iskaz, a ne u samom iskazu svjedoka. Preispitivanjem predmetnog iskaza ispostavlja se da je, doduše, jasno da se prvo pitanje postavljeno svjedoku Falku Simangu odnosilo na pljačkanje imovine Muslimana u Mostaru, ali da je odgovor svjedoka o tome što se događalo s predmetnom imovinom glasio: “... isto što i u Doljanima. Što smo mogli ponijeti, odnijeli smo kao da je naše”. Žalbeno vijeće napominje da je svjedok potvrdno odgovorio na iduće pitanje o tome da li je iko od njegovih pretpostavljenih znao “da se to [pljačkanje imovine Muslimana] događa”. U tom kontekstu, Žalbeno vijeće konstatira da bi bilo koji razuman utvrditelj činjeničnog stanja iskaz svjedoka razumio na način da se izjava da su “general ‘Tuta’, Ivan Andabak i ‘Čikota’” vidjeli pljačku (te dakle i općenito znali da se vrši

⁴³³ Vidi iskaz svjedoka Ralfa Mrachacza, T. 2711-2712.

⁴³⁴ Naletilićev revidirani žalbeni podnesak, par. 120.

pljačka) odnosi samo na pljačku u Doljanima. Dakle, ova greška ne odražava se na vjerodostojnost svjedoka. Naletilićeve argumente se odbija.

212. Žalbeno vijeće rješava da se svi Naletilićevi argumenti u vezi s iskazom svjedoka Falka Simanga odbijaju.

3. Dokazni predmet PP 928 (Radošev dnevnik)

213. Naletilić navodi da je Pretresno vijeće pogriješilo time što je prihvatilo dokazni predmet PP 928, takozvani "Radošev dnevnik", dnevnik koji je u vrijeme događaja navodno vodio Alojz Radoš i u njemu bilježio događaje u Doljanima i njihovoj okolini, a koji pokriva i period na koji se odnosi Optužnica, te što je svoje zaključke o Naletilićevom komandnom položaju zasnovalo na tom dokumentu koji se ne može smatrati "mjerodavnim dokazom".⁴³⁶ Prije razmatranja konkretnih argumenata koje Naletilić navodi u prilog tom navodu, Žalbeno vijeće će razmotriti opću argumentaciju tužioca koji smatra da se Pretresno vijeće za potrebe spornog utvrđenja u vezi s Naletilićevim komandnim položajem nije oslonilo na dokazni predmet PP 928.⁴³⁷

214. U odjeljku Prvostepene presude pod naslovom "Zapovjedni položaj Mladena Naletilića", od paragrafa 89 do 94 i s pripadnim fusnotama od 235 do 258, ne spominje se Radošev dnevnik. Pretresno vijeće jeste, međutim, uputilo na Radošev dnevnik u prilog svojim nalazima o Naletilićevom komandnom položaju, ali samo za operacije u Sovićima i Doljanima.⁴³⁸ Žalbeno vijeće će stoga razmotriti Naletilićeve navode kojima on osporava vjerodostojnost i pouzdanost Radoševog dnevnika.

215. Žalbeno vijeće podsjeća na za ovo pitanje relevantne dijelove Prvostepene presude:

(...)Vijeće taj /D/nevnik smatra veoma pouzdanim u pogledu načina na koji opisuje događaje, budući da drugi dokazi potkrepljuju njegov sadržaj. Sljedeći dokazi su, među ostalim, pomogli Vijeću da zaključi da je Radošev dnevnik pouzdan; dokazni predmeti PP 314.1 i PP 314.2, koji

⁴³⁵ Svjedok Falk Simang, T. 3830.

⁴³⁶ Naletilićeva najava žalbe, str. 2, 4; Naletilićev revidirani žalbeni podnesak, par. 8, 127-131. Naletilić upućuje konkretno na fusnote 54-58, 67, 72, 82, 350, 361, 362, 371, 374-381, 384, 728, 912, 929, 1456, 1461, 1462, 1472, 1494 i 1700, te na paragrafe. 28, 124, 126, 131, 132, 596, 609 i 610 Prvostepene presude. Žalbeno vijeće napominje da se, suprotno tome što tvrdi Naletilić, u fusnotama 728 i 912 Prvostepene presude ne spominje Radošev dnevnik, nego se upućuje na izjavu svjedoka A da je osoba po imenu Asif Radoš bila ranjena, te na izjavu svjedoka B da je osoba po imenu Hasan Radoš bila premlaćena. Nadalje, Žalbeno vijeće napominje da je kontekst u kojem Pretresno vijeće Radošev dnevnik spominje u fusnotama 929, 1461 i 1462 Prvostepene presude irelevantan za utvrđenje Pretresnog vijeća u vezi s Naletilićevom komandnom funkcijom, dok se paragrafi 609 i 610 te fusnota 1494 Prvostepene presude odnose na nalaz Pretresnog vijeća da se "[p]aragraf 56 Optužnice odnosi /.../ jedino na džamiju u Sovićima", te da "Vijeće [...] ne ocjenjuje pouzdanost svjedočenja svjedoka Falka Simanga ili Radoševog dnevnika u vezi s navodnim sudjelovanjem KB-a i optuženog Mladena Naletilića u rušenju džamije u Doljanima".

⁴³⁷ Tužiočev odgovor na Naletilićev žalbeni podnesak, par. 2.3, fusnota 16 (gdje se kaže da se taj dokument ne spominje ni u paragrafima 92 - 96 Prvostepene presude, ni u bilo kojoj od fusnota uz te paragrafe).

⁴³⁸ Prvostepena presuda, par. 126, 131, 132; *ibid.*, fusnote 361, 362, 371, 374-381, 384.

potvrđuju da je Mladen Naletilić pustio iz zatočeništva jednog Muslimana zato što je njegov brat bio u njegovoj jedinici (*vidi* Radošev dnevnik, str.75); dokazni predmet PP 314, koji potvrđuje da su 19. aprila 1993. poginula dva pripadnika KB-a (*vidi* Radošev dnevnik, str.76); činjenica da se u njemu takođe spominje da je Čikota (Mario Hrkač) poginuo 20. aprila 1993. i da su prekinuli borbe da bi odali posljednju počast (*vidi* Radošev dnevnik, str. 77), koju takođe potvrđuje svjedok Falk Simang. U dnevniku ima i malih, ličnih detalja koji ni na koji način nisu povezani s ratom. Vijeće stoga smatra Radošev dnevnik pouzdanim izvorom usprkos svjedočenju svjedoka odbrane NW, koji je izjavio da Radošev dnevnik nije pouzdan jer se u njemu navodi da je svjedok odbrane NW prisustvovao sastanku za koji on tvrdi da na njemu nije bio, svjedok odbrane NW, T. 14987-14989. Naletilićeva odbrana, oslanjajući se na svjedočenje svjedoka Safeta Idrizovića, tvrdi da Radošev dnevnik nije napisan rukopisom Alojza Radoša, Završni podnesak Naletilićeve odbrane, str. 35. Međutim, svjedok Safet Idrizović je izjavio da njemu nije poznat rukopis Alojza Radoša kada piše štampanim slovima, ali je potvrdio da se radi o Radoševom dnevniku, svjedok Safet Idrizović, T. 16374.⁴³⁹

(...) Vijeće smatra da Radošev dnevnik tačno opisuje atmosferu koja je vladala na tom području prije napada i da potvrđuje da je HVO bio riješen da provede Vance–Owenov [mirovni] plan.⁴⁴⁰

U Radoševom dnevniku, koji je napisao pripadnik 3. bojne HVO-a “Mijat Tomić”, a koji je bio prisutan u zapovjedništvu HVO-a na ribnjaku u Doljanima tokom čitave operacije Sovići/Doljani, za 19. aprila 1993. stoji da u zapovjedništvu HVO-a “gotovo tačno u podne stiže TUTA”. Vijeće smatra da dnevnik navodi tačno vrijeme dolaska Mladena Naletilića u Doljane 19. aprila 1993. budući da taj dokazni predmet veoma precizno opisuje kako je Mladen Naletilić po prvi put došao na Ribnjak i ostavio dojam velikog autoriteta.⁴⁴¹

216. Naletilićevi argumenti u vezi s prihvatanjem Radoševog dnevnika i pozivanjem na nj mogu se podijeliti u tri glavne kategorije: (1) pridana mu je težina kao da je posrijedi svjedočenje u sudnici podvrgnuto unakrsnom ispitivanju, dok je riječ o pukim “vojničkim naklapanjima”,⁴⁴² (2) Pretresno vijeće je Radošev dnevnik tretiralo kao pismenu izjavu iako on nije ponuđen u formi propisanoj za uvrštenje pismenih izjava na osnovu pravila 92*bis*, a kriteriji propisani pravilom 92*bis*(A)(ii)(a)-(c) u svakom slučaju govore protiv toga da se on uvrsti,⁴⁴³ (3) autor Dnevnika nije se pojavio u sudnici niti je tužilac bilo u kojoj prilici pokušao izvesti Alojza Radoša da potkrijepi svoj dnevnik,⁴⁴⁴ čime je Naletiliću uskraćeno pravo na suočenje i unakrsno ispitivanje navodnog autora Dnevnika.⁴⁴⁵ Ti argumenti biće redom ispitani. Žalbena vijeće napominje da Naletilić u okviru svoje 8. žalbene osnove osporava i prihvatljivost, *inter alia*, Radoševog dnevnika kao dokaza optužbe u postupku pobijanja.⁴⁴⁶ Ovim argumentom Žalbena vijeće će se baviti u sklopu razmatranja Naletilićeve 8. žalbene osnove.

⁴³⁹ Prvostepena presuda, fusnota 54.

⁴⁴⁰ Prvostepena presuda, fusnota 55.

⁴⁴¹ Prvostepena presuda, par. 124 (fusnote izostavljene).

⁴⁴² Naletilićev revidirani žalbeni podnesak, par. 8, 130, 131.

⁴⁴³ Naletilićev revidirani žalbeni podnesak, par. 128-129.

⁴⁴⁴ Naletilićev revidirani žalbeni podnesak, par. 8, 127, 131.

⁴⁴⁵ Naletilićev revidirani žalbeni podnesak, par. 127, 131.

⁴⁴⁶ Naletilićev revidirani žalbeni podnesak, par. 8.

(a) Navod da je posrijedi dokaz iz druge ruke

217. Naletilićevi argumenti da je Radošev dnevnik dokaz iz druge ruke i da se njime nude dokazi koje ne potvrđuje nijedan drugi izvor⁴⁴⁷ neprihvatljivo su neprecizni i ne idu u prilog zaključku da je Pretresno vijeće pogriješilo kada je dijelovima Radoševog dnevnika na koje se oslonilo pridalo tako veliku težinu. Konkretno, Naletilić ničim ne dokumentira svoj navod da Alojz Radoš, autor dokaznog predmeta PP 928, koji je prema tome što se kaže u Prvostepenoj presudi bio prisutan na Ribnjaku tokom cijele operacije i vodio dnevnik o događajima u Doljanima, “[nije imao nikakva] lična saznanja o svim stvarima koje je napisao”.⁴⁴⁸ Osim toga, “u jurisprudenciji je prihvaćeno da su [...] dokazi iz druge ruke prihvatljivi ako imaju dokaznu vrijednost” i da se pretresna vijeća smiju na njih oslanjati.⁴⁴⁹ Iako u nekim prilikama dokazi iz druge ruke mogu biti nepouzdana, Naletilić nije pokazao da je to ovdje bio slučaj.

218. Naletilić nije pokazao niti to da je Pretresno vijeće Radoševom dnevniku pripisalo težinu svjedočenja u sudnici. Pretresno vijeće jeste utvrdilo da je Dnevnik pouzdan, napomenuvši u fusnoti 54 Prvostepene presude da “smatra Radošev dnevnik pouzdanim izvorom usprkos svjedočenju svjedoka odbrane NW, koji je izjavio da Radošev dnevnik nije pouzdan jer se u njemu navodi da je svjedok odbrane NW prisustvovao sastanku za koji on tvrdi da na njemu nije bio”. Međutim, Naletilić nije pokušao pokazati zašto nijedan razuman presuditelj o činjenicama ne bi mogao donijeti gornji zaključak.

219. Na pretresu u žalbenom postupku, Naletilić se pozvao na komentar sutkinje Clark prilikom izricanja Prvostepene presude da je “g. Radoš hrabar i skroman čovjek”. Taj komentar, tvrdi on, pokazuje da je Dnevniku pridana težina svjedočenja u sudnici.⁴⁵⁰ Potpuni citat zapravo glasi: “Vijeće je takođe prihvatilo skroman dnevnik pažljivog i pronicavog čovjeka koji je u pohabanu svesku zapisivao dnevna događanja u zapovjedništvu HVO-a u Orlovcu, na bivšem Ribnjaku kod Doljana”.⁴⁵¹ Tim navodom, međutim, Naletilić nije ukazao ni na kakvu grešku u Prvostepenoj presudi. Ovaj komentar uključen je u sažetak Prvostepene presude, pročitana prilikom njenog izricanja u sudnici. Sažetak nije dio izrečene presude, a kako je naglasio predsjedavajući sudija u

⁴⁴⁷ Naletilićev revidirani žalbeni podnesak, par. 130.

⁴⁴⁸ Naletilićev revidirani žalbeni podnesak, par. 130 (naglasak dodat).

⁴⁴⁹ Drugostepena presuda u predmetu *Semanza*, par. 159.

⁴⁵⁰ Pretres u žalbenom postupku, T. 97.

⁴⁵¹ T. 16942.

trenutku njegovog čitanja, jedini mjerodavni izraz zaključaka Pretresnog vijeća i njegovih obrazloženja tih zaključaka jeste pismena verzija Presude.⁴⁵²

220. Naletilić takođe tvrdi da šteta koju je Dnevnik nanio nadmašuje njegovu dokaznu vrijednost jer je “Dnevnik upotrijebljen kao potkrepa iskaza vrlo motiviranog lažova, [svjedoka] Falka Simanga”.⁴⁵³

221. Žalbeno vijeće smatra da bi činjenica da Radošev dnevnik potkrepljuje više okolnosti o kojima je svjedočio svjedok Falk Simang mogla pobuditi sumnju u pogledu pouzdanosti ta dva izvora dokaza samo onda kada bi činjenice u tim dokazima bile neistinite ili netačno opisane. Žalbeno vijeće podsjeća da Naletilić nije pokazao da je svjedok Falk Simang lagao u svom iskazu datom na suđenju.⁴⁵⁴ Shodno tome, Naletilićeva argumentacija je u ovom pogledu neosnovana.

(b) Uslovi propisani pravilom 92bis

222. Što se tiče Naletilićevog argumenta da je Pretresno vijeće Radošev dnevnik tretiralo kao pismenu izjavu iako on nije bio ponuđen u formi propisanoj pravilom 92bis za izjave u pismenom obliku, Žalbeno vijeće napominje da se Pretresno vijeće u svojoj odluci da uvrsti Radošev dnevnik izričito pozvalo na pravilo 89(C), prema kojem vijeće može prihvatiti bilo kakve relevantne dokaze za koje ocijeni da posjeduju dokaznu vrijednost.⁴⁵⁵ Pretresno vijeće je takođe smatralo da samo uvrštenje dokumenta ne znači nužno da taj dokument daje tačan opis činjenica predmeta, te je podsjetilo da se uvrštenjem ne prejudicira vrijednost ili težina koja će se dokumentu pridati u zaključnoj fazi postupka.⁴⁵⁶ Žalbeno vijeće napominje da se formalni uslovi propisani pravilom 92bis(B) za uvrštenje pismenih izjava na osnovu pravila 92bis, ne odnose na dokumente koji se uvrštavaju na osnovu pravila 89(C). Naletilić dalje obrazlaže da su u slučaju Radoševog dnevnika, čak i da jesu bili zadovoljeni formalni uslovi po pravilu 92bis, prisutni svi faktori za koje pravilo 92bis(A)(ii) kaže da govore protiv uvrštenja pismene izjave u spis.⁴⁵⁷ Na ovo opet valja ponoviti da je taj argument irelevantan kad je posrijedi pisani dokument uvršten na osnovu pravila 89(C). Dakle, dodatna Naletilićeva tvrdnja da je Pretresno vijeće neprimjereno Radošev dnevnik tretiralo kao pismenu izjavu je neutemeljena.

⁴⁵² T. 16932.

⁴⁵³ Naletilićev revidirani žalbeni podnesak, par. 131.

⁴⁵⁴ *Supra*, Dio VI.A.2(c).

⁴⁵⁵ *Tužilac protiv Mladena Naletilića zvanog “Tuta” i Vinka Martinovića zvanog “Štela”*, predmet br. IT-98-34-T, Odluka o prihvatanju dokaznih predmeta ponuđenih na usvajanje u sklopu postupka pobijanja, 23. oktobar 2002. (povjerljivo) (dalje u tekstu: Odluka o prihvatanju dokaznih predmeta za pobijanje dokaza odbrane), str. 2.

⁴⁵⁶ Odluka o prihvatanju dokaznih predmeta za pobijanje dokaza odbrane (povjerljivo), str. 3.

⁴⁵⁷ Naletilićev revidirani žalbeni podnesak, par. 129.

223. Gore rečeno, naravno, ne znači da se uslovi iz pravila 92bis mogu jednostavno zaobići time što će se uvrštenje određene pismene izjave zatražiti na osnovu pravila 89(C), umjesto po pravilu 92bis. Žalbeno vijeće je takvu namjeru osujetilo u predmetu *Galić*, napominjući da je pravilo 92bis “*lex specialis* koji prihvatljivost pismenih izjava budućih svjedoka i transkripta svjedočenja stavlja izvan djelokruga *lex generalis*, tj. pravila 89(C)”.⁴⁵⁸ Međutim, pravilom 92bis uređena je samo materija prihvaćanja pismenih izjava “koje su uzete za potrebe zakonskog postupka”.⁴⁵⁹ Radošev dnevnik nije dokument takve vrste: posrijedi je, naprotiv, dokument koji je “rutinski” pisala osoba koja nema “interesa osim da što je moguće preciznije zabilježi/i” u njemu sadržane podatke.⁴⁶⁰ Kao takav, on ne potpada pod režim pravila 92bis. Pretresno vijeće je ispravno postupilo kad je na njega primijenilo redovne kriterije iz pravila 89(C).

(c) Prilika Alojza Radoša za unakrsno ispitivanje

224. Najzad, što se tiče Naletilićevog argumenta da je trebalo da mu se omogući da unakrsno ispita Alojza Radoša u sudnici, tužilac odgovara da se Naletilić toga prava odrekao jer ni u jednoj prilici nije pokušao pozovati Alojza Radoša kao svjedoka, predložiti Pretresnom vijeću da ga ono pozove ili tražiti da sa tužiocu izda nalog da on to učini.⁴⁶¹ Naletilić replicira da nije bila njegova dužnost da Alojza Radoša pozove za svjedoka i da, pošto je Dnevnik uvršten u vrlo kasnoj fazi postupka, nije imao apsolutno nikakvu mogućnost da on pozove navodnog autora.⁴⁶²

225. Žalbeno vijeće napominje da je tužilac preduzeo razne korake kako bi uspio ishoditi svjedočenje Alojza Radoša u sudnici, uključujući i prijedlog, koji je Pretresno vijeće odobrilo, da se g. Radoš pozove putem sudskog naloga da svjedoči, te da se uputi molba Federaciji Bosne i

⁴⁵⁸ *Tužilac protiv Stanislava Galića*, predmet br. IT-98-29-AR73.2, Odluka po interlokutornoj žalbi u vezi s pravilom 92bis(C), 7. juni 2002. (dalje u tekstu: Odluka na osnovu pravila 92bis u predmetu *Galić*), par. 31; vidi i *Tužilac protiv Slobodana Miloševića*, predmet br. IT-02-54-AR73.4, Odluka po interlokutornoj žalbi u vezi s prihvatanjem glavnih iskaza u pismenom obliku, 30. septembar 2003. (dalje u tekstu: Odluka na osnovu pravila 92bis u predmetu *Milošević*), par. 9-10.

⁴⁵⁹ Odluka na osnovu pravila 92bis u predmetu *Galić*, par. 28; Odluka na osnovu pravila 92bis u predmetu *Milošević*, par. 13.

⁴⁶⁰ Odluka na osnovu pravila 92bis u predmetu *Galić*, par. 29.

⁴⁶¹ Tužiočev odgovor na Naletilićev žalbeni podnesak, par. 4.52. Vidi i *ibid.*, fusnotu 272 u kojoj tužilac ističe da je Naletilić samo jednom izjavio kako bi trebalo da se dokazi iz tog dnevnika izvedu putem Alojza Radoša lično, ali da nije preduzeo nikakve daljnje korake u tom smislu: *Tužilac protiv Mladena Naletilića zvanog “Tuta” i Vinka Martinovića zvanog “Štela”*, predmet br. IT-98-34-PT, Statement of the Defence of Mladen Naletilić to the Prosecutor’s Statement in Respect of Pre-Trial Filings of 11 October 2000 /Izjava obrane Mladena Naletilića u povodu izjave Tužilaštva u vezi s pretpretresnim podnescima od 11. oktobra 2000./., 25. oktobar 2000., str. 4.

⁴⁶² Naletilićeva replika, par. 37, 38, 39.

Hercegovine da preduzme sve razumno moguće i potrebne korake kako bi se osigurao njegov dolazak.⁴⁶³ Svi ti koraci ostali su bez rezultata jer se Alojz Radoš nije odazvao.

226. Žalbeno vijeće ne smatra potrebnim da odlučuje da li se Naletilić jest ili nije odrekao svog prava da ovo pitanje pokrene u žalbenom postupku jer Žalbeno vijeće bez obzira na to utvrđuje da je ova žalbena podosnova neutemeljena. Uvrštavanjem Dnevnika u dokaze nije prekršeno Naletilićevo pravo da se suoči sa svjedokom optužbe, jer autor Dnevnika zapravo i nije bio svjedok protiv njega: Dnevnik nema karakter svjedočenja. Uslijed tog istog razloga, Dnevnik nije podvrgnut režimu pravila 92bis: on nije nastao za potrebe sudskog postupka. Za pojašnjenje korisno će biti ponovno podsjetiti na odluke u predmetima *Galić* i *Milošević* u vezi sa primjenom pravila 92bis. U tim odlukama, Žalbeno vijeće je iznijelo diskusiju o ravnoteži postignutoj u Pravilniku između različitih pristupa dokazima iz druge ruke u anglosaksonskom i kontinentalnom pravu. Vijeće je objasnilo da kompromisni pristup usvojen u Pravilniku nameće relativno stroga ograničenja za pismene izjave uzete za potrebe sudskog postupka, a da istovremeno dozvoljava prihvatanje drugih pisanih materijala na osnovu fleksibilnijih kriterija iz pravila 89(C).⁴⁶⁴

227. Žalbeno vijeće se uvjerilo da je u tom pogledu kompromisni pristup Pravilnika u skladu sa pravom optuženog po članu 21(4)(e) Statuta na suočenje sa svjedocima optužbe.⁴⁶⁵

⁴⁶³ Vidi *Tužilac protiv Mladena Naletilića zvanog "Tuta" i Vinka Martinovića zvanog "Štela"*, predmet br. IT-98-34-T, Prosecutor's *Ex Parte* Submission concerning Admission of the Radoš Diary /Podnesak *ex parte* Tužilaštva u vezi s uvrštavanjem Radoševog dnevnika/, 15. oktobar 2002. (povjerljivo); *Tužilac protiv Mladena Naletilića zvanog "Tuta" i Vinka Martinovića zvanog "Štela"*, predmet br. IT-98-34-T, Prosecutor's Motion for Issuance of a Summons (Alojz Radoš) i Request for Judicial Assistance Directed to the Federation of Bosnia and Herzegovina /Prijedlog Tužilaštva za izdavanje naloga za svjedočenje (za Alojza Radoša), te za upućivanje zahtjeva Federaciji Bosne i Hercegovine za pravnu pomoć/, 13. septembar 2002. (povjerljivo). Tužilac je status *ex parte* tih dvaju podnesaka ukinuo 14. oktobra 2005.: *Tužilac protiv Mladena Naletilića zvanog "Tuta" i Vinka Martinovića zvanog "Štela"*, predmet br. IT-98-34-A, Notice Lifting *Ex Parte* Status of Prosecutor's Motion for Issuance of a Summons (Alojz Radoš) and Request for Judicial Assistance Directed to the Federation of Bosnia and Herzegovina of 13 September 2002 /Obavijest o ukidanju statusa *ex parte* za Prijedlog Tužilaštva za izdavanje naloga za svjedočenje (za Alojza Radoša), te za upućivanje zahtjeva za pravnu pomoć Federaciji Bosne i Hercegovine od 13. septembra 2002./, 14. oktobar 2005. (povjerljivo); Notice Lifting *Ex Parte* Status of Prosecutor's *Ex Parte* Submission concerning Admission of the Radoš diary of 15 October 2002 /Obavijest o ukidanju statusa *ex parte* za Podnesak *ex parte* Tužilaštva u vezi s uvrštavanjem Radoševog dnevnika od 15. oktobra 2002./, 14. oktobar 2005. (povjerljivo). Pored toga, Žalbeno vijeće je ukinulo status *ex parte* i sljedećim podnescima: *Tužilac protiv Mladena Naletilića zvanog "Tuta" i Vinka Martinovića zvanog "Štela"*, predmet br. IT-98-34-T, Odluka po zahtjevu tužioca za izdavanje sudskog poziva (Alojzu Radošu) i zahtjeva za pomoć Sudu upućenog Federaciji Bosne i Hercegovine, 17. septembar 2002. (povjerljivo) i "povjerljivi [...] dopis s priložima Ambassade Bosne i Hercegovine od 16. oktobra 2002., zaveden 18. oktobra 2002.": vidi *Tužilac protiv Mladena Naletilića zvanog "Tuta" i Vinka Martinovića zvanog "Štela"*, predmet br. IT-98-34-A, Odluka po Naletilićevom hitnom zahtjevu za dostavu informacija u vezi s Radoševim dnevnikom, 19. oktobar 2005. (povjerljivo). Tom odlukom Naletiliću je odobreno još sedam dana od datuma izdavanja odluke, za podnošenje daljnjih podnesaka u vezi sa svojim zahtjevima za ukidanje statusa *ex parte*. Naletilić nije podnio nijedan novi podnesak.

⁴⁶⁴ Odluka o primjeni pravila 92bis u predmetu *Galić*, par. 29-30; vidi i Odluku o primjeni pravila 92bis u predmetu *Milošević*, par. 13.

⁴⁶⁵ U ovom kontekstu treba da se napomene da je u SAD, zemlji gdje se primjenjuje *common law*, pravo koje ima vrlo čvrste nazore o pravu okrivljenika u krivičnom predmetu na suočenje sa svjedocima optužbe, Vrhovni sud nedavno dao

228. Materijali poput Radoševog dnevnika mogu se, na osnovu pravila 89(C), zavisno o okolnostima, izuzeti ili im se može pripisati ograničena težina s obzirom na njihovu (ne)pouzdanost ili (ne)vjerodostojnost, ali se ne mogu izuzeti na osnovu prava na suočenje sa svjedocima. Shodno tome, Naletilićevi argumenti u vezi s ovim pitanjem odbijaju se.

4. Zaključak

229. Naletilićeva 1. i 3. žalbena osnova djelimično se usvajaju. Njegova 4. i 6. žalbena osnova u cijelosti se odbijaju.

B. Nalog za pretres od 18. septembra 1998. (2. žalbena osnova)

230. U okviru ove žalbene osnove, Naletilić navodi da je Pretresno vijeće pogriješilo i zloupotrijebilo svoje slobodno sudijsko nahođenje time što mu je uskratilo pravo da ospori valjanost *affidavita* iz kojeg je proistekao Nalog za pretres koji je sudija May potpisao 18. septembra 1998. (dalje u tekstu: Nalog za pretres),⁴⁶⁶ kao i uvrštenje dokaza pribavljenih putem izvršenja tog naloga 23. septembra 1998. na lokaciji u Širokom Brijegu poznatoj pod nazivom Duhanska stanica.⁴⁶⁷ Naletilić traži nezavisno preispitivanje tog *affidavita* kako bi se utvrdilo da li je postojala osnova za sumnju dovoljna da bi sudija May izdao nalog za pretres, te, ako to nije slučaj, da mu se dā prilika da ga ospori. Nadalje, Naletilić traži izuzimanje svih dokaza zaplijenjenih temeljem Naloga za pretres.⁴⁶⁸ Naletilić u svom Revidiranom žalbenom podnesku navodi još dvije greške, i to: (1) da je Pretresno vijeće pogriješilo i prekršilo njegovo pravo na pravično suđenje time što je uvrstilo dokaze zaplijenjene proizvoljnim, jednostranim i nerazumnim izvršenjem Naloga za pretres, te (2) da je Pretresno vijeće pogriješilo time što je uvrstilo dokaze zaplijenjene izvršenjem Naloga za pretres na način koji se može smatrati pretjeranom primjenom sile.⁴⁶⁹

pojašnjenje da se to pravo ne krši uvođenjem vanraspravnih iskaza ili dokumenata koji nemaju karakter izjave svjedoka: vidi predmet *Crawford protiv države Washington*, 541 U.S. 36, 51 (2004.).

⁴⁶⁶ Predmet br. IT-98-31-Misc. 1, Nalog za pretres, potpisan 18. septembra 1998., zaveden 28. septembra 1998., str. D176-189 (povjerljivo) (dalje u tekstu: Nalog za pretres).

⁴⁶⁷ Naletilićeva najava žalbe, str. 2-3; Naletilićev revidirani žalbeni podnesak, par. 10. Vidi i *ibid.*, par. 18, gdje, upućujući na Nalog za pretres, Naletilić navodi da je dio Duhanske stanice za vrijeme sukoba bio korišten kao baza kažnjeničke bojne, te da su nakon završetka rata 1995. u Duhanskoj stanici bili smješteni Vojni ratni arhiv te uredi, skladišta i spremišta širokobriješke pukovnije, "Kažnjeničke bojne", 22. antidiverzantskog odreda i širokobriješke jedinice vojne policije HVO-a.

⁴⁶⁸ Naletilićeva najava žalbe, str. 3.

⁴⁶⁹ Naletilićev revidirani žalbeni podnesak, par. 12, 13.

1. Prilika da se preispita i ospori *affidavit* na osnovu kojeg je izdat Nalog

231. U svojoj Odluci o pristupu materijalu od 1. novembra 2001.,⁴⁷⁰ Pretresno vijeće je odbilo Naletilićev “Zahtjev za sve dokumente na koji se odnosi nalog za pretres izdat 18. septembra 1998.”, dostavljen povjerljivo 28. septembra 2001., a kojim Naletilić traži da mu se dostave kopije svih *affidavita* ili zapisnika svih izjava datih pod zakletvom na kojima se temeljilo izdavanje Naloga za pretres od strane sudije Maya. Tročlano žalbeno vijeće zatim je odbilo i Naletilićevu molbu da mu se dozvoli ulaganje žalbe na Odluku o pristupu materijalu.⁴⁷¹

232. U prilog svom navodu da je Pretresno vijeće pogriješilo i zloupotrijebilo svoje slobodno sudijsko nahođenje uskrativši mu priliku da preispita i ospori *affidavit* na osnovu kojeg je izdat Nalog za pretres, Naletilić obrazlaže da, ako se traži dozvola da se protiv optuženog izvedu dokazi pribavljeni putem naloga za pretres, optuženi mora imati pravo da ospori valjanost takvog naloga u trenutku izvršenja.⁴⁷² Prema tome što tvrdi Naletilić, kriterij za preispitivanje valjanosti naloga za pretres jeste postojanje “osnove za sumnju”. Naletilić se poziva i na precedentno pravo SAD prema kojem, kako on tvrdi, s izuzetkom situacije u kojoj se radi o državnoj sigurnosti, optuženi uvijek ima pravo da zatraži da mu se dostavi *affidavit* na osnovu kojeg je izdat nalog za pretres, ako se dokazi pribavljeni putem naloga namjeravaju upotrijebiti protiv njega.⁴⁷³ Naletilić obrazlaže da on ima valjan interes da uvidom u predmetni *affidavit* utvrdi da li postoji dovoljna osnova za sumnju, kako bi imao pravičnu mogućnost da ospori Nalog za pretres i putem njega pribavljene dokaze.⁴⁷⁴ Shodno tome, pozivajući se na pravilo 89(D) koje predviđa da vijeće može izuzeti dokaz ako potreba da se osigura pravično suđenje uveliko nadmašuje njegovu dokaznu vrijednost”, te na pravilo 95 koje optuženom garantira pravo da ospori uvrštenje dokaza koji su “pribavljeni metodima koji ozbiljno dovode u sumnju njihovu vjerodostojnost, ili čije je prihvatanje u suprotnosti s integritetom postupka ili bi ga ozbiljno narušilo”, Naletilić traži izuzimanje svih dokaza zaplijenjenih na osnovu Naloga za pretres.⁴⁷⁵

⁴⁷⁰ *Tužilac protiv Mladena Naletilića zvanog “Tuta” i Vinka Martinovića zvanog “Štela”*, predmet br. IT-98-34-T, Nalog koji se odnosi na zahtjev za sve dokumente koji se odnose na nalog za pretres izdat 18. septembra 1998. koji je potpisao časni sudija May i na Odluku po zahtjevu za produženje roka za podnošenje prigovora u vezi s prihvatljivošću dokaznog materijala zaplijenjenog na osnovu naloga za pretres, 1. novembar 2001. (povjerljivo) (dalje u tekstu: Odluka o pristupu materijalu).

⁴⁷¹ *Tužilac protiv Mladena Naletilića zvanog “Tuta” i Vinka Martinovića zvanog “Štela”*, predmet br. IT-98-34-AR73.5, Odluka po molbi Mladena Naletilića za dozvolu ulaganja žalbe na nalog i odluku Sekcije A Pretresnog vijeća I od 1. novembra 2001., 18. januar 2002. (dalje u tekstu: Odluka da se ne dozvoli žalba).

⁴⁷² Naletilićev revidirani žalbeni podnesak, par. 23.

⁴⁷³ Naletilićev revidirani žalbeni podnesak, par. 31.

⁴⁷⁴ Naletilićev revidirani žalbeni podnesak, par. 36.

⁴⁷⁵ Naletilićev revidirani žalbeni podnesak, par. 38, 66.

233. Žalbeno vijeće primjećuje da MKSJ priznaje pravo na pristup zapečaćenom materijalu onda kada molilac može pokazati da bi mu dotični materijal vjerovatno bitno pomogao u njegovom predmetu pred sudom.⁴⁷⁶ U ovom predmetu, Žalbeno vijeće napominje da Pretresno vijeće nije usvojilo Naletilićev prijedlog da mu se dozvoli pristup materijalu na temelju kojeg je izdat Nalog za pretres, te da mu Tročlano žalbeno vijeće nije dozvolilo ni ulaganje žalbe na Odluku o pristupu materijalu.⁴⁷⁷ U svojoj Odluci o pristupu materijalu, Pretresno vijeće, pregledavši Nalog za pretres “i priloge uz Nalog koji su zapečaćeni”, te “svjesno posebnih okolnosti u kojima djeluje Međunarodni sud”, napomenulo je da se Nalog za pretres odnosi “na više istraga o navodnim ratnim zločinima i teškim povredama Ženevskih konvencija u vezi s većim brojem osumnjičenih”, a ne samo u vezi s Naletilićem i Martinovićem.⁴⁷⁸ Žalbeno vijeće je i samo pregledalo *affidavit* na temelju kojeg je izdat Nalog za pretres, te je utvrdilo da Pretresno vijeće nije zloupotrijebilo svoje slobodno sudijsko nahođenje odbivši Naletilićev zahtjev da mu odobri pristup materijalu, iz razloga što bi to objelodanjenje “moglo ugroziti druge istrage ili suđenja”.⁴⁷⁹ Uslijed tog razloga, Naletilićeva se argumentacija odbija.

234. Žalbeno vijeće će sada razmotriti pitanje da li je Pretresno vijeće pogriješilo time što je uvrstilo dokaze pribavljene putem Naloga za pretres koji je izvršen bez saradnje bosanskih vlasti.

2. Uvrštenje dokaza pribavljenih putem Naloga za pretres izvršenog bez saradnje lokalnih organa vlasti BiH

235. U okviru ove žalbene podosnove, Naletilić obrazlaže da je trebalo da se tužiocu postavi uslov da prilikom izvršenja Naloga za pretres poštuje običajno načelo ishoda pristanka za pružanje međunarodne pravne pomoći i da saraduje s lokalnim organima u skladu s domaćim bosanskim zakonskim propisima. Budući da se tužilac toga nije držao, tvrdi Naletilić, trebalo je da budu izuzeti svi dokazi zaplijenjeni izvršenjem Naloga za pretres, jer je time prekršeno pravo optuženog na pravično suđenje. On napominje da, na osnovu člana 18(2) Statuta, tužilac može zatražiti pomoć u akcijama izvršenja pretresa i zapljene, a ako tužilac uputi takvu molbu, član 29(2)

⁴⁷⁶ *Tužilac protiv Tihomira Blaškića*, predmet br. IT-95-14-A, Odluka po zahtjevu žalilaca Darija Kordića i Marija Čerkeza za pomoć Žalbenog vijeća u dobivanju pristupa podnescima iz žalbenog postupka i nejavnim podnescima i transkriptima iz žalbenog postupka u predmetu *Tužilac protiv Tihomira Blaškića*, 16. maj 2002., par. 14; *Tužilac protiv Darija Kordića i Marija Čerkeza*, predmet br. IT-95-14/2-A, Nalog po zahtjevu Paška Ljubičića za pristup povjerljivom popratnom materijalu, transkriptima i dokaznim predmetima, u predmetu *Kordić i Čerkez*, 19. juli 2002., str. 4; *Tužilac protiv Blagoja Simića, Milana Simića, Miroslava Tadića, Stevana Todorovića i Sime Zarića*, predmet br. IT-95-9-PT, Odluka po zahtjevu za pravosudnu pomoć SFOR-a i drugih, 18. oktobar 2000., par. 61.

⁴⁷⁷ Odluka o pristupu materijalu (povjerljivo); Odluka da se ne dozvoli žalba.

⁴⁷⁸ Odluka o pristupu materijalu (povjerljivo), str. 3.

⁴⁷⁹ Odluka o pristupu materijalu (povjerljivo), str. 3.

Statuta nalaže da se ta pomoć i pruži.⁴⁸⁰ Naletilić podsjeća da pravilo 95 zabranjuje uvrštenje dokaza koji bi mogli ugroziti vjerodostojnost sudskog postupka i tvrdi da kontradiktorne formulacije koje se odnose na provedbu naloga za pretres tužiocu daju odriježene ruke da akcije pretresa i zapljene izvodi bez dužnog razloga.⁴⁸¹ On tvrdi da su stavke (6) i (7) Naloga za pretres kontradiktorne i da daju oskudne garancije za razumnu provedbu.⁴⁸² Naletilić obrazlaže da je tužilac djelovao neodmjereno, kršeći kako međunarodno pravo tako i domaće bosanske zakonske propise, te tvrdi da bi Statut novog Međunarodnog krivičnog suda “trebao da da obavezujući presedan, u okviru međunarodnog običajnog prava u oblasti pravosudne pomoći zasnovane na pristanku, sa ciljem izvršenja naloga za pretres na razuman način”.⁴⁸³

236. Žalbeno vijeće napominje da se ovdje iznosi nova žalbena podosnova.⁴⁸⁴ Osim toga, čini se da Naletilić taj argument nije iznio pred Pretresnim vijećem.⁴⁸⁵ Naletilić nije zatražio dozvolu na osnovu pravila 108 za izmjene i dopune 2. žalbene osnove iz svoje Najave žalbe. Uprkos tome, Žalbeno vijeće napominje i to da tužilac nije uložio prigovor na ovu žalbenu podosnovu koja se pojavila u kasnijem Naletilićevom podnesku i da je na nju iscrpno odgovorio.⁴⁸⁶ Shodno tome, Žalbeno vijeće smatra da tužiocu ovom podosnovom nije nepravilno nanijeta šteta tako da će je, u interesu pravde, razmotriti.⁴⁸⁷

237. Tužilac osporava Naletilićevu pasivnu legitimaciju da izjavljuje žalbu po pitanju saradnje sa državnim vlastima jer, kako kaže, navodni prekršaj nije ni na koji način uticao na njegova prava.⁴⁸⁸ Odluka Žalbenog vijeća po prijedlogu odbrane za ulaganje interlokutorne žalbe u vezi sa nadležnošću u predmetu *Tadić* priznala je optuženom mogućnost da nadležnost MKSJ-a ospori na osnovu navoda o povredi suvereniteta države, jer se smatralo da se “optuženom, koji ima pravo na

⁴⁸⁰ Naletilićev revidirani žalbeni podnesak, par. 43.

⁴⁸¹ Naletilićev revidirani žalbeni podnesak, par. 47.

⁴⁸² Naletilićev revidirani žalbeni podnesak, par. 48-50.

⁴⁸³ Naletilićev revidirani žalbeni podnesak, par. 51-54.

⁴⁸⁴ Na stranicama 2-3, II, Naletilićeve najave žalbe stoji sljedeće: “Pretresno vijeće je pogriješilo i zloupotrijebilo svoje slobodno sudijsko nahodjenje kada je optuženom uskratilo pravo na to da ospori valjanost *affidavita* na osnovu kojeg je izdat Nalog za pretres izvršen dana 20. septembra 1998. ili približno tog datuma u Širokom Brijegu, te kada je uvrstilo dokazni materijal pribavljen putem tog Naloga za pretres. (Nalog od 1. novembra 2001. & Odluka od 14. novembra 2001). Traži se pravno sredstvo: Optuženi traži nezavisan pregled spornog *affidavita* kako bi se utvrdilo da li je postojala dovoljna osnova za sumnju koja opravdava izdavanje Naloga za pretres od strane sudije, te ako nije, traži priliku da ospori *affidavit* na osnovu kojeg je izdat Nalog za pretres. Pored toga, optuženi traži i izuzimanje svih dokaza pribavljenih putem zapljene izvršene slijedom predmetnog Naloga za pretres.”

⁴⁸⁵ Na pretresu u žalbenom postupku Naletilić je zamoljen da detaljnije razradi tvrdnje koje iznosi u okviru navoda o greški u pogledu uvrštenja dokaza pribavljenih Nalogom za pretres i da precizira da li je tokom prvostepenog postupka osporavao uvrštenje dokaza na toj osnovi: *Tužilac protiv Mladena Naletilića zvanog “Tuta” i Vinka Martinovića zvanog “Štela”*, predmet br. IT-98-34-A, Nalog o rasporedu za žalbeni pretres, 16. septembar 2005. (dalje u tekstu: Nalog o žalbenom pretresu), str. 2. Naletilić to nije učinio: Pretres u žalbenom postupku, T. 172.

⁴⁸⁶ Vidi Tužiočev odgovor na Naletilićev revidirani žalbeni podnesak, par. 3.17-3.29.

⁴⁸⁷ *Usp.* Odluku po prijedlogu za izmjenu žalbe u predmetu *M. Nikolić*, str. 2-3; Odluku po prijedlogu da se dozvoli izmjena žalbe u predmetu *B. Simić*, str. 4-5.

kompletnu odbranu, ne može uskratiti pravo na prigovor koji je tako blisko povezan s međunarodnom pravom i ukorenjen u njemu kao odbrana zasnovana na povredi državnog suvereniteta”.⁴⁸⁹ U predmetu *Kordić i Čerkez*, Kordić je utemeljenost svojeg osporavanja uvrštenja dokaza pribavljenih putem izvršenja istog Naloga za pretres kao u ovom predmetu argumentirao, *inter alia*, činjenicom da tužilac nije zatražio pristanak BiH, čime je prekršio odredbe međunarodnog običajnog prava o suverenitetu država.⁴⁹⁰ Eksplicitno se pozivajući na Odluku Žalbenog vijeća po prijedlogu odbrane za ulaganje interlokutorne žalbe u vezi sa nadležnošću u predmetu *Tadić*, Pretresno vijeće je u predmetu *Kordić i Čerkez* prihvatilo da Kordić jeste imao pasivnu legitimaciju da na osnovu pravila 95 osporava uvrštenje dokaza pribavljenih putem izvršenja Naloga za pretres.⁴⁹¹

238. Budući da mu pravilo 95 daje pravo da osporava prihvatljivost dokaza pribavljenih metodima koji ozbiljno dovode u sumnju njihovu vjerodostojnost ili čije je uvrštenje u suprotnosti s integritetom postupka ili bi ga ozbiljno narušilo, optuženom se ne bi smjela uskratiti potpuna odbrana zasnovana na navodu o povredi suvereniteta države. Žalbeno vijeće se stoga priklanja pristupu Pretresnog vijeća u predmetu *Kordić i Čerkez* i smatra da Naletilić ima pasivnu legitimaciju da osporava Nalog za pretres na osnovu toga što tužilac u njegovom izvršenju nije saradivao s vlastima BiH. Međutim, kako bi Naletilićevo osporavanje, po tom osnovu, prihvatljivosti dokumenata zaplijenjenih izvršenjem Naloga za pretres polučilo uspjeh, on mora pokazati ne samo to da je tužilac bio dužan da zatraži saradnju lokalnih vlasti, nego i to da njegov propust “dovod[i] u ozbiljnu sumnju” pouzdanost spornih dokaza, odnosno da je njihovo uvrštenje “u suprotnosti s integritetom postupka ili bi ga ozbiljno narušilo”. Preispitavši Naletilićeve argumente, Žalbeno vijeće konstatira da on nije pokazao na koji je način činjenica da je Nalog za pretres bio izvršen prije upućivanja zahtjeva za pomoć lokalnim organima vlasti uticala na pouzdanost pribavljenih dokaza i/ili po čemu je ona u suprotnost s integritetom postupka ili bi ga mogla ozbiljno narušiti. Shodno tome, nema potrebe da se razmatra pitanje da li je tužilac stvarno imao obavezu koju navodi Naletilić.

⁴⁸⁸ Tužiočev odgovor na Naletilićev revidirani žalbeni podnesak, par. 3.25.

⁴⁸⁹ Odluka po prijedlogu odbrane za ulaganje interlokutorne žalbe u vezi sa nadležnošću u predmetu *Tadić*, par. 55 /cf./. Vidi i *Tužilac protiv Dragana Nikolića*, predmet br. IT-94-2-PT, Odluka po podnesku odbrane kojim se osporava vršenje nadležnosti Međunarodnom sudu, 9. oktobar 2002., par. 97.

⁴⁹⁰ *Tužilac protiv Darija Kordića i Marija Čerkeza*, predmet br. IT-95-14/2-T, Odluka kojom se navode razlozi za odluku Raspravnog vijeća od 1. lipnja 1999. kojom je odbijen zahtjev obrane za odbacivanje dokaza, potpisana 25. juna 1999., zavedena 28. juna 1999. (dalje u tekstu: Odluka o odbijanju prijedloga za izuzimanje dokaza), str. 3.

⁴⁹¹ Vidi Odluku o odbijanju prijedloga za izuzimanje dokaza, str. 4-5.

3. Navod da je Nalog za pretres izvršen uz pretjeranu primjenu sile

239. Najzad, Naletilić tvrdi da jednostrano izvršenje Naloga za pretres bez saradnje s lokalnim organima vlasti i s angažiranjem teško naoružanog kontingenta SFOR-a predstavlja pretjeranu primjenu sile i poziva na sljedeće: (1) da se odluka Pretresnog vijeća o svim pitanjima u vezi s Nalogom za pretres poništi, i (2) da Žalbeno vijeće izuzme i zanemari sve dokaze zaplijenjene na osnovu Naloga za pretres.⁴⁹²

240. Žalbeno vijeće ponovno napominje da je ta posljednja žalbena podosnova nova i da Naletilić nije zatražio dozvolu na osnovu pravila 108 za izmjene i dopune svoje Najave žalbe, odnosno 2. žalbene osnove navedene u njoj. Uprkos tome, Žalbeno vijeće pripominje i to da tužilac nije uložio prigovor na ovu žalbenu podosnovu koja se pojavila u Naletilićevom podnesku i da je na nju iscrpno odgovorio.⁴⁹³ Shodno tome, Žalbeno vijeće smatra da tužiocu ovom podosnovom nije nepravično nanijeta šteta tako da će je, u interesu pravde, razmotriti.⁴⁹⁴

241. Što se tiče Naletilićevog argumenta o obavezi saradnje sa državnim službama sigurnosti,⁴⁹⁵ Žalbeno vijeće konstatira da je Naletilić pogrešno protumačio formulacije iz Naloga za pretres. Žalbeno vijeće podsjeća da je Pretresno vijeće, rješavajući po “Razlozima optuženog Naletilića u vezi s neprihvatljivošću dokumenata zaplijenjenih na osnovu Naloga za pretres”, iznijelo stav da je “pritužba koja se tiče korišćenja sile prvenstveno stvar vlasti te države, ali da, u svakom slučaju, priložene izjave i fotografije ne ukazuju na pretjeranu silu”.⁴⁹⁶ Žalbeno vijeće napominje da Naletilić ovdje ponavlja argumente koje je iznio pred Pretresnim vijećem, ali ne pokušavši pokazati u čemu je Pretresno vijeće pogriješilo kada je donijelo spornu odluku.⁴⁹⁷

242. Uslijed gorenavedenih razloga, Naletilićeva 2. žalbena osnova odbija se u cijelosti.

⁴⁹² Naletilićev revidirani žalbeni podnesak, par. 63-66.

⁴⁹³ Vidi Tužiočev odgovor na Naletilićev revidirani žalbeni podnesak, par. 3.31.

⁴⁹⁴ *Usp.* Odluku po prijedlogu za izmjenu žalbe u predmetu *M. Nikolić*, str. 2-3; Odluku po prijedlogu da se dozvoli izmjena žalbe u predmetu *B. Simić*, str. 4-5.

⁴⁹⁵ Naletilićev revidirani žalbeni podnesak, par. 59.

⁴⁹⁶ *Tužilac protiv Mladena Naletilića zvanog “Tuta” i Vinka Martinovića zvanog “Štela”*, predmet br. IT-98-34-T, Odluka o razlozima neprihvatljivosti dokumenata zaplijenjenih na osnovu Naloga za pretres koje navodi optuženi Naletilić, 14. novembar 2001., str. 2-3.

⁴⁹⁷ *Tužilac protiv Mladena Naletilića zvanog “Tuta” i Vinka Martinovića zvanog “Štela”*, predmet br. IT-98-34-T, Podnesak optuženog Naletilića s razlozima neprihvatljivosti dokumenata zaplijenjenih na osnovu naloga za pretres, 6. novembar 2001. (povjerljivo), str. 4-5; Naletilićev revidirani žalbeni podnesak, par. 57-64.

C. Odbijanje zahtjeva da se izda nalog *subpoena* za svjedočenje na suđenju zastupnika optužbe (5. žalbena osnova)

243. U okviru svoje 5. žalbene osnove, Naletilić navodi da je Pretresno vijeće zloupotrijebilo svoje slobodno sudijsko nahođenje odbivši njegov zahtjev da se član tima optužbe nalogom *subpoena* pozove da svjedoči o okolnostima “obećanja” ili “nagodbi” u vezi sa svjedočenjem, sklopljenih između Tužilaštva i njegovih svjedoka Falka Simanga i Ralfa Mrachacza, bivših pripadnika “Kažnjeničke bojne” koji u Njemačkoj izdržavaju doživotne kazne za ubistvo dva njemačka vojnika u Bosni 1993. godine.⁴⁹⁸ Naletilić tvrdi da je odluka Pretresnog vijeća kojom je odbijen njegov zahtjev za izdavanje naloga *subpoena* bila neadekvatno obrazložena i pogrešna.

244. Shodno pravilu 54, pretresna vijeća “mogu izdavati naloge, sudske pozive, naloge *subpoena*, naloge za hapšenje i dovođenje i druge naloge koji su potrebni za vršenje istrage ili pripremu i vođenje suđenja”. Žalbeno vijeće zatim može da “preispita nalog koji je dat i /.../ zameni način na koji je to učinilo Pretresno veće /.../ kada /.../ stekne uverenje da je pogrešna primena diskrecionog prava od strane pretresnog veća nanela štetu strani u postupku koja se žali na njegovo korišćenje”.⁴⁹⁹

245. Što se tiče Naletilićevog argumenta da Pretresno vijeće nije uopće dalo adekvatno objašnjenje zašto je odbilo njegov zahtjev za izdavanje naloga *subpoena*, Žalbeno vijeće napominje da je Pretresno vijeće svoje razloge formuliralo ovako:

Budući da je odbrana imala priliku da po tom pitanju unakrsno ispita g. Simanga, što je i učinila, posvetivši tom pitanju dosta vremena;

Budući da se u Naletilićevom zahtjevu ne iznose nikakva dalja objašnjenja o tome kako bi svjedočenje svjedoka SS pomoglo odbrani prilikom iznošenja njene argumentacije, budući da strana ne može unakrsno ispitivati vlastitog svjedoka;

Budući da stoga Vijeće smatra da može procijeniti kredibilitet svjedoka Simanga i njegovom svjedočenju pridati odgovarajuću težinu, te da Vijeću nije potrebno da po tom konkretnom pitanju sasluša dalje svjedočenje;

Budući da stoga nije potrebno da Vijeće utvrdi da li se može pozvati zastupnika Tužilaštva da svjedoči, odnosno kada bi do takvog svjedočenja trebalo doći ...⁵⁰⁰

⁴⁹⁸ Naletilićeva najava žalbe, str. 3-4; Naletilićev revidirani žalbeni podnesak, par. 122; *Tužilac protiv Mladena Naletilića zvanog “Tuta” i Vinka Martinovića zvanog “Štela”*, predmet br. IT-98-34-A, Revidirani žalbeni podnesak Mladena Naletilića, 10. oktobar 2003. (povjerljivo) (dalje u tekstu: Naletilićev povjerljivi revidirani žalbeni podnesak), par. 122.

⁴⁹⁹ *Tužilac protiv Slobodana Miloševića*, predmet br. IT-99-37-AR73, IT-01-50-AR73, IT-01-51-AR73, Obrazloženje odluke po interlokutornoj žalbi tužioca na odbijanje zahteva za spajanje postupka, 18. april 2002. (dalje u tekstu: Odluka o spajanju postupaka u predmetu Milošević), par. 6.

⁵⁰⁰ *Tužilac protiv Mladena Naletilića zvanog “Tuta” i Vinka Martinovića zvanog “Štela”*, predmet br. IT-98-34-T, Odluka po odgovoru Naletilića na podnesak tužioca u vezi sa svjedocima obrane i obnovljenim i novim zahtjevima

Žalbena vijeće smatra da je ovo obrazloženje adekvatno i da daje dovoljna objašnjenja da bi se kriteriji za obrazloženje mogli smatrati ispunjenima, bez obzira na to što ne daje iscrpne pojedinosti.⁵⁰¹

246. Naletilićev argument da činjenica da je sporna osoba član tima optužbe nije valjana osnova da se odbije izdavanje naloga za pristupanje svjedočenju irelevantan je jer se u tekstu odluke u vezi s izdavanjem predmetnog naloga ne vidi da je to bilo element koji je vijeće uzelo u obzir kad je odbilo Naletilićev zahtjev. Isto vrijedi i za Naletilićev argument iz Replike, da pravo žalioaca na pravično suđenje mora pretegnuti nad interesima optužbe.⁵⁰²

247. Što se tiče Naletilićevog argumenta da je Pretresno vijeće ignoriralo i odbilo raspravu o činjenici da je tužilac svjedoku Falku Simangu obećao da će intervenirati pri njemačkim vlastima njemu u prilog, Žalbena vijeće primjećuje, prvo, da se Naletilić u prilog svom navodu o takvim obećanjima pozvao jedino na pisma koje je svjedok Falk Simang slao tužiocu. Naletilić se na njih poziva, no ne navodi konkretne dijelove dotičnih pisama, kojih je mnogo⁵⁰³ Osim toga, iz pregleda tih pisama proizlazi da svjedok Falk Simang nije eksplicitno spominjao nikakva obećanja tužioca u smislu posredovanja u korist svjedoka kako bi se isposlovalo njegovo puštanje na slobodu, nego je, u najveću ruku, riječ o garantiranju sigurnosti svjedoku i o tome da se njegovo svjedočenje pred MKSJ-om neće iskoristiti protiv njega.⁵⁰⁴ Nadalje, prilikom unakrsnog ispitivanja, svjedok Falk Simang je izjavio da mu je tužilac obećao samo to da će dobiti fizičko osiguranje i kopiju svog iskaza u sudnici.⁵⁰⁵ Ta obećanja, ako su bila data, ne mogu se smatrati neprimjerenima.

248. Nije sporno da je predmetni svjedok očekivao u najmanju ruku to da će se tužilac založiti u njegovu korist. Pretresno vijeće to je i priznalo kad je izjavilo da “[č]injenica da je [svjedok] Falk Simang izrazio nadu da će njegov predmet u Njemačkoj biti ponovo otvoren po završetku ovog postupka ne čini, po mišljenju Vijeća, njegovo svjedočenje ništa manje pouzdanim i vjerodostojnim”.⁵⁰⁶ Iz činjenice da je svjedok možda i svjedočio iz interesa ne proizlazi da takav

kojima se traži pravni lijek, te zahtjevu za izdavanje naloga *subpoena* na osnovu pravila 54, 4. juni 2002. (povjerljivo), str. 3 (fusnote izostavljene).

⁵⁰¹ Vidi *Tužilac protiv Slobodana Miloševića*, predmet br. IT-02-54-AR73.6, Odluka po interlokutornoj žalbi *amici curiae* na nalog Pretresnog veća u vezi s pripremom i izvođenjem dokaza odbrane, 20. januar 2004., par. 7.

⁵⁰² Naletilićeva replika, par. 36.

⁵⁰³ Naletilićev revidirani žalbeni podnesak, par. 122; Naletilićev povjerljivi revidirani žalbeni podnesak, par. 122; Pretres u žalbenom postupku, T. 160-161.

⁵⁰⁴ U većini dokaznih predmeta svjedok Falk Simang spominje samo obećanje Tužilaštva da će mu osigurati zaštitu i da neće pretrpjeti nikakvu štetu: dokazni predmeti DD1/23.6 *et seq.*

⁵⁰⁵ Svjedok Falk Simang, T. 3848-3849, 3921-3926.

⁵⁰⁶ Prvostepena presuda, fusnota 48.

svjedok nije sposoban da kaže istinu.⁵⁰⁷ Dakle, Naletilić nije dokazao da je Pretresno vijeće pogriješilo u ocjeni vjerodostojnosti svjedoka Falka Simanga. Osim toga, Naletilić nije pokazao ni da mu je nanijeta šteta time što nije imao priliku da unakrsno ispita člana tima optužbe.

249. Uslijed gorenavedenih razloga, Naletilićeva 5. žalbena osnova odbija se u cijelosti.

D. Replika na dokaze odbrane na suđenju (8. žalbena osnova)

1. Argumenti strana

250. U okviru svoje 8. žalbene osnove, Naletilić navodi da je Pretresno vijeće pogriješilo i zloupotrijebilo svoje slobodno sudijsko nahođenje kada je tužiocu dozvolilo da izvodi dokaze neprimjerene postupku pobijanja kojima je samo nastojao potkrijepiti i pojačati glavno izvođenje dokaza.⁵⁰⁸ Pritom upućuje na povjerljivu odluku Pretresnog vijeća od 9. oktobra 2002., kojom je, *inter alia*, tužiocu dozvoljeno da Radošev dnevnik uvede kao dokazni predmet u svrhu pobijanja,⁵⁰⁹ i traži da se izuzmu svi dokazi uvedeni u okviru postupka pobijanja, kao i da se zanemare sva iz njih proistekla direktna i indirektna utvrđenja.⁵¹⁰ Tužilac tvrdi da je “original dnevnika bio dobijen tek u fazi pobijanja dokaza odbrane”, iako je kopija bila dostavljena već ranije, u okviru unakrsnog ispitivanja jednog svjedoka odbrane, te da Pretresno vijeće nije pogriješilo time što je uvrstilo taj dokazni predmet.⁵¹¹ Pored toga, on obrazlaže da Naletiliću nije nanijeta šteta činjenicom da je Radošev dnevnik uvršten tek u fazi pobijanja dokaza odbrane.⁵¹²

2. Procesni kontekst postupka pobijanja

251. U svom Nalogu o podnošenju podnesaka i rasporedu od 29. augusta 2002., Pretresno vijeće je odredilo datume za podnošenje prijedloga strana za izvođenje dokaza za svrhu replike i duplike.⁵¹³ Na osnovu tog naloga, tužilac je dostavio prijedlog da se pozove šest svjedoka, među njima i Safet Idrizović, za kojeg je rečeno da može potvrditi autentičnost Radoševog dnevnika⁵¹⁴ i

⁵⁰⁷ Prvostepena presuda u predmetu *Kordić i Čerkez*, par. 629; vidi i Drugostepenu presudu u predmetu *Kordić i Čerkez*, par. 254 *et seq.*, 292-294.

⁵⁰⁸ Naletilićeva najava žalbe, str. 4.

⁵⁰⁹ *Tužilac protiv Mladena Naletilića zvanog “Tuta” i Vinka Martinovića zvanog “Štela”*, predmet br. IT-98-34-T, Odluka po dodatnom podnesku optužbe u vezi sa izvođenjem dokaza u sklopu replike, 9. oktobar 2002. (povjerljivo) (dalje u tekstu: Povjerljiva odluka od 9. oktobra 2002.), str. 3.

⁵¹⁰ Naletilićeva najava žalbe, str. 4; Naletilićev revidirani žalbeni podnesak, par. 133, 135-137; Naletilićev povjerljivi revidirani žalbeni podnesak, par. 136.

⁵¹¹ Tužiočev odgovor na Naletilićev revidirani žalbeni podnesak, par. 4.57-4.60.

⁵¹² Tužiočev odgovor na Naletilićev revidirani žalbeni podnesak, par. 4.61.

⁵¹³ *Tužilac protiv Mladena Naletilića zvanog “Tuta” i Vinka Martinovića zvanog “Štela”*, predmet br. IT-98-34-T, Nalog o podnošenju podnesaka i rasporedu, 29. august 2002., str. 2.

⁵¹⁴ Tužilac je već ranije, u okviru unakrsnog ispitivanja svjedoka odbrane NE (T. 11834-11836 (djelimično zatvorena sjednica)), NL (T. 12700-12707 (djelimično zatvorena sjednica)) i NW (T. 14987-14990 (djelimično zatvorena

drugih dokumenata.⁵¹⁵ U daljnjem podnesku Tužilac je zatražio uvrštenje u dokaze i originala Radoševog dnevnika, te da se kao svjedok pozove članica istražnog tima Apolonia Bos koja će potvrditi njegovu autentičnost.⁵¹⁶ Naletilić je uložio prigovor na pozivanje svjedoka Safeta Idrizovića i Apolonije Bos, kao i na uvrštenje Dnevnika u spis, argumentirajući da je intencija tih poteza da se potkrijepe dokazi optužbe već prezentirani u okviru glavnog izvođenja dokaza i da predloženi dokazi nisu primjereni svrsi postupka pobijanja.⁵¹⁷ Dana 20. septembra 2002. Pretresno vijeće je izdalo nalog da se Safet Idrizović sasluša kao svjedok za svrhu pobijanja i da se njegovo svjedočenje mora ograničiti samo na Radošev dnevnik.⁵¹⁸

252. Dana 23. oktobra 2002. Pretresno vijeće je izdalo nalog da se, “u pogledu dokaznih predmeta koji su ponuđeni na usvajanje u sklopu postupka pobijanja”, uvrsti, *inter alia*, dokazni predmet P 928c.⁵¹⁹ Dokazni predmet PP 928c zapravo je integralni tekst rukopisa Radoševog dnevnika na bosanskom/hrvatskom/srpskom jeziku.⁵²⁰ Prvostepena presuda poziva se samo na dokazni predmet PP 928.

sjednica)), uveo dijelove Radoševog dnevnika, a “P 928, [...] rukopis Dnevnika”, kao dokazni predmet je uveo u okviru unakrsnog ispitivanja svjedoka NE: *Tužilac protiv Mladena Naletilića zvanog “Tuta” i Vinka Martinovića zvanog “Štela”*, predmet br. IT-98-34-T, Prosecutor’s Submission of Cross-Examination Exhibits Concerning Witness NE /Podnesak Tužilaštva s dokaznim predmetima za unakrsno ispitivanje svjedoka NE/, 3. juni 2002. (povjerljivo - zapečaćeno) (dalje u tekstu: Tužiočev podnesak s dokaznim predmetima u vezi sa svjedokom NE). Međutim, Pretresno vijeće, bez dodatnih informacija, nije htjelo da se izjasni o prihvatljivosti Radoševog dnevnika: *Tužilac protiv Mladena Naletilića zvanog “Tuta” i Vinka Martinovića zvanog “Štela”*, predmet br. IT-98-34-T, Odluka o prihvaćanju dokaznih predmeta ponuđenih na usvajanje putem svjedoka NE i NH, 28. juni 2002. (dalje u tekstu: Odluka o dokaznim predmetima u vezi sa svjedocima NE i NH), str. 4; *Tužilac protiv Mladena Naletilića zvanog “Tuta” i Vinka Martinovića zvanog “Štela”*, predmet br. IT-98-34-T, Nalog o dodatnim informacijama, 4. septembar 2002.

⁵¹⁵ *Tužilac protiv Mladena Naletilića zvanog “Tuta” i Vinka Martinovića zvanog “Štela”*, predmet br. IT-98-34-T, Podnesak Tužilaštva u vezi s postupkom pobijanja, 13. septembar 2002. (povjerljivo - zapečaćeno) (dalje u tekstu: Tužiočev podnesak u vezi s pobijanjem dokaza odbrane), par. 3(b), 4.

⁵¹⁶ *Tužilac protiv Mladena Naletilića zvanog “Tuta” i Vinka Martinovića zvanog “Štela”*, predmet br. IT-98-34-T, Prosecution’s Supplemental Filing Concerning Rebuttal Case /Dodatni podnesak Tužilaštva u vezi s postupkom pobijanja/, 3. oktobar 2002. (povjerljivo - zapečaćeno), par. 2(b) i (d).

⁵¹⁷ *Tužilac protiv Mladena Naletilića zvanog “Tuta” i Vinka Martinovića zvanog “Štela”*, predmet br. IT-98-34-T, Accused Naletilić’s Submission Concerning Prosecution’s Rebuttal Witness/Evidence Filing /Podnesak optuženog Naletilića u vezi sa svjedocima/dokazima za postupak pobijanja koje je dostavilo Tužilaštvo/, 18. septembar 2002. (povjerljivo - zapečaćeno), par. 2, 4, 6; *Tužilac protiv Mladena Naletilića zvanog “Tuta” i Vinka Martinovića zvanog “Štela”*, predmet br. IT-98-34-T, Accused Naletilić’s Objections to Additional Rebuttal Witnesses and Violation of Previous Order Concerning the Rebuttal Case /Prigovori optuženog Naletilića na dodatne svjedoke optužbe za postupak pobijanja i na kršenje ranijeg naloga u vezi s postupkom pobijanja/, 7. oktobar 2002. (povjerljivo).

⁵¹⁸ *Tužilac protiv Mladena Naletilića zvanog “Tuta” i Vinka Martinovića zvanog “Štela”*, predmet br. IT-98-34-T, Odluka po podnesku optužbe u vezi sa izvođenjem dokaza u sklopu replike, 20. septembar 2002. (povjerljivo) (dalje u tekstu: Odluka o svjedocima za pobijanje dokaza odbrane), str. 3.

⁵¹⁹ Odluka o prihvaćanju dokaznih predmeta za pobijanje dokaza odbrane (povjerljivo), str. 4.

⁵²⁰ Pretresno vijeće je izrazilo stav da se “prijevodi dokaznih predmeta ne prihvataju kao zasebni dokumenti”, te da se traži “kompletan prijevod Radoševog dnevnika”. Vijeće je zamolilo Sekretarijat da organizira kolacioniranje engleskog prijevoda Radoševog dnevnika s uvrštenom verzijom sadržanom u dokaznom predmetu PP 928c i njegovo ispravljanje po potrebi kako bi odgovarao tekstu iz PP 928c. Uvrštenje dokaznih predmeta P 928, P 928a, P 928b, P 928d, P 928e, P 928f, P 928g i P 928f/1 je odbijeno: Odluka o prihvaćanju dokaznih predmeta za pobijanje dokaza odbrane (povjerljivo), str. 4, 5.

3. Diskusija

(a) Svjedok Safet Idrizović

253. Žalbeno vijeće napominje da svjedočenje svjedoka Safeta Idrizovića nije bilo prihvaćeno Povjerljivom odlukom od 9. oktobra 2002., jedinom na koju Naletilić upućuje u okviru 8. žalbene osnove u svojoj Najavi žalbe. U toj odluci navodi se samo to da je jednom ranijom odlukom Pretresno vijeće prihvatilo tužiočev prijedlog da se za svrhu pobijanja pozovu tri svjedoka, uključujući i svjedoka Safeta Idrizovića.⁵²¹ Naletilić je, kako bi stekao pravo da iznese svoje argumente u vezi s odlukom da se dozvoli pozivanje tog svjedoka u postupku pobijanja, prvo morao, kako propisuje pravilo 108, dobiti dozvolu da izmijeni svoju Najavu žalbe, nakon čega bi i ovo pitanje mogao uključiti u svoju 8. žalbenu osnovu. Žalbeno vijeće napominje da Naletilić to nije učinio. Nadalje, tužilac nije u svojem podnesku odgovorio na Naletilićeve argumente u vezi sa svjedokom Safetom Idrizovićem.⁵²² Shodno tome, Žalbeno vijeće neće razmatrati meritum Naletilićevih argumenata s ovim u vezi jer bi se time nepravilno nanijela šteta tužiocu.

(b) Svjedokinja Apolonia Bos

254. Žalbeno vijeće napominje da Naletilić samo ponovno iznosi prigovore na prihvatljivost uvođenja svjedokinje Apolonije Bos koje je iznio na suđenju, ne objašnjavajući na koji je način Pretresno vijeće pogriješilo u svojoj odluci da ovaj iskaz uvrsti za svrhu pobijanja.⁵²³ Naletilićev argument stoga se u ovom pogledu odbacuje.

(c) Radošev dnevnik

255. Prije svega treba da se razmotri tužiočeva tvrdnja da Naletilić pogrešno podrazumijeva da je kriterijum za uvrštenje Radoševog dnevnika bio onaj koji se primjenjuje na uvrštenje dokaza za svrhu pobijanja.⁵²⁴ Žalbeno vijeće napominje da se i Povjerljiva odluka od 9. oktobra 2002. i Odluka o prihvaćanju dokaznih predmeta za pobijanje dokaza odbrane pozivaju na pravilo 89(C), u skladu s kojim pretresno vijeće može uvrstiti bilo koji relevantan dokaz za koji ocijeni da posjeduje dokaznu vrijednost. Te dvije odluke pozivaju se na jurisprudenciju MKSJ-a u vezi s uvrštavanjem dokaza za svrhu pobijanja, te se u njima podsjeća na to da se dokazi u postupku pobijanja “moraju odnositi na neko značajno pitanje koje direktno proizilazi iz dokaza odbrane i koje se nije realno

⁵²¹ Povjerljiva odluka od 9. oktobra 2002., str. 2 (gdje se upućuje na Odluku o svjedocima za pobijanje dokaza odbrane (povjerljivo)).

⁵²² Vidi Tužiočev odgovor na Naletilićev revidirani žalbeni podnesak, par. 4.51-4.61; Tužiočev povjerljivi odgovor na Naletilićev revidirani žalbeni podnesak, par. 4.57.

⁵²³ Naletilićev revidirani žalbeni podnesak, par. 136; Naletilićev povjerljivi revidirani žalbeni podnesak, par. 136.

moglo očekivati”, da “optužba ne može da izvodi dodatne dokaze samo zato što su izvedeni dokazi koji opovrgavaju već izvedene dokaze optužbe”, te da se dopušta da se “samo izrazito vrijedni dokazi o važnom pitanju izvode u sklopu replike”.⁵²⁵ Tužilac je u pravu kad tvrdi da je Radošev dnevnik prvi put ponudio davno prije faze pobijanja dokaza odbrane, u trenutku kad ga je upotrijebio kako bi osporio navode jednog svjedoka odbrane u unakrsnom ispitivanju. Međutim, Pretresno vijeće Radošev dnevnik nije uvrstilo u tom trenutku, nego je odluku o tome ostavilo za kasnije.⁵²⁶ Osim toga, formulacija iz Povjerljive odluke od 9. oktobra 2002. (“[u]zimajući u obzir da Pretresno vijeće smatra da se ti principi [primjenjuju i na podnošenje dokaznih predmeta] u sklopu replike; da će stoga [Pretresno] vijeće dozvoliti jedino podnošenje dokaznih predmeta koji se odnose na pitanja o kojima su trebala svjedočiti tri svjedoka kojima je ranije odobreno da svjedoče”) nedvosmisleno pokazuje da je Pretresno vijeće Radošev dnevnik smatralo dokaznim predmetom za svrhu pobijanja. Taj zaključak potvrđuje i činjenica da je Pretresno vijeće u Odluci prihvaćanju dokaznih predmeta za pobijanje dokaza odbrane, kasnije uvrstilo integralni tekst rukopisa Radoševog dnevnika kao dokaz za svrhu pobijanja. Iako tvrdi da prilikom uvrštenja Radoševog dnevnika nije bio primijenjen kriterijum koji se primjenjuje na uvrštenje dokaza u postupku pobijanja, tužilac ne navodi da je time što je Radošev dnevnik uvrstilo kao dokaz u postupku pobijanja Pretresno vijeće pogriješilo.

256. Koliko razumije Žalbeno vijeće, Naletilićev argument u prilog navodu da je Pretresno vijeće pogriješilo uvrstivši Radošev dnevnik kao dokaz za svrhu pobijanja sastoji se u tome da taj Dnevnik ne ispunjava uslove za dokaze u postupku pobijanja. Naletilić u prilog svojoj tvrdnji kaže da je tužilac za Radošev dnevnik znao godinama prije početka suđenja⁵²⁷ i da je Dnevnik bio upotrijebljen kao potkrepa i pojačanje tužiočevih dokaza izvedenih u okviru glavnog izvođenja dokaza.⁵²⁸ Naletilić traži da se Radošev dnevnik izuzme iz spisa prvostepenog postupka.⁵²⁹

257. Žalbeno vijeće napominje da je interveniranje u dokaze i njihovo izuzimanje u drugostepenom postupku opravdano onda kada se utvrdi da je prvostepeno vijeće učinilo očiglednu grešku u primjeni svog slobodnog sudijskog nahođenja prilikom uvrštavanja dokaza, te kada je tom

⁵²⁴ Tužiočev odgovor na Naletilićev žalbeni podnesak, par. 4.59.

⁵²⁵ Povjerljiva odluka od 9. oktobra 2002., str. 2, 3; Odluka o prihvaćanju dokaznih predmeta za pobijanje dokaza odbrane (povjerljivo), str. 2, 3.

⁵²⁶ Odluka o dokaznim predmetima u vezi sa svjedocima NE i NH, str. 3-4.

⁵²⁷ Pretres u žalbenom postupku, T. 98-99.

⁵²⁸ Naletilićeva najava žalbe, str. 4; Naletilićev revidirani žalbeni podnesak, par. 135

⁵²⁹ Naletilićeva najava žalbe, str. 4.

greškom nepravilno nanijeta šteta nekom od žalilaca, što i cijeli sudski postupak čini nepravilnim.⁵³⁰

258. Žalbeno vijeće ponovno podsjeća na to da dokazi, kako bi bili prihvatljivi za svrhu pobijanja, moraju biti “izrazito vrijedni”⁵³¹ i “moraju /se/ odnositi na neko značajno pitanje koje direktno proizilazi iz dokaza odbrane i koje se nije realno moglo očekivati”.⁵³² Tužilac “ne može da izvodi dodatne dokaze samo zato što su izvedeni dokazi koji opovrgavaju već izvedene dokaze optužbe”.⁵³³

259. Kako je već rečeno, Pretresno vijeće se prilikom donošenja odluke da Radošev dnevnik uvrsti kao dokaz u svrhu pobijanja rukovalo ispravnim formalno pravnim kriterijumom.⁵³⁴ Međutim, pogriješilo je u primjeni tog kriterijuma na činjenice koje je imalo pred sobom. Pretresno vijeće je utvrdilo da je Radošev dnevnik prihvatljiv kao dokaz za svrhu pobijanja jer je u njemu riječ o “događajima koji se odnose na Soviće i Doljane”.⁵³⁵ Žalbeno vijeće napominje da događaji u Sovićima i Doljanima nisu bili pitanje “koje direktno proizilazi iz dokaza odbrane i koje se nije realno moglo očekivati”. Događaji u Sovićima i Doljanima bili su navedeni u većem broju optužbi u Optužnici, što znači da su bili vrlo bitni za tužiočevu tezu.⁵³⁶ Dakle, trebalo je da dokazi u vezi sa događajima u Sovićima i Doljanima budu ponuđeni u okviru glavnog izvođenja dokaza optužbe, a ne u okviru pobijanja dokaza odbrane.⁵³⁷ Uslijed tog razloga, Žalbeno vijeće konstatira da je Pretresno vijeće počinilo očiglednu grešku kad je Radošev dnevnik uvrstilo kao dokaz u postupku pobijanja zato što se Radošev dnevnik odnosi na “događaje u Sovićima i Doljanima”.

⁵³⁰ Vidi Drugostepenu presudu u predmetu *Čelebići*, par. 533; vidi i Odluku o spajanju postupaka u predmetu *Milošević*, par. 3-5.

⁵³¹ Drugostepena presuda u predmetu *Kordić i Čerkez*, par. 220-221; vidi i Drugostepenu presudu u predmetu *Čelebići*, par. 274.

⁵³² Drugostepena presuda u predmetu *Čelebići*, par. 273.

⁵³³ Drugostepena presuda u predmetu *Čelebići*, par. 275; Drugostepena presuda u predmetu *Kordić i Čerkez*, par. 220-221.

⁵³⁴ Povjerljiva odluka od 9. oktobra 2002.; Odluka o prihvatanju dokaznih predmeta za pobijanje dokaza odbrane (povjerljivo).

⁵³⁵ Žalbeno vijeće napominje da se u Odluci o prihvatanju dokaznih predmeta za pobijanje dokaza odbrane (povjerljivo), kojom je Radošev dnevnik naposljetku uvršten, ne navodi na osnovu kojih se činjenica Dnevnik prihvaća. Međutim, u svojoj ranijoj Povjerljivoj odluci od 9. oktobra 2002., Pretresno vijeće je izrazilo stav da se dokazni predmet PP 928c, integralni tekst Dnevnika na bosanskom/hrvatskom/srpskom koji je zatim uvršten u dokaze Odlukom od 23. oktobra 2002., “može uvrstiti” kao dokazni predmet za svrhu pobijanja jer se odnosi na pitanja o kojima će svjedočiti već prihvaćeni svjedoci u postupku pobijanja, tj. o “događajima koji se odnose na Soviće i Doljane” i “o Radoševom dnevniku”: Povjerljiva odluka od 9. oktobra 2002., str. 3. Vidi i Odluku o svjedocima za pobijanje dokaza odbrane (povjerljivo), str. 3; Tužiočev podnesak u vezi s pobijanjem dokaza odbrane (povjerljivo), par. 3(a), 3(b). Žalbeno vijeće s ovim u vezi napominje i to da se spominjanje “Radoševog dnevnika” u odluci Pretresnog vijeća kao jednog od pitanja o kojima će svjedoci u postupku pobijanja svjedočiti, uslijed očiglednih razloga ne može smatrati valjanom osnovom za prihvatanje Dnevnika kao dokaza za postupak pobijanja.

⁵³⁶ Optužnica, par. 9, 25, 46, 53, 55, 56.

⁵³⁷ Drugostepena presuda u predmetu *Čelebići*, par. 275.

260. Žalbeno vijeće sada će razmotriti pitanje da li je uslijed te greške Pretresnog vijeća Naletiliću nepravilno nanijeta šteta.⁵³⁸

261. Prvo, Žalbeno vijeće napominje da je Radošev dnevnik bio naveden u Spisku dokaznih predmeta optužbe na osnovu pravila 65ter⁵³⁹ i da je kucani prijepis Radoševog dnevnika na bosanskom/hrvatskom/srpskom jeziku Naletiliću bio objelodanjen u pretpretresnoj fazi postupka.⁵⁴⁰ Isto tako u okviru pretpretresnog postupka, tužilac je ukazao na to da bi Radošev dnevnik mogao postati važan na suđenju.⁵⁴¹ Kada je, na suđenju, tužilac svjedoke Naletilićeve odbrane suočio s Radoševim dnevnikom, Naletilić je postavio pitanje o porijeklu Radoševog dnevnika⁵⁴² i izjavio da će “[odbrana] [svoju] istragu i dalje nastaviti” kako bi se pronašao autor Radoševog dnevnika.⁵⁴³ Naletilić u svojoj argumentaciji ne navodi da Pretresno vijeće, kad je na kraju odlučilo da uvrsti Radošev dnevnik, nije uzelo u obzir njegove prigovore na uvrštenje Radoševog dnevnika. Ništa ne upućuje da je to zaista i bio slučaj.⁵⁴⁴ Naprotiv, Pretresno vijeće je u nekoliko prilika Naletilića pozivalo da pismeno dostavi svoje prigovore⁵⁴⁵ i upozorilo ga na činjenicu da razmatra mogućnost da Radošev dnevnik uvrsti u dokaze.⁵⁴⁶

262. Drugo, Žalbeno vijeće napominje da je Naletilić dobio i iskoristio priliku za ponovno, i to vrlo detaljno, ispitivanje o Radoševom dnevniku svjedoka odbrane kojem je tužilac predičio taj dokument.⁵⁴⁷ U okviru tužiočevog pobijanja dokaza odbrane, Naletilić je imao i iskoristio priliku za

⁵³⁸ Vidi Drugostepenu presudu u predmetu *Čelebići*, par. 533.

⁵³⁹ Spisak dokaznih predmeta optužbe na osnovu pravila 65 ter (zapečaćeno), stavka 20.

⁵⁴⁰ Dana 7. decembra 2000., tužilac je izjavio da je Radošev dnevnik objelodanio Naletiliću, a na tu izjavu nije uloženi prigovor: T. 394. Kad je Radošev dnevnik predložen svjedoku odbranu NE u okviru unakrsnog ispitivanja, Naletilić je prigovorio da je dobio samo kucani prijepis Dnevnika: T.11844. U vezi sa svjedocenjem svjedoka odbrane NL, Tužilac je izjavio da je kucani prijepis izvorne verzije Radoševog dnevnika na bosanskom/hrvatskom/srpskom Naletiliću bio objelodanjen u septembru 2000.: T. 12726. Na pretresu u žalbenom postupku, tužilac je izjavio, na što Naletilić nije imao prigovora, da mu je Dnevnik objelodanio 18. septembra 2000.: Pretres u žalbenom postupku, T. 148. Žalbeno vijeće smatra da nije sporna okolnost da je kucani prijepis Radoševog dnevnika na bosanskom/hrvatskom/srpskom tužilac Naletiliću objelodanio u septembru 2000. godine.

⁵⁴¹ T. 395 (statusna konferencija održana 7. decembra 2000.).

⁵⁴² Svjedok NE, T. 11844 (djelimično zatvorena sjednica); svjedok NL, T. 12705, T. 12710-12711.

⁵⁴³ T. 12730.

⁵⁴⁴ Odluka o prihvaćanju dokaznih predmeta za pobijanje dokaza odbrane (povjerljivo), str. 2; vidi i T. 16224.

⁵⁴⁵ T. 11844 (djelimično zatvorena sjednica); T. 12731; T. 16224; Odluka o dokaznim predmetima u vezi sa svjedocima NE i NH, str. 4. Naletilić je svoje prigovore dostavio i u pismenom obliku: vidi *Tužilac protiv Mladena Naletilića zvanog “Tuta” i Vinka Martinovića zvanog “Štela”*, predmet br. IT-98-34-T, Accused Naletilić’s Submission, Objection and Motion Concerning the Purported Radoš Diary /Podnesak optuženog Naletilića s prigovorom i prijedlogom u vezi s navodnim Radoševim dnevnikom/, 10. oktobar 2002.; *Tužilac protiv Mladena Naletilića zvanog “Tuta” i Vinka Martinovića zvanog “Štela”*, predmet br. IT-98-34-T, Accused Naletilić’s Submission Concerning Documents Tendered by the Prosecution Through Witnesses Prelec and Idrizović /Podnesak optuženog Naletilića u vezi sa dokumentima koje je Tužilaštvo uvelo svjedoka Prelca i Idrizovića/, 17. oktobar 2002.

⁵⁴⁶ T. 12728. Vidi i Odluku o dokaznim predmetima u vezi sa svjedocima NE i NH, str. 4, u kojoj je Pretresno vijeće izjavilo da ostavlja za kasnije “odluku [o prihvaćanju] u vezi s dokaznim predmetima P 928 i P 928/1”.

⁵⁴⁷ Svjedok NE, T. 11856-11858 (djelimično zatvorena sjednica); svjedok NW, T. 14997-14998 (djelimično zatvorena sjednica). Što se tiče svjedoka NW, i sam Naletilić je predložio dijelove Radoševog dnevnika u okviru ponovnog ispitivanja tog svjedoka: svjedok NW, T. 14997-14998 (djelimično zatvorena sjednica). Žalbeno vijeće u vezi s ovim

unakrsno, i to vrlo opširno, ispitivanje i svjedokinje Apolonije Bos u vezi s razlikama među raznim prijepisima Radoševog dnevnika, kao i o njegovom porijeklu.⁵⁴⁸

263. Najzad, Naletilić je dobio i iskoristio i priliku da u vezi s događajima u Sovićima i Doljanima i Radoševim dnevnikom izvede i dokaze u okviru duplike.⁵⁴⁹ Naletilićevo ispitivanje njegovog jedinog svjedoka u okviru duplike, svjedoka odbrane NX, odnosilo se na događaje u Sovićima i Doljanima. Naletilić je svjedoka odbrane NX ispitivao i o saznanjima tog svjedoka o funkciji Alojza Radoša u HVO-u.⁵⁵⁰

264. S obzirom na sve gorenavedeno, Žalbeno vijeće konstatira da greškom koju je Pretresno vijeće učinilo kada je Radošev dnevnik uvrstilo kao dokaz za postupak pobijanja na osnovu toga što se on odnosi na “događaje u Sovićima i Doljanima”, Naletiliću nije nepravično nanijeta nikakva šteta. Naletilić je imao više nego dovoljno vremena i prilika da ospori Radošev dnevnik i da odgovori na u njemu sadržane navode u pogledu događaja u Sovićima i Doljanima, a te je prilike na suđenju dobrano i iskoristio. Potonjem u prilog govori detaljan način na koji je Naletilić ova pitanja obradio u svom završnom pretresnom podnesku i u završnim argumentima.⁵⁵¹ Uslijed gorenavedenih razloga, Naletilićeve 8. žalbene osnova odbija se u cijelosti.

napominje i to da je tužilac uvrštenje rukopisa Radoševog dnevnika predložio upravo u vezi sa svjedokom odbrane NE: Tužiočev podnesak s dokaznim predmetima u vezi sa svjedokom NE (povjerljivo).

⁵⁴⁸ Svjedokinja Apolonia Bos, T. 16230-16243.

⁵⁴⁹ Naletilić je prvobitno zatražio da za dupliku pozove četiri svjedoka, među ostalima, svjedoka NX i svjedoka X koji će, kako je naveo, svjedočiti o “događajima u Sovićima i Doljanima”: *Tužilac protiv Mladena Naletilića zvanog “Tuta” i Vinka Martinovića zvanog “Štela”*, predmet br. IT-98-34-T, *Accused Naletilić’s Submission Concerning Rejoinder /Podnesak optuženog Naletilića koji se tiče duplike/* 23. septembar 2002. (povjerljivo). Pretresno vijeće je Naletiliću odobrilo da u okviru duplike pozove jednog od tih svjedoka, kao i to da, ako bude pozvao svjedoka X, “podnese zahtjev da pozove još jednog svjedoka da svjedoči u vezi s Radoševim dnevnikom”: *Tužilac protiv Mladena Naletilića zvanog “Tuta” i Vinka Martinovića zvanog “Štela”*, predmet br. IT-98-34-T, Odluka po podnesku optuženog Naletilića koji se tiče duplike, 27. septembar 2002. (povjerljivo), str. 3. Naletilić se odlučio za pozivanje svjedoka NX i precizirao da će on dati iskaz o sljedećim pitanjima u vezi sa Sovićima: (1) o navodnom Naletilićevom prisustvu u Sovićima u predmetno vrijeme; (2) o navodnom zarobljavanju i zlostavljanju pripadnika ABiH; (3) o razaranju muslimanskih kuća; i (4) o tome ko je bio zapovjednik HVO-a u Sovićima: *Tužilac protiv Mladena Naletilića zvanog “Tuta” i Vinka Martinovića zvanog “Štela”*, predmet br. IT-98-34-T, *Accused Naletilić’s Filing Concerning Rejoinder Witnesses /Podnesak optuženog Naletilića u vezi sa svjedocima za dupliku/*, 7. oktobar 2002. (povjerljivo). Naletilić je zatražio da se za potrebe duplike odobri i svjedočenje svjedoka X o “peripetijama” u vezi sa Radoševim dnevnikom: *Tužilac protiv Mladena Naletilića zvanog “Tuta” i Vinka Martinovića zvanog “Štela”*, predmet br. IT-98-34-T, *Accused Naletilić’s Request for Additional Witness in Rejoinder /Zahtjev optuženog Naletilića da se odobri dodatni svjedok za dupliku/*, 7. oktobar 2002. (povjerljivo), str. 2. Pretresno vijeće je udovoljilo Naletilićevim zahtjevima, ali je izdalo nalog da se iskaz svjedoka X ograniči na “navodno prisustvo optuženog Naletilića u Sovićima [u relevantno vrijeme] i autentičnost Radoševog dnevnika”: *Tužilac protiv Mladena Naletilića zvanog “Tuta” i Vinka Martinovića zvanog “Štela”*, predmet br. IT-98-34-T, Odluka po zahtjevu optuženog Naletilića da u postupku duplike pozove dodatnog svjedoka, 9. oktobar 2002. (povjerljivo), str. 2. Naletilić je zatim povukao svoju molbu da pozove svjedoka X jer je svjedok mogao pristupiti za svjedočenje tek datuma kada bi, kako je naveo Naletilić, to bilo prekasno s obzirom na Naletilićeve “druge obaveze [...] u pogledu završnog podneska i završne riječi odbrane”: T. 16448 (djelimično zatvorena svednica).

⁵⁵⁰ Svjedok NX, T. 16482-16483.

⁵⁵¹ *Tužilac protiv Mladena Naletilića zvanog “Tuta” i Vinka Martinovića zvanog “Štela”*, predmet br. IT-98-34-T, Završni podnesak optuženog Mladena Naletilića zvanog “Tuta”, 4. novembar 2002. (dalje u tekstu: Naletilićev završni pretresni podnesak), str. 19 *et seq.* Vidi naročito, *ibid.*, str. 35-36; T. 16854.

E. Uvrštenje transkripata iz drugih predmeta (10. žalbena osnova)

265. U okviru ove svoje žalbene osnove, Naletilić navodi da je Pretresno vijeće “pogriješilo i zloupotrijebilo svoje slobodno sudijsko nahođenje time što je, uprkos prigovoru, prihvatilo ranija svjedočenja dvanaest svjedoka uvrstivši u dokaze transkripte njihovih iskaza datih u drugim predmetima, čime je prekršeno [njegovo] pravo da se suoči sa svjedocima optužbe, kao i njegovo pravo na pravično suđenje iz člana 21 [Statuta]”.⁵⁵²

266. Naletilić obrazlaže da, iako su predmetni svjedoci možda i bili unakrsno ispitani u predmetima u kojima su svjedočili u sudnici, Pretresno vijeće nije uzelo u obzir činjenicu da se u tim predmetima radilo o sukobima u drugim dijelovima bivše Jugoslavije, “a ne u Hercegovini”.⁵⁵³ Naletilić tvrdi da je očigledno da su sporni transkripti poslužili kao osnova za zaključke o tome da je predmetni oružani sukob bio međunarodnog karaktera i “rasprostranjene i sistematske prirode”, što je neprimjereno jer su se ti predmeti bavili geografskim područjima na koja se ovaj predmet ne odnosi.⁵⁵⁴

267. Žalbeno vijeće konstatira da Naletilić nije pokazao na koji je način uvrštenje predmetnih transkripata bez unakrsnog ispitivanja uticalo na presudu. Konkretno, čak ako se neki dijelovi spornih transkripata i odnose na područja van Hercegovine, Naletilić nije pokazao da je oslanjanje na njih bilo od ključne važnosti bilo za koji od zaključaka Pretresnog vijeća. Što se tiče uslova “rasprostranjenosti i sistematičnosti” kao elementa zločina protiv čovječnosti, te “međunarodnog karaktera oružanog sukoba” kao elementa ratnih zločina, Pretresno vijeće se pozvalo na velik broj iskaza datih u sudnici i dokaznih predmeta koji su bili pred njim izvedeni, i donijelo je primjerene zaključke u pogledu situacije u Mostaru i njegovoj okolini, te u Doljanima i Sovićima u periodu na koji se odnosi Optužnica.⁵⁵⁵ Dakle, Naletilić nije zadovoljio kriterijum za obrazloženje žalbe iz člana 25 Statuta, tako da Žalbeno vijeće neće razmatrati meritum ovog njegovog argumenta.

⁵⁵² Naletilićeva najava žalbe, str. 5. Vidi i *Tužilac protiv Mladena Naletilića zvanog “Tuta” i Vinka Martinovića zvanog “Štela”*, predmet br. IT-98-34-PT, Odluka po zahtjevu tužioca za prihvatanje transkripata i dokaznih predmeta izvedenih u sklopu svjedočenja nekih svjedoka u predmetima *Blaškić i Kordić*, 27. novembar 2000.; *Tužilac protiv Mladena Naletilića zvanog “Tuta” i Vinka Martinovića zvanog “Štela”*, predmet br. IT-98-34-PT, Odluka po najavi tužioca o namjeri da se ponude transkripti u skladu s pravilom 92bis(D), 9. juli 2001.

⁵⁵³ Naletilićev revidirani žalbeni podnesak, par. 139.

⁵⁵⁴ Naletilićeva replika, par. 41.

⁵⁵⁵ Vidi Prvostepenu presudu, par. 181-202, 238-241. Pored toga, u pogledu uslova da oružani sukob mora biti međunarodan, Pretresno vijeće je izjavilo sljedeće:

[M]ada je iz dokaza jasno da su snage HV-a direktno sudjelovale u sukobu u Mostaru i okolici, to nije bio slučaj u napadima HVO-a na Soviće/Doljane i Raštane. Iz ove konstatacije ne proizlazi zaključak da na Soviće/Doljane i Raštane Ženevske konvencije nisu primjenjive. Ne postoji uvjet da se mora dokazati da su snage HV-a bile prisutne na svakom pojedinom području na kojem su počinjeni terećeni zločini. Naprotiv, sukob između ABiH i HVO-a mora se promatrati kao cjelina: ako se utvrdi da je on međunarodnog karaktera zbog sudjelovanja snaga HV-a, član 2 Statuta biće primjenjiv na čitavo područje sukoba. (*Ibid.*, par. 194, fusnote izostavljene)

268. Shodno tome, Naletilićeva 10. žalbena osnova odbacuje se u cijelosti.

F. Napad na Soviće i Doljane kao dio veće ofanzive HVO-a sa ciljem da se zauzme Jablanica
(13. žalbena osnova)

269. Naletilić u okviru svoje 13. žalbene osnove obrazlaže da je Pretresno vijeće pogriješilo kada je u paragrafima 30 i 132 Prvostepene presude zaključilo da je napad na Soviće i Doljane bio dio veće ofanzive HVO-a sa ciljem da se zauzme Jablanica.⁵⁵⁶

270. Pretresno vijeće je u paragrafu 30 Presude utvrdilo sljedeće:

Napad na Soviće i Doljane bio je dio veće ofenzive HVO-a usmjerene na zauzimanje Jablanice, najvažnijeg grada na tom području pod kontrolom BH Muslimana. Zapovjednici HVO-a su procijenili da im je za zauzimanje Jablanice potrebno dva dana. Sovići su bili strateški važni za HVO jer se nalaze na putu za Jablanicu. Za ABiH to je bio prolaz za visoravan Risovac, čime bi se stvorili uvjeti za daljnji prodor ka jadranskoj obali. Veća ofenziva HVO-a na Jablanicu već je bila počela 15. aprila 1993.⁵⁵⁷

271. Pretresno vijeće nešto je dalje, u paragrafu 132 Prvostepene presude, utvrdilo da su Miljenko Lasić i Željko Šiljeg, “kao zapovjednici Operativne zone Jugoistočna Hercegovina odnosno Operativne zone Sjeverozapadna Hercegovina” bili su zaduženi za “operacije”, što je značilo da su oni bili odgovorne osobe za sva vojna djelovanja u sklopu šire operacije zauzimanja Jablanice, te da su:

[ka]o zapovjednici operativne zone, Željko Šiljeg i Miljenko Lasić [...] obojica bili direktno podređeni Glavnom stožeru HVO-a, kao što je to bio i Mladen Naletilić kao zapovjednik profesionalne postrojbe. Dokumentarni dokazi pokazuju da su sva trojica planirali operaciju Sovići/Doljani, ali da je samo Mladen Naletilić donosio konačne odluke u pogledu toga kako ona treba biti izvedena. Vijeće je stoga uvjeren da je Mladen Naletilić imao centralnu zapovjednu ulogu u operaciji Sovići/Doljani, koja je bila dio veće operacije za zauzimanje Jablanice.⁵⁵⁸

1. Jablanica kao najvažniji grad u regionu pod kontrolom Muslimana

272. Naletilić kao prvi argument iznosi da je Pretresno vijeće pogriješilo time što je u paragrafu 30 Prvostepene presude zaključilo da je Jablanica bila najvažniji grad pod kontrolom Muslimana u

Naletilić nije osporavao pravnu valjanost tog stava, što obesnažuje njegov argument da se transkripti iz drugih predmeta odnose na sukob u drugim područjima. Budući da utvrđenja Pretresnog vijeća u vezi s postojanjem međunarodnog oružanog sukoba nisu donijeta na osnovu specifičnih okolnosti sukoba u neposrednom području na kojem su se predmetni zločini dogodili, Naletilić nije dokazao da mu je nanijeta stvarna šteta time što mu je uskraćena mogućnost unakrsnog ispitivanja svjedoka u vezi s događajima na predmetnom području.

⁵⁵⁶ Naletilićeva najava žalbe, str. 6; Naletilićev revidirani žalbeni podnesak, par. 147-157.

⁵⁵⁷ Pretresno vijeće je svoje nalaze zasnovalo na iskazu svjedoka Safeta Idrizovića, na DP PP 325 (povjerljivo), DP PP 928 i na iskazu svjedoka Željka Glasnovića. Vidi Prvostepenu presudu, fusnote 57-59.

⁵⁵⁸ Pretresno vijeće je svoje nalaze zasnovalo na DP PP 928, DP PP 299.1, DP PP 301.1 i DP PP 424.1. Vidi Prvostepenu presudu, fusnote 378-385.

području predmetnog sukoba. Naletilić tvrdi da Pretresno vijeće nije obrazložilo taj svoj stav, te da je stoga posrijedi “nejasan i nerazumljiv zaključak o važnosti tog grada”.⁵⁵⁹

273. Naletilićev argument je neutemeljen. Suprotno Naletilićevoj tvrdnji, opis Jablanice kao najvažnijeg grada u regionu u rukama BH Muslimana koji je dalo Pretresno vijeće je jasan. Naletilić nije pokazao zašto nijedan razuman presuditelj o činjenicama ne bi mogao Jablanicu tako opisati, što je mogao učiniti upućujući, na primjer, na dokaze koji govore suprotno. Pored toga, Naletilić nije dokumentirao niti to na koji je način navodna greška Pretresnog vijeća u ovom činjeničnom nalazu mogla rezultirati nepravednim rješenjem.⁵⁶⁰

2. Dokazni predmet PP 928, Radošev dnevnik, kao dokaz vojnih djelovanja HVO-a u vezi sa zauzimanjem Jablanice

274. Naletilić dalje tvrdi da je, u paragrafu 30 Prvostepene presude, Pretresno vijeće pogriješilo oslonivši se na dokazni predmet PP 928, Radošev dnevnik, kao na dokaz vojnih djelovanja HVO-a u vezi sa zauzimanjem Jablanice. Naletilić obrazlaže da za utvrđenje Pretresnog vijeća da su zapovjednici u HVO-u procijenili da su im za zauzimanje Jablanice potrebna dva dana nema potvrde u Dnevniku, jer se na str. 65. Radoševog dnevnika ne može naći “vojna procjena” koju spominje Pretresno vijeće.⁵⁶¹

275. Naletilić takođe obrazlaže da je Pretresno vijeće pogriješilo time što je, na osnovu Radoševog dnevnika, utvrdilo da je postojala kompleksna vojna operacija koja se sastojala od nekoliko manjih operacija, a da nije pokazalo koje su to manje operacije bile ili gdje su one izvedene.⁵⁶² Naletilić osporava utvrđenje Pretresnog vijeća iz paragrafa 132 Prvostepene presude da se, “[a]ko se Radošev dnevnik čita u kontekstu, može /.../ zaključiti da se riječ ‘operacije’ odnosi na sve operacije [spomenute na str. 65 Radoševog dnevnika] koje su činile veću operaciju za zauzimanje Jablanice”. Naletilić obrazlaže da je Pretresno vijeće taj zaključak izvelo na pogrešan način jer “[a]utor tog dnevnika nigdje nije spomenuo da se formulacija ‘operacija’ [sic] odnosi na sve operacije u sklopu šire operacije sa ciljem zauzimanja Jablanice”.⁵⁶³

⁵⁵⁹ Naletilićev revidirani žalbeni podnesak, par. 149.

⁵⁶⁰ Drugostepena presuda u predmetu *Kordić i Čerkez*, par. 19.

⁵⁶¹ Naletilićev revidirani žalbeni podnesak, par. 150.

⁵⁶² Naletilićev revidirani žalbeni podnesak, par. 153.

⁵⁶³ Naletilićev revidirani žalbeni podnesak, par. 155. Osim toga, Naletilić ponovno iznosi svoje argumente da autor Radoševog dnevnika nije bio dostupan za unakrsno ispitivanje o domašaju njegovih vojnih saznanja, da se opisi mnogih događaja temelje na informacijama iz druge ruke i da se u njemu navodi velik broj netačnih činjenica “koje su direktno kontradiktorne drugim dokaznim predmetima, o čemu se govori na drugome mjestu u [Naletilićevom revidiranom žalbenom] podnesku”: Naletilićev revidirani žalbeni podnesak, par. 151-153. Ovi argumenti identični su argumentima

276. Žalbeno vijeće konstatira da Naletilićeva tvrdnja da se na stranici 65 Radoševog dnevnika ne spominje vremenska vojna procjena nije tačna. Na stranici 65 Radoševog dnevnika piše sljedeće: “Spremni su da se posao ‘odradi’ za dva dana, da sutra popijemo kavu na Jablanici”.⁵⁶⁴ Naletilić nije pokazao da je nerazuman način na koji je Pretresno vijeće protumačilo Radošev dnevnik, tj. da su “oni” “[m]nogi visoki dužnosnici, na čelu s Miljenkom Lasićem”, a da je “posao” vojna operacija o kojoj je ovdje riječ.⁵⁶⁵ Shodno tome, Žalbeno vijeće utvrđuje da Pretresno vijeće nije pogriješilo kada je zaključilo da su: “[z]apovjednici HVO-a [...] procijenili da im je za zauzimanje Jablanice potrebno dva dana”.⁵⁶⁶ Žalbeno vijeće takođe napominje da je Pretresno vijeće, na osnovu Radoševog dnevnika, utvrdilo da izraz “operacije” znači “sve operacije koje su činile veću operaciju za zauzimanje Jablanice”,⁵⁶⁷ koja je uključivala i napad na Soviće i Doljane,⁵⁶⁸ te da Naletilić nije pokazao da nijedan razuman presuditelj o činjenicama ne bi mogao donijeti takav zaključak. Sve što je učinio Naletilić jeste to da je nasuprot tumačenju Radoševog dnevnika koje je dalo Pretresno vijeće iznio svoje.

3. Napad na Soviće i Doljane kao dio veće ofanzive sa ciljem da se zauzme Jablanica

277. Naletilić tvrdi i to da je Pretresno vijeće pogriješilo kada je, u paragrafu 30 Prvostepene presude, utvrdilo da je napad HVO-a izveden 17. aprila 1993. bio dio veće ofanzive sa ciljem da se zauzme Jablanica, koja je počela 15. aprila 1993. godine.⁵⁶⁹ Naletilić pritom navodi da se Pretresno vijeće za ovo utvrđenje pozvalo na dokazni predmet PP 325,⁵⁷⁰ izvještaj jednog međunarodnog posmatrača, te obrazlaže da se u tom dokumentu spominje “prodiranje prema Jablanici,” što, po njegovom mišljenju, nije isto što i “zauzimanje” Jablanice.⁵⁷¹ Naprotiv, dalje argumentira Naletilić, cilj napada na Soviće i Doljane bio je da se “pojačaju i vrata borbene linije” izgubljene u ranijem sukobu u toj zoni.⁵⁷² Kao potkrepu tom svom argumentu, Naletilić navodi utvrđenje Pretresnog vijeća iz paragrafa 27 Prvostepene presude da je, u trenutku kad je započelo granatiranje sela

koje on iznosi u prilog svojoj 6. žalbenoj osnovi u vezi s dokaznim predmetom PP 928, te su već u cijelosti razmotreni u okviru razmatranja Naletilićeve 1. žalbene osnove.

⁵⁶⁴ DP PP 928, str. 65. Prema tome što tvrdi Naletilić, relevantan dio Radoševog dnevnika glasi: “[...] Gore je sve mobilno, aktivno i ‘veselo’. Spremni su da se posao ‘odradi’ za dva dana, da sutra popijemo kavu na Jablanici [...]”: Naletilićev revidirani žalbeni podnesak, par. 150.

⁵⁶⁵ Prvostepena presuda, par. 132, fusnota 380.

⁵⁶⁶ Prvostepena presuda, par. 30.

⁵⁶⁷ Prvostepena presuda, par. 132.

⁵⁶⁸ Prvostepena presuda, par. 30, fusnota 57 (gdje se, *inter alia*, upućuje na str. 84 iz DP PP 928 u kojem se nedvosmisleno spominju akcije u Sovićima i Doljanima: “Mislio sam da je veliki zločin što naši rade u Doljanima i Sovićima.”).

⁵⁶⁹ Naletilićev revidirani žalbeni podnesak, par. 154, 157.

⁵⁷⁰ Vidi Prvostepenu presudu, par. 30, fusnota 57.

⁵⁷¹ Naletilićev revidirani žalbeni podnesak, par. 154.

⁵⁷² Naletilićev revidirani žalbeni podnesak, par. 157.

Sovići, ujutro 17. aprila 1993., “na tom području već neko vrijeme vladala izuzetna napetost, da je s obje strane bilo provokacija i da su bile u stanju visoke pripravnosti”.

278. Žalbeno vijeće konstatira da Naletilić nije pokušao učiniti ništa drugo osim iznijeti svoje tumačenje nekih od dokaza (npr. dokaznog predmeta PP 325) na koje se prilikom donošenja svog utvrđenja o cilju napada na Soviće i Doljane izvedenog 17. aprila 1993. godine pozvalo Pretresno vijeće.⁵⁷³ Naletilić nije pokazao zašto bi, u svjetlu predočenih dokaza, zaključak Pretresnog vijeća - da je cilj predmetnog napada bilo zauzimanje Jablanice - bio nerazuman.⁵⁷⁴ Pored toga, Naletilić nije pokazao po čemu je utvrđenje Pretresnog vijeća da je u tom području prije napada na Soviće i Doljane izvedenog 17. aprila 1993. vladala krajnja napetost i da je bilo provokacija s obje sukobljene strane, kontradiktorno ili nedosljedno u odnosu na utvrđenje da je ovaj konkretan napad bio dio veće ofanzive HVO-a sa ciljem da se zauzme Jablanica, bez obzira na to da li je taj napad možda izveden i u nastojanju da se vrata borbene linije.

4. Naletilićeva uloga u operaciji u Sovićima i Doljanima

279. Najzad, Naletilić obrazlaže da je Pretresno vijeće, čak ako i jeste postojala operacija sa ciljem zauzimanja Jablanice i ako se smatra potvrđenim da je on bio komandant “Kažnjeničke bojne”, pogriješilo kada je utvrdilo da je on učestvovao u planiranju bilo kakve operacije sa ciljem zauzimanja Jablanice jer ne postoje nikakvi dokazi u prilog takvom nalazu.⁵⁷⁵ U svojoj Replici, Naletilić tvrdi i to da je Pretresno vijeće previdjelo ili na neprimjeren način zanemarilo iskaz svjedoka odbrane NR i Željka Glasnovića.⁵⁷⁶ Naletilić takođe obrazlaže da je Pretresno vijeće pogriješilo kada je utvrdilo da je on imao centralnu komandnu ulogu u operaciji u Sovićima i Doljanima, što jasno proizlazi i iz nalaza samog Pretresnog vijeća u paragrafu 84 Prvostepene presude, u kojem se kaže da su se profesionalne jedinice priključile zapovjedniku tog sektora

⁵⁷³ Pretresno vijeće se pozvalo na DP PP 325 (povjerljivo), “izvještaj jednog međunarodnog posmatrača od 21. aprila 1993., u kojem se navodi da je ofenziva HVO-a na Slatinu i Doljane imala za cilj *prodor ka Jablanici*”: Prvostepena presuda, fusnota 57 (naglasak dodat).

⁵⁷⁴ Za svoj nalaz u par. 30 Prvostepene presude, Pretresno vijeće se pozvalo na svjedoka Safeta Idrizovića, T. 16327 i DP PP 325 (povjerljivo) i DP PP 928. Na str. 84. u DP PP 928 stoji sljedeće: “Tuta i njegovi došli su najranije do sada. Odmah je sjeo i razrađivao plan. Kazao je da ovoga puta ide do kraja ali temeljito i sigurno. [...] Sve je izgledalo da će ovoga puta cilj biti postignut i da će se ići do Zlata i ulaziti u Jablanicu.”

⁵⁷⁵ Naletilićev revidirani žalbeni podnesak, par. 156.

⁵⁷⁶ Naletilićev revidirani žalbeni podnesak, par. 4. Žalbeno vijeće neće razmatrati Naletilićeve argumente u vezi s iskazima svjedoka NI, NL, NM, NO, NK, NT i NU jer su oni prvi put iznijeti tek u Naletilićevoj replici (*Tužilac protiv Mladena Naletilića zvanog “Tuta” i Vinka Martinovića zvanog “Štela”*, predmet br. IT-98-34-A, Replika Mladena Naletilića na odgovor Tužilaštva na Naletilićev žalbeni podnesak, 17. novembar 2003. (povjerljivo) (dalje u tekstu: Naletilićeva povjerljiva replika); *Tužilac protiv Mladena Naletilića zvanog “Tuta” i Vinka Martinovića zvanog “Štela”*, predmet br. IT-98-34-A, Replika Mladena Naletilića na odgovor Tužilaštva na Naletilićev žalbeni podnesak - Redigirano, 10. oktobar 2005. (dalje u tekstu: Naletilićeva replika)). Za razliku od svojih podnesaka u vezi sa svjedocima NR i Željkom Glasnovićem, u tim komentarima Naletilić nije direktno replicirao ni na jednu stavku iz tužiočevog odgovora na Naletilićev revidirani žalbeni podnesak, par. 4.

bojišnice i ostale pod izravnom komandom Glavnog stožera HVO-a, što znači da Naletilić nije mogao biti komandant operacija u Sovićima i Doljanima.⁵⁷⁷

280. U paragrafima 128 i 132 Prvostepene presude, Pretresno vijeće je izričito uputilo i pozvalo se na dokumentarne dokaze u prilog zaključku da je u cijelosti dokazano kako je Naletilić učestvovao u strateškom planiranju operacije u Sovićima i Doljanima kao dijela šire operacije sa ciljem zauzimanja Jablanice. Naletilić nije pokazao da je Pretresno vijeće učinilo grešku u utvrđivanju činjeničnog stanja time što se pozvalo na spomenute dokaze u prilog predmetnom utvrđenju. U paragrafu 132 i fusnoti 385 Prvostepene presude, Pretresno vijeće je razmotrilo iskaz svjedoka odbrane NR i Željka Glasnovića. Naletilić nije pokazao niti to da je Pretresno vijeće previdjelo ili neprimjereno zanemarilo njihove iskaze. Osim toga, Žalbeno vijeće odbacuje i Naletilićev argument da je profesionalna jedinica “Kažnjenička bojna” bila pod komandom područnog zapovjednika tog sektora bojišnice i pod izravnom komandom Glavnog stožera HVO-a, a ne upravo pod komandom njega samoga u svojstvu zapovjednika jedinice “Kažnjenička bojna”. Žalbeno vijeće konstatira da Naletilić ovu svoju tvrdnju nije potkrijepio i da nije pokazao u čemu je Pretresno vijeće postupilo nerazumno kada je, pozivajući se na dokaze koji su mu predloženi, utvrdilo da je on, u svojstvu zapovjednika profesionalne jedinice “Kažnjenička bojna”, u operaciji u Sovićima i Doljanima bio direktno potčinjen Glavnom stožeru HVO-a.⁵⁷⁸

5. Zaključak

281. Naletilićeva 13. žalbena osnova odbija se u cijelosti.

⁵⁷⁷ Naletilićev revidirani žalbeni podnesak, par. 156.

⁵⁷⁸ Prvostepena presuda, par. 132.

G. Isplanirani napad HVO-a na civilno stanovništvo Mostara muslimanske nacionalnosti
(14. i 20. žalbena osnova)

282. Naletilić u svojoj 14. žalbenoj osnovi tvrdi da je Pretresno vijeće pogriješilo kada je utvrdilo da je HVO 9. maja 1993. izveo isplanirani napad na Mostar,⁵⁷⁹ a u svojoj 20. žalbenoj osnovi da je Pretresno vijeće pogriješilo kada je utvrdilo da je meta HVO-a bilo civilno stanovništvo Mostara muslimanske nacionalnosti.⁵⁸⁰ U obje žalbene osnove Naletilić navodi da je zapravo ABiH napala HVO i da su djelovanja HVO-a bila samo odgovor na tu provokaciju. Taj argument je puka tvrdnja i on ne pokazuje da je Pretresno vijeće pogriješilo, tako da ga Žalbeno vijeće neće dalje razmatrati. Osim toga, Žalbeno vijeće ovdje neće razmatrati razne Naletilićeve argumente u vezi sa svjedokom Falkom Simangom jer su oni razmotreni na drugome mjestu.

283. U paragrafu 40 Prvostepene presude, Pretresno vijeće je utvrdilo sljedeće:

Jedna od meta bila je komanda ABiH u zgradi "Vranice", koja je bila i stambena u kojoj je stanovalo oko 200 civila. Oko podneva 10. maja 1993. u toj zgradi je izbio požar, nakon čega su se i civili i vojnici predali. Dvadeset do trideset vojnika ABiH se, prije nego što su izišli iz zgrade, presvuklo iz uniformi u civilnu odjeću. Nakon toga su okupljeni u dvorištu Ekonomske škole, koja se nalazi pokraj zgrade "Vranice". Obratio im se Juka Prazina, zapovjednik ATG-a "Kruško", kao i pukovnik Željko Bošnjak, koji je takođe bio pripadnik KB-a. Juka Prazina je naredio zarobljenicima da se razvrstaju u tri grupe: i) muškarci i žene BH Hrvati, kojima je bilo dozvoljeno da odu; ii) muškarci civili, žene, djeca i starci BH Muslimani, koji su prevezeni na stadion "Veleža"; i iii) vojnici ABiH koji su se predali, i koji su odvedeni u Duhanski institut u Mostaru.⁵⁸¹

284. U paragrafu 42 Prvostepene presude, Pretresno vijeće se uvjerilo i u sljedeće:

Dana 9. maja 1993. krenulo se s akcijom protiv civilnog BH muslimanskog stanovništva Mostara. Od otprilike 05:00 sati, naoružane jedinice HVO-a okružile su stambene zgrade i kuće te su iz njih izvele i okupile civile BH Muslimane. Iz nekih su zgrada, u kojima su živjeli i BH Muslimani i BH Hrvati, istjerani samo BH Muslimani. Žene, djeca, muškarci i stariji ljudi su istjerani iz svojih kuća. Svjedoci su te deložacije opisali na razne načine.⁵⁸²

285. Naletilić tvrdi da je u paragrafu 40 Prvostepene presude Pretresno vijeće utvrdilo da su glavni ciljevi napada HVO-a 9. maja 1993. u Mostaru bili sjedište Komande ABiH u zgradi "Vranica", u kojoj je stanovalo oko 200 civila, i Titov most.⁵⁸³ Kako tvrdi Naletilić, suprotno

⁵⁷⁹ Naletilićeva najava žalbe, str. 6; Naletilićev revidirani žalbeni podnesak, par. 158-159.

⁵⁸⁰ Naletilićeva najava žalbe, str. 7; Naletilićev revidirani žalbeni podnesak, par. 170-173.

⁵⁸¹ Prvostepena presuda, par. 40 (fusnote izostavljene).

⁵⁸² Prvostepena presuda, par. 42 (fusnote izostavljene).

⁵⁸³ Naletilićev revidirani žalbeni podnesak, par. 170 (gdje se upućuje na Prvostepenu presudu, par. 40).

citiranim utvrđenjima, u paragrafu 42 Prvostepene presude Pretresno vijeće je zaključilo da je napad bio usmjeren “protiv civilnog BH muslimanskog stanovništva Mostara”.⁵⁸⁴

286. Naletilić nije pokazao da su zaključci Pretresnog vijeća kontradiktorni. Pretresno vijeće nije utvrdilo da su sjedište komande ABiH u zgradi “Vranica” i Titov most bili jedini ili čak ni “glavni” ciljevi napada na Mostar 9. maja 1993. godine. Pretresno vijeće je izjavilo da je “[j]edna od meta bila /.../ /k/omanda ABiH u zgradi ‘Vranice’“. Vijeće je uzelo u obzir i okolnost da je posrijedi bila stambena zgrada u kojoj je stanovalo “oko 200 civila”.⁵⁸⁵ Pretresno vijeće takođe je utvrdilo da je Juka Prazina naredio da se zarobljenici razvrstaju u tri grupe: dok su muškarci i žene hrvatske nacionalnosti mogli slobodno da odu, muškarci, žene, djeca i starci muslimanske nacionalnosti odvezeni su na stadion “Veleža” u Mostaru.⁵⁸⁶

287. Shodno tome, Naletilićeva 14. i 20. žalbena osnova odbijaju se u cijelosti.

H. Potpisivanje naređenja (16. žalbena osnova)

288. U okviru ove žalbene osnove, Naletilić navodi da je Pretresno vijeće pogriješilo kada je utvrdilo da je on potpisivao bilo kakva naređenja.⁵⁸⁷ Među paragrafima Presude na koje upućuje, samo u dva se (paragrafi 91 i 169) uopće i spominju naređenja koja je izdavao Naletilić, a ni u jednom se od njih ne kaže da su bilo kakva naređenja bila “potpisana”. Paragraf 91 upućuje na iskaz svjedoka Ralfa Mrachacza,⁵⁸⁸ dok se u paragrafu 169 navode izvještaj iz zatvora i dopis načelnika Odjela kriminalističke vojne policije.⁵⁸⁹ Naletilić nije ni pokušao dokazati na koji je način Pretresno vijeće pogriješilo pozvavši se na navedene dokaze. Uslijed tog razloga, njegova 16. žalbena osnova odbacuje se u cijelosti.

⁵⁸⁴ Naletilićev revidirani žalbeni podnesak, par. 171 (gdje se upućuje na Prvostepenu presudu, par. 42).

⁵⁸⁵ Prvostepena presuda, par. 40.

⁵⁸⁶ Prvostepena presuda, par. 40.

⁵⁸⁷ Naletilićeva najava žalbe, str. 6. Naletilićev revidirani žalbeni podnesak, par. 161 (gdje se upućuje na Prvostepenu presudu, par. 86, 90, 91, 93, 94, 114, 169, i *ibid.*, na fusnote 223, 237).

⁵⁸⁸ Paragraf 91 Prvostepene presude upućuje na izjavu svjedoka Ralfa Mrachacza “o dvije zapovijedi koje je ‘Tuta’ izdao pred tim jedinicama, u vezi s vojnom disciplinom. Prema tim zapovijedima, pripadnici KB-a koji počine krivično djelo nad civilima biće kažnjeni, a stranci koji dezertiraju i prijedu na drugu stranu će biti ustrijeljeni”. Navidi se i okolnost da je isti svjedok “takođe izjavio da su u vojnim akcijama bili direktno podređeni Mladenu Naletiliću. U njegovoj odsutnosti naređenja su izdavali ‘Čikota’ i ‘Lija’”.

⁵⁸⁹ U paragrafu 169 Prvostepene presude navodi se sljedeće: “Prema izvještaju Središnjeg vojnog zatvora od 21. septembra 1993. koji je potpisao ravnatelj zatvora [u Ljubuškom] Stanko Božić 20. i 21. septembra 1993. puštena su 24 pritvorenika na temelju zapovijedi Mladena Naletilića, jer su mu bili potrebni zbog manjka ljudstva na liniji fronta.” U istom paragrafu upućuje se i na “pismo načelnika Odjela kriminalističke vojne policije - Središte Mostar” upućeno “predstojniku Odjela obrane Bruni Stojiću od 29. septembra 1993.”, u kojem se, *inter alia*, kaže da su “pritvorenici predani sedmicu dana ranije, zbog zapovijedi Mladena Naletilića i da su oni ‘svi [...], navodno otišli u akciju oslobađanja Raštana”.

I. Mučenje i hotimično nanošenje velikih patnji (17. žalbena osnova)

289. Naletilić u okviru svoje 17. žalbene osnove tvrdi da je Pretresno vijeće pogriješilo kad ga je na osnovu predočenih dokaza, po tačkama 9 i 10 Optužnice, proglasilo krivim za mučenje kao zločin protiv čovječnosti i kao tešku povredu Ženevskih konvencija iz 1949. po članovima 2(b) i 5(f) Statuta. On obrazlaže da nije bilo dovoljno dokaza za nalaz da je on odgovoran za mučenje jer se za potvrdu mučenja traži dokaz barem hotimičnog nanošenja velikih patnji.⁵⁹⁰ Naletilić ne osporava pravnu definiciju mučenja koju je dalo Pretresno vijeće⁵⁹¹ nego njegove zaključke da pojedine konkretne radnje zlostavljanja dosežu potreban nivo težine da bi se mogle smatrati hotimičnim nanošenjem velikih patnji.⁵⁹² Na pretresu u žalbenom postupku Naletilić je iznio tvrdnju da u vezi s predmetnim incidentima nije bilo dokaza da su dosegnuti bilo “stepen” bilo “trajanje” patnji.⁵⁹³

290. Žalbeno vijeće napominje da Naletilićev navod da je Pretresno vijeće pogriješilo kada mu je pripisalo odgovornost za mučenje podrazumijeva paragrafe 378 i 393 Prvostepene presude, u kojima se opisuju radnje na osnovu kojih mu je Pretresno vijeće pripisalo odgovornost za hotimično nanošenje velikih patnji i okrutno postupanje po članovima 2(c) i 3 Statuta, a ne za mučenje.⁵⁹⁴ Budući da Pretresno vijeće Naletiliću nije pripisalo odgovornost za mučenje na osnovu tih radnji, taj njegov argument je promašen ako je riječ o tim paragrafima. No uprkos tome, budući da Naletilić tvrdi da konkretne radnje zlostavljanja koje osporava nisu imale dovoljnu težinu da bi se mogle smatrati hotimičnim nanošenjem velikih patnji, Žalbeno vijeće će razmotriti da li je Pretresno vijeće pogriješilo kada mu je na osnovu tih radnji pripisalo odgovornost za hotimično nanošenje velikih patnji i okrutno postupanje. Naletilić izričito osporava zaključke Pretresnog vijeća da radnje opisane u paragrafima 367, 368, 378, 393 i 446 Prvostepene presude ostvaruju traženi stepen težine.

1. Zaključci u vezi sa mučenjem

⁵⁹⁰ Naletilićev revidirani žalbeni podnesak, par. 162.

⁵⁹¹ Naletilićev revidirani žalbeni podnesak, par. 163 (gdje se upućuje na Prvostepenu presudu, par. 367, 368, 378, 393, 446). Dana 2. septembra 2005., Naletilić je zatražio dozvolu za ulaganje preliminarnog podneska o mučenju koji bi mogao Žalbenom vijeću pomoći u razmatranju njegove 17. žalbene osnove. Žalbeno vijeće je 13. oktobra 2005. odbilo taj zahtjev na osnovu toga da se taj preliminarni podnesak ne odnosi na grešku navedenu u okviru 17. žalbene osnove iz Naletilićeve najave žalbe i njegovog Revidiranog žalbenog podneska niti navode o toj greški dopunjuje nego da se u njemu otvara posve nova žalbena osnova koja izlazi iz okvira Naletilićeve najave žalbe, te da ne postoji valjan razlog da se odobre izmjene i dopune potonje. Vidi *Tužilac protiv Mladena Naletilića zvanog “Tuta” i Vinka Martinovića zvanog “Štela”*, predmet br. IT-98-34-A, Odluka po zahtjevu Mladena Naletilića za odobrenje podnošenja preliminarnog podneska, 13. oktobar 2005. (dalje u tekstu: Odluka po Naletilićevom prijedlogu da se dozvoli preliminarni podnesak o mučenju), str. 2 *et seq.*

⁵⁹² Naletilićev revidirani žalbeni podnesak, par. 163.

⁵⁹³ Pretres u žalbenom postupku, T. 100-101.

⁵⁹⁴ Prvostepena presuda, par. 379, 394.

(a) Svjedoci TT, Fikret Begić i B na Ribnjaku u Doljanima

291. Pretresno vijeće se uvjerilo van razumne sumnje da se “teško zlostavljanje zatočenih Muslimana dogodilo 20. aprila 1993. godine na /R/ibnjaku u Doljanima i da je Mladen Naletilić u tom zlostavljanju sudjelovao kao izvršilac”.⁵⁹⁵

292. Što se tiče stepena zlostavljanja zatočenika na Ribnjaku u Doljanima, u paragrafu 367 Prvostepene presude Pretresno vijeće izričito navodi kako se “uvjerilo da je Mladen Naletilić počinio djelo mučenja nad [svjedocima] TT i Fikretom Begićem time što im je rekao da će biti strijeljani”.⁵⁹⁶ Pretresno vijeće je uzelo u obzir da se to dogodilo “u brutalnom kontekstu sveukupne situacije na /R/ibnjaku 20. aprila 1993. godine i da u tim konkretnim okolnostima svjedoci TT i Fikret Begić nisu mogli tu smrtnu kaznu ne shvatiti ozbiljno”.⁵⁹⁷ Nadalje, Pretresno vijeće je uzelo u obzir i izjavu svjedoka RR, da je “jedino intervencija druge osobe spriječila da svjedok TT i Fikret Begić budu pogubljeni na zahtjev Mladena Naletilića”.⁵⁹⁸ Pretresno vijeće se uvjerilo da je “djelo počinjeno s konkretnim ciljem kažnjavanja svjedoka TT i Fikreta Begića zbog toga što su izazvali smrt” Naletilićevih vojnika.⁵⁹⁹ Pretresno vijeće je shodno tome ocijenilo da nanošenje duševne patnje svjedocima TT i Fikretu Begiću “ima težinu koja se traži da bi djelo bilo kvalificirano kao mučenje u smislu člana 2(c) i 5(f) Statuta (tačke 9 i 10 Optužnice)”.⁶⁰⁰

293. Što se tiče jednog drugog incidenta na Ribnjaku u Doljanima 20. aprila 1993., Pretresno vijeće je u paragrafu 368 Prvostepene presude izričito izjavilo da se uvjerilo da je Naletilić izvršio djelo mučenja nad svjedokom B “tako što je svoj pištolj demonstrativno stavio na stol zahtijevajući od svjedoka B informacije pod prijetnjom smrću”.⁶⁰¹ Pretresno vijeće je uzelo u obzir kontekst okrutnih premlaćivanja koja su se vršila izvan šupe i ispitivanja uz sistematsku primjenu nasilja koja je u šupi vodio Naletilić. Pretresno vijeće je takođe uzelo u obzir da je “svjedok B u to vrijeme imao samo 16 godina i da je morao biti iznimno ranjiv i preplašen zbog premlaćivanja koja je pretrpio prije nego što je odveden na ispitivanje gdje su mu prijetili smrću”.⁶⁰² Pretresno vijeće se uvjerilo da su te duševne patnje bile dovoljno teške da bi se mogle smatrati krivičnim djelom

⁵⁹⁵ Prvostepena presuda, par. 353.

⁵⁹⁶ Prvostepena presuda, par. 367.

⁵⁹⁷ Prvostepena presuda, par. 367.

⁵⁹⁸ Prvostepena presuda, par. 367.

⁵⁹⁹ Prvostepena presuda, par. 367.

⁶⁰⁰ Prvostepena presuda, par. 367.

⁶⁰¹ Prvostepena presuda, par. 368.

⁶⁰² Prvostepena presuda, par. 368.

mučenja i da su bile nanijete sa ciljem da se od svjedoka B dobiju informacije, te je na osnovu toga utvrdilo da su ostvarena obilježja bića krivičnog djela mučenja iz članova 2(c) i 5(f) Statuta.⁶⁰³

(b) Svjedok FF na Heliodromu

294. Pretresno vijeće se uvjerilo da je dokazano van razumne sumnje da je Naletilić svjedoka FF podvrgnuo mučenju dok je ovaj bio zatočen u zatvoru na Heliodromu.⁶⁰⁴ Pretresno vijeće je u paragrafu 446 utvrdilo da su svjedoka FF, nekoliko dana nakon što su ga početkom juna 1993. doveli na Heliodrom, odveli u prostoriju u kojoj su ga dočekali Naletilić, Josip Marčinko i Samir Bošnjak.⁶⁰⁵ Naletilić je počeo ispitivati svjedoka FF, a kad je svjedok FF odgovorio da ne zna ništa o tome gdje su mu otac i ostali članovi porodice, Samir Bošnjak ga je počeo udarati.⁶⁰⁶ U nastavku je Pretresno vijeće utvrdilo sljedeće:

Zadao mu je tri udarca u stomak, nakon čega je Mladen Naletilić naredio Bošnjaku da prestane. Nakon otprilike 20 minuta ispitivanja, Mladen Naletilić je odjednom svjedoku FF izrazio saučešće, rekavši mu da su mu tog jutra strijeljali oca. Svjedok FF je bio toliko potresen da se skoro onesvijestio. Prije nego što su svjedoka FF odveli u samicu, Mladen Naletilić se nagnuo preko stola i pitao ga da li mu gori u stomaku. Svjedoka FF su stavili u samicu na oko sat vremena te se veoma plašio jer nije znao što će dalje biti s njim, a i zato što su prošli neki stražari i zaprijetili mu da će se naveče vratiti da ga premlate.⁶⁰⁷

295. Pretresno vijeće je utvrdilo da je Naletilić svjedoku FF nanio velike patnje i duševnu bol, sa ciljem “dobivanja informacija o njegovom ocu i da bi ga kaznio zato što je sin tog uglednog političara”.⁶⁰⁸ Pretresno vijeće se uvjerilo da je Naletilić “dopustio da Samir Bošnjak fizički zlostavlja svjedoka FF nakon što ovaj nije odgovorio na njegova pitanja, a svjedoku je nanio tešku duševnu patnju time što ga je lažno obavijestio da su mu tog jutra ubili oca”.⁶⁰⁹ Pretresno vijeće je utvrdilo da su ti Naletilićevi postupci dovoljno teški da bi se mogli smatrati mučenjem.⁶¹⁰

2. Zaključci u vezi s hotimičnim nanošenjem velikih patnji i okrutnim postupanjem

(a) Svjedok AA

296. Što se tiče incidenta u vezi sa svjedokom AA, Pretresno vijeće je utvrdilo da “iz dokaza koje su iznijeli svjedoci odbrane ne proizlazi nikakva razumna sumnja u to da li se incident dogodio kao

⁶⁰³ Prvostepena presuda, par. 368.

⁶⁰⁴ Prvostepena presuda, par. 445.

⁶⁰⁵ Prvostepena presuda, par. 446.

⁶⁰⁶ Prvostepena presuda, par. 446.

⁶⁰⁷ Prvostepena presuda, par. 446 (fusnote izostavljene).

⁶⁰⁸ Prvostepena presuda, par. 447.

⁶⁰⁹ Prvostepena presuda, par. 447.

⁶¹⁰ Prvostepena presuda, par. 447.

što se navodi u Optužnici”.⁶¹¹ U paragrafu 378 Prvostepene presude, Pretresno vijeće je izjavilo da se uvjerilo da je Naletilić zlostavljao svjedoka AA u zgradi Ministarstva odbrane.⁶¹²

Mladen Naletilić je prišao svjedoku AA i počeo ga udarati motorolom po lijevoj strani čela, psujući mu majku “balijsku”. Nakon što mu je svjedok AA rekao da je njegova majka katolkinja, Mladen Naletilić ga je još nekoliko puta udario motorolom. Mladen Naletilić je zatim svjedoku AA antenom motorole na čelu ucrtao križ i rekao da ga osuđuje na smrt da posluži kao primjer drugima.⁶¹³

Pretresno vijeće je zaključilo da, “[i]ako povrede koje su posljedica tjelesnog i duševnog zlostavljanja svjedoka AA od strane Mladena Naletilića možda ne dosežu prag težine potreban da ih se okvalificira kao zločin mučenja iz članova 2(b) i 5(f) Statuta, prijetnja smrću je već dovoljno teška da bi se mogla okvalificirati kao krivično djelo okrutnog postupanja i hotimičnog nanošenja teške patnje iz članova 2(c) i 3 Statuta”.⁶¹⁴ Pretresno vijeće je utvrdilo da taj postupak ima to veću težinu jer je počinjen u prisustvu većeg broja osoba potčinjenih Naletiliću. Vijeće je utvrdilo da Naletilić snosi individualnu krivičnu odgovornost za ta krivična djela u svojstvu počinioca.⁶¹⁵

(b) Grupa zarobljenika odvedenih iz zgrade “Vranica” u Duhanski institut u Mostaru

297. U paragrafu 393 Prvostepene presude, Pretresno vijeće se uvjerilo da su svjedoka AA, nakon što ga je prestao udarati Naletilić,⁶¹⁶ u njegovom prisustvu počeli tući i “Juka, Dujmović, Slezak i drugi dok se nije srušio”.⁶¹⁷ Nadalje, Pretresno vijeće je utvrdilo da je izbio kaos kada je vojnik Mišić počeo pucati. Pretresno vijeće je konstatiralo:

Zlostavljanje od strane vojnika započelo je tek nakon što je Mladen Naletilić jednu drugu osobu udario motorolom po licu. Svjedok E je posvjedočio da bi se okomili na onog pripadnika ABiH kojeg bi Mladen Naletilić udario ili ga na neki drugi način obilježio.⁶¹⁸

Pretresno vijeće je utvrdilo da je Naletilić “bio prisutan kada su vojnici KB-a pod njegovim zapovjedništvom, među njima i Juka Prazina, zlostavljali grupu zatvorenika odvedenih iz zgrade “Vranice” u Duhanski institut u Mostaru tako što su ih psovali, u njih pucali i nekolicinu premlatili”.⁶¹⁹ Pored toga, Pretresno vijeće je utvrdilo sljedeće:

Nasumično premlaćivanje i pucanje na zatvorenike stvaralo je atmosferu straha koja je za posljedicu imala teške tjelesne i duševne patnje zatvorenika. Prema tome, zlostavljanje koje su

⁶¹¹ Prvostepena presuda, par. 376. Incident o kojem je riječ jeste incident iz paragrafa 48 Optužnice, gdje se svjedok AA navodi kao “svjedok ‘M’”.

⁶¹² Prvostepena presuda, par. 377-378.

⁶¹³ Prvostepena presuda, par. 378.

⁶¹⁴ Prvostepena presuda, par. 379.

⁶¹⁵ Prvostepena presuda, par. 379.

⁶¹⁶ Ovaj incident tereti se u par. 48 Optužnice.

⁶¹⁷ Prvostepena presuda, par. 393.

⁶¹⁸ Prvostepena presuda, par. 393 (fusnote izostavljene).

⁶¹⁹ Prvostepena presuda, par. 394.

počinili vojnici pod zapovjedništvom Mladena Naletilića bilo je dovoljno teškog oblika da se može okvalificirati kao krivično djelo iz Statuta. Vijeće je uvjereni da je Mladen Naletilić imao stvarnu mogućnost da ta krivična djela spriječi, ali je hotimično izabrao da to ne učini, dapače, on je primjerom pokazao kako zatvorenike treba zlostavljati.⁶²⁰

298. Shodno tome, Pretresno vijeće je utvrdilo da Naletilić snosi komandnu odgovornost za hotimično nanošenje velikih patnji i okrutno postupanje na osnovu članova 2(c) i 3 Statuta (tačke 11 i 12).⁶²¹

3. Diskusija

299. Kako je iznijeto u Drugostepenoj presudi u predmetu *Kunarac i drugi*, krivično djelo mučenja ostvaruje se “djelo/m/ ili propust/om/ kojim se uzrokuje ‘teška tjelesna ili duševna bol ili patnja’, no ne postoje specifičniji uslovi koji bi omogućili iscrpnu klasifikaciju i nabrojanje svih djela koja bi se mogla svrstati u tu kategoriju. Postojeća praksa nije u apsolutnom smislu odredila stepen patnje koji bi bio uslov da se neko djelo klasifikuje kao mučenje”.⁶²² Dakle, iako patnja nanijeta putem pojedinih radnji može biti tako očigledna da te radnje same za sebe dosežu nivo krivičnog djela mučenja, svaka optužba za mučenje u pravilu se mora razmatrati u kontekstu konkretnog predmeta jer se samo tako, s obzirom na izvršene radnje i njihov kontekst, može utvrditi da li je bila nanijeta teška fizička ili duševna bol, odnosno patnja. Slično tome, i za krivično djelo hotimičnog nanošenja velikih patnji nužna je analiza okolnosti konkretnog predmeta.

300. Žalbeno vijeće se uvjerilo da je analiza Pretresnog vijeća u ovom predmetu provedena na primjeren način. Žalbeno vijeće naročito podržava stav da postupak da se zarobljenicima kaže da će biti pogubljeni, “u brutalnom kontekstu” koji takvu izjavu čini vjerodostojnom, može dosegnuti nivo hotimičnog nanošenja velikih patnji. Osim toga, teškim fizičkim zlostavljanjem za vrijeme ispitivanja kakvom su bili podvrgnuti svjedoci B, FF i AA, takođe se u pravilu može smatrati ostvarenim krivično djelo hotimičnog nanošenja velikih patnji, pogotovo u kombinaciji s postupcima koji imaju cilj psihičkog zlostavljanja, kao što su lažno saopćenje zarobljeniku da mu je otac ubijen ili pucanje po zarobljenicima kako bi se stvorila atmosfera straha. Žalbeno vijeće odbija i Naletilićevu tvrdnju da su ti incidenti bili nedovoljno dugog “trajanja” da bi se u pravnom smislu mogao smatrati ostvarenim traženi prag. Naletilić svoju tvrdnju ne dokumentira nikakvom činjeničnom potkrepom, a pored toga, iako trajanje nanošenja patnje može biti relevantno za utvrđivanje da li je zaista posrijedi mučenje ili hotimično nanošenje velikih patnji, u definiciji bilo

⁶²⁰ Prvostepena presuda, par. 394.

⁶²¹ Prvostepena presuda, par. 394.

⁶²² Drugostepena presuda u predmetu *Kunarac i dr.*, par. 149.

jednog bilo drugog krivičnog djela nije propisano odredio trajanje.⁶²³ Ukratko, Naletilić nije pokazao da je Pretresno vijeće pogriješilo okarakteriziravši sve postupake o kojima je ovdje riječ kao hotimično nanošenje velikih patnji. On nije iznio nikakve druge osnove po kojima osporava zaključak Pretresnog vijeća da neke (iako ne sve) ove radnje predstavljaju mučenje. Dakle, Naletilićeva 17. žalbena osnova u cijelosti se odbija.

J. Mens rea u vezi sa djelovanjem ATG-jedinica u Ljubuškom i Mostaru (21. žalbena osnova)

301. U okviru ove žalbene osnove Naletilić u prvom redu navodi da je Pretresno vijeće pogriješilo kada je utvrdilo da je on posjedovao traženu *mens rea* u vezi s navedenim djelovanjem ATG-jedinica u Ljubuškom i Mostaru, te traži da se osuđujuće presude po tim stavkama ponište. U tom okviru on posebno upućuje na paragrafe 116, 428 i 432 Prvostepene presude.⁶²⁴ Naletilić također tvrdi da je Pretresno vijeće pogriješilo kada je zaključilo: (1) da nije spriječio ni kaznio,⁶²⁵ (2) da su postojali dovoljni dokazi za utvrđenje da su neki od direktnih izvršilaca bile osobe potčinjene Naletiliću u periodu inkriminiranih događaja (maj 1993.),⁶²⁶ i (3) da je iskaz svjedoka FF pouzdan dokaz.⁶²⁷

1. Argumenti u vezi s Naletilićevom mens rea

302. Žalbeno vijeće prvo će razmotriti Naletilićevu argumentaciju u vezi s osporavanjem utvrđenja Pretresnog vijeća da je on posjedovao *mens rea* (tj. da je znao ili da je bilo razloga da zna) koja je uslov da bi mu na osnovu člana 7(3) Statuta mogla biti utvrđena odgovornost za zlostavljanje zarobljenika koje su u zatvoru u Ljubuškom izvršile ATG-jedinice. Naletilić se pritom poziva na paragraf 428 Prvostepene presude, koji glasi:

Pretresno vijeće konstatira da je dokazano van razumne sumnje da su pripadnici KB-a i ATG-a "Vinko Škrobo" pod zapovjedništvom Mladena Naletilića i Vinka Martinovića, i to Romeo Blažević, Ernest Takač, Robo i Ivan Hrkač, Čikotin brat, sudjelovali u tim teškim premlaćivanjima bespomoćnih zatvorenika. Vijeće napominje da se ime Ivice Kraljevića pojavljuje na dokaznom predmetu PP 704, dakle na platnom spisku KB-a iz novembra 1993. godine. Vijeće se uvjerilo da je bilo razloga da Mladen Naletilić zna da njegovi podređeni počinjaju krivična djela, nakon što je i sam vidio kako su vojnici KB-a, a pogotovo Robo, teško zlostavljali neke zatvorenike, kao npr. svjedoka Y, i to već u autobusu na putu prema zatvoru u Ljubuškom. Svjedočenja pokazuju da je Mladen Naletilić tom prilikom svojim vojnicima samo rekao da prekinu i da se vrata u autobus. Vijeće zaključuje da je propust Mladena Naletilića da svoje vojnike kazni za zlostavljanje svjedoka Y kod Sovića zapravo sugerirao da je njihovo ponašanje prihvatljivo. Nakon tog incidenta Mladen Naletilić je znao da njegovi vojnici brutalno zlostavljaju zatvorenike. Bilo je

⁶²³ Vidi npr. Konvenciju protiv mučenja i drugih okrutnih, nečovječnih ili ponižavajućih postupaka ili kazni, član I(1).

⁶²⁴ Naletilićeva najava žalbe, str. 7.

⁶²⁵ Naletilićev revidirani žalbeni podnesak, par. 179.

⁶²⁶ Naletilićev revidirani žalbeni podnesak, par. 178, 182, 185, 186, 189.

⁶²⁷ Naletilićev revidirani žalbeni podnesak, par. 190.

razloga da zna da postoji veliki rizik da će njegovi vojnici odlaziti u zatvor u Ljubuškom kako bi se nastavili osvećivati neprijateljskim vojnicima zlostavljajući zatvorenike. Iskazi nekoliko svjedoka o tome kako se upravnik zatvora žalio da ne može spriječiti vojnike KB-a da ulaze u zatvor i zlostavljaju zatvorenike mnogo govore. Mladen Naletilić snosi zapovjednu odgovornost u smislu člana 7(3) Statuta (tačke 11 i 12 Optužnice). [...].

303. Naletilić obrazlaže da je “vrijeme počinjenja konkretnih krivičnih djela ključno [za dokazivanje *mens rea*] jer dokazi o tome pokazuju da on nije imao komandnu nadležnost nad Ernestom Takačem i/ili Ivanom Hrkačem tokom perioda obuhvaćenih navodima iz [prvostepene] Presude”.⁶²⁸ Kao argument navodi i to da dokaz o tome kako je on u jednoj prilici vidio da jedan vojnik zlostavlja vojnika ABiH nije dovoljan da bi se utvrdila njegova krivična odgovornost po članu 7(3) Statuta, naročito ne s obzirom na činjenicu da je Pretresno vijeće utvrdilo da je on zapravo prekinuo to zlostavljanje.⁶²⁹ Naletilić dalje obrazlaže (1) da nije bilo dokaza o tome da je on prisustvovao događajima u Ljubuškom u maju 1993. ili da je na njih bio upozoren ili informiran o njima,⁶³⁰ te (2) da Pretresno vijeće nije uzelo u obzir razdaljinu između zatvora u Ljubuškom i njegove kuće.⁶³¹

304. Tužilac odgovara da se Pretresno vijeće, u paragrafu 428 Prvostepene presude, pozvalo na činjenicu da je Naletilić lično vidio kako njegovi potčinjeni, konkretno “Robo”, žestoko zlostavljaju neke zarobljenike. Pretresno vijeće se ponovno osvrnulo na incident sa svjedokom Y kojega su tukli kad je autobus kojim su ga vozili u zatvor u Ljubuškom zaglibio u blatu: Naletilić je prekinuo premlaćivanje i svojim vojnicima rekao da nastave put. Kada je svjedok Y stigao u Ljubuški, ponovno su ga tukli svi vojnici, uključujući i “Robu”.⁶³² Tužilac podsjeća na utvrđenje Pretresnog vijeća kako već i taj incident pokazuje da je Naletilić znao da njegovi potčinjeni tuku zarobljenike, tako da mu jeste bila poznata činjenica da postoji mogućnost da će slična krivična djela njegovi potčinjeni vršiti i u zatvoru u Ljubuškom. Iako je taj incident sa svjedokom Y u autobusu možda “dvosmislen ili ambivalentan”, tužilac dodaje da je Naletilić 20. aprila 1993. “dao primjer svojim ljudima koji je nastavio da važi tokom cijelog sukoba, time što je na Ribnjaku lično tukao zarobljenike, te bio prisutan i gledao kako njegovi ljudi tuku zarobljenike na Ribnjaku”.⁶³³

⁶²⁸ Naletilićev revidirani žalbeni podnesak, par. 177.

⁶²⁹ Naletilićev revidirani žalbeni podnesak, par. 179.

⁶³⁰ Naletilićev revidirani žalbeni podnesak, par. 180, 192, 194.

⁶³¹ Naletilićev revidirani žalbeni podnesak, par. 193. Naletilićevi dodatni argumenti u pogledu navoda Optužnice u vezi s *mens rea* razmotreni su na drugome mjestu u ovoj Presudi.

⁶³² Tužiočev odgovor na Naletilićev revidirani žalbeni podnesak, par. 2.42, fusnota 74 (gdje se upućuje na Prvostepenu presudu, par. 351).

⁶³³ Pretres u žalbenom postupku, T. 130. Tužilac navodi da se to dogodilo 20. aprila 1993., “upravo sutradan” nakon premlaćivanja svjedoka Y u autobusu. Suprotno njegovoj tvrdnji, međutim, Pretresno vijeće je utvrdilo da je prijevoz svjedoka Y iz Sovića u Doljane prilikom kojeg je svjedok premlaćen izvršen 18. aprila 1993.: Prvostepena presuda, par. 350.

305. Utvrđenje Pretresnog vijeća da je bilo razloga da Naletilić zna da njegovi potčinjeni zlostavljaju zarobljenike u zatvoru u Ljubuškom zasniiva se prvenstveno na činjenici da je Naletilić bio prisutan kada su vojnici “Kažnjeničke bojne”, a naročito “Robo”, žestoko zlostavljali svjedoka Y kada je autobus kojim su svjedoka Y i druge zarobljenike vozili u zatvor u Ljubuškom zaglibio u blatu. Žalbeno vijeće je mišljenja da nijedan razuman presuditelj o činjenicama ne bi mogao, na osnovu samo tog incidenta, van razumne sumnje utvrditi da je bilo razloga da Naletilić zna da će njegovi potčinjeni takva krivična djela počinuti i u zatvoru u Ljubuškom. U obrazloženju Pretresnog vijeća nedostaje niz činjeničnih zaključaka bitnih za utvrđenje odgovornosti. Pretresno vijeće nije utvrdilo da je Naletilić znao da će se njegovi potčinjeni vratiti u zatvor u Ljubuškom kako bi ondje zlostavljali zarobljenike. Kako je napomenulo i samo Pretresno vijeće, dokazi pokazuju da je Naletilić, u konkretnoj prilici kada je prisustvovao zlostavljanju svjedoka Y na putu za Ljubuški, svojim vojnicima rekao da prekinu premlaćivanje i nastave put. Iako je Vijeće zaključilo da su iskazi više svjedoka o pritužbi upravnika zatvora u Ljubuškom da ne može spriječiti vojnike “Kažnjeničke bojne” da ulaze u zatvor i zlostavljaju zatvorenike indikativni u tom smislu, Pretresno vijeće nije donijelo zaključak da je Naletilić znao za tu pritužbu. Tužilac navodi i neke druge zaključke Pretresnog vijeća⁶³⁴ kako bi pokazao da je Naletilić znao za prilike u kojima su njegovi potčinjeni zlostavljali zarobljenike, te da je i on sâm tukao svjedoka AA, 10. maja 1993. u Mostaru. Te okolnosti su irelevantne u pogledu ovdje spornog pitanja jer se ne odnose na zatvor u Ljubuškom i kasnijeg su datuma.

306. Ta greška Pretresnog vijeća rezultirala je nepravednim rješenjem jer, bez dokaza Naletilićeve *mens rea* s obzirom na zatvor u Ljubuškom, Naletiliću se nije mogla pripisati odgovornost po članu 7(3) Statuta za krivična djela okrutnog postupanja i hotimičnog nanošenja velikih patnji počinjena nad zarobljenicima u zatvoru u Ljubuškom, kao ni za krivično djelo progona putem tih radnji kao djelā u osnovi. Stoga se, u dijelu u kojem se oni odnose na incidente zlostavljanja zarobljenika u zatvoru u Ljubuškom, poništavaju zaključci da je Naletilić odgovoran za okrutno postupanje kao kršenje zakona i običaja ratovanja, za hotimično nanošenje velikih patnji kao tešku povredu Ženevskih konvencija iz 1949., te za progone kao zločin protiv čovječnosti, na osnovu članova 2(c), 3, 5 i 7(3) Statuta.⁶³⁵ Eventualan uticaj tog poništenja na Naletilićevu kaznu biće razmotren u dijelu koji se bavi žalbama na kaznu.

307. Shodno ovom zaključku Žalbenog vijeća, nema potrebe da se razmatra uticaj na Prvostepenu presudu dodatnih dokaza uvrštenih u žalbenom postupku koji pokazuju da Ivica

⁶³⁴ Tužiočev odgovor na Naletilićev revidirani žalbeni podnesak, par. 2.43, fusnota 75.

⁶³⁵ Prvostepena presuda, par. 453, 682.

Kraljević, upravnik zatvora u Ljubuškom, nije osoba navedena pod imenom Ivica Kraljević u spisku pripadnika “Kažnjeničke bojne” u dokaznom predmetu PP 704, što je okolnost koja bi mogla biti dokazom da je utvrđenje Naletilićeve odgovornosti na osnovu člana 7(3) Statuta za mučenje svjedoka Z u zatvoru u Ljubuškom neutemeljeno.⁶³⁶

308. Žalbeno vijeće će sada razmotriti Naletilićeve argumente u prilog navodu da je Pretresno vijeće pogriješilo kada je utvrdilo da je on posjedovao *mens rea* potrebnu za utvrđenje komandne odgovornosti u vezi sa zlostavljanjem zarobljenika u Mostaru, konkretno, na Heliodromu.⁶³⁷ Naletilić obrazlaže da Pretresnom vijeću nisu bili predloženi nikakvi dokazi na osnovu kojih bi se moglo zaključiti da je on znao da njegovi vojnici zlostavljaju zarobljenike na Heliodromu.⁶³⁸ Tužilac sa svoje strane navodi da je Pretresno vijeće utvrdilo da je Naletilić dolazio u taj zatvor, da je zabunom jednom čak ušao u zatvoreničke prostorije, da je lično obišao svjedoka Y na Heliodromu kada je ta žrtva već bila u lošem fizičkom stanju uslijed svakodnevnog premlaćivanja kojem je bila podvrgnuta tokom 47 dana zatočeništva u zatvoru u Ljubuškom, da je svjedoku Y rekao da i nije tako loše prošao u odnosu na to što je učinio, te da su svjedoka Y ponovno teško pretukli pet minuta nakon Naletilićevog odlaska. Pretresno vijeće je utvrdilo i to da je Naletilić u zatvoru došao u dodir sa još jednom žrtvom: svjedokom UU, koji je posvjedočio da je Naletilić bio u položaju da vidi kako njega zlostavljaju,⁶³⁹ te da nije intervenirao kada je Juka Prazina nahuškao svog psa na jednog drugog bespomoćnog zatvorenika.⁶⁴⁰

309. Naletilić samo iznosi tvrdnju da Pretresnom vijeću nisu bili predloženi nikakvi dokazi koji bi omogućivali zaključak da je on znao da njegovi vojnici zlostavljaju zatvorenike na Heliodromu. Naletilić nije dokazao da nijedno razumno sudsko vijeće, na osnovu dokaza na koje se Pretresno vijeće pozvalo u paragrafima od 432 do 435 Prvostepene presude, ne bi moglo van razumne sumnje utvrditi da je on posjedovao *mens rea* potrebnu za utvrđenje njegove komandne odgovornosti u vezi sa zlostavljanjem koje su izvršili pojedinci za koje je Pretresno vijeće utvrdilo da su bili njemu potčinjeni.⁶⁴¹

⁶³⁶ Povjerljiva odluka po tužiočevim prijedlozima za izvođenje dodatnih dokaza i određivanje zaštitnih mjera, str. 4; Tužiočev prijedlog na osnovu pravila 115 (povjerljivo).

⁶³⁷ Prvostepena presuda, par. 436.

⁶³⁸ Naletilićev revidirani žalbeni podnesak, par. 188, 189.

⁶³⁹ Tužiočev odgovor na Naletilićev revidirani žalbeni podnesak, par. 2.46 (gdje se upućuje na Prvostepenu presudu, par. 433).

⁶⁴⁰ Tužiočev odgovor na Naletilićev revidirani žalbeni podnesak, par. 2.46 (gdje se upućuje na Prvostepenu presudu, par. 434).

⁶⁴¹ Pretresno vijeće upućuje na iskaze svjedoka Salka Osmića, Y i UU.

2. Argumenti u vezi sa zaključkom da Naletilić nije spriječio ni kaznio

310. Žalbeno vijeće sada će razmotriti navod o grešci u pogledu zaključka Pretresnog vijeća da Naletilić nije spriječio niti kaznio za sporno zlostavljanje. Naletilić obrazlaže, prvo, da nije bilo dokaza na osnovu kojih bi se mogao donijeti takav zaključak, te da je Pretresno vijeće u paragrafu 352 Prvostepene presude napomenulo da je on jednom vojniku naložio da prestane zlostavljati vojnika ABiH; drugo, da čuvari i upravnik zatvora u Ljubuškom nisu mogli spriječiti pripadnike “Kažnjeničke bojne” i druge vojnike HVO-a da ulaze u zatvor;⁶⁴² i treće, da je zatvor u Ljubuškom bio pod kontrolom vojne policije.⁶⁴³

311. S obzirom na zaključak Žalbenog vijeća da se Naletiliću nije mogla utvrditi odgovornost na osnovu člana 7(3) Statuta za krivična djela okrutnog postupanja i hotimičnog nanošenja velikih patnji počinjena nad zarobljenicima u zatvoru u Ljubuškom, kao ni za krivično djelo progona putem tih radnji kao djelā u osnovi, Žalbeno vijeće smatra nepotrebnim da razmatra Naletilićeve argumente s tim u vezi.

3. Argumenti u vezi sa zaključkom o direktnim izvršiocima i svjedoku FF

312. Naletilić navodi da je Pretresno vijeće pogriješilo kada je zaključilo da je predočeno dovoljno dokaza na osnovu kojih se može utvrditi da su neki od direktnih izvršilaca bili Naletilićevi potčinjeni u periodu inkriminiranih događaja (maj 1993.), kao i kada je utvrdilo da je iskaz svjedoka FF pouzdan dokaz.⁶⁴⁴ Žalbeno vijeće konstatira da, iako je postojanje odnosa subordinacije između zapovjednika ili nadređene osobe i izvršilaca jedan od tri uslova za utvrđenje odgovornosti na osnovu člana 7(3) Statuta, taj uslov ne stoji ni u kakvom odnosu s uslovom postojanja *mens rea*. Shodno tome, trebalo je da Naletilić zatraži dozvolu na osnovu pravila 108 za izmjenu 21. žalbene osnove u svojoj Najavi žalbe kako bi je mogao nadopuniti argumentima o ovom pitanju. Žalbeno vijeće napominje da Naletilić to nije učinio. Nadalje, tužilac je imao izričiti prigovor protiv tih argumenata iznijetih u Naletilićevom revidiranom žalbenom podnesku i nije na njih iscrpno odgovorio.⁶⁴⁵ Shodno tome, Žalbeno vijeće odbacuje Naletilićeve navode kojima on osporava zaključke Pretresnog vijeća da su neki od direktnih izvršilaca bili njegovi potčinjeni periodu inkriminiranih događaja u maju 1993., te ih neće razmatrati jer bi se time tužiocu nepravilno nanijela šteta.

⁶⁴² Naletilićev revidirani žalbeni podnesak, par. 179.

⁶⁴³ Naletilićev revidirani žalbeni podnesak, par. 190.

⁶⁴⁴ Naletilićev revidirani žalbeni podnesak, par. 178, 182, 185, 186, 189-190.

⁶⁴⁵ Tužiočev odgovor na Naletilićev revidirani žalbeni podnesak, par. 2.38.

313. Isto važi i za Naletilićev argument po istoj žalbenoj osnovi, da je Pretresno vijeće pogriješilo pozvavši se na iskaz svjedoka FF kao na vjerodostojan dokaz i to zato što je taj svjedok lagao pod zakletvom,⁶⁴⁶ tako da Žalbeno vijeće uslijed toga odbacuje Naletilićeve argumente u vezi s predmetnim pitanjem i ne namjerava ih razmatrati. Pored toga, Žalbeno vijeće napominje da se Pretresno vijeće na iskaz svjedoka FF pozvalo za utvrđenje da Naletilić snosi individualnu odgovornost za mučenje svjedoka FF.⁶⁴⁷ Dakle, Naletilićev argument u vezi sa svjedočenjem svjedoka FF irelevantan je za zaključke Pretresnog vijeća o Naletilićevoj *mens rea* u vezi sa zlostavljanjem zarobljenika na Heliodromu od strane njemu podređenih osoba.

4. Zaključak

314. Naletilićeva 21. žalbena osnova djelimično se usvaja, a u dijelu u kojem se odnose na incidente zlostavljanja zarobljenika u zatvoru u Ljubuškom, poništavaju se utvrđenja Naletilićeve odgovornosti za okrutno postupanje kao kršenje zakona i običaja ratovanja, za hotimično nanošenje velikih patnji kao tešku povredu Ženevskih konvencija iz 1949., te za progone kao zločin protiv čovječnosti na osnovu članova 2(c), 3, 5 i 7(3) Statuta.⁶⁴⁸

K. Odnos između Ernesta Takača i Naletilića u maju 1993. (22. žalbena osnova)

315. U okviru ove žalbene osnove Naletilić navodi da je Pretresno vijeće pogriješilo kada je utvrdilo da je Ernest Takač u maju 1993. bio njemu potčinjen.⁶⁴⁹ Pretresno vijeće se pozvalo na iskaze više svjedoka i na više dokaznih predmeta za utvrđenje da je Naletilić bio najviši zapovjednik “Kažnjeničke bojne” i njoj priključenih ATG-jedinica tokom 1993. i 1994. godine.⁶⁵⁰ Pored toga, Pretresno vijeće se uvjerilo da je ATG “Vinko Škrobo” bila u sastavu “Kažnjeničke bojne”.⁶⁵¹ Na osnovu više iskaza svjedoka i dokaznih predmeta, Pretresno vijeće je utvrdilo i to da je Ernest Takač bio potčinjen Martinoviću, koji je bio zapovjednik ATG “Vinko Škrobo”.⁶⁵² Pretresno vijeće je u paragrafu 102 Prvostepene presude utvrdilo da je, “[p]remda dokazi nisu dosljedni u pogledu toga kada je tačno ATG ‘Vinko Škrobo’ formalno osnovan/a/, [...] Vinko Martinović bio zapovjednik grupe vojnika koji su držali položaje na liniji sukoba pokraj Doma zdravlja, najkasnije od sredine maja 1993.” godine.

⁶⁴⁶ Naletilićev revidirani žalbeni podnesak, par. 190; Naletilićeva replika, par. 8.

⁶⁴⁷ Vidi Prvostepenu presudu, par. 435, 445-447, 681-682.

⁶⁴⁸ Prvostepena presuda, par. 453, 682.

⁶⁴⁹ Naletilićeva najava žalbe, str. 7; Naletilićev revidirani žalbeni podnesak, par. 195. Vidi i *Tužilac protiv Mladena Naletilića zvanog “Tuta” i Vinka Martinovića zvanog “Štela”*, predmet br. IT-98-34-A, Objedinjeni zahtjev Mladena Naletilića na osnovu pravila 115 za izvođenje dodatnih dokaza, uključujući i njegov ranije podnijet Prijedlog i Dopunu, 8. septembar 2003. (povjerljivo) (dalje u tekstu: Naletilićev objedinjeni prijedlog na osnovu pravila 115).

⁶⁵⁰ Prvostepena presuda, par. 91-92, 94, 116.

316. Paragraf 143 Prvostepene presude nalazi se u dijelu u kojem se razmatra napad na Mostar izveden 9. maja 1993., a glasi:

Svjedok F, Musliman i pripadnik 4. bojne HVO-a, posvjedočio je da su 9. maja 1993. pripadnici 4. bojne HVO-a zajedno s "Tutinim i Jukinim ljudima" izvodili Muslimane iz njihovih stanova. Svjedoci WW i GG posvjedočili su da su među vojnicima koji su ih izvodili iz njihovih stanova bili Vinko Martinović, Ernest Takač i Nino Pehar zvani Dolma, i da je tu operaciju vodio Vinko Martinović.⁶⁵³

317. Što se tiče napada na Mostar, Pretresno vijeće se uvjerilo da je "nekoliko jedinica KB-a sudjelovalo u vojnim operacijama u Mostaru 9. i 10. maja 1993." i da je Naletilić "naredio pripadnicima KB-a da artiljerijom gađaju Mostar te da je u prisustvu visokih vojnih i civilnih predstavnika HVO-a naredio da se zarobljeni BH Muslimani odvedu u Široki Brijeg". Na osnovu tih utvrđenja, Pretresno vijeće se uvjerilo da je Naletilić bio jedan od zapovjednika nadležnih za tu operaciju.⁶⁵⁴

318. Naletilićev argument da je Pretresno vijeće utvrdilo kako je Ernest Takač bio njemu potčinjen na datum 9. maja 1993. ne nalazi potvrdu u tekstu paragrafa 143 Prvostepene presude, a povrh svega je i netačan. Da Pretresno vijeće nije zaključilo da je Ernest Takač bio potčinjen Naletiliću na dan 9. maja 1993., pokazuje i paragraf 652 Prvostepene presude, u kojem Pretresno vijeće kaže da Martinović nije odgovoran na osnovu člana 7(3) za događaje u Mostaru toga dana, iz razloga što "ATG 'Vinko Škrobo' 9. maja 1993. još nije bio osnovan/./".⁶⁵⁵ Najzad, Naletilić nije pokazao da je Pretresno vijeće nerazumno postupilo pozvavši se na iskaze svjedoka F, WW i GG za zaključke koja *jeste* donijelo u paragrafu 147.

319. Što se tiče incidenata zlostavljanja u zatvoru u Ljubuškom, s obzirom na zaključke Žalbenog vijeća po Naletilićevoj 21. žalbenoj osnovi, da se Naletiliću nije mogla pripisati odgovornost na osnovu člana 7(3) Statuta za krivična djela okrutnog postupanja i hotimičnog nanošenja velikih patnji počinjena nad zarobljenicima u zatvoru u Ljubuškom, te za krivično djelo progona putem tih radnji kao djelā u osnovi, Žalbena vijeće smatra nepotrebnim da razmatra Naletilićeve argumente u vezi sa zlostavljanjem zarobljenika u zatvoru u Ljubuškom koje su izvršili vojnici "Kažnjeničke bojne", među kojima i Ernest Takač.

⁶⁵¹ Prvostepena presuda, par. 100.

⁶⁵² Prvostepena presuda, par. 100-103; vidi *ibid.*, fusnota 281.

⁶⁵³ Prvostepena presuda, par. 143 (fusnote izostavljene).

⁶⁵⁴ Prvostepena presuda, par. 147.

⁶⁵⁵ Prvostepena presuda, par. 652, fusnota 1618 (gdje se upućuje na Prvostepenu presudu, par. 102); vidi i *ibid.*, fusnotu 1549.

320. Naletilić upućuje na svoj Objedinjeni prijedlog na osnovu pravila 115 kojim je ponudio nove dokaze koji, po njegovom mišljenju, pozitivno pokazuju da Ernest Takač nije bio njegov potčinjeni. Žalbeno vijeće podsjeća da je već konstatiralo da nijedan od dodatnih dokaza koje je Naletilić ponudio u svom Objedinjenom prijedlogu ne zadovoljava uslove za uvrštenje na osnovu pravila 115 te da ih je, u skladu s tim, u cijelosti odbilo. Ovaj argument stoga je bespredmetan.

321. Uslijed gorenavedenih razloga, Naletilićeva 22. žalbena osnova odbacuje se u cijelosti.

L. Odgovornost za zlostavljanja u Stanici MUP-a i u Duhanskoj stanici u Širokom Brijegu
(23. žalbena osnova)

322. U okviru svoje 23. žalbene osnove Naletilić tvrdi da je Pretresno vijeće pogriješilo kada mu je pripisalo komandnu odgovornost na osnovu člana 7(3) Statuta za djela okrutnog postupanja i nanošenja velikih patnji koja su, kršeći time članove 2(c) i 3 Statuta, u Stanici MUP-a i u Duhanskoj stanici u Širokom Brijegu (tačke 11 i 12 Optužnice) izvršile njemu potčinjene osobe.⁶⁵⁶ Glavni Naletilićev argument jeste to da je Pretresno vijeće, donijevši takav zaključak, “u potpunosti zanemarilo” dokaze koje je on predočio i time “zloupotrijebilo svoje slobodno sudijsko nahodjenje, te postupilo proizvoljno i hirovito”.⁶⁵⁷

1. Stanica MUP-a u Širokom Brijegu

323. Naletilić tvrdi da iskaz svjedoka odbrane NG pokazuje da je zaključak Pretresnog vijeća u pogledu eventualnih zlostavljanja u stanici MUP-a u Širokom Brijegu pogrešan. Svjedok NG je izjavio da su mu pripadnici vojne policije rekli kako će zarobljenici ondje biti zadržani nekoliko dana radi istrage i da će sa njima komunicirati samo vojna policija.⁶⁵⁸ Naletilić podsjeća da je svjedok NG u svom iskazu izjavio da je u maju 1993. u stanicu MUP-a dolazio svaki dan i da je zarobljenike čuvala i o njima brinula civilna policija.⁶⁵⁹ Svjedok NG je izjavio da se navodna premlaćivanja tih zarobljenika nisu mogla dogoditi u stanici MUP-a jer je ondje uvijek bilo nekoliko službenih osoba i da je on lično kontrolirao da li se sa njima postupa na korektan način.⁶⁶⁰

324. Pretresno vijeće je razmatralo iskaz svjedoka NG da bi on znao da se ikoji zarobljenik zlostavlja, te da je vodio i arhivirao evidenciju o tome koja je osoba ispitala kojeg zarobljenika. Pretresno vijeće je ipak tome odbacilo izjavu svjedoka NG da bi on znao za takve pojave,

⁶⁵⁶ Naletilićeva najava žalbe, str. 7-8; Naletilićev revidirani žalbeni podnesak, par. 196-197. Vidi i Prvostepenu presudu, par. 404, 412.

⁶⁵⁷ Naletilićev revidirani žalbeni podnesak, par. 196.

⁶⁵⁸ Naletilićev revidirani žalbeni podnesak, par. 197.

⁶⁵⁹ Naletilićev revidirani žalbeni podnesak, par. 197.

napominjući da “nikada nije dostavljena nikakva evidencija vođena u policijskoj stanici i da su iskazi svjedoka odbrane NG i NQ kontradiktorni” u pogledu događaja u stanici MUP-a.⁶⁶¹ Pretresno vijeće je u nastavku ipak utvrdilo sljedeće:

Irelevantno je da li je svjedok odbrane NG znao za zlostavljanja zatvorenika ili za njih nije želio znati. [...] snažno potkrijepljena, vjerodostojna i pouzdana svjedočenja svjedoka AA, BB, CC, DD, EE, ZZ i VV u nastavku dokazuju da je u policijskoj stanici u raznim prilikama došlo do brutalnog zlostavljanja zatvorenika [...]⁶⁶²

325. Dakle, Pretresno vijeće je razmotrilo iskaz svjedoka NG i navelo konkretne razloge zašto ga odbacuje. Naletilić nije pokazao da je odluka Pretresnog vijeća da ne uvaži iskaz svjedoka NG bila nerazumna.

326. Nadalje, Naletilić nije naveo nikakvu konkretnu grešku u vezi o općim zaključcima Pretresnog vijeća u pogledu njegove odgovornosti za zlostavljanja u stanici MUP-a, nego je samo gotovo od riječi do riječi citirao iskaz svjedoka NG i argumente iznijete na glavnom pretresu u vezi s tim svjedočenjem. Žalbena vijeća podsjeća da žalilac ne može samo ponoviti argumente koji nisu polučili uspjeh na suđenju. Najzad, Naletilić nije ponudio nikakve argumente kojima bi osporio pozivanje Pretresnog vijeća na “snažno potkrijepljena, vjerodostojna i pouzdana svjedočenja” sedam drugih svjedoka na kojima je zasnovalo utvrđenje da je Naletilić odgovoran za zlostavljanja u stanici MUP-a.⁶⁶³

2. Duhanska stanica u Širokom Brijegu

327. U paragrafu 412 Prvostepene presude, Pretresno vijeće je utvrdilo da Naletilić snosi komandnu odgovornost za okrutno postupanje i nanošenje velikih patnji počinjeno nad svjedocima VV i L u Duhanskoj stanici u Širokom Brijegu, na osnovu članova 2(c), 3 i 7(3) Statuta.⁶⁶⁴ Sve što Naletilić ovdje nudi jeste tvrdnja da je nalaz pogrešan, ne navodeći pojedinosti i ne dokumentirajući svoju tvrdnju.. Uslijed očigledne manjkavosti njegovih navoda,⁶⁶⁵ Žalbena vijeće ne namjerava razmatrati ovaj argument.

3. Zaključak

328. Na osnovu gorenavedenog, Naletilićeva 23. žalbena osnova odbacuje se u cijelosti.

⁶⁶⁰ Naletilićev revidirani žalbeni podnesak, par. 197.

⁶⁶¹ Prvostepena presuda, par. 396.

⁶⁶² Prvostepena presuda, par. 396.

⁶⁶³ Prvostepena presuda, par. 396.

⁶⁶⁴ Žalbena vijeća napominje da je u par. 407 Prvostepene presude Pretresno vijeće odbacilo dokaze odbrane da u Duhanskoj stanici nije bilo zlostavljanja zarobljenika “kao nevjerodostojne”.

M. Protivpravni rad putem korištenja zatočenika za kopanje rovova (24. žalbena osnova)

329. Po tački 5 Optužnice, Pretresno vijeće je Naletiliću pripisalo odgovornost za krivično djelo protivpravnog rada na osnovu članova 3 i 7(3) Statuta, izvršeno putem korištenja zatočenika za kopanje rovova u vrlo teškim uslovima.⁶⁶⁶ Naletilić u okviru svoje 24. žalbene osnove tvrdi da nisu postojali dovoljni dokazi u prilog takvom utvrđenju.⁶⁶⁷

1. Nepostojanje dokaza o tome da je Naletilić naredio

330. Naletilić tvrdi da tužilac “nije predočio nikakve dokaze o tome da je [Naletilić] naredio da zarobljenici rade na kopanju kanala u Širokom Brijegu”.⁶⁶⁸

331. Žalbeno vijeće napominje da je Pretresno vijeće u paragrafu 326 Prvostepene presude iznijelo ocjenu da “nije predočeno dovoljno dokaza na osnovu kojih bi se mogla utvrditi izravna umiješanost Mladena Naletilića prema članu 7(1) Statuta”, ali da se uvjerilo da je njegova odgovornost “potvrđena /.../ prema članu 7(3) Statuta”. Član 7(3) Statuta sadrži uslov da je nadređeni “znao ili je bilo razloga da zna da se podređeni sprema počinuti takva djela ili da ih je već počinio, a on nije preduzeo nužne i razumne mjere da spriječi takva djela ili kazni počinioce”. Ne postavlja se nikakav uslov da je nadređeni "naredio" počinjenje djela.

2. Nadležnost i saznanja u vezi s uslovima rada zarobljenika

332. Naletilić tvrdi da ga je Pretresno vijeće osudilo “samo na temelju njegove prisutnosti na radilištu i u njegovoj blizini” i činjenice da se njegova kuća nalazi nedaleko od tog kanala.⁶⁶⁹ Naletilić napominje da kanal nije bio na njegovom posjedu i obrazlaže da “[u] spisu predmeta ne postoji niti jedan dokaz o tome da je [on] imao bilo kakvo zaduženje, moć ili nadležnost da utiče na uvjete u kojima je zarobljenik [sic] radio”.⁶⁷⁰ Naletilić obrazlaže da u spisu predmeta ne postoje ni dokazi o tome da je on bio obaviješten o uslovima u kojima su zarobljenici radili.⁶⁷¹

333. Tužilac odgovara da je Pretresnom vijeću predočeno dovoljno dokaza da bi Naletiliću mogao utvrditi odgovornost po članu 7(3) Statuta, i tvrdi da su dokazi bili nedvosmisleni.⁶⁷² Tužilac

⁶⁶⁵ Vidi Drugostepenu presudu u predmetu *Vasiljević*, par. 12; Drugostepenu presudu u predmetu *Kunarac i dr.*, par. 43; Drugostepenu presudu u predmetu *Kordić i Čerkez*, par. 22.

⁶⁶⁶ Prvostepena presuda, par. 333.

⁶⁶⁷ Naletilićev revidirani žalbeni podnesak, par. 198. Vidi i Naletilićevu najavu žalbe, str. 8.

⁶⁶⁸ Naletilićev revidirani žalbeni podnesak, par. 198.

⁶⁶⁹ Naletilićev revidirani žalbeni podnesak, par. 198.

⁶⁷⁰ Naletilićev revidirani žalbeni podnesak, par. 198.

⁶⁷¹ Pretres u žalbenom postupku, T. 117.

⁶⁷² Tužιοčev odgovor na Naletilićev revidirani žalbeni podnesak, par. 7.4.

ističe da je Naletilić “imao komandu nad jedinicom u čijoj su odgovornosti bili zarobljenici koji su radili u toj zoni”, da je tokom perioda od dva ili tri mjeseca na kanalu radilo oko dvadesetpet radnika, da je Naletilićeva vila oko 500 metara udaljena od početka kanala, te da je ista grupa zarobljenika, zajedno s još jednom grupom zarobljenika, radila i na bazenu, na mjestu koje je Naletilić “obišao u više prilika”.⁶⁷³

334. Pretresno vijeće se uvjerilo da su u periodu od najmanje dva mjeseca počevši od jula 1993. godine zarobljenici bili odvođeni na kopanje jednog rova u blizini Naletilićeve vile.⁶⁷⁴ Iako je utvrdilo da taj prisilni rad nije imao vojni karakter ili namjenu, Pretresno vijeće je ipak zaključilo da je posrijedi teška povreda Ženevskih konvencija, uslijed teških uslova i dugog trajanja tog rada.⁶⁷⁵ Budući da su dokazi pokazali da je Naletilić “u nekoliko navrata posjetio to radilište, a viđen je i kako razgovara sa stražarima dok su zarobljenici radili”, Pretresno vijeće se uvjerilo da je on znao ili da je bilo razloga da zna “da su zatočnici izvrgnuti uvjetima zbog kojih se taj rad može smatrati protivpravnim”.⁶⁷⁶ Pretresno vijeće je navelo iskaz svjedoka CC da je Naletilić “došao u nekoliko navrata dok je on radio na kanalu”, te svjedoka DD koji je “jednom vidio /Naletilića/ na licu mjesta kako razgovara sa stražarom”.⁶⁷⁷ Vijeće je iz toga izvelo i zaključak da Naletilić, uprkos tome što je za to znao, nije preduzeo nikakve mjere za poboljšanje tih uslova.⁶⁷⁸ Shodno tome, Pretresno vijeće je utvrdilo da je Naletilić odgovoran po članu 7(3) Statuta.⁶⁷⁹ Žalbeno vijeće konstatira da je Pretresno vijeće razumno postupilo kada je, na osnovu navedenih dokaza, zaključilo da Naletilić jeste bio obaviješten o uslovima u kojima su zatočnici radili.

335. Naletilić obrazlaže da u spisu ne postoji niti jedan dokaz o tome da je on imao ikakvo zaduženje, moć ili nadležnost da utiče na uslove rada zarobljenika. Oslanjajući se na iskaze svjedoka svjedoka CC i DD, Pretresno vijeće je utvrdilo da su neki od zarobljenika koji su radili na tom radilištu bili držani u Duhanskoj stanici u Širokom Brijegu, u zgradi koje je bilo i sjedište zapovjedništva “Kažnjeničke bojne”, čiji je zapovjednik bio Naletilić.⁶⁸⁰ Žalbeno vijeće napominje da spis predmeta sadrži i dokaze da su zarobljenike na gradilištu čuvali pripadnici “Kažnjeničke bojne”.⁶⁸¹ Iskaz o tome potiče od svjedoka BB, koga je Pretresno vijeće ocijenilo kao vjerodostojnog i pouzdanog svjedoka, što pokazuje i činjenica da se prilikom donošenja više

⁶⁷³ Tužiočev odgovor na Naletilićev revidirani žalbeni podnesak, par. 7.4.

⁶⁷⁴ Prvostepena presuda, par. 320, 325.

⁶⁷⁵ Prvostepena presuda, par. 322, 325.

⁶⁷⁶ Prvostepena presuda, par. 326.

⁶⁷⁷ Prvostepena presuda, fusnota 879.

⁶⁷⁸ Prvostepena presuda, par. 326.

⁶⁷⁹ Prvostepena presuda, par. 326.

⁶⁸⁰ Prvostepena presuda, par. 326. Vidi i Prvostepenu presudu, par. 94.

zaključaka pozvalo na njegovu svjedočenje.⁶⁸² Pored toga, Pretresno vijeće se na isti dio iskaza svjedoka BB, u kojem svjedok govori da su pripadnici “Kažnjeničke bojne” čuvali zarobljenike na gradilištu kanala, pozvalo i prilikom donošenja još jednog činjeničnog zaključka.⁶⁸³ Iako se Pretresno vijeće nije izričito pozvalo na ovaj dokaz za utvrđenje da su krivično djelo protivpravnog rada počinili vojnici potčinjeni Naletiliću, Žalbeno vijeće je mišljenja da Naletilić nije pokazao da nijedan razuman presuditelj o činjenicama, na osnovu dokaza is spisa postupka uključujući i gorenavedene iskaze svjedoka CC i DD, ne bi mogao donijeti zaključak da je Naletilić nad počinocima ovog krivičnog djela imao vlast nadređene osobe.

336. Najzad, Žalbeno vijeće napominje da činjenicu da se Naletilićeva kuća nalazila u blizini kanala Pretresno vijeće uopće nije koristilo u prilog utvrđenju njegove odgovornosti, nego je ona navedena samo kao jedna od činjenica o kojima su govorili svjedoci.⁶⁸⁴ Analogno tome, Naletilićev argument da se kanal nije nalazio na njegovom posjedu također je irelevantan.

3. Iskaz svjedoka NH

337. Naletilić dalje iznosi i argument da je svjedok NH u svom iskazu izjavio da su zarobljenici bili “u nadležnosti Ureda za obranu - Široki Brijeg, a bili su smješteni u Duhanskoj stanici”.⁶⁸⁵ Na osnovu ovog iskaza, smatra Naletilić, jasno je da on nije bio odgovoran za smještaj zarobljenika, za straže koje su ih čuvale, za njihov rad i radne uslove.⁶⁸⁶ On stoga tvrdi da mu na osnovu predočenih dokaza nijedno razumno sudsko vijeće ne bi moglo pripisati odgovornost.⁶⁸⁷

338. Žalbeno vijeće primjećuje da Naletilićev argument da on nije bio nadležan za smještaj zarobljenika potkrepu nalazi samo u iskazu svjedoka odbrane NH, koji je posvjedočio da je za smještaj zarobljenika bio nadležan Odjel obrane – Široki Brijeg.⁶⁸⁸ Naletilić nije ponudio nikakve argumente o tome zašto je trebalo da se Pretresno vijeće osloni na ovo svjedočenje, a zanemari

⁶⁸¹ Svjedok BB, T. 4268-4269: “Sljedećih dana smo izlazili 300 metara prije kuće. Policajci - poslije čuvari iz “Kažnjeničke bojne”, a poslije se zovu domobrani oni koji su nas čuvali - rekli su da je to Tutina kuća”.

⁶⁸² Vidi npr. Prvostepenu presudu, par. 320, 323, 324.

⁶⁸³ Prvostepena presuda, fusnota 864.

⁶⁸⁴ U Prvostepenoj presudi, par. 320, spominje se da je Naletilićeva kuća bila u blizini. Međutim, u par. 322, Pretresno vijeće je izjavilo da zbog protivrječja u dokaznom materijalu nije moglo zaključiti da se kanal kopao za privatne svrhe. No, da je taj kanal i bio kopan zato da bi se dovela voda do Naletilićeve kuće, Pretresno vijeće bi donijelo jednak zaključak: vidi Prvostepenu presudu, par. 322, fusnota 872.

⁶⁸⁵ Naletilićev revidirani žalbeni podnesak, par. 199; Naletilićeva replika, par. 47.

⁶⁸⁶ Naletilićev revidirani žalbeni podnesak, par. 199.

⁶⁸⁷ Naletilićev revidirani žalbeni podnesak, par. 199.

⁶⁸⁸ Svjedok NH, T. 11994.: “Poznato mi je da je ured koji je vodio brigu, ured obrane, saznao da je vojna policija dovela te ljude na neka informativna ispitivanja. Da te ljude treba smjestiti u neke adekvatne prostore. Moja služba, ured obrane, pronašao je neke prostorije koje su smještene tamo gdje i ured obrane. [...] To je lokacija [...] u gradu dolje, u Lištici, gdje je bila nekada duhanska stanica”. Žalbeno vijeće napominje da se Prvostepena presuda nije pozvala na ovaj dio iskaza svjedoka NH: fusnote 868 i 875 upućuju na svjedoka NH, T. 11995-11996.

druge dokaze koji su potvrđivali Naletilićevu odgovornost. Osim toga, Žalbeno vijeće upozorava da formulacija iz tog utvrđenja Pretresnog vijeća glasi: “*Neki od zatočenika koji su radili na kanalu držani su u Duhanskoj stanici u Širokom Brijegu, gdje je Mladen Naletilić imao svoje zapovjedništvo i kancelariju*”.⁶⁸⁹ Upravo je svjedok NH u svom iskazu izjavio da su u Duhanskoj stanici bili smješteni i zarobljenici i zapovjedništvo “*Kažnjeničke bojne*”.⁶⁹⁰ Žalbeno vijeće konstatira da nije pokazano na koji je način Pretresno vijeće zloupotrijebilo svoje slobodno sudijsko nahodjenje u ocjenjivanju težine dokaza. Naletilić nije pokazao da mu, na osnovu dokaza predloženih na suđenju, nijedan razuman presuditelj o činjenicama ne bi mogao pripisati odgovornost po članu 7(3) Statuta za predmetni incident.

4. Zaključak

339. Na osnovu gorenavedenog, Naletilićeva 24. žalbena osnova odbija se u cijelosti.

N. Protivpravno premještanje civila (19., 25. i 26. žalbena osnova)

340. Po tački 18 Optužnice, Pretresno vijeće je Naletiliću pripisalo odgovornost za krivično djelo protivpravnog premještanja civila kao teške povrede Ženevskih konvencija iz 1949. član 2(g) i 7(1) Statuta, a na osnovu premještanja oko 400 civila BH Muslimana iz Sovića u jedno mjesto u blizini Gornjeg Vakufa, 4. maja 1993. godine. Vijeće mu je pripisalo i odgovornost po članovima 2(g) i 7(3) Statuta, na osnovu premještanja, 13.-14. juna 1993., civila iz bloka DUM u Mostaru te, 29. septembra 1993., civila iz naselja Centar II u Mostaru. Naletilić oba ta utvrđenja osporava u okviru svoje 25. i 26. žalbene osnove koje će Vijeće redom razmotriti.⁶⁹¹ Njegova 19. žalbena osnova sadržajno je srodna 25. žalbenoj osnovi, te će u nastavku i ona biti razmotrena.⁶⁹²

1. Protivpravno premještanje civila u Sovićima i Doljanima

341. U okviru svoje 25. žalbene osnove Naletilić tvrdi da je Pretresno vijeće pogriješilo kada mu je pripisalo odgovornost za protivpravno premještanje civila u Sovićima i Doljanima.

(a) Komandni lanac

342. Naletilić tvrdi da Pretresno vijeće nije utvrdilo ko je bio “zapovjednik sektora bojišnice kao prvi sljedeći zapovjednik KB-a nižeg ranga”, budući da tužilac o ovom pitanju nije predočio

⁶⁸⁹ Prvostepena presuda, par. 326 (naglasak dodat).

⁶⁹⁰ Svjedok NH, T. 11995: “Jedina jedina kuća koja je bila, koja se upotrebljavala, je bila ova kuća. U njoj je bilo smještena prva, druga i treća bojna, uređ za civilnu zaštitu, i tu je svoj uređ imala i “Kažnjenička bojna”.

⁶⁹¹ Naletilićeva najava žalbe, str. 8; vidi Prvostepenu presudu, par. 570-571.

⁶⁹² Naletilićeva najava žalbe, str.7; Naletilićev revidirani žalbeni podnesak, par. 169.

nikakve dokaze.⁶⁹³ Naletilić takođe tvrdi da “ključni dio problematike u vezi s komandnim lancem i komandnim nadležnostima nije tačno utvrđen” jer Pretresno vijeće, ne davši za to valjano objašnjenje, “nije vjerovalo niti je pridalo ikakvu težinu dokazima koje [je on] ponudio [...] u pogledu identiteta zapovjednika cijele operacije u Sovićima”.⁶⁹⁴

343. Naletilić tvrdi da je Prvostepena presuda kontradiktorna. On obrazlaže kako paragraf 132 - u kojem je Pretresno vijeće na osnovu dokaznog predmeta PP 928 utvrdilo da su “Miljenko Lasić i Željko Šiljeg bili zapovjednici operacije, a da je samo [Naletilić] donosio konačne odluke u pogledu toga kako ona treba da se odvija” - protivrječi utvrđenjima u paragrafima 82 i 84 u pogledu “komandnog lanca od Glavnog stožera nadalje”.⁶⁹⁵ Naletilić dalje obrazlaže da dokazi koje je predočio tužilac na daju osnovu za zaključak Pretresnog vijeća da je on “bio zapovjednik svih ostalih jedinica na lokaciji Sovića i Doljana”.⁶⁹⁶ Naletilić osporava i pouzdanost dokaznog predmeta PP 928 te tvrdi da se Prvostepena presuda nikako ne može zasnivati na takvom dokumentu.⁶⁹⁷

344. Nadalje, Naletilić iznosi kao argument da je “nemoguće, i njemu lično sasvim neizvedivo, biti istovremeno zapovjednik profesionalne jedinice ‘Kažnjenička bojna’, zapovjednik cijele akcije u Sovićima i Doljanima, i koordinator za Herceg-Bosnu”.⁶⁹⁸ Naletilić tvrdi da je trebalo da mu Pretresno vijeće pripiše konkretnu funkciju u skladu s Optužnicom jer on “ima pravo da zna za obnašanje koje dužnosti je optužen”.⁶⁹⁹

345. U paragrafima 82 i 84 Prvostepene presude, Pretresno vijeće je istaknulo da su postojala dva komandna lanca. U normalnom komandnom lancu bili su zapovjednik brigade, zapovjednik bojne, zapovjednik satnije i zapovjednik jedinice. Drugi komandni lanac funkcionirao je na bojištu, a komandna linija je tekla ovako: “Glavni stožer HVO-a, zapovjednik operativne zone, zapovjednik određenog sektora linije fronta i postrojbi koje su bile potčinjene zapovjedniku sektora”.⁷⁰⁰ Pretresno vijeće je osim toga utvrdilo da je “Kažnjenička bojna” bila jedna od profesionalnih jedinica van komandnog lanca koji je važio za redovne postrojbe HVO-a.⁷⁰¹ U paragrafu 132 Prvostepene presude, Pretresno vijeće je utvrdilo da su i, Miljenko Lasić, i Željko Šiljeg i Naletilić bili izravno potčinjeni Glavnom stožeru HVO-a, ali da su Lasić i Šiljeg bili zapovjednici

⁶⁹³ Naletilićev revidirani žalbeni podnesak, par. 203.

⁶⁹⁴ Naletilićev revidirani žalbeni podnesak, par. 203.

⁶⁹⁵ Naletilićev revidirani žalbeni podnesak, par. 204.

⁶⁹⁶ Naletilićev revidirani žalbeni podnesak, par. 204.

⁶⁹⁷ Naletilićev revidirani žalbeni podnesak, par. 205.

⁶⁹⁸ Naletilićev revidirani žalbeni podnesak, par. 206.

⁶⁹⁹ Naletilićev revidirani žalbeni podnesak, par. 206.

⁷⁰⁰ Prvostepena presuda, par. 82.

⁷⁰¹ Prvostepena presuda, par. 84.

operativnih zona, dok je Naletilić bio zapovjednik jedne profesionalne jedinice.⁷⁰² Na osnovu dokumentarnih dokaza Pretresno vijeće je zaključilo da su njih trojica planirali operaciju u Sovićima i Doljanima, ali da je samo Naletilić “donosio konačne odluke u pogledu toga kako ona treba biti izvedena”.⁷⁰³ Pretresno vijeće se uvjerilo da je Naletilić “imao centralnu zapovjednu ulogu u operaciji Sovići/Doljani, koja je bila dio veće operacije za zauzimanje Jablanice”.⁷⁰⁴

346. Žalbeno vijeće smatra da Naletilić nije potkrijepio svoj argument da su predmetni zaključci Pretresnog vijeća kontradiktorni. Utvrđenja u paragrafu 132 Prvostepene presude dosljedna su utvrđenjima iz paragrafa 82 i 84, zato što je Pretresno vijeće utvrdilo kakav je položaj u opisanom komandnom lancu zauzimaio svaki od navedene trojice. Zaključak da je samo Naletilić donosio konačne odluke o tome kako će se operacije izvoditi zasnovan je na dokumentarnim dokazima, kao što je i dokazni predmet PP 928.

347. Što se tiče Naletilićevog argumenta da Pretresno vijeće bez ikakvog objašnjenja nije uzelo u obzir dokaze koje je on ponudio u vezi s identitetom zapovjednika cjelokupne operacije u Sovićima, Žalbeno vijeće napominje da je Pretresno vijeće dalo obrazloženje zašto odbacuje iskaze svjedoka odbrane NR i Željka Glasnovića.⁷⁰⁵ Naletilić nije ni pokušao da dokaže grešku Pretresnog vijeća u ocjenjivanju iskaza tih svjedoka.

348. Najzad, Žalbeno vijeće smatra da Naletilić nije potkrijepio svoj argument da on nije istovremeno mogao biti zapovjednik “Kažnjeničke bojne”, zapovjednik cijele operacije u Sovićima i koordinator za Herceg-Bosnu. Puka tvrdnja nije dovoljna. Budući da nije dokazana nikakva greška Pretresnog vijeća, nema potrebe da se ovaj argument dalje razmatra.

(b) Razmjena zarobljenih civila

349. Naletilić tvrdi da Pretresno vijeće, “bez obrazloženja i komentara”, nije pripisalo nikakvu težinu dokazima koje je on ponudio, a koji navodno potvrđuju da su prvo jedinice ABiH, prije 17. aprila 1993., napale područja općina Konjic i Jablanica,⁷⁰⁶ dok je “pridalo težinu dokazima optužbe, u kojima se nigdje ne spominje planirano premještanje civila” koje bi on zamislio.⁷⁰⁷ Nadalje, Naletilić obrazlaže da dokazni predmet PP 333, kao ni drugi dokazni predmeti spomenuti u

⁷⁰² Prvostepena presuda, par. 132.

⁷⁰³ Prvostepena presuda, par. 132.

⁷⁰⁴ Prvostepena presuda, par. 132.

⁷⁰⁵ Prvostepena presuda, fusnota 385.

⁷⁰⁶ Naletilićev revidirani žalbeni podnesak, par. 209 (gdje se upućuje na svjedoke odbrane NJ, NE i Željka Glasnovića, te na dokazni predmet DD1/336).

⁷⁰⁷ Naletilićev revidirani žalbeni podnesak, par. 209.

paragrafu 529 Prvostepene presude, ne dokazuje njegovo učešće u premještanju civila, nego samo “periferno pokazuje da je postojala namjera razmjene zarobljenih civila”.⁷⁰⁸

350. Dokazni predmet PP 333 zapravo je “izvještaj upućen Slobodanu Božiću u Odjel odbrane HVO-a u kojem se traže uputstva o postupanju sa 422 zatvorenika”.⁷⁰⁹ Žalbeno vijeće napominje da je Naletilić pogrešno shvatio način na koji je Pretresno vijeće upotrijebilo dokazni predmet PP 333. Naime, Vijeće se nije pozvalo na taj dokazni predmet prilikom donošenja utvrđenja da je Naletilić bio direktni tvorac plana za premještanje muslimanskog stanovništva, nego je taj dokazni predmet bio osnova za opće utvrđenje da je takav plan postojao.⁷¹⁰ Pretresno vijeće se, pored toga, uvjerilo u sljedeće:

Vijeće se uvjerilo da je u ranoj fazi operacije postojao plan premještanja civila, BH Muslimana iz Sovića, s namjerom da ih se razmijeni za BH Hrvate koje je ABiH zarobila na drugim mjestima. Izvedeni su dokazi u prilog činjenici da je plan sproveden. U izvještaju od 7. maja 1993. koji je potpisao Blaž Azinović, bojna “Herceg Stjepan”, brigada “Mijat Tomić”, stoji da je premještaj naredio Vlado Čurić koji se navodi kao “Tutin povjerenik”. Svjedok odbrane NW potvrđuje da je premještanje koje se spominje u izvještaju doista premještanje civila iz Junuzovića kuća u Gornji Vakuf na koje se odnosi optužnica.⁷¹¹

Osim toga, Pretresno vijeće je uzelo u obzir činjenicu da je taj plan nastao s namjerom da se razmijene zarobljeni civili, ali, kako se kaže u paragrafu 523 Prvostepene presude, postojanje takvog plana ne može uticati na okolnosti u kojima bi takvo premještanje bilo pravno prihvatljivo. Ovaj Naletilićev argument stoga je irelevantan. Što se tiče Naletilićevog argumenta da je Pretresno vijeće bez ikakvog razloga zanemarilo dokaz koji, kako on navodi, dokazuju da je ABiH napala tu zonu prije 17. aprila 1993., Žalbeno vijeće je mišljenja da nije potrebno dalje ga razmatrati jer on nije relevantan u pogledu Naletilićeve odgovornosti za planiranje premještanja muslimanskog stanovništva Sovića.

351. Naletilić dalje obrazlaže da dokazni predmet PP 333 “nije potpisala osoba čije ime stoji u njemu” i da dokazni predmet odbrane DD1/439 pokazuje da je dokazni predmet PP 333 zapravo potpisala druga osoba.⁷¹² Međutim, Naletilić nije pokazao nikakvu grešku u načinu na koji je Pretresno vijeće primijenilo svoje slobodno sudijsko nahodjenje u ocjenjivanju tog dokaza. Umjesto toga, on samo ponavlja argumente koji nisu polučili uspjeh na suđenju.⁷¹³ Nadalje, Naletilić nije pokazao da je ocjena dokaza koju je donijelo Pretresno vijeće takva da je ne bi donio nijedan

⁷⁰⁸ Naletilićev revidirani žalbeni podnesak, par. 209.

⁷⁰⁹ Prvostepena presuda, fusnota 1369.

⁷¹⁰ Prvostepena presuda, par. 529.

⁷¹¹ Prvostepena presuda, par. 529 (fusnote izostavljene).

⁷¹² Naletilićev revidirani žalbeni podnesak, par. 209-210.

⁷¹³ Vidi npr. T. 12936-12939 (gdje Naletilić iznosi sumnje u autentičnost DP PP 333); T. 16489-16490 (gdje Naletilić koristi DP D1/439).

razuman presuditelj o činjenicama, pogotovo ako se uzme u obzir činjenica da je dokument sadržan u dokaznom predmetu PP 333 tužilac dobio i od organa BiH i od organa Hrvatske, te da je on konzistentan s nekim drugim dokumentarnim dokazima, na primjer sa dokaznim predmetom PP 368.

(c) Učešće u planu premještanja civila

352. Naletilić tvrdi da dokazni predmet PP 368 ne dokazuje da je on učestvovao u premještanju civila iz Sovića i Doljana, niti da je postojao plan za takvo premještanje.⁷¹⁴ On tvrdi da, čak i pod pretpostavkom da on jeste učestvovao u planiranju napada, “sam napad nije stavljen na teret kao krivično djelo”.⁷¹⁵ Naletilić pored toga postavlja i sljedeće pitanje: ako je “cilj napada bilo muslimansko stanovništvo Sovića i Doljana i njegovo premještanje, te ako je on bio planiran unaprijed, kako objasniti da je plan izvršen tek petnaest (15) dana kasnije?”⁷¹⁶

353. Pretresno vijeće se uvjerilo da je “premještanje civilnog stanovništva iz Sovića bilo dio plana u čijoj izradi je među ostalima sudjelovao Mladen Naletilić”.⁷¹⁷ Prilikom utvrđivanja postojanja i provedbe tog plana, Vijeće se oslonilo na dokazne predmete PP 333 i PP 368.⁷¹⁸ Dokazni predmet PP 368, izvještaj datiran 7. maja 1993. koji je potpisao Blaž Azinović iz bojne “Herceg Stjepan” brigade “Mijat Tomić”, glasi:

Dana 05.05.1993. godine po zapovijedi gosp. Vlade Ćurića (povjerenika gosp. Tute) oko 16 sati otpočeo je prevoz zarobljenika skupa sa civilima (ženama i djecom) na Sovićka vrata gdje su ih čekali autobusi i pod osiguranjem i nazočnošću gosp. Vlade su odvezeni u Gornji Vakuf.

Iz tog dokaznog predmeta jasno proizlazi da je osoba direktno potčinjena Naletiliću naredila da se izvrši preseljenje. Pretresno vijeće je dokazni predmet PP 368 upotrijebilo samo u svrhu utvrđenja da je plan premještanja civila iz Sovića bio proveden, te naročito činjenice da je to učinjeno po Naletilićevim nalogima. Svoj zaključak da je Naletilić, među ostalima, planirao to premještanje, Pretresno vijeće je zasnovalo na svom prethodnom utvrđenju da je Naletilić, zajedno sa Željkom Šiljegom i Miljenkom Lasićem, bio tvorac plana o napadu na Doljane i Soviće.⁷¹⁹ Žalbeno vijeće konstatira da Naletilić nije pokazao da je Pretresno vijeće nerazumno postupilo kada je, s obzirom na sve dokaze koji su mu predloženi, uključujući i dokazni predmet PP 368, zaključilo da je Naletilić bio među onima koji su planirali predmetno premještanje. Što se tiče njegovog argumenta

⁷¹⁴ Naletilićev revidirani žalbeni podnesak, par. 211.

⁷¹⁵ Naletilićev revidirani žalbeni podnesak, par. 211.

⁷¹⁶ Naletilićev revidirani žalbeni podnesak, par. 211.

⁷¹⁷ Prvostepena presuda, par. 531.

⁷¹⁸ Vidi Prvostepenu presudu, par. 529, fusnote 1373, 1374.

⁷¹⁹ Prvostepena presuda, par. 531, fusnota 1379 (gdje se upućuje na par. 89-94 i 117-132 Presude). Vidi Prvostepenu presudu, par. 132.

da sam napad nije bio stavljen na teret kao krivično djelo, Žalbeno vijeće napominje da je on irelevantan i da nema potrebe da se dalje razmatra.

(d) Protivrječnosti između dokaznih predmeta i činjeničnih nalaza Pretresnog vijeća

(i) Dokazni predmet PP 333

354. Naletilić tvrdi da sadržaj dokaznog predmeta PP 333 protivrječi zaključcima Pretresnog vijeća o tome da je on “planirao i izvršio premještanje civila” iz Sovića.⁷²⁰ On tvrdi da je taj dokument bio upućen Odjelu obrane HVO-a, a ne njemu, i da se u dokumentu “traže uputstva za postupanje sa 422 zarobljenika iz Sovića i Doljana”.⁷²¹

355. Pretresno vijeće je odbacilo Naletilićev argument da su se “civilni spontano okupili u Junuzovića kućama i u školi u Sovićima zbog sigurnosnih razloga” i utvrdilo je da je “[s]ām HVO /te/ civile smatrao /.../ pritvorenicima od 23. aprila 1993.” godine.⁷²² Za taj zaključak, Pretresno vijeće se pozvalo na dokazni predmet PP 333. Žalbeno vijeće konstatira da Naletilić nije pokazao nikakvu nedosljednost između zaključaka Pretresnog vijeća da je on planirao i izvršio protivpravno premještanje civila i pozivanja Vijeća na dokazni predmet PP 333, zbog koje bi utvrđenja Pretresnog vijeća valjalo smatrati nerazumnima.

(ii) Dokazni predmeti DD1/426 i PP 362

356. Naletilić napominje da dokazni predmet DD1/426, “Zapovijed izdana 4. svibnja 1993. u 22:00 sata, odaslana iz Glavnog stožera HVO-a i potpisana od strane Milivoja Petkovića, upućena na ruke Stipi Poli, zapovjedniku III. bojne ‘Mijat Tomić’ brigade ‘Herceg Stjepan’, potvrđuje zarobljavanje svih civila u Sovićima i Doljanima i zadržavanje svih koji su vojno sposobni”.⁷²³ On tvrdi da iz dokaznog predmeta DD1/426 jasno proizlazi da je tu zapovijed izvršio Stipe Pole, zapovjednik III. bojne “Mijat Tomić”, te da je jasno da Naletilić “ni na koji način nije bio umiješan u bilo šta što ima veze s civilima ili zarobljenicima u Sovićima i Doljanima”.⁷²⁴ Nadalje, Naletilić obrazlaže da iz dokaznog predmeta PP 362 proizlazi da je akciju u vezi s civilima u Sovićima i Doljanima vodio Glavni stožer.⁷²⁵

⁷²⁰ Naletilićev revidirani žalbeni podnesak, par. 215.

⁷²¹ Naletilićev revidirani žalbeni podnesak, par. 215.

⁷²² Prvostepena presuda, par. 524.

⁷²³ Naletilićev revidirani žalbeni podnesak, par. 216.

⁷²⁴ Naletilićev revidirani žalbeni podnesak, par. 216.

⁷²⁵ Naletilićev revidirani žalbeni podnesak, par. 216 (gdje se upućuje i na T. 14966-14967 (djelimično zatvorena sjednica)).

357. Žalbeno vijeće smatra da Naletilić nije pokazao da je zaključak Pretresnog vijeća da je on odgovoran za protivpravno premještanje civila iz Savića nerazuman uslijed navodnih protivrjeđa sa dokaznim predmetima DD1/426 i PP 362. Pretresno vijeće je utvrdilo da je bojna na čelu koje je bio Stipe Pole u toj akciji u Savićima djelovala upravo pod Naletilićevom komandom. Naime, Pretresno vijeće je utvrdilo da je Naletilić planirao i vodio napad na Saviće i Doljane kao komandant svih angažiranih snaga koje su, *inter alia*, uključivale III. bojnu “Mijat Tomić” iz sastava brigade HVO-a “Herceg Stjepan”, zapovjednik koje je bio Stipe Pole.⁷²⁶ Pored toga, dokazni predmet PP 362, zvanični dokument iz Glavnog stožera HVO-a, u kojem je riječ o evakuaciji muslimanskog stanovništva Savića, ne protivrječi utvrđenju Pretresnog vijeća da je “Kažnjenička bojna” bila pod izravnom komandom Glavnog stožera HVO-a.⁷²⁷ Shodno tome, Naletilić nije pokazao nikakvu grešku.

(iii) Dokazni predmet PP 928

358. Naletilić tvrdi da je Prvostepena presuda nedosljedna u pogledu premještanja ili evakuacije civila.⁷²⁸ Prema tome što on tvrdi, utvrđenju Pretresnog vijeća da su premještanje izvršili pripadnici “Kažnjeničke bojne”⁷²⁹ protivrječi dokazni predmet PP 928, koji pokazuje “da je postojao sigurnosni problem u vezi s organiziranjem pratnje za autobuse koji su prevozili civile, i koji je na kraju riješen angažiranjem voda ‘J. Azinović’ iz Jablanice-Brabovice”.⁷³⁰ Naletilić napominje da je Pretresno vijeće odbacilo njegove prigovore na dokazni predmet PP 928 i obrazlaže da je Pretresno vijeće pogriješilo time što je selektivno koristilo samo neke dijelove Radoševog dnevnika.⁷³¹

359. Žalbeno vijeće napominje da je Pretresno vijeće utvrdilo da postoje “dokazi da je KB sudjelova/la/ u premještanju”, pri čemu se pozvalo na iskaze dvaju svjedoka, sagledanih “u kontekstu dokumentarnih dokaza”.⁷³² Iako Pretresno vijeće nije u vezi s ovim pitanjem smatralo potrebnim da se izričito pozove na Radošev dnevnik, Žalbeno vijeće konstatira da Naletilić nije pokazao da je utvrđenje Pretresnog vijeća nerazumno zato što bi bilo nedosljedno u odnosu na dio dokaznog predmeta PP 928 na koji upućuje Naletilić. Pretresno vijeće je konstatiralo samo da to postoje dokazi o učesću “Kažnjeničke bojne” u premještanju, a ne da je premještanje izvršila isključivo “Kažnjenička bojna”. U premještanju su možda učestvovala i druge jedinice, kao što je

⁷²⁶ Prvostepena presuda, par. 127.

⁷²⁷ Žalbeno vijeće primjećuje da se Pretresno vijeće u Prvostepenoj presudi nije povezalo na dokazni predmet PP 362, ali da on postoji u spisu predmeta.

⁷²⁸ Naletilićev revidirani žalbeni podnesak, par. 219.

⁷²⁹ Naletilićev revidirani žalbeni podnesak, par. 219 (gdje se upućuje na Prvostepenu presudu, par. 530).

⁷³⁰ Naletilićev revidirani žalbeni podnesak, par. 219.

⁷³¹ Naletilićev revidirani žalbeni podnesak, par. 219.

⁷³² Prvostepena presuda, par. 530.

“vod ‘J. Azinović’ iz Jablanice-Brabovice”, ali to nije bilo pitanje koje je Pretresno vijeće moralo riješiti. Dakle, nije pokazana nikakva nedosljednost.

(e) Sporazum između HVO-a i ABiH

360. Naletilić napominje da u “fusnoti 1366, Pretresno vijeće navodi da je [on] predočio dokument koji dokazuje da je sudbina civila bila riješena sporazumom sklopljenim između Milivoja Petkovića u ime HVO-a i Sefera Halilovića u ime ABiH”.⁷³³ Naletilić tvrdi da se u tom dokumentu njegovo ime ne spominje, “niti su bili predočeni bilo kakvi dokazi da je on bilo na koji način učestvovao u pregovorima koji su na kraju rezultirali odlukom o premještanju civila”.⁷³⁴ Nadalje obrazlaže da nije on naredio “premještanje ili evakuaciju civila na područje pod kontrolom ABiH, što stoji u [dokaznom predmetu] PP 360, niti su predočeni bilo kakvi dokazi koji bi potvrđivali bilo kakav njegov postupak u tom smislu”.⁷³⁵ Na pretresu u žalbenom postupku, Naletilić je pojasnio da je dokazni predmet PP 360 identičan dokaznom predmetu DD 1/426, u kojem, kako on tvrdi, stoji da su vođeni “pregovori između generala Petkovića i generala Halilovića iz ABiH šta da se učini sa civilima koji su se nalazili u Sovićima”.⁷³⁶

361. Fusnota 1366 Prvostepene presude glasi:

Naletilićeva odbrana je izjavila da će takav sporazum biti ponuđen na usvajanje kao dokazni predmet pod brojem D1/360. Međutim, taj dokument nije nikada predočen. Svjedočenje svjedoka /obrane/ NW nije bilo vjerodostojno u tom pogledu. Nadalje, u izvještajima prisutnih međunarodnih posmatrača nema spomena o dogovorenom premještanju.

Žalbeno vijeće je pažljivo preispitalo dokazni predmet DD 1/426. Suprotno tome što tvrdi Naletilić, u njemu se takav sporazum ne spominje.⁷³⁷

(f) Saznanja o premještanju civila

362. Naletilić kaže da se Pretresno vijeće oslanjalo na dokaze iz druge ruke kada je zaključilo da je on učestvovao u planiranju premještanja civila, pa je prema tome i znao za njega, te da su njegovi vojnici učestvovali u hapšenju, organiziranju straža i transportu tih civila.⁷³⁸ Naletilić napominje da

⁷³³ Naletilićev revidirani žalbeni podnesak, par. 218.

⁷³⁴ Naletilićev revidirani žalbeni podnesak, par. 218.

⁷³⁵ Naletilićev revidirani žalbeni podnesak, par. 218 (gdje se upućuje na svjedoka Ivana Bagarića, T. 12372-12376, na svjedoka NN, T. 12896-12899, i Safeta Idrizovića). Tužilac tvrdi da DP PP 360 ne postoji u spisu predmeta: Tužiočev odgovor na Naletilićev revidirani žalbeni podnesak, par. 7.34. Tužilac takođe tvrdi da mu se čini da Naletilić zapravo misli na dokazni predmet DD 360, no da niti taj ionako ne postoji u spisu predmeta.

⁷³⁶ Pretres u žalbenom postupku, T. 168.

⁷³⁷ Dokazni predmet DD 1/426 je poruka komandantu brigade “Herceg Stjepan”, označena datumima 2. maja 1993. i 4. maja 1993., sljedećeg sadržaja: “U Doljanima i Sovićima pustiti sve zatočene civile, zadržati muškarce vojno sposobne”, s predviđenim mjestom za potpis načelnika Glavnog stožera HVO-a, general-bojnika Milivoja Petkovića.

⁷³⁸ Naletilićev revidirani žalbeni podnesak, par. 212 (gdje se upućuje na Prvostepenu presudu, par. 647, 648 i 530).

je “utvrđivanje tih vrlo važnih činjenica bilo temeljeno na iskazima svjedoka koji su izjavili da su ih uhapsili i čuvali vojnici koji su se predstavili kao ‘Tutina vojska’”.⁷³⁹ Naletilić dalje tvrdi da je “kvalitet tog dokaza iz druge ruke /.../ daleko ispod kriterija koji treba da se ispune kako bi [mu] se mogla izreći osuđujuća presuda van razumne sumnje”.⁷⁴⁰

363. Žalbeno vijeće napominje da se Pretresno vijeće prilikom utvrđivanja učešća “Kažnjeničke bojne” u premještanju pozvalo na iskaze svjedoka X i C.⁷⁴¹ Pretresno vijeće je napomenulo sljedeće:

Jedan svjedok je izjavio da je grupa vojnika u maskirnim uniformama s oznakama HVO-a stigla u zaselak Junuzovići u bijeloplavom kombiju izjavljujući da su “Tutina vojska”. Drugi je pak svjedok posvjedočio da su nakon smjene straže pred zaseokom Junuzovići, stražu nad njima preuzeli “Tutini vojnici”, te da su se vojnici u autobusu kojim su prebačeni u Gornji Vakuf predstavili kao “Tutina vojska”. Na osnovu tog svjedočenja, sagledanog u kontekstu dokumentarnih dokaza, Vijeće se uvjerilo da je KB sudjelovao u premještanju tih muslimanskih civila.⁷⁴²

Pretresno vijeće se pozvalo na te dijelove iskaza svjedoka X i C u dijelu u kojem razmatra protivpravno zatvaranje i zatočenje i podsjeća na već donijeto utvrđenje da je “Kažnjenička bojna” bila prisutna u Sovićima.⁷⁴³ Žalbeno vijeće primjećuje da Naletilićev argument ne izlazi iz okvira puke tvrdnje, da on ne pokazuje zašto bi iskazi svjedoka X i C bili u ovom pogledu nepouzdana niti po čemu je ocjena dokaza Pretresnog vijeća pogrešna.

(g) “Čuvanje” civila

364. Naletilić obrazlaže da se za straže za čuvanje civila obično nisu koristile profesionalne jedinice kakva je bila “Kažnjenička bojna”.⁷⁴⁴ On tvrdi sljedeće: “Profesionalne jedinice bile su korištene za rješavanje najsloženijih vojnih zadataka jer su to obično bile najbolje obučene i najbolje opremljene jedinice u sastavu vojnih snaga koje ne učestvuju u planiranju ili organiziranju straža za civile”.⁷⁴⁵

365. Budući da Naletilić ne upućuje na konkretno mjesto u Prvostepenoj presudi, Žalbeno vijeće pretpostavlja da on misli na paragraf 530 Prvostepene presude kad osporava “nalaz o ‘čuvanju’ civila”.⁷⁴⁶ U tom paragrafu Pretresno vijeće se pozvalo na iskaz svjedoka C koji dokazuje da su “Tutini vojnici čuvali” civile u Sovićima. Žalbeno vijeće konstatira da Naletilić nije pokazao da je

⁷³⁹ Naletilićev revidirani žalbeni podnesak, par. 212.

⁷⁴⁰ Naletilićev revidirani žalbeni podnesak, par. 212.

⁷⁴¹ Prvostepena presuda, par. 530.

⁷⁴² Prvostepena presuda, par. 530 (fusnote izostavljene).

⁷⁴³ Prvostepena presuda, par. 647.

⁷⁴⁴ Naletilićev revidirani žalbeni podnesak, par. 213.

⁷⁴⁵ Naletilićev revidirani žalbeni podnesak, par. 213.

Pretno vijeće postupilo nerazumno kada se pozvalo na taj dokaz, nego da je samo iznio tvrdnju da se profesionalne jedinice “obično” ne koriste za straže za čuvanje civilia. Dakle, nije pokazana nikakva greška u zaključcima Pretnog vijeća.

(h) Argumenti zasnovani na dokazima za koji se tražilo naknadno uvrštenje

366. U više Naletilićevih tvrdnji spominju se dokazi za koje je on tražio da se naknadno uvrste svojim Objedinjenim prijedlogom na osnovu pravila 115.⁷⁴⁷ Naletilićev objedinjeni prijedlog na osnovu pravila 115 Žalbeno vijeće je u cijelosti odbilo odlukom od 20. oktobra 2004. te se, shodno tome, argumenti u vezi s tim predloženim dodatnim dokazima neće razmatrati.⁷⁴⁸

(i) Članovi 7(1) i 7(3) Statuta

367. Naletilić tvrdi da je Pretno vijeće pogrešno primijenilo pravo kada mu je pripisalo odgovornost za protivpravno premještanje civila i po članu 7(1) i po članu 7(3) Statuta.⁷⁴⁹ On tvrdi da mu se “odgovornost može pripisati samo i isključivo na osnovu člana 7(1) Statuta” ako je on planirao i izvršio premještanje civila.⁷⁵⁰ Prema tome što tvrdi Naletilić, čini se da je Pretno vijeće postupilo nerazumno kada mu je pripisalo odgovornost za planiranje i provođenje jedne kažnjive radnje “i nakon toga zaključilo da je kriv zato što nije spriječio i kaznio [...] u vezi s tom istom kažnjivom radnjom”.⁷⁵¹ Nadalje, Naletilić se ne slaže sa zaključkom Pretnog vijeća da je njegova komandna funkcija otežavajući faktor.⁷⁵²

368. U paragrafima od 78 do 81 Prvostepene presude, Pretno vijeće je objasnilo zašto se opredijelilo za to da primijeni istovremeno i član 7(1) i član 7(3) Statuta. Predmetni paragrafi glase:

78. Pretno vijeće u predmetu *Kordić* je zaključilo da [...] kada nadređeni nije samo znao ili je bilo razloga da zna za djela svojih podređenih, nego ih je i planirao, poticao, naredio ili na drugi način pomagao ili podržavao planiranje, pripremu ili izvršenje tih krivičnih djela, takvu vrstu odgovornosti prikladnije /je/ svrstati u polje primjene člana 7(1) Statuta

⁷⁴⁶ Naletilićev revidirani žalbeni podnesak, par. 213.

⁷⁴⁷ Naletilićev revidirani žalbeni podnesak, par. 214, 217, 220, 221. Vidi Naletilićev objedinjeni prijedlog na osnovu pravila 115 (povjerljivo).

⁷⁴⁸ *Tužilac protiv Mladena Naletilića zvanog “Tuta” i Vinka Martinovića zvanog “Štela”*, predmet br. IT-98-34-A, Odluka po objedinjenom zahtjevu Naletilića za izvođenje dodatnih dokaza, 20. oktobar 2004. (dalje u tekstu: Odluka po Naletilićevom objedinjenom prijedlogu na osnovu pravila 115): vidi par. 55-57, gdje se navode razlozi odbijanja od strane Žalbenog vijeća Naletilićevog zahtjeva za uvrštenje dokaznog predmeta I (zapisnika sa sastanka 3. bojne “Mijat Tomić”).

⁷⁴⁹ Naletilićev revidirani žalbeni podnesak, par. 222, 223 (gdje se upućuje na Prvostepenu presudu, par. 532).

⁷⁵⁰ Naletilićev revidirani žalbeni podnesak, par. 223.

⁷⁵¹ Naletilićev revidirani žalbeni podnesak, par. 223.

⁷⁵² Naletilićev revidirani žalbeni podnesak, par. 223.

79. Pretresno vijeće u predmetu *Krnojelac* je ocijenilo da, budući da nije primjereno proglasiti krivnju na osnovu oba vida odgovornosti za isto ponašanje, pretresno vijeće ima diskreciono pravo da odabere onaj koji je primjereniji. [...]

81. Ovo vijeće se pridružuje zaključku Pretresnog vijeća u predmetu *Krnojelac* odabirući između članova 7(1) i 7(3) Statuta najprikladniji vid odgovornosti.

Nakon što je Pretresno vijeće objavilo Prvostepenu presudu u ovom predmetu, Žalbena vijeće je, u predmetu *Blaškić*, izrazilo stav da po jednoj tački Optužnice “nije primjereno donijeti osuđujuću presudu i po članu 7(1) i po članu 7(3) Statuta. Kada se u okviru iste tačke Optužnice tereti za odgovornost i po članu 7(1) i po članu 7(3), i ako su zadovoljeni pravni uslovi za obje kategorije odgovornosti, Pretresno vijeće treba donijeti osuđujuću presudu samo na osnovu člana 7(1) i smatrati nadređeni položaj optuženog otežavajućim faktorom prilikom odmjeravanja kazne”.⁷⁵³ Pristup Pretresnog vijeća bio je dosljedan tom pravilu.

369. Pretresno vijeće se uvjerilo da je Naletilić učestvovao u planiranju premještanja civilnog stanovništva iz Sovića i u skladu s tim je utvrdilo da je odgovoran po članu 7(1) Statuta.⁷⁵⁴ Vijeće je zatim utvrdilo njegovu krivičnu odgovornost po članu 7(3) Statuta jer su premještanje “izvršili vojnici kojima je [on] zapovijedao” i jer je on “znao za premještanje budući da je sudjelovao u njegovom planiranju i nije učinio ništa da ga spriječi ili da kazni počinioc”.⁷⁵⁵ Pretresno vijeće je ispravno zaključilo da se Naletilićeva odgovornost “može najtačnije opisati na osnovu člana 7(1) Statuta kao odgovornost zapovjednika koji je isplanirao operaciju u Sovićima i Doljanima”.⁷⁵⁶ Suprotno tome što tvrdi Naletilić, on nije osuđen za planiranje i provedbu protivpravnog premještanja, a zatim i za to što nije spriječio ili kaznio u vezi s istim djelom protivpravnog premještanja. Žalbena vijeće napominje da mu je osuđujuća presuda izrečena samo na osnovu člana 7(1) Statuta, iako su utvrđena oba oblika odgovornosti. Naletilić nije pokazao da je Pretresno vijeće u ovoj prilici pogrešno primijenilo pravo. Žalbena vijeće upućuje na dio Presude u kojem se razmatra kazna u vezi s Naletilićevom argumentacijom o tome da li se njegov komandni položaj može smatrati otežavajućim faktorom.

⁷⁵³ Drugostepena presuda u predmetu *Blaškić*, par. 91; vidi i Drugostepenu presudu u predmetu *Kordić i Čerkez*, par. 34.

⁷⁵⁴ Prvostepena presuda, par. 531.

⁷⁵⁵ Prvostepena presuda, par. 532.

⁷⁵⁶ Prvostepena presuda, par. 532.

(j) Ocjena dokaza

370. Naletilić u okviru ove žalbene osnove ponovno ističe svoje navode da je akcija HVO-a u Sovićima i Doljanima bila odgovor na napad koji je izvela ABiH.⁷⁵⁷ Žalbeno vijeće je argumentaciju u vezi s tim već odbacilo u okviru razmatranja njegove 13. žalbene osnove.

2. Protivpravno premještanje civila u Mostaru

371. Naletilić u svojoj 26. žalbenoj osnovi tvrdi da je Pretresno vijeće pogriješilo kada mu je pripisalo odgovornost za protivpravno premještanje civila u Mostaru 13.-14. juna 1993. i 29. septembra 1993. godine.⁷⁵⁸ Žalbeno vijeće je uočilo da je posrijedi više spornih pitanja te će ih redom razmotriti. Naletilićev argument iznijet u okviru njegove 12. žalbene osnove, da putem Optužnice nije bio obaviješten o incidentima u Mostaru 13.-14. juna 1993. i 29. septembra 1993.,⁷⁵⁹ već je razmotren.⁷⁶⁰

(a) Pozivanje Pretresnog vijeća na svjedočenje iz druge ruke svjedoka AC

372. Pretresno vijeće je, *inter alia*, uputilo na iskaz svjedoka AC u kontekstu utvrđenja da je Naletilić zapovjedniku ATG “Benko Penavić” izdao uputstva da izvrši ta premještanja.⁷⁶¹ Naletilić obrazlaže da je ovaj iskaz nepouzdan jer se u njemu prenose informacije iz druge ruke.⁷⁶²

373. Naletilić nije pokušao dokazati u čemu je Pretresno vijeće nerazumno postupilo kada se oslonilo na iskaz svjedoka AC iz druge ruke za utvrđenje da je Naletilić izdao uputstva za deložacije i iseljavanje. Žalbeno vijeće podsjeća da “pretresna vijeća imaju široka diskreciona ovlaštenja u pogledu prihvatanja dokaza iz druge ruke”⁷⁶³ i da se prihvaća “da će se takvom iskazu obično pripisati manja težina ili dokazna vrijednost nego kad je u pitanju svjedočenje svjedoka pod prisegom i uz unakrsno ispitivanje, iako čak i to zavisi o bezbroj varijabilnih okolnosti koje prate iskaz iz druge ruke”.⁷⁶⁴

374. Iskaz iz druge ruke svjedoka AC u predmetnom se pogledu podudara s drugim dokazima koji su ukazivali na to da je Naletilić bio pretpostavljen “Baji”,⁷⁶⁵ kao i s nalazima Pretresnog vijeća

⁷⁵⁷ Naletilićeva najava žalbe, str. 7; Naletilićev revidirani žalbeni podnesak, par. 169.

⁷⁵⁸ Naletilićeva najava žalbe, str. 8.

⁷⁵⁹ Naletilićev revidirani žalbeni podnesak, par. 225 (gdje se upućuje na njegovu 12. žalbenu osnovu).

⁷⁶⁰ Vidi *supra*, par. 67-70.

⁷⁶¹ Prvostepena presuda, par. 557.

⁷⁶² Naletilićev revidirani žalbeni podnesak, par. 227.

⁷⁶³ Drugostepena presuda u predmetu *Kordić i Čerkez*, par. 281.

⁷⁶⁴ *Tužilac protiv Zlatka Aleksovskog*, predmet br. IT-95-14/1-AR73, Odluka po žalbi tužitelja u vezi s prihvatljivošću dokaza, 16. februar 1999. (dalje u tekstu: Odluka o prihvatljivosti dokaza u predmetu *Aleksovski*), par. 15.

⁷⁶⁵ Prvostepena presuda, fusnota 309 (gdje se upućuje na svjedoka S, T.2546-2548).

(1) da je, pored redovnog komandnog lanca HVO-a, postojao i paralelni komandni lanac, djelimično kao posljedica posebnog statusa “Kažnjeničke bojne”, te (2) da je Naletilić imao efektivnu kontrolu nad ATG “Benko Penavić” tokom operacija u Mostaru.⁷⁶⁶ Pored toga, Pretresno vijeće se na ovaj dokaz iz druge ruke nije pozvalo za potrebe zaključka da je Naletilić naredio premještanje i da snosi individualnu odgovornost na osnovu člana 7(1) Statuta, nego u svrhu potvrde da je postojala “paralelna zapovjedna struktura”⁷⁶⁷ i kao na dokaz koji, zajedno s izvještajima vojne policije, pokazuje da se Naletilić opredijelio da ne čini ništa u smislu sprečavanja ili kažnjavanja u vezi sa radnjama protivpravnog premještanja, nego je “naprotiv, svojim /.../ podređenima dao do znanja da odobrava takvo ponašanje”.⁷⁶⁸ Naletilić nije pokazao da je Pretresno vijeće pogriješilo prilikom ocjenjivanja ovog dokaza.

(b) Naletilićeva saznanja o postupcima ATG “Benko Penavić” i “Vinko Škrobo” i efektivna kontrola nad tim jedinicama

375. Naletilić navodi da nije bilo dokaza na temelju kojih je Pretresno vijeće, u paragrafu 558 Prvostepene presude, moglo utvrditi da je on znao za česta premještanja civila, i da nije u vezi s tim ništa učinio.⁷⁶⁹ On takođe iznosi argument da tužilac nije predočio nikakve dokaze o tome da je on znao ili da je bilo razloga da zna za događaje od 29. septembra 1993., a da nije preduzeo mjere da te radnje spriječi ili da kazni njihove počinioce.⁷⁷⁰ On nadalje obrazlaže da zaključak Pretresnog vijeća u pogledu njegove komandne odgovornosti i njegove efektivne kontrole nad ATG-jedinicama protivrječi paragrafu 154 Prvostepene presude, u kojem je Pretresno vijeće utvrdilo da su “sve jedinice stacionirane u Mostaru bile pod zapovjedništvom [...] sektora obrane grada Mostara”, komandant kojeg nije bio Naletilić.⁷⁷¹ I najzad, Naletilić navodi da je Pretresno vijeće pogriješilo ignorirajući iskaz svjedoka odbrane NO u vezi s komandnim lancem HVO-a tokom 1993. godine i tvrdi da Martinović nije bio pod njegovom komandom.⁷⁷²

376. U paragrafu 558 Prvostepene presude, Pretresno vijeće se pozvalo na više izvještaja vojne policije – potkrijepljenih iskazom svjedoka AC da se takve akcije bila redovna praksa – zasnivajući na njima svoje utvrđenje.⁷⁷³ Ti izvještaji potvrđuju da su vojnici potčinjeni Naletiliću bili umiješani

⁷⁶⁶ Prvostepena presuda, par. 151-159, 557.

⁷⁶⁷ Prvostepena presuda, par. 557.

⁷⁶⁸ Prvostepena presuda, par. 558 (gdje se upućuje na DP PP 455.1, DP PP 456.1 i DP PP 456.2).

⁷⁶⁹ Naletilićev revidirani žalbeni podnesak, par. 229.

⁷⁷⁰ Naletilićev revidirani žalbeni podnesak, par. 232.

⁷⁷¹ Naletilićev revidirani žalbeni podnesak, par. 229-230.

⁷⁷² Naletilićev revidirani žalbeni podnesak, par. 231 (gdje se upućuje na svjedoka NO, T. 12951, 12953-12954 (djelimično zatvorena sjednica), 12961).

⁷⁷³ Prvostepena presuda, fusnota 1421 (gdje se upućuje na DP PP 455.1, DP PP 456.1 i DP PP 456.2).

u djela premještanja i da su izjavljivali da djeluju po njegovim nalogima.⁷⁷⁴ Naletilićev argument da nije bilo dokaza o tome očigledno je neutemeljen. Pored toga, Naletilić nije pokazao da je Pretresno vijeće nerazumno postupilo jer je to utvrđenje navodno donijelo na osnovu nedovoljnih dokaza ili zato što je pogriješilo u ocjenjivanju dokaza.

377. Što se tiče navoda o nepostojanju dokaza za Naletilićevu komandnu odgovornost u vezi sa događajima 29. septembra 1993., sporni zaključci Pretresnog vijeća glase:

[Pretresno] [v]ijeće je utvrdilo da su Vinko Martinović i ATG “Vinko Škrobo” sudjelovali u protivpravnom premještanju 29. septembra 1993. Mladen Naletilić je tu jedinicu imao pod svojim zapovjedništvom. Vijeće je osim toga osvjedočeno da je Mladen Naletilić znao ili je bilo razloga da zna. Kao što je gore razmotreno, redovitost tih premještanja bila je razlog [...] da [on] za njih zna, a njegov zamjenik Ivan Andabak bio je obaviješten o tom konkretnom događaju i nije ništa učinio da ga spriječi ili da kazni počinioca. Vijeće konstatira da je vodstvo KB-a odobravalo takvo ponašanje.⁷⁷⁵

Žalbeno vijeće napominje da su predloženi i “drugi dokumentarni dokazi da su pripadnici ili jedinice KB-a u nekoliko navrata sudjelovali u premještanjima u toku mjeseca koji je neposredno prethodio tom incidentu”,⁷⁷⁶ što pokazuje da pojave premještanja, za koje je Naletilić znao još u junu 1993., nisu prestale nego su se nastavile kao redovna praksa. Osim toga, u pogledu događaja od 29. septembra 1993., izvještaj vojne policije potvrđuje da je Naletilićev zamjenik bio lično informisan o tom premještanju.⁷⁷⁷ Pretresno vijeće se pozvalo na različite dokaze prilikom donošenja utvrđenja da je Naletilić znao ili da je bilo razloga da zna za premještanje od 29. septembra 1993. godine. Argument da nisu predloženi nikakvi dokazi o tome očigledno je neutemeljen.

378. Naletilić takođe obrazlaže da zaključci Pretresnog vijeća u pogledu njegove efektivne kontrole nad ATG “Benko Penavić” protivrječe paragrafu 154 Prvostepene presude. Žalbeno vijeće uvažava da je u tom paragrafu Pretresno vijeće utvrdilo da su “ATG ‘Vinko Škrobo’ i ATG ‘Benko Penavić’, kao i sve druge jedinice raspoređene u gradu Mostaru, bile pod zapovjedništvom Operativne zone Jugoistočna Hercegovina, koja je od jula 1993. postala sektor Obrana grada Mostara”. Uprkos tome, Pretresno vijeće je u nastavku utvrdilo da se

zapovjedna struktura koju je odredio Glavni stožer HVO-a ne može smatrati jedinim pouzdanim izvorom u pogledu stvarne zapovjedne strukture. Vijeće stoga mora ocijeniti sve činjenične dokaze da utvrdi stvarnu zapovjednu strukturu.⁷⁷⁸

⁷⁷⁴ DP PP 456.1; DP PP 456.2.

⁷⁷⁵ Prvostepena presuda, par. 566 (fusnote izostavljene).

⁷⁷⁶ Prvostepena presuda, par. 562, fusnota 1430 (gdje se upućuje na dokazni predmet PP 558, dokazni predmet PP 707 i dokazni predmet PP 556).

⁷⁷⁷ Prvostepena presuda, par. 562, fusnota 1429 (gdje se upućuje na dokazni predmet PP 620.1).

⁷⁷⁸ Prvostepena presuda, par. 155.

Oslanjajući se i na dokumentarne dokaze i na iskaze svjedoka,⁷⁷⁹ Pretresno vijeće se uvjerilo da je “Mladen Naletilić imao efektivnu kontrolu nad ATG-ima u Mostaru tokom operacija na koje se odnosi Optužnica”.⁷⁸⁰ Naletilić nije pokazao da su nalazi Pretresnog vijeća u dijelu u kojem se razmatra protivpravno premještanje nerazumni ili kontradiktorni.

379. Žalbeno vijeće napominje da Naletilić, argumentirajući kako Martinović nije bio pod njegovom komandom, samo ponavlja argument koji nije polučio uspjeh na suđenju.⁷⁸¹ Stoga nema potrebe da ga Žalbeno vijeće razmatra. Što se tiče argumenta da je Pretresno vijeće bez valjanog objašnjenja ignoriralo iskaz svjedoka odbrane NO, Žalbeno vijeće napominje da se, upravo suprotno, Pretresno vijeće pozvalo na njegovo svjedočenje za utvrđivanje komandne strukture HVO-a u Mostaru.⁷⁸² Naletilić nije pokazao da Pretresno vijeće iskazu ovog svjedoka nije pridalo dovoljnu težinu.

3. Zaključak

380. Na osnovu gorenavedenog, Žalbeno vijeće u cijelosti odbija Naletilićevu 19., 25. i 26. žalbenu osnovu.

O. Bezobzirno razaranje imovine u Doljanima (27. žalbena osnova)

381. Naletilić u okviru svoje 27. žalbene osnove tvrdi da je Pretresno vijeće pogriješilo kada mu je pripisalo individualnu odgovornost na osnovu člana 7(1) Statuta za izdavanje naređenja za bezobzirno razaranje imovine koje nije opravdano vojnom nuždom u Doljanima 21.-22. aprila 1993. kao kršenje zakona i običaja ratovanja po članu 3(b) Statuta (tačka 20 Optužnice).⁷⁸³ Većina njegovih argumenata svodi se na ponavljanje osporavanja iskaza svjedoka Falka Simanga i Radoševog dnevnika, čime se Žalbeno vijeće već bavilo na drugome mjestu.

382. Naletilić takođe navodi da su iskaz svjedoka Falka Simanga i Radošev dnevnik međusobno kontradiktorni “i da nisu jedan drugome potvrda, kako se navodi u paragrafu 596 [Prvostepene]

⁷⁷⁹ Prvostepena presuda, par. 156-158.

⁷⁸⁰ Prvostepena presuda, par. 159.

⁷⁸¹ Prvostepena presuda, par. 153 (gdje se upućuje na dijelove Naletilićevog završnog pretresnog podneska).

⁷⁸² Vidi Prvostepenu presudu, par. 133, fusnotu 386; *ibid.*, par. 137, fusnotu 402; *ibid.*, par. 154, fusnote 440-441.

⁷⁸³ Naletilićeva najava žalbe, str. 8; Naletilićev revidirani žalbeni podnesak, par. 233-237. Vidi i Prvostepenu presudu, par. 585, 596-597. Žalbeno vijeće napominje da se u naslovu Naletilićeve 27. žalbene osnove navodi da je Pretresno vijeće pogriješilo proglašivši ga krivim, u svojstvu nadređene osobe, za bezobzirno razaranje u Doljanima na osnovu člana 7(3) Statuta. Međutim, Naletilić u okviru ove žalbene osnove iznosi samo argumente u vezi s utvrđenjem Pretresnog vijeća o njegovoj krivici na osnovu člana 7(1) Statuta, nakon što je ispravno zapazio da mu je Pretresno vijeće na kraju pripisalo individualnu odgovornost na osnovu člana 7(1), a ne odgovornost po članu 7(3) Statuta. Vidi Naletilićev revidirani žalbeni podnesak, par. 233; Prvostepenu presudu, par. 597.

/p/resude".⁷⁸⁴ Naletilić tvrdi da je svjedok Falk Simang govorio o dvije vojne akcije u Doljanima, a da se u Radoševom dnevniku ne spominje nikakva druga akcija, te da je svjedok Falk Simang posvjedočio da su kuće u Doljanima paljene tokom druge akcije.⁷⁸⁵ Naletilić dalje napominje da u Radoševom dnevniku stoji da su kuće u Doljanima paljene 21. ili 22. aprila 1993. godine.⁷⁸⁶ Prema tome što tvrdi Naletilić, ovo protivrječi iskazu svjedoka Falka Simanga i samom Radoševom dnevniku, koji pokazuju da su se svi pripadnici "Kažnjeničke bojne" i ATG "Baja Kraljević" odmah nakon "Čikotine" pogibije 20. aprila 1993. iz Doljana povukli u Široki Brijeg.⁷⁸⁷ Shodno tome, Naletilić tvrdi kako je "apsurd da Pretresno vijeće zaključi da su pripadnici 'Kažnjeničke bojne' uništavali imovinu ako, prema tome što navode svjedok optužbe [Falk] Simang i dokazni predmet optužbe PP 928, nisu bili u Doljanima u vrijeme kada su paljene kuće".⁷⁸⁸

383. Pretresno vijeće je utvrdilo sljedeće:

Što se tiče razaranja u Doljanima, svjedok Falk Simang, bivši pripadnik KB-a, posvjedočio je da je KB nakon 20. aprila 1993. zapalio sve muslimanske kuće u Doljanima. [...] Simangovo svjedočenje potvrđuje Radošev dnevnik u kojem za 21. april 1993. piše da je "Tuta [Mladen Naletilić] naredio da se spale sve muslimanske kuće u Doljanima". Vijeće je osvjedočeno da je Mladen Naletilić naredio razaranje kuća u Doljanima, te je stoga odgovoran prema članu 7(1) Statuta. Vijeće je nadalje uvjereno da su razaranje izvršili vojnici KB-a pod zapovjedništvom Mladena Naletilića. Mladen Naletilić je znao za razaranje budući da ga je lično naredio; nije ga spriječio te stoga snosi odgovornost i prema članu 7(3) Statuta.

Vijeće proglašava Mladena Naletilića krivim za bezobzirno razaranje koje nije opravdano vojnom nuždom iz člana 3(b) Statuta, počinjeno u Doljanima 21. i 22. aprila 1993. Odgovoran je i prema članu 7(1) i prema članu 7(3) Statuta. Vijeće smatra da je odgovornost Mladena Naletilića najprimjerenije opisana u članu 7(1) Statuta (tačka 20 Optužnice).⁷⁸⁹

Prva vojna operacija u Doljanima o kojoj je govorio svjedok Falk Simang bila je akcija u kojoj je poginuo "Čikota".⁷⁹⁰ Druga operacija koju je spomenuo svjedok Falk Simang bila je vojna akcija izvedena 21. i 22. aprila 1993., kada su se vojnici "Kažnjeničke bojne" vratili u Doljane nakon "Čikotine" sahrane.⁷⁹¹ U Radoševom dnevniku stoji da su borbe u Doljanima vođene 20. aprila 1993., istog dana kad je poginuo "Čikota",⁷⁹² te da je Naletilić naredio da se muslimanske kuće u Doljanima zapale 21. aprila 1993. godine.⁷⁹³ Naletilić nije pokazao da je Pretresno vijeće nerazumno postupilo kada je zaključilo da vojna akcija izvedena 20. aprila 1993., koja se navodi u

⁷⁸⁴ Naletilićev revidirani žalbeni podnesak, par. 236.

⁷⁸⁵ Naletilićev revidirani žalbeni podnesak, par. 236 (gdje se upućuje na dokazni predmet PP 928, str. 78-79, na svjedoka Falka Simanga, T. 3809-3810, 3893-3894, i na Prvostepenu presudu, fusnote 1456, 1462-1463).

⁷⁸⁶ Naletilićev revidirani žalbeni podnesak, par. 236 (gdje se upućuje na Prvostepenu presudu, fusnote 1456, 1462-1463).

⁷⁸⁷ Naletilićev revidirani žalbeni podnesak, par. 236 (gdje se upućuje na Prvostepenu presudu, fusnote 1456, 1470).

⁷⁸⁸ Naletilićev revidirani žalbeni podnesak, par. 236.

⁷⁸⁹ Prvostepena presuda, par. 596-597 (fusnote izostavljene).

⁷⁹⁰ Svjedok Falk Simang, T. 3794-3799.

⁷⁹¹ Svjedok Falk Simang, T. 3799-3813.

⁷⁹² Dokazni predmet PP 928, str. 76-77.

Radoševom dnevniku, odgovara prvoj vojnoj akciji o kojoj je govorio svjedok Falk Simang. Irelevantno je da li se u Radoševom dnevniku izričito spominje druga akcija nakon “Čikotine” pogibije, izvedena 21. i 22. aprila 1993., jer je jasno da se u Radoševom dnevniku govori o “prvoj” vojnoj akciji i o Naletilićevom naređenju izdatom narednog dana da se zapale sve muslimanske kuće u Doljanima. U fusnoti 1456, Pretresno vijeće je izjavilo da je “/s/vjedok Falk Simang posvjedočio /.../ da je KB nakon pogibije Marija Hrkača (Čikote) zapalio sve kuće u selu Doljani, svjedok Falk Simang, T. 3809-3810. *Vidi* takođe Radošev dnevnik, dokazni predmet PP 928, str. 78-79, u kojem stoji da je nakon Čikotine pogibije 20. aprila 1993. Tuta (Mladen Naletilić) naredio da se spale sve muslimanske kuće u Doljanima i da se to nastavilo bar do 22. aprila 1993.” godine. Naletilić nije pokazao da je Pretresno vijeće nerazumno postupilo kada je utvrdilo da se smišljeno razaranje kuća u Doljanima dogodilo 21. i 22. aprila 1993. godine.

384. Najzad, Naletilić nije ničim potkrijepio svoj argument da je Pretresno vijeće pogriješilo kada je zaključilo da su vojnici “Kažnjeničke bojne” izvršili njegovo naređenje da potpuno razore Doljane 21. i 22. aprila 1993., nakon “Čikotine” sahrane. On ne upućuje ni na kakav dokaz koji bi potvrdio da je, kako on argumentira, bilo nemoguće da se vojnici “Kažnjeničke bojne” izvuku iz Doljana i odu na “Čikotinu” sahranu te da se sutradan vrate i izvedu drugu vojnu akciju izvršavajući Naletilićevo naređenje da se razore Doljani. Uslijed toga Žalbeno vijeće konstatira da Naletilić nije pokazao da nijedan razuman presuditelj činjeničnog stanja, na osnovu sveukupnih dokaza o događajima u Doljanima predloženih Pretresnom vijeću, ne bi mogao zaključiti da je 20. aprila 1993. bio izveden napad na Doljane u kojem je poginuo “Čikota”, da se nakon tog napada “Kažnjenička bojna” povukla u Široki Brijeg radi “Čikotine” sahrane, te da je 21./22. aprila 1993., po Naletilićevom naređenju, izvršeno bezobzirno razaranje imovine kojim je prekršen član 3(b) Statuta. Takav zaključak mogao bi donijeti bilo koji razuman utvrditelj činjeničnog stanja čak i s obzirom na izjavu svjedoka Falka Simanga da se “Kažnjenička bojna” u Doljane vratila nekoliko dana nakon “Čikotine” sahrane, budući da je svjedok Falk Simang u svom iskazu jasno rekao da nije u mogućnosti da navede tačne vremenske podatke.

385. Na osnovu gorenavedenog, Naletilićeva 27. žalbena osnova odbija se u cijelosti.

P. Odgovornost za pljačkanje po članu 7(3) (28. žalbena osnova)

386. Pretresno vijeće je na osnovu članova 3(e) i 7(3) Statuta Naletiliću pripisalo odgovornost za pljačkanje koje je “Kažnjenička bojna” počinila u Mostaru.⁷⁹⁴ Naletilić osporava taj zaključak.

⁷⁹³ Dokazni predmet PP 928, str. 78.

⁷⁹⁴ Prvostepena presuda, par. 631.

Većina njegovih argumenata svodi se na ponavljanje ranijeg osporavanja u vezi sa svjedokom Falkom Simangom tako da Žalbena vijeće te argumente ovdje neće razmatrati. Osim toga, on tvrdi da utvrđenje Pretresnog vijeća iz paragrafa 631, tj. da je on bio prisutan “u nekim prilikama pljačke”, preuveličava iskaz svjedoka Falka Simanga koji je izjavio samo to da je Naletilić bio prisutan u jednoj takvoj prilici. Osim toga, on tvrdi da njegovo prisustvo prilikom jednog incidenta pljačkanja nije dovoljno da bi se na njemu zasnivala osuda po članu 7(3).⁷⁹⁵

387. Žalbena vijeće napominje da svjedok Falk Simang u svom iskazu nigdje ne navodi precizno da li je Naletilić bio prisutan u jednoj ili u više prilika kada su svjedok i drugi vojnici za koje je Naletilić bio nadležan tovarili opljačkanu imovinu u “boforse” i svoje automobile. Međutim, čak da je Naletilić i u pravu kad obrazlaže da je Pretresno vijeće nerazumno postupilo zato što je “preuveličalo ono što je [svjedok Falk] Simang stvarno izjavio” kada je utvrdilo da je Naletilić “bio prisutan u *nekim prilikama* pljačkanja”⁷⁹⁶ koje su vršili vojnici za koje je on bio nadležan, Žalbena vijeće je mišljenja da on nije pokazao da je ova greška rezultirala nepravednim rješenjem. U okolnostima predmeta, činjenica da je Naletilić makar i samo u jednoj prilici vidio kako njegovi potčinjeni vrše pljačku bila je dovoljna da on za pljačkanje zna, te da iz toga proizađe njegova obaveza da preduzme mjere da kazni počiniocima i spriječi daljnje pljačkanje.

388. Na osnovu gorenavedenog, Naletilićeva 28. žalbena osnova odbija se u cijelosti.

Q. Navod o grešci u vezi s progonima (18. žalbena osnova)

389. U okviru ove žalbene osnove, Naletilić navodi da je Pretresno vijeće pogriješilo kada ga je, na osnovu dokaza predočenih na suđenju, proglasilo krivim za progone.⁷⁹⁷ Naletilić ovdje uključuje argumente koje je iznio u okviru svoje 12., 25., 26., 27. i 28. žalbene osnove.⁷⁹⁸ On obrazlaže da, budući da je u gorepomenutim žalbenim osnovama pokazao kako nisu postojali dovoljni dokazi da bi se potvrdila njegova umiješanost (1) u protivpravno premještanje civila iz Sovića, Doljana i Mostara (25. i 26. žalbena osnova),⁷⁹⁹ (2) u bezobzirno razaranje imovine (27. žalbena osnova),⁸⁰⁰ te (3) u pljačkanje u Mostaru nakon 9. maja 1993. (28. žalbena osnova),⁸⁰¹ na čemu je, kako on tvrdi, zasnovana njegova osuđujuća presuda za progone, zaključci Pretresnog vijeća u vezi s

⁷⁹⁵ Naletilićev revidirani žalbeni podnesak, par. 239.

⁷⁹⁶ Naletilićev revidirani žalbeni podnesak, par. 239 (naglasak dodat).

⁷⁹⁷ Naletilićeva najava žalbe, str. 7.

⁷⁹⁸ Naletilićev revidirani žalbeni podnesak, par. 164.

⁷⁹⁹ Naletilićev revidirani žalbeni podnesak, par. 165.

⁸⁰⁰ Naletilićev revidirani žalbeni podnesak, par. 166.

⁸⁰¹ Naletilićev revidirani žalbeni podnesak, par. 167.

njegovim navodnim učešćem u navedenim krivičnim djelima ne mogu poslužiti kao utemeljenje za njegovu osuđujuću presudu za progone.⁸⁰²

390. Žalbeno vijeće je već u cijelosti odbilo Naletilićevu 12., 25., 26., 27. i 28. žalbenu osnovu, te shodno tome odbija i njegovu 18. žalbenu osnovu.

R. Zlostavljanje svjedoka Salka Osmića, TT, B i RR (29. žalbena osnova)

391. U okviru ove žalbene osnove, Naletilić tvrdi da je Pretresno vijeće pogriješilo kada je utvrdilo da je odgovoran za mučenje i teško zlostavljanje svjedoka TT, B i Salka Osmića na Ribnjaku u Doljanima 20. aprila 1993. godine.⁸⁰³ Dio njegove argumentacije u kojem se ponavljaju drugdje iznijeti argumenti Žalbeno vijeće neće razmatrati.

392. Naletilić prvo osporava pouzdanost iskaza svjedoka Salka Osmića, koji je izjavio da ga je tukao “Čikota”, dok, kako tvrdi Naletilić, svi dokazi upućuju na činjenicu da je “Čikota poginuo toga dana [u] brdima kod Doljana”.⁸⁰⁴ Ova tvrdnja puko je ponavljanje argumenta iznijetog na suđenju.⁸⁰⁵ Pretresno vijeće izričito je to uzelo u obzir kad je napomenulo da “/č/injenica da je Čikota [...] poginuo nešto kasnije istog dana na stijeni ispod Doljana takođe ne isključuje razumno moguć zaključak da je on bio prisutan na /R/ibnjaku u Doljanima u vrijeme kada su se dogodila premlaćivanja”.⁸⁰⁶ Naletilić nije dokazao da je Pretresno vijeće pogriješilo u svojoj ocjeni pouzdanosti iskaza svjedoka Salka Osmića.

393. Naletilić dalje obrazlaže da je svjedok RR posvjedočio da se [Naletilić] u Doljanima zadržao “samo kratko vrijeme kako bi pokupio tijela poginulih vojnika, a zatim se vratio u [Š]iroki Brijeg”.⁸⁰⁷ Žalbeno vijeće napominje da je Pretresno vijeće uzelo u obzir iskaz svjedoka NR u vezi s okolnošću da je poslijepodne 19. aprila 1993. sreo Naletilića na putu u Doljanima i da je s njim krenuo u pravcu Širokog Brijega kad je čuo da je poginuo Boro Barbarić.⁸⁰⁸ Pretresno vijeće je,

⁸⁰² Naletilićev revidirani žalbeni podnesak, par. 165-167.

⁸⁰³ Naletilićeva najava žalbe, str. 9. Iako se u pripadnom naslovu u Naletilićevoj najavi žalbe spominje svjedok RR, Naletilić ne upućuje na tog svjedoka u svom Revidiranom žalbenom podnesku, a ionako ni nije proglašen krivim za zlostavljanje tog svjedoka.

⁸⁰⁴ Naletilićev revidirani žalbeni podnesak, par. 241a.

⁸⁰⁵ Prvostepena presuda, par. 360, fusnota 959. U fusnoti 156 Naletilićevog revidiranog žalbenog podneska upućuje se na Prvostepenu presudu, fusnotu 1470. U toj fusnoti ne vidi se nikakva greška jer Pretresno vijeće tu izjavljuje da se uvjerilo kako je “Čikota” poginuo 20. aprila 1993., što nije bilo sporno: vidi Prvostepenu presudu, fusnota 1470.

⁸⁰⁶ Prvostepena presuda, par. 365.

⁸⁰⁷ Naletilićev revidirani žalbeni podnesak, par. 241a.

⁸⁰⁸ Prvostepena presuda, par. 364.

osim toga, zaključilo da ovaj svjedok nije svjedočio “o tome gdje se Mladen Naletilić nalazio 20. aprila 1993. godine”.⁸⁰⁹ Naletilić dakle nije pokazao nikakvu grešku u utvrđenju Pretresnog vijeća.

394. Naletilić iznosi kao argument i to da je svjedok TT dao iskaz iz druge ruke.⁸¹⁰ S obzirom na iskaz svjedoka TT, Žalbena vijeće pretpostavlja da Naletilić tvrdi da je iskaz svjedoka TT u pogledu Naletilićeve identifikacije dokaz iz druge ruke jer je taj svjedok tek naknadno, od druge osobe, saznao da je osoba koja ga je udarila po licu i prijetila mu bio Mladen Naletilić.⁸¹¹ Naletilić ne objašnjava po čemu je Pretresno vijeće nerazumno postupilo pozvavši se na taj iskaz.

395. Uslijed gorenavedenih razloga, Naletilićeva 29. žalbena osnova odbija se u cijelosti.

S. “Izgubljena dokumentacija” iz Mostara (30. žalbena osnova)

396. U okviru ove žalbene osnove, Naletilić tvrdi da je Pretresno vijeće pogriješilo i zloupotrijebilo svoje slobodno sudijsko nahođenje time što (1) nije tužiocu izdalo nalog da objelodani dokumente koje Naletilić naziva “izgubljenim dosjeom” iz Mostara⁸¹² i (2) nije *sua sponte* preduzelo korake da pribavi cijeli dosje i/ili izdalo nalog *subpoena duces tecum* po Naletilićevom zahtjevu za dostavu te dokumentacije.⁸¹³ Naletilić priznaje da mu tužilac na kraju, nakon nekoliko mjeseci, jeste dostavio dva registratora dokumenata iz “izgubljenog dosjea”, ali tvrdi da se među tim dokumentima nisu nalazile relevantne informacije, izjave svjedoka niti zapisnik sa suđenja sa iskazima svjedoka, te da tužilac nije mogao objasniti zašto ti dijelovi nedostaju.⁸¹⁴ Naletilić navodi da je najmanje jedan od svjedoka koji su svjedočili na suđenju u Mostaru bio i svjedok optužbe u ovom predmetu, te tvrdi da je dokumentacija postupka vođenog u Mostaru mogla biti od velike pomoći u unakrsnom ispitivanju svjedoka.⁸¹⁵ Naletilić je ponovio i argument iznijet na suđenju, da bi taj “izgubljeni dosje” bio izuzetno velika pomoć u unakrsnom ispitivanju svjedoka koji su svjedočili o događajima u Sovićima i Doljanima.⁸¹⁶

397. Dana 8. marta 2002. Naletilić je dostavio “Zahtjev za izdavanje naloga za objelodanjivanje Tužilaštvu”, u kojem je zatražio da tužilac objelodani “cjelokupni dosje Kantonalnog suda u Mostaru, Lijeva obala, u vezi sa predmetom br. 14/96 od 29. maja 1996.”, istim predmetom koji se, kako on tvrdi, kasnije vodio pod brojem 5/96, koji je tom predmetu dodijeljen nakon spajanja dvaju

⁸⁰⁹ Prvostepena presuda, par. 364.

⁸¹⁰ Naletilićev revidirani žalbeni podnesak, par. 241a.

⁸¹¹ Vidi Prvostepenu presudu, par. 354-355, fusnota 946 (gdje se upućuje na svjedoka TT, T. 6643, 6645).

⁸¹² Vidi Prvostepenu presudu, Dodatak II - Historijat postupka, par. 24, u kojem Pretresno vijeće sporne dokumente naziva “nestalom dokumentacijom” i sažeto iznosi sve što se u okviru prvostepenog postupka s tim u vezi preduzimalo.

⁸¹³ Naletilićeva najava žalbe, str. 9; Naletilićev revidirani žalbeni podnesak, par. 243, 246.

⁸¹⁴ Naletilićev revidirani žalbeni podnesak, par. 244.

⁸¹⁵ Naletilićev revidirani žalbeni podnesak, par. 245.

sudova u Mostaru 1996. godine.⁸¹⁷ Zatim je uslijedila opširna prepiska između strana u postupku i MKSJ-a.⁸¹⁸ Dana 22. aprila 2002. Naletilić je dostavio prijevod Optužnice u predmetu br. KT-10/94 za koji tvrdi da se odnosi na navodne ratne zločine u Sovićima 17. aprila 1993. i neposredno nakon tog datuma.⁸¹⁹ Dana 29. maja 2002. tužilac je Naletiliću objelodanio primjerak spisa Kantonalnog suda u Mostaru pod brojem K-5/96.⁸²⁰ Dana 23. septembra 2002., Naletilić je dostavio novi prijedlog kojim je zatražio da se predsjedniku Općinskog suda u Konjicu izda nalog da dostavi materijale iz predmeta KT-10/94.⁸²¹ Pretresno vijeće je odbilo Naletilićev prijedlog, zato što nije predočio nikakve informacije o tome što je sâm preduzeo kako bi predmetne materijale izravno ishodio od Općinskog suda u Konjicu.⁸²²

⁸¹⁶ Naletilićev revidirani žalbeni podnesak, par. 245.

⁸¹⁷ *Tužilac protiv Mladena Naletilića zvanog "Tuta" i Vinka Martinovića zvanog "Štela"*, predmet br. IT-98-34-T, Naletilić Request for Order for Disclosure by the Prosecution /Naletilićev zahtjev za izdavanje naloga za objelodanjivanje Tužilaštvu/, 8. mart 2002., str. 2. Naletilić je iznio argument da se ta dokumentacija odnosi na navodne ratne zločine u području Sovića 17. aprila 1993. ili oko tog datuma, da je ona u posjedu tužioca i da se pretpostavlja da sadrži i oslobađajuće dokaze.

⁸¹⁸ *Tužilac protiv Mladena Naletilića zvanog "Tuta" i Vinka Martinovića zvanog "Štela"*, predmet br. IT-98-34-T, Prosecution Response to Accused Naletilić's Request for Order for Disclosure by the Prosecution /Odgovor Tužilaštva na zahtjev optuženog Naletilića za izdavanje naloga za objelodanjivanje Tužilaštvu/, 21. mart 2002.; *Tužilac protiv Mladena Naletilića zvanog "Tuta" i Vinka Martinovića zvanog "Štela"*, predmet br. IT-98-34-T, Naletilić Reply to Response of Prosecution to Accused Naletilić Motion for Disclosure of "Lost Files" Concerning Sovići Conflict /Naletilićeva replika na tužiočev odgovor na Naletilićev prijedlog za objelodanjivanje "izgubljene dokumentacije" u vezi sa sukobom u Sovićima 22. mart 2002.; *Tužilac protiv Mladena Naletilića zvanog "Tuta" i Vinka Martinovića zvanog "Štela"*, predmet br. IT-98-34-T, Motion of Accused Naletilić for an Order to Institute an Investigation into the Matter of the "Missing Files" /Prijedlog optuženog Naletilića da se izda nalog za otvaranje istrage o "nestaloj dokumentaciji"/, 22. mart 2002.; *Tužilac protiv Mladena Naletilića zvanog "Tuta" i Vinka Martinovića zvanog "Štela"*, predmet br. IT-98-34-T, Nalog tužiocu da dostavi potpunu informaciju o navodnom posjedovanju spisa Suda u Mostaru, 27. mart 2002.; *Tužilac protiv Mladena Naletilića zvanog "Tuta" i Vinka Martinovića zvanog "Štela"*, predmet br. IT-98-34-T, Prosecution's Response Concerning So-called "Missing Files" /Tužiočev odgovor u vezi sa takozvanom "nestalom dokumentacijom"/, 4. april 2002.; *Tužilac protiv Mladena Naletilića zvanog "Tuta" i Vinka Martinovića zvanog "Štela"*, predmet br. IT-98-34-T, Nalog kojim se traže dodatne informacije, 5. april 2002.; *Tužilac protiv Mladena Naletilića zvanog "Tuta" i Vinka Martinovića zvanog "Štela"*, predmet br. IT-98-34-T, Naletilić's Reply to Prosecution Response Concerning So-called "Missing Files" /Replika optuženog Naletilića na tužiočev odgovor u vezi sa takozvanom "nestalom dokumentacijom"/, 8. april 2002.; *Tužilac protiv Mladena Naletilića zvanog "Tuta" i Vinka Martinovića zvanog "Štela"*, predmet br. IT-98-34-T, Podnesak optuženog Naletilića sa dopisom sudije Častimira Mandarića u vezi sa "nestalom dokumentacijom", 10. april 2002. (dalje u tekstu: Naletilićev podnesak s dopisom u vezi sa "nestalom dokumentacijom").

⁸¹⁹ *Tužilac protiv Mladena Naletilića zvanog "Tuta" i Vinka Martinovića zvanog "Štela"*, predmet br. IT-98-34-T, Accused Naletilić's Submission of High Court of Mostar Indictment Concerning Sovići, or the "Lost Files" /Podnesak optuženog Naletilića s Optužnicom Kantonalnog suda u Mostaru u vezi sa Sovićima, odnosno "izgubljenom dokumentacijom"/ (povjerljivo), 22. april 2002., str. 2, koji treba čitati zajedno sa Naletilićevim dopisom u vezi sa "nestalom dokumentacijom", str. 2.

⁸²⁰ Vidi *Tužilac protiv Mladena Naletilića zvanog "Tuta" i Vinka Martinovića zvanog "Štela"*, predmet br. IT-98-34-T, Prosecution's Submission Regarding the Mostar High Court File /Podnesak Tužilaštva u vezi sa dokumentacijom Kantonalnog suda u Mostaru/ (povjerljivo), 29. maj 2002.

⁸²¹ *Tužilac protiv Mladena Naletilića zvanog "Tuta" i Vinka Martinovića zvanog "Štela"*, predmet br. IT-98-34-T, Naletilić's Request for Issuance of Subpoena *Duces Tecum* per Rule 54 /Zahtjev optuženog Naletilića za izdavanje *subpoene duces tecum* prema pravilu 54/ (povjerljivo), 23. septembar 2002., str. 2.

⁸²² *Tužilac protiv Mladena Naletilića zvanog "Tuta" i Vinka Martinovića zvanog "Štela"*, predmet br. IT-98-34-T, Odluka po zahtjevu optuženog Naletilića za izdavanje *subpoene duces tecum* prema pravilu 54 (povjerljivo), 15. oktobar 2002. (dalje u tekstu: Odluka o "izgubljenoj dokumentaciji" od 15. oktobra 2002.), str. 2.

398. Što se tiče prve navedene greške – odbijanja da se tužiocu izda nalog za objelodanjivanje – Žalbeno vijeće napominje da ostaje nejasno da li predmet br. KT-10/94 Općinskog suda u Konjicu obuhvaća i predmete br. 5/96 i 14/96 koje je Naletilić ranije tražio i koje mu je tužilac objelodanio 29. maja 2002. godine. Naletilić nigdje ne navodi nikakve pojedinosti niti objašnjenje u pogledu promjene broja predmeta koji traži. Kako god bilo, ako Naletilić i jeste tražio objelodanjivanje dokumenata koje tužilac nije već objelodanio, Žalbeno vijeće se nije uvjerilo da je Naletilić pokazao da su dokumenti koje traži u posjedu tužioca, a shodno tome ni da je Pretresno vijeće pogriješilo kada je odbilo da na njegovo traženje tužiocu izda nalog za objelodanjivanje spornih materijala.⁸²³

399. Što se tiče druge odluke kojom je Pretresno vijeće odbilo da izda nalog *subpoena* predsjedniku Općinskog suda u Konjicu, Naletilić nije pokazao što je bilo pogrešno u obrazloženju Pretresnog vijeća. Odluka da se izda “nalog *subpoena* ne smije /se/ donijeti olako. Izdavanje *subpoene* za sobom povlači upotrebu prisilnih mjera i može dovesti do nametanja krivičnih sankcija”.⁸²⁴ Pretresno vijeće je postupilo razumno kada je odbilo da izda nalog *subpoena* jer Naletilić nije predočio nikakve informacije o tome što je sâm preduzeo kako bi sporne materijale ishodio izravno od Općinskog suda u Konjicu.⁸²⁵

400. Uslijed tih razloga, Naletilićeva 30. žalbena osnova odbija se u cijelosti.

T. Odluke Pretresnog vijeća u vezi s uvrštenjem dokaza (31. žalbena osnova)

401. U okviru ove žalbene osnove, Naletilić osporava sve odluke o uvrštenju u spis dokumenata koje je ponudio tužilac, a koje je Pretresno vijeće donijelo u okviru prvostepenog postupka, uslijed toga što mu je njima uskraćeno pravo na pravično suđenje.⁸²⁶ Žalbeno vijeće podsjeća da je Pretresno vijeće tokom prvostepenog postupka izdalo 38 pismenih i 50 usmenih odluka u vezi s dokazima.⁸²⁷ U Prvostepenoj presudi Pretresno vijeće je navelo koji je kriterijum primjenjivalo, odnosno: “U skladu sa sudskom praksom i pravilom 89(C) Pravilnika Pretresno vijeće je u spis

⁸²³ Drugostepena presuda u predmetu *Kordić i Čerkez*, par. 179; Drugostepena presuda u predmetu *Blaškić*, 268. Vidi i Drugostepenu presudu u predmetu *Kajelijeli*, par. 262.

⁸²⁴ *Tužilac protiv Sefera Halilovića*, predmet br. IT-01-48-AR73, Odluka u vezi s izdavanjem naloga *subpoena*, 21. juni 2004., par. 6; *Tužilac protiv Radoslava Brđanina i Momira Talića*, IT-99-36-AR73.9, Odluka po interlokutornoj žalbi, 11. decembar 2002., par. 31.

⁸²⁵ Odluka o “izgubljenoj dokumentaciji” od 15. oktobra 2002., str. 2.

⁸²⁶ Naletilićeva najava žalbe, str. 9; Naletilićev revidirani žalbeni podnesak, par. 251.

⁸²⁷ Vidi Prvostepenu presudu, Dodatak II - Historijat postupka, par. 19.

uvrštavalo dokaze koji su sadržavali ‘dovoljno pokazatelja pouzdanosti’, a za koje je Vijeće smatralo da su relevantni i da imaju dokaznu vrijednost”.⁸²⁸

402. Naletilić na prvome mjestu osporava sve odluke Pretresnog vijeća u vezi s uvrštavanjem dokumentarnih dokaza. Što se tiče posebno njegovog argumenta da je nužno irelevantan onaj dokument za koji strana koja ga je ponudila nije dokazala da je autentičan, Žalbena vijeće konstatira da je posve neutemeljen. Shodno pravilu 89(C), sudsko vijeće može prihvatiti bilo koji relevantan dokaz za koji ocijeni da posjeduje dokaznu vrijednost. Uslov da dokaz bude vjerodostojan *prima facie* koji ta odredba implicitno sadrži – tj. da posjeduje dovoljno pokazatelja pouzdanosti – “jedan /je/ od faktora pri procjeni njegove relevantnosti i dokazne vrijednosti”.⁸²⁹ Van toga ne postoji nikakav poseban kriterijum za određivanje praga prihvatljivosti dokumentarnih dokaza.

403. Što se tiče sveobuhvatnog navoda koji Naletilić zatim iznosi i u kojem se on poziva na sve prigovore uložene tokom suđenja i tim putem ih uključuje u žalbu, a kojim se globalno tvrdi da je Pretresno vijeće u vezi sa dokazima donosilo pogrešne odluke, Žalbena vijeće smatra da Naletilić nije iznio svoj teret dokazivanja propisan za žalbeni postupak. On nije ni pokušao da pokaže u čemu je Pretresno vijeće pogriješilo u pogledu uvrštavanja dokaza. Dakle, Žalbena vijeće smatra nepotrebnim da se razmatra meritum tih navoda.

404. Shodno gorenavedenom, Naletilićeva 31. žalbena osnova odbija se u cijelosti.

U. Ocjena kontradiktornih dokaza (32. žalbena osnova)

405. U okviru ove žalbene osnove, Naletilić navodi da je Pretresno vijeće pogriješilo i zloupotrijebilo svoje slobodno sudijsko nahođenje time što kontradiktorne dokaze nije uzimalo u obzir na način povoljniji za njega, čime je prekršeno njegovo pravo na pravično suđenje.⁸³⁰ Pritom precizno upućuje na paragrafe 107 i 143 Prvostepene presude.⁸³¹ Naletilić tvrdi da je Pretresno vijeće, kad god su mu predočeni kontradiktorni dokazi, takve konfliktne situacije rutinski rješavalo u korist krivice, bez ikakvih objašnjenja.⁸³²

⁸²⁸ Prvostepena presuda, Dodatak II - Historijat postupka, par. 19.

⁸²⁹ *Tužilac protiv Zejnila Delalića, Zdravka Mucića zvanog “Pavo”, Hazima Delića i Esada Landže zvanog “Zenga”,* predmet br. IT-96-21-AR73.2, Odluka o molbi optuženog Zejnila Delalića za dopuštenje podnošenja žalbe na odluku Pretresnog vijeća od 19. januara 1998. o prihvatljivosti dokaza, 5. mart 1998., par. 17, 20, 25. Vidi i Odluku o prihvatljivosti dokaza u predmetu *Aleksovski; Tužilac protiv Darija Kordića i Marija Čerkeza*, predmet br. IT-95-14/2-AR73.5, Odluku po žalbi u vezi s izjavom preminulog svjedoka, 21. juli 2000.

⁸³⁰ Naletilićeva najava žalbe, str. 9.

⁸³¹ Naletilićeva najava žalbe, str. 9.

⁸³² Naletilićev revidirani žalbeni podnesak, par. 252.

406. Paragraf 107 Prvostepene presude iz poglavlja pod naslovom “Opći zaključci”, nalazi se u odjeljku koji se bavi jedinicama u sastavu “Kažnjeničke bojne”. U tom paragrafu Pretresno vijeće je zaključilo da je “ATG ‘Baja Kraljević’ bio u sastavu KB-a”. Taj zaključak se “temelji i na dokumentima i na pouzdanim svjedočenjima svjedoka”.⁸³³ Jedino mjesto gdje se spominju kontradiktorni dokazi je fusnota 299 koja glasi:

Vijeće ne smatra vjerodostojnima iskaze svjedoka odbrane NM, T. 12750, 12801 [djelimično zatvorena sjednica], 1288, i svjedoka odbrane NR, T. 13318 [djelimično zatvorena sjednica], prema kojima ATG “Baja Kraljević” nije bio u sastavu KB-a, budući da se ne podudaraju s drugim dokazima. *Vidi* dokazne predmete PP 759.1 (povjerljivo), PP 804.1 (povjerljivo).

Žalbeno vijeće napominje da je Pretresno vijeće dalo obrazloženje zašto se oslonilo na dokazne predmete optužbe, a ne na kontradiktorne iskaze svjedoka odbrane NM i NR. Naletilić nije pokazao zašto je oslanjanje Pretresnog vijeća na dokazne predmete optužbe bilo nerazumno.

407. Paragraf 143 iz poglavlja pod naslovom “Opći zaključci”, nalazi se u odjeljku koji se bavi Naletilićevim komandnim položajem u operacijama u Mostaru 9. maja 1993. godine. U njemu se sažeto prenose iskazi svjedoka F, WW i GG koji su posvjedočili da su Muslimane iz njihovih stanova izbacivali, među ostalima, Martinović i “Tutini ljudi”. U paragrafu 143 ne mogu se naći nikakvi kontradiktorni dokazi. Utoliko ukoliko se on tiče ovog paragrafa, Naletilićev argument je irelevantan.⁸³⁴

408. Na osnovu gorenavedenog, ova žalbena osnova odbija se u cijelosti.

V. Status svjedoka FF kao neborca (33. žalbena osnova) i protivpravno zatočenje svjedoka O (34. žalbena osnova)

409. U okviru svoje 33. žalbene osnove, Naletilić obrazlaže da činjenica da je Pretresno vijeće svjedoka FF u paragrafu 656 Prvostepene presude opisalo kao neborca protivrječi nalazima Vijeća u paragrafima 435 i 445, da je taj svjedok bio pripadnik ABiH. U okviru svoje 34. žalbene osnove, Naletilić osporava da su dokazi s ovim u vezi bili dovoljni, kao i obrazloženje Pretresnog vijeća uz utvrđenje, takođe iz paragrafa 656, da svjedok O nije bio borac.⁸³⁵

⁸³³ Prvostepena presuda, par. 107 (fusnota izostavljena).

⁸³⁴ Žalbeno vijeće neće razmatrati tvrdnju koju Naletilić takođe iznosi, da je Pretresno vijeće ignoriralo iskaze i nekih drugih svjedoka koje navodi, jer on to pitanje prvi put pokreće u svojoj Repliki, ali nevezano uz argumente navedene u Žalbenom podnesku. Vidi Naletilićevu repliku, par. 44.

⁸³⁵ Naletilićeva najava žalbe, str. 10; Naletilićev revidirani žalbeni podnesak, par. 254, 257, 262.

410. Žalbeno vijeće napominje da u Prvostepenoj presudi, čini se, nema obrazloženja za to što je Pretresno vijeće u paragrafu 656 Prvostepene presude utvrdilo da je svjedok FF bio jedan od zatvorenika u zatvoru u Ljubuškom koji nisu bili borci, dok je ranije, u paragrafima 435 i 445 Prvostepene presude, u vezi sa zlostavljanjem svjedoka FF na Heliodromu, utvrdilo da je ista osoba bila pripadnik ABiH iz Mostara. No, čak i pod pretpostavkom da Pretresno vijeće jeste pogriješilo kada je utvrdilo da svjedok FF nije bio borac, ta greška nije rezultirala nepravедnim rješenjem jer je Pretresno vijeće, kao svoj konačan nalaz, u paragrafu 659 Prvostepene presude utvrdilo da tužilac nije dokazao da Naletilić snosi krivičnu odgovornost za zatočavanje civila BH Muslimana u zatvoru u Ljubuškom. Uslijed tog razloga, Žalbeno vijeće smatra nepotrebnim da se razmatra meritum Naletilićevih argumenata iz njegove 34. žalbene osnove. Naime, čak i da je dokazano da je Pretresno vijeće pogriješilo kada je utvrdilo da je svjedok O bio civil muslimanske nacionalnosti zatvoren pod lažnom izlikom pokretanja sudskog postupka protiv njega, iz toga ne može proisteći nepravедno rješenje s obzirom na zaključak Pretresnog vijeća iz paragrafa 659 Prvostepene presude.

411. Naletilićev u svom drugom argumentu u okviru 33. žalbene osnove navodi još jednu kontradikciju, ovaj put između paragrafa 681 Prvostepene presude - u kojem je Pretresno vijeće utvrdilo da dokazi nisu jasni u pogledu razloga premlaćivanja svjedoka Z, Y i H, te da uslijed toga nije utvrđeno da se te radnje mogu smatrati djelima u osnovi progona - i paragrafa 679, u kojem je Pretresno vijeće utvrdilo da je zlostavljanje svjedoka Z, uglednog člana SDA, Naletilić izvršio na osnovu političke diskriminacije.⁸³⁶

412. Žalbeno vijeće napominje da je Naletilićeva 33. žalbena osnova naslovom jasno ograničena na sporan status svjedoka FF kao neborca. Iako se poziva na paragraf 681 Prvostepene presude, u kojem je riječ i o svjedoku FF i o svjedoku Z, Naletilić u svojoj žalbenoj podosnovi koja se odnosi na navedenu kontradikciju u zaključcima Pretresnog vijeća u vezi sa svjedokom Z izlazi iz okvira Najave žalbe, a dozvolu za izmjenu najave žalbe propisanu pravilom 108 nije zatražio. Žalbeno vijeće pored toga napominje da je tužilac na ovaj argument uložio prigovor u smislu da on izlazi iz okvira Naletilićeve žalbe te da ga tužilac u svom podnesku nije mogao iscrpno obraditi.⁸³⁷ Shodno tome, Žalbeno vijeće odbacuje Naletilićevu argumentaciju o ovom pitanju i rješava da je neće razmatrati.

413. Uslijed gorenavedenih razloga, Naletilićeva 33. i 34. žalbena osnova odbijaju se u cijelosti.

⁸³⁶ Naletilićev revidirani žalbeni podnesak, par. 258-259; Naletilićev povjerljivi revidirani žalbeni podnesak, par. 258.

⁸³⁷ Tužiočev odgovor na Naletilićev revidirani žalbeni podnesak, par. 8.2, fusnota 485.

W. Rudolf Jozelić (35. žalbena osnova)

414. Naletilić navodi da je Pretresno vijeće pogriješilo kada je utvrdilo da su Rudolfa Jozelića pretukle dvije osobe potčinjene Naletiliću.⁸³⁸ S obzirom na zaključak Žalbenog vijeća po Naletilićevoj 21. žalbenoj osnovi da se Naletiliću nije mogla pripisati odgovornost na osnovu člana 7(3) Statuta za krivična djela okrutnog postupanja i hotimičnog nanošenja velikih patnji počinjena nad zarobljenicima u zatvoru u Ljubuškom, kao niti za krivično djelo progona izvršenog putem tih radnji kao djelā u osnovi, Žalbeno vijeće smatra nepotrebnim da razmatra Naletilićevu 35. žalbenu osnovu.

X. Vjerodostojnost svjedoka Ekrema Lulića (36. žalbena osnova)

415. U okviru ove žalbene osnove Naletilić navodi da je, s obzirom na predložene dokaze, Pretresno vijeće pogriješilo kada je utvrdilo da je, među ostalima, Ekrem Lulić vjerodostojan svjedok.⁸³⁹ Naletilić obrazlaže da je Pretresno vijeće, što se tiče inkriminacija u vezi sa događajima u Sovićima, svoje povjerenje u više slučajeva davalo svjedocima optužbe, dok je svjedoke odbrane u vezi s istim pitanjem ignoriralo.

416. Budući da Naletilić ne iznosi nikakve konkretne argumente u vezi s ostalim svjedocima optužbe, Žalbeno vijeće svoje razmatranje Naletilićeve 36. žalbene osnove ograničava na svjedoka Ekrema Lulića. Naletilić nije pokazao da je Pretresno vijeće pogriješilo ocijenivši iskaz tog svjedoka o događajima u Sovićima vjerodostojnim.⁸⁴⁰ Naletilić nije pokazao ni da je objašnjenje Pretresnog vijeća nerazumno.⁸⁴¹ Naletilić nije dokazao po čemu su oslanjanje Pretresnog vijeća na iskaz svjedoka Ekrema Lulića te njegov zaključak u vezi s iskazom svjedoka odbrane NL nerazumni. Ova žalbena osnova odbija se u cijelosti.

⁸³⁸ Naletilićeva najava žalbe, str. 10.

⁸³⁹ Naletilićeva najava žalbe, str. 10; Naletilićev revidirani žalbeni podnesak, str. 88.

⁸⁴⁰ Prvostepena presuda, fusnota 344.

⁸⁴¹ Žalbeno vijeće napominje da se u fusnoti 344, koja se navodi u prilog nalazu Pretresnog vijeća iz paragrafa 123 Prvostepene presude da je “[n]ekoliko svjedoka /.../ posvjedočilo da su vidjeli Mladena Naletilića u školi u Sovićima 18. aprila 1993.”, upućuje, *inter alia*, na iskaz u kojem je “/s/vjedok Ekrem Lulić, čiji opis događaja u Sovićima [Pretresno] [v]ijeće smatra vjerodostojnim, izjavio /.../ da je Mladen Naletilić postrojio zarobljenike u školskom dvorištu i optužio ih za organizaciju oružane pobune protiv legalnih hrvatskih vlasti, svjedok Ekrem Lulić, T. 647-648, T. 650-651.” Nadalje, u fusnoti 345 koja se navodi u prilog nalazu Pretresnog vijeća iz istog paragrafa da su “ljudi [Mladena Naletilića] bili među vojnicima koji su zarobljenike iz škole odvodili u autobuse i vozili ih za Ljubuški”, takođe se, *inter alia*, upućuje na iskaz koji je dao “svjedok Ekrem Lulić, T. 649”. Žalbeno vijeće osim toga napominje da je Pretresno vijeće, suprotno tome što tvrdi Naletilić, u paragrafima 119, 121 i 122 Prvostepene presude objasnilo razloge zašto po njegovom mišljenju iskaz svjedoka odbrane NL ne isključuje mogućnost da je Mladen Naletilić 18. aprila 1993. bar neko vrijeme bio u Sovićima.

Y. Kumulativni efekat navodnih zloupotreba slobodnog sudijskog nahođenja (39. žalbena osnova)

417. U okviru ove žalbene osnove Naletilić navodi da su greške Pretresnog vijeća i zloupotrebe slobodnog sudijskog nahođenja u prvostepenom postupku u datim okolnostima proizvele kumulativni efekat uskraćivanja pravičnog suđenja.⁸⁴² Naletilić tvrdi da je Pretresno vijeće učinilo mnogo manjih ili većih grešaka tokom suđenja i da je “[v]ećina tih grešaka iznijeta /.../ gore u tekstu”, i uz to konkretno upućuje na više naloga i odluka Pretresnog vijeća.⁸⁴³

418. Što se tiče grešaka za koje Naletilić navodi da ih je iznio na drugim mjestima u svom Revidiranom žalbenom podnesku, njih je Žalbeno vijeće već razmotrilo. One greške za koje je Žalbeno vijeće, razmotrivši ih pod pripadnom žalbenom osnovom, utvrdilo da su dokazane, ni sve zajedno ne opravdavaju obnovu postupka. Žalbeno vijeće će, međutim, razmotriti njihov mogući uticaj na Naletilićevu presudu o kazni. Što se tiče navoda u vezi s naložima i odlukama Pretresnog vijeća koje nije osporavao negdje drugdje u svom Revidiranom žalbenom podnesku, Naletilić nije iznio nikakve argumente o tome u čemu je Pretresno vijeće pogriješilo. Stoga se njegova 39. žalbena osnova odbacuje u cijelosti.

⁸⁴² Naletilićeva najava žalbe, str. 11.

⁸⁴³ Naletilićeva najava žalbe, str. 11; Naletilićev revidirani žalbeni podnesak, par. 278.

VII. MARTINOVIĆEVA DRUGA ŽALBENA OSNOVA

419. U svojoj 2. žalbenoj osnovi Martinović navodi da je Pretresno vijeće pogrešno ocijenilo dokaze predočene na suđenju u vezi sa svim tačkama Optužnice po kojima je Martinović proglašen krivim.⁸⁴⁴

A. Protivpravni rad i živi štit

420. Pretresno vijeće je utvrdilo da je Martinović odgovoran za krivična djela nečovječnog postupanja, okrutnog postupanja, protivpravnog rada i nehumanih djela po članovima 2(b), 3, 5(i) i 7(1) Statuta, počinjena putem slanja ratnih zarobljenika na rad u opasnim uslovima u njegovoj zoni odgovornosti,⁸⁴⁵ kao i putem naređivanja četvorici ratnih zarobljenika da prijeđu borbenu liniju noseći drvene puške, u njegovoj zoni odgovornosti, 17. septembra 1993. godine (tačke 2, 3, 4 i 5 Optužnice).⁸⁴⁶ Nadalje, Pretresno vijeće je Martinoviću pripisalo odgovornost za krivično djelo protivpravnog rada po članovima 3 i 7(1) Statuta, počinjeno putem naređivanja zarobljenicima da privatni posjed preurede u bazu ATG "Vinko Škrobo" (tačka 5).⁸⁴⁷ Najzad, na osnovu korištenja zatočenika za pomaganje u pljački privatne imovine, Pretresno vijeće je Martinoviću pripisalo odgovornost za krivično djelo protivpravnog rada po članovima 3 i 7(3) Statuta (tačka 5 Optužnice).⁸⁴⁸

1. Protivpravni rad u zoni odgovornosti ATG "Vinko Škrobo"⁸⁴⁹

421. Martinović tvrdi da je Pretresno vijeće pogrešno utvrdilo činjenično stanje kada je utvrdilo da je on izdao naređenje za rad ratnih zarobljenika u opasnim uslovima unutar zone odgovornosti ATG "Vinko Škrobo".⁸⁵⁰ Martinović po ovoj stavci osporavanja iznosi pet argumenata koji će biti redom razmotreni.

⁸⁴⁴ Martinovićeva najava žalbe, str. 4; Martinovićev žalbeni podnesak, par. 16.

⁸⁴⁵ Prvostepena presuda, par. 271-272.

⁸⁴⁶ Prvostepena presuda, par. 289-290. Kako bi se izbjegla kumulacija osoba, po tački 4 Optužnice nije bila izrečena osuđujuća presuda za okrutno postupanje: Prvostepena presuda, par. 733, 767, 768.

⁸⁴⁷ Prvostepena presuda, par. 311, 313. U vezi s tim incidentima, Pretresno vijeće se takođe uvjerilo da je potvrđena Martinovićeva odgovornost po članu 7(3) Statuta, ali je konstatiralo da njegovu odgovornost najprimjerenije opisuje član 7(1): Prvostepena presuda, par. 272, 290, 313.

⁸⁴⁸ Prvostepena presuda, par. 310, 334.

⁸⁴⁹ Vidi Martinovićevu najavu žalbe, str. 5-6.

⁸⁵⁰ Žalbeno vijeće napominje da je Pretresno vijeće smatralo da je tužilac u svom Završnom pretresnom podnesku zapravo priznao da ne može dokazati da li su žrtve bile civili ili ratni zarobljenici: Prvostepena presuda, par. 252. Pretresno vijeće je utvrdilo da je za optuženog povoljnije da se primijeni režim Ženevske konvencije III u vezi sa protivpravnim radom, nego režim zaštite civilnih zatočenika po Ženevskoj konvenciji IV, uslijed čega se opredijelilo da primijeni "niži standard iz Ženevske konvencije III": Prvostepena presuda, par. 252.

(a) Nadležnost nad ratnim zarobljenicima koji su bili na radu u ATG “Vinko Škrobo”

422. Prvo, Martinović obrazlaže da je Pretresno vijeće pogriješilo u ocjeni da su ratni zarobljenici slati na rad na zahtjev pojedinih jedinica i za potrebe koje su jedinice iskazivale prema svom nahodjenju.⁸⁵¹ Prema tome što tvrdi Martinović, za određivanje vrste i mjesta radnih zadataka zarobljenika bila je ovlaštena samo vojna policija.⁸⁵² Shodno tome, tvrdi Martinović, Pretresno vijeće je pogrešno zaključilo da su ratni zarobljenici koji su radili u ATG “Vinko Škrobo” bili isključivo u njegovoj nadležnosti.⁸⁵³

423. Suprotno Martinovićevom argumentu, Pretresno vijeće nije utvrdilo da su zatočenici bili “isključivo u nadležnosti” ATG “Vinko Škrobo”. Pretresno vijeće je utvrdilo da su ratni zarobljenici “slani na zahtjev pojedinih jedinica i za potrebe koje su one po vlastitom nahodjenju izražavale”, i da je “odgovornost za postupanje sa zatočenicima u skladu sa Ženevskim konvencijama /bila/ na pripadniku jedinice koji je došao po te zatočnike, što je potvrdio i svjedok odbrane NO”.⁸⁵⁴ Prilikom donošenja tih zaključaka, Pretresno vijeće se pozvalo na iste dokaze na koje se Martinović poziva u svojoj žalbi.

424. Martinović za svoju tvrdnju da su gorespomenuti nalazi Pretresnog vijeća pogrešni upućuje na dokazne predmete PP 505, PP 512, PP 515 i PP 554, te na iskaz svjedoka odbrane NO.⁸⁵⁵ Međutim, pregledom tih dokaznih predmeta ispostavlja se da je zahtjeve za dodjeljivanje zarobljenika upućivala ATG “Vinko Škrobo”, da su osobe koje su preuzimale zarobljenike bili pripadnici ATG “Vinko Škrobo”, te da se u svim naređenjima izričito nalagalo da osoba koja preuzme zarobljenike s njima mora postupati u skladu sa Ženevskim konvencijama. Žalbeno vijeće pored toga napominje da iskaz svjedoka odbrane NO na koji se poziva Martinović govori u prilog zaključku Pretresnog vijeća da je osoba koja bi odvela zarobljenike sa Heliodroma bila odgovorna za njihovu sigurnost.⁸⁵⁶

425. Martinović nadalje obrazlaže da pojedini slučajevi navedeni u Prvostepenoj presudi, kada je on tražio da mu se dodijele zarobljenici koji će raditi u njegovoj jedinici kako bi ih zaštitio, nisu dokaz njegovih ovlaštenja ili nadležnosti,⁸⁵⁷ ali ne objašnjava kako ni zašto.⁸⁵⁸

⁸⁵¹ Martinovićev žalbeni podnesak, par. 24.

⁸⁵² Martinovićev žalbeni podnesak, par. 26-28 (gdje se upućuje, *inter alia*, na svjedoka odbrane NO, T. 12967).

⁸⁵³ Martinovićev žalbeni podnesak, par. 33.

⁸⁵⁴ Prvostepena presuda, par. 264, 265 (gdje se upućuje na svjedoka odbrane NO, T. 12967).

⁸⁵⁵ Martinovićev žalbeni podnesak, par. 26-28 (gdje se upućuje, *inter alia*, na svjedoka odbrane NO, T. 12967).

⁸⁵⁶ Svjedok odbrane NO, T. 12967-12969.

⁸⁵⁷ Martinovićev žalbeni podnesak, par. 34.

426. S obzirom na sve gorenavedeno, Martinović nije pokazao da su zaključci Pretresnog vijeća nerazumni.

(b) Postupak sa ratnim zarobljenicima

427. Drugo, Martinović tvrdi da dokazi ne govore u prilog zaključku Pretresnog vijeća iz paragrafa od 267 do 269 Prvostepene presude, da su postojali “privilegirani” zarobljenici koji nisu bili podvrgavani postupcima koji se kose sa Ženevskim konvencijama, za razliku od većine zarobljenika koji su bili žrtve takvih kršenja.⁸⁵⁹

428. Pretresno vijeće je saslušalo nekoliko svjedoka odbrane koji su izjavili da je Martinović dobro postupao sa zarobljenicima.⁸⁶⁰ Međutim, Pretresno vijeće

[...] ovu verziju događaja ne nalazi uvjerljivom. Iako ne sumnja da su neki od zarobljenika uživali privilegirani status i određenu zaštitu Vinka Martinovića, bilo zato što su bili prijatelji ili poznanici porodice prije rata ili stoga što su imali posebna strukovna znanja, Vijeće se uvjerilo da za vrlo veliku većinu zatočenika na Heliodromu koji su odvođeni na rad u ATG “Vinko Škrobo” takvi uvjeti nisu vrijedili.⁸⁶¹

429. Nešto dalje, u paragrafu 268 Prvostepene presude, Pretresno vijeće je utvrdilo da su mnogi ratni zarobljenici bili prisiljeni obavljati pomoćne vojne zadatke u krajnje opasnim uslovima, na primjer kopanje rovova u blizini borbene linije, utvrđivanje vrećama pijeska dijelova linije na udaru vatre, nošenje eksploziva preko borbene linije, te izvlačenje ranjenih i poginulih vojnika HVO-a.⁸⁶² Zarobljenici su često bili izravno izloženi vatri sa druge strane borbene linije, uslijed čega su neki zadobivali ozljede.⁸⁶³

430. Martinović svojom argumentacijom nije pokazao da nijedan razuman presuditelj o činjenicama ne bi mogao donijeti gorenavedene zaključke. On je samo ponudio drugačiju ocjenu dokaza ne naznačivši u kojem je aspektu ocjena dokaza koju je donijelo Pretresno vijeće pogrešna. Žalbeno vijeće stoga odbacuje ove argumente bez razmatranja njihovog merituma.⁸⁶⁴

⁸⁵⁸ Pretresno vijeće je utvrdilo da je u nekim slučajevima izbor zatočenika za rad u njegovoj jedinici vršio sâm Martinović: Prvostepena presuda, par. 265 (gdje se upućuje na dokazni predmet PP 597.1, na svjedoka HH, T. 4822-4823, te na dokazni predmet PP 434, str. 11-13 [povjerljivo]).

⁸⁵⁹ Martinovićev žalbeni podnesak, par. 36-38, 63, 65 (gdje se upućuje na svjedoka ME, T. 14102-14103, i na svjedoka MI, T. 14321); par. 66, 70, 74.

⁸⁶⁰ Prvostepena presuda, par. 266, fusnota 718 (gdje se, *inter alia*, upućuje na svjedoka ME, T. 14100-14102, 14133-14134 (djelimično zatvorena sjednica), 14104-14105, i na svjedoka MI, T. 14318-14327).

⁸⁶¹ Prvostepena presuda, par. 267 (fusnote izostavljene).

⁸⁶² Prvostepena presuda, par. 268.

⁸⁶³ Prvostepena presuda, par. 268.

⁸⁶⁴ Vidi Drugostepenu presudu u predmetu *Vasiljević*, par. 12.

(c) Karakter rada zarobljenika u ATG “Vinko Škrobo”

431. Martinović osporava i utvrđenja iz paragrafa 268 i fusnota 722-729 Prvostepene presude i tvrdi da ne postoji činjenična osnova za zaključak da je rad koji su obavljali ratni zarobljenici bio protivpravan.⁸⁶⁵

432. Prvo, Martinović iznosi argument da iskazi svjedoka odbrane MM, MN, MO, MP i MQ, pokazuju da su utvrde od vreća napunjenih pijeskom već postojale duž 200 metara borbene linije koju je držala njegova jedinica i da niko od tih svjedoka nije porekao činjenicu da te utvrde od početka sukoba nisu doživjele nikakve promjene.⁸⁶⁶ On nadalje obrazlaže da na dijelu borbene linije koji je držala ATG “Vinko Škrobo” nije postojala objektivna potreba za radovima kakve je opisalo Pretresno vijeće.⁸⁶⁷ Martinović Žalbenom vijeću nije priložio precizne reference na dijelove spisa prvostepenog postupka na kojima zasniva te svoje navode.⁸⁶⁸ Žalbeno vijeće te argumente stoga neće razmatrati.⁸⁶⁹

433. Drugo, Martinović tvrdi da se iskazi koje su dali svjedoci optužbe AF, PP, YY, II, EE, KK, OO te neki drugi ne odnose na njegovu zonu odgovornosti.⁸⁷⁰ Pretresno vijeće je tu činjenicu uzelo u obzir u kontekstu Martinovićeve odgovornosti po članu 7(3) Statuta.⁸⁷¹ U tom pogledu se oslonilo na iskaze velikog broja svjedoka koji su posvjedočili da su zarobljenici bili korišteni za rad u Domu zdravlja i u njegovoj neposrednoj blizini.⁸⁷² Žalbeno vijeće konstatira da bi na osnovu tih dokaza razuman presuditelj o činjenicama mogao zaključiti da su zarobljenici bili korišteni za rad u Martinovićevoj zoni odgovornosti, bez obzira na to što je ona obuhvaćala potez od samo 200 metara kod Doma zdravlja. Osim toga, Martinović nije ničim drugim dokumentirao svoje osporavanje iskaza gorenavedenih svjedoka optužbe.

⁸⁶⁵ Martinovićev žalbeni podnesak, par. 36-38.

⁸⁶⁶ Martinovićev žalbeni podnesak, par. 39-40.

⁸⁶⁷ Martinovićev žalbeni podnesak, par. 42-46.

⁸⁶⁸ Martinović je zamoljen da na pretresu u žalbenom postupku u vezi s tim dā pojašnjenje, ali on to nije učinio: Nalog o žalbenom pretresu, str. 3. Vidi i Uputstvo o formalnim uslovima za podnošenje žalbe na presudu br. IT/201 od 7. marta 2002. godine, par. 4(b)(ii), 13, 17.

⁸⁶⁹ Drugostepena presuda u predmetu *Kvočka i dr.*, par. 15; Drugostepena presuda u predmetu *Kumarac i dr.*, par. 43-44; Drugostepena presuda u predmetu *Krnojelac*, par. 16; Drugostepena presuda u predmetu *Blaškić*, par. 13; Drugostepena presuda u predmetu *Kordić i Čerkez*, par. 21-23.

⁸⁷⁰ Martinovićev žalbeni podnesak, par. 44, 45, 47, 48.

⁸⁷¹ Prvostepena presuda, par. 272.

⁸⁷² Vidi, *inter alia*, Prvostepenu presudu, fusnotu 722 (gdje se upućuje na svjedoka AF, T. 15940, i na svjedoka YY, T. 7269); *ibid.*, fusnotu 723 (gdje se upućuje na svjedoka F, T. 1105 (Žalbeno vijeće napominje da bi umjesto na navedenu stranicu trebalo da se upućuje na T. 1106), te na svjedoka H, T. 1313); *ibid.*, fusnotu 724 (gdje se upućuje na svjedoka KK, T. 5191, i na svjedoka OO, T. 5939); *ibid.*, fusnotu 726 (gdje se upućuje na svjedoka I, T. 1423-1424); *ibid.*, fusnota 727 (gdje se upućuje na svjedoka Allana Knudsena, T. 5608, i na svjedoka II, T. 4970).

(d) Povrede koje su zadobili ratni zarobljenici na radu u ATG "Vinko Škrobo"

434. Martinović osporava utvrđenje Pretresnog vijeća iz paragrafa 271 Prvostepene presude da su, budući da su ozljede koje su neki zarobljenici zadobili za vrijeme rada uzrokovale tešku duševnu ili tjelesnu patnju odnosno povrede, dokazane optužbe za nehumana djela, nečovječno postupanje i okrutno postupanje (tačke 2 do 4 Optužnice).⁸⁷³ On obrazlaže da Pretresno vijeće tim utvrđenjem nije obuhvatilo incident s drvenim puškama tako da ostaje nejasno na koje se osobe i događaje taj nalaz odnosi.⁸⁷⁴

435. Žalbeno vijeće naglašava da se Prvostepena presuda mora čitati kao cjelina. U paragrafu 268 Prvostepene presude, Pretresno vijeće je utvrdilo da su zarobljenici ozljede za vrijeme rada u zoni odgovornosti ATG "Vinko Škrobo" zadobivali uslijed toga što su često bili izravno izloženi vatri sa druge strane borbene linije.⁸⁷⁵ U paragrafu 271 Prvostepene presude, Pretresno vijeće kaže da se uvjerilo da su "neki zarobljenici" ozljede zadobili "za vrijeme rada" te da optužbe za nehumana djela, nečovječno postupanje i okrutno postupanje stoga smatra dokazanima. Iako se u zaključku u paragrafu 271 ne ponavljaju niti se izričito spominju nalazi iz paragrafa 268 Prvostepene presude, podrazumijeva se da je on zasnovan na tim nalazima.

(e) Martinovićeva individualna krivična odgovornost

436. I najzad, Martinović osporava kao nedovoljno potvrđena dokazima utvrđenja Pretresnog vijeća iz paragrafa 272 Prvostepene presude da je on u nekim prilikama zarobljenicima izdavao naređenja za rad i time ih izravno izlagao velikoj opasnosti, te da je znao da se zarobljenici koriste za obavljanje protivpravnog rada na području pod njegovom komandom, a nije preduzeo nikakve mjere kako bi spriječio takvu praksu ili kaznio one koji su za nju odgovorni.⁸⁷⁶

437. Pretresno vijeće je svoje nalaze da je Martinović ponekad lično izdavao zarobljenicima naređenja za rad zasnovalo na iskazima svjedoka K i YY.⁸⁷⁷ Pretresno vijeće je takođe utvrdilo da je Martinović, u svojstvu zapovjednika ATG "Vinko Škrobo", znao da se zarobljenici koriste za obavljanje protivpravnog rada na području pod njegovom komandom.⁸⁷⁸ Na čemu se ta utvrđenja zasnivaju iznijeto je u paragrafima 102 (komandni položaj) i 264-270 (protivpravni rad na području

⁸⁷³ Martinovićev žalbeni podnesak, par. 49.

⁸⁷⁴ Martinovićev žalbeni podnesak, par. 49.

⁸⁷⁵ Prvostepena presuda, fusnota 728.

⁸⁷⁶ Martinovićev žalbeni podnesak, par. 50-54, 56, 58, 59, 72.

⁸⁷⁷ Prvostepena presuda, par. 272, fusnota 738 (svjedok K); *ibid.*, par. 266, fusnota 715 (svjedok YY).

⁸⁷⁸ Prvostepena presuda, par. 272.

pod njegovom komandom) Prvostepene presude.⁸⁷⁹ Martinović nije objasnio po čemu su predmetni dokazi bili “nedovoljni” ili čime to “iskazi svih svjedoka” pokazuju da nijedan razuman utvrditelj činjeničnog stanja ne bi mogao donijeti zaključak kakav je donijelo Pretresno vijeće.⁸⁸⁰

438. Martinović konkretno osporava samo iskaz svjedoka odbrane ML, koji je izjavio da je on /Martinović/ morao odobriti sve naloge izdane zarobljenicima.⁸⁸¹ Martinović tvrdi da je taj nalog izdao sa ciljem da zaštiti zarobljenike, ali ničim ne dokumentira taj navod niti objašnjava po čemu je ocjena ovog iskaza koju je donijelo Pretresno vijeće pogrešna.⁸⁸² Shodno tome, Martinovićeva argumentacija ne zadovoljava formalne uslove za preispitivanje u žalbenom postupku. Isto vrijedi i za njegovu tvrdnju da on nije izdao nijedno naređenje uslijed kojeg je zarobljenicima mogla biti nanijeta šteta.⁸⁸³ Kako god bilo, Martinović ne osporava činjenicu da je on morao odobriti sve naloge izdate zarobljenicima, što znači da zaključci Pretresnog vijeća u vezi s radom koji su zarobljenici po naređenju obavljali u njegovoj jedinici stoje kakvi jesu.

439. Uslijed gorenavedenih razloga, Martinovićeva žalba u vezi sa zaključcima Pretresnog vijeća kojima mu je pripisana odgovornost za izdavanje naređenja ratnim zarobljenicima za rad u opasnim uslovima u zoni odgovornosti ATG “Vinko Škrobo” odbija se.

2. Incident s drvenim puškama

440. Martinović tvrdi da je Pretresno vijeće pogrešno utvrdilo činjenično stanje kada je konstatiralo da je on četvorici ratnih zarobljenika naredio da prijeđu borbenu liniju noseći drvene puške, 17. septembra 1993., u njegovoj zoni odgovornosti.⁸⁸⁴

(a) Ocjena dokaza

441. Martinovićeva osporavanje tiče se činjenice da se Pretresno vijeće oslonilo na djelimično nedosljedne dokaze.⁸⁸⁵ Žalbeno vijeće smatra potrebnim da da opću napomenu kako nedosljednosti

⁸⁷⁹ Martinovićevi argumenti kojima on osporava nalaz Pretresnog vijeća da je odgovoran za zarobljenike koji su poslani na rad u njegovu jedinicu već su odbijeni ranije u tekstu. Martinović ne osporava nalaz Pretresnog vijeća da je on bio zapovjednik ATG “Vinko Škrobo”: Prvostepena presuda, par. 102. Pretresno vijeće je svoj zaključak da je u Martinovićevoj jedinici velik broj zarobljenika bio prisiljavan na protivpravni rad zasnovalo *inter alia* na iskazima sljedećih svjedoka: AF (T. 15940, 16086), J (T. 1501-02, 1504), PP (T. 6077, 6134), YY (T. 7269), F (T. 1105-1106), H (T. 1313), SS (T. 6557-59), NN (T. 5896, 5906 (djelimično zatvorena sjednica), 5907 (djelimično zatvorena sjednica)), A (T. 518, 592), Salka Osmića (T. 3145), KK (T. 5191), OO (T. 5939), MG (T. 14228), EE (T. 4520-23), I (T. 1423-24, 1427-29), Allana Knudsena (T. 5608), Q (T. 2438), II (T. 4970) i ME (T. 14096).

⁸⁸⁰ Martinovićev žalbeni podnesak, par. 51, 58.

⁸⁸¹ Prvostepena presuda, fusnote 715, 738.

⁸⁸² Martinovićev žalbeni podnesak, par. 52-53.

⁸⁸³ Martinovićev žalbeni podnesak, par. 72.

⁸⁸⁴ Martinovićeva najava žalbe, str. 6; Martinovićev žalbeni podnesak, par. 78-79; Prvostepena presuda, par. 334.

⁸⁸⁵ Martinovićev žalbeni podnesak, par. 82-89.

u dokazima same po sebi ne moraju značiti da bi bilo razumno da ih sudsko vijeće odbaci kao nepouzdana.⁸⁸⁶ Pored toga, u jurisprudenciji MKSJ-a potvrđeno je da presuditelj o činjenicama ne postupa nerazumno ako neke dijelove iskaza svjedoka prihvati, a druge odbaci,⁸⁸⁷ te da je očigledno moguće da svjedok u vezi s nekim okolnostima dā tačne, a u vezi s nekim drugima netačne procjene.⁸⁸⁸ Međutim, pretresno vijeće takva odstupanja mora razmotriti u procesu ocjenjivanja i odvagivanja dokaza.⁸⁸⁹

442. U ovom slučaju, Martinović je samo naveo nedosljednosti u iskazima svjedoka optužbe u vezi s ovim incidentom, koje je Pretresno vijeće već evidentiralo u Prvostepenoj presudi.⁸⁹⁰

443. Prvo, Pretresno vijeće je primijetilo nedosljednosti u iskazu svjedoka J, OO i PP u pogledu okolnosti da li su oni u predmetnom trenutku bili u podrumu zajedno,⁸⁹¹ u pogledu njihovih izjava o tome da li je neko zamijenio zatočenika koji je izgubio svijest,⁸⁹² te što se tiče njihovog opisa drvenih pušaka.⁸⁹³ Međutim, Pretresno vijeće je napomenulo da

u iskazima ove trojice svjedoka postoje neke nedosljednosti, osobito u vezi s redosljedom događaja prije no što je svjedocima bilo naloženo da prijeđu na drugu stranu. Usprkos tome, Vijeće te nedosljednosti ne smatra ključnim. Konkretno, Vijeće primjećuje da su iskazi svjedoka OO i svjedoka J uglavnom dosljedni, dok se svjedok PP pojedinosti događaja sjeća tek nejasno. Međutim, što se tiče tvrdnje Martinovićeve odbrane da su u vezi s drvenim puškama izneseni potpuno različiti opisi, Vijeće primjećuje da su i svjedok OO i svjedok PP kazali da su puške bile obojene crnom bojom i da je na njima bio zeleni remen.⁸⁹⁴

Pretresno vijeće - koje je dalo i obrazloženje za svoje utvrđenje - težinu dokaza je odmjerilo i svoj zaključak donijelo na način koji je posve u skladu sa načelom slobodnog sudijskog nahodjenja.

444. Drugo, Pretresno vijeće je utvrdilo da se sjećanja dvojice bivših vojnika, Allana Knudsena i svjedoka Q, u vezi s incidentom u kojem su učestvovali zarobljenici s drvenim puškama, podudaraju.⁸⁹⁵ Međutim, sudeći po tekstu Prvostepene presude, razlike u opisima drvenih pušaka

⁸⁸⁶ Vidi Drugostepenu presudu u predmetu *Kupreškić i dr.*, par. 31; Drugostepenu presudu u predmetu *Čelebići*, par. 485, 496-498.

⁸⁸⁷ Vidi Drugostepenu presudu u predmetu *Kupreškić i dr.*, par. 333; Prvostepenu presudu u predmetu *Tadić*, par. 296-302.

⁸⁸⁸ Drugostepena presuda u predmetu *Kupreškić i dr.*, par. 332.

⁸⁸⁹ Drugostepena presuda u predmetu *Kupreškić i dr.*, par. 31.

⁸⁹⁰ *Usp.* Drugostepenu presudu u predmetu *Kupreškić i dr.*, par. 224-225, 331.

⁸⁹¹ Prvostepena presuda, par. 279, fusnota 764.

⁸⁹² Prvostepena presuda, par. 279, fusnota 762.

⁸⁹³ Prvostepena presuda, par. 281, fusnota 774.

⁸⁹⁴ Prvostepena presuda, par. 281 (fusnota izostavljena). Pretresno vijeće je pored toga napomenulo da je svjedok OO spomenuo okolnost da je vidio kako zatočenik poznat pod prezimenom Hušković boji posljednju pušku: Prvostepena presuda, fusnota 774, te da je i svjedok J posvjedočio kako je dan prije toga Semir Edić drvenu pušku boju tamnosmeđom bojom: Prvostepena presuda, fusnota 774.

⁸⁹⁵ Prvostepena presuda, par. 283, 284.

koje su dali, s jedne strane svjedoci OO i PP, a s druge strane Allan Knudsen i svjedok Q, Pretresno su vijeće navele na zaključak da je bilo više od jednog incidenta s drvenim puškama:

Vijeće primjećuje da se opis drvenih pušaka koji su dali tadašnji vojnici razlikuje od opisa zarobljenika koji su sudjelovali u toj akciji. Dok su po sjećanju svjedoka OO i svjedoka PP puške bile obojene crnom bojom, i svjedok Allan Knudsen i svjedok Q izjavili su da su puške bile prirodne boje drveta. Osim toga, svjedok Allan Knudsen je ustvrdio da je one iste zarobljenike koji su 17. septembra 1993. iskorišteni kao živi štit vidio kako dan prije napada izrađuju drvene puške. To nije u skladu s iskazima trojice zarobljenika koji su svjedočili. U svjetlu tih nedosljednosti Vijeće nije uvjeren van razumne sumnje da su zarobljenici i dvojica bivših pripadnika jedinice govorili o istom incidentu. Vijeće smatra da se svjedočenje trojice zarobljenika odnosi na incident koji se navodi u Optužnici.⁸⁹⁶

445. S obzirom na dokaze koji su mu predočeni, Pretresno vijeće nije postupilo nerazumno kada je zaključilo da nije uvjeren van razumne sumnje da su, s jedne strane svjedoci PP, OO i J, a s druge strane svjedoci Allan Knudsen i Q, govorili o istom incidentu.⁸⁹⁷ Osim toga, Žalbeno vijeće ne vidi čime je to utvrđenje Pretresnog vijeća da je moguće da je postojao i neki drugi incident s drvenim puškama moglo dovesti do nepravednog rješenja, budući da Martinoviću odgovornost nije pripisana za neki drugi incident, nego samo za onaj koji je naveden u Optužnici. Nije utvrđeno da je on odgovoran za incident o kojem su vojnici govorili u svojim iskazima, niti je Pretresno vijeće u obzir uzelo njihove iskaze kada je utvrdilo da je incident inkriminiran u Optužnici potvrđen.⁸⁹⁸

446. Treće, u vezi sa datumom incidenta koji je naveo svjedok Q, Pretresno vijeće je u paragrafu 282 Prvostepene presude napomenulo sljedeće:

U smislu potkrepljujućih dokaza tužilac je ponudio svjedočenja dvojice bivših pripadnika ATG/.../ "Vinko Škrobo", svjedoka Q i svjedoka Allana Knudsena, za koje se čini da su bili umiješani u jedan slični događaj tog istog dana, a u kojem su takođe sudjelovali zarobljenici s drvenim puškama.⁸⁹⁹

Martinović tvrdi da je taj zaključak nedosljedan dokazima, koji nisu upućivali na to da se istoga dana dogodio i neki drugi incident s drvenim puškama.⁹⁰⁰

447. Kako je već rečeno, Pretresno vijeće nije uzelo u obzir iskaze svjedoka Q i Allana Knudsena za potrebe utvrđenja da se iskazi trojice zarobljenika odnose na incident s drvenim puškama naveden u Optužnici. Pretresno vijeće se na iskaze svjedoka Q i Allana Knudsena oslonilo za potrebe pobijanja navoda odbrane da se predmetni incident nije dogodio u Martinovićevoj jedinici, te kako bi pokazalo da je 17. septembra 1993. Martinović bio komandujuća osoba na borbenoj liniji

⁸⁹⁶ Prvostepena presuda, par. 286 (fusnote izostavljene).

⁸⁹⁷ Prvostepena presuda, par. 286.

⁸⁹⁸ Prvostepena presuda, par. 277-281, 287-288.

⁸⁹⁹ Prvostepena presuda, par. 282.

⁹⁰⁰ Martinovićev žalbeni podnesak, par. 84-85.

u zoni Doma zdravlja.⁹⁰¹ Pretresno vijeće se uvjerilo da svjedok Q govori o napadu izvedenom 17. septembra 1993., zato što je Allan Knudsen potvrdio da je u njemu učestvovao zajedno sa svjedokom Q i bio siguran da se on dogodio 17. septembra 1993. godine.⁹⁰² Budući da je Allan Knudsen bio siguran u pogledu datuma, dok se svjedok Q nije tačno sjećao vremena događaja,⁹⁰³ Žalbeno vijeće konstatira da ovakva ocjena iskaza ove dvojice svjedoka nije nerazumna.

448. Drugo, Martinović obrazlaže da je Pretresno vijeće prihvaćalo dijelove dokaznog materijala tužioca koji idu u prilog navodima Optužnice, a da je ignoriralo ili proizvoljno tumačilo dijelove koji su kontradiktorni.⁹⁰⁴ Nasuprot tome, tvrdi on, Pretresno vijeće je odbacivalo iskaze svjedoka odbrane koji su tome protivrječili bez ikakvog obrazloženja i objašnjenja.⁹⁰⁵

449. Kako proizlazi iz diskusije u prethodnim paragrafima, prilikom donošenja svojih činjeničnih nalaza, Pretresno vijeće nije ni ignoriralo niti proizvoljno tumačilo kontradikcije koje navodi Martinović. Pored toga, Žalbeno vijeće ponovno ističe da sudsko vijeće nije dužno da objasni svaki pojedini korak svog razmišljanja kada se opredjeljuje koje će iskaze svjedoka uzeti u obzir.⁹⁰⁶ U ovom predmetu, Pretresno vijeće je jasno iznijelo svoju ocjenu merituma svih dokaza u vezi s incidentom s drvenim puškama koji su mu bili predočeni.⁹⁰⁷ Pretresno vijeće je stoga dalo obrazloženje svog zaključka, u paragrafu 285 Prvostepene presude, da “pretežu vjerodostojni dokazi koji pokazuju” suprotno od onoga što je iznosio Martinović.

(b) Logika korištenja živog štita u napadu

450. Martinović tvrdi da nije logično da se, pored tenka za otkrivanje položaja neprijatelja koristio i živi štit jer su obje zaraćene strane znale gdje su položaji protivnika, budući da se položaji mjesecima nisu pomicali.⁹⁰⁸

451. Martinović se u prilog svojoj tvrdnji izričito poziva na svjedoka MQ. U dijelu svog iskaza, svjedok MQ je govorio o svojstvima tenka T-55 i izjavio da u ulici Liska duž trase kojom se kretao tenk nije bilo vreća s pijeskom jer je tenk mogao probiti zid od vreća.⁹⁰⁹ Žalbeno vijeće ne vidi na koji način taj odlomak potkrepljuje Martinovićevu tvrdnju da su obje zaraćene strane znale gdje su

⁹⁰¹ Prvostepena presuda, par. 290.

⁹⁰² Prvostepena presuda, fusnota 775. Žalbeno vijeće napominje da u Prvostepenoj presudi nema precizne upute na stranicu transkripta (T. 5637) na kojoj se može naći izjava Allana Knudsena o tome da se to dogodilo 17. septembra 1993..

⁹⁰³ Svjedok Q, T. 2363.

⁹⁰⁴ Martinovićev žalbeni podnesak, par. 97.

⁹⁰⁵ Martinovićev žalbeni podnesak, par. 98-99 (gdje se upućuje na Prvostepenu presudu, par. 285).

⁹⁰⁶ Vidi Drugostepenu presudu u predmetu *Kupreškić i dr.*, par. 32.

⁹⁰⁷ Prvostepena presuda, par. 275-281.

⁹⁰⁸ Martinovićev žalbeni podnesak, par. 100-102 (gdje se upućuje na svjedoka MQ, T. 15190).

čiji položaji i da se položaji mjesecima nisu mijenjali. Budući da se ne upućuje ni na kakve druge dokaze koji bi ga potvrđivali, ovaj Martinovićev argument⁹¹⁰ ostaje na razini puke tvrdnje i sam po sebi ne pokazuje nikakvu grešku Pretresnog vijeća.

(c) Vjerodostojnost svjedokā

452. Nadalje, Martinović tvrdi da Pretresno vijeće nije uzelo u obzir njegove prigovore na vjerodostojnost izvjesnog broja svjedoka.⁹¹¹ Prvo, on tvrdi da Pretresno vijeće nije uzelo u obzir činjenicu da su dva od tri svjedoka optužbe koji su izravno učestvovali u incidentu s drvenim puškama aktivni oficiri ABiH i da način na koji su oni svjedočili “ima direktne veze” s njihovim funkcijama u vojsci.⁹¹² Martinović takođe obrazlaže da je Allan Knudsen bio plaćenik iz inostranstva koji se u rat uključio iz sumnjivih razloga.⁹¹³

453. Martinović nije pokušao objasniti zbog čega bi činjenica da je Allan Knudsen bio plaćenik uticala na njegovu vjerodostojnost kao svjedoka. Što se tiče navodne “direktne veze” između načina na koji su dva oficira ABiH svjedočila i njihovih funkcija u vojsci, Martinović nije pokazao u čemu se ta “direktna veza” sastoji, niti kakav bi uticaj ona mogla imati na njihovu vjerodostojnost kao svjedoka. Dakle, Martinović nije precizno pokazao nikakvu grešku u ocjeni iskaza predmetna tri svjedoka koju je donijelo Pretresno vijeće.

454. Drugo, Martinović tvrdi da je “muslimanska tajna policija AID” držala svjedoke pod nadzorom i kontaktirala s njima tokom suđenja, te pripremala dokaze za tužioca, a na tu činjenicu pažnju je skrenula istražiteljica Tužilaštva Apolonia Bos u svom svjedočenju.⁹¹⁴ On nadalje obrazlaže da je tužilac sa svjedocima sklapao nagodbe kako bi ih motivirao na svjedočenje u prilog Optužnici.⁹¹⁵

455. Žalbeno vijeće napominje da se dio transkripta glavnog pretresa na koji se Martinović poziva u prilog navodnoj ulozi AID-a u pribavljanju dokaza optužbe odnosi na način na koji je tužilac došao do drvene puške na suđenju predočene kao dokazni predmet PP 962.⁹¹⁶ Na osnovu odlomka na koji upućuje Martinović ne može se izvesti zaključak da je AID “držao svjedoke pod

⁹⁰⁹ Svjedok MQ, T. 15189-15191.

⁹¹⁰ Martinović je zamoljen da na pretresu u žalbenom postupku dā pojašnjenje u vezi s tim, ali on to nije učinio: Nalog o žalbenom pretresu, str. 3.

⁹¹¹ Martinovićev žalbeni podnesak, par. 104, 107, 115.

⁹¹² Martinovićev žalbeni podnesak, par. 105.

⁹¹³ Martinovićev žalbeni podnesak, par. 106.

⁹¹⁴ Martinovićev žalbeni podnesak, par. 108 (gdje se upućuje na svjedokinju Apoloniju Bos, T. 16170 (djelimično zatvorena sjednica)).

⁹¹⁵ Martinovićev žalbeni podnesak, par. 110-113 (gdje se upućuje na svjedokinju Apoloniju Bos, T. 16209-16215 i na DP PP 962).

nadzorom i kontaktirao s njima tokom suđenja”, “pripremao dokaze za tužioca” i da to važi tako globalno za sve dokaze kako tvrdi Martinović. Pored toga, Pretresno vijeće je utvrdilo da nije potvrđeno van razumne sumnje da je upravo ta drvena puška bila korištena 17. septembra 1993. godine.⁹¹⁷ Međutim, ovaj zaključak nije imao nikakav uticaj na nalaz, zasnovan na iskazima svjedoka, da se incident s drvenim puškama inkriminiran u Optužnici zaista i dogodio.⁹¹⁸ Dakle, Martinovićeva tvrdnja da se “[u] kontekstu razmatranja incidenta s drvenim puškama”⁹¹⁹ morala raspraviti i uloga AID-a, irelevantna je za razmatranje žalbe jer se ona ograničava na navodno pribavljanje dokaza koji Pretresno vijeće nije uzelo u obzir kada je Martinoviću pripisalo odgovornost za predmetni incident. Martinović stoga nije pokazao nikakvu grešku Pretresnog vijeća.

456. Što se tiče Martinovićevog navoda da Tužilaštvo ima praksu da sklapa nagodbe sa svjedocima kako bi ih motiviralo na svjedočenje u prilog optužnice, Žalbeno vijeće napominje da je, u dijelu transkripta suđenja koji sadržava svjedočenje Apolonije Bos, svjedokinji bilo postavljeno pitanje da li je neko od svjedoka tražio novac za svjedočenje. Ona je potvrdila da je osoba koja je bila u posjedu drvene puške tražila novac za pušku, ali da je toj osobi upravo svjedokinja rekla da joj ga Tužilaštvo neće platiti. Tužilac je došao do drvene puške ne plativši za nju ništa. Svjedokinja Apolonia Bos je izjavila da, s izuzetkom ovog slučaja, niko od svjedoka nikad nije tražio novac. U iskazu je spomenula i to da je jedna osoba, kao uslov pristanka na svjedočenje, tražila relokaciju, ali da joj je ona rekla da za takvo što “postoje veoma mali izgledi”.⁹²⁰

457. S obzirom na ovaj iskaz, te budući da Martinović nije uputio ni na kakve dokaze koji bi govorili suprotno, Žalbeno vijeće zaključuje da ne postoje osnove za sumnju da su sklapane bilo kakve neprimjerene nagodbe. Martinović nije pokazao nikakvu grešku Pretresnog vijeća.

(d) Martinovićeva individualna krivična odgovornost

458. Martinović osporava utvrđenje Pretresnog vijeća iz paragrafa 290 Prvostepene presude kojim je potvrđena njegova odgovornost za incident od 17. septembra 1993. i po članu 7(1) i po članu 7(3) Statuta. On obrazlaže da je taj nalaz netačan i da protivrječi dokazima izvedenim na

⁹¹⁶ Svjedokinja Apolonia Bos, T. 16169-16170 (djelimično zatvorena sjednica).

⁹¹⁷ Prvostepena presuda, par. 287.

⁹¹⁸ Prvostepena presuda, par. 287.

⁹¹⁹ Martinovićev žalbeni podnesak, par. 108.

⁹²⁰ Svjedokinja Apolonia Bos, T. 16211-16212.

suđenju.⁹²¹ Iznosi i argument da dokazi, istina, pokazuju da se incident s drvenim puškama dogodio, ali ne i da je to bilo po njegovom naređenju.⁹²² U vezi s odgovornošću po članu 7(3), on osporava da se predmetni incident dogodio na području pod njegovom komandom i tvrdi da je toga dana drugi zapovjednik bio zadužen za akcije na cijeloj borbenoj liniji.⁹²³

459. Prilikom utvrđivanja Martinovićeve odgovornost po članu 7(1) Statuta za incident s drvenim puškama, Pretresno vijeće se oslonilo na iskaze svjedoka J, OO i PP.⁹²⁴ Ti svjedoci posvjedočili su da su učestvovali u incidentu s drvenim puškama i da im je uputstva izdao lično Martinović.⁹²⁵ Martinovićevo osporavanje iskaza tih svjedoka odbijeno je ranije u tekstu.⁹²⁶

460. Što se tiče njegove odgovornosti na osnovu člana 7(3) Statuta, svoju tvrdnju da se incident s drvenim puškama nije dogodio na području pod njegovom komandom Martinović nije popratio uputama na dijelove spisa predmeta koji bi je eventualno potvrđivali. Taj argument je, dakle, nedovoljno precizan tako da Žalbeno vijeće neće razmatrati njegov meritum.

461. Osim toga, Martinović nije dokazao da je Pretresno vijeće pogriješilo odbivši njegov argument da iz dokaznog predmeta PP 608 proizlazi da je Baja Milićević preuzeo komandu na cijelom potezu borbene linije.⁹²⁷ Zasnivajući svoje utvrđenje na iskazima Allana Knudsena, svjedokinje odbrane MM i svjedoka Q,⁹²⁸ Pretresno vijeće je zaključilo da se nije osvjedočilo o tome da je Martinović bio zapovjednik cijele operacije, ali da jeste uvjereno da je Martinović 17. septembra 1993. godine bio zadužen za određenu zonu odgovornosti. Dakle, umjesto ocjene dokaznog predmeta PP 608 koju je donijelo Pretresno vijeće, Martinović ovdje samo nudi svoju ocjenu. Međutim, on ne pokazuje u čemu je Pretresno vijeće nerazumno postupilo kada se oslonilo na svjedoke MM, Q i Allana Knudsena za svrhu donošenja ocjene dokaznog predmeta PP 608. Martinovićevi argumenti u vezi s iskazima i vjerodostojnošću svjedoka Q i Allana Knudsena odbijeni su već ranije, a iskaz svjedokinje odbrane MM u vezi s ovim pitanjem Martinović niti ne osporava. Uslijed svih navedenih razloga, Žalbeno vijeće konstatira da nije utvrđena nikakva greška u zaključcima Pretresnog vijeća u vezi s Martinovićevom individualom krivičnom odgovornošću za predmetni incident.

⁹²¹ Martinovićev žalbeni podnesak, par. 116-117 (gdje se upućuje na Prvostepenu presudu, par. 290).

⁹²² Martinovićev žalbeni podnesak, par. 123; Pretres u žalbenom postupku, T. 189.

⁹²³ Martinovićev žalbeni podnesak, par. 80, 89, 90, 122.

⁹²⁴ Prvostepena presuda, par. 290.

⁹²⁵ Prvostepena presuda, par. 290 (gdje se upućuje na svjedoka PP, T. 6086, 6088, na svjedoka OO, T. 5976-5978, i na svjedoka J, T. 1547-1548).

⁹²⁶ *Supra*, par. 433, 443, 445.

⁹²⁷ Prvostepena presuda, par. 290.

⁹²⁸ Prvostepena presuda, fusnota 803.

(e) Da li su zarobljenici odvedeni 17. septembra 1993. bili vraćeni na Heliodrom

462. Martinović osporava nalaz iz Prvostepene presude da je 17. septembra 1993. sa Heliodroma odvedeno nekoliko zarobljenika koji se nikad nisu vratili. Konkretno, on obrazlaže da: (1) dokazni predmet PP 608 sadrži detaljan opis vojne akcije izvedene 17. septembra 1993., no u njemu se ne spominju ni živi štit ni drvene puške; (2) dokazni predmet PP 608 sadrži i podatke o ranjenima i poginulima, među kojima se ne nalazi nijedan zarobljenik; (3) te podatke iz dokaznog predmeta PP 608 potkrepljuje dokazni predmet PP 612.1, datiran 28. septembra 1993., iz kojeg se jasno vidi da je 30 zatočenika sa Heliodroma 17. septembra 1993. poslato u ATG “Vinko Škrobo” i da su svi ti zatočenici bili vraćeni na Heliodrom 27. septembra 1993.; te (4) dokazni predmet PP 612.1 potkrepu nalazi u dokaznom predmetu PP 620.1, djelovodniku Heliodroma od 17. septembra 1993., u kojem su evidentirana imena zarobljenika poslatih na rad u ATG “Vinko Škrobo” 17. septembra 1993. i datum njihovog povratka na Heliodrom.⁹²⁹

463. Žalbeno vijeće smatra da činjenica da se u dokaznom predmetu PP 608 ne spominju ni incident s drvenim puškama ni živi štit, kao niti to da je bilo ko od zatočenika bio ranjen ili poginuo, ničim ne opovrgava ocjenu drugih dokaza koju je donijelo Pretresno vijeće (konkretno, iskaza svjedoka J, OO, PP, Q i Allana Knudsena) tako da se na toj osnovi utvrđenje Pretresnog vijeća ne može smatrati nerazumnim.⁹³⁰

464. U dokaznom predmetu PP 612.1 stoji da je 17. septembra 1993. godine 30 zatočenika odvedeno na rad u ATG “Vinko Škrobo”, da je njih 18 vraćeno 20. septembra 1993., a preostalih 12 27. septembra 1993. godine.⁹³¹ Ovaj dokazni predmet ne sadrži podatke o identitetu tih zatočenika. Martinović tvrdi da su imena zatočenika odvedenih 17. septembra 1993. i kasnije vraćenih navedena u dokaznom predmetu PP 601.1, u djelovodniku Heliodroma.⁹³² Žalbeno vijeće je pregledalo relevantne dijelove dokaznog predmeta PP 601.1 i zaključuje da je na osnovu tih podataka, uzetih zajedno s dokaznim predmetima PP 829 i PP 849, razuman presuditelj o činjenicama mogao utvrditi da dokazni predmet PP 601.1 ne upućuje na to da su svjedoci J, OO i PP vraćeni na Heliodrom.⁹³³

⁹²⁹ Martinovićev žalbeni podnesak, par. 122.

⁹³⁰ Pretresno vijeće je ova utvrđenja zasnovalo na iskazima svjedoka J, OO, PP, Q i Allana Knudsena, tako da Pretresno vijeće nije postupilo nerazumno kad je tim dokazima dalo prednost pred dokazom koji zapravo i nije sadržan u dokaznom predmetu PP 608.

⁹³¹ DP PP 612.1 (zapečaćeno).

⁹³² Pretres u žalbenom postupku, T. 190 (gdje se upućuje na DP PP 601.1, str. 01535273).

⁹³³ Žalbeno vijeće napominje da Pretresno vijeće nije donijelo eksplicitno utvrđenje u tom smislu, ali da je iz Prvostepene presude jasno da Pretresno vijeće nije prihvatilo navod da su svjedoci J, OO i PP vraćeni na Heliodrom

465. Uslijed gorenavedenih razloga, u dijelu koji se odnosi na zaključke Pretresnog vijeća o njegovoj odgovornosti za predmetni incident, Martinovićeva žalba se odbija.

3. Pretvaranje privatnog posjeda u bazu ATG "Vinko Škrobo"⁹³⁴

466. Martinović tvrdi⁹³⁵ da je Pretresno vijeće pogrešno utvrdilo činjenično stanje kada mu je pripisalo odgovornost za krivično djelo protivpravnog rada po članovima 3 i 7(1) Statuta putem naređivanja zarobljenicima da privatni posjed preurede u bazu ATG "Vinko Škrobo" (tačka 5 Optužnice).⁹³⁶ Žalbena vijeće podsjeća da je, u okviru razmatranja Martinovićeve 1. žalbene osnove, već utvrdilo da Martinović nije bio obaviješten da se tereti za ovaj incident te da mu se, shodno tome, nije mogla pripisati ni odgovornost u vezi s njim.⁹³⁷ Stoga nema potrebe da Žalbena vijeće razmatra ovu Martinovićevu žalbenu podosnovu.

4. Korištenje zatočenika u pljački privatne imovine⁹³⁸

467. Po tački 5 Optužnice, Pretresno vijeće je utvrdilo da je Martinović odgovoran za krivično djelo protivpravnog rada na osnovu članova 3 i 7(3) Statuta putem korištenja zatočenika za pomaganje u pljački privatne imovine.⁹³⁹ Pretresno vijeće je navelo da je više svjedoka svjedočilo o tome kako su bili prisiljeni da učestvuju u pljačkanju napuštenih kuća u zapadnom Mostaru.⁹⁴⁰ Pretresno vijeće je utvrdilo da se ti iskazi slažu u načinu na koji opisuju kako su zarobljenici morali iznositi iz stanova raznovrsnu imovinu i tovariti je u kamion.⁹⁴¹ Što se tiče Martinovićeve odgovornosti, Pretresno vijeće se očitovalo da

prihvaća iskaze svjedoka koji su izjavili da su ih upravo Štelini vojnici prisiljavali da pomažu u pljačkanju kuća BH Muslimana. Svjedok F je kazao da je radio za Šteline ljude i to osobito za jednog od njegovih podređenih, odnosno čovjeka kojeg su zvali Zubac. Svjedok YY je izjavio da je njega izabrao Ernest Takač da pomaže prilikom pljačkanja prethodno odabranih stanova. Vijeće je uvjeren da je Vinko Martinović znao ili da je bilo razloga da zna da njegovi vojnici prisiljavaju zarobljenike na obavljanje protivpravnog rada. Svjedok AB je ispričao da je jednom vidio kako Vinko Martinović zajedno s vojnicima stoji ispred stana dok je on nosio i utovarivao stvari, no nije čuo da je Martinović tom prilikom razgovarao s vojnicima. Vijeće je uvjeren da je odgovornost Vinka Martinovića prema članu 7(3) Statuta potvrđena.⁹⁴²

budući da je prihvatilo kao činjenicu to da su sva trojica tokom incidenta s drvenim puškama uspjeli preko borbene linije pobjeći na stranu ABiH: Prvostepena presuda, par. 277, 278, 279, 290, fusnota 805.

⁹³⁴ Vidi Martinovićevu najavu žalbe, str. 6.

⁹³⁵ Martinovićev žalbeni podnesak, par. 141-142.

⁹³⁶ Vidi Prvostepenu presudu, par. 311-313, 334.

⁹³⁷ *Supra*, par. 35.

⁹³⁸ Vidi Martinovićevu najavu žalbe, str. 6.

⁹³⁹ Prvostepena presuda, par. 334.

⁹⁴⁰ Prvostepena presuda, par. 307.

⁹⁴¹ Prvostepena presuda, par. 307.

⁹⁴² Prvostepena presuda, par. 310 (fusnote izostavljene).

468. Martinović tvrdi da je Pretresno vijeće pogrešno utvrdilo činjenično stanje kada je donijelo te nalaze i iznosi argument, prvo, da nema dokaza o tome da je on svjedoke prisiljavao da učestvuju u pljački.⁹⁴³ Žalbeno vijeće napominje da je ovaj argument irelevantan jer Pretresno vijeće Martinoviću za ove incidente nije pripisalo odgovornost na osnovu člana 7(1) Statuta.⁹⁴⁴

469. Drugo, što se tiče njegove komandne odgovornosti, Martinović osporava izjavu svjedoka F da je naređenja dobio od čovjeka pod imenom Zubac, budući da se u dokaznom predmetu PP 704 ime tog čovjeka ne spominje.⁹⁴⁵ Dokazni predmet PP 704 je platni spisak pripadnika “Kažnjeničke bojne”, uključujući i ATG-jedinice, za novembar 1993. godine. Pretresno vijeće se nije pozvalo na ovaj dokazni predmet za utvrđenje da je Zubac bio potčinjen Martinoviću.⁹⁴⁶ Naime, Pretresno vijeće se pozvalo na izjavu svjedoka F da je radio za “Šteline” ljude i osobito za jednog od njegovih potčinjenih kojeg su zvali Zubac.⁹⁴⁷ S obzirom na to da se incident protivpravnog rada o kojem je svjedočio svjedok F dogodio u periodu između 1. jula 1993. i 13. augusta 1993., na osnovu dokaznog predmeta PP 704, platnog spiska “Kažnjeničke bojne” za novembar 1993., ne može se zaključiti da li je osoba po imenu Zubac bila potčinjen Martinoviću u vrijeme spornog incidenta.

470. Treće, Martinović tvrdi da iskazi svjedoka YY i AB ne pokazuju da su njegovi potčinjeni te svjedoke prisilili da pomažu u pljački, kao niti to da je on znao ili da je bilo razloga da zna da ih njegovi potčinjeni prisiljavaju da pomažu u pljački.⁹⁴⁸ On tvrdi da svjedoci YY i AB nisu imali nikakvog razloga da imaju nešto protiv iznošenja pokućstva iz kuća jer nisu znali čije su to kuće. Martinović obrazlaže da nisu posrijedi bile kuće BH Muslimana, nego napuštene kuće bez vlasnika.⁹⁴⁹

471. Martinović nije objasnio zašto nijedan razuman presuditelj o činjenicama ne bi na osnovu dokaza izvedenih pred Pretresnim vijećem mogao doći do zaključka da su pljačkane kuće pripadale BH Muslimanima. Osim toga, Žalbeno vijeće u ovom kontekstu napominje da su sva tri svjedoka posvjedočila da su pomagali u pljački u zapadnom Mostaru,⁹⁵⁰ a da je Pretresno vijeće utvrdilo da su civili muslimanske nacionalnosti bili istjerani iz svojih domova u zapadnom Mostaru, da bi

⁹⁴³ Martinovićev žalbeni podnesak, par. 135.

⁹⁴⁴ Prvostepena presuda, par. 309.

⁹⁴⁵ Martinovićev žalbeni podnesak, par. 130-132 (gdje se upućuje na redni broj 50 sa spiska pripadnika ATG “Vinko Škrobo” u DP PP 704).

⁹⁴⁶ Prvostepena presuda, par. 310, 621.

⁹⁴⁷ Prvostepena presuda, par. 310 (gdje se upućuje na svjedoka F, T. 1105-1107); *ibid.*, par. 621 (gdje se upućuje na svjedoka F, T. 1106-1108).

⁹⁴⁸ Martinovićev žalbeni podnesak, par. 135.

⁹⁴⁹ Martinovićev žalbeni podnesak, par. 137-138.

⁹⁵⁰ Svjedok F, T. 1106-1107; svjedok YY, T. 7276; svjedok AB, T. 7880; DP 11.18/10.

nakon toga bili zatočeni ili protjerani u istočni Mostar.⁹⁵¹ Martinovićeva tvrdnja da svjedoci nisu znali čije kuće pljačkaju je neutemeljena.

472. Što se tiče Martinovićevog argumenta da iskazi svjedoka ne pokazuju da su ovi bili prisiljeni da pomažu u pljačkanju, Žalbeno vijeće napominje da Pretresno vijeće nije donijelo pojedinačna utvrđenja u vezi sa svakim od tri svjedoka na čije se iskaze pozvalo (svjedoci F, YY i AB), nego da je jednostavno utvrdilo da su sva tri svjedoka bila prisiljena da pomažu u pljački, bez obrazloženja tog nalaza.⁹⁵² Stoga će Žalbeno vijeće razmotriti da li bi razuman presuditelj o činjenicama, na osnovu dokaza izvedenih pred Pretresnim vijećem, mogao zaključiti da su Martinoviću potčinjene osobe prisilile svjedoke F, YY i AB da pomažu u pljački, te da je Martinović znao ili da je bilo razloga da zna za te radnje.

473. Svjedok F je izjavio da mu je bilo “naređeno” i rečeno da “mora” pljačkati stanove.⁹⁵³ Pored toga, svjedok F je izjavio da je zarobljenicima bilo naređeno da pljačkaju u vrijeme kad su radili na fortifikacijama na borbenoj liniji.⁹⁵⁴ Pretresno vijeće je utvrdilo da su zarobljenici na radu u ATG “Vinko Škrobo” bili pod stalnom stražom i da je zlostavljanje bilo redovna pojava, te da je na borbenoj liniji i u njenoj okolini vladala atmosfera straha i prijetnji.⁹⁵⁵ Za ta utvrđenja nije pokazano da su nerazumna.⁹⁵⁶ S obzirom na okolnosti u kojima su zarobljenici bili primorani da pomažu u pljački, Žalbeno vijeće ne nalazi da je Pretresno vijeće nerazumno postupilo kad je na osnovu tih okolnosti izvelo zaključak da je svjedok F na to bio prisiljen.

474. Što se tiče pitanja da li su osobe koje su svjedoka F prisilile da pomaže u pljački zaista bile potčinjene Martinoviću, svjedok F je u svom iskazu izjavio da su na poprištu bili prisutni “Štelini” vojnici, ali da je on prepoznao samo jednoga koji je zapovijedao, konkretno, čovjeka zvanog Zubac.⁹⁵⁷ U unakrsnom ispitivanju svjedok je izjavio da ne zna kojoj je tačno jedinici Zubac pripadao.⁹⁵⁸ S obzirom na tu ogradu, Žalbeno vijeće konstatira da nijedan razuman presuditelj o činjenicama ne bi mogao na osnovu iskaza svjedoka F zaključiti da je Zubac bio potčinjen Martinoviću. Niti Prvostepena presuda niti tužilac ne upućuju ni na kakve druge dokaze koji bi

⁹⁵¹ Prvostepena presuda, par. 535, 539, 540.

⁹⁵² Prvostepena presuda, par. 310.

⁹⁵³ Svjedok F, T. 1106-1107.

⁹⁵⁴ Svjedok F, T. 1106-1107.

⁹⁵⁵ Prvostepena presuda, par. 270.

⁹⁵⁶ *Supra*, par. 439.

⁹⁵⁷ Svjedok F, T. 1106-1107.

⁹⁵⁸ Svjedok F, T. 1159-1160.

pokazivali da je Zubac bio potčinjen Martinoviću.⁹⁵⁹ Dakle, Pretresno vijeće je pogriješilo kada je utvrdilo da su svjedoka F na pljačku prisilili Martinovićevo vojnicima.

475. Iz iskaza svjedoka YY proizlazi da je on bio prisiljen na pljačku. Taj svjedok je izjavio da mu je bilo “naređeno” šta da radi i da su Martinovićevo ljudi zarobljenike na radu u ATG “Vinko Škrobo” za vrijeme rada ponekad tukli.⁹⁶⁰ Svjedok YY spomenuo je dva pripadnika ATG “Vinko Škrobo”, Ernesta Takača i Zdenu Iličića, koju su mu naredili da to radi.⁹⁶¹ Pretresno vijeće je utvrdilo da je Ernest Takač bio potčinjen Martinoviću i da je bio voditelj grupe u ATG “Vinko Škrobo”.⁹⁶² Martinović nije pokazao da je ovaj nalaz pogrešan, niti da je Pretresno vijeće pogriješilo ocijenivši iskaz svjedoka YY vjerodostojnim. Dakle, Pretresno vijeće nije pogriješilo pozivajući se za utvrđenje Martinovićeve odgovornosti u vezi s pljačkom na iskaz svjedoka YY.

476. Svjedok AB je izjavio da zarobljenici nisu znali šta će biti radni zadatak dok nisu došli na poprište, te da su ih “gonili” da pljačkaju.⁹⁶³ Svjedok AB je dalje izjavio da “[nije imao] pojma za koju grupu vojnika” je bio doveden da to radi i da ne zna da li su ti vojnici bili pod Martinovićevo komandom ili ne.⁹⁶⁴

477. S obzirom na izjavu svjedoka AB da nije znao da li su ljudi koji su ga prisilili na pljačku bili Martinovićevo vojnici, razuman presuditelj o činjenicama ne bi mogao zaključiti da su svjedoka AB na pomaganje u pljački prisilile osobe potčinjene Martinoviću. Žalbeno vijeće, međutim, napominje da ta greška nije rezultirala nepravednim rješenjem jer je Pretresnom vijeću bio predložen dokaz da su svjedoka YY na pljačku prisilile osobe potčinjene Martinoviću.

478. Drugo pitanje na koje Žalbeno vijeće mora odgovoriti jeste da li je razuman presuditelj o činjenicama mogao zaključiti da je Martinović znao ili da je bilo razloga da zna su njegovi vojnici svjedoka YY prisilili da pomaže u pljački. To pitanje mora se razmotriti u kontekstu zaključaka Pretresnog vijeća u vezi s djelima pljačkanja.⁹⁶⁵ U vezi s tim, Pretresno vijeće je utvrdilo da je Martinović 13. juna 1993., sa 40 naoružanih vojnika, prilikom istjerivanja BH Muslimana iz njihovih stanova u bloku DUM u Mostaru izvršio pljačku stanova.⁹⁶⁶ Pretresno vijeće je nadalje utvrdilo da je svjedok OO na radu u ATG “Vinko Škrobo” bio u više prilika prisiljavan da prenosi

⁹⁵⁹ Vidi Tužiočev odgovor na Martinovićev žalbeni podnesak, par. 3.30, 7.7, 7.14.

⁹⁶⁰ Svjedok YY, T. 7277.

⁹⁶¹ Svjedok YY, T. 7274-7275.

⁹⁶² Prvostepena presuda, par. 103.

⁹⁶³ Svjedok AB, T. 7879-7881.

⁹⁶⁴ Svjedok AB, T. 7879-7881.

⁹⁶⁵ Ti nalazi uključuju incidente koje su opisali svjedoci F i AB: Prvostepena presuda, par. 310 (gdje se upućuje na svjedoka F, T. 1105-1107, i na svjedoka AB, T. 7880-7881), *ibid.*, par. 621-622 (gdje se upućuje na svjedoka F, T. 1106-1108, i na svjedoka AB, T. 7880-7881); *ibid.*, par. 628.

kućanske aparate opljačkane u raznim dijelovima Mostara, te da je svjedoku II često bilo od strane vojnika ATG “Vinko Škrobo” naređivano da pljačka napuštene stanove.⁹⁶⁷ Najzad, Žalbeno vijeće upućuje i na iskaz svjedoka odbrane ML da je postojalo Martinovićevo izričito naređenje da sve naloge koji se daju zarobljenicima mora odobriti on.⁹⁶⁸ Sva ova utvrđenja stoje i nakon preispitivanja po žalbi.⁹⁶⁹ Žalbeno vijeće stoga utvrđuje da je razuman presuditelj o činjenicama mogao donijeti zaključak kakav je donijelo Pretresno vijeće, tj. da je Martinović znao ili da je bilo razloga da zna da njegovi potčinjeni ratne zarobljenike prisiljavaju da pomažu u pljački.

479. Uslijed gorenavedenih razloga, Martinovićeva žalba na zaključke Pretresnog vijeća u vezi s njegovom odgovornošću za korištenje zatočenika za pomaganje u pljački privatne imovine se odbija.

5. Zaključak

480. S izuzetkom argumenata u vezi s navodom o nepreciznosti Optužnice koji su razmotreni na drugome mjestu, svi ostali argumenti u okviru Martinovićeve žalbene podosnove koja se odnosi na njegove osuđujuće presude po tačkama 2 do 8 Optužnice odbijaju se.

B. Hotimično nanošenje velikih patnji i okrutno postupanje

481. Pretresno vijeće je utvrdilo da je Martinović učestvovao u sljedeća tri incidenta premlaćivanja koja su se dogodila na području pod njegovom komandom: u incidentu u julu ili augustu 1993. u kojem je premlaćeno nekoliko zarobljenika, u incidentu u kojem je žrtva bio zarobljenik zvan “Profesor”, a treći je bio incident u vezi sa zarobljenikom zvanim “Coca”. Na osnovu ta tri incidenta, utvrdio da je Martinović odgovoran po tačkama 11 i 12 Optužnice za krivična djela hotimičnog nanošenja velikih patnji i okrutnog postupanja, po članovima 2(c), 3 i 7(1) Statuta.⁹⁷⁰ Žalbeno vijeće već je poništilo zaključke Pretresnog vijeća da je Martinović odgovoran za prvi i treći od navedenih incidenata, a ovdje će razmotriti Martinovićeve argumente o incidentu u vezi s “Profesorom”.

482. Pretresno vijeće je utvrdilo da je svjedok OO bio prisutan kada je Martinović tukao zarobljenika zvanog “Profesor” i zatim prisutnim vojnicima dozvolio da “Profesora” odvuče iza

⁹⁶⁶ Prvostepena presuda, par. 620; DP PP 456.1, DP PP 456.2.

⁹⁶⁷ Prvostepena presuda, par. 622, fusnota 1536.

⁹⁶⁸ Prvostepena presuda, fusnote 715, 738.

⁹⁶⁹ *Supra*, par. 438 i *infra*, par. 557.

⁹⁷⁰ Prvostepena presuda, par. 385, 386, 388, 389, 455. Kako bi se izbjegle eventualne kumulativne presude, po tački 12 Optužnice izrečena je samo osuda za hotimično nanošenje velikih patnji: Prvostepena presuda, par. 734, 767, 768.

zgrade i ubace ga u kontejner za smeće.⁹⁷¹ Pretresno vijeće se oslonilo i na iskaz svjedoka II koji se, prema utvrđenju Pretresnog vijeća, odnosi na isti incident i potkrepljuje ove dokaze.⁹⁷² Pretresno vijeće je saslušalo i iskaz svjedoka BB o ozljedama koje je zadobio čovjek zvan “Profesor”, ali je utvrdilo da nije moguće da svjedok BB govori o istoj osobi o kojoj govore svjedoci OO i II.⁹⁷³

483. Prvo, Martinović tvrdi da Pretresno vijeće nije utvrdilo identitet “Profesora”, vrijeme i mjesto njegovog premlaćivanja, kao niti to da li je “Profesor” zadobio bilo kakve ozljede.⁹⁷⁴ Drugo, Martinović osporava utvrđenje Pretresnog vijeća da su svjedoci OO i II govorili o istom incidentu jer, kako tvrdi, ta su dva svjedoka incident opisala na potpuno različit način.⁹⁷⁵ Ističe i to da je Pretresno vijeće smatralo da svjedok BB vjerovatno govori o nekoj drugoj osobi zvanoj “Profesor”.⁹⁷⁶ S obzirom na različite opise predmetnog događaja i na to da nije izvjesno da li je nadimak “Profesor” nosila jedna ili više osoba, argumentira Martinović, dokazi se ne mogu smatrati vjerodostojnima.⁹⁷⁷ Najzad, Martinović tvrdi da su iskazi svjedoka OO, II i BB dokazi iz druge ruke.⁹⁷⁸

484. Tužilac odgovara da je taj Martinovićev navod o grešci neprecizan i da nisu obrađene navodne razlike u iskazima svjedoka OO i II.⁹⁷⁹ Njegov je argument i to da “bitne crte” tih dvaju iskaza pokazuju da je Pretresno vijeće opravdano utvrdilo da oba svjedoka govore o istom incidentu i da nije postupilo nerazumno.⁹⁸⁰ Drugo, tužilac tvrdi da je iskaz svjedoka BB irelevantan i da Martinović nije pokazao u čemu je Pretresno vijeće nerazumno postupilo kad je iskazima svjedoka OO i II dalo prednost u odnosu na iskaz svjedoka BB.⁹⁸¹

485. Svjedoci OO i II dali su direktan iskaz o incidentu koji opisuju. Pretresno vijeće je vodilo računa o nepodudarnostima njihovih iskaza u pogledu pojedinih okolnosti predmetnog incidenta.⁹⁸² Pitanja kao što su ocjena tih nepodudarnosti, stav o tome da li su ti iskazi uzeti u cjelini pouzdani i vjerodostojni, da li prihvatiti ili odbaciti “bitne crte” iskaza svjedoka OO i II, stvar su slobodnog

⁹⁷¹ Prvostepena presuda, par. 386.

⁹⁷² Prvostepena presuda, par. 386, fusnota 1010.

⁹⁷³ Prvostepena presuda, fusnota 1010.

⁹⁷⁴ Martinovićev žalbeni podnesak, par. 171.

⁹⁷⁵ Martinovićev žalbeni podnesak, par. 172.

⁹⁷⁶ Martinovićev žalbeni podnesak, par. 173.

⁹⁷⁷ Martinovićev žalbeni podnesak, par. 174-177.

⁹⁷⁸ Martinovićev žalbeni podnesak, par. 171.

⁹⁷⁹ Tužiočev odgovor na Martinovićev žalbeni podnesak, par. 4.9.

⁹⁸⁰ Tužiočev odgovor na Martinovićev žalbeni podnesak, par. 4.10.

⁹⁸¹ Tužiočev odgovor na Martinovićev žalbeni podnesak, par. 4.11. Iako tužilac upućuje na svjedoka “B”, očigledno je da misli na svjedoka “BB”.

⁹⁸² Dok je, prema izjavi svjedoka OO, “Profesor” bio premlaćen nakon što je pitao za Martinovićevog oca, svjedok II je izjavio da je to bilo zato što nije htio ispustiti iz ruku svoju torbu kad se ukrcavao u kamion kojim je trebao biti vraćen na Heliodrom; svjedok OO je izjavio da su “Profesora” odveli iza zgrade i bacili u kontejner za smeće, a svjedok II je posvjedočio da su žrtvu ugarali u garažu iz koje je izašao potpuno mokar: Prvostepena presuda, fusnota 1010.

sudijskog nahođenja Pretresnog vijeća.⁹⁸³ Žalbeno vijeće ne nalazi da se “bitne crte” iskaza svjedoka OO i “bitne crte” iskaza svjedoka II razlikuju do te mjere da nijedan razuman presuditelj o činjenicama ne bi mogao zaključiti da je u njima riječ o istom incidentu. Oba svjedoka izjavila su da je premlaćivanje izvršio Martinović, da je žrtva bila osoba poznata pod nadimkom “Profesor”, te da se incident dogodio u blizini Martinovićevog zapovjedništva.⁹⁸⁴ Utvrđenje Pretresnog vijeća da je “nemoguće da je svjedok BB svjedočio o istoj osobi koju je opisao svjedok OO i o kojoj je svjedočio svjedok II” ničim ne opovrgava nalaz da su svjedoci OO i II u svojim iskazima govorili o istoj osobi.⁹⁸⁵ Ovime ostaje bez sadržaja Martinovićev argument da je Pretresno vijeće “udešavalo” dokaze kako bi mu moglo pripisati odgovornost.⁹⁸⁶

486. Martinović takođe obrazlaže da mu se nije smjela pripisati odgovornost za incident u vezi s “Profesorom” jer Pretresno vijeće nije utvrdilo identitet žrtve, vrijeme i mjesto premlaćivanja te da li je “Profesor” uslijed svega zadobio ozljede.⁹⁸⁷ Žalbeno vijeće napominje da je tačno da Pretresno vijeće nije donijelo nikakvo utvrđenje u vezi s tačnim identitetom “Profesora” niti s vremenom kada se sporno premlaćivanje dogodilo.⁹⁸⁸

487. Žalbeno vijeće ponovno naglašava da drugostepena instanca utvrđenja prvostepenog vijeća može zamijeniti svojima samo onda kada dokaze na koje se pozvalo Pretresno vijeće ne bi mogao prihvatiti nijedan razuman presuditelj o činjenicama ili onda kada je ocjena dokaza “potpuno pogrešna”.⁹⁸⁹ Ocjena pouzdanosti dokaza zadatak je prvenstveno pretresnog vijeća.⁹⁹⁰ Pretresno vijeće je u ovom predmetu utvrdilo da je iskaz svjedoka OO o tome da je Martinović pretukao “Profesora” pouzdan, te da su bitne crte tog iskaza potkrijepljene iskazom svjedoka II. Martinovićevo osporavanje ne odnosi se izričito na vjerodostojnost tih dvaju svjedoka. Žalbeno vijeće konstatira da je na osnovu iskaza koje su dali svjedoci OO i II razuman presuditelj o činjenicama mogao zaključiti da se sporni incident zaista dogodio.

488. S izuzetkom Martinovićevih argumenata u vezi s navodom o nepreciznosti Optužnice koji su razmotreni na drugome mjestu, svi ostali argumenti u okviru ove žalbene podosnove odbijaju se.

⁹⁸³ Drugostepena presuda u predmetu *Kupreškić i dr.*, par. 31.

⁹⁸⁴ Prvostepena presuda, fusnota 1010 (gdje se upućuje na svjedoka OO, T. 5956, i na svjedoka II, T. 4973-4974).

⁹⁸⁵ Prvostepena presuda, fusnota 1010.

⁹⁸⁶ Martinovićev žalbeni podnesak, par. 175.

⁹⁸⁷ Martinovićev žalbeni podnesak, par. 158, 171, 189.

⁹⁸⁸ Prvostepena presuda, fusnota 1010 (gdje se upućuje na svjedoka OO, T. 5956, i na svjedoka II, T. 4973-4974).

⁹⁸⁹ Drugostepena presuda u predmetu *Kupreškić i dr.*, par. 30.

⁹⁹⁰ Drugostepena presuda u predmetu *Kupreškić i dr.*, par. 30; Drugostepena presuda u predmetu *Blaškić*, par. 17-18; Drugostepena presuda u predmetu *Kordić i Čerkez*, par. 19, fusnota 11; Drugostepena presuda u predmetu *Kvočka i dr.*, par. 19.

C. Ubistvo Nenada Harmandžića

1. Nalazi Pretresnog vijeća

489. U vezi s ubistvom Nenada Harmandžića, Pretresno vijeće je Martinoviću pripisalo odgovornost na osnovu člana 7(1) Statuta za pomaganje i podržavanje krivičnog djela ubistva kao zločina protiv čovječnosti po članu 5(a) Statuta (tačka 13), hotimičnog lišavanja života kao teške povrede Ženevskih konvencija iz 1949. po članu 2(a) Statuta (tačka 14), te ubistva kao kršenja zakona i običaja ratovanja po članu 3 Statuta (tačka 15 Optužnice).⁹⁹¹ S obzirom na kumulaciju osuda koja bi time mogla nastupiti, izrečene su samo osuda za ubistvo po tački 13 i osuda za hotimično lišavanje života po tački 14 Optužnice.⁹⁹²

490. Pretresno vijeće je konstatairalo da nije dokazano ko je ustrijelio Nenada Harmandžića, ali je utvrdilo da je Martinović u najmanju ruku učestvovao u tom ubistvu.⁹⁹³ Pretresno vijeće je zaključilo da, zbirno, svi izvedeni dokazi

isključuju svaku razumnu mogućnost da Vinko Martinović *nije* sudjelovao u ubistvu. Vijeće konstatira da je on na različite načine i u raznim fazama pomagao i podržavao ubistvo: prvo, poticao je svoje vojnike u bazi da na najbrutalniji način zlostavljaju Nenada Harmandžića. Označio ga je kao "lovinu" koju njegovi vojnici mogu kako im se prohtije zlostavljati i ponižavati. Potom je, spriječivši da se Nenad Harmandžić s grupom zatvorenika vrati na Heliodrom faktički bio pomagač u ubistvu. Faktičku pomoć u počinjenju ubistva predstavlja i njegova naredba suzatočenicima Nenada Harmandžića da nikom ne pričaju o onom što su vidjeli u bazi, a posebno njegovo uputstvo vozaču da nadležnima na Heliodromu dâ lažne informacije o tome gdje se Nenad Harmandžić nalazi. Na taj način se Vinko Martinović pobrinuo da niko ne osujeti njegove lične planove u vezi s Nenadom Harmandžićem i, što je najvažnije, da se uprava Heliodroma ne počne raspitivati o nestalom zatvoreniku. Vinko Martinović je značajno doprinio ubistvu u trenutku kada se trebalo riješiti leša. Dao je direktne naredbe u vezi s pokapanjem leša, a time je potakao i značajno doprinio prikrivanju ubistva Nenada Harmandžića.⁹⁹⁴

491. Pretresno vijeće je utvrdilo da tužilac nije dokazao sve pojedinosti toga što se s Nenadom Harmandžićem dogodilo nakon što je posljednji put viđen u Martinovićevoj bazi.⁹⁹⁵ Međutim, Vijeće je utvrdilo i to da lanac indirektnih dokaza koje je izveo tužilac omogućuje samo jedan razuman zaključak, tj., da je Nenad Harmandžić usmrćen hicem kroz obraz u Martinovićevoj bazi ili u njenoj blizini, te da je Martinović pomagao i podržavao počinjenje tog ubistva u raznim fazama.⁹⁹⁶

⁹⁹¹ Prvostepena presuda, par. 508, 511.

⁹⁹² Prvostepena presuda, par. 735, 767.

⁹⁹³ Prvostepena presuda, par. 500.

⁹⁹⁴ Prvostepena presuda, par. 507 (naglasak kao u originalu).

⁹⁹⁵ Prvostepena presuda, par. 467, 500.

⁹⁹⁶ Prvostepena presuda, par. 497, 500, 504, 507.

492. Lanac indirektnih dokaza na koji se poziva Pretresno vijeće u glavnim crtama teče ovako:⁹⁹⁷

- (1) Svjedok Y je u svom iskazu izjavio da je zajedno s grupom zarobljenika sa Heliodroma odveden na rad kod Doma zdravlja. Martinović je dvojici zarobljenika naložio da pokupe leš zarobljenika za kojeg je rekao da je ubijen prilikom pokušaja bijega. Ta dvojica su kasnije ostatku grupe rekla da su leš odnijeli u ulicu Liska gdje je trebalo da ga sahrane.⁹⁹⁸
- (2) Pod nadzorom Martinoviću potčinjenog Ernesta Takača, svjedok AF učestvovao je u sahrani leša koji su “Domu zdravlja” pokupila dva izdvojena zarobljenika.⁹⁹⁹ Od prvog mjesta odabranog za jamu se odustalo tako da je tijelo na kraju sahranjeno u parku Liska.¹⁰⁰⁰ Na prvo mjesto došao je Martinović i dao nalog da se prostor očisti.¹⁰⁰¹ Svjedok AF je tačnu lokaciju groba u parku Liska zabilježio na komadu papira koji je kasnije dao ekipi za ekshumaciju.¹⁰⁰²
- (3) Dana 30. marta 1998. dotična ekipa za ekshumaciju ekshumirala je u parku Liska leš za koji je identifikacijom utvrđeno da pripada Nenadu Harmandžiću.¹⁰⁰³ Izvještaj obdukcije dostavljen je kao dokazni predmet PP 877.1.¹⁰⁰⁴ Kao uzrok smrti u njemu se navodi rana od metka, a napominje se i to da je prije smrti žrtva bila teško premlaćena, uslijed čega je zadobila nekoliko fraktura i drugih ozljeda.¹⁰⁰⁵ U izvještaju se navodi da su ozljede na lešu takvih razmjera i takve težine da su, i bez smrtonosne rane od metka na glavi, mogle dovesti do traumatskog šoka, koji je i sâm mogao na kraju uzrokovati smrt.¹⁰⁰⁶ Visina tijela za života procijenjena je na 182 - 185 centimetara.¹⁰⁰⁷ Vještak optužbe, dr. Hamza Žuju, rekao je u iskazu pred sudom da je, po njegovom mišljenju, provedena identifikacija leša

⁹⁹⁷ Žalbeno vijeće napominje da se u Prvostepenoj presudi, u odjeljku pod naslovom “Zaključci” ne upućuje izričito na svaki indirektni dokaz, ali da je cijeli slijed indirektnih dokaza detaljno izložen u odjeljku pod naslovom “Činjenice”. No i u prvospomenutom odjeljku upućuje se na “lanac indirektnih dokaza” detaljno iznijet u potonjem odjeljku: Prvostepena presuda, par. 500, 467. Dakle, očigledno je da se Pretresno vijeće oslonilo na dokaze navedene u nastavku ovog paragrafa.

⁹⁹⁸ Prvostepena presuda, par. 475 (gdje se upućuje na svjedoka Y, T. 3399, 3460, 3401, 3461, 3476), *ibid.*, par. 498, 505; *ibid.*, fusnote 1342, 1345.

⁹⁹⁹ Prvostepena presuda, par. 472 (gdje se upućuje na svjedoka AF, T. 15938, 15942-15944, i na DP PP 11.1), 489, 505; *ibid.*, fusnote 1342, 1345.

¹⁰⁰⁰ Prvostepena presuda, par. 472 (gdje se upućuje na svjedoka AF, T. 15946, 15948-15950, i na DP PP 11.8).

¹⁰⁰¹ Prvostepena presuda, par. 472 (gdje se upućuje na svjedoka AF, T. 15947).

¹⁰⁰² Prvostepena presuda, par. 472 (gdje se upućuje na svjedoka AF, T. 15950).

¹⁰⁰³ Prvostepena presuda, par. 476 (gdje se upućuje na vještaka dr. Hamzu Žuju, T. 7624, 7629-7631, 7775-7776, i na DP PP 877.1), par. 498.

¹⁰⁰⁴ Prvostepena presuda, par. 476.

¹⁰⁰⁵ Prvostepena presuda, par. 479 (gdje se upućuje na vještaka dr. Hamzu Žuju, T. 7634, 7640).

¹⁰⁰⁶ Prvostepena presuda, par. 479 (gdje se upućuje na vještaka dr. Hamzu Žuju, T. 7771-7772).

¹⁰⁰⁷ Prvostepena presuda, par. 481 (gdje se upućuje na DP PP 877.1 (povjerljivo), na vještaka dr. Hamzu Žuju, T. 7631, i na vještaka prof. Josipa Skavića, T. 14873).

pouzdana.¹⁰⁰⁸ Ekipe za ekshumaciju je svjedoku AF rekla da je posrijedi leš koji su očekivali da će naći i da je identifikaciju izvršio rođak.¹⁰⁰⁹

- (4) Svjedok AF nije bio prisutan tokom ekshumacije,¹⁰¹⁰ ali je u iskazu rekao da se sastao sa svjedokom AE i rekao mu gdje se nalazi grob u kojem je sahranio leš.¹⁰¹¹ Svjedok AE, koji je bio prisutan tokom ekshumacije, u svom je iskazu izjavio da mjesto na kojem je tijelo ekshumirano odgovara opisu mjesta koji mu je dao svjedok AF.¹⁰¹²
- (5) Svjedok AE je svjedočio i o tome kako je jednog dana nakon 30. juna 1993. vidio Martinovića i njemu potčinjene Ninu Pehara, Dubravka Pehara i Ernesta Takača kako razgovaraju s vlasnikom kuće u kojoj je bio i čuo kako jedan od njih kaže da su ubili Nenada Harmandžića.¹⁰¹³ Svjedok AE izjavio je i to da su on i svjedokinja AD razgovarali s Novicom Kneževićem, kuharom na Heliodromu, koji im je rekao da je Nenad Harmandžić ubijen u Martinovićevom zapovjedništvu, ali da je službenom osoblju na Heliodromu rečeno da je pokušao pobjeći.¹⁰¹⁴ Osim toga, vojnik po imenu Dinko rekao je svjedoku AE i svjedokinji AD da je iz Martinovićeve jedinice¹⁰¹⁵ i da je Nenad Harmandžić ubijen, a na pitanje o okolnostima kako se to dogodilo, natuknuo je da je ovaj možda naletio na nekoga kome se nekad zamjerio.¹⁰¹⁶
- (6) Svjedoci AE i AD u svojim iskazima su izjavili i to da je Martinović Nenadu Harmandžiću više puta prijetio, i prije i poslije izbijanja rata u Mostaru.¹⁰¹⁷ Svjedokinja AD je u iskazu rekla da je Nenad Harmandžić, nakon jednog slučajnog susreta s Martinovićem prije 30. juna 1993., izrazio strahovanje da ga Martinović možda namjerava ubiti.¹⁰¹⁸ Pretresno vijeće je zaključilo da je Martinović posebno imao na meti Nenada Harmandžića, koji je prije rata bio policajac, i da ga je Martinović doveo u svoje zapovjedništvo zato da bi mu se osvetio.¹⁰¹⁹

¹⁰⁰⁸ Prvostepena presuda, fusnota 1291 (gdje se upućuje na vještaka dr. Hamzu Žuju, T. 7629, 7775-7776).

¹⁰⁰⁹ Prvostepena presuda, par. 476 (gdje se upućuje na svjedoka AF, T. 16138).

¹⁰¹⁰ Prvostepena presuda, par. 476 (gdje se upućuje na svjedoka AF, T. 15957, 16137).

¹⁰¹¹ Prvostepena presuda, par. 471 (gdje se upućuje na svjedoka AF, T. 16082 (djelimično zatvorena sjednica)).

¹⁰¹² Prvostepena presuda, par. 476 (gdje se upućuje na svjedoka AE, T. 8269 (zatvorena sjednica)).

¹⁰¹³ Prvostepena presuda, par. 468 (gdje se upućuje na svjedoka AE, T. 8248-8249 (zatvorena sjednica)).

¹⁰¹⁴ Prvostepena presuda, par. 469 (gdje se upućuje na svjedoka AE, T. 8251, 8292 (zatvorena sjednica), i na DP PP 704, str. 12).

¹⁰¹⁵ Prvostepena presuda, par. 469 (gdje se upućuje na svjedoka AE, T. 8252 (zatvorena sjednica), na svjedokinju AD, T. 8198, i na DP PP 704, str. 30).

¹⁰¹⁶ Prvostepena presuda, par. 469 (gdje se upućuje na svjedokinju AD, T. 8198).

¹⁰¹⁷ Prvostepena presuda, par. 460 (gdje se upućuje na svjedokinju AD, T. 8186, i na svjedoka AE, T. 8233 (zatvorena sjednica)), par. 496.

¹⁰¹⁸ Prvostepena presuda, par. 460 (gdje se upućuje na svjedokinju AD, T. 8186).

¹⁰¹⁹ Prvostepena presuda, par. 496, 501.

493. Martinović je na suđenju ponudio drugačiju verziju toga što se dogodilo s Nenadom Harmandžićem. Tvrdio je da je Nenad Harmandžić 12. jula 1993. doveden u njegovu jedinicu i da je istoga dana nepovrijeđen vraćen na Heliodrom.¹⁰²⁰

2. Argumenti strana

494. Martinović ponavlja svoju verziju sudbine Nenada Harmandžića koju je iznio na suđenju.¹⁰²¹ U prilog svojim tvrdnjama, Martinović navodi da je Pretresno vijeće svoje nalaze koje on osporava¹⁰²² zasnovalo na “netačnoj ocjeni”¹⁰²³ sljedećih dokaza: (1) izvještaja obdukcije (dokazni predmet PP 877.1) i iskaza vještaka dr. Hamze Žuje i profesora Josipa Skavića,¹⁰²⁴ (2) iskaza svjedoka Halila Ajanića, AE, AD, AF i Y, te (3) dokaznih predmeta PP 434, PP 520 i PP 774.¹⁰²⁵

3. Ocjena izvještaja obdukcije i iskaza vještaka dr. Hamze Žuje i prof. Josipa Skavića

495. Martinović tvrdi da je Pretresno vijeće pogriješilo kada je utvrdilo da leš ekshumiran u parku Liska u Mostaru pripada Nenadu Harmandžiću.¹⁰²⁶

496. Prvo, Martinović obrazlaže da je leš bio u stanju raspadanja.¹⁰²⁷ Pretresno vijeće je utvrdilo da je leš ekshumiran u parku Liska bio potpuno skeletoniziran,¹⁰²⁸ ali da je identifikacija

obavljena /.../ po uobičajenoj medicinskoj proceduri, na osnovu procjene visine i starosti, stanja zubi, ranije zadobivenih ozljeda i ožiljnog tkiva, odjeće i osobnih stvari pronađenih na tijelu, te svih ostalih podataka dobivenih od porodice žrtve [...].¹⁰²⁹

Žalbeno vijeće konstatira da Martinović nije pokazao da činjenica da je leš bio u stanju raspadanja dokazuje da su zaključci Pretresnog vijeća da je leš indentificiran kao tijelo Nenada Harmandžića nerazumni.

¹⁰²⁰ Prvostepena presuda, par. 486 (gdje se upućuje na predmet *Tužilac protiv Mladena Naletilića zvanog “Tuta” i Vinka Martinovića zvanog “Štela”*, br. IT-98-34-T, Završni podnesak u odbranu Vinka Martinovića (javna redigirana verzija), 19. novembar 2002. (dalje u tekstu: Martinovićev završni pretresni podnesak), str. 94, 95).

¹⁰²¹ Martinovićev žalbeni podnesak, par. 210-214.

¹⁰²² Martinovićev žalbeni podnesak, par. 203-207. Vidi Martinovićevu najavu žalbe, str. 7-8.

¹⁰²³ Martinovićev žalbeni podnesak, par. 203.

¹⁰²⁴ Martinovićev žalbeni podnesak, par. 195, 203, 232-233, 373.

¹⁰²⁵ Martinovićev žalbeni podnesak, par. 208-209, 373.

¹⁰²⁶ Martinovićev žalbeni podnesak, par. 203, 217.

¹⁰²⁷ Martinovićev žalbeni podnesak, par. 226.

¹⁰²⁸ Prvostepena presuda, par. 476.

¹⁰²⁹ Prvostepena presuda, par. 477 (fusnota izostavljena).

497. Glavni Martinovićev argument kojim on osporava predmetnu identifikaciju jeste visina ekshumiranog leša.¹⁰³⁰ Pretresno vijeće je prihvatilo procjenu koju su dala oba vještaka, dr. Hamza Žujo i prof. Josip Skavić, tj. da je tijelo za života bilo visoko oko 182 - 185 cm, dok je prema podacima dobivenim od porodice Nenada Harmandžića i ljudi koji su ga poznavali, on bio visok oko 196 cm.¹⁰³¹ U pogledu tog odstupanja, Pretresno vijeće je iznijelo sljedeće:

Vještak optužbe, dr. Žujo, posvjedočio je da margina pogreške kod izračunavanja visine tijela može biti čak 10 centimetara. Vještak odbrane, profesor Skavić, bio je mišljenja da se takva razlika u visini ne može objasniti dozvoljenim odstupanjem, što identifikaciju, usprkos ostalim prihvaćenim pozitivnim faktorima, čini nepouzdanom.¹⁰³²

498. Pretresno vijeće je napomenulo da se vještak odbrane, prof. Josip Skavić,

općenito slaže s mišljenjem dr. Hamze /Ž/uje da su životna dob leša, identifikacija kopče na remenu i cipele, zatim činjenica da veličina cipele odgovara veličini cipele Nenada Harmandžića, te činjenica da se jednom vatrenim oružjem ranio u nogu i da je metak pronađen u tijelu, sve valjani pokazatelji koji zajedno daju pozitivnu identifikaciju. Profesor Skavić je zaključio da, osim pitanja visine tijela kojem pridaje veliku važnost, svi ostali elementi sugeriraju da se radi o lešu Nenada Harmandžića.¹⁰³³

499. Nadalje, Pretresno vijeće je napomenulo da se vještak odbrane složio "da formula koja se koristi kod procjenjivanja zaživotne visine kostura nije apsolutna".¹⁰³⁴ Pretresno vijeće je prihvatilo mišljenje vještaka optužbe, dr. Hamze Žuje, da procjena visine može odstupati u rasponu od 7 do 10 cm.¹⁰³⁵ Pretresno vijeće je utvrdilo da izvještaj obdukcije, iskazi vještaka dr. Hamze Žuje te svjedoka AE, AF i Y ne ostavljaju prostor za osnovanu sumnju u to da leš ekshumiran u parku Liska pripada Nenadu Harmandžiću.¹⁰³⁶

500. Martinović obrazlaže da je Pretresno vijeće pogriješilo kada se oslonilo na stručno mišljenje vještaka optužbe, a ne vještaka odbrane, jer se time upustilo u ocjenjivanje znanstvenih pitanja za koja, kako on tvrdi, Pretresno vijeće nije kompetentno.¹⁰³⁷ Martinović obrazlaže da su se stručna razmimoilaženja dvojice vještaka mogla riješiti samo putem trećeg vještaka ili možda putem analize DNK.¹⁰³⁸

¹⁰³⁰ Martinovićev žalbeni podnesak, par. 228-230, 233-236.

¹⁰³¹ Prvostepena presuda, par. 481.

¹⁰³² Prvostepena presuda, par. 481 (fusnote izostavljene).

¹⁰³³ Prvostepena presuda, par. 480 (fusnote izostavljene).

¹⁰³⁴ Prvostepena presuda, fusnota 1314.

¹⁰³⁵ Prvostepena presuda, fusnota 1342.

¹⁰³⁶ Prvostepena presuda, par. 498.

¹⁰³⁷ Martinovićev žalbeni podnesak, par. 232-233.

¹⁰³⁸ Martinovićev žalbeni podnesak, par. 234.

501. Kao primarni presuditelj o činjenicama, prvostepeno vijeće snosi glavnu odgovornost za rješavanje svih eventualnih nepodudarnosti unutar iskaza svjedoka i/ili među njima.¹⁰³⁹ Samo onda kada nijedan razuman presuditelj o činjenicama ne bi takve nepodudarnosti mogao riješiti na način kako ih je riješilo prvostepeno vijeće, Žalbeno vijeće zaključke pretresnog vijeća može zamijeniti svojim.¹⁰⁴⁰ Jurisprudencija MKSJ-a ne pravi izuzetak kad su posrijedi vještačenja, niti se traži da razuman presuditelj o činjenicama svoj izbor između dva vještaka potkrijepi vještačenjem trećega.¹⁰⁴¹ Martinović nije objasnio u čemu je Pretresno vijeće nerazumno postupilo kada je prihvatilo svjedočenje vještaka optužbe, a ne vještaka odbrane, nego samo sugerira da se umjesto ocjene dokaza koju je donijelo Pretresno vijeće prihvati njegova ocjena. Osim toga, Žalbeno vijeće napominje da Martinović na suđenju nije tražio da se pozove treći vještak ili da se provede analiza DNK,¹⁰⁴² a to nije tražio niti u okviru žalbenog postupka.¹⁰⁴³

502. Martinović nije ni po kojoj drugoj osnovi osporio pouzdanost vještaka dr. Hamze Žuje ili njegovu vjerodostojnost. Martinović nije pokazao da je Pretresno vijeće pogriješilo pozvavši se na iskaz vještaka dr. Hamze Žuje za svoje utvrđenje da leš ekshumiran u parku Liska pripada Nenadu Harmandžiću.

4. Ocjena iskaza svjedoka Halila Ajanića

503. Martinović tvrdi da je Pretresno vijeće pogriješilo kada se pozvalo na iskaz svjedoka Halila Ajanića.¹⁰⁴⁴

504. Prvo, Martinović obrazlaže da je Pretresno vijeće, kojem je bilo predloženo stručno mišljenje vještaka odbrane dr. Dražena Begića da Halil Ajanić nije pozdan svjedok zbog problema s mentalnim zdravljem koje ima, prekoračilo okvire svojeg slobodnog sudijskog nahođenja time što se u svojoj ocjeni o tome da li se Halil Ajanić može smatrati pouzdanim svjedokom nije rukovalo tim mišljenjem.¹⁰⁴⁵ Žalbeno vijeće se ne slaže s tim.¹⁰⁴⁶ Odmjeravanje težine i ocjenjivanje iskaza

¹⁰³⁹ Vidi Drugostepenu presudu u predmetu *Kupreškić i drugi*, par. 31.

¹⁰⁴⁰ Vidi Drugostepenu presudu u predmetu *Kvočka i dr.*, par. 19 (gdje se upućuje na Drugostepenu presudu u predmetu *Kupreškić i dr.*, par. 30).

¹⁰⁴¹ Slične argumente u vezi s kontradiktornim iskazima vještaka žalilac je iznio u Drugostepenoj presudi u predmetu *Kunarac i drugi*, par. 328. Žalbeno vijeće je te argumente implicitno odbilo u par. 333 gdje je utvrdilo da je Pretresno vijeće (koje je svjedočenju jednog vještaka dalo prednost pred drugim) donijelo razumne zaključke. Pored toga, u Drugostepenoj presudi u predmetu *Furundžija*, par. 122-123, Žalbeno vijeće je, u kontekstu svjedočenja vještaka u vezi s posttraumatskim stresnim poremećajem, primijenilo opća načela koja su i ovdje iznijeta.

¹⁰⁴² Vidi Martinovićev završni pretresni podnesak, par. 397-409.

¹⁰⁴³ Vidi *Tužilac protiv Mladena Naletilića zvanog "Tuta" i Vinka Martinovića zvanog "Štela"*, predmet br. IT-98-34-A, Zahtjev za izvođenje dodatnih dokaza, 31. juli 2003. (povjerljivo) (dalje u tekstu: Martinovićev prvi prijedlog na osnovu pravila 115).

¹⁰⁴⁴ Martinovićev žalbeni podnesak, par. 318-319.

¹⁰⁴⁵ Martinovićev žalbeni podnesak, par. 304-308.

vještaka odbrane dr. Dražena Begića o tome da li je Halil Ajanić pouzdan svjedok stvar je slobodnog sudijskog nahođenja Pretresnog vijeća.

505. Pretresno vijeće je uzelo na znanje činjenicu da je ovaj vještak odbrane priznao (1) da je osnova na kojoj može graditi svoje mišljenje veoma ograničena, (2) da on nije u poziciji da da stručno mišljenje o tome da li svjedok Halil Ajanić trenutno pati od nekog mentalnog poremećaja, (3) da ništa ne upućuje na to da svjedok Halil Ajanić pati od bilo kakve kronične psihoze, te (4) da je ranije psihotično ponašanje svjedoka Halila Ajanića bilo samo jednokratna epizoda koja ne isključuje automatski njegovu mogućnost da bude pouzdan svjedok.¹⁰⁴⁷ Martinović nije objasnio u čemu je Pretresno vijeće pogriješilo kada je prilikom ocjenjivanja iskaza vještaka odbrane u obzir uzelo navedene faktore.

506. Pretresno vijeće je dalje napomenulo da vještak odbrane dr. Dražen Begić nije izravno pregledao svjedoka Halila Ajanića.¹⁰⁴⁸ Martinović obrazlaže da vještak odbrane Halila Ajanića nije mogao lično pregledati zbog toga što je ovaj imao status zaštićenog svjedoka s kojim nije bio dozvoljen nikakav kontakt.¹⁰⁴⁹ Žalbeno vijeće napominje da Martinović na suđenju nije zatražio da kvalificirani psihijatar izvrši izravan pregled svjedoka Halila Ajanića.¹⁰⁵⁰ U spisu prvostepenog postupka ne vidi se da je Martinović Pretresnom vijeću skrenuo pažnju na eventualne zapreke da se to učini.¹⁰⁵¹ Na pitanje sutkinje Diarre na suđenju što ga je onemogućilo da komunicira lično sa svjedokom Halilom Ajanićem, vještak odbrane dr. Dražen Begić odgovorio je: “Ništa me nije sprečavalo da komuniciram sa tim pacijentom, ali je moj zadatak bio da razmotrim, da analiziram dokumente. Da su oni [odbrana] od mene zatražili da uradim nešto drugo, ja bih, kao svjedok, postupio u skladu s tim.”¹⁰⁵² Iz svega gore navedenoga jasno proizlazi da, iako je objektivno to mogao učiniti, Martinović na suđenju nije postavio pitanje da li postoji mogućnost da vještak

¹⁰⁴⁶ Drugostepena presuda u predmetu *Furundžija*, par. 122-123. Žalbeno vijeće u tom predmetu, primjenjujući kriterij “nijednog razumnog utvrditelja činjeničnog stanja”, nije diralo u ocjenu Pretresnog vijeća u vezi s pouzdanošću svjedoka za kojeg je postojala mogućnost da pati od posttraumatskog stresnog poremećaja, bez obzira na iskaz vještaka o njegovom uticaju na pamćenje.

¹⁰⁴⁷ Prvostepena presuda, par. 483, 484, 494.

¹⁰⁴⁸ Prvostepena presuda, par. 483, 494.

¹⁰⁴⁹ Martinovićev žalbeni podnesak, par. 309-310.

¹⁰⁵⁰ Vidi *Tužilac protiv Mladena Naletilića zvanog “Tuta” i Vinka Martinovića zvanog “Štela”*, predmet br. IT-98-34-A, Odluka po zahtjevu za izvođenje dodatnih dokaza, 18. novembar 2003. (dalje u tekstu: Odluka na osnovu pravila 115 od 18. novembra po Martinovićevom prijedlogu), par. 11.

¹⁰⁵¹ Odluka na osnovu pravila 115 od 18. novembra po Martinovićevom prijedlogu, par. 9.

¹⁰⁵² Odluka na osnovu pravila 115 od 18. novembra po Martinovićevom prijedlogu, par. 10 (gdje se upućuje na svjedoka odbrane - vještaka dr. Damira Begića, T. 15485).

odbrane dr. Dražen Begić pregleda svjedoka Halila Ajanića. Žalbeno vijeće stoga konstatira da se Martinović odrekao svog prava na to da ovo pitanje pokrene kao valjanu žalbenu osnovu.¹⁰⁵³

507. Uslijed gorenavedenih razloga, Martinović nije pokazao da nijedan razuman utvrditelj činjeničnog stanja ne bi mogao zaključiti da mišljenje vještaka odbrane dr. Dražena Begića “ne dovodi u pitanje pouzdanost svjedoka [Halila Ajanića]”.¹⁰⁵⁴

508. Drugo, Martinović obrazlaže da je Pretresno vijeće proizvoljno i van konteksta tegoba svjedoka Halila Ajanića zaključilo da je povremeno emotivno i ekscitirano ponašanje svjedoka Halila Ajanića posljedica destruktivnog djelovanja rata.¹⁰⁵⁵ Takođe napominje da Pretresno vijeće nije moglo razumjeti što svjedok Halil Ajanić govori na svom materinskom jeziku.¹⁰⁵⁶

509. Žalbeno vijeće, kao prvo, napominje da iz detaljnog obrazloženja u Prvostepenoj presudi zašto se iskaz svjedoka Halila Ajanića smatra pouzdanim jasno proizlazi da Pretresno vijeće nije “proizvoljno” zaključilo da je Halil Ajanić pouzdan svjedok, niti da je njegove zdravstvene probleme bezrazložno pripisalo onome što je proživio u ratu.¹⁰⁵⁷ Vijeće je vodilo računa o povijesti bolesti ovog svjedoka, kao i o činjenici da on nije pokazivao nikakve znake dezorijentacije u mišljenju ili pamćenju, te da njegovo ponašanje nije ukazivalo na bilo kakav mentalni poremećaj koji bi njegovo svjedočenje učinio nepouzdanim.¹⁰⁵⁸ Pretresno vijeće je bilo u boljem položaju od Žalbenog vijeća da ocijeni pouzdanost iskaza ovog svjedoka jer je svjedoka imalo uživo pred sobom.¹⁰⁵⁹ Martinović nije ukazao ni na kakve greške u prijevodu svjedočenja svjedoka Halila Ajanića koje su mogle uticati na ocjenu pouzdanosti iskaza ovog svjedoka kakvu je donijelo Pretresno vijeće. Uslijed tih razloga, Martinovićev argumenti ne pokazuju nikakvu grešku Pretresnog vijeća te se shodno tome odbacuju.

510. Treće, Martinović tvrdi da je svjedok Halil Ajanić imao lične motive da svjedoči protiv njega (Martinovića) jer ga svjedok Halil Ajanić okrivljuje za “tragediju koja je snašla [svjedokovog] sina”.¹⁰⁶⁰ Pretresno vijeće je izričito uvažilo iskaze svjedoka odbrane u tom smislu,

¹⁰⁵³ Drugostepena presuda u predmetu *Blaškić*, par. 222; Drugostepena presuda u predmetu *Furundžija*, par. 174. Vidi i Drugostepenu presudu u predmetu *Tadić*, par. 55, na koju se upućuje u Drugostepenoj presudi u predmetu *Kambanda*, par. 25, i u Drugostepenoj presudi u predmetu *Akayesu*, par. 361.

¹⁰⁵⁴ Prvostepena presuda, par. 494.

¹⁰⁵⁵ Martinovićev žalbeni podnesak, par. 313.

¹⁰⁵⁶ Martinovićev žalbeni podnesak, par. 314.

¹⁰⁵⁷ Prvostepena presuda, par. 494.

¹⁰⁵⁸ Prvostepena presuda, par. 483-484, 494.

¹⁰⁵⁹ Vidi Drugostepenu presudu u predmetu *Kupreškić i drugi*, par. 32 (gdje se upućuje na Drugostepenu presudu u predmetu *Furundžija*, par. 37).

¹⁰⁶⁰ Martinovićev žalbeni podnesak, par. 317.

ali je utvrdilo da to ne diskreditira svjedočenje Halila Ajanića.¹⁰⁶¹ Martinović nije pokazao da je Pretresno vijeće postupilo nerazumno u načinu na koji je svoje slobodno sudijsko nahodjenje primijenilo prilikom odmjeravanja tih dokaza.

511. Martinović nadalje tvrdi da je “muslimanska tajna policija AID” iskoristila svjedoka Halila Ajanića da svjedoči protiv njega i da je svjedok Halil Ajanić dobio naknadu za svoje svjedočenje.¹⁰⁶² Martinović nije uputio ni na kakve dokaze u prilog tim tvrdnjama. Njegovi argumenti ostaju na nivou puke tvrdnje koju Žalbeno vijeće neće razmatrati.

512. S obzirom na sve gorenavedeno, Žalbeno vijeće konstatira da Martinović nije pokazao da nijedan razuman presuditelj o činjenicama ne bi mogao zaključiti da je iskaz svjedoka Halila Ajanića pouzdan.

513. Najzad, Martinović tvrdi da svjedok Halil Ajanić, kao jedini svjedok koga je tužilac izveo da svjedoči o tome šta se događalo s Nenadom Harmandžićem dok je bio u Martinovićevoj jedinici, nije izjavio da je Nenad Harmandžić bio ondje ubijen.¹⁰⁶³ Međutim, Žalbeno vijeće konstatira da se samo na osnovu činjenice da svjedok Halil Ajanić nije eksplicitno izjavio kako je Nenad Harmandžić ubijen u Martinovićevoj jedinici ne može smatrati da je Pretresno vijeće nerazumno postupilo oslonivši se na iskaz svjedoka Halila Ajanića kao na jedan od indirektnih dokaza u prilog svojem utvrđenju da je Nenada Harmandžića “smrt zadesila dok je bio zatočen kod zapovjednika [Martinovića] te baze”.¹⁰⁶⁴ Martinović nije dokazao ni to da je zaključak da je Nenad Harmandžić ondje ubijen na neki drugi način nedosljedan u odnosu na sveukupne dokaze.

5. Ocjena iskaza svjedoka AE

514. Martinović prvo osporava pouzdanost iskaza svjedoka AE u cjelini, na osnovu toga što su posrijedi dokazi iz druge ruke, te je iskaz utemeljen samo na “neprovjerenim glasinama” i “nagađanju”.¹⁰⁶⁵

515. Svjedok AE izjavio je da je, dok se skrivao u kući svoje djevojke, vidio kako Vinko Martinović, Nino Pehar, Dubravko Pehar i Ernest Takač razgovaraju s vlasnikom kuće i čuo kako je jedan od njih rekao da su Nenada Harmandžića već ubili, a da će ubiti i svjedoka AE.¹⁰⁶⁶ Svjedok

¹⁰⁶¹ Prvostepena presuda, par. 482 (gdje se upućuje na svjedoka MN, T. 14600-14601, i na svjedoka Jadranka Martinovića, T. 13806).

¹⁰⁶² Martinovićev žalbeni podnesak, par. 316, 317.

¹⁰⁶³ Martinovićev žalbeni podnesak, par. 289-291.

¹⁰⁶⁴ Prvostepena presuda, par. 502-503.

¹⁰⁶⁵ Martinovićev žalbeni podnesak, par. 275, 281.

¹⁰⁶⁶ Prvostepena presuda, par. 468 (gdje se upućuje na svjedoka AE, T. 8248-8249 (zatvorena sjednica)).

AE je izjavio i to da je sa njim i sa svjedokinjom AD o tome razgovarao vojnik po imenu Dinko, koji im je rekao da je iz Martinovićeve jedinice i da je Nenad Harmandžić ubijen.¹⁰⁶⁷ Svjedok AE je pored toga izjavio da je kuhar na Heliodromu njemu i svjedokinji AD rekao da je Nenad Harmandžić ubijen u Martinovićevom zapovjedništvu, ali da je službenom osoblju na Heliodromu rečeno da je Nenad Harmandžić pokušao pobjeći.¹⁰⁶⁸ Pretresno vijeće je napomenulo da ti iskazi, iako je većina njih iz druge ruke, “predstavljaju čvrste karike u lancu indirektnih dokaza”.¹⁰⁶⁹

516. Prvostepena vijeća imaju široka ovlaštenja u korištenju svog slobodnog sudijskog nahođenja u pogledu prihvaćanja dokaza iz druge ruke.¹⁰⁷⁰ Kada se dokazi iz druge ruke prihvaćaju kao supstancijalni dokazi za svrhu dokazivanja istinitosti činjenica na koje se odnose, vrlo je važno da se utvrdi njihova pouzdanost.¹⁰⁷¹ Iz Prvostepene presude je očito da je Pretresno vijeće u ovom predmetu na to uglavnom pazilo na dužan način.¹⁰⁷² Žalbeno vijeće konstatira da Martinović nije pokazao da je Pretresno vijeće na nerazuman način primijenilo svoje slobodno sudijsko nahođenje bilo u pogledu uvrštenja ovog iskaza, bilo u pogledu odmjeravanja njegove težine.

517. Martinović osporava i iskaz svjedoka AE da je ovaj, u septembru ili oktobru 1993. godine u Jablanici, razgovarao sa svjedokom AF koji mu je rekao gdje se nalazi grob Nenada Harmandžića.¹⁰⁷³ Svjedok AF je izjavio da se ne sjeća razgovora sa svjedokom AE u Jablanici u septembru ili oktobru 1993., ali da se jeste sa njim sastao u jednoj kasnijoj prilici.¹⁰⁷⁴ Svjedok AF je potvrdio da je svjedoku AE rekao gdje se nalazi grob Nenada Harmandžića, ali se ne sjeća mjesta gdje je taj razgovor vođen.¹⁰⁷⁵ Žalbeno vijeće podsjeća da su ocjena eventualnih nedosljednosti, razmatranje da li je iskaz uzet u cjelini pouzdan i vjerodostojan, te odluka hoće li se “bitne crte” iskaza prihvatiti ili odbaciti stvar slobodnog sudijskog nahođenja pretresnog vijeća.¹⁰⁷⁶ Žalbeno

¹⁰⁶⁷ Prvostepena presuda, par. 469 (gdje se upućuje na svjedoka AE, T. 8252 (zatvorena sjednica), i na svjedokinju AD, T. 8198).

¹⁰⁶⁸ Prvostepena presuda, par. 469 (gdje se upućuje na svjedoka AE, T. 8251 (zatvorena sjednica), T. 8292 (zatvorena sjednica)).

¹⁰⁶⁹ Prvostepena presuda, par. 504.

¹⁰⁷⁰ Drugostepena presuda u predmetu *Kordić i Čerkez*, par. 281; Drugostepena presuda u predmetu *Blaškić*, fusnota 1374; Odluka o prihvatljivosti dokaza u predmetu *Aleksovski*, par. 15; *Tužilac protiv Duška Tadića zvanog “Dule”*, predmet br. IT-94-1-T, Odluka o prijedlogu odbrane u vezi sa dokazima, 5. august 1996. (dalje u tekstu: Odluka o dokazima iz druge ruke u predmetu *Tadić*), par. 7, 15-19.

¹⁰⁷¹ Drugostepena presuda u predmetu *Kordić i Čerkez*, par. 281; Odluka o prihvatljivosti dokaza u predmetu *Aleksovski*, par. 15; Odluka o dokazima iz druge ruke u predmetu *Tadić*, par. 16.

¹⁰⁷² Pretresno vijeće je izjavilo da je “uzelo u obzir da će težina ili dokazna vrijednost koju treba pridati svjedočenju iz druge ruke obično biti manja” nego kad je posrijedi svjedok koji je “svjedočio pod zakletvom” i koji je “unakrsno ispitan”: Prvostepena presuda, par. 11 (fusnota izostavljena).

¹⁰⁷³ Martinovićev žalbeni podnesak, par. 272-273 (gdje se upućuje na Prvostepenu presudu, par. 470, na svjedoka AE, T. 8258-8260, i na svjedoka AF, T. 16081); Prvostepena presuda, par. 470 (gdje se upućuje na svjedoka AE, T. 8259 (zatvorena sjednica)).

¹⁰⁷⁴ Prvostepena presuda, par. 471 (gdje se upućuje na svjedoka AF, T. 16081 (djelimično zatvorena sjednica)).

¹⁰⁷⁵ Prvostepena presuda, par. 471 (gdje se upućuje na svjedoka AF, T. 16082 (djelimično zatvorena sjednica)).

¹⁰⁷⁶ Drugostepena presuda u predmetu *Kupreškić i dr.*, par. 31.

vijeće konstatira da je razuman utvrditelj činjeničnog stanja mogao prihvatiti “osnovne crte” iskaza svjedoka AE i AF u pogledu sadržaja njihovog razgovora o tome gdje se nalazi grob Nenada Harmandžića, kao i činjenicu da je do takvog razgovora došlo, bez obzira na odstupanja u njihovim iskazima u vezi sa vremenom i mjestom tog razgovora.¹⁰⁷⁷

518. Drugo, Martinović tvrdi da svjedok AE nigdje nije izjavio da je Nenad Harmandžić ubijen u njegovoj jedinici.¹⁰⁷⁸ Sama činjenica da svjedok AE nije izričito izjavio da je Nenad Harmandžić ubijen u Martinovićevoj jedinici ne čini nerazumnom odluku Pretresnog vijeća da se pozove na iskaz svjedoka AE kao na indirektan dokaz u prilog utvrđenja o ovom pitanju.¹⁰⁷⁹

6. Ocjena iskaza svjedoka AF i svjedoka Y

519. Martinović tvrdi da je Pretresno vijeće pogriješilo kada je zaključilo da su svjedok AF i svjedok Y učestvovali u sahranjivanju Nenada Harmandžića i da su tom prilikom vidjeli Martinovića.¹⁰⁸⁰ Martinović obrazlaže da svjedok AF i svjedok Y nisu izjavili da su bilo oni bilo Martinović učestvovali u sahrani Nenada Harmandžića.¹⁰⁸¹ Martinović tvrdi da je Pretresno vijeće pogriješilo kada je donijelo takve zaključke jer je u tu svrhu iskaz svjedoka AF i Y “povezalo” s osporenim iskazom svjedoka AE, “svjesno da iskazi [svjedoka] AF i [svjedoka] Y postaju irelevantni bez iskaza [svjedoka] AE”.¹⁰⁸²

520. Svjedok AF je izjavio da je Ernest Takač njemu i još dvojici zatočenika naredio da za petnaest minuta iskopaju jamu u vrtu.¹⁰⁸³ Nakon nekog vremena, druga dvojica zatočenika koje je odredio Ernest Takač vratila su se iz Doma zdravlja noseći leš zamotan u crno-plavu deku.¹⁰⁸⁴ Došao je i jedan vojnik i rekao im da ne mogu tu zakopati leš jer će smetati ljudima koji tuda prolaze.¹⁰⁸⁵ Zatim je došao Martinović i rekao Ernestu Takaču da se taj prostor mora potpuno očistiti.¹⁰⁸⁶ Zatočenicima su leš zatim morali odnijeti u park Liska i ondje su ga sahranili u jami u redu broj 1, što je svjedok AF zabilježio na komadu papira koji je kasnije predao ekipi za

¹⁰⁷⁷ Svjedok AE, T. 8259 (zatvorena sjednica); svjedok AF, T. 16081-16082 (djelimično zatvorena sjednica).

¹⁰⁷⁸ Martinovićev žalbeni podnesak, par. 262-263.

¹⁰⁷⁹ Prvostepena presuda, par. 504.

¹⁰⁸⁰ Martinovićev žalbeni podnesak, par. 276.

¹⁰⁸¹ Martinovićev žalbeni podnesak, par. 277-279.

¹⁰⁸² Martinovićev žalbeni podnesak, par. 280, 282.

¹⁰⁸³ Prvostepena presuda, par. 472 (gdje se upućuje na svjedoka AF, T. 15942-15943).

¹⁰⁸⁴ Prvostepena presuda, par. 472 (gdje se upućuje na svjedoka AF, T. 15943-15944).

¹⁰⁸⁵ Prvostepena presuda, par. 472 (gdje se upućuje na svjedoka AF, T. 15946).

¹⁰⁸⁶ Prvostepena presuda, par. 472 (gdje se upućuje na svjedoka AF, T. 15947).

ekshumaciju.¹⁰⁸⁷ Kad se iste večeri vratio na Heliodrom, svjedok AF je drugim zatočenicima, Mostarcima, opisao leš, a oni su mu rekli da je posrijedi bivši službenik policije iz Mostara.¹⁰⁸⁸

521. Svjedok Y u svom je iskazu izjavio da su ga sa Heliodroma odveli na rad kod Doma zdravlja, da su zatim odabrali dva zatočenika i rekli im da moraju obaviti jedan posao.¹⁰⁸⁹ Prema iskazu svjedoka Y, čovjek koji se kasnije predstavio kao “Štela” rekao im je da je jedan zarobljenik poginuo pri pokušaju bijega, nakon čega je “Štela” zarobljenicima naredio da odu po leš.¹⁰⁹⁰ Ta dvojica zatočenika kasnije su ostatku grupe rekla da su leš odnijeli u ulicu Liska gdje je trebalo da bude zakopan.¹⁰⁹¹ Svjedok Y nije znao čiji je to leš bio ni kako je ta osoba poginula, niti je leš lično vidio.¹⁰⁹²

522. Martinović tačno navodi da svjedoci AF i Y u svojim iskazima nisu izjavili da je leš koji je bio sahranjen pripadao Nenadu Harmandžiću.¹⁰⁹³ Međutim, Martinovićeva tvrdnja da je Pretresno vijeće “samostalno” došlo do tog zaključka ne stoji.¹⁰⁹⁴ Svjedok AF je izjavio da je bilješku o tome gdje se nalazi leš koji je sahranio kasnije dao ekipi za ekshumaciju.¹⁰⁹⁵ Svjedok AE je posvjedočio da mjesto na kojem je ta ekipa ekshumirala leš odgovara opisu koji je dao svjedok AF.¹⁰⁹⁶ Ekipa za ekshumaciju je u obdukcijском izvještaju navela da je posrijedi leš Nenada Harmandžića, a taj zaključak je potvrdio i vještak dr. Hamza Žuju.¹⁰⁹⁷ Pretresno vijeće je utvrdilo da “potkrepljujući iskazi svjedoka AE, AF i Y isključuju svaku razumnu mogućnost da je leš ekshumiran u parku Liska pripadao bilo kom drugom osim Nenadu Harmandžiću”.¹⁰⁹⁸ Martinović nije objasnio zašto nijedan razuman presuditelj o činjenicama ne bi mogao donijeti takav zaključak.

523. Na osnovu iskaza svjedoka AF i Y, Pretresno vijeće utvrdilo je i to da je Martinović bio umiješan u sahranjivanje predmetnog leša.¹⁰⁹⁹ Taj nalaz Martinović osporava na osnovu toga da ti svjedoci nisu nigdje izjavili da je on bio umiješan u sahranjivanje.¹¹⁰⁰ Iako ni svjedok AF ni svjedok

¹⁰⁸⁷ Prvostepena presuda, par. 472 (gdje se upućuje na svjedoka AF, T. 15948-15950, i na DP PP 11.8).

¹⁰⁸⁸ Prvostepena presuda, par. 472 (gdje se upućuje na svjedoka AF, T. 15949).

¹⁰⁸⁹ Prvostepena presuda, par. 475 (gdje se upućuje na svjedoka Y, T. 3399, 3460, 3476).

¹⁰⁹⁰ Prvostepena presuda, par. 475 (gdje se upućuje na svjedoka Y, T. 3399, 3460, 3476). Vidi i iskaz svjedoka Y, T. 3475.

¹⁰⁹¹ Prvostepena presuda, par. 475 (gdje se upućuje na svjedoka Y, T. 3461).

¹⁰⁹² Prvostepena presuda, par. 475 (gdje se upućuje na svjedoka Y, T. 3461).

¹⁰⁹³ Martinovićev žalbeni podnesak, par. 277.

¹⁰⁹⁴ Martinovićev žalbeni podnesak, par. 278.

¹⁰⁹⁵ Prvostepena presuda, par. 472 (gdje se upućuje na svjedoka AF, T. 15948-15950; DP PP 11.8), par. 476 (gdje se upućuje na svjedoka AF, T. 15957, 16137).

¹⁰⁹⁶ Prvostepena presuda, par. 476 (gdje se upućuje na svjedoka AE, T. 8269 (zatvorena sjednica)).

¹⁰⁹⁷ Prvostepena presuda, par. 476 (gdje se upućuje na DP PP 877.1 (povjerljivo), te na vještaka dr. Žuju, T. 7629, 7775-7776).

¹⁰⁹⁸ Prvostepena presuda, par. 498.

¹⁰⁹⁹ Prvostepena presuda, par. 472, 475, 505.

¹¹⁰⁰ Martinovićev žalbeni podnesak, par. 277, 279.

Y nisu izjavili da je Martinović prisustvovao sahranjivanju u parku Liska i u njemu učestvovao, svjedok AF je izjavio da je Martinović izdao nalog Ernestu Takaču da se očisti mjesto prvobitno odabrano za ukop.¹¹⁰¹ Svjedok AF je izjavio i to da je Ernest Takač nadgledao sahranjivanje leša Nenada Harmandžića.¹¹⁰² Svjedok Y je posvjedočio da je “Štela” zarobljenicima naredio da odu po leš.¹¹⁰³ Žalbeno vijeće konstatira da je na osnovu ovih dokaza razuman presuditelj o činjenicama mogao zaključiti da je Martinović bio umiješan u sahranjivanje Nenada Harmandžića na osnovu.

7. Ocjena iskaza svjedokinje AD

524. Martinović tvrdi da je Pretresno vijeće pogriješilo kada je zanemarilo iskaz svjedokinje AD u prilog teze njegove odbrane da je prethodno premlaćeni Nenad Harmandžić 12. jula 1993. bio doveden u Martinovićevu jedinicu, te da je istoga dana vraćen na Heliiodrom.¹¹⁰⁴

525. Martinović pritom upućuje na izjavu svjedokinje AD da je Nenad Harmandžić bio premlaćivan dok je bio zatočen na Heliiodromu, u periodu od 11. do 21. maja 1993. godine.¹¹⁰⁵ Pretresno vijeće je primilo na znanje taj iskaz i izrazilo mišljenje da su slomljena rebra, rane na koljenu i hematomi oko očiju bili posljedica tih premlaćivanja.¹¹⁰⁶ Žalbeno vijeće ne smatra da bi iskaz svjedokinje AD da je Nenad Harmandžić zadobio povrede u premlaćivanju koje se dogodilo približno dva mjeseca prije nego što je dospio u Martinovićevu jedinicu razuman presuditelj o činjenicama smatrao preprekom da, na osnovu svih dokaza predloženih Pretresnom vijeću, donese zaključak da je Nenad Harmandžić “teško premlaćen i zlostavljan” u Martinovićevoj jedinici.¹¹⁰⁷

526. Dalje, Martinović iznosi argument da je Pretresno vijeće pogriješilo kada je zanemarilo iskaz svjedokinje AD da je 12. jula 1993. Nenada Harmandžića vidjela u Martinovićevoj bazi i da je čula da je Nenad Harmandžić istog dana bio vraćen na Heliiodrom.¹¹⁰⁸ Suprotno tome što tvrdi Martinović, ništa ne upućuje na to da je Pretresno vijeće “sasvim zanemar[ilo]“ ovaj iskaz.¹¹⁰⁹ Dapače, Vijeće je izričito spomenulo susret svjedokinje AD s izvjesnom trećom osobom kao element za utvrđivanje identiteta dotične osobe.¹¹¹⁰ Ako ništa ne upućuje na to da je Pretresno

¹¹⁰¹ Prvostepena presuda, par. 472 (gdje se upućuje na svjedoka AF, T. 15947), par. 505.

¹¹⁰² Prvostepena presuda, par. 472, 505.

¹¹⁰³ Prvostepena presuda, par. 475 (gdje se upućuje na svjedoka Y, T. 3399, 3476).

¹¹⁰⁴ Martinovićev žalbeni podnesak, par. 284-286.

¹¹⁰⁵ Martinovićev žalbeni podnesak, par. 284 (gdje se upućuje na svjedokinju AD, T. 8179), par. 285.

¹¹⁰⁶ Prvostepena presuda, par. 460 (gdje se upućuje na svjedokinju AD, T. 8185).

¹¹⁰⁷ Prvostepena presuda, par. 487.

¹¹⁰⁸ Martinovićev žalbeni podnesak, par. 283 (gdje se upućuje na svjedokinju AD, T. 8196 (dio tog svjedočenja saslušan je na djelimično zatvorenoj sjednici)), 285.

¹¹⁰⁹ Martinovićev žalbeni podnesak, par. 285.

¹¹¹⁰ Prvostepena presuda, fusnota 1257 (gdje se upućuje na svjedokinju AD, T. 8194, 8205 (djelimično zatvorena sjednica)).

vijeće potpuno zanemarilo određen dokaz, treba da se postupa s pretpostavkom da je ono ocijenilo sve dokaze koji su mu predočeni.¹¹¹¹ Osim toga, svjedok Halil Ajanić, kao i svjedok U, obojica zarobljenici na Heliodromu, izravno su posvjedočili da se Nenad Harmandžić nije vratio na Heliodrom nakon što je odveden u ATG “Vinko Škrobo”.¹¹¹² Činjenica da iskaz iz druge ruke svjedokinje AD protivrječi iskazu svjedoka Halila Ajanića i svjedoka U ne može biti prepreka presuditelju činjenicama da iskazima potonje dvojice svjedoka da prednost pred iskazom svjedokinje AD.

8. Ocjena dokaznih predmeta PP 434, PP 520 i PP 774

527. Martinović tvrdi da je Pretresno vijeće pogriješilo u ocjeni dokaznih predmeta PP 434, PP 520 i PP 774 koji, kako on argumentira, pokazuju da Nenad Harmandžić nije bio ubijen u njegovoj jedinici.¹¹¹³ On obrazlaže da je Nenada Harmandžića 13. jula 1993. Milenko Čule sa Heliodroma odveo u 1. lakojurišnu bojnu.¹¹¹⁴ Martinović tvrdi: (1) da dokazni predmet PP 434 pokazuje da je zarobljenike odobrene za slanje na rad 13. jula 1993. preuzeo izvjesni Milenko Čule iz 1. lakojurišne bojne vojne policije,¹¹¹⁵ (2) da dokazni predmet PP 520 pokazuje da je Milenko Čule 13. jula 1993. Nenada Harmandžića odveo u 1. lakojurišnu bojnu,¹¹¹⁶ te (3) da dokazni predmet PP 774, izvještaj vojne policije, upućuje na to da je Nenad Harmandžić pobjegao.¹¹¹⁷

528. Pretresno vijeće je primijetilo da ne postoji jasno evidentiran datum kada je Nenad Harmandžić sa Heliodroma odveden u ATG “Vinko Škrobo”,¹¹¹⁸ te je napomenulo da je najpreciznije što se može reći u pogledu vremenskog određenja da se to dogodilo 12. ili 13. jula 1993. godine.¹¹¹⁹ Uprkos tome, nakon što je odbacilo Martinovićevu tvrdnju da dokazni predmeti PP 434, PP 520 i PP 774 upućuju na to da je Nenad Harmandžić bio odveden u 1. lakojurišnu bojnu, a ne u ATG “Vinko Škrobo”,¹¹²⁰ Pretresno vijeće je izrazilo stav da je “uvjereno da je Nenad

¹¹¹¹ Drugostepena presuda u predmetu *Kvočka i drugi*, par. 23.

¹¹¹² Prvostepena presuda, par. 467 (gdje se upućuje na svjedoka Halila Ajanića, T. 7418), par. 468 (gdje se upućuje na svjedoka U, T. 2962-2965 (djelimično zatvorena sjednica)).

¹¹¹³ Martinovićev žalbeni podnesak, par. 322-323, 326 (gdje se upućuje na Prvostepenu presudu, par. 489, 490, 492), 338.

¹¹¹⁴ Martinovićev žalbeni podnesak, par. 331, 337.

¹¹¹⁵ Martinovićev žalbeni podnesak, par. 328-329.

¹¹¹⁶ Martinovićev žalbeni podnesak, par. 330.

¹¹¹⁷ Martinovićev žalbeni podnesak, par. 332-333.

¹¹¹⁸ Prvostepena presuda, par. 488.

¹¹¹⁹ Prvostepena presuda, fusnota 1335.

¹¹²⁰ Prvostepena presuda, par. 491.

Harmandžić 13. jula 1993. godine odveden u ATG “Vinko Škrobo”, kao što je ispričao Halil Ajanić, a vidjeli su ga i svjedok odbrane MT i svjedokinja AD”.¹¹²¹

529. Što se tiče dokaznog predmeta PP 774, Pretresno vijeće je uzelo u obzir činjenicu da Nenad Harmandžić u dokaznom predmetu PP 774 nije evidentiran kao pobjegli, nego “na slobodi”, a da taj zapis nosi datum 6. septembra 1993. godine.¹¹²² Na osnovu toga, Pretresno vijeće je utvrdilo da se na osnovu dokaznog predmeta PP 774 razumno može zaključiti samo to da u septembru 1993. vojna policija nije imala nikakve informacije o tome gdje se nalazi Nenad Harmandžić, te je shodno tome odbacilo Martinovićev argument.¹¹²³ Martinović ovaj nalaz osporava samo na osnovu toga što je Pretresno vijeće dokazni predmet PP 774 pogrešno protumačilo kao da u njemu stoji da je Nenad Harmandžić “na slobodi”, i to uslijed netačnog prijevoda ovog dokaznog predmeta.¹¹²⁴ Taj navod je neutemeljen te se u skladu s tim odbija.

530. Tek nakon što je odbacilo argument da dokazni predmet PP 774 potvrđuje Martinovićevu verziju toga što se dogodilo s Nenadom Harmandžićem, Pretresno vijeće je zaključilo da taj dokazni predmet potkrepljuje druge dokaze koji pokazuju da je Martinović dao lažne informacije o sudbini Nenada Harmandžića.¹¹²⁵ Dakle, potonji zaključak nije uticao na način na koji je Pretresno vijeće protumačilo sam dokazni predmet PP 774, niti na utvrđenje Vijeća da dokazni predmet PP 774 ne potvrđuje Martinovićevu verziju nestanka Nenada Harmandžića. Martinovićev argument kojim on osporava utvrđenje Pretresnog vijeća da je dao lažne informacije stoga je irelevantan za ocjenu dokaznog predmeta PP 774 koju je donijelo Pretresno vijeće.¹¹²⁶ Pretresno vijeće je čulo iskaze svjedoka Halila Ajanića i AE o tome da je Martinović upravi Heliodroma dao lažnu informaciju da je Nenad Harmandžić pobjegao.¹¹²⁷ Budući da dokazni predmet PP 774 potvrđuje samo to da je Nenad Harmandžić “na slobodi”, Pretresno vijeće nije postupilo nerazumno time što je zaključilo da je dokazni predmet PP 774 odraz lažne informacije o nestanku Nenada Harmandžića.

531. Martinović dalje tvrdi je Pretresno vijeće pogriješilo kada je zaključilo da dokazni predmet PP 434 ne pokazuje kamo su zarobljenici bili odvedeni, kao niti to da je 13. jula 1993. Milenko

¹¹²¹ Prvostepena presuda, par. 493 (fusnota izostavljena) (gdje se upućuje na svjedoka Halila Ajanića, T. 7418, 7609-7613, te, kao na potkrepljujući dokaz, na svjedoka U, T. 2963-2966 (djelimično zatvorena sjednica)).

¹¹²² Prvostepena presuda, par. 492, fusnota 1340.

¹¹²³ Prvostepena presuda, par. 492, fusnota 1340.

¹¹²⁴ Martinovićev žalbeni podnesak, par. 354.

¹¹²⁵ Prvostepena presuda, par. 492. Vidi *ibid.*, par. 466 (gdje se upućuje na svjedoka Halila Ajanića, T. 7418), par. 469 (gdje se upućuje na svjedoka AE, T. 8251 (zatvorena sjednica), T. 8292 (zatvorena sjednica)).

¹¹²⁶ Martinovićev žalbeni podnesak, par. 344-346, 350.

¹¹²⁷ Prvostepena presuda, par. 503; *ibid.*, par. 466 (gdje se upućuje na svjedoka Halila Ajanića, T. 7418); *ibid.*, par. 469 (gdje se upućuje na svjedoka AE, T. 8251 (zatvorena sjednica), T. 8292 (zatvorena sjednica)).

Čule zarobljenike odveo u 1. lakojurišnu bojnu.¹¹²⁸ Žalbeno vijeće napominje da je Pretresno vijeće utvrdilo samo to da, iako dokazni predmet PP 434 pokazuje da je odobreno slanje zarobljenika na rad, što je Martinovićev argument, u njemu ne stoje imena zarobljenika odobrenih za odvođenje na rad,¹¹²⁹ a taj nalaz Martinović ne osporava. Martinovićev argument u vezi s dokaznim predmetom PP 434 stoga se odbija.

532. Martinović takođe iznosi argument da je Pretresno vijeće moralo da zatraži “konkretne dokaze” o tome da je Milenko Čule Nenada Harmandžića zaista odveo u ATG “Vinko Škrobo”.¹¹³⁰ Ovaj argument je promašen jer Pretresno vijeće nije utvrdilo da je Milenko Čule Nenada Harmandžića odveo u ATG “Vinko Škrobo”. Pretresno vijeće je utvrdilo da analizirani dokumenti pokazuju da je Milenko Čule, pripadnik 1. lakojurišne bojne, na osnovu naloga Zlatana Mije Jelića, službeno preuzeo Nenada Harmandžića sa Heliodroma.¹¹³¹

533. Osim argumenta u vezi sa dokaznim predmetom PP 434 koji je gore u tekstu odbijen, Martinović ne osporava utvrđenje Pretresnog vijeća da su u odvođenju zarobljenika sa Heliodroma na različita radilišta učestvovali vojnici iz raznih jedinica, odnosno, da su u odvođenju zarobljenika na radilišta u nadležnosti “Kažnjeničke bojne” i ATG “Vinko Škrobo” učestvovali i vojnici koji nisu bili pripadnici “Kažnjeničke bojne” ili ATG “Vinko Škrobo”.¹¹³² Uostalom, Martinović ničim ne dokumentira svoje osporavanje¹¹³³ utvrđenja Pretresnog vijeća da se dokazni predmet PP 520 vjerovatno ne odnosi na zarobljenike odvedene sa Heliodroma 13. jula 1993. godine.¹¹³⁴

534. Najzad, Martinović tvrdi da je Pretresno vijeće pogriješilo time što nije razmotrilo dokument D2/14, specijalni izvještaj SIS-a HVO-a, za koji navodi da ga je dobio od tužioca.¹¹³⁵ Martinović tvrdi da u tom izvještaju, pod rednim brojem 15, stoji sljedeće: “vojnici 1. lakojurišne bojne Milenko Čule odveo je Nenada Harmandžića na rad, a on je pobjegao”.¹¹³⁶ On nadalje obrazlaže da taj dokument takođe pokazuje način na koji se bijeg zarobljenika organizirao: vojnici HVO-a bi na rad odveli zarobljenike za koje su znali da imaju novaca i onda ih pustili da pobjegnu.¹¹³⁷ Tužilac odgovara da se čini da postoji razlika između dokumenta za koji Martinović smatra da je bio

¹¹²⁸ Martinovićev žalbeni podnesak, par. 361-366.

¹¹²⁹ Prvostepena presuda, par. 488.

¹¹³⁰ Martinovićev žalbeni podnesak, par. 356.

¹¹³¹ Prvostepena presuda, par. 491.

¹¹³² Prvostepena presuda, par. 491, fusnota 1339.

¹¹³³ Martinovićev žalbeni podnesak, par. 326 (gdje se upućuje na Prvostepenu presudu, par. 489, 490, 492).

¹¹³⁴ Prvostepena presuda, fusnota 1337.

¹¹³⁵ Martinovićev žalbeni podnesak, par. 334, 369.

¹¹³⁶ Martinovićev žalbeni podnesak, par. 334.

¹¹³⁷ Martinovićev žalbeni podnesak, par. 335, 369.

uvršten kao dokazni predmet D2/14 i dokumenta koji je u Sekretarijatu zaveden kao dokazni predmet odbrane s oznakom "DD2/14: Izjava svjedoka HH od 1. maja 1994.".¹¹³⁸

535. Žalbeno vijeće napominje da na suđenju nije predložen nikakav specijalni izvještaj SIS-a HVO-a uvršten kao dokazni predmet D2/14. Na pretresu u žalbenom postupku, iako je bio zamoljen da pojasni na koji dokument misli kad navodi dokazni predmet "D2/14", Martinović to nije učinio.¹¹³⁹ Martinovićev argument stoga ostaje nepotkrijepljen.

536. Iz obrazloženja koje je Žalbeno vijeće dalo gore u tekstu proizlazi da Pretresno vijeće nije, kako obrazlaže Martinović, informacije sadržane u dokaznim predmetima PP 434, PP 520 i PP 774 odbacilo samo zato što one možda idu u prilog njegove odbrane.¹¹⁴⁰ Pretresno vijeće je te dokazne predmete pažljivo razmotrilo, kao i Martinovićeve argumente u vezi s njima. Martinović nije pokazao da je Pretresno vijeće pogriješilo prilikom ocjenjivanja tih dokaza.

537. Najzad, Žalbeno vijeće napominje da je Pretresno vijeće Martinovićeve argumente da ti dokazni predmeti idu u prilog odbrani odbacilo nakon što ih je analiziralo kao takve, a ne zato što bi drugi dokazi prevagnuli nad njima. Martinovićev argument da ti dokazni predmeti potkrepljuju iskaz svjedokinje AD da je Nenad Harmandžić 12. jula 1993. bio vraćen na Heliodrom uslijed toga se odbija.¹¹⁴¹

9. Zaključak

538. Uslijed gorenavedenih razloga, Žalbeno vijeće predmetnu Martinovićevu žalbenu podosnovu odbija u cijelosti.

D. Protivpravno premještanje

539. Po tački 18 Optužnice, Pretresno vijeće je utvrdilo da je Martinović odgovoran za krivično djelo protivpravnog premještanja civila kao teške povrede Ženevskih konvencija iz 1949. na osnovu članova 2(g) i 7(1) Statuta, počinjeno 13.-14. juna 1993. u bloku DUM u Mostaru i 29. septembra 1993. u naselju Centar II u Mostaru.¹¹⁴² Na osnovu tih incidenata, Pretresno vijeće je Martinovića

¹¹³⁸ Tužiočev odgovor na Martinovićev žalbeni podnesak, par. 5.62.

¹¹³⁹ Pretres u žalbenom postupku, T. 191.

¹¹⁴⁰ Martinovićev žalbeni podnesak, par. 370-371.

¹¹⁴¹ Martinovićev žalbeni podnesak, par. 287.

¹¹⁴² Prvostepena presuda, par. 569. Pretresno vijeće je konstatairalo da je za te incidente potvrđena i Martinovićeva odgovornost na osnovu člana 7(3) Statuta, ali je utvrdilo da njegovu odgovornost najprimjerenije opisuje član 7(1) Statuta: Prvostepena presuda, par. 569.

proglasilo krivim i za progone na osnovu članova 5(h) i 7(1) Statuta, po tački 1 Optužnice.¹¹⁴³ Te osuđujuće presude Martinović osporava na osnovu nedovoljnosti dokaza.¹¹⁴⁴

1. 13-14. juni 1993. godine

540. Pretresno vijeće je utvrdilo da su svjedoci Martinovića identificirali kao osobu koja je rukovodila operacijom izvedenom 13.-14. juna 1993. godine.¹¹⁴⁵ U svrhu tog utvrđenja, Pretresno vijeće se pozvalo na iskaz svjedokinje WW, potkrijepljen iskazima svjedokinje GG i svjedoka van der Grintena.¹¹⁴⁶ Pretresno vijeće je potkrepu našlo i u tri interna izvještaja vojne policije, uvrštena kao dokazni predmeti PP 455.1, PP 456.1 i 456.2, u kojima se navodi da je osoba odgovorna za operaciju Martinović.¹¹⁴⁷ Pretresno vijeće je utvrdilo da je Martinović, svojim učestvovanjem u toj operaciji, koja je rezultirala protivpravnim premještanjem 88-100 civila iz bloka DUM u Mostaru, počinio krivično djelo protivpravnog premještanja.¹¹⁴⁸

541. Martinović tvrdi da Pretresnom vijeću nisu bili predočeni dovoljno pouzdani dokazi na osnovu kojih bi moglo utvrditi da je on učestvovao u tom incidentu.¹¹⁴⁹ Prvi argument koji on iznosi jeste to da su ga svjedokinje WW i GG pogrešno identificirale kao prisutnog tokom deložacija, te da su dale dokaze iz druge ruke u pogledu njegovog identiteta.¹¹⁵⁰

542. Martinović nije potkrijepio svoje osporavanje iskaza svjedokinje GG.¹¹⁵¹ Što se tiče iskaza svjedokinje WW, Martinović nije pokazao da je Pretresno vijeće pogriješilo time što se na njega pozvalo. Iako je svjedokinja WW puno ime Vinka Martinovića saznala tek na putu za Heliostrom, nakon što je izbačena iz svog stana, Pretresno vijeće je, iz razloga koji će biti objašnjeni dalje u tekstu, razumno postupilo oslonivši se na njen iskaz iz druge ruke za utvrđenje da je Martinović učestvovao u toj operaciji.¹¹⁵² Njezin iskaz u vezi s identifikacijom potkrepljuju iskazi svjedokinje GG i svjedoka van der Grintena, kao i dokazni predmet PP 452.1, a Martinović, s izuzetkom

¹¹⁴³ Prvostepena presuda, par. 672.

¹¹⁴⁴ Martinovićeva najava žalbe, str. 4-5, 9; Martinovićev žalbeni podnesak, par. 375-376 (gdje se upućuje na Prvostepenu presudu, par. 569), 398-399, 412, 415. Žalbeno vijeće je o daljnjim Martinovićevim tvrdnjama u vezi s nedostacima Optužnice i njegovom osudom za progone u vezi s ovim incidentima riješilo drugdje: *supra*, par. 66; *infra*, par. 570-571.

¹¹⁴⁵ Prvostepena presuda, par. 552.

¹¹⁴⁶ Prvostepena presuda, fusnota 1410 (gdje se upućuje na svjedokinja WW, T. 7016-7020, 7018, 7036, 7048, 7049, 7062, na svjedokinja GG, T. 4757-4758, i na svjedoka van der Grintena, T. 7360).

¹¹⁴⁷ Prvostepena presuda, par. 552.

¹¹⁴⁸ Prvostepena presuda, par. 553.

¹¹⁴⁹ Martinovićev žalbeni podnesak, par. 380, 388, 398.

¹¹⁵⁰ Martinovićev žalbeni podnesak, par. 378-379 (gdje se upućuje na svjedokinja WW, T. 7018, i na svjedokinja GG, T. 4746), 392 (gdje se upućuje na svjedokinja WW, T. 7048, i na svjedokinja MM, T. 5877), 397.

¹¹⁵¹ Žalbeno vijeće napominje da je svjedokinja GG kao očevidac svjedočila o činjenici da je bila deložirana, kao i o tome da je Martinović, koga je poznavala iz viđenja, bio prisutan tokom deložacija: svjedokinja GG, T. 4744-4746.

¹¹⁵² Prvostepena presuda, fusnota 1410 (gdje se upućuje na svjedokinja WW, T. 7018).

nepotkrijepljenog osporavanja iskaza svjedokinje GG, te dokaze ne osporava.¹¹⁵³ Konkretno, izjava svjedokinje WW da je Martinović bio “onako ćelav, ne ćelav, [...] vrlo kratke kose”¹¹⁵⁴ poklapa se izjavama drugih svjedoka koji su ga opisivali kao čovjeka “kratko ošišane kose i proćelavog”.¹¹⁵⁵ Svjedokinja WW je izjavila i da je Martinović nosio naušnicu.¹¹⁵⁶ Martinović iznosi argument da ga niko nije mogao vidjeti s naušnicom, ali ničim ne dokumentira tu tvrdnju.¹¹⁵⁷ Osim toga, činjenica da je jedan svjedok izjavio da je vojnik po imenu Dinko nosio naušnicu, sama po sebi ne dokazuje da je Pretresno vijeće nerazumno postupilo time što se oslonilo na iskaz svjedokinje WW u pogledu Martinovićeve identifikacije.¹¹⁵⁸ Najzad, svjedokinja WW je izjavila da je Martinovića znala otprije jer je on bio prvi čovjek HOS-a kad je JNA napala Mostar, te da je u njoj deložaciji učestvovao čovjek po imenu Pehar zvan “Dolma”.¹¹⁵⁹ Martinović ne osporava da je Nino Pehar zvan “Dolma” bio jedan od njemu potčinjenih vojnika.¹¹⁶⁰

543. Martinović dokaze koji se odnose na njegovu navodnu identifikaciju osporava i zato što su, kako tvrdi, deložacije i pljačkanje vršile i osobe koje su se lažno predstavljale kao pripadnici njegove jedinice.¹¹⁶¹ To je Martinović na suđenju iznio kao opći argument, u kontekstu osporavanja odnosa subordinacije između njega i počinitelja zločina, a ne u vezi s nekom konkretnom tačkom Optužnice.¹¹⁶² Pretresno vijeće je taj njegov argument razmotrilo u okviru razmatranja optužbi za pljačkanje i konstatalo da činjenica da su u pljačkanju izvjesnu ulogu odigrale i osobe koje su se lažno predstavljale ne isključuje Martinovićevu umiješanost.¹¹⁶³ Taj zaključak Martinović kao takav ne osporava.¹¹⁶⁴ Martinović nije pokazao zašto bi trebalo da njegov argument, koji na suđenju nije bio prihvaćen u pogledu optužbi za pljačkanje, bude prihvaćen u pogledu optužbi za protivpravno

¹¹⁵³ Prvostepena presuda, fusnota 1410 (gdje se upućuje na svjedokinju GG, T. 4757-4758, i na svjedoka van der Grintena, T. 7360; DP PP 452.1).

¹¹⁵⁴ Svjedokinja WW, T. 7048.

¹¹⁵⁵ Prvostepena presuda, fusnota 1003 (gdje se upućuje na svjedoka SS, T. 6552 i na svjedoka K, T. 1583 [djelimično zatvorena sjednica]), fusnota 1018 (gdje se upućuje na svjedoka Y, T. 3400, 3401, 3402, 3404).

¹¹⁵⁶ Prvostepena presuda, fusnota 1410 (gdje se upućuje na svjedokinju WW, T. 7048).

¹¹⁵⁷ Martinovićev žalbeni podnesak, par. 392.

¹¹⁵⁸ Martinović tvrdi da je opis Dinka koji je dala svjedokinja MM sličan opisu “Martinovića” koji je dala svjedokinja WW, jer je svjedokinja WW Martinovića opisala kao “ćelavog” muškarca s naušnicom: Martinovićev žalbeni podnesak, par. 392 (gdje se upućuje na svjedokinju MM, T. 5877). Žalbeno vijeće u vezi s tim napominje da svjedokinja MM nije Dinku mogla vidjeti kosu: svjedokinja MM, T. 5855 (zatvorena sjednica).

¹¹⁵⁹ Prvostepena presuda, fusnota 1410 (gdje se upućuje na svjedokinju WW, T. 7016-7020, 7049).

¹¹⁶⁰ Prvostepena presuda, par. 103 (gdje se upućuje na svjedoka KK, T. 5188, na svjedoka BB, T. 4281-4283, te na DP PP 704, str. 31 (redni broj 53)).

¹¹⁶¹ Martinovićev žalbeni podnesak, par. 380-385 (gdje se upućuje na DP PP 626, te na svjedoke odbrane MD, MG, MH, MI, i ML), 387-389 (gdje se upućuje na svjedoka NO, T. 12970, 13038-13041).

¹¹⁶² Martinovićev završni pretresni podnesak, str. 36, 42-44 (gdje se, *inter alia*, upućuje na DP PP 626), par. 121. Žalbeno vijeće napominje da je dokazni predmet PP 626 relevantan i za optužbe za pljačkanje i za optužbe za protivpravno prepleštanje koje se prepleću: DP PP 626, str. 1.

¹¹⁶³ Prvostepena presuda, par. 626 (gdje se upućuje na svjedokinju odbrane MM, T. 14560). Pretresno vijeće upućuje i na Martinovićev završni pretresni podnesak, str. 42-44, u kojem se Martinović poziva na str. 43 dokaznog predmeta PP 626: Prvostepena presuda, fusnota 1546.

premještanje, kao što nije pokazao ni to da je Pretresno vijeće nerazumno postupilo time što je odlučilo da ga odbaci. Ovom zaključku u prilog ide i činjenica da su optužbe za pljačkanje i optužbe za protivpravno premještanje međusobno usko isprepletene.¹¹⁶⁵

544. Nadalje, svjedok NO osporio je pouzdanost dokaznih predmeta PP 456.1 i PP 456.2, ali ne i, kako tvrdi Martinović, dokaznog predmeta PP 455.1.¹¹⁶⁶ Martinović ne navodi ništa drugo čime bi potkrijepio svoje osporavanje dokaznog predmeta PP 455.1.¹¹⁶⁷ Pretresno vijeće je odbacilo osporavanje dokaznih predmeta PP 456.1 i PP 456.2 od strane svjedoka NO, zato što taj svjedok nije autor “izvještaja”¹¹⁶⁸ s poprišta nego je na lice mjesta stigao tek kasnije, te zato što su u njemu sadržane činjenice potkrijepile svjedokinje WW i GG.¹¹⁶⁹ Martinović nije pokazao nikakvu grešku u načinu na koji je Pretresno vijeće primijenilo svoje slobodno sudijsko nahodjenje prilikom ocjenjivanja tih dokaza.

545. Najzad, na osnovu iskaza svjedokinje odbrane MM, Martinović obrazlaže da je bilo objektivno nemoguće da njegova jedinica napusti položaje na borbenoj liniji kako ne bi došlo do probijanja tih položaja.¹¹⁷⁰ Pretresno vijeće je i taj argument razmotrilo na suđenju, ali ga je odbacilo jer nisu bili izvedeni nikakvi dokazi o tome da se Martinović 13.-14. juna 1993. nalazio negdje drugdje, kao i uslijed toga što dokazni predmet PP 456.1 pokazuje da su pripadnici vojne policije povučeni sa svojih redovnih dužnosti i raspoređeni na borbenu liniju.¹¹⁷¹ Martinović nije objasnio u čemu je Pretresno vijeće pogriješilo u ocjeni iskaza svjedokinje odbrane MM.

2. 29. septembar 1993.

546. Pretresno vijeće je utvrdilo da su 29. septembra 1993. vojnici koji su sebe nazivali “Štelićima” svjedokinju MM deložirali iz njenog stana i odveli je u Dom zdravlja. Ondje su vojnici počeli pucati, na što je svjedokinja MM pobjegla u istočni dio Mostara. Pretresno vijeće je utvrdilo da dva izvještaja SIS-a, uvrštena kao dokazni predmeti PP 620.1 i PP 707, potkrepljuju činjenicu da

¹¹⁶⁴ Martinovićev žalbeni podnesak, par. 421-456. Osim toga, Naletilić ne osporava nalaz Pretresnog vijeća koji pobija argument u vezi s “varalicama”: Naletilićev revidirani žalbeni podnesak, par. 238-240.

¹¹⁶⁵ Vidi Optužnicu, par. 54. Vidi i Prvostepenu presudu, par. 549-566. Nadalje, Pretresno vijeće je utvrdilo da je akcija pljačkanja u bloku DUM 13. juna 1993. bila izvršena “povezano s deložacijama”: Prvostepena presuda, par. 627.

¹¹⁶⁶ Svjedok NO, T. 12970, 13036-13040, 13054-13059; Martinovićev žalbeni podnesak, par. 388, 391.

¹¹⁶⁷ Martinovićev žalbeni podnesak, par. 388, 391, 396.

¹¹⁶⁸ Nije sporno da se dokazni predmeti PP 456.1 i PP 456.2 smatraju jednim izvještajem i da se tako na njih upućuje: Prvostepena presuda, fusnota 1412; Martinovićev žalbeni podnesak, par. 388.

¹¹⁶⁹ Prvostepena presuda, fusnota 1412. Pretresno vijeće takođe je smatralo da svjedok NO nije osporio autentičnost tog “dokumenta”: Prvostepena presuda, fusnota 1412 (gdje se upućuje na svjedoka NO, T. 13037-13040, 13055-13059). Žalbeno vijeće napominje da iz iskaza svjedoka NO jasno proizilazi da on nije osporio da je bilo dokazni predmet PP 456.1 bilo dokazni predmet PP 456.2 potpisao dežurni: svjedok NO, T. 13037, 13057-13058.

¹¹⁷⁰ Martinovićev žalbeni podnesak, par. 394, 395 (gdje se upućuje na Prvostepenu presudu, par. 552, fusnotu 1412).

¹¹⁷¹ Prvostepena presuda, fusnota 1412 (gdje se upućuje na svjedokinju MM, T. 14560, i na DP PP 456.1).

su Martinović i njegova jedinica učestvovali u premještanju civila 29. septembra 1993. godine. Pretresno vijeće se ovdje pozvalo na, *inter alia*, podatak iz dokaznog predmeta PP 620.1, da se Martinović 29. septembra 1993. sastao s Ivicom Ćavarom kako bi izradili detaljan plan operacije. Pretresno vijeće je utvrdilo da je Martinović time što je učestvovao u toj operaciji, koja je rezurtirala protivpravnim premještanjem civila iz naselja Centar II 29 septembra 1993. godine, počinio krivično djelo protivpravnog premještanja.¹¹⁷²

547. Martinović osporava ta utvrđenja Pretresnog vijeća i kao prvi argument iznosi da su protivpravno premještanje uglavnom vršile osobe koje su se lažno predstavljale.¹¹⁷³ Taj argument već je razmotren i odbijen ranije u tekstu.¹¹⁷⁴

548. Dalje, Martinović obrazlaže da “nema dokaza” o tome da je svjedokinja MM bila odvedena u Dom zdravlja u njegovoj zoni odgovornosti, pogotovo zato što u zapadnom Mostaru postoji još jedna bolnica iz koje se može doći na Bulevar i na drugu stranu grada.¹¹⁷⁵ Martinović ne upućuje ni na kakve dokaze u prilog toj tvrdnji, niti na neki drugi način objašnjava zašto je Pretresno vijeće pogriješilo kada je utvrdilo da je svjedokinja MM bila odvedena u Dom zdravlja u njegovoj zoni odgovornosti.¹¹⁷⁶

549. Najzad, Martinović tvrdi da dokazni predmeti PP 620.1 i PP 707 ne zadovoljavaju “pravne kriterije za dokaze” jer niti su verificirani, niti sadrže konkretne podatke koje bi bilo moguće provjeriti.¹¹⁷⁷ Žalbeno vijeće podsjeća na tužiočev argument da se Martinović odrekao svog prava na ulaganje prigovora u žalbenom postupku na prihvatljivost dokaznog predmeta PP 620.1 po osnovi njegove neautentičnosti,¹¹⁷⁸ ali ne smatra potrebnim da donosi odluku o tom pitanju jer Martinovićevo osporavanje dokaznih predmeta PP 620.1 i PP 707 nema nikakav meritum. Prvostepeno vijeće nije dužno da traži verifikaciju autentičnosti dokaza dobijenih van suda prije nego što će ih uvrstiti.¹¹⁷⁹ Martinović ne objašnjava zašto ti dokazi nisu relevantni ili zašto ne posjeduju dokaznu vrijednost, kao niti to zašto bi potreba da mu se osigura pravično suđenje pretezala nad njihovom dokaznom vrijednošću. On ne dokumentira niti svoju tvrdnju da ti dokazni predmeti nisu autentični i da ih nije bilo moguće verificirati. Martinović ne pokušava na neki drugi način objasniti zašto se nijedan razuman presuditelj o činjenicama ne bi mogao pozvati na njih kao

¹¹⁷² Prvostepena presuda, par. 560-563.

¹¹⁷³ Martinovićev žalbeni podnesak, par. 403 (gdje se upućuje na DP PP 626, te na par. 561 Prvostepene presude).

¹¹⁷⁴ *Supra*, par. 543.

¹¹⁷⁵ Martinovićev žalbeni podnesak, par. 404-407 (gdje se upućuje na Prvostepenu presudu, par. 560, fusnotu 1425).

¹¹⁷⁶ Prvostepena presuda, fusnota 1425.

¹¹⁷⁷ Martinovićev žalbeni podnesak, par. 401, 413-414.

¹¹⁷⁸ Tužiočev odgovor na Martinovićev žalbeni podnesak, par. 6.20.

na potkrepu iskaza svjedokinje MM u vezi s njegovim učešćem u djelima protivpravnog premještanja 29. septembra 1993. godine. Ovi Martinovićevi argumenti stoga se odbacuju.

3. Zaključak

550. Uslijed gorenavedenih razloga, predmetna Martinovićeva žalbena podosnova u cijelosti se odbija.

E. Pljačkanje

551. Po tački 21, Pretresno vijeće je Martinovića proglasilo krivim za krivično djelo pljačkanja na osnovu članova 3(e), 7(1) i 7(3) Statuta.¹¹⁸⁰

552. Pretresno vijeće je utvrdilo da je 9. maja 1993. započelo pljačkanje velikog broja stanova i kuća BH Muslimana, što je potrajalo najmanje do jula 1993. godine.¹¹⁸¹ Svjedokinja WW u svom je iskazu izjavila da je 9. maja 1993. bila deložirana iz svog stana u bloku DUM i da je Vinko Martinović jednom vojniku naredio da odveze automobil koji je bio vlasništvo jednog od njenih susjeda.¹¹⁸² Pozvavši se na, *inter alia*, dokazne predmete PP 456.1 i PP 456.2, dva izvještaja mostarske vojne policije, Pretresno vijeće je Martinoviću pripisalo odgovornost za incidente pljačkanja u bloku DUM u Mostaru 13. juna 1993., na osnovu članova 3(e) i 7(1) Statuta.¹¹⁸³

553. Što se tiče incidenata pljačkanja van onih koji su se dogodili u bloku DUM 13. juna 1993., u paragrafu 628 Prvostepene presude Pretresno vijeće je Martinoviću pripisalo odgovornost na osnovu članova 3(e) i 7(3) Statuta. Pozivajući se na iskaze svjedoka AB i OO, Pretresno vijeće je ocijenilo da je Martinović bio prisutan u nekim prilikama kada su njegovi vojnici vršili djela pljačke, a ponekad je izričito organizirao način na koji pljačka treba da bude izvedena.¹¹⁸⁴ Pored toga, pozvavši se na iskaze svjedoka F, II i OO, Pretresno vijeće je konstatiralo da se i inače događalo, pa i kada Martinović nije bio prisutan na licu mjesta, da vojnici pljačkaju stanove u zonama u njegovoj nadležnosti, i to vojnici koji su bili njemu potčinjeni.¹¹⁸⁵ Pretresno vijeće je utvrdilo da dokazi pokazuju da je Martinović znao za više incidenata pljačkanja u tom periodu, ali

¹¹⁷⁹ Pravilo 89(E) glasi: "Vijeće *može* zahtijevati potvrdu autentičnosti dokaznog materijala pribavljenog izvan suda" (naglasak dodat).

¹¹⁸⁰ Prvostepena presuda, par. 627, 628.

¹¹⁸¹ Prvostepena presuda, par. 618 (gdje se, *inter alia*, upućuje na svjedokinju GG, T. 4756, i na svjedoka II, T. 4962), 619 (gdje se, *inter alia*, upućuje na svjedoka U, T. 2927, 2928).

¹¹⁸² Prvostepena presuda, par. 619.

¹¹⁸³ Prvostepena presuda, par. 620, 627.

¹¹⁸⁴ Prvostepena presuda, par. 628.

¹¹⁸⁵ Prvostepena presuda, par. 628.

da nije preduzeo nužne i razumne mjere da ta djela spriječi ili da kazni počinioce.¹¹⁸⁶ U svrhu tog zaključka, Pretresno vijeće se pozvalo na iskaze svjedoka AB, Falka Simanga i Sulejmana Hadžisalihovića, te na dokazni predmet PP 456.1.¹¹⁸⁷

1. Pljačkanje 13. juna 1993. u bloku DUM u Mostaru

554. Utvrđenje kojim mu je pripisana odgovornost za incidente pljačkanja u bloku DUM 13. juna 1993. Martinović osporava tako što osporava iskaz svjedokinje WW i dokazni predmet PP 456.1.¹¹⁸⁸ Žalbeno vijeće je te navode već odbacilo.¹¹⁸⁹

2. Ostali incidenti pljačkanja

555. Martinović tvrdi da je Pretresno vijeće pogrešno utvrdilo činjenično stanje kada mu je pripisalo odgovornosti za druge incidente pljačkanja izvršenog na raznim mjestima u Mostaru osim onih u bloku DUM.¹¹⁹⁰ Martinović osporava pouzdanost iskaza svjedoka OO, II i F.¹¹⁹¹ Žalbeno vijeće je već konstatiralo da je Pretresno vijeće pogriješilo kada je utvrdilo da su svjedoka F na pljačku prisilile osobe potčinjene Martinoviću.¹¹⁹²

556. Martinović navodi da svjedoci OO i II nisu dali “ni najosnovnije informacije o dotičnim incidentima pljačkanja”.¹¹⁹³ Ta tvrdnja nije istinita: predmetni svjedoci u svojim su iskazima naveli vrijeme i mjesto tih incidenata pljačkanja, ko je bio naredbodavac i na koji je način pljačkanje izvršeno.¹¹⁹⁴ Iako nisu precizno naveli identitet žrtava, svjedok OO jeste precizirao da su krali iz “muslimanskih stanova”.¹¹⁹⁵ Odluka Pretresnog vijeća da ovaj iskaz ocijeni vjerodostojnim bila je razumna. Pretresno vijeće se osim toga oslonilo i na iskaz svjedoka OO da je Martinović izričito organizirao način kako pljačkanje treba da bude izvedeno,¹¹⁹⁶ te na iskaze svjedoka OO i II da su pljačkanje vršile osobe potčinjene Martinoviću.¹¹⁹⁷ Martinović nije pokazao da je Pretresno vijeće nerazumno postupilo kada se oslonilo na te dokaze u svrhu utvrđivanja njegove odgovornosti za pljačkanje na osnovu člana 7(3) Statuta.

¹¹⁸⁶ Prvostepena presuda, par. 628.

¹¹⁸⁷ Prvostepena presuda, fusnota 1553.

¹¹⁸⁸ Martinovićev žalbeni podnesak, par. 422, 424, 427, 428. Vidi i Martinovićevu najavu žalbe, str. 9-10.

¹¹⁸⁹ *Supra*, par. 542, 544.

¹¹⁹⁰ Martinovićev žalbeni podnesak, par. 450, 456. Vidi i Martinovićevu najavu žalbe, str. 9-10.

¹¹⁹¹ Žalbeno vijeće je po ostalim Martinovićevim tvrdnjama o nedostacima Optužnice riješilo na drugome mjestu: *supra*, par. 84.

¹¹⁹² *Supra*, par. 474.

¹¹⁹³ Martinovićev žalbeni podnesak, par. 434.

¹¹⁹⁴ Prvostepena presuda, par. 621, 622, 628; svjedok OO, T. 5942, 5943, svjedok II, T. 4955, 4957, 4962, 4964.

¹¹⁹⁵ Svjedok OO, T. 5939.

¹¹⁹⁶ Prvostepena presuda, par. 628, fusnota 1550 (gdje se upućuje na svjedoka OO, T. 5943).

¹¹⁹⁷ Prvostepena presuda, par. 628, fusnota 1552 (gdje se upućuje na svjedoka II, T. 4962, i na svjedoka OO, T. 5943).

3. Zaključak

557. Uslijed gorenavedenih razloga, predmetna Martinovićeva žalbena podosnova u cijelosti se odbija.

F. Progoni

558. Pretresno vijeće je Martinovića proglasilo krivim za progone na osnovu članova 5(h) i 7(1) Statuta, izvršene putem protivpravnog hapšenja i zatočavanja civila u Mostaru,¹¹⁹⁸ putem djela prisilnog premještanja u Mostaru,¹¹⁹⁹ putem djela premlaćivanja civila BH Muslimana tokom deložacija,¹²⁰⁰ te putem pljačkanja počinjenog u Mostaru nakon napada izvedenog 9. maja 1993. godine.¹²⁰¹

559. U okviru svoje 2. žalbene osnove, u vezi s općim nalazima Pretresnog vijeća, Martinović iznosi jedan navod o pogrešnoj primjeni prava i jedan navod o pogrešno utvrđenom činjeničnom stanju. Iznosi i nekoliko argumenata kojima osporava pojedinačne nalaze Pretresnog vijeća.¹²⁰²

1. Opći navodi o greškama

560. Martinović smatra da je Pretresno vijeće pogrešno primijenilo pravo time što ga je kumulativnim inkriminacijama dovelo u položaj da mu se pripiše “na osnovu jedne radnje odgovornost za više djela”.¹²⁰³ Prema tome što tvrdi Martinović, “krivična djela protivpravnog premještanja i pljačkanja javne ili privatne imovine konzumirana su u pravnoj kvalifikaciji progona jer se, u ovom konkretnom predmetu, kvalifikacija progona ne može potvrditi ako nisu potvrđena ta krivična djela”.¹²⁰⁴

561. Žalbeno vijeće smatra da Martinović griješi u pogledu navodne greške u primjeni prava. Martinović je bio optužen za protivpravno premještanje kao tešku povredu Ženevskih konvencija i za pljačkanje javne i privatne imovine kao kršenje zakona i običaja ratovanja.¹²⁰⁵ Na ponašanju koje je u osnovi tih krivičnih djela utemeljena je i optužba za progone kao zločin protiv čovječnosti.¹²⁰⁶ Suprotno onome što tvrdi Martinović, ne može se smatrati da su krivična djela protivpravnog

¹¹⁹⁸ Prvostepena presuda, par. 652, 710.

¹¹⁹⁹ Prvostepena presuda, par. 672, 711.

¹²⁰⁰ Prvostepena presuda, par. 683, 712.

¹²⁰¹ Prvostepena presuda, par. 702, 713.

¹²⁰² Vidi Martinovićevu najavu žalbe, str. 1, 4-5.

¹²⁰³ Martinovićev žalbeni podnesak, par. 460, 461.

¹²⁰⁴ Martinovićev žalbeni podnesak, par. 462.

¹²⁰⁵ Optužnica, tačka 18, odnosno tačka 21.

¹²⁰⁶ Optužnica, tačka 1; vidi i par. 34(a), (d).

premještanja i pljačkanja obuhvaćena progonom jer su protivpravno premještanje i pljačkanje njemu stavljeni na teret kao teška povreda Ženevskih konvencija i kao kršenje zakona i običaja ratovanja, a progoni kao zločin protiv čovječnosti.

562. Utoliko ukoliko Martinović svojim argumentom cilja na osporavanje prihvatljivosti kumulativnog terećenja, Žalbeno vijeće napominje da je taj njegov argument bio razmotren na drugome mjestu.¹²⁰⁷ Ako on njime osporava kumulativne osuđujuće presude koje su mu izrečene, tada Žalbeno vijeće podsjeća da je u Drugostepenoj presudi u predmetu *Čelebići* postavljen kriterij za utvrđivanje prihvatljivosti kumulativnog osuđivanja na osnovu istog ponašanja, koji se sastoji u odgovoru na pitanje da li “svaka mjerodavna odredba sadrži materijalno različit pravni element koji druga odredba ne sadrži, pri čemu se smatra da je neki element materijalno različit ako traži dokaz neke činjenice koju drugi element ne traži”.¹²⁰⁸ Žalbeno vijeće ponovno ističe da odredbe člana 5 Statuta u vezi sa zločinima protiv čovječnosti, i odredbe člana 2 Statuta u vezi s teškim povredama sadrže različite elemente: “Dok član 5 zahtijeva dokaz da je djelo izvršeno kao dio rasprostranjenog ili sistematskog napada usmjerenog protiv civilnog stanovništva, član 2 zahtijeva dokaz o vezi između djela optuženog i postojanja međunarodnog oružanog sukoba, kao i to da žrtve imaju status zaštićenih osoba po Ženevskim konvencijama.”¹²⁰⁹ Shodno tome, na osnovu istog ponašanja mogu se kumulativno izreći i osude po članu 2 i osude po članu 5 Statuta.¹²¹⁰ Isto vrijedi i za zločine protiv čovječnosti po članu 5 Statuta i kršenja zakona i običaja ratovanja po članu 3 Statuta.¹²¹¹

563. Martinović osporava i pozivanje Pretresnog vijeća na iskaz svjedokinje WW.¹²¹² On tvrdi da je taj iskaz nepotkrijepljen i kontradiktoran u odnosu na iskaze dvaju drugih svjedoka, te da ga je svjedokinja WW identificirala samo na osnovu onoga što su joj ispričali drugi zatočenici.¹²¹³ Martinović dalje tvrdi da Pretresno vijeće nije uzelo u obzir činjenicu da su “prilikom deložacija počinioci /.../ koristili lažna imena, lažno su se predstavljali imenima Vinka Martinovića i drugih pripadnika njegove jedinice”,¹²¹⁴ da nije vodilo računa o tome da je nekoliko svjedoka muslimanske nacionalnosti posvjedočilo da ih je Martinović zaštitio i pomogao im, te da nije uvažilo da

¹²⁰⁷ *Supra*, par. 103.

¹²⁰⁸ Drugostepena presuda u predmetu *Čelebići*, par. 421.

¹²⁰⁹ Drugostepena presuda u predmetu *Kordić i Čerkez*, par. 1037.

¹²¹⁰ Drugostepena presuda u predmetu *Kordić i Čerkez*, par. 1037.

¹²¹¹ Drugostepena presuda u predmetu *Kordić i Čerkez*, par. 1036.

¹²¹² Martinovićev žalbeni podnesak, par. 464, 468, 476.

¹²¹³ Martinovićev žalbeni podnesak, par. 466-467, 469-471 (gdje se upućuje na svjedokinju WW, T. 7034, 7048, na svjedokinju MM, T. 5877, i na svjedokinju GG, T. 4759).

¹²¹⁴ Martinovićev žalbeni podnesak, par. 476, 562-564.

Martinovićeva jedinica nije napustila borbenu liniju i da to nije mogla učiniti jer bi u protivnom linija pala.¹²¹⁵

564. Na prvome mjestu, Žalbeno vijeće napominje da su sve pojedinosti u iskazu svjedokinje WW osim jedne potkrijepljene iskazima velikog broja drugih svjedoka na koje se Pretresno vijeće pozvalo.¹²¹⁶ Iako se Pretresno vijeće zaista pozvalo samo na iskaz svjedokinje WW u vezi s jednim incidentom u kojem je bilo posrijedi zlostavljanje svjedokinje i njene susjede,¹²¹⁷ uvriježeno je pravilo da se u slučaju kad za neku pravno relevantnu činjenicu postoji samo jedan svjedok ne zahtijeva potkrepa.¹²¹⁸ Dakle, iako je svjedokinja WW bila jedini svjedok na koga se Pretresno vijeće pozvalo u svojim zaključcima o jednom incidentu, samo iz toga ne proizlazi da je Pretresno vijeće pogriješilo.

565. Što se tiče navoda o nedosljednosti u odnosu na iskaz svjedokinje GG, Martinovićeva tvrdnja da svjedokinja GG nigdje u svojem iskazu u vezi s istim incidentom nije spomenula da je vidjela Martinovića nije tačna. Ona je u stvari posvjedočila da je vidjela “uglavnom iste osobe” koje su bile umiješane u raniji incident 9. maja, a među kojima je već ranije prepoznala Martinovića.¹²¹⁹ Dakle, njen iskaz ne protivrječi iskazu svjedokinje WW.

566. Žalbeno vijeće napominje da su ostali Martinovićevi argumenti s ovim u vezi već razmotreni i odbijeni na drugome mjestu.¹²²⁰

2. Navodi o greškama u utvrđenjima u vezi s protivpravnim zatvaranjem i zatočavanjem kao djelima u osnovi progona

567. Martinović tvrdi da nije učestvovao u deložacijama građana u bloku DUM 9. maja 1993. i da nije protivpravno zatvarao civile na diskriminacijskim osnovama.¹²²¹ On tvrdi da su Muslimani, budući da se blok DUM nalazio u zoni sukoba, evakuirani iz stanova iz vojnih i sigurnosnih razloga, te da su nakon nekog vremena bili vraćeni u svoje domove.¹²²² Shodno tome, tvrdi on,

¹²¹⁵ Martinovićev žalbeni podnesak, par. 476.

¹²¹⁶ Vidi npr. iskaze svjedokinje GG (Prvostepena presuda, fusnota 1617); svjedoka AB (Prvostepena presuda, fusnote 1549, 1553); svjedoka OO (Prvostepena presuda, fusnote 1550, 1552); svjedoka F (Prvostepena presuda, fusnote 1551, 1552); svjedoka II (Prvostepena presuda, fusnota 1552); svjedoka Falka Simanga (Prvostepena presuda, fusnote 1553, 1554); svjedoka Sulejmana Hadžisalihovića (fusnota 1553).

¹²¹⁷ Prvostepena presuda, par. 380, fusnota 996; *ibid.*, par. 676.

¹²¹⁸ Drugostepena presuda u predmetu *Tadić*, par. 65; Drugostepena presuda u predmetu *Aleksovski*, par. 62-63; Drugostepena presuda u predmetu *Čelebići*, par. 492, 506.

¹²¹⁹ Svjedokinja GG, T. 4744, 4758-4760.

¹²²⁰ Za predstavljanje lažnim imenima vidi *supra*, par. 543; za pomaganje Muslimanima vidi *supra*, par. 430; za borbenu liniju vidi *supra*, par. 545; za nedosljednosti u odnosu na iskaz svjedokinje MM u vezi s identifikacijom Martinovića vidi *supra*, par. 542, 549, fusnotu 1158.

¹²²¹ Martinovićev žalbeni podnesak, par. 481.

¹²²² Martinovićev žalbeni podnesak, par. 482-485.

Pretno vijeće je pogrešno primijenilo pravo kada je utvrdilo da je postojala diskriminacijska namjera.¹²²³ Pozivajući se na svoje argumente u vezi s djelima protivpravnog premještanja počinjenim 13.-14. juna 1993., Martinović kaže i to da su ga svjedokinje WW i GG pogrešno identificirale.¹²²⁴

568. Pretno vijeće je na osnovu iskaza svjedokinja WW i GG utvrdilo da je Martinović bio osoba koja je rukovodila tom operacijom.¹²²⁵ Što se tiče Martinovićevog argumenta da su ga svjedokinje pogrešno identificirale, Žalbno vijeće upućuje na svoju raniju diskusiju.¹²²⁶ Budući da je njegovo osporavanje iskaza svjedokinja WW i GG već odbačeno, predmetni Martinovićev argument svodi se na puku tvrdnju. S obzirom na to, te uslijed toga što Martinović nije pokazao da nijedan razuman presuditelj o činjenicama ne bi mogao donijeti zaključak kakav je donijelo Pretno vijeće, predmetni Martinovićevi argumenti se odbijaju.

569. Pretno vijeće je konstatiralo sljedeće:¹²²⁷ “[o]d otprilike 05:00 sati, naoružane jedinice HVO-a okružile su stambene zgrade i kuće te su iz njih izvele i okupile civile BH Muslimane. Iz nekih su zgrada, u kojima su živjeli i BH Muslimani i BH Hrvati, istjerani samo BH Muslimani. Žene, djeca, muškarci i stariji ljudi su istjerani iz svojih kuća”;¹²²⁸ određen je rok “za ljude koji su se sklonili u napuštene stanove u Mostaru nakon ratnih zbivanja u istočnoj Bosni i Hercegovini (tj. BH Muslimane) da ih napuste, a da pri tom nije osiguran alternativni smještaj”;¹²²⁹ pojedine ljude su “hapsili, /a/ nije im dat razlog niti im je rečeno zašto ih zatvaraju”;¹²³⁰ “[u]slijed pritiska međunarodne zajednice, zatočene žene i djeca su pušteni nakon nekoliko dana”;¹²³¹ “[m]altretiranje BH Muslimana time što su istjerivani iz svojih stanova ili zatvarani postalo je uobičajena i raširena pojava od 9. maja pa tokom čitave jeseni 1993. Mnogi BH Muslimani, koji su 9. maja 1993. odvedeni na Heliostrom i kasnije pušteni, vratili su se u svoje stanove iz kojih su bili odneseni vrijedni predmeti i pokretna imovina”.¹²³² Pretno vijeće je izričito napomenulo da su “[v]lasti BH Hrvata /.../ tvrdile da su ljudi preseljeni zbog njihove vlastite bezbjednosti”.¹²³³ Imajući u vidu

¹²²³ Martinovićev žalbeni podnesak, par. 485-486.

¹²²⁴ Martinovićev žalbeni podnesak, par. 489.

¹²²⁵ Prvostepena presuda, par. 652.

¹²²⁶ Vidi *supra*, par. 542, 548-549.

¹²²⁷ U okviru razmatranja Martinovićevih argumenata da su Muslimani iz bloka DUM evakuirani uslijed vojnih i sigurnosnih razloga te da je stoga Pretno vijeće pogriješilo utvrdivši da je Martinović posjedovao diskriminacijsku namjeru, biće korisno razmotriti konkretna utvrđenja Pretnog vijeća o kontekstu u kojem su vršene deložacije u bloku DUM.

¹²²⁸ Prvostepena presuda, par. 42 (fusnote izostavljene).

¹²²⁹ Prvostepena presuda, par. 43.

¹²³⁰ Prvostepena presuda, par. 46.

¹²³¹ Prvostepena presuda, par. 47.

¹²³² Prvostepena presuda, par. 48 (fusnote izostavljene).

¹²³³ Prvostepena presuda, par. 46.

ovdje citirana utvrđenja Pretresnog vijeća, valja pretpostaviti da je Pretresno vijeće odbacilo tu njegovu tvrdnju. Dakle, Martinović nije pokazao da je Pretresno vijeće, obzirom na njegovu tvrdnju da su BH Muslimani bili iseljavani iz sigurnosnih razloga, nerazumno postupilo kada je utvrdilo da je postojala diskriminacijska namjera. Taj njegov argument se odbija.

3. Navodi o greškama u utvrđenjima u vezi s prisilnim premještanjem i deportacijom kao djelima u osnovi progona

570. Martinović tvrdi da je Pretresno vijeće pogrešno primijenilo pravo jer evakuacija i premještanje građana muslimanske nacionalnosti na Heliodrom 9. maja 1993. nisu bili izvršeni sa diskriminacijskom namjerom.¹²³⁴ Martinović se ovdje poziva na svoje argumente u vezi s protivpravnim zatvaranjem i zatočenjem kao djelima u osnovi progona.¹²³⁵ Osim toga, Martinović upućuje i na nepouzdanost iskaza svjedokinje WW i pitanje kumulativnog terećenja.¹²³⁶ Najzad, upućujući na svoje navode u vezi s protivpravnim premještanjem, Martinović tvrdi da je iskaz svjedokinje MM nepouzdan.¹²³⁷

571. Žalbeno vijeće podsjeća da je po svim tim argumentima već riješilo na drugome mjestu.¹²³⁸

4. Navodi o greškama u utvrđenjima u vezi s mučenjem, okrutnim postupanjem i hotimičnim nanošenjem velikih patnji kao djelima u osnovi progona

572. Martinović osporava osuđujuću presudu koja mu je izrečena za progone počinjene putem raznih radnji zlostavljanja uključujući premlaćivanje.¹²³⁹ Većina njegovih argumenata u ovom pogledu već je razmotrena na drugome mjestu.¹²⁴⁰ Žalbeno vijeće podsjeća da je podržalo utvrđenje Pretresnog vijeća da su deložacije BH Muslimana 9. maja 1993. počinjene sa diskriminacijskom namjerom.¹²⁴¹ Što se tiče pitanja da li su djela premlaćivanja bila počinjena sa diskriminacijskom namjerom, Žalbeno vijeće podsjeća da, ako su unutar grupe osoba odabranih na političkoj, rasnoj ili vjerskoj osnovi izdvojene samo neke od njih i podvrgnute premlaćivanju, razuman presuditelj o

¹²³⁴ Martinovićev žalbeni podnesak, par. 492.

¹²³⁵ Martinovićev žalbeni podnesak, par. 493.

¹²³⁶ Martinovićev žalbeni podnesak, par. 500-502.

¹²³⁷ Martinovićev žalbeni podnesak, par. 503-505.

¹²³⁸ Za diskriminacijsku namjeru vidi *supra*, par. 569; za pouzdanost iskaza svjedokinje WW vidi *supra*, par. 542; za kumulativno inkriminiranje i kumulativno osuđivanje vidi *supra*, par. 103 i *infra*, par. 586; za pouzdanost svjedokinje MM vidi *supra*, par. 548-549, fusnotu 1158. Žalbeno vijeće je i o daljnjim Martinovićevim tvrdnjama u vezi s nedostacima Optužnice riješilo drugdje: vidi *supra*, par. 66.

¹²³⁹ Martinovićev žalbeni podnesak, par. 508-513, 519, 520-522.

¹²⁴⁰ Što se tiče njegovog osporavanja na osnovu korištenja iskaza svjedokinje WW kao jedinog svjedoka, i to nepouzdanog (Martinovićev žalbeni podnesak, par. 520-522) vidi *supra*, par. 542, 564, 565.

¹²⁴¹ Vidi *supra*, par. 569.

činjenicama može izvesti zaključak da je to premlaćivanje izvršeno na diskriminacijskim osnovama.¹²⁴²

573. Martinovićev drugi argument tiče se utvrđenja Pretresnog vijeća da sporna premlaćivanja nisu “dovoljno tešk/a/ da bi se mogl/a/ okvalificirati kao okrutno postupanje i hotimično nanošenje teške patnje iz članova 2 (c) i 3 Statuta”,¹²⁴³ ali da jesu “dovoljno teška da bi, s obzirom na kontekst u kojem je do njih došlo, predstavljala čino ve progona kao zločina protiv čovječnosti prema članu 5(h) Statuta”.¹²⁴⁴ Martinovićev argument se u suštini svodi na to da bi trebalo da se svagdje primjenjuje isti prag težine.¹²⁴⁵

574. Žalbeno vijeće podsjeća da djela u osnovi zločina progona, posmatrana bilo zasebno bilo u sprezi s drugim djelima, moraju imati jednaku težinu kao zločini navedeni u članu 5 Statuta.¹²⁴⁶ Dakle, djelom koje nije dovoljno teško da bi se njime ostvario neki drugi zločin iz člana 5 može se ostvariti neko od djela u osnovi progona iz stava (h) člana 5 Statuta jer “djela se ne smiju posmatrati izolovano, nego u kontekstu i uzimajući u obzir i njihov kumulativni efekt”.¹²⁴⁷

575. U svojim nalazima po tačkama 9 do 12 Optužnice, Pretresno vijeće je konstatalo da je potvrđeno da je Martinović zlostavljao jednog od susjeda svjedokinje WW, a svjedokinju WW udario nogom u leđa tokom prisilne deložacije 13. juna 1993. godine.¹²⁴⁸ Iako je konstatalo da je “zlostavljanje u kontekstu zastrašujućih deložacija koje su vršili naoružani vojnici ozbiljna stvar”, Pretresno vijeće se nije uvjerilo da je tužilac “uspio dokazati da su ti konkretni incidenti *sami po sebi* dovoljno teški da bi se mogli okvalificirati kao okrutno postupanje i hotimično nanošenje teške patnje iz članova 2 (c) i 3 Statuta”.¹²⁴⁹ Međutim, u svojim nalazima po tački 1 Optužnice (progoni), Pretresno vijeće je utvrdilo da ista ta djela, “s obzirom na kontekst u kojem je do njih došlo”, posjeduju dovoljnu težinu da bi se mogla smatrati djelima u osnovi progona.¹²⁵⁰ Pretresno vijeće je uzelo u obzir da je “Vinko Martinović svjedokinju WW i njezinu susjedu zlostavljao u trenutku kada su žrtve bile nasilno izbačene iz svojih domova i to u atmosferi terora, straha i neizvjesnosti u

¹²⁴² Vidi *supra*, par. 130, 142, 144.

¹²⁴³ Prvostepena presuda, par. 380; Martinovićev žalbeni podnesak, par. 514-518.

¹²⁴⁴ Prvostepena presuda, par. 676.

¹²⁴⁵ Martinovićev žalbeni podnesak, par. 519.

¹²⁴⁶ Drugostepena presuda u predmetu *Krnojelac*, par. 199.

¹²⁴⁷ Prvostepena presuda u predmetu *Brđanin*, par. 995; Prvostepena presuda u predmetu *Kupreškić i dr.*, par. 615(e), 622; Prvostepena presuda u predmetu *Krnojelac*, par. 434.

¹²⁴⁸ Prvostepena presuda, fusnota 996.

¹²⁴⁹ Prvostepena presuda, par. 380 (naglasak dodat). Vidi i *ibid.*, par. 676.

¹²⁵⁰ Prvostepena presuda, par. 676. Pretresno vijeće je utvrdilo i to da je žrtvama “nanijeta duševna povreda na diskriminatornoj osnovi, budući da je nasilno deložirano i zlostavljano bilo samo muslimansko stanovništvo Mostara”: Prvostepena presuda, par. 676. Žalbeno vijeće tu ocjenu nije shvatilo na način da ona ide za tim da pokaže težinu djela u osnovi, nego za tim da se se nedvosmisleno konstatira kako su ta djela počinjena na diskriminacijskim osnovama, u kontekstu utvrđivanja da li ona dosežu nivo progona.

vezi s onim što ih još čeka”.¹²⁵¹ S obzirom na kontekst u kojem su se ta djela dogodila, Martinović nije pokazao da nijedan razuman presuditelj o činjenicama ne bi mogao zaključiti da ta djela ne dosežu prag težine potreban za primjenu člana 5 Statuta.

5. Navodi o greškama u utvrđenjima u vezi s pljačkanjem kao djelom u osnovi progona

576. Žalbeno vijeće napominje da je više Martinovićevih argumenata kojima on osporava osuđujuću presudu koja mu je izrečena za pljačkanje kao djelo u osnovi progona razmotrena na drugome mjestu.¹²⁵² Žalbeno vijeće će u nastavku razmotriti samo one argumente kojima se još nije bavilo.

577. Prvo, Martinović osporava zaključak Pretresnog vijeća da je pljačkanje izvršeno sa diskriminacijskom namjerom. On navodi da nije bilo dovoljno dokaza na osnovu kojih bi se mogao donijeti takav zaključak¹²⁵³ i da Pretresno vijeće nije uzelo u obzir činjenicu da su Muslimani koji su bili protjerani iz zapadnog Mostara većinom bili izbjeglice iz drugih dijelova BiH koje su se uselile u napuštene kuće i stanove.¹²⁵⁴

578. Žalbeno vijeće napominje da je Pretresno vijeće utvrdilo sljedeće:

Počevši od 9. maja 1993. u Mostaru je, kao posljedica velike ofenzive HVO-a na grad, vladalo bezakonje i nasilje. Prema iskazima više svjedoka, taj dan je u stvari označio i početak pljačkanja velikog broja stanova i kuća BH Muslimana, koje je potrajalo najmanje do jula 1993.¹²⁵⁵

Iz ovog i iz drugih nalaza Pretresnog vijeća jasno je da se ciljalo na stanovništvo muslimanske nacionalnosti. Na primjer, u Prvostepenoj presudi se napominje: “Neki od dokaza izvedenih na suđenju izričito se odnose na planiranje velikih operacija koje uključuju pljačku BH Muslimana. Drugi dokazi ukazuju na to da se radi o sistematskoj pljački s obzirom na to da su među mogućim metama odabrani stanovi BH Muslimana, te s obzirom na sredstva koja su primijenjena u toku pljačke.”¹²⁵⁶ U Prvostepenoj presudi navode se i incidenti pljačkanja imovine konkretnih pojedinaca.¹²⁵⁷ Martinović nije pokazao da dokazi na osnovu kojih je to utvrđenje donijeto nisu bili dovoljni da bi razumnom sudskom vijeću omogućili da donese zaključak kakav je donijelo

¹²⁵¹ Prvostepena presuda, par. 676.

¹²⁵² Za Martinovićevo osporavanje pouzdanosti svjedoka WW, OO, F, GG, MM te DP PP 456.1 (Martinovićev žalbeni podnesak, par. 540-541, 561, 566), vidi *supra*, par. 473-474, 542, 544, 548-549, 556, 564-565, i fusnotu 1158; za Martinovićev argument da je štitio građane muslimanske nacionalnosti (Martinovićev žalbeni podnesak, par. 555-559) vidi *supra*, par. 430; za njegovu tvrdnju da nema dokaza o tome da je učestvovao u pljačkanju u Mostaru nakon 9. maja 1993. (Martinovićev žalbeni podnesak, par. 543-544, 560) vidi *supra*, par. 554-557; a za njegov argument da su varalice koristile njegovo ime i naziv njegove jedinice (Martinovićev žalbeni podnesak, par. 562-565) vidi *supra*, par. 543.

¹²⁵³ Martinovićev žalbeni podnesak, par. 527-537.

¹²⁵⁴ Martinovićev žalbeni podnesak, par. 537.

¹²⁵⁵ Prvostepena presuda, par. 618 (fusnote izostavljene).

¹²⁵⁶ Prvostepena presuda, par. 625 (fusnote izostavljene).

Pretno vijeće. Njegov opći argument da je Pretno vijeće ignorisalo iskaze svjedoka odbrane¹²⁵⁸ isto tako ne pokazuje da je Pretno vijeće pogriješilo u načinu na koji je primijenilo svoje slobodno sudijsko nahođenje prilikom odmjeravanja relativne težine različitih iskaza različitih svjedoka.¹²⁵⁹ Stoga se, Martinovićevi argumenti u vezi s utvrđivanjem diskriminacijske namjere odbijaju.

579. Najzad, Martinović tvrdi da se “sistematski progone mogu vršiti samo s najvišeg vojnog i političkog nivoa” te da je protiv njega vođen krivični postupak za sve događaje u Mostaru zato što je on jedini optuženik iz Mostara pred ovim Međunarodnim sudom.¹²⁶⁰

580. Žalbeno vijeće napominje da progone mogu vršiti pojedinci na svim nivoima hijerarhije, ne postoji uslov da pojedinac mora biti visokog ranga. Martinovićeva tvrdnja u pogledu razloga uslijed kojih je protiv njega pokrenut krivični postupak nepotkrijepljena je i pretenciozna, a osim svega, irelevantna je za pitanje njegove krivice.

6. Zaključak

581. Martinovićev argumenti po predmetnoj žalbenoj podosnovi odbijaju se.

¹²⁵⁷ Vidi npr. Prvostepenu presudu, par. 618-622, 624.

¹²⁵⁸ Martinovićev žalbeni podnesak, par. 572-575.

¹²⁵⁹ Drugostepena presuda u predmetu *Kupreškić i drugi*, par. 31-32.

¹²⁶⁰ Martinovićev žalbeni podnesak, par. 569.

VIII. KUMULATIVNO OSUĐIVANJE

582. Martinović i tužilac osporavaju diskusiju o kumulativnom osuđivanju provedenu u Prvostepenoj presudi. Stavke njihovog osporavanja biće redom razmotrene.

A. Martinovićeva žalbena podosnova: Pretresno vijeće je pogrešno primijenilo pravo time što mu je izreklo kumulativne osude

583. Martinović nije precizno naveo po kojim tačkama Optužnice mu je Pretresno vijeće, kako on smatra, izreklo kumulativne osude. On tvrdi da se pogrešna primjena prava sastoji u samoj činjenici da su mu izrečene višestruke osuđujuće presude. Dakle, Martinović osporava praksu kumulativnog osuđivanja kao takvu.¹²⁶¹

584. Prihvatljivost kumulativnog izricanja osuđujućih presuda, kao i načela kojima se rukovodi ta praksa čvrsto su uspostavljena u praksi MKSJ-a. Izricanje višestrukih osuđujućih presuda u krivičnom postupku na osnovu različitih odredaba, ali na osnovu istog ponašanja, prihvatljivo je samo ako svaka od dotičnih odredaba sadrži materijalno različit element koji nije sadržan u toj drugoj odredbi.¹²⁶² Element je materijalno različit od nekog drugog elementa ako se za njega zahtijeva dokaz činjenice koju nije potrebno dokazati za taj drugi element.¹²⁶³

585. Martinović obrazlaže da mu je kumulativnim osuđivanjem na osnovu istog ponašanja nanijeta šteta jer su istoj radnji date višestruke i otežavajuće kvalifikacije. On takođe tvrdi da kumulativne osuđujuće presude koje su mu izrečene ne odražavaju njegovu ulogu i saznanja o događajima na osnovu kojih je osuđen. Posve suprotno tim tvrdnjama, jurisprudencija Žalbenog vijeća uvažava da “kumulativne presude omogućuju da se u potpunosti opiše krivica nekog optuženog, odnosno da se prikaže potpuna slika njegovog krivičnog ponašanja”.¹²⁶⁴

586. Martinović Žalbenom vijeću nije predočio nikakve uvjerljive razloge u interesu pravde da ono odstupi od svoje jurisprudencije u pogledu kumulativnog osuđivanja.¹²⁶⁵ Žalbeno vijeće

¹²⁶¹ Martinović je zamoljen da na pretresu u žalbenom postupku dā pojašnjenje svoje izjave da Pretresno vijeće nije razmotrilo pitanje namjere prije nego što ga je osudilo za više krivičnih djela na osnovu istih činjenica: Dopis VPS-a, str. 2; vidi Pretres u žalbenom postupku, T. 210-212. Po mišljenju Žalbenog vijeća, ova izjava ne može se smatrati dodatnim argumentom uz Martinovićeve tvrdnje razmotrene u ovom odjeljku.

¹²⁶² Vidi Drugostepenu presudu u predmetu *Jelisić*, par. 412; Drugostepenu presudu u predmetu *Jelisić*, par. 78; Drugostepenu presudu u predmetu *Kupreškić i dr.*, par. 387; Drugostepenu presudu u predmetu *Kunarac i dr.*, par. 168.

¹²⁶³ Vidi Drugostepenu presudu u predmetu *Čelebići*, par. 412.

¹²⁶⁴ Drugostepena presuda u predmetu *Kunarac i dr.*, par. 169 (gdje se upućuje na Djelimično protivno mišljenje sudije Shahabuddeena iz Drugostepene presude u predmetu *Jelisić*, par. 34).

¹²⁶⁵ Drugostepena presuda u predmetu *Aleksovski*, par. 107.

konstatira da ne postoje ni razlozi da ono to učini *sua sponte*. Uslijed toga, predmetna Martinovićeva žalbena podosnova se odbija.

B. Tužiočeva 4. žalbena osnova: Navod o grešci u primjeni kumulativnog osuđivanja za progone i neki drugi zločin iz člana 5 Statuta

587. Budući da se kod progona ne traži da djela u osnovi budu ujedno krivična djela iz člana 5 Statuta, tužilac tvrdi da se progoni formalnopravno razlikuju od ostalih zločina iz člana 5.¹²⁶⁶ Konkretno, tužilac argumentira da mučenje sadrži elemente koji se materijalno razlikuju od elemenata progona, i obratno.¹²⁶⁷ Pored toga, on tvrdi da bi osuđujuće presude za oba krivična djela bile u skladu s interesima pravde je jer te dvije zabrane štite različita dobra: u prvom slučaju identitet grupe, a u drugom dostojanstvo pojedinca.¹²⁶⁸ Odgovarajući na ovu trdnju, Naletilić navodi da bi osuđujućim presudama istovremeno i za mučenje i za progone na osnovu istog ponašanja bilo prekršeno načelo kumulativnog osuđivanja.¹²⁶⁹

588. Žalbeno vijeće napominje da je Pretresno vijeće utvrdilo da je Naletilić odgovoran “za progon prema članu 5(h) Statuta, za mučenje prema članu 5(f) Statuta i za mučenje prema članu 2(b) Statuta zbog njegovog postupanja prema svjedocima FF i Z”.¹²⁷⁰ Međutim, citirajući kao izvor Prvostepenu presudu u predmetu *Krstić*, Pretresno vijeće je konstatiralo da “[t]amo gdje postoje pozitivni zaključci u odnosu na progon i neki drugi zločin protiv čovječnosti, potvrđuje se osuda za progon”.¹²⁷¹ Uslijed tog razloga, usporedivši višestruke osuđujuće presude na osnovu istih djela, Pretresno vijeće je, u vezi sa zlostavljanjem svjedoka FF i Z izreklo osude samo po članu 5(h) i po članu 2(b) Statuta.¹²⁷² Dakle, za taj incident nije izrečena osuđujuća presuda po članu 5(f) Statuta.

589. Žalbeno vijeće podsjeća da je u Drugostepenoj presudi u predmetu *Kordić i Čerkez* izrazilo stav da kumulativne osuđujuće presude unutar člana 5 za progone kao zločin protiv čovječnosti i za druge zločine protiv čovječnosti iz tog člana mogu biti prihvatljive ako je zadovoljen kriterijum provjere postavljen u predmetu *Čelebići*.¹²⁷³ Žalbeno vijeće se očitovalo da je taj stav dosljedan

¹²⁶⁶ Tužiočev žalbeni podnesak, par. 5.7-5.12.

¹²⁶⁷ Tužiočev žalbeni podnesak, par. 5.12-5.16.

¹²⁶⁸ Tužiočev žalbeni podnesak, par. 5.28. Vidi i *ibid.*, par. 5.20-5.27.

¹²⁶⁹ *Tužilac protiv Mladena Naletilića zvanog “Tuta” i Vinka Martinovića zvanog “Štela”*, predmet br. IT-98-34-A, Odgovor Mladena Naletilića na žalbeni podnesak Tužilaštva, 26. septembar 2003. (dalje u tekstu: Naletilićev odgovor na Tužiočev žalbeni podnesak), par. 9-11.

¹²⁷⁰ Prvostepena presuda, par. 723 (fusnote izostavljene).

¹²⁷¹ Prvostepena presuda, par. 724 (gdje se upućuje na Prvostepenu presudu u predmetu *Krstić*, par. 675).

¹²⁷² Prvostepena presuda, par. 728.

¹²⁷³ Drugostepena presuda u predmetu *Kordić i Čerkez*, par. 1040.

logici i pravilnoj primjeni kriterijuma iz predmeta *Čelebići*, koju je Žalbena vijeće slijedilo u četiri ranija predmeta, te je napomenulo sljedeće:

Žalbena vijeće je u predmetu *Čelebići* izričito odbacilo pristup kojim se dopustivost kumulativnih osuđujućih presuda za isto ponašanje utvrđuje na osnovu stvarnog ponašanja optuženog. Ono što treba učiniti jeste ispitati, u pravnom smislu, elemente svakog krivičnog djela iz Statuta koje se odnosi na ponašanje za koje je optuženi osuđen. Mora se razmotriti da li svako krivično djelo za koje se tereti sadrži materijalno različit element koje drugo djelo ne sadrži; to jest, da li svako krivično djelo sadrži neki element koji zahtijeva dokaz činjenice koju za drugo djelo nije potrebno dokazati.¹²⁷⁴

Konkretno, Žalbena vijeće je utvrdilo da je prihvatljivo kumulativno osuđivanje na osnovu istog ponašanja za progone kao zločin protiv čovječnosti po članu 5(h) Statuta i ubistvo kao zločin protiv čovječnosti po članu 5(a) Statuta; za progone kao zločin protiv čovječnosti po članu 5(h) Statuta i druga nehumana djela kao zločin protiv čovječnosti po članu 5(i) Statuta; te za progone kao zločin protiv čovječnosti po članu 5(h) Statuta i zatvaranje kao zločin protiv čovječnosti po članu 5(e) Statuta.¹²⁷⁵ Žalbena vijeće je kasnije ponovo primijenilo taj stav iz Drugostepene presude u predmetu *Kordić i Čerkez* te je utvrdilo da je kumulativno osuđivanje na osnovu istih djela dopustivo ako su posrijedi istovremeno progoni kao zločin protiv čovječnosti po članu 5(h) Statuta i deportacija kao zločin protiv čovječnosti po članu 5(d) Statuta; progoni kao zločin protiv čovječnosti po članu 5(h) Statuta i druga nehumana djela (prisilno premještanje) kao zločin protiv čovječnosti po članu 5(i) Statuta; te progoni kao zločin protiv čovječnosti po članu 5(h) Statuta i istrebljivanje kao zločin protiv čovječnosti po članu 5(b) Statuta.¹²⁷⁶

590. Žalbena vijeće smatra da isto vrijedi i kada su u pitanju osude za mučenje po članu 5(f) Statuta i za progone po članu 5(h) Statuta kada je mučenje djelo u osnovi progona. Djelo u osnovi nije presudan faktor. Žalbena vijeće konstatira da definicija progona sadrži materijalno različite elemente koji nisu prisutni u definiciji mučenja po članu 5 Statuta: uslov da se dokaže da je radnjom ili propustom stvarno izvršena diskriminacija, te da su radnja odnosno propust počinjeni s posebnom namjerom diskriminacije. Naprotiv, ako je posrijedi mučenje, traži se dokaz da je optuženi pojedincu nanio tešku bol ili patnju, bez obzira na to da li je radnjom ili propustom kojima je nanijeta šteta stvarno izvršena diskriminacija, odnosno da li je djelo počinjeno s posebnom namjerom diskriminacije. Dakle, za ta krivična djela iz člana 5 Statuta dopustivo je kumulativno osuđivanje na osnovu istog ponašanja.¹²⁷⁷ Zaključak Pretresnog vijeća je pogrešan.

¹²⁷⁴ Drugostepena presuda u predmetu *Kordić i Čerkez*, par. 1040.

¹²⁷⁵ Drugostepena presuda u predmetu *Kordić i Čerkez*, par. 1041-1043.

¹²⁷⁶ Drugostepena presuda u predmetu *Stakić*, par. 360-363.

¹²⁷⁷ Vidi Drugostepenu presudu u predmetu *Kordić i Čerkez*, par. 1041-1043.

Prijevod

591. Shodno tome, uz glasove protiv sudija Güneya i Schomburga, Žalbeno vijeće rješava da je Pretresno vijeće pogriješilo kad Naletiliću nije izreklo osuđujuću presudu po tački 9 Optužnice (mučenje kao zločin protiv čovječnosti na osnovu člana 5(f) Statuta) u vezi sa zlostavljanjem svjedoka FF i Z.¹²⁷⁸ U skladu s tim, Žalbeno vijeće usvaja predmetnu žalbenu osnovu Tužilaštva.

¹²⁷⁸ Prvostepena presuda, par. 723-724, 728.

IX. ŽALBE NA PRESUDE O KAZNI

A. Opće napomene

592. Opće smjernice za odmjeravanje kazne sadržane su u članovima 23 i 24 Statuta, te u pravilima 100 - 106 Pravilnika. Žalbeno vijeće podsjeća da:

Ako član 24 Statuta čitamo zajedno s pravilom 101 Pravilnika, slijedi da /p/retresno vijeće prilikom utvrđivanja kazne mora na umu imati sljedeće faktore: (i) opštu praksu izricanja zatvorskih kazni na sudovima bivše Jugoslavije, (ii) težinu krivičnih djela ili ukupnog kažnjivog ponašanja, (iii) individualne prilike optuženog, uključujući otežavajuće i olakšavajuće okolnosti, (iv) vrijeme koje je optuženi proveo u pritvoru čekajući na predaju Međunarodnom sudu ili čekajući na suđenje ili žalbeni postupak i (v) u kolikoj je mjeri eventualna kazna izrečena toj osobi od strane nekog nacionalnog suda za isto djelo već izdržana.¹²⁷⁹

Za razliku od otežavajućih faktora, koji se moraju dokazati van razumne sumnje, olakšavajući faktori mogu se dokazati samo vjerovatnoćom.¹²⁸⁰

593. Što se tiče presuđivanja o kazni, pretresna vijeća imaju široka ovlaštenja za primjenu svog slobodnog sudijskog nahođenja u odmjeravanju primjerene kazne, zbog toga što su dužna kazne individualizirati kako bi one odgovarale prilikama okrivljene osobe i težini djela.¹²⁸¹ Žalbeno vijeće će u pravilu kaznu koju je dosudilo Pretresno vijeće zamijeniti svojom samo ako se dokaže da je prvostepeno vijeće počinilo vidljivu grešku u načinu na koji je primijenilo svoje slobodno sudijsko nahođenje ili ako se nije držalo mjerodavnog prava.¹²⁸²

B. Martinovićeva žalba na presudu o kazni

594. Martinoviću je Pretresno vijeće izreklo jedinstvenu kaznu zatvora u trajanju od 18 godina.¹²⁸³ Martinović tu kaznu osporava u okviru svoje 3. žalbene osnove po četiri stavke koje će biti redom razmotrene.¹²⁸⁴

1. Navod o grešci u vezi s dobrovoljnom predajom

595. Pretresno vijeće je utvrdilo da je Martinović doveden iz Republike Hrvatske na MKSJ na temelju odluke Županijskog suda u Zagrebu od 8. juna 1999., koju je kasnije, po žalbi državnog

¹²⁷⁹ Drugostepena presuda u predmetu *Blaškić*, par. 679 (fusnote izostavljene).

¹²⁸⁰ Drugostepena presuda u predmetu *Blaškić*, par. 686, 697; Drugostepena presuda u predmetu *Čelebići*, par. 763.

¹²⁸¹ Drugostepena presuda u predmetu *Čelebići*, par. 717.

¹²⁸² Drugostepena presuda u predmetu *Kvočka i dr.*, par. 669; Drugostepena presuda u predmetu *Blaškić*, par. 680; Drugostepena presuda u predmetu *Čelebići*, par. 725; Drugostepena presuda u predmetu *Aleksovski*, par. 187; Drugostepena presuda o kazni u predmetu *Tadić*, par. 22.

¹²⁸³ Prvostepena presuda, par. 769.

¹²⁸⁴ Martinovićeva najava žalbe, str. 10-12.

odvjetnika iz Zagreba, potvrdio i Vrhovni sud Republike Hrvatske.¹²⁸⁵ U vrijeme donošenja tih odluka Martinović je bio u pritvoru u Republici Hrvatskoj. Pretresno vijeće je konstatiralo da, “iako se Vinko Martinović nije protivio dovođenju na Međunarodni sud, ne može se reći da se dobrovoljno predao”.¹²⁸⁶ Imajući to u vidu, Pretresno vijeće je zaključilo da se “okolnosti njegovog dovođenja na Međunarodni sud ne mogu uzeti u obzir kao olakšavajuća okolnost za odmjeravanje kazne”.¹²⁸⁷

596. Martinović obrazlaže da Pretresno vijeće nije uzelo u obzir njegov Podnesak u vezi s odmjeravanjem kazne,¹²⁸⁸ u kojem je on “u cijelosti izložio okolnosti [njegovog] dovođenja u Hag iz zatvora u Zagrebu”.¹²⁸⁹ Martinović zapravo tvrdi da je preduzeo dvije akcije u kontekstu svog dovođenja, koje bi trebalo da se uzmu u obzir za ublaženje kazne. Prvo, nakon što je saznao da je protiv njega podignuta optužnica, lično je zatražio izručenje u Hag.¹²⁹⁰ Drugo, nakon što je bila donijeta odluka da bude predan MKSJ-u, dostavio je podnesak u kojem se izričito odriče prava žalbe na tu odluku i traži hitno izručenje.¹²⁹¹ U prilog tim tvrdnjama navodi dvije sudske odluke iz Hrvatske.¹²⁹²

597. Tužilac prihvaća da se postupci optužene osobe sa ciljem pospješivanja stupanja pred MKSJ mogu uzeti u obzir za ublaženje kazne,¹²⁹³ ali iznosi argument da je u ovom predmetu Pretresno vijeće imalo opravdanja da tom faktoru prida malu ili nikakvu težinu.¹²⁹⁴ Tužilac tvrdi i to da je odluka Pretresnog vijeća da Martinovićevo dovođenje i pristupanje pred Sud ne uzme u obzir kao faktore za ublaženje kazne proizvela jednaki pravni učinak kao i da je Pretresno vijeće prihvatilo da se neki aspekti njegovog dovođenja i pristupanja pred Sud mogu smatrati olakšavajućima, ali da im je kao faktorima za ublaženje kazne, primjenjujući svoje slobodno sudijsko nahodjenje, pridalo

¹²⁸⁵ Prvostepena presuda, par. 761.

¹²⁸⁶ Prvostepena presuda, par. 761.

¹²⁸⁷ Prvostepena presuda, par. 761.

¹²⁸⁸ Martinovićev žalbeni podnesak, par. 581 (gdje se upućuje na predmet *Tužilac protiv Mladena Naletilića zvanog “Tuta” i Vinka Martinovića zvanog “Štela”*, br. IT-98-34-T, Podnesak u vezi s odmjeravanjem kazne, 20. februar 2003. (povjerljivo)).

¹²⁸⁹ Martinovićev žalbeni podnesak, par. 582.

¹²⁹⁰ Martinovićev žalbeni podnesak, par. 582, 584.

¹²⁹¹ Martinovićev žalbeni podnesak, par. 583, 584.

¹²⁹² Odluka Županijskog suda u Zagrebu, 8. juni 1999., dostavljena Pretresnom vijeću 11. augusta 1999., brojevi stranica po evidenciji MKSJ-a D425-D416, broj rješenja matičnog suda KV-I 200/99 (dalje u tekstu: Odluka Županijskog suda u Zagrebu); Odluka Vrhovnog suda Republike Hrvatske, 8. juli 1999., dostavljena Pretresnom vijeću 11. augusta 1999., brojevi stranica po evidenciji MKSJ-a D411-D399, broj rješenja matičnog suda I KŽ-488/1999-3 (dalje u tekstu: Odluka Vrhovnog suda Republike Hrvatske od 8. jula 1999.).

¹²⁹³ Tužiočev odgovor na Martinovićev žalbeni podnesak, par. 9.10.

¹²⁹⁴ Tužiočev odgovor na Martinovićev žalbeni podnesak, par. 9.6-9.7; 9.11-9.13.

zanemarivu ili nikakvu težinu.¹²⁹⁵ U skladu s tim, tužilac zaključuje da nije dokazana nikakva greška.¹²⁹⁶

598. Žalbeno vijeće napominje da, suprotno tome što sugerira Martinović, Pretresno vijeće nije ignoriralo njegove podneske u vezi s ovim pitanjem, nego ih je izravno razmotrilo.¹²⁹⁷ Žalbeno vijeće primjećuje da je, procjenom vjerovatnoće, dokazano da se Martinović odrekao svog prava žalbe na odluku Županijskog suda u Zagrebu. Međutim, procjena vjerovatnoće nije pokazala da je Martinović u dva navrata sâm tražio da bude izručen. U Odluci Županijskog suda u Zagrebu ne spominje se da li je Martinović prethodno tražio da bude izručen MKSJ-u. Sve što u njoj stoji jeste to da je Martinović pred Županijskim sudom u Zagrebu izjavio da, s obzirom na trenutačno stanje u Hrvatskoj, a osobito s obzirom na odnose Hrvatske sa MKSJ-om, “neka se odluči da bude izručen i na takovu odluku se neće žaliti”.¹²⁹⁸ Odluka Vrhovnog suda Republike Hrvatske od 8. jula 1999. ne daje nikakve informacije u vezi s tim.

599. Pitanje na koje treba da odgovori Žalbeno vijeće jeste da li se taj čin odricanja prava na žalbu može smatrati dobrovoljnom predajom te time i olakšavajućom okolnošću.¹²⁹⁹ Dobrovoljna predaja je fizički čin predaje vlastitom voljom ili čin iniciranja procesa koji će rezultirati dovođenjem osobe pred MKSJ.¹³⁰⁰

600. Samo pospješivanje procesa dovođenja ne može se smatrati dobrovoljnom predajom. Međutim, takvo pospješivanje može se uzeti u obzir za ublaženje kazne. Logika po kojoj se dobrovoljna predaja može smatrati olakšavajućim faktorima počiva na sljedećim razlozima: dobrovoljna predaja jedne osobe može potaknuti na predaju i druge¹³⁰¹ i, dobrovoljna predaja je i veliki pozitivni doprinos međunarodnoj zajednici.¹³⁰² Ti razlozi za smatranje dobrovoljne predaje olakšavajućom okolnošću mogu se primijeniti i na slučaj kad je optuženik pospješio proces dovođenja.

601. S obzirom na konkretne okolnosti ovog predmeta, Žalbeno vijeće smatra da je Martinović pospješio svoje dovođenje pred Međunarodni sud. Žalbeno vijeće stoga napominje da je trebalo da

¹²⁹⁵ Tužiočev odgovor na Martinovićev žalbeni podnesak, par. 9.14.

¹²⁹⁶ Tužiočev odgovor na Martinovićev žalbeni podnesak, par. 9.14.

¹²⁹⁷ Prvostepena presuda, par. 757, 761, fusnote 1793-1794, 1796, 1798-1799.

¹²⁹⁸ Odluka Županijskog suda u Zagrebu, str. 3.

¹²⁹⁹ Žalbeno vijeće napominje da je u jurisprudenciji MKSJ-a uvriježen stav da se dobrovoljna predaja može smatrati olakšavajućom okolnošću: Drugostepena presuda u predmetu *Kvočka i drugi*, par. 710, 712-713; Drugostepena presuda u predmetu *Blašić*, par. 702; Drugostepena presuda u predmetu *Kupreškić i drugi*, par. 430; Presuda o kazni u predmetu *Plavšić*, par. 84; Presuda o kazni u predmetu *M. Simić*, par. 107; Prvostepena presuda u predmetu *Kunarac i drugi*, par. 868; Prvostepena presuda u predmetu *Kupreškić i drugi*, par. 853, 860, 863.

¹³⁰⁰ Vidi Drugostepenu presudu u predmetu *Kvočka i drugi*, par. 709-713.

¹³⁰¹ Vidi Presudu o kazni u predmetu *M. Simić*, par. 107; Presudu o kazni u predmetu *Plavšić*, par. 83.

Pretno vijeće taj faktor uzme u obzir kao olakšavajući. U skladu s tim, Pretresno vijeće je pogriješilo kada je donijelo stav da se “okolnosti njegovog dovođenja na Međunarodni sud ne mogu uzeti u obzir kao olakšavajuća okolnost za odmjeravanje kazne”.¹³⁰³ Međutim, budući da se u trenutku njegovog dovođenja na MKSJ protiv Martinovića vodio krivični postupak¹³⁰⁴ i jer postoje indikacije da je tim pospješivanjem dovođenja ostvarena ušteda na vremenu od približno mjesec dana,¹³⁰⁵ Žalbeno vijeće ne smatra da je trebalo da se toj olakšavajućoj okolnosti prida značajnija težina. Greška Pretresnog vijeća stoga nije takve vrste da bi uticala na presudu.

2. Navod o grešci u vezi s pomaganjem ljudima i odnosu prema ljudima općenito

602. Martinović tvrdi da Pretresno vijeće, uprkos tome što je primilo na znanje navode da je on pomagao svojim bližnjima BH Muslimanima, da je njegov opći odnos prema BH Muslimanima i BH Hrvatima bio isti, da je pomagao zatočenim BH Muslimanima i da su oni radije ostajali sa njim nego u drugim jedinicama, te navode prilikom odmjeravanja njegove kazne nije smatralo olakšavajućima.¹³⁰⁶ Martinović se poziva na pravo optuženog na obrazloženje odluke Suda iz člana 23 Statuta kao jedan od aspekata uslova pravičnog suđenja iz članova 20 i 21 Statuta, te iznosi argument da Pretresno vijeće ne može jednostavno ignorirati navode koje je on iznio.¹³⁰⁷

603. Žalbeno vijeće podsjeća da, po članu 23 Statuta i pravilu 98 *ter*(C), svaka optužena osoba ima pravo na obrazloženje odluke Suda.¹³⁰⁸ To pravo jedan je od elemenata uslova pravičnog suđenja ugrađenog u članove 20 i 21 Statuta.¹³⁰⁹ To pravo pojedincu omogućava da ostvari svoje pravo na žalbu,¹³¹⁰ a Žalbenom vijeću da razumije i preispita nalaze pretresnog vijeća i njegovu ocjenu dokaza.¹³¹¹ Nadalje, Žalbeno vijeće podsjeća da se obaveza obrazlaganja odluke odnosi na presudu pretresnog vijeća, ali da pretresno vijeće nije dužno da opravda svoja utvrđenja u vezi sa svakim pojedinim navodom iznijetim tokom suđenja.¹³¹²

¹³⁰² Vidi Presudu o kazni u predmetu *M. Simić*, par. 107.

¹³⁰³ Prvostepena presuda, par. 761 (naglasak dodat).

¹³⁰⁴ Prvostepena presuda, par. 762.

¹³⁰⁵ Odluka Županijskog suda u Zagrebu donijeta je 8. juna 1999. Odluka Vrhovnog suda Republike Hrvatske izdana je 8. jula 1999., po žalbi državnog odvjetnika.

¹³⁰⁶ Martinovićev žalbeni podnesak, par. 588-589.

¹³⁰⁷ Martinovićev žalbeni podnesak, par. 592.

¹³⁰⁸ Drugostepena presuda u predmetu *Kvočka i drugi*, par. 23; Drugostepena presuda u predmetu *Kunarac i drugi*, par. 41.

¹³⁰⁹ Drugostepena presuda u predmetu *Kunarac i drugi*, par. 41.

¹³¹⁰ Vidi *Hadžianastasiu protiv Grčke*, Evropski sud za ljudska prava, predmet br. 69/1991/321/393, [1992.] ECHR Ser. A., br. 252, Presuda od 16. decembra 1992., par. 33.

¹³¹¹ Drugostepena presuda u predmetu *Kunarac i drugi*, par. 41.

¹³¹² Drugostepena presuda u predmetu *Kvočka i dr.*, par. 23.

604. Žalbeno vijeće napominje da je Pretresno vijeće u Prvostepenoj presudi, prije dijela u kojem je donijelo svoje zaključke u vezi s odmjeravanjem kazne, prihvatilo navod da je Martinović pružio pomoć nekim zarobljenim BH Muslimanima, a ne velikoj većini zarobljenika.¹³¹³ Ovo utvrđenje podržano je u žalbenom postupku.¹³¹⁴ Međutim, kada je odmjeravalo kaznu, Pretresno vijeće se nije očitovalo o tome da li je uvažilo to pomaganje niti o tome kako se ono odražava na Martinovićevu presudu o kazni, ako ga jeste uvažilo.¹³¹⁵ U pogledu tog pomaganja, Pretresno vijeće je samo uputilo na Martinovićeve pismene podneske u vezi s odmjeravanjem kazne.¹³¹⁶

605. Žalbeno vijeće konstatira da se, time što to nije učinilo, Pretresno vijeće ogriješilo o obavezu obrazloženja odluke. Pravilo 101(B)(ii) obavezuje pretresna vijeća da prilikom odmjeravanja kazne uzmu u obzir olakšavajuće faktore. Međutim, ni Martinović ni Žalbeno vijeće ovdje nemaju mogućnost da utvrde da li je Pretresno vijeće zaista uzelo u obzir Martinovićevu pomoć zarobljenim BH Muslimanima, niti, ako jeste, što je Pretresno vijeće utvrdilo u pogledu uticaja tog faktora na Martinovićevu presudu o kazni. Okolnosti ovog predmeta ne omogućavaju da se, samo na osnovu toga što je Pretresno vijeće ranije u Prvostepenoj presudi razmotrilo dotično pomaganje, indirektno zaključi da je ono najvjerojatnije uvaženo i kasnije prilikom odmjeravanja kazne.

606. Kako god bilo, Žalbeno vijeće smatra da neki nalazi Pretresnog vijeća – da je motiv za pomaganje bilo to što su neki zarobljenici bili “prijatelji ili poznanici porodice prije rata ili stoga što su imali posebna strukovna znanja”,¹³¹⁷ no da to nije vrijedilo “za vrlo veliku većinu zatočenika na Heliodromu koji su odvođeni na rad u ATG ‘Vinko Škrobo’”;¹³¹⁸ da zarobljenici koji su bili Martinovićevi predratni privatni znanci 17. septembra 1993. (datum incidenta sa “drvenim puškama”) nisu bili odvedeni na rad u ATG “Vinko Škrobo”,¹³¹⁹ te da je tu pomoć uživalo “samo nekoliko Muslimana”,¹³²⁰ i to onih koji su imali “privatne kontakte” s Martinovićem ili njegovom porodicom, ili onih koji su “tu zaštitu eventualno platili”¹³²¹ – upućuju na to da je pomoći koju je pružao Martinović vjerovatno pridana mala ili nikakva težina u kontekstu odmjeravanja kazne.

607. Žalbeno vijeće stoga konstatira da, iako je Pretresno vijeće pogriješilo time što nije dalo obrazloženje odluke o Martinovićevim argumentima o pomoći koju je on pružao BH Muslimanima,

¹³¹³ Prvostepena presuda, par. 267, 384.

¹³¹⁴ *Supra*, par. 430.

¹³¹⁵ Prvostepena presuda, par. 758-762.

¹³¹⁶ Prvostepena presuda, par. 757, fusnote 1793, 1794, 1796, 1798-1799.

¹³¹⁷ Prvostepena presuda, par. 267 (fusnote izostavljene).

¹³¹⁸ Prvostepena presuda, par. 267 (fusnote izostavljene).

¹³¹⁹ Prvostepena presuda, fusnota 719.

¹³²⁰ Prvostepena presuda, par. 384.

posrijedi nije greška koja se može odraziti na presudu. Bez obzira na to da li je Pretresno vijeće prilikom odmjerenja kazne stvarno uvažilo Martinovićevu pomaganje ili nije, ono zavređuje malu težinu i ne bi moglo uticati na konačnu Martinovićevu presudu o kazni.

3. Navod o grešci u vezi s komandnom ulogom kao otežavajućim faktorom

608. Martinović tvrdi da je Pretresno vijeće pogriješilo smatrajući da je njegova komandna uloga otežavajući faktor za odmjerenje kazne.¹³²² On tvrdi i to da Pretresno vijeće “nije uvažilo stvarni obim i domet” njegove komandne uloge.¹³²³ Martinović obrazlaže da bi “ispravna ocjena i analiza” njegove uloge pokazala da “on nije bio zapovjednik niti po činu niti po vojnom obrazovanju, nego više sticajem okolnosti u kojima se našao u trenutku izbijanja sukoba prvo sa Srbima, a kasnije i sa Muslimanima”.¹³²⁴

609. Žalbeno vijeće se ne slaže s ovim navodom. Pretresno vijeće je pažljivo razmotrilo obim Martinovićeve nadređene funkcije, uključujući njegovo obrazovanje, iskustvo, čin, veličinu njegove jedinice i njegova zaduženja.¹³²⁵ Martinović nije predočio nijedan razlog za poništenje zaključaka Pretresnog vijeća o tim aspektima. Pored toga, irelevantno je da li je on svoju nadređenu funkciju stekao nedugo prije počinjenja krivičnih djela, važno je to da ju je posjedovao i zloupotrijebio.

610. Žalbeno vijeće, međutim, smatra da je Pretresno vijeće pogriješilo u nečem drugom: u svaku osuđujuću presudu po članu 7(3) Statuta tu mu je nadređenu funkciju dvostruko računalo, i kao element krivičnog djela i kao otežavajući faktor. U dijelu u kojem se izlaže pravo mjerodavno za odmjerenje kazne, Pretresno vijeće je izrazilo stav da je težina krivičnog djela faktor od primarne važnosti prilikom presuđivanja o kazni, a da njeno utvrđivanje “zahtijeva razmatranje posebnih okolnosti predmeta, kao i oblika i stepena sudjelovanja optuženih u zločinu”.¹³²⁶ Pored toga, Pretresno vijeće je izjavilo sljedeće:

Ocijenjeno je da izrečena kazna mora odražavati relativni značaj uloge optuženih u kontekstu sukoba u bivšoj Jugoslaviji. Međutim, to je protumačeno u smislu da, čak i ako je položaj optuženog u cjelokupnoj hijerarhiji u sukobu u bivšoj Jugoslaviji bio nizak, to ne znači da se automatski mora izreći niska kazna. I u ovom kontekstu je ponovljen uvjet da kazna mora odražavati težinu zločina.¹³²⁷

¹³²¹ Prvostepena presuda, par. 384.

¹³²² Martinovićev žalbeni podnesak, par. 593.

¹³²³ Martinovićev žalbeni podnesak, par. 595.

¹³²⁴ Martinovićev žalbeni podnesak, par. 596.

¹³²⁵ Obim Martinovićeve komandne odgovornosti razmatra se u par. 98, 100-103 i 163, njegov životni put i iskustvo u par. 3, veličina njegove jedinice u fusnoti 279, a zadaci njegove jedinice u par. 98 i 102 Prvostepene presude.

¹³²⁶ Prvostepena presuda, par. 740, gdje se, *inter alia*, upućuje na Drugostepenu presudu u predmetu *Aleksovski*, par. 182; Drugostepena presuda u predmetu *Čelebići*, par. 731; Drugostepena presuda u predmetu *Jelisić*, par. 101.

¹³²⁷ Prvostepena presuda, par. 744 (fusnote izostavljene).

611. Paragraf 758 Prvostepene presude glasi:

Pretno vijeće je Vinka Martinovića proglasilo krivim za najgnusnija krivična djela, uključujući ubistvo. Težina tih krivičnih djela je od primarne važnosti kod utvrđivanja kazne koja odražava kriminalno ponašanje optuženog. Vinko Martinović nije imao značajnu ulogu u kontekstu šireg sukoba u bivšoj Jugoslaviji, no njegovo kriminalno ponašanje i priroda krivičnih djela u kojima je sudjelovao imaju golemu težinu. Vinko Martinović je bio zapovjednik ATG-a "Vinko Škrobo". Podređeni su ga poštovali i on je svojim ponašanjem davao primjer. Vijeće smatra da je bio u poziciji da utječe na ponašanje svoje jedinice i da je mogao odigrati značajnu ulogu u sprečavanju krivičnih djela. Umjesto toga, Vinko Martinović je dopustio počinjenje zvjerstava i često je u njima izravno sudjelovao. Vijeće, stoga, drži da je njegova uloga zapovjednika otežavajuća okolnost.

612. Po mišljenju Žalbenog vijeća, u ovom odlomku, u kontekstu odmjeravanja kazne, Pretresno vijeće se prihvatilo utvrđivanja sljedećih aspekata: težine Martinovićevih krivičnih djela, oblika i stepena njegovog učešća te "relativnog značaja" njegove uloge u kontekstu sukoba u bivšoj Jugoslaviji. Pretresno vijeće je utvrdilo da Martinovićeva uloga nije bila značajna, ali da karakter zločina i njegovo ponašanje imaju golemu težinu. Pretresno vijeće je zaključilo i to da je Martinovićeva komandna uloga otežavajuća okolnost. Izbor formulacije ("otežavajuća okolnost") upućuje na to da Pretresno vijeće nije Martinovićevu komandnu ulogu razmatralo samo u sklopu ocjene oblika i stepena Martinovićevog učešća u zločinima, nego da je išlo i dalje. Upravo to imajući na umu, Žalbeno vijeće donosi konstatacije koje slijede.

613. Žalbeno vijeće podsjeća da je pretresno vijeće "dužno da uzme u obzir i odvagne ukupnost vinosti optuženog".¹³²⁸ U ovom predmetu, po svim tačkama Optužnice po kojima je Martinović osuđen, odgovornost mu je utvrđena na osnovu člana 7(1) Statuta, s izuzetkom tačkaka 5 i 21 po kojima mu je utvrđena odgovornost i po članu 7(1) i po članu 7(3), na osnovu različitih djela. Martinović ni po jednoj tački Optužnice nije osuđen samo po članu 7(3) Statuta.¹³²⁹ Osim toga, Pretresno vijeće je utvrdilo da je on bio komandujuća osoba.¹³³⁰ Žalbeno vijeće je u više prilika potvrdilo stav da pretresno vijeće može po svom slobodnom sudijskom nahođenju donijeti odluku da je direktna odgovornost po članu 7(1) Statuta otežana nadređenom funkcijom počinioca.¹³³¹ Pretresno vijeće je utvrdilo da Martinovićev komandni položaj dodaje težinu njegovoj ulozi. Utoliko ukoliko se to odnosi na Martinovićeve osuđujuće presude po članu 7(1) Statuta, Žalbeno vijeće konstatira da ne postoji nikakva greška. No, tamo gdje se to odnosi na njegove osuđujuće presude po članu 7(3) Statuta, Žalbeno vijeće smatra da greška postoji. Budući da se u tekstu Prvostepene presude ne vidi jasno na koje se tačke Optužnice ta otežavajuća okolnost odnosi,

¹³²⁸ Drugostepena presuda u predmetu *Kupreškić i drugi*, par. 451.

¹³²⁹ Vidi Uvod, *supra*, par. 6.

¹³³⁰ Prvostepena presuda, par. 98.

¹³³¹ Drugostepena presuda u predmetu *Kupreškić i drugi*, par. 451; Drugostepena presuda u predmetu *Čelebići*, par. 745; Drugostepena presuda u predmetu *Aleksovski*, par. 183; Drugostepena presuda u predmetu *Blaškić*, par. 89, 91.

Žalbeno vijeće, u korist Martinovića, konstatira da je Pretresno vijeće pogriješilo. Međutim, budući da se predmetna greška odnosi samo na dvije tačke Optužnice, štaviše samo na njihove dijelove, Žalbeno vijeće smatra da to ne utiče na presudu o kazni.

4. Navod o grešci u vezi s neopravdano strogom kaznom

614. Martinović tvrdi da je njegova kazna nerazmjerna kaznama koje je MKSJ izrekao drugim osuđenima “čije su komandne funkcije bile više s obzirom na čin, potčinjene jedinice ili osobe, te relevantne aktivnosti i krivična djela”.¹³³² Martinović tvrdi da je sudsko vijeće dužno da odredi kaznu koja je “individualizirana, a da pri tom ostaje unutar raspona kazni dosuđenih u drugim predmetima kojima su svojstvene uglavnom slične okolnosti, kako u pogledu krivičnih tjela, tako i u pogledu okrivljenika”.¹³³³ Konkretno, on iznosi argument da je njegova kazna jednaka ili veća od kazni izrečenih Tihomiru Blaškiću, Mariju Čerkezu, Vidoju Blagojeviću i Draganu Jokiću, iako je, kako tvrdi, svaki od ovih pojedinaca imao komandnu ulogu višeg ranga od njega i počinio u najmanju ruku jednako teške zločine.¹³³⁴

615. Žalbeno vijeće smatra da je pravo u ovoj oblasti jasno. U pravilu,

smernice koje mogu da se izvedu iz ranijih kazni izrečenih u predmetima na /MKSJ-u/ i MKSR/-u/ ne samo da su “veoma ograničene” već “i ne moraju predstavljati pravi put preispitivanja zaključaka do kojih je neko pretresno veće došlo prilikom primene svog diskrecionog prava da izrekne kaznu”. Razlozi za to su jasno definisani u praksi Međunarodnog suda: (1) takvo poređenje može se izvršiti samo ako se radi o istim krivičnim delima, počinjenim u okolnostima koje su u velikoj meri slične; i (2) pretresno veće ima imperativnu obavezu da kaznu individualizuje kako bi bila odraz individualnih prilika optuženog i težine zločina.¹³³⁵

Samo onda kada žalilac dokaže da izrečena kazna “prevazilazi razumne omjere kazni izrečenih u sličnim okolnostima za ista krivična djela”, Žalbeno vijeće može konstatirati da je Pretresno vijeće zloupotrijebilo svoje slobodno sudijsko nahođenje dosudivši žaliocu kaznu koja je nemotivirana ili pretjerana.¹³³⁶

616. Martinović je svoju kaznu uporedio s kaznama Marija Čerkeza, Tihomira Blaškića, Vidoja Blagojevića i Dragana Jokića kako bi pokazao da mu je izrečena neopravdano stroga kazna. Spomenuti predmeti značajno se razlikuju po zločinima, olakšavajućim faktorima i, *summa summarum*, po krivičnoj odgovornosti osuđenih osoba. Osim toga, poređenje s predmetima Vidoja

¹³³² Martinovićev žalbeni podnesak, par. 598.

¹³³³ Martinovićev žalbeni podnesak, par. 598.

¹³³⁴ *Tužilac protiv Mladena Naletilića zvanog “Tuta” i Vinka Martinovića zvanog “Štela”*, predmet br. IT-98-34-A, Dopunski memorandum uz Martinovićev žalbeni podnesak, 3. februar 2005. (dalje u tekstu: Martinovićev dopunski žalbeni podnesak), par. 20; Martinovićev žalbeni podnesak, par. 598

¹³³⁵ Drugostepena presuda u predmetu *Babić*, par. 32 (fusnote izostavljene).

Blagojevića i Dragana Jokića ne može se vršiti jer u njima još nije izrečena pravomoćna presuda o kaznama, budući da žalbeni postupci o njima još nisu okončani.

617. Dakle, Martinović nije pokazao da su presude o kazni u gorespomenutim predmetima izrečene za ista krivična djela, pa time niti na osnovu u biti sličnih okolnosti. Pretresno vijeće nije zloupotrijebilo svoje slobodno sudijsko nahodjenje dosudivši mu nemotiviranu ili pretjeranu kaznu.

618. U skladu s tim, ova se žalbena osnova odbija.

5. Implikacije zaključaka Žalbenog vijeća

619. Pretresno vijeće je Martinoviću izreklo kaznu zatvora u trajanju od osamnaest godina. Žalbeno vijeće je poništilo njegovu osuđujuću presudu na osnovu člana 7(1) Statuta po tački 5 Optužnice (protivpravni rad kao kršenje zakona i običaja ratovanja) u dijelu u kojem se ta osuda odnosi na incident pretvaranja privatnog posjeda u bazu ATG "Vinko Škrobo",¹³³⁷ kao i njegovu osuđujuću presudu na osnovu člana 7(1) Statuta po tački 12 Optužnice (hotimično nanošenje velikih patnji, odnosno teških povreda tijela ili zdravlja kao teška povreda Ženevskih konvencija iz 1949.) u dijelu u kojem se ta osuda odnosi na incidente premlaćivanja zatočenika u julu ili augustu 1993. i na zatočenika zvanog "Coca".¹³³⁸ Međutim, uvažavajući specifične okolnosti ovog predmeta, oblik i stepen Martinovićevog učešća u predmetnim zločinima, kao i težinu počinjenih zločina koji uključuju i ubistvo, Žalbeno vijeće konstatira da je Pretresno vijeće Martinoviću izreklo kaznu koja je u rasponu kazni koje bi moglo odrediti bilo koje razumno sudsko vijeće. Dakle, Žalbeno vijeće potvrđuje Martinovićevu kaznu u trajanju od 18 godina.

C. Naletilićeva žalba na presudu o kazni

620. Pretresno vijeće je Naletiliću izreklo jedinstvenu kaznu zatvora u trajanju od 20 godina.¹³³⁹ Naletilić tvrdi da je Pretresno vijeće pogriješilo i zloupotrijebilo svoje slobodno sudijsko nahodjenje kada mu je odmjerilo kaznu od 20 godina zatvora, za koju smatra da je pretjerana i da bi trebala iznositi najviše osam godina.¹³⁴⁰ Naletilićevo osporavanje zasnovano je na tri glavne stavke koje on iznosi u svojoj 25. i 40. žalbenoj osnovi.¹³⁴¹

¹³³⁶ Drugostepena presuda u predmetu *Babić*, par. 33 (gdje se upućuje na Drugostepenu presudu u predmetu *Jelisić*, par. 96).

¹³³⁷ Prvostepena presuda, par. 311-313 i 334.

¹³³⁸ Prvostepena presuda, par. 385, 388, 389.

¹³³⁹ Prvostepena presuda, par. 765.

¹³⁴⁰ Naletilićeva najava žalbe, str. 11; Naletilićev revidirani žalbeni podnesak, 40. žalbena osnova, par. 279-280; Pretres u žalbenom postupku, T. 83.

¹³⁴¹ Naletilićeva najava žalbe, str. 8, 11.

1. Povezanost s ostalim žalbenim osnovama

621. Naletilić tvrdi da argumenti iznijeti u njegovim ostalim žalbenim osnovama “u najmanju ruku dovode u pitanje vjeru u primjerenost predmetne kazne” i da dokazi protiv njega “nisu bili tako jaki niti tako jasni kako bi se mogao steći utisak čitajući [prvostepenu] Presudu”.¹³⁴² S obzirom na to, smatra Naletilić, čak ako i ne poništi njegove osuđujuće presude, Žalbeno vijeće bi trebalo da “uvaži pravi karakter dokaza i značajno smanji [njegovu] kaznu”.¹³⁴³

622. Žalbeno vijeće ponovno ističe da žalbeni postupak nije pretres *de novo* i podsjeća na kriterije preispitivanja u žalbenom postupku u pogledu kazne.¹³⁴⁴ Stoga, te ako Naletilić svojom izjavom kako bi trebalo da Žalbeno vijeće “uvaži pravi karakter dokaza i značajno smanji [njegovu] kaznu” traži odmjeravanje težine dokaza *de novo*,¹³⁴⁵ njegov se argument kao takav mora odbaciti.

2. Navod o grešci u vezi s komandnom ulogom kao otežavajućim faktorom

623. Naletilić tvrdi da je Pretresno vijeće pogriješilo smatrajući njegovu komandnu ulogu otežavajućim faktorom u odmjeravanju kazne.¹³⁴⁶ Iako Naletilić ovaj argument iznosi u okviru svoje 25. žalbene osnove, primjerenije ga je razmotriti u okviru njegove žalbe na presudu o kazni.

624. Paragrafi 750 i 751 Prvostepene presude glase:

Pretresno vijeće smatra da su uloga Mladena Naletilića i težina krivičnih djela za koja se proglašava krivim od primarnog značaja kod odmjeravanja kazne. Okolnosti krivičnih djela za koja je Mladen Naletilić proglašen krivim detaljno su raspravljene u gornjem tekstu. Vijeće je detaljno analiziralo tešku prirodu krivičnih djela i kriminalnog ponašanja optuženog. Vijeće je razmotrilo i praksu odmjeravanja kazni u bivšoj Jugoslaviji, kao pomoć pri odmjeravanju odgovarajuće kazne optuženom.

Iako je uloga Mladena Naletilića u kontekstu sukoba u bivšoj Jugoslaviji bila relativno mala i njegove su akcije bile ograničene na općinu Mostar i okolne općine, to nije automatski osnova da se optuženom izreče blaža kazna. Mladen Naletilić je bio čovjek sa znatnim utjecajem na području Mostara. Rođen je u Širokom Brijegu i, premda je kasnije živio u Njemačkoj, održao je tijesnu vezu s tom regijom i događajima u njoj. Mladen Naletilić je jedan od osnivača KB-a. Bio je zapovjednik te jedinice i njegovi su ga kolege i podređeni veoma poštovali i divili mu se. Uloga Mladena Naletilića u sukobu sa Srbima u Mostaru obezbijedila mu je sveopće priznanje i uzdigla ga u očima svijua. Bio je legenda na tom području i imao je velik utjecaj. Zbog toga Vijeće nalazi da je zapovjedna uloga Mladena Naletilića otežavajuća okolnost.

625. Po mišljenju Žalbenog vijeća, izbor formulacije (“otežavajuća okolnost”) upućuje na to da Pretresno vijeće nije Naletilićevu komandnu ulogu razmatralo samo u sklopu ocjene oblika i

¹³⁴² Naletilićev revidirani žalbeni podnesak, par. 279.

¹³⁴³ Naletilićev revidirani žalbeni podnesak, par. 279.

¹³⁴⁴ *Supra*, par. 592-593; Drugostepena presuda u predmetu *Kvočka i drugi*, par. 669; Drugostepena presuda u predmetu *Kupreškić i dr.*, par. 408.

¹³⁴⁵ Naletilićev revidirani žalbeni podnesak, par. 279.

¹³⁴⁶ Naletilićev revidirani žalbeni podnesak, par. 223.

stepena Martinovićevog učešća u zločinima i njegove uloge u sukobu, nego da je išlo i dalje. Upravo to imajući na umu, Žalbeno vijeće donosi konstatacije koje slijede.

626. Žalbeno vijeće podsjeća da je pretresno vijeće “dužno da uzme u obzir i odvagne ukupnost vinosti optuženog”.¹³⁴⁷ U ovom predmetu, Naletiliću je odgovornost na osnovu člana 7(1) utvrđena po tački 20 Optužnice, a na osnovu člana 7(3) Statuta po tačkama 5 i 21. Po tačkama 1, 9, 10, 12 i 18 Naletiliću je utvrđena odgovornost i po članu 7(1) i po članu 7(3), na osnovu različitih djela.¹³⁴⁸ Osim toga, Pretresno vijeće je utvrdilo da je on bio komandujuća osoba.¹³⁴⁹ Žalbeno vijeće je u više prilika potvrdilo stav da pretresno vijeće može po svom slobodnom sudijskom nahodjenju donijeti odluku da je direktna odgovornost po članu 7(1) Statuta otežana nadređenom funkcijom počinioca.¹³⁵⁰ Pretresno vijeće je utvrdilo da Naletilićev komandni položaj dodaje težinu njegovoj ulozi. Utoliko ukoliko se to odnosi na Naletilićeve osuđujuće presude po članu 7(1) Statuta, Žalbeno vijeće konstatira da ne postoji nikakva greška. No, tamo gdje se to odnosi na njegove osuđujuće presude po članu 7(3) Statuta, Žalbeno vijeće smatra da greška postoji. Budući da se u tekstu Prvostepene presude ne vidi jasno na koje se tačke Optužnice ta otežavajuća okolnost odnosi, Žalbeno vijeće, u korist Naletilića, konstatira da je Pretresno vijeće pogriješilo. Međutim, s obzirom na težinu zločina za koje je Naletilić osuđen i na okolnosti predmeta, Žalbeno vijeće smatra da ta greška ne utiče na presudu o kazni.

3. Poređenje s kaznama dosuđenim u drugim predmetima

627. Naletilić kao argument iznosi da, čak ako zaključci Pretresnog vijeća i ne budu promijenjeni, kad se ponašanje koje mu se pripisuje uspoređi s ponašanjem pojedinaca u drugim predmetima, ispostavlja se da je njegova presuda o kazni nerazmjerno stroga.¹³⁵¹ Naletilić ističe da je “oslobođen po svakoj optužbi za postupke koji uključuju gubitak života”, da nisu postojale “ni inkriminacije ni dokazi u vezi sa silovanjem”, da on, “na što je imao pravo, nije zavlacio suđenje tražeći odgodu postupka kad se u više navrata razbolio”, a ipak mu je izrečena “maksimalna moguća zatvorska kazna dozvoljena u njegovoj domovini”.¹³⁵² Naletilić stoga traži da mu Žalbeno vijeće umanjí kaznu.¹³⁵³

¹³⁴⁷ Drugostepena presuda u predmetu *Kupreškić i drugi*, par. 451.

¹³⁴⁸ Vidi Uvod, *supra*, par. 4.

¹³⁴⁹ Prvostepena presuda, par. 94.

¹³⁵⁰ Drugostepena presuda u predmetu *Kupreškić i drugi*, par. 451; Drugostepena presuda u predmetu *Čelebići*, par. 745; Drugostepena presuda u predmetu *Aleksovski*, par. 183; Drugostepena presuda u predmetu *Blaškić*, par. 89, 91.

¹³⁵¹ Naletilićev revidirani žalbeni podnesak, par. 280.

¹³⁵² Naletilićev revidirani žalbeni podnesak, par. 280.

¹³⁵³ Naletilićev revidirani žalbeni podnesak, par. 280.

628. Žalbeno vijeće napominje da su načela u pogledu smjernica koje pruža poređenje kazni izrečenih na Međunarodnom sudu već razmotrena ranije u tekstu.¹³⁵⁴ Naletilić samo iznosi tvrdnju da je njegova kazna nerazmjerno stroga, ne pokušavajući svoj predmet usporediti s jednim ili više predmeta kojima su svojstvene u biti slične okolnosti.¹³⁵⁵ S obzirom na to, Žalbeno vijeće konstatira da se na ovom argumentu ne može zasnovati nikakvo preinačenje Naletilićeve kazne.

629. Nadalje, Žalbeno vijeće je mišljenja da Naletilić nije pokazao nikakvu vidljivu grešku Pretresnog vijeća. Ništa ne upućuje na to da Pretresno vijeće nije ocijenilo činjenicu da Naletilić nije osuđen ni za kakvo krivično djelo koje uključuje gubitak života ili silovanje.

630. Što se tiče Naletilićevog argumenta da je Pretresno vijeće pogriješilo time što nije pridalo težinu činjenici da on nije zavlacio postupak kad je bio bolestan, Žalbeno vijeće se s Naletilićem slaže u tome da, iako je Naletilić to pitanje pokrenuo u svojim podnescima o odmjeravanju kazne, Pretresno vijeće nije navelo da li je, razmatrajući te podneske u cjelini, uzelo u obzir i taj konkretni argument.¹³⁵⁶ Žalbeno vijeće smatra da se, time što to nije učinilo, Pretresno vijeće ogriješilo obavezu izdavanja obrazloženja uz odluke.¹³⁵⁷ Međutim, ta greška nije uticala na presudu jer Pretresno vijeće, čak ako ga i jeste razmotrilo, taj faktor nije smjelo uvažiti. Ako je optuženi svojim postupcima olakšao rad Suda, npr. time što naprosto nije zavlacio suđenje, on time nužno ne stječe pravo da mu se to uračuna kao olakšavajuća okolnost. Ukoliko je Naletilić imao zdravstvene teškoće koje bi opravdale odgode postupka, on je imao sva prava da ih iznese, ali činjenica da on to nije učinio nije faktor za ublažavanje kazne, pogotovo ne s obzirom na težinu zločina za koje je osuđen.

631. U skladu s tim, s izuzetkom greške u vezi s Naletilićevom komandnom ulogom, predmetna žalbena osnova se odbija.

4. Implikacije zaključaka Žalbenog vijeća

632. Pretresno vijeće je Naletiliću izreklo kaznu zatvora u trajanju od dvadeset godina. Žalbeno vijeće je poništilo njegovu osuđujuću presudu na osnovu člana 7(3) Statuta po tački 12 Optužnice

¹³⁵⁴ Vidi *supra*, par. 615.

¹³⁵⁵ Na pretresu u žalbenom postupku, Naletilić je iznio tvrdnju da su do februara 2005. na MKSJ-u izrečene presude o kazni za otprilike 53 osobe, a da je od toga broja samo njih 10 dobilo kazne veće od Naletilićeve, dok ih je samo pet ili šest dobilo kaznu jednaku njegovoj: Pretres u žalbenom postupku, T. 106.

¹³⁵⁶ *Tužilac protiv Mladena Naletilića zvanog "Tuta" i Vinka Martinovića zvanog "Štela"*, predmet br. IT-98-34-T, Additional Submission on Sentencing considerations for the Accused Mladen Naletilić *a.k.a.* "Tuta" /Dodatni podnesak u vezi s odmjeravanjem kazne u ime optuženog Mladena Naletilića zvanog "Tuta"/, 24. februar 2003. (povjerljivo), str. 9: "Naletilić nije inzistirao na odgodama postupka kada se loše osjećao, nije iskorištavao mogućnosti koje mu je davao Pravilnik o postupku i dokazima, cijeneći da je primarno da se suđenje dovede do kraja, te da je važno da bude prisutan prilikom izvođenja svih dokaza, posebno onih protiv njega".

(hotimično nanošenje velikih patnji, odnosno teških povreda tijela ili zdravlja kao teška povreda Ženevskih konvencija iz 1949.), u dijelu u kojem se ta osuda odnosi na premlaćivanje zarobljenika na Heliodromu od strane Mire Marjanovića,¹³⁵⁸ kao i njegove osuđujuće presude na osnovu člana 7(3) Statuta po tački 1 (progoni na političkoj, rasnoj i vjerskoj osnovi kao zločin protiv čovječnosti) i tački 12 Optužnice (hotimično nanošenje velikih patnji, odnosno teških povreda tijela ili zdravlja kao teška povreda Ženevskih konvencija iz 1949.), u dijelu u kojem se te osuđujuće presude odnose na incidente zlostavljanja zarobljenika u zatvoru u Ljubuškom.¹³⁵⁹ Uvažavajući specifične okolnosti ovog predmeta, oblik i stepen Naletilićevog učešća u predmetnim zločinima, kao i težinu počinjenih zločina, Žalbeno vijeće konstatira da je Pretresno vijeće Naletiliću izreklo kaznu koja je u rasponu kazni koje bi moglo odrediti bilo koje razumno sudsko vijeće. Dakle, Žalbeno vijeće potvrđuje Naletilićevu kaznu u trajanju od 20 godina.

¹³⁵⁷ Vidi *supra*, par. 603.

¹³⁵⁸ Prvostepena presuda, par. 431, 436, 453.

¹³⁵⁹ Prvostepena presuda, par. 453, 682.

X. DISPOZITIV

Usljed svih prethodno iznijetih razloga, **ŽALBENO VIJEĆE**

NA OSNOVU ČLANA 25 Statuta te pravila 117 i 118;

IMAJUĆI U VIDU pismene podneske strana u postupku i argumente koje su one iznijele na pretresima 17. i 18. oktobra 2005. godine;

ZASJEDAJUĆI na otvorenoj sjednici;

U VEZI SA ŽALBENIM OSNOVAMA TUŽIOCA:

PRIMA K ZNANJU da je tužilac povukao drugu žalbenu osnovu;

USVAJA, sa glasovima protiv sudija Güneya i Schomburga, tužiočevu 4. žalbenu osnovu, **POTVRĐUJE** Naletilićevu osuđujuću presudu za mučenje kao zločin protiv čovječnosti po tački 9 Optužnice i **SMATRA** da postupci na kojima je ta osuda zasnovana obuhvaćaju, *inter alia*, i zlostavljanje svjedokā FF i Z;

ODBIJA, sa djelimičnim glasom protiv sudije Schomburga, ostale tužiočeve žalbene osnove;

U VEZI S NALETILIĆEVIM ŽALBENIM OSNOVAMA:

USVAJA, djelimično, Naletilićevu 1. i 3. žalbenu osnovu, u dijelovima koji se odnose na Naletilićevu komandnu odgovornost za premlaćivanja zarobljenika na Heliodromu koja je izvršio Miro Marjanović; **USVAJA**, djelimično, Naletilićevu 21. žalbenu osnovu, u dijelu koji se odnosi na Naletilićevu komandnu odgovornost za zlostavljanje zarobljenika u zatvoru u Ljubuškom; **PONIŠTAVA** osuđujuću presudu za hotimično nanošenje velikih patnji, odnosno teških povreda tijela ili zdravlja kao tešku povredu Ženevskih konvencija iz 1949. po tački 12 Optužnice, u dijelu u kojem ponašanje na kojem je ta osuda zasnovana obuhvaća premlaćivanja zarobljenika na Heliodromu koja je izvršio Miro Marjanović; **PONIŠTAVA** osuđujuće presude za progone na političkoj, rasnoj i vjerskoj osnovi kao zločin protiv čovječnosti po tački 1 Optužnice, te za hotimično nanošenje velikih patnji, odnosno teških povreda tijela ili zdravlja kao tešku povredu Ženevskih konvencija iz 1949. po tački 12 Optužnice, u dijelovima u kojima ponašanje na kojem su te osude zasnovane obuhvaća incidente zlostavljanja zarobljenika u zatvoru u Ljubuškom;

ODBIJA, u svakom drugom pogledu, ostale Naletilićeve žalbene osnove u vezi s osuđujućim presudama i presudom o kazni; i

POTVRĐUJE Naletilićevu presudu o kazni zatvora u trajanju od 20 godina, u izdržavanje koje se na osnovu pravila 101(C) uračunava vrijeme provedeno u pritvoru;

U VEZI S MARTINOVIĆEVIM ŽALBENIM OSNOVAMA:

USVAJA, djelimično, Martinovićevu 2. žalbenu osnovu, u dijelovima koji se odnose na nedostatke Optužnice u pogledu navoda o pretvaranju privatnog posjeda u bazu ATG "Vinko Škrobo", na incident premlaćivanja nekoliko zarobljenika u julu ili augustu 1993. godine i na incident premlaćivanja zarobljenika zvanog "Coca", te **PONIŠTAVA** osuđujuću presudu za protivpravni rad kao kršenje zakona i običaja ratovanja po tački 5 Optužnice, u dijelu u kojem ponašanje na kojem je ta osuda zasnovana obuhvaća incident pretvaranja privatnog posjeda u bazu ATG "Vinko Škrobo", i osuđujuću presudu za hotimično nanošenje velikih patnji, odnosno teških povreda tijela ili zdravlja kao tešku povredu Ženevskih konvencija iz 1949. po tački 12 Optužnice, u dijelu u kojem ponašanje na kojem je ta osuda zasnovana obuhvaća incidente premlaćivanja zatočenika u julu ili augustu 1993. i zatočenika zvanog "Coca";

ODBIJA, u svakom drugom pogledu, ostale Martinovićeve žalbene osnove u vezi s osuđujućim presudama i presudom o kazni; i

POTVRĐUJE Martinovićevu presudu o kazni zatvora u trajanju od 18 godina, u izdržavanje koje se na osnovu pravila 101(C) uračunava vrijeme provedeno u pritvoru;

te naposljetku,

RJEŠAVA, na osnovu pravila 118, da ova Presuda stupa na snagu odmah;

IZDAJE NALOG, u skladu s pravilom 103(C) i pravilom 107, da se Naletilić i Martinović zadrže u pritvoru MKSJ-a dok se ne organizira njihovo prebacivanje u državu u kojoj će izdržavati svoje kazne.

Sastavljeno na engleskom i francuskom jeziku. Mjerodavan je engleski tekst.

/potpis na originalu/

sudija Fausto Pocar, predsjedavajući

/potpis na originalu/

sudija Mohamed Shahabuddeen

/potpis na originalu/

sudija Mehmet Güney

/potpis na originalu/

sudija Andréia Vaz

/potpis na originalu/

sudija Wolfgang Schomburg

Sudija Mohamed Shahabuddeen prilaže deklaraciju.

Sudije Mehmet Güney i Wolfgang Schomburg prilažu zajedničko protivno mišljenje.

Sudija Wolfgang Schomburg prilaže izdvojeno, djelimično protivno mišljenje.

Dana 3. maja 2006.,

U Haagu,

Nizozemska

[pečat MKSJ-a]

XI. DEKLARACIJA SUDIJE SHAHABUDEENA

1. Saglasan sam s ishodom današnje presude, no uz sljedeće napomene u pogledu deportacije.
2. Upitno je da li problem uopće postoji, s obzirom na okolnost da nije posrijedi bila optužba za deportaciju na osnovu člana 5(d) Statuta, nego optužba za progone na osnovu člana 5(h). U svjetlu te okolnosti, Žalbenog vijeće nije bilo pozvano da bilo što kaže o toj temi: da to nije učinilo, ni ja ne bih smatrao primjerenim da se o tome izjašnjavam.
3. Međutim, u svojoj presudi u ovom predmetu, Žalbena vijeće se u tom pogledu nije suzdržalo, nego je kategorično izjavilo da je “to pitanje riješeno u Drugostepenoj presudi u predmetu *Stakić*”.¹ Stoga se osjećam obaveznim da izrazim svoju podršku različitom stavu sudije Schomburga koji on prilaže presudi u ovom predmetu: u suštini, njegovi se nazori o ovome podudaraju s protivnim mišljenjem koje sam dao u predmetu *Stakić*,² i pri kojem ostajem.
4. Žalbena vijeće je *moglo* izaći u susret molbi tužioca da “razmotri ovo pitanje zbog njegovog općeg značenja za jurisprudenciju MKSJ-a”.³ Međutim, prihvaćam da je Žalbena vijeće imalo pravo reći da “ne vidi nikakvu potrebu da to učini jer je to pitanje riješeno u Drugostepenoj presudi u predmetu *Stakić*”.⁴ Da se u jednoj presudi koja nije donijeta jednoglasno, neko “pitanje” bez diskusije smatra “riješenim” drugom presudom koja nije bila donijeta jednoglasno, možda će razočarati nečija očekivanja, ali neće poljuljati autoritet Žalbenog vijeća.

¹ Presuda Žalbenog vijeća, par. 152.

² IT-97-24-A, 22. mart 2006.

³ Presuda Žalbenog vijeća, par. 152.

⁴ *Ibid.*

Prijevod

Sastavljeno na engleskom i francuskom jeziku. Mjerodavan je engleski tekst.

/potpis na originalu/
sudija Mohamed Shahabuddeen

Dana 3. maja 2006.

U Haagu Nizozemska

[pečat MKSJ]

XII. ZAJEDNIČKO PROTIVNO MIŠLJENJE SUDIJA GÜNEYA I SCHOMBURGA O KUMULATIVNOM OSUĐIVANJU

Ostajemo pri stavu koji smo zastupali u Drugostepenoj presudi u predmetu *Kordić i Čerkez*, kada je posrijedi bilo pitanje kumulativnog izricanja osuđujućih presuda za progon kao zločin protiv čovječnosti, krivično djelo sankcionirano članom 5 Statuta, i za druge zločine sankcionirane istim članom, a na osnovu istih djela. Bez namjere da ovdje ponavljamo razloge na kojima se temeljio naš stav, upućujemo na naše zajedničko protivno mišljenje priloženo Drugostepenoj presudi u predmetu *Kordić i Čerkez*¹. Sudija Güney želi potvrditi i svoje argumente koje je šire razradio u okviru svog protivnog mišljenja priloženog Drugostepenoj presudi u predmetu *Stakić*, objavljenoj 22. marta 2006. godine.² Šutnja kojom ćemo se o ovom konkretnom problemu možda očitovati u budućim predmetima nikako se ne smije protumačiti kao odobravanje zaokreta u jurisprudenciji kojem se priklonila većina sudija Žalbenog vijeća.

¹ Drugostepena presuda u predmetu *Kordić i Čerkez*, pogl. XIII: "Zajedničko protivno mišljenje sudije Schomburga i sudije Güneya o kumulativnim osudama".

² Drugostepena presuda u predmetu *Stakić*, pogl. XIV: "Protivno mišljenje sudije Güneya u vezi s kumulativnim osudama".

Prijevod

Sastavljeno na engleskom i francuskom jeziku. Mjerodavan je francuski tekst.

Dana 3. maja 2006., u Haagu, Nizozemska

/potpis na originalu/
sudija Mehmet Güney

/potpis na originalu/
sudija Wolfgang Schomburg

[pečat MKSJ-a]

XIII. IZDVOJENO I DJELIMIČNO PROTIVNO MIŠLJENJE SUDIJE SCHOMBURGA

1. Zločin etničkog čišćenja putem iskorjenjivanja određenih dijelova stanovništva mora se nazvati pravim imenom: deportacijom.

2. U odgovoru na tvrdnju tužioca da je Pretresno vijeće pogrešno primijenilo pravo smatrajući da se za deportaciju traži element premještanja osoba van državnih granica, Žalbeno vijeće se opredijelilo za pristup usvojen u Drugostepenoj presudi u predmetu *Krnojelac*. Shodno tome, većina članova Vijeća mišljenja je da je

pitanje da li “deportacija” uključuje element državne granice irelevantno /.../ za razmatranje odgovornosti po članu 5(h) Statuta, jer su djela prisilnog preseljenja takođe kažnjiva kao djela u osnovi progona bez obzira na prelaženje državnih granica. Isto tako nije potrebno da se, u kontekstu donošenja osuđujuće presude za progone, pravi razlika između progona izvršenog putem “deportacije” i progona izvršenog putem “prisilnog premještanja”: krivičnu odgovornost optuženog u dovoljnoj mjeri dohvaća opšti pojam prisilnog preseljenja.¹

Uza svo dužno poštovanje, ponovno se moram usprotiviti.²

Obaveza Žalbenog vijeća da u ovom predmetu definira deportaciju

3. Optužnica obojicu žalilaca tereti za deportaciju kao djelo u osnovi progona na osnovu člana 5(h) Statuta. Obilježja bića krivičnog djela deportacije - posebno, pitanje da li se za to djelo traži da je počinjeno premještanje van (državnih) granica - tužilac navodi u 3. žalbenoj osnovi, a o toj se temi vodila i opširna rasprava na pretresu u ovom žalbenom postupku. Tužilac tvrdi da se deportacija kao zločin protiv čovječnosti iz člana 5 Statuta ne ograničava na protivpravno preseljenje van državnih granica, nego da obuhvaća i protivpravno preseljenje unutar granica matične države.³

4. Za razliku od toga, većina pretresnih vijeća u ranijim je predmetima utvrdila da deportacija, i kao zločin iz člana 5(d) Statuta i kao djelo u osnovi progona iz člana 5(h) Statuta, sadrži element preseljenja osoba van međunarodno priznatih državnih granica, kako bi se deportacija razlikovala od prisilnog premještanja, za koje je dovoljno da bude izvršeno unutar državnih granica.⁴

¹ Presuda Žalbenog vijeća, par. 154.

² Vidi moje ranije protivno mišljenje u Drugostepenoj presudi u predmetu *Krnojelac*, 17. septembar 2003.

³ Tužιοčev žalbeni podnesak, par. 4.5.

⁴ Vidi Prvostepenu presudu u predmetu *Krstić*, 2. august 2001., par. 521, 532; Prvostepenu presudu u predmetu *Krnojelac*, 15. mart 2002., par. 474; Prvostepenu presudu u predmetu *Naletilić i Martinović*, 31. mart 2003., par. 670; Prvostepenu presudu u predmetu *Brđanin*, 1. septembar 2004., par. 540, 544. Vidi i Prvostepenu presudu u predmetu *Blagojević i Jokić*, 15. januar 2005., par. 595.

5. Tako usko tumačenje uslova “vangraničnog” premještanja Žalbena vijeće je nedavno opovrgnulo razmatrajući deportaciju kao zločin iz člana 5(d) Statuta. Žalbena vijeće je zauzelo stav da je

za krivično djelo deportacije nužno /.../ raseljavanje ljudi preko granice. Prema međunarodnom običajnom pravu, važeće načelo u vezi s karakterom granice jeste da mora postojati protjerivanje preko granice *de jure* u drugu zemlju /.../. Međunarodno običajno pravo takođe prihvata da raseljavanje s ‘okupirane teritorije’ /.../ isto tako predstavlja deportaciju. Žalbena vijeće uz to prihvata da u određenim okolnostima i raseljavanje preko neke granice *de facto* može predstavljati deportaciju. Opšte uzevši, pitanje da li se neka granica *de facto* može okarakterizirati kao granica u smislu krivičnog djela deportacije valja razmatrati od predmeta do predmeta u svjetlu međunarodnog običajnog prava.⁵

6. U predmetu koji se ovdje rješava, Žalbena vijeće se opredijelilo za to da se za potrebe člana 5(h) Statuta (progoni putem deportacije) neće upuštati u definiranje deportacije. Umjesto toga, Žalbena vijeće tužioca upućuje na gore citiranu nedavno objavljenu drugostepenu presudu u kojoj je, kako kaže Žalbena vijeće, “to pitanje riješeno” u smislu primjene člana 5(d) Statuta.⁶ Ne samo što nije najsretniji, nego je s pravnog gledišta i sporan pristup. Prije svega, ne može se strani u postupku reći da se problem koji je ona iznijela pred Žalbena vijeće smatra riješenim u drugom predmetu, ne vodeći računa o konkretnim podnescima obiju strana i posebnim okolnostima dotičnog predmeta. Upravo suprotno, sudsko vijeće ima dužnost da na svako pojedino pitanje koje mu je postavljeno na korektan način, odgovori na osnovu merituma konkretnog predmeta koji rješava.

7. Osim toga, umjesto da dâ preciznu distinkciju između deportacije i prisilnog premještanja, Žalbena vijeće se opredjeljuje za treću kategoriju pod nazivom “prisilno preseljavanje”, koja bi imala služiti kao “krovni naziv” za djela protivpravnog premještanja osoba unutar i van državnih granica. Time Žalbena vijeće ne samo zamagljuje distinkciju između deportacije i prisilnog premještanja kao različitih krivičnih djela, nego još i uvećava već postojeću zbrku.⁷ Iste radnje sada se moraju teretiti, braniti i razmatrati kao “deportacija” kada se primjenjuje član 5(d) Statuta, kao “prisilno preseljavanje” kada se primjenjuje član 5(h) Statuta, te kao “protivpravno premještanje” kada se primjenjuje član 5(i) Statuta. Isto tako, prihvaćanjem u ovom predmetu, u obliku gole upute na drugi predmet, stava da “u određenim okolnostima i raseljavanje preko neke granice *de facto* može predstavljati deportaciju” ne daje se nikakva smjernica vijećima i stranama u drugim

⁵ Drugostepena presuda u predmetu *Stakić*, 22. mart 2006., par. 300 (fusnote izostavljene). U svom djelimično protivnom mišljenju, sudija Shahabuddeen smatra da je deportacija iz člana 5(d) Statuta primjenjiva i na preseljenje preko linije sukoba (linije razgraničenja) koja se neprestano pomiče.

⁶ Presuda Žalbenog vijeća, par. 152, gdje se upućuje na Drugostepenu presudu u predmetu *Stakić*, 22. mart 2006., par. 274-308.

⁷ U ranijoj jurisprudenciji, za opisivanje istog skupa činjenica koristilo se mnoštvo izraza; vidi npr. izvore na koje se upućuje u fusnoti 21.

predmetima jer rečene okolnosti uopće nisu definirane. Sagledano u cjelini, sve to rezultira sasvim izlišnom neizvjesnošću u pogledu mjerodavnog prava.

8. Bilo bi korisnije da je usvojen sistematičniji pristup članu 5(h) Statuta. U skladu s načelom “*lex specialis derogat legi generali*”, prvo je trebalo da se razmotri da li je počinjeno neko od djela navedenih u članu 5 Statuta. Nakon toga je trebalo da se prodiskutira i definira deportacija, prije nego što će se rješenje potražiti u djelima koja nisu eksplicitno navedena u članu 5 Statuta. Posezanje za potonjim rješenjem bilo bi nužno i prihvatljivo samo ako činjenice ne govore u prilog osuđujućoj presudi za progone izvršene putem deportacije. Tek u tom slučaju bi se moralo odlučivati o tome da li je počinjeno djelo jednake težine.

9. Deportacija kao zločin protiv čovječnosti po članu 5(d) Statuta ne može biti nešto različito od deportacije kao djela u osnovi progona po članu 5(h) Statuta. Od prvog koraka, zločin progona mora se shvaćati kao “prazna ljuska”, tj. kao rezidualna kategorija koja služi tome da obuhvati djela u osnovi počinjena sa namjerom diskriminacije. Dakle, za *actus reus* zločina progona moraju se dokazati sva obilježja bića krivičnog djela u osnovi, što u slučaju deportacije uključuje i ispitivanje uslova “vangraničnog” premještanja.

“Vangranično” premještanje kao uslov za deportaciju u jurisprudenciji MKSJ-a i u međunarodnom običajnom pravu

10. U prilog zaključku da za deportaciju treba da se potvrdi premještanje žrtava van (državnih) granica, presude ovog Međunarodnog suda često se (ponekad i isključivo) pozivaju na jurisprudenciju samog Međunarodnog suda⁸ ili na Nirnberšku presudu glavnim ratnim zločincima,⁹ na suđenja koja su se nadovezala na nirnberške procese,¹⁰ te na komentar člana 18 Nacrta kodeksa zločina protiv mira i sigurnosti čovječanstva Komisije za međunarodno pravo iz 1996. godine.¹¹ Međutim, uz dužno poštovanje, sklon sam izjaviti da nijedan od tih izvora zapravo ne podrazumijeva taj stav.

⁸ Vidi Prvostepenu presudu u predmetu *Simić i dr.*, 17. oktobar 2003., par. 121-123; Prvostepenu presudu u predmetu *Brđanin*, 1. septembar 2004., par. 540-542; Prvostepenu presudu u predmetu *Blagojević i Jokić*, 17. januar 2005., par. 595.

⁹ Vidi Prvostepenu presudu u predmetu *Krnjelac*, 15. mart 2002., par. 474, fusnota 1429.

¹⁰ Vidi Prvostepenu presudu u predmetu *Krnjelac*, 15. mart 2002., 474, fusnota 1429.

¹¹ Vidi Prvostepenu presudu u predmetu *Krnjelac*, 15. mart 2002., par. 474, fusnota 1429. Predmetni komentar glasi: “Dočim deportacija uključuje protjerivanje sa državne teritorije, prisilni premještaj stanovništva mogao bi se u cijelosti izvršiti unutar granica jedne iste države”.

11. Nirnberška jurisprudencija bavila se vrlo specifičnim oblicima deportacije u Drugom svjetskom ratu. S izuzetkom možda deportiranja stranaca u Njemačku za potrebe robovskog rada,¹² deportacije kakve su vršili nacisti nisu uvijek uključivale prelazak državne granice. Kad se sudilo o nacističkom programu “izgona” sa teritorija pod njemačkom vlašću svih osoba (za koje se smatralo da su) “narijske rase”, te o “sakupljanju na jedno mjesto” evropskih Židova i drugih “nepoželjnih” grupa u koncentracionim logorima i logorima smrti, u Nürnbergu u centru pažnje nije bilo toliko pitanje odakle su žrtve odvedene, nego činjenica da su bile prisiljene da napuste svoje domove i onemogućene da se u njih ikada ponovo vrate. U tom smislu, deportacija nije bila shvaćena kao *terminus technicus* u strogom smislu, nego se često koristila kao sinonim za “premještanje”, “evakuaciju” ili “protjerivanje”.¹³

12. Glavna preokupacija Nirnberške presude nije toliko bilo minuciozno analiziranje kuda su tekle granice, a ona se pogotovo uzdržavala od rasprava o pravnom statusu, u odnosu na Njemačku u “užem” smislu, teritorija koje su bile anektirane, okupirane ili su na neki način dospjele pod njemačku vlast. Na primjer, u njoj se govori o “deportaciji” Alzašana u Francusku bez komentara o prirodi granica između Alzasa i Francuske tokom nacističke okupacije,¹⁴ a kad se govori o “deportaciji” ne spominje se da li se prešla granica ili ne.¹⁵ U predmetu *RuSHA*, višekratno se

¹² Vidi npr. Međunarodni vojni sud, *Suđenje glavnim ratnim zločincima /Trial of the Major War Criminals/*, sv. I (1947.) (Nirnberška presuda), str. 243-247.

¹³ Vidi Nirnberšku presudu, str. 238 (“izgon” čehoslovačke inteligencije, “evakuacija” stanovništva Krima, “deportacija” Alzašana); str. 271 (“evakuacija Židova s okupirane teritorije”); str. 300 (“premještanje” Židova iz geta u u Terezinu u Čehoslovačkoj u Auschwitz). Vidi i predmet *SAD protiv Ulricha Greifelta i dr.* (dalje u tekstu: predmet *RuSHA*), Presuda od 10. marta 1948, u *Trials of War Criminals before the Nuremberg Military Tribunals under Control Council Law No. 10 /Suđenja ratnim zločincima na vojnim sudovima u Nürnbergu po Zakonu br. 10 Kontrolnog savjeta/*, sv. 5, str. 127 (“deportacija” u Generalno gubernatorstvo ili u Njemačku u “užem” smislu), str. 136 (“masovne deportacije Poljaka i Židova sa pripojenih istočnih teritorija, kao i prisilne evakuacije desetina hiljada ljudi iz Jugoslavije, Luksemburga, Alzasa i Lorene”; naglasak dodat); predmet *SAD protiv Ernsta von Weizsäckera i dr.* (dalje u tekstu: predmet *Ministarstva*), Presuda od 11. aprila 1949., u *Trials of War Criminals before the Nuremberg Military Tribunals under Control Council Law No. 10*, sv. 14, str. 491 (“prisilna evakuacija” Židova iz Badena i Saara u južnu Francusku); predmet *SAD protiv Wilhelma von Leeba i dr.* (dalje u tekstu: predmet *Glavna komanda*), Presuda od 27. oktobra 1948., u *Trials of War Criminals before the Nuremberg Military Tribunals under Control Council Law No. 10*, sv. 11, str. 617 (“protivpravno regrutiranje i transport civila kao robovske radne snage u Reich”).

Korisno će biti napomeniti i to da je deportacija kao ratni zločin sankcioniran članom 6(b) Statuta Međunarodnog vojnog suda opisana kao “... deportiranje, za svrhu robovskog rada ili za bilo koji drugi cilj, civilnog stanovništva sa okupirane teritorije ili na okupiranoj teritoriji...”. Dok formulacija na engleskom jeziku ostavlja prostor za različito tumačenje značenja prijedloga “in” /na/, tj. da li on izriče smisao “unutar okupirane teritorije” ili “na okupiranu teritoriju”, zvanična verzija Statuta na njemačkom jeziku (reprint u *Der Nürnberger Prozeß gegen die Hauptkriegsverbrecher /Nirnberško suđenje glavnim ratnim zločincima/*, sv. 1 (1947.), str. 7) vrlo je jednoznačna: “... *Deportation zur Sklavenarbeit oder für irgendeinen anderen Zweck, von Angehörigen der Zivilbevölkerung von oder in besetzten Gebieten* ...”, odnosno, kako se kaže u podvučenom dijelu, smisao je “unutar okupirane teritorije”.

¹⁴ Nirnberška presuda, str. 238. Njemačka armija Alzas je okupirala 1940. godine, stavila ga pod njemačku upravu i *de facto* ga pripojila kao *Reichsgebiet* /teritoriju *Reich*/. Međutim, Njemačka nikad nije formalno proglasila aneksiju Alzasa, niti joj je Francuska ikad Alzas formalno preputila.

¹⁵ Nirnberška presuda, str. 270 (Glavna uprava za rasu i naseljavanje /*RuSHA, Rasse- und Siedlungshauptamt*/ SS-a i *Volksdeutschemittelstelle* /Centralna služba za repatrijaciju etničkih Nijemaca/ aktivno su provodile planove germanizacije okupiranih teritorija... i učestvovala u deportaciji Židova i pripadnika drugih nacionalnosti”); str. 293 (“...specijalne misije *RuSHA*-e pretraživale su okupirane teritorije, a i razni sateliti Osovine organizirali su deportaciju

spominje “deportacija” osoba iz dijela Poljske koji je 1939. bio pripojen Njemačkoj, u ostatak Poljske (takozvano Generalno gubernatorstvo) koji je tada bio pod nacističkom okupacijom.¹⁶ Premještanje stanovništva iz pripojenog dijela Poljske u Njemačku u “užem” smislu takođe se smatralo “deportacijom”.¹⁷ Slično tome, Vrhovni narodni tribunal Poljske je u predmetu *Artur Greiser* (bivši *Gauleiter* /”župan”/ pripojenog dijela Poljske) sudio, *inter alia*, po optužbama za zatvaranje u geto u Łódžu Židova poljskih državljana s područja u njegovoj nadležnosti, te za njihovo kasnije deportiranje u logor smrti u Chełmnom (oba mjesta su u Poljskoj).¹⁸ Greiser je bio osuđen za deportiranje poljskih civila i u Generalno gubernatorstvo i u radne logore u Njemačkoj u “užem” smislu. Oba djela Vrhovni narodni tribunal smatrao je “deportacijom”.¹⁹

13. Već i zbog ovih nekonzistentnosti terminologije i sadržaja nemoguće je pozivati se na nirnberšku jurisprudenciju kao na izvor u prilog tome da se premještanje van formalno-pravne državne granice postavi kao uslov za krivično djelo deportacije. Isto vrijedi i za komentar člana 18 Nacrta kodeksa zločina protiv mira i sigurnosti čovječanstva iz 1996. Komisije za međunarodno pravo. Za razliku od drugih, taj komentar ne poziva se ni na kakav izvor.

14. U široj jezičnoj upotrebi izraz “deportacija” koristi se za širok raspon pojavnih oblika preseljenja. Na primjer, izrazom “deportacija” označava se prisilno premještanje građana iz baltičkih zemalja u Sibir u četrdesetim i pedesetim godinama, nakon aneksije tih zemalja Sovjetskom Savezu. Sovjetskim učesnicima u tim deportacijama sudilo se u Estoniji i Latviji, i osuđeni su za zločine protiv čovječnosti.²⁰ U kontekstu Drugog svjetskog rata, “deportacija” obično asocira na odvođenje Židova i drugih grupa stanovništva u koncentracione logore.²¹ Isti izraz se

Židova u te ustanove za istrebljivanje”); str. 301 (“deportacija” Židova u Čehoslovačkoj u koncentracione logore smrti). U predmetu *Ministarstva* optuženi su proglašeni krivima za deportaciju, iako u Optužnici nije bilo precizirano kamo su žrtve bile odvedene; vidi Predmet *Ministarstva*, Presuda od 11. aprila 1949., sv. 14, str. 308; *ibid*, sv. 12, Optužnica od 15. novembra 1947., tačka 5, par. 40, 42. U Presudi su dijelovi Optužnice usvojeni od riječi do riječi, *usp.* osobito str. 469.

¹⁶ Predmet *RuSHA*, Presuda od 10. marta 1948., str. 89-97, 126, 127.

¹⁷ Predmet *RuSHA*, str. 139.

¹⁸ Suđenje Gauleiteru Arturu Greiseru, Vrhovni narodni tribunal Poljske, 21. juni-7. juli 1946.; u *Law Reports of Trials of War Criminals /Pravni izvještaji o suđenjima ratnim zločincima/*, izbor tekstova koje je za objavljivanje pripremila Komisija za ratne zločine Ujedinjenih nacija, predmet br. 74, sv. XIII (1949.), str. 70 (86-98). Vidi str. 72, Optužnica, tačka C(4)(iii)(2).

¹⁹ *Ibid*, str. 70 (87).

²⁰ Članci u kojima je praćeno suđenje Mihajlu Neverovskom na krivičnim sudovima u Estoniji 1998/99. dostupni su putem Interneta, na adresama <<http://www.guardian.co.uk/GWeekly/Story/0,,313625,00.html>> i <<http://www.themoscowtimes.com/stories/1999/07/31/003.html>>. Članci o suđenju Alfonsu Noviksu i Mihajlu Farbtuhu na sudovima u Latviji 1995. odnosno 1999. godine, mogu se naći na adresama <http://jamestown.org/email-to-friend.php?article_id=5491> i <<http://www.balticsww.com/wkcrier/1199.htm>>. Vidi i H. Strods - M. Kott, “The File on Operation ‘Priboi’: A Reassessment of the Mass Deportations of 1949” /”Dosje operacije ‘Priboj’: Nova istraživanja o masovnim deportacijama iz 1949. godine”/, *Journal of Baltic Studies* br. 33 (2002.), str. 1–31.

²¹ Vidi npr. definiciju prezentiranu na javnoj izložbi na temu zločina koje su nad Židovskim stanovništvom Njemačke 1933. do 1945. godine vršile fiskalne vlasti (“Legalisierter Raub. Der Fiskus und die Ausplünderung der Juden in Hessen und Berlin 1933-1945” /”Legalizirana otimačina. Porezi i pljačkanje Židova u Hessenu i Berlinu 1933.-1945.”/)

često koristio i za prisilno preseljenje nepoželjnih stanovnika sovjetskog sektora Berlina u unutrašnjost Demokratske Republike Njemačke 1952. i 1961. godine.²²

15. Sudska praksa država u vezi s kažnjavanjem kršenja međunarodnog humanitarnog prava ne daje najjasniju sliku o definiciji deportacije. Nedavno obavljena studija Međunarodnog komiteta Crvenog križa o stanju međunarodnog običajnog humanitarnog prava²³ pokazuje da su već i prije 1993. godine mnoge zemlje penalizirale prisilno preseljavanje civila za vrijeme oružanog sukoba. Iako se ne navode obilježja bića konkretnih krivičnih djela, iz analize zakonodavstva pojedinih država provedene u toj studiji mogu se izvesti stanoviti zaključci. Studija navodi razne vojne priručnike i zakonske akte država u kojima se izrazom “deportacija” opisuje (kažnjivo) prisilno preseljavanje unutar državnih granica,²⁴ dok se izrazom “premještanje” opisuje (kažnjivo) preseljavanje van državnih granica.²⁵ U nekim državama kažnjivom se smatra naprosto “deportacija”.²⁶

u Njemačkom povijesnom muzeju u Berlinu (prema nezvaničnom prijevodu na engleski) “Deportacija je prisilno premještanje (raseljavanje, ekspatrijacija ili preseljenje) političkih protivnika ili cijelih grupa civila na mjesto na kojem, prema mišljenju počinioca, dotične osobe ne mogu više predstavljati smetnju ili opasnost. Taj izraz izvorno se koristio za mjeru progonstva zatvorenika npr. iz zapadne Rusije u Sibir. Za vrijeme Ruskog Carstva, međutim, ‘deportacija’ je sve više popimala smisao kažnjavanja progonstvom ‘državnih neprijatelja’, naoružanih političkih aktivista i revolucionera. Za vrijeme Trećeg Reicha, izraz je dobio još jednu konotaciju: tu nije bila riječ o raseljavanju izoliranih pojedinaca ili manjih grupa, nego su milioni Židova iz gotovo cijele Evrope, Sinti i Roma, kao i politički protivnici sistematski bili transportirani u geta, a nakon toga u koncentracione logore i logore smrti. Nakon 1942. godine, nacisti su pokušavali ublažiti sliku o deportacijama koje su vršili te su ih nazivali ‘evakuacijom’ ili ‘preseljenjem’ ne bi li prikriili svoj pravi cilj ubijanja miliona ljudi”. Dostupno na Internetu, na adresi <<http://www.dhm.de/ausstellungen/legalisierter-raub/glossar.html>>.

²² Opširnije o tome vidi u W. Hardt, *Aktion “Ungeziefer” - Zwangsdeportation am 5. Juni 1952 aus Bettenhausen/Kreis Meiningen /Akcija “Gamad” - Prisilna deportacija iz Bettenhausena (Meiningen) 5. juna 1952.* (1968).

²³ J.-M. Henckaerts - L. Doswald-Beck (ur.), *Customary International Humanitarian Law /Međunarodno običajno humanitarno pravo*, sv. I i II. (2005.).

²⁴ J.-M. Henckaerts - L. Doswald-Beck (ur.), *Customary International Humanitarian Law*, sv. II, 2 dio (2005.), pogl. 38, npr.: par. 71 (bangladeški Zakon o međunarodnim zločinima (i međunarodnom sudu) u Bangladešu iz 1973. kao kažnjivo djelo navodi “... deportiranje civilnog stanovništva na teritoriji Bangladeša sa ciljem robovskog rada ili bilo kojim drugim ciljem”); par. 105 (izraelski Zakon o nacistima i nacističkim kolaboracionistima (i njihovom kažnjavanju) iz 1950. godine kao kažnjivo djelo navodi ratni zločin “deportacije civilnog stanovništva sa okupiranih teritorija ili na okupiranim teritorijama za cilj prisilnog rada ili za bilo koji drugi cilj”).

²⁵ J.-M. Henckaerts - L. Doswald-Beck (ur.), *Customary International Humanitarian Law*, sv. II, 2. dio (2005.), pogl. 38, npr.: par. 39 (argentinski Pravilnik o ratnom pravu iz 1969.); par. 43 (kanadski Pravilnik o pravu oružanih sukoba iz 1999.); par. 54 (novozelandski Pravilnik o ratnom pravu iz 1992.). Vidi i par. 66 (Krivični zakon Armenije iz 2003., iz kojeg se citira zabrana “‘protivpravne deportacije ili premještanja’ stanovništva okupirane teritorije tokom oružanog sukoba i premještanje unutar ili van okupirane teritorije”), par. 107 (Nacrt Vojnog krivičnog zakona Jordana iz 2000., koji smatra kažnjivim “preseljavanje ili premještanje cijelog stanovništva okupiranih teritorija ili njegovih dijelova, kako unutar tako i van okupiranih teritorija”).

²⁶ J.-M. Henckaerts - L. Doswald-Beck (ur.), *Customary International Humanitarian Law*, sv. II, 2. dio 2 (2005.), pogl. 38, npr.: par. 46 (Priručnik ekvadorske mornarice iz 1989. među ratnim zločinima navodi “... krivična djela protiv civilnog stanovništva okupiranih teritorija, uključujući... deportaciju”), par. 67 (australijski Zakon o ratnim zločinima iz 1945. predviđa kao (težak) zločin “deportaciju ili interniranje osobe u logor smrti, u robovski radni logor, ili na mjesto gdje je osoba podvrgnuta postupku sličnom postupanju u logorima smrti ili u robovskim radnim logorima”), par. 77 (bugarski Krivični zakon iz 1968., koji kažnjivim smatra “protivpravne deportacije”), par. 82 (kineski Zakon o suđenju ratnim zločincima iz 1946., kažnjivim smatra ratni zločin “masovnih deportacija osoba koje nisu borci”); par. 98

**Potreba za razradom “vangraničnog” premještanja kao uslova za deportaciju
u jurisprudenciji MKSJ-a**

16. Gornja analiza pokazuje da ne postoji autoritativna definicija deportacije. U okviru međunarodnog običajnog prava i općih načela međunarodnog krivičnog prava (osobito s obzirom na pravilo specifičnosti), stoga je zadatak MKSJ-a da razradi adekvatno tumačenje tog pojma.

17. Prije nego što se upustim u detaljna razmatranja, htio bih naglasiti da odgovor na pitanje da li, odnosno do koje mjere premještanje van državnih granica treba postaviti kao uslov za deportaciju nema nikakve implikacije u odnosu na načelo *nullum crimen sine lege*. Prisilno preseljavanje međunarodno pravo smatra zločinom, bilo ono počinjeno unutar ili van državne granice. Označavanje takvih djela kao “deportacije” ili “prisilnog premještanja” (ili bilo kojim drugim izrazom) nema nikakav uticaj na nastupanje krivične odgovornosti. Taj stav je uvriježen i u jurisprudenciji MKSJ-a²⁷ i ugrađen je u međunarodno običajno pravo.²⁸ Implicitno je prisutan i u zaključku Žalbenog vijeća u ovom predmetu, jer Vijeće radnje koje se drugdje međusobno razlikuju kao premještanje van granica (= deportacija) i premještanje unutar granica (= protivpravno premještanje) spaja u zajedničkom nazivniku “prisilnog preseljavanja”.

18. Odabir naziva nije dovoljan kako bi se utvrdila ili dokazala obilježja bića krivičnog djela. Međutim, isto je tako jasno da krivično pravo nije apstrakcija, nego (društvena) reakcija na određena ugrožavanja ili kršenja temeljnih vrijednosti. Upravo na toj osnovi, ovaj Međunarodni sud osnovan je kako bi kaznio zločin “etničkog čišćenja” u kontekstu oružanih sukoba u bivšoj Jugoslaviji, vršenog, među ostalim, i putem eliminiranja drugih nacionalnih grupa.²⁹ Ostajanjem pri formalističkoj definiciji koja sadrži “vangranično” premještanje kao uslov za deportaciju ne daje se pravi odraz događaja koji su se odvijali u bivšoj Jugoslaviji. Štaviše, to bi moglo uroditi potpunim izostajanjem osuđujućih presuda za deportaciju, iako je “etničko čišćenje” uključivalo ono što se obično percipira kao deportacija civila velikih razmjera.

19. Dakle, definicija deportacije koju će primjenjivati MKSJ mora voditi računa o trendovima razvoja društva u globaliziranom svijetu i ne bi se smjela zasnivati na formalističko-historicističkom poimanju jurisprudencije, konvencija, studija i tome sličnog, koje ni same zapravo nisu usvojile stav da deportacija zahtijeva premještanje osoba van državne granice i isključuje

(francuski Krivični zakon iz 1994., koji kažnjivom smatra “zločin protiv čovječnosti počinjen putem deportacije”), par. 121 (nizozemska Uredba o ratnim zločinima iz 1946., koja kažnjivom smatra “deportaciju civila”).

²⁷ Samo u Drugostepenoj presudi u predmetu *Krnjelac*, 17. septembar 2003., par. 218-223.

²⁸ Vidi i J.-M. Henckaerts - L. Doswald-Beck (ur.), *Customary International Humanitarian Law*, sv. I (2005.), pogl. 38, str. 457.

²⁹ Vidi Rezoluciju Vijeća sigurnosti br. 827, S/RES/ 827 od 25. maj 1993..

premještanja unutar državne teritorije. Bitno nije to, nego pravna dobra zaštićena krivičnim djelom deportacije: pravo svakog pojedinca da ostane ondje gdje živi, da živi kao jedinka i društveno biće u svojoj zajednici, i da bude zaštićen. U današnje vrijeme, takva zaštita može se jamčiti i davati kao protivvrijednost za dužnosti koje pojedinac ima time što “pripada” ne samo “državi”, nego i nekom drugom entitetu koji vrši vlast na određenoj teritoriji.

20. Dok je međunarodno pravo tradicionalno priznavalo samo kategoriju “države” i vezu između države i pojedinca izražavalo samo pojmom državljanstva, moderno međunarodno pravo, a pogotovo međunarodno humanitarno pravo, postepeno je napredovalo do toga da usvoji i druge subjekte međunarodnih prava i dužnosti. U kontekstu primjene oblasti međunarodnog prava koja se tiče ratnih zločina, ovaj Međunarodni sud je prihvatio da se pripadnost civila strani u sukobu ne može ocjenjivati samo na osnovu državljanstva, nego da može zavisiti i o nacionalnoj pripadnosti.³⁰ Samo takvom pojmovnom prilagodbom tradicionalnog međunarodnog prava može se pojmiti stvarnost oružanih sukoba u bivšoj Jugoslaviji, gdje su, bez obzira na eventualnu formalnu priznatost (novih) državnih granica od strane međunarodne zajednice, zaraćene strane civile vidjele samo kroz pripadnost “nama” ili “neprijatelju”. Civili koji su pripadali potonjoj grupi postali su predmet široko rasprostranjenog “etničkog čišćenja”, a ključno, kako za počiniocima tako i za žrtve, bilo je to da se žrtve tjeraju iz područja pod kontrolom počinitelaca i da je namjera počinioca bila osigurati da se žrtve više ne vrate.

21. Nažalost, predmet koji se ovdje rješavao naročito je živ primjer za to. Događaji na kojima su zasnovane optužbe za deportaciju zbivali su se u Mostaru i njegovoj okolini, na području koje je u razdoblju na koje se odnosi Optužnica bilo razapeto između snaga HVO-a i ABiH. Dvije strane su podijelile grad Mostar: dok je u zapadnom dijelu premoć ostvario HVO, ABiH je uglavnom koncentrirana u istočnom dijelu.³¹ Pretresno vijeće je utvrdilo da su “u [predmetnom] razdoblju /.../ protivpravna premještanja BH Muslimana iz istočnog u zapadni Mostar bila /.../ redovita i uobičajena pojava”.³²

³⁰ Vidi Drugostepenu presudu u predmetu *Tadić*, 15. juli 1999., par. 166:

Dok su se u ranijim vremenima ratovi uglavnom vodili među etabliranim državama, u modernim međuetničkim oružanim sukobima kao što je onaj u bivšoj Jugoslaviji, nove države nerijetko nastaju za vrijeme oružanog sukoba, a kriterijum lojalnosti postaje etnička pripadnost a ne državljanstvo. Drugim riječima, lojalnost državi može biti zadana etničkom pripadnošću. U takvoj situaciji, uslov državljanstva postaje još neprimjereniji za definisanje zaštićenih lica. U takvim sukobima, ne samo tekst i historija sastavljanja Konvencije nego, još važnije, sam cilj i svrha Konvencije govore u prilog tome da ključnim testom valja smatrati lojalnost strani u sukobu, čemu odgovara kontrola te strane nad licima na datoj teritoriji.

³¹ Vidi Prvostepenu presudu u predmetu *Naletilić i Martinović*, par. 37-51.

³² Vidi Prvostepenu presudu u predmetu *Naletilić i Martinović*, par. 542.

**Primjerena definicija deportacije u kontekstu međunarodnog običajnog prava
i međunarodnih načela tumačenja**

22. Iz prethodnog izlaganja proizlazi da je *actus reus* deportacije, i kao krivičnog djela iz člana 5(d) Statuta i kao djela u osnovi progona iz člana 5(h) Statuta, čin prisilnog preseljenja osobe iz područja na kojem se ona legalno nalazi preko formalno-pravne državne granice, faktički granice ili linije razgraničenja, iz područja koje je u predmetnom trenutku pod kontrolom jedne zaraćene strane, na područje koje je u predmetnom trenutku pod formalno-pravnom ili stvarnom kontrolom druge vlasti, bez razloga dopuštenih međunarodno usvojenim pravnim normama.

23. Kako će biti pokazano u nastavku, takva definicija proističe iz tumačenja deportacije u duhu općih modaliteta tumačenja međunarodnih ugovora, utvrđenih u članu 31(1) *Bečke konvencije o pravu međunarodnih ugovora* iz 1969. godine.³³ Unutar okvira doslovnog značenja izraza deportacija, takvo tumačenje odražava naročito predmet i svrhu člana 5 Statuta. Takvo tumačenje ne odudara od stanja međunarodnog običajnog prava u razdoblju na koje se odnosi ovaj predmet.

24. Svaki pokušaj definiranja deportacije³⁴ mora početi analizom doslovnog značenja te riječi. Lingvistički gledano, ona je izvedenica iz latinskog glagola *deportare*: odnijeti, odvesti.³⁵ Shvaćen tako, taj izraz ne cilja prvenstveno na to da opiše kamo se žrtve odvođe. Naglašeni su prvenstveno izmještanje, iskorjenjivanje žrtava s određenog mjesta i namjera da to bude zauvijek. U tom značenju, deportacija je u antičkim vremenima uključivala preseljenje ljudi iz jednog područja na drugo unutar teritorije pod kontrolom Rimskog carstva.³⁶

25. Sistemski pristup članu 5 Statuta pokazuje da je samo deportacija eksplicitno navedena kao zločin protiv čovječnosti (stav (d) člana 5 Statuta). Teško je zamisliti da je stav (d) člana 5 Statuta izvorno zamišljen da pokrije prisilno preseljavanje civila samo u slučajevima kad je posrijedi prelazak međunarodno priznatih granica, a da su sve ostale radnje trebale da budu pokrivena rezidualnim odredbama stava (h) i/ili (i) člana 5 Statuta. S obzirom na stvarnost oružanih sukoba u bivšoj Jugoslaviji, takav formalistički pristup promašivao bi cilj.

³³ *Bečka konvencija o pravu međunarodnih ugovora* od 23. maja 1969., 155 U.N.T.S/ 331; 25 ILM 562 (1969.). Iako Statut MKSJ-a nije međunarodni ugovor u smislu Bečke konvencije, odredbe *Konvencije o pravu međunarodnih ugovora* mogu se *mutatis mutandis* primijeniti i na Statut.

³⁴ Izraz deportacija */deportation/* stoji u tekstu Statuta na engleskom jeziku u članu član 5(d). U tekstu Statuta na francuskom upotrijebljen je izraz *expulsion /izgon/*.

³⁵ Vidi i *Black's Law Dictionary* 8. izd. (2004.), str. 471.

³⁶ Opširnije o tome vidi A. Berger, *Encyclopaedic Dictionary of Roman Law* (1953.), str. 432, citirano prema *Black's Law Dictionary*, 8. izd. (2004.), str. 471.

26. Kako sam već istaknuo, adekvatno tumačenje deportacije mora se koncentrirati na pravna dobra koja se štite kriminalizacijom određenih radnji kao krivičnog djela. Preseljena osoba gubi mogućnost da kao jedinka i društveno biće živi u svojoj zajednici. Osim toga, takva osoba mora napustiti i svoju imovinu. Time se nanosi dodatna povreda ako je osoba preseljena van granice izvjesne “zone zaštite” jer se na to može nadovezati gubitak prava i zaštite koje je osoba uživala u toj zoni. S obzirom na stvarnost suvremenih oružanih sukoba - dobar primjer za koje su oružani sukobi u bivšoj Jugoslaviji - te naročito na događaje na kojima se zasnivaju optužbe za deportaciju u ovom predmetu, “zona zaštite” osobe ne može se svoditi na “državu”. Ono što je tu bitno prije će biti postojanje stabilne vlasti na određenoj teritoriji koja daje zaštitu osobama koje žive na tom području.

27. U smislu člana 5 Statuta svaka osoba kojoj je prisilnim preseljenjem ta zaštita oduzeta mora se stoga smatrati žrtvom deportacije ako je preseljenje dio rasprostranjenog ili sistematskog napada na civilno stanovništvo. Shodno tome, “granica” nije nužno samo formalno-pravna granica između dviju država, nego mora podrazumijevati i stvarnu granicu ili liniju razgraničenja između područja koje je u predmetnom trenutku pod kontrolom jedne zaraćene strane i područja koje je u predmetnom trenutku pod kontrolom druge formalno-pravne ili stvarne vlasti.

28. Takvo tumačenje deportacije ne bi proširilo polje primjene međunarodnog običajnog prava, iako se u njemu tim izrazom najčešće opisuje preseljenje van državne granice. Kako je jedan od uvažениh kolega nedavno istaknuo, ovaj Međunarodni sud

ima nespornu dužnost da tumači neki princip koji je utvrđen u [međunarodnom] pravu. ... Nadalje, prihvaćeno je da prilikom tumačenja prava vijeće može da “razjašnjava” to pravo. [...] [O]vlast davanja razjašnjenja mjerodavnog prava /.../ može se koristiti sve dok se “suština” toga što se /pojašnjava/ može naći u postojećem pravu.

Ako želimo ocijeniti šta je “suština” razjašnjenja, pitanje na koje treba odgovoriti nije da li je određeni sklop okolnosti ikada konkretno priznat u postojećem pravu, nego da li te okolnosti razumno ulaze u doseg postojećeg prava. To je u osnovi bio način na koji je Žalbeno vijeće pristupilo pitanju legaliteta u predmetu *Čelebići*. Još eksplicitnije, u predmetu *Hadžihasanović* Žalbeno vijeće je /jednoglasno/ konstatovalo da “ako se može pokazati da je načelo ustaljeno [u međunarodnom običajnom pravu], primjena tog principa na neku konkretnu situaciju nije valjano osporena pukom tvrdnjom da je ta situacija nova, ako se može razumno smatrati da je ta situacija obuhvaćena načelom”. [...] Drugim riječima, pitanje nije da li je /.../ pravo, prema postojećem stanju, ikada /bilo/ konkretno primijenjeno na određeni niz okolnosti, nego da li je to pravo, prema postojećem stanju, razumno moguće primijeniti na te okolnosti.³⁷

Dakle, dobro je ono tumačenje koje pravo održava živim, ne zasjedajući u stolicu zakonodavca.

³⁷ Drugostepena presuda u predmetu *Stakić*, 22. mart 2006., Djelimično protivno mišljenje sudije Shahabuddeena, par. 35-39 (fusnote izostavljene).

29. Nadalje, tumačenje deportacije kakvo se ovdje predlaže u skladu je sa usredotočenosti na ljudska bića i njihova temeljna prava, čemu je ovaj Međunarodni sud od početka svog djelovanja davao prednost pred pristupom usredotočenim na državni suverenitet u tradicionalnom smislu.³⁸ Sve veća važnost ljudskih prava govori protiv neopravdano uskog tumačenja zločina deportacije u smislu isključivo preseljenja preko formalno-pravne granice. Kako je već ranije istaknuto, Žalbeno vijeće je nedavno prihvatilo da “u određenim okolnostima i raseljavanje preko neke granice *de facto* može predstavljati deportaciju”. Međutim, na kraju se ispostavlja da ta izjava nije od prevelike koristi, ako Žalbeno vijeće nije našlo shodnim da konkretizira svoj zaključak i zadovoljilo se time da kaže da “pitanje da li se neka granica *de facto* može okarakterizirati kao granica u smislu krivičnog djela deportacije valja razmatrati od predmeta do predmeta u svjetlu međunarodnog običajnog prava”.³⁹

30. Prostor neizvjesnosti otvara se posebno u pogledu značenja izraza “okupirana teritorija” na način kako ga koristi Žalbeno vijeće kada kaže da “/m/edunarodno običajno pravo takođe prihvata da raseljavanje s ‘okupirane teritorije’ [...] isto tako predstavlja deportaciju”.⁴⁰ U ovom predmetu Pretresno vijeće je smatralo da pravo mjerodavno za okupaciju “nalazi da /je/ prisilno premještanje (tačka 18 Optužnice) /.../ civila bil/o/ zabranjen/o/ od trenutka kad su oni pali u ruke suprotne strane, neovisno o fazi neprijateljstava”.⁴¹ Osim toga, Pretresno vijeće se uvjerilo u to da su civili “smišljeno premješteni⁴² u područje izvan okupirane teritorije”,⁴³ te da su civili bili premješteni preko linije sukoba između zapadnog i istočnog Mostara.⁴⁴ Riješiti da su ta utvrđenja dovoljna za izricanje osuđujuće presude za deportaciju kao za djelo u osnovi progona, cijelom Žalbenom vijeću bilo je u stvari *noblesse oblige*.

31. Kako sam već spomenuo, problemi u dokazivanju pojedinog elementa krivičnog djela u načelu nemaju nikakve implikacije na potrebu za primjerenim tumačenjem. Međutim, htio bih napomenuti da dokazati uslov “vangraničnog” premještanja u smislu u kojem je ovdje predložen neće nužno biti teže nego dokazati postojanje formalno-pravne (npr. Bosna i Hercegovina / Srbija i Crna Gora) ili djelimično prihvaćene faktičke granice (npr. Moldavija / Transnistrija), što je često vrlo sporno pitanje. Pretresno vijeće je u ovom predmetu ionako moralo utvrditi gdje su se nalazile

³⁸ Vidi Odluku Žalbenog vijeća po prijedlogu odbrane za ulaganje interlokutorne žalbe u vezi sa nadležnošću u predmetu *Tadić*, 2. oktobar 1995., par. 97.

³⁹ Drugostepena presuda u predmetu *Stakić*, 22. mart 2006., par. 300. Vidi i *supra*, par. 15.

⁴⁰ Drugostepena presuda u predmetu *Stakić*, 22. mart 2006., par. 300.

⁴¹ Vidi Prvostepenu presudu u predmetu *Naletilić i Martinović*, 31. mart 2003., par. 222.

⁴² Ovdje valja istaknuti i doslovno značenje prefiksa pre/ko/- u izrazu “premještanje” /odnosno prefiksa *trans-* u engl. izrazu *transfer*/.

⁴³ Vidi Prvostepenu presudu u predmetu *Naletilić i Martinović*, 31. mart 2003., par. 526.

⁴⁴ Vidi Prvostepenu presudu u predmetu *Naletilić i Martinović*, 31. mart 2003., par. 538-566.

linije sukoba između zaraćenih strana.⁴⁵ Na istom tragu, u Optužnici se naglašava da su zaštićene osobe bile preseljavane sa teritorije pod kontrolom jedne zaraćene strane na teritoriju pod kontrolom druge zaraćene strane.⁴⁶

32. Na kraju, htio bih dodati da bi, s obzirom na pravilo specifičnosti, pomoću uslova “vangraničnog” premještanja, u smislu u kojem je ovdje predložen, i dalje razlikovala “deportacije” od “prisilnog premještanja”. Prisilno premještanje, i kao djelo u osnovi progona iz člana 5(h) Statuta i kao “druga nehumana djela” iz člana 5(i) Statuta, pokriva prisilno preseljavanje osoba unutar područja pod stvarnom kontrolom jedne od strana u sukobu.

Mens rea deportacije

33. *Mens rea* deportacije sastoji se u tome da počinitelj posjeduje namjeru da trajno preseli žrtvu. Ovaj stav potvrdu nalazi u Komentaru Međunarodnog komiteta Crvenog križa uz Ženevsku konvenciju IV, u kojem stoji da, “za razliku od deportacije i prisilnog premještanja, evakuacija je *privremena mjera* [i] osim toga, često preduzeta u interesu samih zaštićenih osoba”.⁴⁷ Taj pristup usvojen je u mnogim presudama MKSJ-a.⁴⁸ Posebno dosljedno on se ogleda u stavu koji je Žalbeno vijeće izreklo u predmetu *Krnojelac*: “Prisilno raseljavanje zabranjeno je kako bi se zajamčilo pravo i težnja pojedinca da živi u svojoj zajednici i na svom ognjištu bez vanjskog uplitanja. Krivična odgovornost onoga ko je počinio raseljavanje i prisilno *iskorjenjivanje* stanovnika s neke teritorije, proizlazi iz njihovog prisilnog karaktera, a ne odredišta na koje su stanovnici upućeni”.⁴⁹ Upravo izraz “iskorjenjivanje” – “*déracinement*” u mjerodavnoj francuskoj verziji teksta – upućuje na to da *mens rea* uključuje namjeru počinioca da se žrtva ne vrati. Ako se takva namjera dokaže, počinitelj mora snositi krivičnu odgovornost čak ako se deportirana osoba kasnije i uspije vratiti.

Zaključak

34. Uslijed gore iznijetih razloga, zločin etničkog čišćenja putem iskorjenjivanja određenih dijelova stanovništva mora se nazvati imenom koji zaslužuje: deportacija.

⁴⁵ Vidi Prvostepenu presudu u predmetu *Naletilić i Martinović*, 31. mart 2003., par. 210-223 općenito, te par. 517-571 gdje se govori o optužbama za prisilno preseljavanje.

⁴⁶ Vidi *Tužilac protiv Naletilića i Martinovića*, Optužnica, par. 53-54.

⁴⁷ Međunarodni komitet Crvenog križa/krsta, *Ženevska konvencija (IV) o zaštiti građanskih osoba u vrijeme rata*, *Komentar* (1958.), str. 280 (naglasak dodat).

⁴⁸ Prvostepena presuda u predmetu *Naletilić i Martinović*, 31. mart 2003., par. 520; Prvostepena presuda u predmetu *Stakić*, par. 687; Prvostepena presuda u predmetu *Simić i dr.*, par. 134; Drugostepena presuda u predmetu *Krnojelac*, 17. septembar 2003., Izdvojeno mišljenje sudije Schomburga, par. 16. Vidi i Prvostepenu presudu u predmetu *Blagojević i Jokić*, 17. januar 2005., par. 601.

⁴⁹ Drugostepena presuda u predmetu *Krnojelac*, 17. septembar 2003., par. 218 (naglasak dodat).

Prijevod

Sastavljeno na engleskom i francuskom jeziku. Mjerodavan je engleski tekst.

/potpis na originalu/

sudija Wolfgang Schomburg

Dana 3. maja 2006.

U Haagu

Nizozemska

[pečat MKSJ-a]

XIV. DODATAK 1: HISTORIJAT POSTUPKA

A. Prvostepeni postupak

1. Naletilić i Martinović optuženi su zajedničkom optužnicom koju je sudija May potvrdio 21. decembra 1998. godine.¹ Istog dana izdati su nalozi za hapšenje, upućeni Republici Hrvatskoj.²
2. Dana 9. augusta 1999. Martinović je iz Republike Hrvatske doveden u Pritvorsku jedinicu Ujedinjenih nacija u Hagu (dalje u tekstu: Pritvorska jedinica MKSJ-a). Prilikom prvog stupanja pred Sud 12. augusta 1999. izjasnio se da “nije kriv” po svim optužbama koje su protiv njega podignute.³ Naletilić je iz Republike Hrvatske doveden 21. marta 2000., a prilikom svog prvog stupanja pred Sud tri dana kasnije i on se izjasnio da “nije kriv” po svim optužbama koje su protiv njega podignute.⁴ Dana 7. decembra 2000., Naletilić i Martinović izjasnili su se da “nisu krivi” po novim optužbama za protivpravni rad i za korištenje zatočenika kao živog štita.⁵
3. Optužnica se sastojala od ukupno dvadeset i dvije tačke. Obojica optuženih, Naletilić i Martinović, optuženi su za progone (tačka 1), za protivpravni rad i korištenje zatočenika kao živog štita (tačke 2 do 8), za okrutno postupanje i hotimično nanošenje velikih patnji (tačke 11 do 12), za protivpravno premještanje civila (tačka 18), te za pljačkanje (tačka 21). Naletilić je pored toga optužen i za mučenje, za okrutno postupanje i za hotimično nanošenje velikih patnji (tačke 9 do 10), te za uništavanje imovine (tačke 19 do 20 i 22), a Martinović za ubistvo, za hotimično lišavanje života i za hotimično nanošenje velikih patnji, u vezi sa smrću Nenada Harmandžića (tačke 13 do 17).⁶
4. Suđenje, koje je započelo 10. septembra 2001. i koje su vodili predsjedavajući sudija Liu i sutkinje Clark i Diarra, zaključeno je 31. oktobra 2002. godine. Prvostepena presuda je objavljena 31. marta 2003. godine.⁷
5. Svjedočilo je ukupno 146 svjedoka: 84 za optužbu, 35 za Naletilićevu odbranu, te 27 za Martinovićevu odbranu. U spis je uvršten oko 2.751 dokazni predmet: 2.305 dokaznih predmeta

¹ *Tužilac protiv Mladena Naletilića zvanog “Tuta” i Vinka Martinovića zvanog “Štela”,* predmet br. IT-98-34-I, Nalog kojim se potvrđuje Optužnica, 21. decembar 1998.

² *Tužilac protiv Mladena Naletilića,* predmet br. IT-98-34-I, Nalog za uhićenje - nalog za predaju, 21. decembar 1998.; *Tužilac protiv Vinka Martinovića,* predmet br. IT-98-34-I, Nalog za uhićenje - nalog za predaju, 21. decembar 1998.

³ T. 27-47.

⁴ T. 234-243.

⁵ T. 407.

⁶ Vidi Prvostepenu presudu, par. 4-5.

⁷ Vidi Prvostepenu presudu, par. 7.

optužbe, 370 Naletilićeve odbrane i 76 Martinovićeve odbrane.⁸ Transkript suđenja obuhvaća 16.876 stranica.⁹

B. Žalbeni postupak

1. Najave žalbe

6. Dana 29. aprila 2003. godine Naletilić i Martinović su podnijeli najave žalbe.¹⁰ Tužilac je svoju prvu najavu žalbe dostavio 1. maja 2003. godine.¹¹ Narednog dana zatražio je da se ta najava poništi i 2. maja 2003. podnio novu Najavu žalbe.¹²

2. Imenovanje sudija

7. Dana 10. aprila 2003. predsjednik Međunarodnog suda izdao je nalog kojim je utvrđen sastav u kojem će Žalbeno vijeće rješavati ovaj predmet, te su imenovane sudije Pocar, Jorda, Shahabuddeen, Hunt i Güney.¹³ Dana 25. aprila 2003. sudija Pocar sebe je imenovao za predžalbenog sudiju.¹⁴

8. Dana 6. augusta 2003. predsjednik Međunarodnog suda izdao je nalog o imenovanju sudije Schomburga i sutkinje Weinberg de Roca kao zamjene za sudije Jordu i Hunta.¹⁵ Dana 15. jula 2005., predsjednik Međunarodnog suda izdao je nalog o imenovanju sutkinje Vaz kao zamjene za sutkinju Weinberg de Roca.¹⁶

3. Zastupnici odbrane

9. Zastupnici optužbe bili su g. Norman Farrell i g. Peter M. Kremer, gđa. Marie-Ursula Kind, g. Xavier Tracol i g. Steffen Wirth.

⁸ Prvostepena presuda, Dodatak II, par. 5.

⁹ Prvostepena presuda, Dodatak II, par. 5.

¹⁰ Naletilićeva najava žalbe, Martinovićeva najava žalbe.

¹¹ *Tužilac protiv Mladena Naletilića zvanog "Tuta" i Vinka Martinovića zvanog "Štela"*, predmet br. IT-98-34-A, Tužiočeva najava žalbe, 1. maj 2003.

¹² Tužiočeva najava žalbe.

¹³ *Tužilac protiv Mladena Naletilića zvanog "Tuta" i Vinka Martinovića zvanog "Štela"*, predmet br. IT-98-34-A, Nalog kojim se određuju sudije za predmet pred Žalbenim vijećem, 10. april 2003.

¹⁴ *Tužilac protiv Mladena Naletilića zvanog "Tuta" i Vinka Martinovića zvanog "Štela"*, predmet br. IT-98-34-A, Nalog kojim se određuje predžalbeni sudija, 25. april 2003.

¹⁵ *Tužilac protiv Mladena Naletilića zvanog "Tuta" i Vinka Martinovića zvanog "Štela"*, predmet br. IT-98-34-A, Nalog o zamjeni dvoje sudija u predmetu pred Žalbenim vijećem, 6. august 2003.

¹⁶ *Tužilac protiv Mladena Naletilića zvanog "Tuta" i Vinka Martinovića zvanog "Štela"*, predmet br. IT-98-34-A, Nalog o zamjeni jednog sudije u predmetu pred Žalbenim vijećem, 15. juli 2005.

10. Zastupnici Naletilićeve odbrane bili su g. Matthew Hennesy i g. Christopher Meek. Dana 23. juna 2003. povučeno je imenovanje g. Krešimira Krsnika kao glavnog branitelja i na tu je dužnost umjesto njega imenovan g. Matthew Hennessy.¹⁷

11. Martinovićevu obranu zastupali su g. Želimir Par i g. Kurt Kerns. Dana 28. maja 2003. povučeno je imenovanje g. Branka Šerića kao glavnog branitelja, a umjesto njega je na tu dužnost imenovan g. Želimir Par.¹⁸

4. Podnesci dostavljeni u žalbenom postupku

12. Dana 29. augusta 2003. Martinović je dostavio Žalbeni podnesak.¹⁹ Nalogom predžalbenog sudije od 23. septembra 2003. taj je podnesak dobio povjerljivi status.²⁰ Javnu redigiranu verziju tog podneska Martinović je dostavio 24. maja 2005. godine.²¹

13. Dana 15. septembra 2003. dostavljen je Naletilićev žalbeni podnesak označen kao povjerljiv.²² Dana 25. septembra 2003. tužilac je, s oznakom povjerljivo i hitno, dostavio prijedlog u vezi s nedostacima Naletilićevog žalbenog podneska,²³ na koji je Naletilić odgovorio.²⁴ Dana 3. oktobra 2003. predžalbeni sudija je djelimično odobrio taj tužiočev prijedlog i izdao Naletiliću nalog da svoj podnesak dopuni referencama koje nedostaju, odnosno da ispravi one koje su neprecizne.²⁵ Dana 10. oktobra 2003. Naletilić je dostavio revidirani žalbeni podnesak, pod oznakom povjerljivo.²⁶ Javnu redigiranu verziju tog podneska Naletilić je dostavio 10. oktobra 2005. godine.²⁷

¹⁷ *Tužilac protiv Mladena Naletilića*, predmet br. IT-98-34-A, Odluka sekretara Međunarodnog suda od 23. juna 2003.

¹⁸ *Tužilac protiv Vinka Martinovića*, predmet br. IT-98-34-A, *Corrigendum*, 28. maj 2003.

¹⁹ *Tužilac protiv Mladena Naletilića zvanog "Tuta" i Vinka Martinovića zvanog "Štela"*, predmet br. IT-98-34-A, Žalbeni podnesak g. Vinka Martinovića, 29. august 2003. (povjerljivo) (dalje u tekstu: Martinovićev povjerljivi žalbeni podnesak).

²⁰ *Tužilac protiv Mladena Naletilića zvanog "Tuta" i Vinka Martinovića zvanog "Štela"*, predmet br. IT-98-34-A, Nalog od 23. septembra 2003.

²¹ Martinovićev žalbeni podnesak.

²² Žalba na Presudu Mladena Naletilića (povjerljivo).

²³ *Tužilac protiv Mladena Naletilića zvanog "Tuta" i Vinka Martinovića zvanog "Štela"*, predmet br. IT-98-34-A, Prosecution's Urgent Motion Regarding Defects in Mladen Naletilić's Brief on Appeal of 15 September 2003 /Hitan zahtjev optužbe u vezi sa nedostacima u žalbenom podnesku Mladena Naletilića/, 25. septembar 2003. (povjerljivo).

²⁴ *Tužilac protiv Mladena Naletilića zvanog "Tuta" i Vinka Martinovića zvanog "Štela"*, predmet br. IT-98-34-A, Mladen Naletilić Response to the Prosecutions Urgent Motion Regarding Defects in Brief on Appeal of 15 September 2003 /Odgovor Mladena Naletilića na hitan zahtjev optužbe u vezi sa nedostacima u žalbenom podnesku od 15. septembra 2003./, 29. septembar 2003.

²⁵ *Tužilac protiv Mladena Naletilića zvanog "Tuta" i Vinka Martinovića zvanog "Štela"*, predmet br. IT-98-34-A, Odluka po hitnom zahtjevu optužbe u vezi sa nedostacima u žalbenom podnesku Mladena Naletilića od 15. septembra 2003., 3. oktobar 2003.

²⁶ Naletilićev povjerljivi revidirani žalbeni podnesak.

²⁷ Naletilićev revidirani žalbeni podnesak.

14. Tužilac je svoju žalbu dostavio 14. jula 2003. godine.²⁸ Dana 30. septembra 2005., tužilac je obavijestio Žalbeno vijeće da povlači svoju 2. žalbenu osnovu u vezi s protivpravnim radom, iz paragrafa 3.1-3.27 svog žalbenog podneska.²⁹

15. Naletilić i Martinović svoje su odgovore na tužiočev žalbeni podnesak dostavili 26. septembra 2003. godine.³⁰ Dana 13. oktobra 2003. tužilac je jedinstvenom replikom odgovorio na Naletilićev i Martinovićev odgovor.³¹

16. Na Martinovićev povjerljivi žalbeni podnesak tužilac je, takođe povjerljivo, odgovorio 8. oktobra 2003. godine.³² Dana 22. marta 2005., tužilac je dostavio *corrigendum* u kojem traži da se isprave neke stranice transkripta suđenja koje se u tom podnesku citiraju.³³ Dana 22. marta 2005. tužilac je dostavio javnu redigiranu verziju tog svog odgovora.³⁴

17. Dana 3. februara 2005. Martinović je dostavio Dopunski memorandum uz svoj žalbeni podnesak.³⁵ Istog dana Martinović je dostavio i prijedlog da mu se dozvoli podnošenje Dopuskog žalbenog podneska,³⁶ na što je tužilac odgovorio 14. februara 2005. godine.³⁷ Sa saglasnošću tužioca, Martinović je 15. februara 2005. dostavio *addendum* sa referencama za svoj već dostavljen

²⁸ Tužiočev žalbeni podnesak; *Tužilac protiv Mladena Naletilića zvanog "Tuta" i Vinka Martinovića zvanog "Štela"*, predmet br. IT-98-34-A, Book of Authorities for the Appeal Brief of the Prosecution /Izvori uz žalbeni podnesak Tužilaštva/, 14. juli 2003.

²⁹ Tužiočeva najava o povlačenju, par. 1.

³⁰ Naletilićev odgovor na Tužiočev žalbeni podnesak; Martinovićev odgovor na Tužiočev žalbeni podnesak.

³¹ Tužiočeva objedinjena replika; *Tužilac protiv Mladena Naletilića zvanog "Tuta" i Vinka Martinovića zvanog "Štela"*, predmet br. IT-98-34-A, Book of Authorities for the Consolidated Reply Brief of the Prosecution /Izvori uz objedinjenu repliku Tužilaštva/, 13. oktobar 2003.

³² Tužiočev povjerljivi odgovor na Martinovićev žalbeni podnesak.

³³ *Tužilac protiv Mladena Naletilića zvanog "Tuta" i Vinka Martinovića zvanog "Štela"*, predmet br. IT-98-34-A, Corrigendum to Prosecution's [Confidential] Respondent's Brief to Vinko Martinović's Appeal Brief /*Corrigendum* uz [povjerljivi] podnesak s odgovorom Tužilaštva na žalbeni podnesak Vinka Martinovića/, 22. mart 2005.

³⁴ Tužiočev odgovor na Martinovićev žalbeni podnesak.

³⁵ Martinovićev dopunski žalbeni podnesak.

³⁶ *Tužilac protiv Mladena Naletilića zvanog "Tuta" i Vinka Martinovića zvanog "Štela"*, predmet br. IT-98-34-A, Motion for Leave to File Supplemental Memorandum Instanter /Hitan prijedlog da se dozvoli podnošenje dopuskog memoranduma/, 3. februar 2005.

³⁷ *Tužilac protiv Mladena Naletilića zvanog "Tuta" i Vinka Martinovića zvanog "Štela"*, predmet br. IT-98-34-A, Prosecution's Response to Appellant's Motion for Leave to File Supplemental Memorandum Instanter of 3 February 2005 /Odgovor Tužilaštva na hitan prijedlog da se dozvoli podnošenje dopuskog memoranduma/, 14. februar 2005.

dopunski žalbeni podnesak.³⁸ Žalbeno vijeće je izdalo dozvolu koju je Martinović tražio.³⁹ Tužilac je na Martinovićev dopunski žalbeni podnesak odgovorio 4. marta 2005. godine.⁴⁰

18. Što se tiče Naletilićevog revidiranog žalbenog podneska, tužilac je na njega povjerljivo odgovorio 30. oktobra 2003. godine.⁴¹ Naletilić je 17. novembra 2003. dostavio povjerljivu verziju replike, a 10. oktobra 2005. i njenu javnu redigiranu verziju.⁴² Javnu redigiranu verziju svog odgovora tužilac je dostavio 22. marta 2005. godine.⁴³

19. Dana 2. septembra 2005. Naletilić je zatražio dozvolu za podnošenje preliminarnog podneska u vezi s mučenjem koji bi Žalbenom vijeću mogao pomoći u razmatranju njegove 17. žalbene osnove.⁴⁴ Žalbeno vijeće je taj prijedlog odbilo 13. oktobra 2005., s obrazloženjem da se taj preliminarni podnesak ne odnosi na navod o grešci u okviru 17. žalbene osnove iz Naletilićeve najave žalbe i njegovog Revidiranog žalbenog podneska, niti se može smatrati nadopunom te žalbene osnove, da se tim podneskom otvara posve nova žalbena osnova koja izlazi iz okvira Naletilićeve najave žalbe, te da ne postoji valjan razlog da se odobri da se potonja izmijeni i dopuni.⁴⁵

5. Prijedlozi na osnovu pravila 115

(a) Naletilić

20. Dana 5. juna 2003. Naletilić je podnio zahtjev za produženje roka za dostavljanje prijedloga na osnovu pravila 115 u vezi s uvrštenjem dodatnih dokaza u žalbenom postupku.⁴⁶ Predžalbeni sudija je taj prijedlog djelimično odobrio odlukom izdatom 25. juna 2003. godine.⁴⁷ Dana 30. jula

³⁸ *Tužilac protiv Mladena Naletilića zvanog "Tuta" i Vinka Martinovića zvanog "Štela"*, predmet br. IT-98-34-A, Addendum of References to Previously Filed Supplemental Memorandum of 3 February 2005 /Addendum sa referencama za ranije dostavljeni dopunski memorandum od 3. februara 2005./, 15. februar 2005.

³⁹ *Tužilac protiv Mladena Naletilića zvanog "Tuta" i Vinka Martinovića zvanog "Štela"*, predmet br. IT-98-34-A, Odluka po zahtjevu Vinka Martinovića za dopunu njegovog žalbenog podneska, 18. februar 2005.

⁴⁰ *Tužilac protiv Mladena Naletilića zvanog "Tuta" i Vinka Martinovića zvanog "Štela"*, predmet br. IT-98-34-A, Prosecution's Response to Vinko Martinović's Supplemental Appeal Brief /Odgovor Tužilaštva na Dopunski žalbeni podnesak Vinka Martinovića/, 4. mart 2005.

⁴¹ Tužiočev povjerljivi odgovor na Naletilićev revidirani žalbeni podnesak.

⁴² Naletilićeva povjerljiva replika; Naletilićeva replika.

⁴³ Tužiočev odgovor na Naletilićev revidirani žalbeni podnesak.

⁴⁴ *Tužilac protiv Mladena Naletilića zvanog "Tuta" i Vinka Martinovića zvanog "Štela"*, predmet br. IT-98-34-A, Mladen Naletilić's Motion for Leave to File his Pre-Submission Brief on Torture /Prijedlog Mladena Naletilića da se dozvoli podnošenje preliminarnog podneska u vezi s mučenjem/, 2. septembar 2005.

⁴⁵ Odluka po Naletilićevom prijedlogu da se dozvoli preliminarni podnesak o mučenju, str. 2 et seq.

⁴⁶ *Tužilac protiv Mladena Naletilića zvanog "Tuta" i Vinka Martinovića zvanog "Štela"*, predmet br. IT-98-34-A, Motion of Naletilić for Extension of Time for Filing of Rule 115 Evidence /Naletilićev prijedlog za produženje roka za dostavljanje dokaza na osnovu pravila 115/, 5. juni 2003.

⁴⁷ *Tužilac protiv Mladena Naletilića zvanog "Tuta" i Vinka Martinovića zvanog "Štela"*, predmet br. IT-98-34-A, Odluka po zahtjevima Mladena Naletilića za produženje roka, 25. juni 2003.

2003., Naletilić je podnio drugi zahtjev za produženje roka za dostavljanje prijedloga na osnovu pravila 115,⁴⁸ koji je predžalbeni sudija odbio 18. augusta 2003. godine.⁴⁹

21. Dana 15. augusta 2003. Naletilić je podnio prijedlog na osnovu pravila 115 za uvrštenje dodatnih dokaza u žalbenom postupku.⁵⁰ Istog dana je podnio i prvu povjerljivu dopunu tog prijedloga.⁵¹ Dana 19. augusta 2003. tužilac je dostavio odgovor na oba ta podneska.⁵²

22. Dana 29. augusta 2003. predžalbeni sudija je Naletiliću izdao nalog da dostavi objedinjeni prijedlog na osnovu pravila 115 sačinjen u skladu s Uputstvom o formalnim uslovima za podnošenje žalbe na presudu, br. IT/201 od 7. marta 2002. godine.⁵³ Shodno tom nalogu, Naletilić je 8. septembra 2003. dostavio Objedinjeni prijedlog na osnovu pravila 115 koji uključuje njegov već dostavljeni Prijedlog i Prvu nadopunu.⁵⁴ Na Naletilićev Objedinjeni prijedlog na osnovu pravila 115 tužilac je odgovorio 18. septembra 2003. godine.⁵⁵ Dana 20. oktobra 2004. Žalbena vijeće je u cijelosti odbilo Naletilićev Objedinjeni prijedlog na osnovu pravila 115.⁵⁶

23. Dana 26. jula 2004. Naletilić je podnio Drugi prijedlog na osnovu pravila 115 za uvrštenje dodatnih dokaza u žalbenom postupku.⁵⁷ Dana 8. septembra 2004. Naletilić je dostavio i zahtjev da

⁴⁸ *Tužilac protiv Mladena Naletilića zvanog "Tuta" i Vinka Martinovića zvanog "Štela"*, predmet br. IT-98-34-A, Naletilić's Motion for Enlargement of Time for Filing Rule 115 Motion, Appeal Brief, Response to Prosecutor's Appeal Brief /Naletilićev prijedlog za produženje roka za dostavljanje podneska na osnovu pravila 115, žalbenog podneska i odgovora na žalbeni podnesak tužioca/, 30. juli 2003.

⁴⁹ *Tužilac protiv Mladena Naletilića zvanog "Tuta" i Vinka Martinovića zvanog "Štela"*, predmet br. IT-98-34-A, Odluka po Martinovićevom zahtjevu za produženje roka za podnošenje podneska respondententa i Naletilićevom zahtjevu za produženje roka za podnošenje podneska po pravilu 115, žalbenog podneska i odgovora na žalbeni podnesak tužioca, 18. august 2003.

⁵⁰ *Tužilac protiv Mladena Naletilića zvanog "Tuta" i Vinka Martinovića zvanog "Štela"*, predmet br. IT-98-34-A, Mladen Naletilić's Motion to Present Additional Evidence Pursuant to Rule 115 /Prijedlog Mladena Naletilića za izvođenje dodatnih dokaza na osnovu pravila 115/, 15. august 2003. (povjerljivo).

⁵¹ *Tužilac protiv Mladena Naletilića zvanog "Tuta" i Vinka Martinovića zvanog "Štela"*, predmet br. IT-98-34-A, Mladen Naletilić First Supplement to his Motion to Present Additional Evidence Pursuant to Rule 115 /Prva dopuna prijedloga Mladena Naletilića za izvođenje dodatnih dokaza na osnovu pravila 115/, 18. august 2003. (povjerljivo).

⁵² *Tužilac protiv Mladena Naletilića zvanog "Tuta" i Vinka Martinovića zvanog "Štela"*, predmet br. IT-98-34-A, Prosecution Response to "Mladen Naletilić's Motion to Present Additional Evidence Pursuant Rule 115" Filed on 15 August 2003 and to Mladen Naletilić's "First Supplement to Present Additional Evidence Pursuant Rule 115" /Odgovor Tužilaštva na "Prijedlog Mladena Naletilića za izvođenje dodatnih dokaza na osnovu pravila 115" dostavljen 15. augusta 2003. i na "Prvu dopunu prijedloga Mladena Naletilića za izvođenje dodatnih dokaza na osnovu pravila 115/, 19. august 2003.

⁵³ *Tužilac protiv Mladena Naletilića zvanog "Tuta" i Vinka Martinovića zvanog "Štela"*, predmet br. IT-98-34-A, Nalog, 29. august 2003.

⁵⁴ Naletilićev objedinjeni prijedlog na osnovu pravila 115 (povjerljivo).

⁵⁵ *Tužilac protiv Mladena Naletilića zvanog "Tuta" i Vinka Martinovića zvanog "Štela"*, predmet br. IT-98-34-A, Prosecution Response to Mladen Naletilić's Rule 115 Motion, Filed on 15/08/03, the First Supplement to his 115 Motion, Filed on 18/08/03, and his Consolidated Motion, Filed on 08/09/03 /Odgovor Tužilaštva na prijedlog Mladena Naletilića na osnovu pravila 115 dostavljen 15. augusta 2003., na Prvu dopunu njegovog prijedloga na osnovu pravila 115 dostavljen 18. augusta 2003., te na njegov Objedinjeni prijedlog dostavljen 8. septembra 2003./, 18. septembar 2003.

⁵⁶ Odluka po Naletilićevom Objedinjenom prijedlogu na osnovu pravila 115.

⁵⁷ *Tužilac protiv Mladena Naletilića zvanog "Tuta" i Vinka Martinovića zvanog "Štela"*, predmet br. IT-98-34-A, Mladen Naletilić's Second Motion to Present Additional Evidence Pursuant to Rule 115 /Drugi prijedlog Mladena

se dozvoli podnošenje tog drugog prijedloga na osnovu pravila 115.⁵⁸ Dana 16. septembra 2004. tužilac je dostavio svoj povjerljivi odgovor.⁵⁹ Dana 27. januara 2005. Žalbeno vijeće je Naletiliću uskratilo dozvolu za podnošenje svog Drugog prijedloga na osnovu pravila 115, ali mu je dozvolilo da dostavi izmjenjenu verziju koja će ispunjavati uslove iz pravila 115 i uputstva Suda u vezi sa žalbenim postupcima koji se vode pred MKSJ-om.⁶⁰ Dana 18. februara 2005. Naletilić je dostavio izmjene Drugog prijedloga na osnovu pravila 115.⁶¹ Tužilac je svoj odgovor na te izmjene i na Naletilićev drugi prijedlog na osnovu pravila 115 dostavio 28. februara 2005. godine.⁶² Naletilić nije replicirao.

24. Naletilić je 22. novembra 2004. podnio i Treći prijedlog na osnovu pravila 115 za uvrštenje dodatnih dokaza u žalbenom postupku koji je uključivao i zahtjev za izdavanje dozvole da se on podnese.⁶³ Tužilac je na Naletilićev Treći prijedlog na osnovu pravila 115 odgovorio 10. decembra 2004. godine.⁶⁴ Žalbeno vijeće je 7. jula 2005. u cijelosti odbilo i izmjene Naletilićevog drugog prijedloga na osnovu pravila 115 i njegov treći prijedlog na osnovu pravila 115.⁶⁵

Naletilića na osnovu pravila 115 za izvođenje dodatnih dokaza/, 26. juli 2004. (povjerljivo) (dalje u tekstu: Naletilićev drugi prijedlog na osnovu pravila 115). Dana 29. jula 2004. tužilac je podnio Prijedlog za pojašnjenje i, po potrebi, produženje roka za odgovor na Naletilićev drugi prijedlog na osnovu pravila 115 (povjerljivo): *Tužilac protiv Mladena Naletilića zvanog "Tuta" i Vinka Martinovića zvanog "Štela"*, predmet br. IT-98-34-A, Prosecution's Motion for clarification and if necessary for an extension of time to respond to the Naletilić Second Rule 115 Motion, 29. juli 2004.

⁵⁸ *Tužilac protiv Mladena Naletilića zvanog "Tuta" i Vinka Martinovića zvanog "Štela"*, predmet br. IT-98-34-A, Mladen Naletilić's Motion for Leave to File his Second Motion to Present Additional Evidence pursuant to Rule 115 /Prijedlog Mladena Naletilića da se dozvoli podnošenje drugog prijedloga za izvođenje dodatnih dokaza na osnovu pravila 115/, 8. septembar 2004.

⁵⁹ *Tužilac protiv Mladena Naletilića zvanog "Tuta" i Vinka Martinovića zvanog "Štela"*, predmet br. IT-98-34-A, Prosecution's Response to Mladen Naletilić's Motion for Leave to File Second Additional Evidence Motion /Odgovor Tužilaštva na prijedlog Mladena Naletilića da se dozvoli podnošenje drugog prijedloga u vezi sa dodatnim dokazima/, 16. septembar 2004. (povjerljivo).

⁶⁰ *Tužilac protiv Mladena Naletilića zvanog "Tuta" i Vinka Martinovića zvanog "Štela"*, predmet br. IT-98-34-A, Odluka po zahtjevu Naletilića za dozvolu da podnese svoj drugi prijedlog za izvođenje dodatnih dokaza na osnovu pravila 115, 27. januar 2005.

⁶¹ *Tužilac protiv Mladena Naletilića zvanog "Tuta" i Vinka Martinovića zvanog "Štela"*, predmet br. IT-98-34-A, Mladen Naletilić's Amendment to his Second Motion to Present Additional Evidence Pursuant to Rule 115 /Izmjene Drugog prijedloga Mladena Naletilića za izvođenje dodatnih dokaza na osnovu pravila 115/, 18. februar 2005.

⁶² *Tužilac protiv Mladena Naletilića zvanog "Tuta" i Vinka Martinovića zvanog "Štela"*, predmet br. IT-98-34-A, Prosecution's Response to Mladen Naletilić's Second Motion to Present Additional Evidence Pursuant to Rule 115 and Mladen Naletilić's Amendment thereto /Odgovor Tužilaštva na drugi prijedlog Mladena Naletilića za izvođenje dodatnih dokaza na osnovu pravila 115, te na Naletilićeve izmjene uz tog prijedloga/, 28. februar 2005.

⁶³ *Tužilac protiv Mladena Naletilića zvanog "Tuta" i Vinka Martinovića zvanog "Štela"*, predmet br. IT-98-34-A, Mladen Naletilić's Third Motion to Present Additional Evidence Pursuant to Rule 115 and Incorporated Motion for Leave to File Same /Treći prijedlog Mladena Naletilića za izvođenje dodatnih dokaza na osnovu pravila 115, uključujući prijedlog da se dozvoli podnošenje istoga/, 22. novembar 2004. (dalje u tekstu: Naletilićev treći prijedlog na osnovu pravila 115) (povjerljivo).

⁶⁴ *Tužilac protiv Mladena Naletilića zvanog "Tuta" i Vinka Martinovića zvanog "Štela"*, predmet br. IT-98-34-A, Prosecution's Response to Mladen Naletilić's Third Motion to Present Additional Evidence Pursuant to Rule 115 /Odgovor Tužilaštva na Treći prijedlog Mladena Naletilića za izvođenje dodatnih dokaza na osnovu pravila 115/, 10. decembar 2004. (povjerljivo).

⁶⁵ *Tužilac protiv Mladena Naletilića zvanog "Tuta" i Vinka Martinovića zvanog "Štela"*, predmet br. IT-98-34-A, Odluka po izmijenjenom drugom zahtjevu na osnovu pravila 115 i trećem zahtjevu na osnovu pravila 115 za izvođenje dodatnih dokaza, 7. juli 2005.

(b) Martinović

25. Dana 31. jula 2003. i Martinović je dostavio prijedlog na osnovu pravila 115 za uvrštenje dodatnih dokaza u žalbenom postupku.⁶⁶ Tužilac je na njega odgovorio 11. augusta 2003. godine.⁶⁷ Martinović je replicirao 18. augusta 2003. godine.⁶⁸ Dana 18. novembra 2003. Žalbeno vijeće je odbilo Martinovićev prvi prijedlog na osnovu pravila 115.⁶⁹ Martinović je 15. marta 2004. podnio i Drugi prijedlog na osnovu pravila 115 za uvrštenje dodatnih dokaza u žalbenom postupku.⁷⁰ Tužilac je na njega odgovorio 25. marta 2004. godine.⁷¹ Martinović nije dostavio repliku. Dana 20. oktobra 2004. Žalbeno vijeće je odbilo Martinovićev Drugi prijedlog na osnovu pravila 115.⁷²

(c) Tužilac

26. Dana 6. oktobra 2005. tužilac je dostavio povjerljivi prijedlog na osnovu pravila 115 za uvrštenje dodatnih dokaza u žalbenom postupku “u korist” Naletilića, koji ga je podržao.⁷³ Dana 13. oktobra 2005. Žalbeno vijeće je ovaj prijedlog prihvatilo.⁷⁴

6. Statusne konferencije

27. Statusne konferencije u žalbenom postupku, u skladu s pravilom 65*bis*, održane su 28. augusta 2003., 18. decembra 2003., 30. marta 2004., 26. jula 2004., 23. novembra 2004., 16. marta 2005., 19. jula 2005. i 14. februara 2006. godine.

7. Pretres u žalbenom postupku

28. Pretres u žalbenom postupku održan je 17. i 18. oktobra 2005. godine.⁷⁵

⁶⁶ Martinovićev prvi prijedlog na osnovu pravila 115 (povjerljivo).

⁶⁷ *Tužilac protiv Mladena Naletilića zvanog “Tuta” i Vinka Martinovića zvanog “Štela”*, predmet br. IT-98-34-A, Prosecution Response to Vinko Martinović “Request for Presentation of Additional Evidence” /Odgovor Tužilaštva na “Zahtjev za izvođenje dodatnih dokaza” Vinka Martinovića/, 11. august 2003.

⁶⁸ *Tužilac protiv Mladena Naletilića zvanog “Tuta” i Vinka Martinovića zvanog “Štela”*, predmet br. IT-98-34-A, Response to Prosecution Response to Vinko Martinović’s “Request for Presentation of Additional Evidence” /Odgovor na Tužiočev odgovor na “Zahtjev za izvođenje dodatnih dokaza” Vinka Martinovića/, 18. august 2003..

⁶⁹ Odluka po Martinovićem prijedlogu na osnovu pravila 115 od 18. novembra.

⁷⁰ *Tužilac protiv Mladena Naletilića zvanog “Tuta” i Vinka Martinovića zvanog “Štela”*, predmet br. IT-98-34-A, Zahtjev za izvođenje dodatnih dokaza, 15. mart 2004. (dalje u tekstu: Martinovićev drugi prijedlog na osnovu pravila 115).

⁷¹ *Tužilac protiv Mladena Naletilića zvanog “Tuta” i Vinka Martinovića zvanog “Štela”*, predmet br. IT-98-34-A, Prosecution’s Response to Vinko Martinović’s Request for Presentation of Additional Evidence /Odgovor Tužilaštva na zahtjev Vinka Martinovića za izvođenje dodatnih dokaza/, 25. mart 2004.

⁷² *Tužilac protiv Mladena Naletilića zvanog “Tuta” i Vinka Martinovića zvanog “Štela”*, predmet br. IT-98-34-A, Odluka po Martinovićevom zahtjevu za izvođenje dodatnih dokaza, 20. oktobar 2004.

⁷³ Tužiočev prijedlog na osnovu pravila 115 (povjerljivo), par. 1.

⁷⁴ Povjerljiva odluka po tužiočevim prijedlozima za izvođenje dodatnih dokaza i određivanje zaštitnih mjera.

⁷⁵ Nalog o rasporedu za žalbeni pretres, str. 1, 3-4.

XV. DODATAK 2: RJEČNIK IZRAZA

A. Odluke MKSJ-a i drugih sudova

1. Predmeti MKSJ-a

ALEKSOVSKI

Tužilac protiv Zlatka Aleksovskog, predmet br. IT-95-14/1-AR73, Odluka po žalbi tužitelja u vezi s prihvatljivošću dokaza, 16. februar 1999. (dalje u tekstu: Odluka o prihvatljivosti dokaza u predmetu *Aleksovski*)

Tužilac protiv Zlatka Aleksovskog, predmet br. IT-95-14/1-A, Presuda, 24. mart 2000. (dalje u tekstu: Drugostepena presuda u predmetu *Aleksovski*)

BABIĆ

Tužilac protiv Milana Babića, predmet br. IT-03-72-A, Presuda po žalbi na kaznu, 18. juli 2005. (dalje u tekstu: Drugostepena presuda u predmetu *Babić*)

BLAŠKIĆ

Tužilac protiv Tihomira Blaškića, predmet br. IT-95-14-T, Presuda, 3. mart 2000. (dalje u tekstu: Prvostepena presuda u predmetu *Blaškić*)

Tužilac protiv Tihomira Blaškića, predmet br. IT-95-14-A, Odluka po zahtjevu žalilaca Darija Kordića i Marija Čerkeza za pomoć Žalbenog vijeća u dobivanju pristupa žalbenim podnescima i nejavnim postžalbenim podnescima i transkriptima u predmetu *Tužilac protiv Tihomira Blaškića*, 16. maj 2002.

Tužilac protiv Tihomira Blaškića, predmet br. IT-95-14-A, Presuda, 29. juli 2004. (dalje u tekstu: Drugostepena presuda u predmetu *Blaškić*)

BRĐANIN

Tužilac protiv Radoslava Brđanina i Momira Talića, predmet br. IT-99-36-PT, Odluka po prigovoru Momira Talića na formu Izmijenjene optužnice, 20. februar 2001.

Tužilac protiv Radoslava Brđanina i Momira Talića, predmet br. IT-99-36-PT, Odluka o formi Dodatno izmijenjene optužnice i zahtjevu Tužilaštva za izmjenu optužnice, 26. juni 2001.

Tužilac protiv Radoslava Brđanina i Momira Talića, IT-99-36-AR73.9, Odluka po interlokutornoj žalbi, 11. decembar 2002.

Tužilac protiv Radoslava Brđanina, predmet br. IT-99-36-T, Presuda, 1. septembar 2004. (dalje u tekstu: Prvostepena presuda u predmetu *Brđanin*)

“ČELEBIĆ” (A)

Tužilac protiv Zejnila Delalića, Zdravka Mucića zvanog “Pavo”, Hazima Delića i Esada Landže zvanog “Zenga”, predmet br. IT-96-21-AR73.2, Odluka o molbi optuženog Zejnila Delalića za dopuštenje podnošenja žalbe na odluku Pretresnog vijeća od 19. januara 1998. o prihvatljivosti dokaza, 5. mart 1998.

Tužilac protiv Zejnila Delalića, Zdravka Mucića zvanog "Pavo", Hazima Delića i Esada Landže zvanog "Zenga", predmet br. IT-96-21-A, Presuda, 20. februar 2001. (dalje u tekstu: Drugostepena presuda u predmetu Čelebići)

DERONJIĆ

Tužilac protiv Miroslava Deronjića, predmet br. IT-02-61-PT, Odluka o formi Optužnice, 25. oktobar 2002.

FURUNDŽIJA

Tužilac protiv Anta Furundžije, predmet br. IT-95-17/1-A, Presuda, 21. juli 2000. (dalje u tekstu: Drugostepena presuda u predmetu Furundžija)

GALIĆ

Tužilac protiv Stanislava Galića, predmet br. IT-98-29-AR73.2, Odluka po interlokutornoj žalbi u vezi s pravilom 92bis(C), 7. juni 2002. (dalje u tekstu: Odluka na osnovu pravila 92bis u predmetu Galić)

HALILOVIĆ

Tužilac protiv Sefera Halilovića, predmet br. IT-01-48-AR73, Odluka u vezi s izdavanjem naloga subpoena, 21. juni 2004.

JELISIĆ

Tužilac protiv Gorana Jelisića, predmet br. IT-95-10-A, Presuda, 5. juli 2001. (dalje u tekstu: Drugostepena presuda u predmetu Jelisić)

KORDIĆ I ČERKEZ

Tužilac protiv Darija Kordića i Marija Čerkeza, predmet br. IT-95-14/2-T, Odluka kojom se navode razlozi za odluku Raspravnog vijeća od 1. lipnja 1999. kojom je odbijen zahtjev obrane za odbacivanje dokaza, potpisana 25. juna 1999., zavedena 28. juna 1999. (dalje u tekstu: Odluka o odbijanju prijedloga za izuzimanje dokaza)

Tužilac protiv Darija Kordića i Marija Čerkeza, predmet br. IT-95-14/2-AR73.5, Odluka po žalbi u vezi s izvjavom preminulog svjedoka, 21. juli 2000.

Tužilac protiv Darija Kordića i Marija Čerkeza, predmet br. IT-95-14/2-T, Presuda, 26. februar 2001. (dalje u tekstu: Prvostepena presuda u predmetu Kordić i Čerkez)

Tužilac protiv Darija Kordića i Marija Čerkeza, predmet br. IT-95-14/2-A, Nalog po zahtjevu Paška Ljubičića za pristup povjerljivom popratnom materijalu, transkriptima i dokaznim predmetima u predmetu Kordić i Čerkez, 19. juli 2002.

Tužilac protiv Darija Kordića i Marija Čerkeza, predmet br. IT-95-14/2-A, Presuda, 17. decembar 2004. (dalje u tekstu: Drugostepena presuda u predmetu Kordić i Čerkez)

KRNOJELAC

Tužilac protiv Milorada Krnojelca, predmet br. IT-97-25-PT, Odluka po preliminarnom podnesku odbrane zbog prigovora na formu optužnice, 24. februar 1999.

Tužilac protiv Milorada Krnojelca, predmet br. IT-97-25-PT, Odluka o preliminarnom podnesku zbog prigovora na formu Izmijenjene optužnice, 11. februar 2000. (dalje u tekstu: Odluka od 11. februara 2000. u predmetu Krnojelac)

Tužilac protiv Milorada Krnojelca, predmet br. IT-97-25-T, Presuda, 15. mart 2002. (dalje u tekstu: Prvostepena presuda u predmetu *Krnojelac*)

Tužilac protiv Milorada Krnojelca, predmet br. IT-97-25-A, Presuda, 17. septembar 2003. (dalje u tekstu: Drugostepena presuda u predmetu *Krnojelac*)

KRSTIĆ

Tužilac protiv Radislava Krstića, predmet br. IT-98-33-T, Presuda, 2. august 2001. (dalje u tekstu: Prvostepena presuda u predmetu *Krstić*)

Tužilac protiv Radislava Krstića, predmet br. IT-98-33-A, Presuda, 19. april 2004. (dalje u tekstu: Drugostepena presuda u predmetu *Krstić*)

KUNARAC, KOVAČ I VUKOVIĆ

Tužilac protiv Dragoljuba Kunarca, Radomira Kovača i Zorana Vukovića, predmet br. IT-96-23 & IT-96-23/1-T, Presuda, 22. februar 2001. (dalje u tekstu: Prvostepena presuda u predmetu *Kunarcac i drugi*)

Tužilac protiv Dragoljuba Kunarca, Radomira Kovača i Zorana Vukovića, predmet br. IT-96-23 & IT-96-23/1-A, Presuda, 12. juni 2002. (dalje u tekstu: Drugostepena presuda u predmetu *Kunarcac i drugi*)

Z. KUPREŠKIĆ, M. KUPREŠKIĆ, V. KUPREŠKIĆ, JOSIPOVIĆ, (PAPIĆ) I ŠANTIĆ

Tužilac protiv Zorana Kupreškića, Mirjana Kupreškića, Vlatka Kupreškića, Drage Josipovića, Dragana Papića i Vladimira Šantića zvanog "Vlado", predmet br. IT-95-16-T, Presuda, 14. januar 2000. (dalje u tekstu: Prvostepena presuda u predmetu *Kupreškić i dr.*)

Tužilac protiv Zorana Kupreškića, Mirjana Kupreškića, Vlatka Kupreškića, Drage Josipovića i Vladimira Šantića, predmet br. IT-95-16-A, Presuda po žalbama, 23. oktobar 2001. (dalje u tekstu: Drugostepena presuda u predmetu *Kupreškić i drugi*)

KVOČKA, KOS, RADIĆ, ŽIGIĆ I PRCAĆ

Tužilac protiv Miroslava Kvočke, Milojice Kosa, Mlađe Radića, Zorana Žigića i Dragoljuba Prcaća, predmet br. IT-98-30/1-T, Presuda, 2. novembar 2001. (dalje u tekstu: Prvostepena presuda u predmetu *Kvočka i drugi*)

Tužilac protiv Miroslava Kvočke, Milojice Kosa, Mlađe Radića, Zorana Žigića i Dragoljuba Prcaća, predmet br. IT-98-30/1-A, Presuda, 28. februar 2005. (dalje u tekstu: Drugostepena presuda u predmetu *Kvočka i drugi*)

S. MILOŠEVIĆ

Tužilac protiv Slobodana Miloševića, predmet br. IT-99-37-AR73, IT-01-50-AR73, IT-01-51-AR73, Obrazloženje odluke po interlokutornoj žalbi tužioca na odbijanje zahteva za spajanje postupka, 18. april 2002. (dalje u tekstu: Odluka o spajanju postupaka u predmetu *Milošević*)

Tužilac protiv Slobodana Miloševića, predmet br. IT-02-54-AR73.4, Odluka po interlokutornoj žalbi u vezi s prihvatanjem glavnih iskaza u pismenom obliku, 30. septembar 2003. (dalje u tekstu: Odluka na osnovu pravila 92bis u predmetu *Milošević*)

Tužilac protiv Slobodana Miloševića, predmet br. IT-02-54-AR73.6, Odluka po interlokutornoj žalbi *amici curiae* na nalog Pretresnog veća u vezi s pripremom i izvođenjem dokaza odbrane, 20. januar 2004.

NALETILIĆ I MARTINOVIĆ

Tužilac protiv Mladena Naletilića zvanog "Tuta" i Vinka Martinovića zvanog "Štela", predmet br. IT-98-34-PT, Odluka po prigovoru na Optužnicu optuženoga Vinka Martinovića, 15. februar 2000. (dalje u tekstu: Odluka od 15. februara 2000.)

Tužilac protiv Mladena Naletilića zvanog "Tuta" i Vinka Martinovića zvanog "Štela", predmet br. IT-98-34-PT, Odluka po preliminarnom podnesku Mladena Naletilića, 11. maj 2000. (dalje u tekstu: Odluka od 11. maja 2000.)

*Tužilac protiv Mladena Naletilića zvanog "Tuta" i Vinka Martinovića zvanog "Štela", predmet br. IT-98-34-PT, Odluka po zahtjevu tužioca za prihvatanje transkripata i dokaznih predmeta izvedenih u sklopu svjedočenja nekih svjedoka u predmetima *Blaškić i Kordić*, 27. novembar 2000.*

Tužilac protiv Mladena Naletilića zvanog "Tuta" i Vinka Martinovića zvanog "Štela", predmet br. IT-98-34-PT, Odluka po zahtjevu Tužilaštva za izmjenu tačke 5 Optužnice, 28. novembar 2000. (dalje u tekstu: Odluka o izmjeni tačke 5)

Tužilac protiv Mladena Naletilića zvanog "Tuta" i Vinka Martinovića zvanog "Štela", predmet br. IT-98-34-PT, Odluka po prigovoru Vinka Martinovića na Izmijenjenu optužnicu i preliminarnom podnesku Mladena Naletilića vezanom za Izmijenjenu optužnicu, 14. februar 2001.

Tužilac protiv Mladena Naletilića zvanog "Tuta" i Vinka Martinovića zvanog "Štela", predmet br. IT-98-34-PT, Odluka po najavi tužioca o namjeri da se ponude transkripti u skladu sa pravilom 92bis(D), 9. juli 2001.

Tužilac protiv Mladena Naletilića zvanog "Tuta" i Vinka Martinovića zvanog "Štela", predmet br. IT-98-34-T, Odluka po prijedlogu tužioca za izmjenu Izmijenjene optužnice, 16. oktobar 2001.

Tužilac protiv Mladena Naletilića zvanog "Tuta" i Vinka Martinovića zvanog "Štela", predmet br. IT-98-34-T, Nalog koji se odnosi na zahtjev za sve dokumente koji se odnose na nalog za pretres izdat 18. septembra 1998. koji je potpisao časni sudija May i na Odluku po zahtjevu za produženje roka za podnošenje prigovora u vezi s prihvatljivošću dokaznog materijala zaplijenjenog na osnovu naloga za pretres, 1. novembar 2001. (povjerljivo) (dalje u tekstu: Odluka o pristupu materijalu)

Tužilac protiv Mladena Naletilića zvanog "Tuta" i Vinka Martinovića zvanog "Štela", predmet br. IT-98-34-T, Odluka o razlozima neprihvatljivosti dokumenata zaplijenjenih na osnovu Naloga za pretres koje navodi optuženi Naletilić, 14. novembar 2001.

Tužilac protiv Mladena Naletilića zvanog "Tuta" i Vinka Martinovića zvanog "Štela", predmet br. IT-98-34-AR73.5, Odluka po molbi Mladena Naletilića za dozvolu ulaganja žalbe na nalog i odluku Sekcije A Pretresnog vijeća I od 1. novembra 2001., 18. januar 2002. (dalje u tekstu: Odluka da se ne dozvoli žalba)

Tužilac protiv Mladena Naletilića zvanog "Tuta" i Vinka Martinovića zvanog "Štela", predmet br. IT-98-34-T, Nalog tužiocu da dostavi potpunu informaciju o navodnom posjedovanju spisa Suda u Mostaru, 27. mart 2002.

Tužilac protiv Mladena Naletilića zvanog "Tuta" i Vinka Martinovića zvanog "Štela", predmet br. IT-98-34-T, Nalog kojim se traže dodatne informacije, 5. april 2002.

Tužilac protiv Mladena Naletilića zvanog "Tuta" i Vinka Martinovića zvanog "Štela", predmet br. IT-98-34-T, Odluka po Naletilićevom odgovoru na podnesak tužioca u vezi sa svjedocima obrane i obnovljeni i novi zahtjevi kojima se traži pravni lijek, te zahtjev za izdavanje naloga subpoena na osnovu pravila 54, 4. juni 2002. (povjerljivo)

Tužilac protiv Mladena Naletilića zvanog "Tuta" i Vinka Martinovića zvanog "Štela", predmet br. IT-98-34-T, Odluka o prihvaćanju dokaznih predmeta ponuđenih na usvajanje putem svjedoka NE i NH, 28. juni 2002. (dalje u tekstu: Odluka o dokaznim predmetima u vezi sa svjedocima NE i NH)

Tužilac protiv Mladena Naletilića zvanog "Tuta" i Vinka Martinovića zvanog "Štela", predmet br. IT-98-34-T, Nalog o podnošenju podnesaka i rasporedu, 29. august 2002.

Tužilac protiv Mladena Naletilića zvanog "Tuta" i Vinka Martinovića zvanog "Štela", predmet br. IT-98-34-T, Nalog o dodatnim informacijama, 4. septembar 2002.

Tužilac protiv Mladena Naletilića zvanog "Tuta" i Vinka Martinovića zvanog "Štela", predmet br. IT-98-34-T, Odluka po podnesku optužbe u vezi sa izvođenjem dokaza u sklopu replike, 20. septembar 2002. (povjerljivo) (dalje u tekstu: Odluka o svjedocima za pobijanje dokaza odbrane)

Tužilac protiv Mladena Naletilića zvanog "Tuta" i Vinka Martinovića zvanog "Štela", predmet br. IT-98-34-T, Odluka po podnesku optuženog Naletilića koji se tiče duplike, 27. septembar 2002. (povjerljivo)

Tužilac protiv Mladena Naletilića zvanog "Tuta" i Vinka Martinovića zvanog "Štela", predmet br. IT-98-34-T, Odluka po dodatnom podnesku optužbe u vezi sa izvođenjem dokaza u sklopu replike, 9. oktobar 2002. (povjerljivo) (dalje u tekstu: Povjerljiva odluka od 9. oktobra 2002.)

Tužilac protiv Mladena Naletilića zvanog "Tuta" i Vinka Martinovića zvanog "Štela", predmet br. IT-98-34-T, Odluka po zahtjevu optuženog Naletilića da u postupku duplike pozove dodatnog svjedoka, 9. oktobar 2002. (povjerljivo)

Tužilac protiv Mladena Naletilića zvanog "Tuta" i Vinka Martinovića zvanog "Štela", predmet br. IT-98-34-T, Odluka po zahtjevu optuženog Naletilića za izdavanje subpoene duces tecum prema pravilu 54, 15. oktobar 2002. (povjerljivo) (dalje u tekstu: Odluka o "izgubljenoj dokumentaciji" od 15. oktobra 2002.)

Tužilac protiv Mladena Naletilića zvanog "Tuta" i Vinka Martinovića zvanog "Štela", predmet br. IT-98-34-T, Odluka o prihvaćanju dokaznih predmeta ponuđenih na usvajanje u sklopu postupka pobijanja, 23. oktobar 2002. (povjerljivo) (dalje u tekstu: Odluka o prihvaćanju dokaznih predmeta za pobijanje dokaza odbrane)

Tužilac protiv Mladena Naletilića zvanog "Tuta" i Vinka Martinovića zvanog "Štela", predmet br. IT-98-34-T, Presuda, 31. mart 2003. (dalje u tekstu: Prvostepena presuda)

Tužilac protiv Mladena Naletilića zvanog "Tuta" i Vinka Martinovića zvanog "Štela", predmet br. IT-98-34-A, Odluka po zahtjevu za izvođenje dodatnih dokaza, 18. novembar 2003. (dalje u tekstu: Odluka na osnovu pravila 115 od 18. novembra po Martinovićevom prijedlogu)

Tužilac protiv Mladena Naletilića zvanog "Tuta" i Vinka Martinovića zvanog "Štela", predmet br. IT-98-34-A, Odluka po objedinjenom zahtjevu Naletilića za izvođenje dodatnih dokaza, 20. oktobar 2004. (dalje u tekstu: Odluka po Naletilićevom objedinjenom prijedlogu na osnovu pravila 115)

Tužilac protiv Mladena Naletilića zvanog "Tuta" i Vinka Martinovića zvanog "Štela", predmet br. IT-98-34-A, Odluka po Martinovićevom zahtjevu za izvođenje dodatnih dokaza, 20. oktobar 2004.

Tužilac protiv Mladena Naletilića zvanog "Tuta" i Vinka Martinovića zvanog "Štela", predmet br. IT-98-34-A, Odluka po izmijenjenom drugom zahtjevu na osnovu pravila 115 i trećem zahtjevu na osnovu pravila 115 za izvođenje dodatnih dokaza, 7. juli 2005.

Tužilac protiv Mladena Naletilića zvanog "Tuta" i Vinka Martinovića zvanog "Štela", predmet br. IT-98-34-A, Nalog o rasporedu za žalbeni pretres, 16. septembar 2005. (dalje u tekstu: Nalog o žalbenom pretresu)

Tužilac protiv Mladena Naletilića zvanog "Tuta" i Vinka Martinovića zvanog "Štela", predmet br. IT-98-34-A, Odluka po zahtjevima Tužilaštva za izvođenje dodatnih dokaza u korist Mladena Naletilića i za zaštitne mjere, 13. oktobar 2005. (povjerljivo) (dalje u tekstu: Povjerljiva odluka po tužiočevim prijedlozima za izvođenje dodatnih dokaza i određivanje zaštitnih mjera)

Tužilac protiv Mladena Naletilića zvanog "Tuta" i Vinka Martinovića zvanog "Štela", predmet br. IT-98-34-A, Odluka po zahtjevu Mladena Naletilića za odobrenje podnošenja preliminarnog podneska, 13. oktobar 2005. (dalje u tekstu: Odluka po Naletilićevom prijedlogu da se dozvoli preliminarni podnesak o mučenju)

Tužilac protiv Mladena Naletilića zvanog "Tuta" i Vinka Martinovića zvanog "Štela", predmet br. IT-98-34-A, Odluka po Naletilićevom hitnom zahtjevu za dostavu informacija u vezi s Radoševim dnevnikom, 19. oktobar 2005. (povjerljivo)

D. NIKOLIĆ

Tužilac protiv Dragana Nikolića, predmet br. IT-94-2-PT, Odluka po podnesku odbrane kojim se osporava vršenje nadležnosti Međunarodnom sudu, 9. oktobar 2002.

M. NIKOLIĆ

Momir Nikolić protiv tužioca, predmet br. IT-02-60/1-A, Odluka po zahtjevu žalioca za izmjenu najave žalbe, 21. oktobar 2004. (dalje u tekstu: Odluka po prijedlogu za izmjenu žalbe u predmetu M. Nikolić)

PLAVŠIĆ

Tužilac protiv Biljane Plavšić, predmet br. IT-00-39&40/1-S, Presuda o kazni, 27. februar 2003. (dalje u tekstu: Presuda o kazni u predmetu Plavšić)

B. SIMIĆ, M. TADIĆ, ZARIĆ

Tužilac protiv Blagoja Simića, Milana Simića, Miroslava Tadića, Stevana Todorovića i Sime Zarića predmet br. IT-95-9-PT, Odluka po zahtjevu za pravosudnu pomoć SFOR-a i drugih, 18. oktobar 2000.

Tužilac protiv Blagoja Simića, predmet br. IT-95-9-A, Odluka po zahtjevu Blagoja Simića da se odobri izmjena najave žalbe, 16. septembar 2004. (dalje u tekstu: Odluka po prijedlogu da se dozvoli izmjena žalbe u predmetu B. Simić)

M. SIMIĆ

Tužilac protiv Milana Simića, predmet br. IT-95-9/2-S, Presuda o kazni, 17. oktobar 2002. (dalje u tekstu: Presuda o kazni u predmetu M. Simić)

STAKIĆ

Tužilac protiv Milomira Stakića, predmet br. IT-97-24-A, Presuda, 22. mart 2006. (dalje u tekstu: Drugostepena presuda u predmetu *Stakić*)

D. TADIĆ

Tužilac protiv Duška Tadića zvanog "Dule", predmet br. IT-94-1-AR72, Odluka po prijedlogu odbrane za ulaganje interlokutorne žalbe u vezi sa nadležnošću, 2. oktobar 1995 (dalje u tekstu: Odluka Žalbenog vijeća po prijedlogu odbrane za ulaganje interlokutorne žalbe u vezi sa nadležnošću u predmetu *Tadić*)

Tužilac protiv Duška Tadića zvanog "Dule", predmet br. IT-94-1-T, Odluka o prijedlogu odbrane u vezi sa dokazima iz druge ruke, 5. august 1996. (dalje u tekstu: Odluka o dokazima iz druge ruke u predmetu *Tadić*)

Tužilac protiv Duška Tadića zvanog "Dule", predmet br. IT-94-1-T, Mišljenje i presuda, 7. maj 1997. (dalje u tekstu: Prvostepena presuda u predmetu *Tadić*)

Tužilac protiv Duška Tadića, predmet br. IT-94-1-A, Presuda, 15. juli 1999. (dalje u tekstu: Drugostepena presuda u predmetu *Tadić*)

Tužilac protiv Duška Tadića, predmet br. IT-94-1-A i IT-94-1-Abis, Presuda o žalbi na kaznu, 26. januar 2000. (dalje u tekstu: Drugostepena presuda o kazni u predmetu *Tadić*)

VASILJEVIĆ

Tužilac protiv Mitra Vasiljevića, predmet br. IT-98-32-A, Presuda, 25. februar 2004. (dalje u tekstu: Drugostepena presuda u predmetu *Vasiljević*)

2. MKSR

AKAYESU

Tužilac protiv Jean-Paula Akayesua, predmet br. ICTR-96-4-A, Presuda, 1. juni 2001. (dalje u tekstu: Drugostepena presuda u predmetu *Akayesu*)

KAJELIJELI

Tužilac protiv Juvénala Kajelijelija, predmet br. ICTR-98-44A-A, Presuda, 23. maj 2005. (dalje u tekstu: Drugostepena presuda u predmetu *Kajelijeli*)

KAMBANDA

Jean Kambanda protiv tužioca, predmet br. ICTR 97-23-A, Presuda, 19. oktobar 2000. (dalje u tekstu: Drugostepena presuda u predmetu *Kambanda*)

NIYITEGEKA

Eliézer Niyitegeka protiv tužioca, predmet br. ICTR-96-14-A, Presuda, 9. juli 2004. (dalje u tekstu: Drugostepena presuda u predmetu *Niyitegeka*)

NTAKIRUTIMANA

Tužilac protiv Elizaphana Ntakirutimane i Gérarda Ntakirutimane, predmet br. ICTR-96-10-A i ICTR-96-17-A, Presuda, 13. decembar 2004. (dalje u tekstu: Drugostepena presuda u predmetu *Ntakirutimana*)

RUTAGANDA

Georges Anderson Nderubumwe Rutaganda protiv tužioca, predmet br. ICTR-96-3-A, Presuda, 26. maj 2003. (dalje u tekstu: Drugostepena presuda u predmetu *Rutaganda*)

SEMANZA

Laurent Semanza protiv tužioca, predmet br. ICTR-97-20-A, Presuda, 20. maj 2005. (dalje u tekstu: Drugostepena presuda u predmetu *Semanza*)

3. Drugi sudovi**HADŽIANASTASIU PROTIV GRČKE**

Hadjianastassiou v. Greece, Evropski sud za ljudska prava, predmet br. 69/1991/321/393 [1992.] ECHR Ser. A., No. 252, Presuda od 16. decembra 1992.

CRAWFORD PROTIV DRŽAVE WASHINGTON

Crawford v. Washington, 541 U.S. 36 (Vrhovni sud SAD, 8. mart 2004.)

B. Ostali pravni izvori

Uputstvo o formalnim uslovima za podnošenje žalbe na presudu, IT/201, 7. mart 2002.

Report of the Preparatory Commission for the International Criminal Court – Addendum: Part II – Finalised Draft Text of the Elements of Crimes /Izveštaj Pripremne komisije za Međunarodni krivični sud – Addendum: II. dio – Posljednji nacrt teksta o obilježjima bića krivičnih djela/, 30. juni 2000., PCNICC/2000/1/Add.2

Kai Ambos, “Some Preliminary Reflections on the Mens Rea Requirements of the Crimes of the ICC Statute” /”Preliminarna razmišljanja o uslovima za dokazivanje *mens rea* za krivična djela iz Statuta Međunarodnog krivičnog suda”/, in: Lal Chand Vohrah et al. (ur.), *Man’s Inhumanity To Man, Essays on International Law in Honour of Antonio Cassese /Nečovječnost čovjeka prema čovjeku. Oglеди o međunarodnom pravu posvećeni Antoniju Casseseu/* (Kluwer Law International, 2003.)

Knut Dörmann, in: *International Review of the Red Cross No. 839 /Međunarodni časopis Crvenog križa/krsta*, br. 839/, 30. septembar 2000., str. 771-795 (izd. Međunarodnog komiteta Crvenog križa/krsta)

Knut Dörmann s priložima Louise Doswald-Beck i Roberta Kolba, *Elements of War Crimes under the Rome Statute of the International Criminal Court: Sources and Commentary /Obilježja bića ratnih zločina po Rimskom statutu Međunarodnog krivičnog suda: izvori i komentar* (Cambridge University Press, 2002.)

Antonio Cassese i dr. (ur.), *The Rome Statute of the International Criminal Court: A Commentary /Rimski statut Međunarodnog krivičnog suda: Komentar/*, sv. 1 (Oxford University Press, 2002.)

Knut Dörmann, Eve La Haye, Herman von Hebel, “The Elements of War Crimes” /”Obilježja bića ratnih zločina”/, u R.S. Lee (ur.), *The International Criminal Court, Elements of Crimes and Rules of Procedure and Evidence /Međunarodni krivični sud, obilježja bića krivičnih djela i pravila o postupku i dokazima/* (Transnational Publishers, 2001.) (dalje u tekstu: Dörmann, La Haye, & Von Hebel)

C. Spisak skraćenica

Shodno pravilu 2(B) Pravilnika o postupku i dokazima, muški rod podrazumijeva ženski, a jednina množinu, te obrnuto.

ABiH	Armija Bosne i Hercegovine
AID	Agencija za istraživanje i dokumentaciju
Izmijenjena optužnica	<i>Tužilac protiv Mladena Naletilića zvanog "Tuta" i Vinka Martinovića zvanog "Štela", predmet br. IT-98-34-PT, Izmijenjena optužnica, potpisana 4. decembra 2000.</i>
Pretres u žalbenom postupku, T.	Oznaka stranice transkripta pretresa u žalbenom postupku u ovom predmetu. Ako nije naznačeno drugačije, brojevi stranica transkripta u ovoj presudi navode se prema neslužbenoj nepročišćenju verziji transkripta. Stoga su moguća manja odstupanja između paginacije ove i konačne objavljene verzije transkripta. Žalbeno vijeće ne smatra se odgovornim za ispravke ili greške u oba transkripta. U slučaju sumnje upućuje se na video-snimak pretresa.
ATG	Antiteroristička grupa
b/h/s	bosanski, hrvatski, odnosno srpski jezik
Bosna i Hercegovina, BiH	Republika Bosna i Hercegovina (koju čine dva entiteta: Republika Srpska i Federacija Bosne i Hercegovine, te Distrikt Brčko)
Konvencija protiv mučenja i drugih okrutnih, nečovječnih ili ponižavajućih postupaka ili kazni	Konvencija protiv mučenja i drugih okrutnih, nečovječnih ili ponižavajućih postupaka ili kazni, koju je 10. decembra 1984. usvojila Generalna skupština UN-a, stupila na snagu 26. juna 1986.
Hrvatska	Republika Hrvatska
Odluka Vrhovnog suda Republike Hrvatske od 8. jula 1999.	Odluka Vrhovnog suda Republike Hrvatske, 8. jula 1999., dostavljena Pretresnom vijeću 11. augusta 1999., brojevi stranica po evidenciji MKSJ-a D411-D399, broj rješenja izvornog suda KŽ-488/1999-3
Odluka Županijskog suda u Zagrebu	Odluka Županijskog suda u Zagrebu, 8. juna 1999., dostavljena Pretresnom vijeću 11. augusta 1999., brojevi stranica po evidenciji MKSJ-a D425-D416, broj rješenja matičnog suda KV-I 200/99
Odbrana	optuženi i/ili zastupnici optuženih
Posmatračka misija EZ-a, PMEZ	Posmatračka misija Evropske zajednice
DP	dokazni predmet
Federacija Bosne i Hercegovine	jedan od entiteta Bosne i Hercegovine
Ženevska konvencija III	Ženevska konvencija (III) o postupanju s ratnim zarobljenicima od 12. augusta 1949.

Ženevska konvencija IV	Ženevska konvencija (IV) o zaštiti građanskih osoba u vrijeme rata od 12. augusta 1949.
Ženevske konvencije	Ženevske konvencije I-IV od 12. augusta 1949.
HOS	Hrvatske obrambene snage
HR H-B	Hrvatska Republika Herceg-Bosna
HV	Vojska Republike Hrvatske
HVO	Hrvatsko vijeće obrane (vojska BH Hrvata)
HZ H-B	Hrvatska zajednica Herceg-Bosna
MKSR	Međunarodni sud za krivično gonjenje osoba odgovornih za genocid i druga teška kršenja međunarodnog humanitarnog prava počinjena na teritoriji Ruande, te građana Ruande odgovornih za teška kršenja počinjena na teritoriji susjednih država od 1. januara 1994. do 31. decembra 1994.
Optužnica	<i>Tužilac protiv Mladena Naletilića zvanog "Tuta" i Vinka Martinovića zvanog "Štela"</i> , predmet br. IT-98-34-PT, Druga izmijenjena optužnica, 28. septembar 2001.
Prva optužnica	<i>Tužilac protiv Mladena Naletilića zvanog "Tuta" i Vinka Martinovića zvanog "Štela"</i> , predmet br. IT-98-34-1, Optužnica, 18. decembar 1998.
<i>inter alia</i>	između ostalog
MKSJ, Međunarodni sud, Sud	Međunarodni sud za krivično gonjenje osoba odgovornih za teška kršenja međunarodnog humanitarnog prava počinjena na teritoriji bivše Jugoslavije od 1991.
JNA	Jugoslovenska narodna armija (vojska Socijalističke Federativne Republike Jugoslavije)
KB	"Kažnjenička bojna"
Martinović	žalilac Vinko Martinović ("Štela")
Martinovićev žalbeni podnesak	<i>Tužilac protiv Mladena Naletilića zvanog "Tuta" i Vinka Martinovića zvanog "Štela"</i> , predmet br. IT-98-34-A, Appeal Brief of Mr. Vinko Martinović (Public-Redacted Version) /Žalbeni podnesak g. Vinka Martinovića (javna redigirana verzija)/, 24. maj 2005.
Martinovićev povjerljivi žalbeni podnesak	<i>Tužilac protiv Mladena Naletilića zvanog "Tuta" i Vinka Martinovića zvanog "Štela"</i> , predmet br. IT-98-34-A, Appeal Brief of Mr. Vinko Martinović /Žalbeni podnesak g. Vinka Martinovića/, 29. august 2003. (povjerljivo)
Martinovićev završni pretresni podnesak	<i>Tužilac protiv Mladena Naletilića zvanog "Tuta" i Vinka Martinovića zvanog "Štela"</i> , predmet br. IT-98-34-T, Final Trial Brief in the Defence of Vinko Martinović (Public Redacted Version) /Završni podnesak u odbranu Vinka Martinovića (javna redigirana verzija)/, 19. novembar 2002.

Martinovićeve najava žalbe	<i>Tužilac protiv Mladena Naletilića zvanog "Tuta" i Vinka Martinovića zvanog "Štela", predmet br. IT-98-34-A, Notice of Appeal against Judgement No. IT-98-34-T of 31 March 2003 in the Case: Prosecutor vs. Vinko Martinović /Najava žalbe na Presudu br. IT-98-34-T od 31. marta 2003. u predmetu Tužilac protiv Vinka Martinovića/, 29. april 2003.</i>
Martinovićeve prigovor na Prvu optužnicu	<i>Tužilac protiv Vinka Martinovića zvanog "Štela", predmet br. IT-98-34-PT, Objection to Indictment /Prigovor na Optužnicu/, 4. oktobar 1999. (povjerljivo)</i>
Martinovićeve odgovor na tužiočev žalbeni podnesak	<i>Tužilac protiv Mladena Naletilića zvanog "Tuta" i Vinka Martinovića zvanog "Štela", predmet br. IT-98-34-A, Response Brief of Vinko Martinović /Podnesak s odgovorom Vinka Martinovića/, 26. septembar 2003.</i>
Martinovićeve prvi prijedlog na osnovu pravila 115	<i>Tužilac protiv Mladena Naletilića zvanog "Tuta" i Vinka Martinovića zvanog "Štela", predmet br. IT-98-34-A, Request for Presentation of Additional Evidence /Zahtjev za izvođenje dodatnih dokaza/, 31. juli 2003. (povjerljivo)</i>
Martinovićeve drugi prijedlog na osnovu pravila 115	<i>Tužilac protiv Mladena Naletilića zvanog "Tuta" i Vinka Martinovića zvanog "Štela", predmet br. IT-98-34-A, Request for Presentation of Additional Evidence /Zahtjev za izvođenje dodatnih dokaza/, 15. mart 2004.</i>
Martinovićeve dopunski žalbeni podnesak	<i>Tužilac protiv Mladena Naletilića zvanog "Tuta" i Vinka Martinovića zvanog "Štela", predmet br. IT-98-34-A, Supplemental Memorandum to Martinović Appeal Brief /Dopunski memorandum uz Martinovićeve žalbeni podnesak/, 3. februar 2005.</i>
MUP	Ministarstvo unutrašnjih poslova (policija)
Naletilić	žalilac Mladen Naletilić ("Tuta")
Naletilićeve žalbeni podnesak	<i>Tužilac protiv Mladena Naletilića zvanog "Tuta" i Vinka Martinovića zvanog "Štela", predmet br. IT-98-34-A, Mladen Naletilić Brief on Appeal /Žalba na Presudu Mladena Naletilića/, 15. septembar 2003. (povjerljivo - zapečaćeno)</i>
Naletilićeve objedinjeni prijedlog na osnovu pravila 115	<i>Tužilac protiv Mladena Naletilića zvanog "Tuta" i Vinka Martinovića zvanog "Štela", predmet br. IT-98-34-A, Mladen Naletilić's Consolidated Motion to Present Additional Evidence Pursuant to Rule 115, Incorporating His Previously-filed Motion and Supplement /Objedinjeni zahtjev Mladena Naletilića na osnovu pravila 115 za izvođenje dodatnih dokaza, s uključenim njegovim prethodnim prijedlogom i dopunom/, 8. septembar 2003. (povjerljivo)</i>
Naletilićeve drugi prijedlog na osnovu pravila 115	<i>Tužilac protiv Mladena Naletilića zvanog "Tuta" i Vinka Martinovića zvanog "Štela", predmet br. IT-98-34-A, Mladen Naletilić's Second Motion to Present Additional Evidence Pursuant to Rule 115 /Drugi prijedlog Mladena Naletilića na osnovu pravila 115 za izvođenje dodatnih dokaza/, 26. juli 2004. (povjerljivo)</i>

Naletilićev završni pretresni podnesak	<i>Tužilac protiv Mladena Naletilića zvanog "Tuta" i Vinka Martinovića zvanog "Štela"</i> , predmet br. IT-98-34-T, Final Brief of the Accused Mladen Naletilić a.k.a. Tuta /Završni podnesak optuženog Mladena Naletilića zvanog "Tuta"/, 4. novembar 2002.
Naletilićeva najava žalbe	<i>Tužilac protiv Mladena Naletilića zvanog "Tuta" i Vinka Martinovića zvanog "Štela"</i> , predmet br. IT-98-34-A, Notice of Appeal of Mladen Naletilić a.k.a. Tuta /Najava žalbe Mladena Naletilića zvanog "Tuta"/, 29. april 2003.
Naletilićev prigovor na Prvu optužnicu	<i>Tužilac protiv Mladena Naletilića zvanog "Tuta" i Vinka Martinovića zvanog "Štela"</i> , predmet br. IT-98-34-PT, Defence's Preliminary Motion /Preliminarni prigovor odbrane/, 20. april 2000.
Naletilićeva povjerljiva replika	<i>Tužilac protiv Mladena Naletilića zvanog "Tuta" i Vinka Martinovića zvanog "Štela"</i> , predmet br. IT-98-34-A, Mladen Naletilić Reply to the Prosecution's Response to Naletilić's Appeal Brief /Replika Mladena Naletilića na odgovor Tužilaštva na Naletilićev žalbeni podnesak/, 17. novembar 2003. (povjerljivo)
Naletilićeva replika	<i>Tužilac protiv Mladena Naletilića zvanog "Tuta" i Vinka Martinovića zvanog "Štela"</i> , predmet br. IT-98-34-A, Mladen Naletilić Reply to the Prosecution's Response to Naletilićev Appeal Brief – Redacted /Replika Mladena Naletilića na odgovor Tužilaštva na Naletilićev žalbeni podnesak - redigirano/, 10. oktobar 2005.
Naletilićev odgovor na tužiočev žalbeni podnesak	<i>Tužilac protiv Mladena Naletilića zvanog "Tuta" i Vinka Martinovića zvanog "Štela"</i> , predmet br. IT-98-34-A, Mladen Naletilić's Response to the Prosecution's Appeal Brief /Odgovor Mladena Naletilića na žalbeni podnesak Tužilaštva/, 26. septembar 2003.
Naletilićev revidirani žalbeni podnesak	<i>Tužilac protiv Mladena Naletilića zvanog "Tuta" i Vinka Martinovića zvanog "Štela"</i> , predmet br. IT-98-34-A, Mladen Naletilić's Revised Appeal Brief Redacted /Revidirani žalbeni podnesak Mladena Naletilića - Redigirano/, 10. oktobar 2005.
Naletilićev povjerljivi revidirani žalbeni podnesak	<i>Tužilac protiv Mladena Naletilića zvanog "Tuta" i Vinka Martinovića zvanog "Štela"</i> , predmet br. IT-98-34-A, Mladen Naletilić's Revised Appeal Brief /Revidirani žalbeni podnesak Mladena Naletilića/, 10. oktobar 2003. (povjerljivo)
Naletilićev podnesak s dopisom u vezi sa "nestalom dokumentacijom"	<i>Tužilac protiv Mladena Naletilića zvanog "Tuta" i Vinka Martinovića zvanog "Štela"</i> , predmet br. IT-98-34-T, Accused Naletilić's Submission of Letter of Honorable Častimir Mandarić Concerning the "Missing Files" / Podnesak optuženog Naletilića sa dopisom sudije Častimira Mandarića u vezi sa "nestalom dokumentacijom"/, 10. april 2002.
tužilac	zastupnici Tužilaštva odnosno optužbe

Tužiočev žalbeni podnesak	<i>Tužilac protiv Mladena Naletilića zvanog "Tuta" i Vinka Martinovića zvanog "Štela"</i> , predmet br. IT-98-34-A, Appeal Brief of the Prosecution /Žalbeni podnesak Tužilaštva/, 14. juli 2003.
Pregled svjedoka optužbe sa spiskom činjenica	<i>Tužilac protiv Mladena Naletilića zvanog "Tuta" i Vinka Martinovića zvanog "Štela"</i> , predmet br. IT-98-34-PT, Prosecutor's Chart of Witnesses and List of Facts Submitted Pursuant to the Trial Chamber's Scheduling Order of 16. June 2000. /Pregled svjedoka Tužilaštva i spisak činjenica, podneseni shodno nalogu o rasporedu Pretresnog vijeća od 16. juna 2000./, 18. juli 2000. (zapečaćeno)
tužiočeva objedinjena replika	<i>Tužilac protiv Mladena Naletilića zvanog "Tuta" i Vinka Martinovića zvanog "Štela"</i> , predmet br. IT-98-34-A, Consolidated Reply Brief of the Prosecution /Objedinjena replika Tužilaštva/, 13. oktobar 2003.
tužiočevi dokazni predmeti	dokazni predmeti koje je Vijeće uvrstilo na prijedlog Tužilaštva
Tužiočev podnesak u vezi s pobijanjem dokaza odbrane	<i>Tužilac protiv Mladena Naletilića zvanog "Tuta" i Vinka Martinovića zvanog "Štela"</i> , predmet br. IT-98-34-T, Prosecution's Filing Concerning Rebuttal Case /Podnesak Tužilaštva u vezi s postupkom pobijanja/, 13. septembar 2002. (povjerljivo - zapečaćeno)
Tužiočev prijedlog na osnovu pravila 115	<i>Tužilac protiv Mladena Naletilića zvanog "Tuta" i Vinka Martinovića zvanog "Štela"</i> , predmet br. IT-98-34-A, Prosecution's Motion for Additional Evidence in favour of Mladen Naletilić /Prijedlog Tužilaštva za uvrštenje dodatnih dokaza u korist Mladena Naletilića/, 6. oktobar 2005. (povjerljivo)
Tužiočeva najava žalbe	<i>Tužilac protiv Mladena Naletilića zvanog "Tuta" i Vinka Martinovića zvanog "Štela"</i> , predmet br. IT-98-34-A, Prosecution's Notice of Appeal /Najava žalbe Tužilaštva/, 2. maj 2003.
Tužiočeva najava o povlačenju	<i>Tužilac protiv Mladena Naletilića zvanog "Tuta" i Vinka Martinovića zvanog "Štela"</i> , predmet br. IT-98-34-A, Prosecution's Notice of Withdrawal of its Second Ground of Appeal /Najava o povlačenju 2. žalbene osnove Tužilaštva/, 30. septembar 2005.
Tužiočev pretpretresni podnesak	<i>Tužilac protiv Mladena Naletilića zvanog "Tuta" i Vinka Martinovića zvanog "Štela"</i> , predmet br. IT-98-34-PT, Prosecutor's Pre-Trial Brief /Pretpretresni podnesak Tužilaštva/, 11. oktobar 2000.
Tužiočev odgovor na Martinovićev žalbeni podnesak	<i>Tužilac protiv Mladena Naletilića zvanog "Tuta" i Vinka Martinovića zvanog "Štela"</i> , predmet br. IT-98-34-A, Public Redacted Version of Prosecution's Respondent's Brief to Vinko Martinovićev Appeal Brief /Javna redigirana verzija "Podneska Tužilaštva s odgovorom na žalbeni podnesak Mladena Naletilića"/, 21. mart 2005.
Tužiočev povjerljivi odgovor na Martinovićev žalbeni podnesak	<i>Tužilac protiv Mladena Naletilića zvanog "Tuta" i Vinka Martinovića zvanog "Štela"</i> , predmet br. IT-98-34-A, Prosecution's Respondent's Brief to Vinko Martinović Appeal

	Brief /Podnesak Tužilaštva s odgovorom na žalbeni podnesak Vinka Martinovića/, 8. oktobar 2003. (povjerljivo)
Tužiočev odgovor na Naletilićev revidirani žalbeni podnesak	<i>Tužilac protiv Mladena Naletilića zvanog "Tuta" i Vinka Martinovića zvanog "Štela"</i> , predmet br. IT-98-34-A, Public Redacted Version of "Prosecution's Respondent's Brief to Mladen Naletilić Appeal Brief" Filed on 30 October 2003 /Javna redigirana verzija "Podneska Tužilaštva s odgovorom na žalbeni podnesak Mladena Naletilića" zavedenog 30. oktobra 2003./, 21. mart 2005.
Tužiočev povjerljivi odgovor na Naletilićev revidirani žalbeni podnesak	<i>Tužilac protiv Mladena Naletilića zvanog "Tuta" i Vinka Martinovića zvanog "Štela"</i> , predmet br. IT-98-34-A, Prosecution's Respondent's Brief to Mladen Naletilić's Appeal Brief /Podnesak Tužilaštva s odgovorom na žalbeni podnesak Mladena Naletilića/, 30. oktobar 2003. (povjerljivo)
Spisak dokaznih predmeta optužbe na osnovu pravila 65ter	<i>Tužilac protiv Mladena Naletilića zvanog "Tuta" i Vinka Martinovića zvanog "Štela"</i> , predmet br. IT-98-34-PT, Prosecutor's List of Exhibits pursuant to Rule 65ter(E)(v) /Spisak dokaznih predmeta Tužilaštva na osnovu pravila 65ter(E)(v)/, 11. oktobar 2000. (zapečaćeno)
Spisak svjedoka optužbe na osnovu pravila 65ter	<i>Tužilac protiv Mladena Naletilića zvanog "Tuta" i Vinka Martinovića zvanog "Štela"</i> , predmet br. IT-98-34-PT, Prosecutor's List of Witnesses pursuant to Rule 65ter(E)(iv) /Spisak svjedoka Tužilaštva na osnovu pravila 65ter(E)(iv)/, 11. oktobar 2000. (zapečaćeno)
Tužiočev podnesak s dokaznim predmetima u vezi sa svjedokom NE	<i>Tužilac protiv Mladena Naletilića zvanog "Tuta" i Vinka Martinovića zvanog "Štela"</i> , predmet br. IT-98-34-T, Prosecutor's Submission of Cross-Examination Exhibits Concerning Witness NE /Podnesak Tužilaštva s dokaznim predmetima za unakrsno ispitivanje svjedoka NE/, 3. juni 2002. (povjerljivo - zapečaćeno)
Pravilnik	Pravilnik o postupku i dokazima Međunarodnog suda; ako se tekst Presude ne poziva na neku raniju verziju, podrazumijeva se verzija IT/32/Rev. 37, 6. april 2006.
Nalog za pretres	Predmet br. IT-98-31-Misc. 1, Order and Search Warrant /Nalog za pretres/, potpisan 18. septembra 1998., zaveden 28. septembra 1998., str. D176-189
SFRJ	Socijalistička Federativna Republika Jugoslavija (bivša)
SIS	Služba za izvještavanje i sigurnost HVO-a
Dopis VPS-a	<i>Tužilac protiv Mladena Naletilića zvanog "Tuta" i Vinka Martinovića zvanog "Štela"</i> , predmet br. IT-98-34-A, Letter from the Senior Legal Officer Regarding Preparation of the Appeals Hearing in the <i>Naletilić i Martinović</i> Case /Dopis višeg pravnog savjetnika u vezi s pripremom pretresa u žalbenom postupku u predmetu <i>Naletilić i Martinović</i> /, 16. septembar 2005.
Statut	Statut Međunarodnog krivičnog suda za bivšu Jugoslaviju osnovanog Rezolucijom Vijeća sigurnosti br. 827 (1993.)

T.	Oznaka stranice transkripta pretresa u žalbenom postupku u ovom predmetu. Ako nije naznačeno drugačije, brojevi stranica transkripta u ovoj presudi navode se prema neslužbenoj nepročišćenoj verziji transkripta. Stoga su moguće manja odstupanja između paginacije te i konačne objavljene verzije transkripta.
UN	Ujedinjene nacije
Pritvorska jedinica MKSJ-a	Pritvorska jedinica UN-a za osobe koje čekaju na suđenje ili žalbeni postupak pred Međunarodnim sudom / <i>UNDU</i> /
UNPROFOR	Zaštitne snage Ujedinjenih nacija
Vance-Owenov mirovni plan	Tekst na str. 13-44 Izvještaja generalnog sekretara UN-a o radu Međunarodne konferencije o bivšoj Jugoslaviji, 2. februar 1993. (S/23221)